

A. lat. a. ~~1126~~
295 4°

Juvenius

1159

C. VETTI AQVILINI
IVVENC I

PRESBYTERI HISPANI

CARMINA.

M. Q. M. A. E. cl. 1600. xom.

APVD ANTONIVM FVLGONTIVM.

C. VETTI A. QVILINI

I. V. E. N. C. I

PRESBYTERI NISPAANI

CARMINA.

C. VETTI AQVILINI
IVVENCII

PRESBYTERI HISPANI
HISTORIAE EVANGELICAE

LIBRI IV.

EIVSDEM CARMINA DVBIA, AVT SVPPPOSITICIA.

AD MSS. CODICES

VATICANOS , ALIOSQVE , ET AD VETERES EDITIONES RECENSUIT

FAVSTINVS AREVALVS.

AD ILLVSTRISSIMVM , ET REVERENDISSIMVM D. D.

GREGORIVM ALFONSVM
VILLAGOMEZ LORENZANA,
ARCHIDIACONVM CALATRAVAE.

ROMAE. MDCCXCII.

APVD ANTONIVM FVLGONIVM.

ILLVSTRISSIMO, ET REVERENDISSIMO DOMINO

D. GREGORIO ALFONSO

VILLAGOMEZ LORENZANA

EQVITI PRAECLARI REGII ORDINIS HISPANICI CAROLI III.,
ARCHIDIACONO CALATRAVAE, CANONICO TOLETANO ETC.

FAVSTINVS AREVALVS.

Euangelicam Historiam, Gregori, vir amplissime, quam latinis versibus Iuuenus presbyter reddidit, quum ad vetera exemplaria recognoscere, subiectisque notationibus, quod proxime in

Dracontio, nec multo ante in Prudentio feceram, illustrare constituissem, iamque adeo in eo essem, ut de editione cogitarem, argumenti difficultate non minus, quam maiestate, subito deterritus, omnino ab hac mente destituissem, nisi tu pro eo, quod es in omne literarum genus, tum vel maxime in has sanctiores studio, intercessisses, stimulosque mihi quum ad alia opera absoluenda, tum praesertim ad hoc perficiendum admouisses. Itaque, quod faciendum erat homini, tot nominibus tibi obstricto, quique tantum iudicio, atque amoris tuo tribuit, quantum quampaucissimorum, statim tibi parui, ac Iuuenicum meum qualitercumque absolutum typographicis operis excudendum tradidi; quem modo a praelo recentem tibi sisto, *virtuti*, ut ait ille, *ac meritis dedicans librum tuis*. Fateor sane, eius editionem non illam quidem ad vnguem perfectam, aut numeris suis omnibus absolutam fuisse: sed tamen omnium, quae adhuc procuratae sunt, locupletissimam, et ad eam perfectionem, quasque fastigium, quod a me expectari potuit, pro virili mea parte, ut tibi obsequerer, esse perductam, nemo, opinor, inficiabitur. Qua in re non solum me quam

✧ VII ✧

gratissimum erga te cognosci cupio; sed etiam spero, opto quidem certe, memorem videri beneficiorum, quae ab Eminentissimo Cardinale Francisco Antonio Lorenzana, Archiepiscopo Toletano, tuo auunculo, tuique amantissimo, in me collata sunt, quaeque ego memoria colam sempiterna. Quid autem mihi gratius, et optatius, quid iucundius accidere potuit, quam ut vetustissimum christianae poeseos monumentum, a nobilissimo presbytero hispano Iuuenço, profanis perinde ac sacris literis apprime exculso, sub ipsa initia pacis a Constantino imperatore ecclesiae redditae elaboratum, et nunc denique a me recensitum, te hortatore, et auspice, qui ea decora omnia, quibus Iuuençus maxime excelluit, in te ipso collecta refers, prodeat in lucem, communemque reipublicae christianae utilitatem? Ut enim praeclara illa auitae nobilitatis tuae monumenta, et trophaea praeteream, quae iam inde a primis hispanorum proeliis contra mauros in oppido Mogroueio adhuc visuntur, habes profecto in maioribus tuis, quibus iure, et merito gloriari possis, duos egregios viros Sanctorum fastis ascriptos, Turibium Alfonsum Mogroueium,

Archiepiscopum Limanum , et Vincentium Loren-
 zana , Abbatem Ordinis S. Benedicti , cuius religio-
 sum cultum domus tua materna sacello , ara , sa-
 crisque concelebrat. Habes clarissimos duos Anti-
 stites , Petrum Villagomez , qui in Archiepiscopatus
 Limani prouincia S. Turibio auunculo suo succes-
 sit , et multa ingenii , doctrinaeque suae monumen-
 ta literis consignata posteritati commendauit ; et
 Ferdinandum Villagomez , Episcopum Tlaxcalensem ,
 qui Concilii II. Mexicani pars magna fuit , cuius de-
 creta , et canones in ordinem , formamque digessit.
 Habes , atque intueris , vt de aliis taceam , duo illa
 fulgentissima Hispaniae lumina , par nobile fra-
 trum , auunculos tuos , Eminentissimum , quem mo-
 do nominabam , Card. Franciscum Antonium Lo-
 renzana , huiusque non minus meritis , quam na-
 scendi sorte germanum , Thomam Antistitem Ge-
 rundensem . Tot , tamque praeclaris domesticis exem-
 plis excitatus , quid miremur , si plura alia ornamen-
 ta virtute , et ingenio parta tibi comparaueris , vt
 multo malueris tuis meritis , quam tuorum laudibus
 commendari ? Magnam equidem de te iam multo
 ante opinionem comprehenderam , quem non nesci-

rem excellenti ingenio praeditum, incredibili discendi desiderio incensum, praeclaris iactis pueritiae, et adolescentiae fundamentis, eloquentiae laude ornatum, cuius non illa quidem multa, sed sane illustria monumenta in vulgus prodierunt, ita in grauiiores facultates, praesertim vero in theologicas toto animo incubuisse, ut a primis iuuentutis annis grauissimum munus quaerendi in omni theologiae genere, et iudicandi de iis, qui in amplissima dioecesi Toletana ad animarum curam assumendi, promouendique sunt, magna cum gloria, ac nominis existimatione sustineas. Verum opinionem meam longe vicit perspecta mihi singularis ingenii tui vis, et sacrae doctrinae vbertas; quum te Romae multis mensibus commorantem, fere quotidie de altissimis religionis nostrae mysteriis, ut occasio sese dabat, ex tempore subtiliter disserentem audierim, atque ita difficillima quaeque ad viuum resecantem, eaque facili, et profluenti oratione expedientem, ut ingenium videreris (Augusti verbis utar) in numerato habere. Nec secus existimarunt tot illi viri principes, ecclesiae, et literarum decora, quorum in consuetudinem, doctrinae

amore ductus, te libenti animo dabas, et quibus ipse impense charus, acceptusque eras propter ingenii praestantiam, candoremque animi bene constituti. Mirari etiam in te licuit avidum studium romanas antiquitates qua sacras, qua profanas, inuestigandi, iudicium exquisitum in liberalium artium operibus aestimandis, ardens desiderium introspiciendi omnia pietatis opera, quae multa, ac varia Romae sunt ad hominum aerumnas subleuandas sapienter instituta; vt maximopere optandum sit, tales ex Hispania huc ventitare viros, qui vicissim et bonam existimationem de gente nostra apud exteros inferant, et hinc in patriam reduces boni aliquid tamquam ex mercatura bonarum artium reportent.

Vtinam vero mea haec in Iuuenicum exercitatio, quae tuo etiam itineri romano accepta referri debet, ceteris tuis cogitationibus, et curis responderet! Verum siquid in ea deerit, vel potius quidquid deerit, deerunt enim multa, facile spero, te mihi condonaturum, vel propter ardui operis difficultatem, quam ipse in Breuiario Isidoriano, in S. Martino Legionensi, in Patribus Toletanis

recognoscendis, vt Eminentissimi Editoris Lorenzana laborem aliqua ex parte releuares, diu expertus es, vel propter singularem humanitatem, qua bonarum literarum cultores complecti soles, et me cum multis, vel dicam, ne parum gratus videar, cum primis benigne complecti voluisti, Vale.

Romae iv. Kal. Octobr. MDCCXCII.

A P P R O B A T I O N E S.

Historiam Euangelicam, a C. Vettio Aquilino Iuueno versibus redditam, quam Cl. Areualus, susceptum in veteres Christianos Poetas longum operosumque laborem vrgens continenti studio, ad veteres Codices recognouit, subiectisque adnotationibus enarrauit, iussu Reuerendissimi P. S. P. A. Magistri, legi perquam diligenter, adcurateque expendi. Neque solum omnia catholice scripta cognoui; sed miratus praeterea sum vehementer singularem viri summi doctrinam, ingenii ac iudicii praestantiam, quibus corrupta sinceritati suae restituit, obscura feliciter explicauit, petitisque ex antiquorum cuiusuis generis Scriptorum Lectione luminibus illustrauit. Quamobrem cum omnium, qui in veterum monumentorum studio versantur, tum Catholicae potissimum ecclesiae interesse maxime arbitror, vt typis quamprimum in vulgus prodeat.

Romae Nonis Septembr. 1792.

Ioseph Canonicus Reggi Vatic. Biblioth. Praefectus.

Si quid fuit Christiano poeta vere dignum , et in quo ad communem fidelium vtilitatem operam ipse suam impendere posset , hoc certe fuit Verbi Dei ac Reparatoris nostri ortum , gesta , effata , nec non huius , quae supra firmam petram posita est , Ecclesiae primordia carminibus posteritati mandare . Quem etenim nobiliorē πρωτότυπον , quod clarius exemplar sibi proponere , aliisque exhibere poterat Christianus vates , quam eius celebrare laudes , per quem in piorum sortem se vocatum , et cuncta terrarum exoptatam lucem conspexisse , atque gentibus salutem allatam esse , gloriaretur ? Hoc Caius Vettius Aquilinus Iuuenus presbyter Hispanus antiquus , nobilissimusque vir in quatuor Euangeliorum libris carmine exarandis mirifice adeo fuit executus , vt de ipso praecipue Oracula illa , quae Sibyllis tribuuntur , locuta esse videantur , cum de Christianis vatibus cecinere :

Αὐτοὶ δ' ὑψώθεντες ὑπ' ἀθανάτοιο προφῆται ,
Καὶ μέγα χάρμα βροτοῖς πάντεσσι φέροντες .
Μένοις γάρ σφιν δῶκε Θεὸς μέγας εὖφρονα βελήν ,
Καὶ πίσιν , καὶ ἄριστον ἐνὶ στήθεσσι νόημα .

Et sane quid eo simplicius in eadem styli elegantia , quid fidelius in gestorum enarratione , quid aptius ad caelestem illam vnctionem , vt diuina verba semper recognoscas ? Cum ipso autem proprie contendisse iudico Faustinum Areualum Virum Clarissimum , qui postquam Prudentium , et Dracontium summa cum laude illustrauit , adeo vt nihil amplius eius laboribus addi posse videatur , quum ad Iuuenum animum quoque conuerterit , variis conlatis codicibus , perpensis ponderatisque singulis fere verbis , tanta cura ac diligentia corrupta emendauit , oblitterata restituit , tantaque eruditionis varietate eius libris lucem est afferre conatus , vt , quod ne excogitari quidem posse censebatur , copiosissime praestiterit . Cum itaque Reuerendissimi P. Thomae Vincentii Pani S. P. A. M. iussu tanti Viri opus perlegerim , maximae fidelibus vtilitati , et pio vetusto Poetae summo decori , nec non recenti Auctori immortalis gloriae futurum existimo , si publici iuris fiat ; atque in horum fidem

Dabam Romae ex Canonica S. Mariae Pacis VI. Idus Septembris an. MDCCXCII.

*D. Gaspar Bertalazzone Can. Reg. Lat. Abbas perpetuus ,
et Sac. Rom. Vniuers. Inquisit. Qualificator .*

De Iuenci hispani presbyteri Historia euangelica, deque prolegomenis, et notationibus, quibus nouissime eam auxit, et illustrauit hispanus et ipse presbyter Faustinus Areualus, assentior omni ex parte viris amplissimis, qui proxime ante me hoc censendi munere defuncti sunt; quod dum facio, bis mihi videor, contra quam ille apud Comicum seruus, scite, et ad rem meam valde accommodate facere, qui vna opera et qui meus de Iuenci editore, et scholiaste sensus sit, libere aperiam, et, quoniam multi iam anni sunt, cum hominem amo, omnem ab amicitia nostra assentationis, et υπερβολῆς suspicionem remoueam, qui nihil de ipso sentiam, nihil praedicem, nisi quae sensisse, et praedicasse iam ante me alios, quibus nulla fortasse cum homine eiusmodi vsus, aut amicitiae necessitudo intercedat, et videam ipse, et videre facile quiuis possit. Quare cum tam multa sint ab utroque eorum, quos dixi, in medium prolata, quae editioni non dicam impedimento esse, sed eidem communem omnium, in quorum manus liber perueniet, assensum, et approbationem pro certo polliceantur, ac deferant, detur sane meo etiam iudicio, et suffragatione viro doctissimo, deque christianis poetis, atque adeo hispania sua, catholicaque rep. vniuersa benemerentissimo venia, vt recentem istum, quem adhuc domi continet, ingenii, doctrinaeque suae foetum quam primum in lucem proferre possit. Ita censeo

Romae x. Kal. Octobr. MDCCXCI.

Vitus Maria Giouenazzius

Etiam, quae hoc volumine continentur.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reuerendissimo Patri Magistro S. P. Apostolici.

F. Xaverius Passari Archiep. Laris. Vicesgerens.

IMPRIMATUR,

Fr. Thomas Vincentius Pani Ord. Praed. S. P. Apost. Magister.

INDEX

Eorum, quae hoc volumine continentur.

<i>P</i> rolegomena. Caput I. S. Hieronymi de Iuueno testimonia expenduntur. Opinio de religioso cultu olim Iuueno praestito reiicitur	pag. 1.
Caput II. Codices mss. Iuueni recensentur	20.
Caput III. Editiones Carminum Iuueni	28.
Caput IV. Elogia Iuueni ex veteribus scriptoribus, ac nonnullis recentibus petita	42.
Caput V. Matthaei locus cap. 20. v. 28. aliter a Iuueno lectus, ac nunc legitur	51.
Caput VI. Utilitas conferendi codices mss. Iuueni. Methodus huius editionis	56.
<i>E</i> uangelicae Historiae liber I.	61.
Liber II.	162.
Liber III.	240.
Liber IV.	314.
<i>A</i> ppendix I. Liber in Genesin.	391.
<i>A</i> ppendix II. Carmen De laudibus Domini.	448.
<i>A</i> ppendix III. Triumphus Christi heroicus	456.
<i>I</i> ndex verborum, et phrasium	461.
<i>I</i> ndex rerum, et nominum	497.
<i>A</i> ddenda, et corrigenda	518.

PROLEGOMENA IN C. VETTIVM AQVILINVM IVVENCVM.

CAPVT I.

*S. Hieronymi de Iuuenico testimonia expenduntur. Opinio
de religioso cultu olim Iuuenico praestito reiicitur.*

Post Prudentium, et Dracontium ad vetera exemplaria recognitos, et quoquo modo potui, illustratos, non tam a me reddenda est ratio, cur nunc Iuuenicum simili cultu ornatum edam, quam cur tamdiu distulerim, aut alios illi praetulerim. Est enim Iuuenicus, vt poetarum christianorum omnium, quos inter latinos quidem extitisse certo nouimus, antiquissimus, ita etiam nitore verborum, elegantia stili, et veteri quadam simplicitate, ad diuinum sui carminis argumentum plane accommodata, praestantissimus. In eius autem poemate non solum mirari licet primam, saltem inter latinos, quatuor euangeliorum concordiam, ad cuius imitationem innumerae aliae postea prodierunt, verum etiam peculiare quasdam interpretationes sacrarum literarum vetustate sua commendabiles, varietatem praeterea lectionis in volumine euangeliorum, quo ille suo tempore, ineunte scilicet seculo IV., utebatur.

2. Verum Prudentio principatum inter poetas christianos, quem olim libens cum plerisque asserui ob mirabilem rerum, et carminum varietatem, acutissimum ingenium, ingentes spi-

ritus poeticos, et singularem doctrinam, nec nunc quidem negare, aut in dubium reuocare est animus. Vt autem proxime post Prudentium e mea manu prodiret Dracontius, illa me ratio impulit, quod huius carmina duabus partibus auctiora, quam quae antea prodierant, in codicibus mss. a me reperta, ex quibus omnino alius Dracontius apparet, multo maiorem vtilitatem studiosis doctrinae, et antiquitatis sacrae mihi visa sunt allatura, quam commentationes vllae meae in alios christianos poetas, in quorum poesi vix aliud agere licet, nisi veterem lectionem, codicibus optimae notae inspectis, constituere.

3. Deterrebat me etiam ab editione Iuuenici maiestas ipsa argumenti. Quod si vsu, et exercitatione in hoc genere aliquid profeci, id totum in Saluatoris nostri gestis, dictisque enarrandis conferendum quidem a me esse intelligo; sed adiumentum hoc valde exiguum ad tantum onus subeundum esse facile perspicio, quum istiusmodi tractationem non nisi timide, et pedetentim quiuus quamuis experientissimus debeat aggredi. Sequar igitur ducem Iuuenicum non quidem passibus aequis, sed tamen vt poterò. Commentationes in Sedulium, Aratorem, aliosque sacros poetas in aliud tempus differam, ne mihi aliquis exprobet, quod Antonio Nebrissensi Nicol. Antonius obiiciebat Biblioth. vet. l. 2. c. 4. part. 1. num. 114. *Nullum vero hactenus habuisse Iuuenicum, qui criticae industriae, aut explicationis faciem, qua indiget, ei praeliceret, praeter vnum Barthium ex parte aliqua, et Fabricium leui manu in re vsum, eo magis miror, quod quum Antonius Nebrissensis noster, qui potuit, debuitque vna cum Sedulio, et Aratore multo magis Iuuenicum ciuem suum commendare piis lectoribus a se explanatum, in Sedulio quidem industriae suae operam posteritati transmissit, in Aratorem commentaria parata se habere alicubi testatus fuerit: Iuuenico autem hispano nullus suppetias iuisse referatur.* Ne vero meo mori desim, his Prolegomenis complectar, quidquid de eo, de eius operibus, codicibus mss., editionibusque, multis in locis dispersum collegi.

4. Non exigua laus Iuuenici est, quod a S. Hieronymo non semel, nec perfunctorie laudatus fuerit: neque enim de eius

vita quidquam aliud exploratum habemus, quam quod de eo tradidit Hieronymus. Ita ergo praeclarus hic Doctor de vir. illustr. cap. 84. tom. 2. col. 909. *Iuencus, nobilissimi generis, hispanus presbyter, quatuor euangelia hexametris versibus pene ad verbum transferens, quatuor libros composuit, et nonnulla eodem metro ad sacramentorum ordinem pertinentia. Floruit sub Constantino Principe.* In quodam Iuenci codice hoc testimonium exprimitur cum aliqua varietate, vt referam num. 50.

5. Vallarsius in notis animaduertit, ex ipso gentilitio nomine satis apparere, Iuencum fuisse nobilissimi generis, quia in libris antiquis, Iureto teste, appellatur *C. Vettius Aquilinus Iuencus*. Certe Hieronymi testimonium de nobili genere Iuenci probatione non indiget. Verum argumentum aliquod pro eadem nobilitate non quidem omnino perspicuum, sed probabile petitur ex quatuor nominibus, quibus in vetustis membranis insignitus est Iuencus. Haec autem nomina non eodem modo ab omnibus efferuntur. Ioannes Albertus Fabricius in Biblioth. lat. libr. 4. cap. 2. ex Iureto pag. 273. ad Symmach., et Paulo Colomesio in Paralipomenis ad Chartophylacem Guilielmi Cauei, et ad dialog. 5. Gyraldi De poetis integrum Iuenci nomen ait esse *Aquilinus Caius Vettius Iuencus*.

6. In codicibus mss. referendis num. 306., et seqq. modo profertur appellatio *C. Vectii Iuenci*, modo *Aquilini Iuenci*, modo *Q. Vetti Aquilii Iuenci*, modo *Gai Vecti Aquilini*, modo *C. Vettii Aquilini Iuenci*, modo *C. Vetti Aquilini Iuenci*, modo *C. Vectii Aquilini Iuenci*. Remigius Ceillierius De script. eccl. tom. 4. asserit, eius nomen in quibusdam mss. esse *Aquilinus Caius Vettius*. Neque omittendum, in duobus codicibus manuscriptis Florentinis addi *V. C.*, quae notae innuunt *Virum Clarissimum*: de quo titulo dixi ad Prudentium in Prolegom. num. 50. seq. Sed, vt ego suspicor, Iuencus *Vir Clarissimus* non a veteribus, sed a recenti aliquo librario vocatus est. In codice Vaticano Reginae Sueciae, quem describam num. 48. sic nomina Iuenci inuenio: *Gai Vetti Aquilini Iuenti*; in Ottoboniano vero, de quo agam num. 49., ita: *Gai Vetti Aquilini Iuenci*. Discrimen solum est in *Iuenti*, et *Iuenci* nomine:

nam *Gai* pro *Cai* clare in utroque legitur: et eodem modo legitur in veteri alio exemplari, quod ex Labbeo num. 36. indicabo.

7. Itaque praenomen Iuenci *Gaius* scribi posset. Etsi enim praenomen hoc, quod in nomen aliquando transit, plerumque *Caius* scribatur, tamen reperitur etiam per *G* scriptum, ut in Cenotaphio Pisano C. Caesaris: *Duae equestres inauratae Gai*, et *Lucii Caesarum statuae ponantur*. Quintilianus libr. 1. cap. 7. docet, *Gaius* pronunciari, etiam si *Caius* scribatur: et graeci quidem per *G* semper efferunt Γάιος, et nonnulli a γάιος, gaudeo, quasi a gaudio parentum deductum hoc vocabulum volunt. Valerius Maximus, siue auctor sit Titus Probus, aut Iulius Paris, in epitoma de praenominibus id annotatum reliquit, et similem scribendi varietatem in *Gneus* animaduertit: *Alii NEVM, alii GNEVM, alii CNEVM scribunt*. Qui *G* litera in hoc pronomine utuntur, antiquitatem sequi videntur, quae multum ea litera usa est. . . . Qui *C*, corruptione syllabae delectari videntur. Confer, si placet, Norisium De cenotaph. Pis. dissert. 4. cap. 5., notas Dionysii Gothofredi ad Festum verbo *Gaia Caecilia*, et Sigonium De nom. Rom.

8. Nomen secundum Iuenci, quod a veteribus romanis simpliciter nomen dicebatur, ut primum praenomen, non *Vettus*, sed *Vettius* est, nisi si forte cui magis arrideat *Vectius*. Id videtur esse gentilitium nomen Iuenci, adeoque *Vettius*, aut *Vectius* scribendum est, quamuis etiam *Vettus*, et *Vetus*, et *Vetiuis* in veteribus nonnullis monumentis reperiatur: nam gentilitia nomina ab aliis deriuari solebant, ut *Cornelius*, *Tullius*, *Claudius*, *Iulius*, *Aemilius* etc. De nomine vero *Vettii*, aut *Vectii* nihil aliud habeo, quod ex antiquis proferam, nisi quod Glandorpius in Onomast. Rom. nomen familiae romanae plebeiae tradit esse, quae tandem sub imperatoribus respicere ad honores coepit. Plures tamen Vectios illustres nominat. In Iuenco id nomen magis, ut dixi, gentilitium est, quam familiae, adeoque quum haec nomina gentilitia plerumque ex loco aliquo, aut gente manauerint, ut *Tarquinius* a *Tarquiniiis*, non inepta coniectura duci potest, Iuencum ex Vectonibus, seu Vettonibus populis Lusitaniae antiquae inter Durium, et Ta-

gum originem suam traxisse. Ac fortasse haec fuit causa, cur nonnulli patriam Iuenci Oliuam fuisse confinxerint, vt paulo post ostendam. In Historia ecclesiastica Natalis Alexandri seculo IV. cap. 6. art. 4. nomen hoc Iuenci effertur *Vestius*, et tertio loco ponitur, scilicet *Caius Aquilinus Vestius Iuencus*: vti etiam ex Petro Pithoeo tradidit Labbeus De script. eccles., qui tamen ex veteri alio exemplari profert *Gaium Vectium Aquilinum*.

9. Romani praenomine, et nomine non contenti, addiderunt cognomen. Huiusmodi cognomina aut ab animo, aut a corpore, aut a casu imponi solebant. Videlicet a colore dicti sunt *Rutilus*, *Eburnus*, *Aquilinus*, *Albus*, *Niger*, *Rufus*, *Flavius*, vt explicat Sigonius De nom. Rom. Festus praenomen *Aquilius* ait esse: *Aquilius praenomen ab aquilo colore, id est, nigro dictum*. Melius interpretaberis colorem aquilum *rufum*, aut *subnigrum*. Neque semper *Aquilius* est praenomen, vt cernere licet in C. Aquilio, a quo Aquilia lex extat Dig. libr. 9. tit. 2., qui totus est de lege Aquilia, siue *ad legem Aquiliam*. Glandorpius in Onom. Rom. plures Aquilios recenset, in quorum plerisque *Aquilius* nomen est, non praenomen: hoc ipsum obseruo in veteribus inscriptionibus, in quibus nonnunquam *Aquillius* reperitur scriptum. Seculo IV. floruit Aquilius Seuerus, scriptor hispanus, a S. Hieronymo De script. eccles. c. 3., et a Nic. Antonio l. 2. c. 2. part. 1. Bibl. Vet. hisp. laudatus. In nonnullis mss. is dicitur *Achillius*, in aliis *Acilius*.

10. Iuenci agnomen, vt codices plerique consentiunt, non *Aquilius* est, quod nomen apud antiquiores romanos magis in vsu erat, sed *Aquilinus*. Goldastus tamen *Aquilium* vocat, cuius verba afferam num. 37. In Actis Sanctorum, et Martyrologiis plurimi occurrunt Aquilini dicti; nec desunt, qui eodem nomine vocentur in ethnicorum antiquis inscriptionibus, aliisque monumentis. Sed omittendus a nobis non est is, qui cum Iuenco tribus primis nominibus conuenit, *C. Vettius Aquilinus*, Consul cum Q. Iunio Rustico anno Christi 162. In Fastis solum appellatur *Vettius Aquilinus*, sed apud Gruterum extat inscriptio pertinens ad tempora Marci, et Commodi AA., quam Lipsius vidit Romae ad templum S. Ludouici in aedibus

privatis : in qua inter XV. viros *STLIT. IVDIC.*, vt videtur ; aut inter alios collegii XX. virorum secundo loco nominatur *C. Vettius Aquilinus*, qui, vt ad marginem notatur, fuit consul anno Urbis 914. ; atque ita vocatur a Pagio, qui praenomen Iunii Rustici *Lucium* inscribit. Alius fuit Q. Vettius Aquilinus consul anno Christi 125., alius Vettius Aquilinus consul 286. De his omnibus conferri possunt notae Mansii ad Pagium anno Urbis 878. 915. 1039.

11. Fortasse vt a C. Vettio Aquilino consule, aut ab aliis eiusdem suae gentis Vettiae, et familiae Aquilinarum Iuuenicus distingueretur, additum illi est hoc ipsum nomen Iuuenici, quod quartum est, ac cognomen recte dicetur. Reuera *Iuuentius* nomen est inter romanos notius, nobiliusque : et hoc nomen Iuuenico nostro asserere possemus ex codice antiquissimo Vaticano Reginae Sueciae, vbi in fine patrius eius nominis casus effertur *Iuuenti*. Iuuentium veterem poetam comicum ex Charisio libr.2. laudat Barthius Aduers. libr.21. cap. 5. col. 1025. Sed quum omnes alii codices, et codex ipse Reginae Sueciae in principio *Iuuentium* exhibeant, nefas esset a tam recepto vocabulo discedere : praesertim quia rationem habet in veteri romanorum consuetudine, qui multa cognomina ab utroque pecore, maiore, et minore, sumebant. Ascribam verba Varronis libr.2. De re rust. cap.1. ex correctione Sigonii De nomin. Rom. *Nomina multa habemus ab utroque pecore, a maiore, et minore : a minore Porcius, Quinius, Capilius. Sic a maiore Equitius, Asinius. Est autem intelligendum, quum dicimus Capram, Taurum, Vitulum, cognomina adsignificari, quod dicuntur Annii Caprae, Statilii Tauri, Pomponii Vituli : sic a pecudibus alii multi.* Paulo aliter id in editis legitur.

12. Iuuenicus ergo a iuuenico cognominatus est, vt Moschus poeta graecus : nam *μύχος* iuuentium significat. Hoc verbo lusus est Barthius libr.8. Epidorpidum num.74.

Tenere aratra dignior viro taurus

Iugo Iuuenicus obdit hic Aratorem.

Sermo illi est de duobus his poetis christianis Iuuenico, et Aratore. Neque vero ignotum omnino est Iuuenici vocabulum in-

ter nomina propria latinorum . Papiæ celebris est memoria S. Iuenci episcopi Papiensis . De hoc accipio , quod Montfauconius in Biblioth. Biblioth. Mss. pag. 1245. col. 2. inter libros mss. monasterii S. Petri Carnutensis refert Haymonis Expositionem in epistolas S. Pauli etc. , *In cuius principio , ait , sunt hymni de passione Christi , de S. Dionysio , et de S. Iuenco episcopo .*

13. Aduertendum tamen est , in Martyrologio Romano legi ad diem 8. Februarii : *Papiæ S. Iuuentii episcopi* ; et ad diem 12. Septembris : *Apud Ticinum S. Iuuentii episcopi* . In aliis tamen Martyrologiis , et in multis mss. nomen *Iuenci* exprimitur , quod multis modis alioquin corruptum reperitur , vt pro *Iuenci* , vel *Iuuentii* saepe reperiatur *Euentii* , *Inuentii* , *Vuentii* , *Hiuentii* , *Quentii* , *Yentii* , *Hyuentis* , *Venuntii* . Noster etiam Iuencus non solum alicubi *Iuuentius* appellatur , sed etiam *Hiuentius* , et aliquando *Iuuenis* , vt colligitur ex Montfauconio Bibl. Biblioth. pag. 508. , vbi ex bibliotheca Ambrosiana Mediolanensi recenset *Aquilini Iuuenis poema de Actis apostolorum* . Intelligo autem , codicem illum complecti Aquilini Iuenci poema de quatuor euangelis , et Aratoris de Actis apostolorum . Ac fortasse error est in Montfauconio , non in codice veteri : in indice quidem Montfauconii is codex clare Iuenco attribuitur .

14. Alius fuit Iuencus Caelius Dalmata , quem diuersum esse a Iuenco presbytero observauit Fabricius Biblioth. lat. libr. 4. cap. 2. Scriptor etiam is christianus fuit , vitamque Attilae oratione soluta composuit , cuius saepe mentionem facit Barthius in Aduersariis , Iuencum Caelium Calanum auctorem vocans . De hoc Iuenco scriptore Vitae Attilae , eiusque editionibus videndus est Ioannes Vogt De libr. rarior. Typis eam Vitam commissam fuisse Nic. Antonius , quum de Iuenco scripsit , ignorabat : quae tamen longe ante prodierat , scilicet Ingolstadii 1604. in 4. Sidonius libr. 9. epist. 14. commemorat *Iuenci Martialis historiam* , vel , vt alii legunt , *Iuuentii* , aut *Viuentii* . Sauaro ad eum locum Iuencum a Martiali distinguit , putatque , hunc esse Gargilium Martialem , cuius Lampridius , et Vopiscus me-

minerunt. Sirmondus in not. eundem scriptorem asserit Iuuentium Martialem, ac coniicit esse hunc ipsum Gargilium Martialem, ab aliis memoratum.

15. Quum quatuor Iuuenti nomina singillatim exposuerimus, illud nunc addere superuacaneum non est, saepius maiores apud romanos quatuor nomina habuisse, praenomen, agnomen, cognomen, et nomen, idque nobilitatem generis arguere, vt cum Alexandro ab Alexandro notauimus Prolegom. ad Prudentium num. 41. Eodem loco docui cum Sirmondo, et Marchione Scipione Maffeo, mediae aetatis nominum propriam hanc quodammodo legem fuisse, vt proprium cuiusque nomen in vltimum locum coniiceretur, vt in Marco Aurelio Cassiodorio Senatore, (nam *Senator* nomen proprium Cassiodorii a Maffeo dicitur) et in Marco Aurelio Clemente Prudentio. Ita ergo sentiendum est de Caio Vettio Aquilino Iuuenico, quamuis hic ordo nominum in Iuuenico, vti in aliis, aliquando inuersus reperitur: solebat enim id fieri etiam apud antiquiores romanos.

16. Hactenus de nomine Iuuenti, quod Hieronymus expressit, deque aliis tribus, quae tacuit, ac de nobilitate generis, quam diserte affirmavit. Alia nunc nota Vallarsii expendenda est, qua ad verbum Hieronymi *quatuor etc.* adiecit: *Verius, notante Fabricio, dixisset: Historiam euangelicam quatuor libris digessit, Matthaei seriem prae ceteris secutus: non singulis euangelistis singulos libros impendit.* Equidem non video, qua ratione Fabricius, et Vallarsius Hieronymo imputent, quod aut dixerit, aut dixisse videatur, Iuuentum singulis euangelistis singulos libros impendisse. Quod enim quatuor euangelia transferens Iuuentus quatuor libros composuerit, id vere asseritur, etiamsi non singulis euangelistis singulos libros impenderit, sed concordiam euangelistarum suo ordine exposuerit. Matthaeum quidem prae ceteris secutus est, non quia ordinem, quem habet Matthaeus, semper praetulerit, nam seriem vitae Iesu Christi apposite ex quatuor euangelistis digessit, sed quia plura ex Matthaeo sumit, quam ex aliis: siquidem euangelium Matthaei singulis aliis tribus locupletius est. Andreas Gallandius, qui tomo 4. suae Bibliothecae Patrum Iuuentum inseruit,

seruit, eumque summopere laudat, in Prolegomenis ad eum
 tomum cap. 15. monet, Iuencum plura omisisse, quia omnia
 D. N. Iesu Christi gesta, non omnia dicta exprimere voluit. Prae-
 ter historiam quatuor euangeliorum Hieronymus in Iuenci elo-
 gio indicat *nonnulla eodem metro* (versibus hexametris) *ad*
sacramentorum ordinem pertinentia. Haec adhuc latent, aut,
 vt magis puto, interciderunt. In Montfauconii Biblioth. Mss.
 ex bibliotheca vaticana Reginae Sueciae num. 1234. annotatur,
Anonymi liber compendiosus de septem sacramentis metricè com-
pilatus, qui vocatur communiter Decretale ad informationem
sacerdotum cum expositione. Qui liber, vt ex vel sola inscri-
 ptione colligere libet, minime Iuenci videtur esse. Relinqua-
 mus etiam auctori suo Hildeberto versus, quos sub eius nomi-
 ne ex eadem bibliotheca laudat Montfauconius num. 88. *Prospe-*
ri Aquitani epigrammatum libri IV. . . Hildeberti versus de sa-
cramentis. Petrus Crinitus in Vita Iuenci ait: *Aliquot hymnos*
fecit, quibus facile indicauit se optime meritum de religione chri-
stiana. Paciaudus De cultu S. Ioann. Bapt. dissert. 4. cap. 6. refert,
 Georgium Wicelium in Hagiologio, siue De Sanctis vet., et nou.
 testam. Moguntiae 1541. exscribere hymnos in honorem S. Ioan-
 nis Baptistae, *quos caelesti mentis instinctu, et artificiosa ver-*
borum conclusionè fuderunt Iuencus presbyter sub Constanti-
no, et Adamus a S. Victore. In Hymnodia Hispanica §. 23.
 pag. 102. id mihi satis non liquere affirmavi. Wicelii istius Ha-
 giologium nondum reperire potui: sed haud inuitus mihi per-
 suadeo, hymnum, vel hymnos Iuenci in honorem S. Ioannis
 Baptistae excerptos esse ex libro 1. Historiae euangelicae, vbi
 Iuencus narrat, Elisabetham ex Zacharia mirabili modo conce-
 pisse, a Maria Virgine deinde visitatam, ac demum praecurso-
 rem Domini Ioannem Baptistam in lucem edidisse. Ex eodem li-
 bro petitus etiam est Iuenci hymnus in Annunciationem, quem
 Fabricius Biblioth. vet. libr. 4. c. 2. num. 1. refert ab Andrea Wil-
 kio in priori parte suae Heorthographiae editae anno 1610. in 8.
 fuisse insertum: de quo vide num. 85. Neque alios hymnos cre-
 diderim vidisse Crinitum, nisi huiusmodi aliqua fragmenta, aut
 particulas ex euangelica Historia decerptas. De carmine in Acta

apostolorum, quod Aratoris est, et per errorem Iuuenico in quodam ms. codice tribuitur, lege num. 13., et 41. Maior controversia oritur de carmine in Genesin, quod in collect. vet. script. Edmundi Martene tom. 9. col. 13. seqq. sub Iuuenici nomine editur ex codice Corbeiensi ante nongentos, vel nunc quidem mille annos exarato; quod confirmatur codice infra num. 43. indicando: et in eandem rem trahi potest, qui num. 44. laudatur, codex Iuuenici *in vetus testamentum*, nisi error hic sit pro *in nouum testamentum*, de quo redibit sermo eo loco. In hac controuersia quid ego senserim, dixi in Prolegom. ad Prudentium cap. 25. n. 220. Alii id opus Tertulliano, alii Cypriano, Elias Pinus ex coniectura Saluiano Massiliensi, quod Allixius etiam putabat. Georgius Fabricius inter poetas christianos initium huius poematis protulit, Cyprianoque adiudicauit. Andreas Riuinus, qui Tertulliani opuscula poetica notis illustrata Lipsiae 1651. in 8. vulgauit, locum in his dedit huic imperfecto libro in Genesin.

17. Editor collectionis Pisaurensis poetarum non solum Cypriani nomen eidem carmini praemittit, verum etiam in nota ad caput Ioannis Alb. Fabricii de Cypriano in Prolegomenis ad 5. tom. affirmat, manuscripta, testibus omnibus editoribus, Cypriani nomen praeferre, neque rationem suppeterere, cur a manuscriptis recedamus. Ignorabat scilicet collector Pisaurensis, poema in Genesin longe auctius editum sub Iuuenici nomine in collectione vet. script. Edmundi Martene, et initium eiusdem in multis editionibus Tertulliani ex mss. repraesentari. Illud vero Martenius bono more, fideque optima effecit, quod ms. codicem exacte exhibuit: nam primi editores poetarum christianorum magnam sibi licentiam arrogarunt, et ad regulas metri, quas ipsi didicerant, versus refingebant, quin saltem scripturam veterem a se in membranis repertam indicarent. Iam poema in Genesin, quale ex codice Corbeiensi Martenius exprompsit, ad seculum VI., aut post facile reiiciet, qui poetarum christianorum stilum, et consuetudinem in arte metrica per diuersas eorum aetates probe calleat. Idem iudicium meum esto de carminibus aliis, quae sub Tertulliani, et Cypriani nomini-bus solent laudari: quae fortasse alium Tertullianum, alium Cy-

prianum auctores habuerunt, non eos, qui seculo III. vixerunt. Non alienum ab hoc loco esse puto, ut ostendam, nullum esse poetam sacrum inter latinos, quem Iuuenico antiquiorem esse constet. Nam Lactantius eodem tempore vivebat, neque eius esse carmina, quae vulgo illi tribuuntur, multi viri docti censent. Commodianus vix inter poetas locum meretur, quum solum versus politicos, ut graeci vocant, effuderit, servato quidem numero Hexametri, neglecta vero quantitate syllabarum. Adde, Commodianum a Gennadio cap. 15. de script. eccles. post Lactantium collocari, quamvis nunc coniciant nonnulli, floruisse eum tertio seculo. G. Fabricius in comment. poet. christ. Victorinum Pictaviensem, quem alii Petaviensem dicunt, ex Hieronymo ante Lactantium, et Iuencum claruisse tradit, eique carmen de Iesu Christo Deo, et Homine ascribit. Sed multi aliter hoc carmen, tum alia sub Victorini nomine vulgata Mario Victorino Afro, qui seculo IV. labente senex fidem christianam amplexus est, adiudicant. Ceillierius non dubitat affirmare, Iuencum antiquissimum esse omnium poetarum christianorum, qui extant. Quod attinet ad carmen in Genesin, quoniam a multis Iuenci opus dicitur, referendum illud est inter opera Iuenci dubia, et mea quidem sententia inter supposititia: cuius rei non aliud magis efficax argumentum a me proferri potest, quam ipsa contentio huius poematis cum Historia euangelica.

18. Libentius collocabo inter opera dubia Iuenci carmen auctoris incerti *De laudibus Domini*, quod inter poetas christianos edidit Fabricius pag. 765. Auctor enim scribebat etiam sub Constantino, atque ad Iuenci stilum accedit; simili etiam modo, ac Iuencus, in fine poematii Constantini laudes celebrat. Quae rationes si idoneae non sunt, ut dubitare possimus, an auctor sit Iuencus, saltem id efficiunt, ut non meliori loco, quam post Iuencum, pauci illi versus poetae incerti, et Iuenci aequalis, collocentur.

19. In editione Basileensi Iuenci, Sedulii, et Aratoris per Theod. Poelmannum statim post Iuencum additur aliud poemation inscriptum: *Triumphus Christi heroicus*; ad cuius mar-

ginem haec est nota : *In exemplari auctoris nomen non erat ascriptum*. Idem carmen eodem titulo reperitur post Iuencum in editione Basileensi Sedulii, et Iuenci per Bartholomaeum Westhemerum anno 1541. Videntur ergo hi versus in veteri aliquo exemplari eadem forma, ac Iuencus, exarati : qui tamen in collectione poetarum christianorum Fabriciana, aliisque praetermissi sunt. Ratio metri, ac latinitatis non male constat in hoc carmine : sed subuereor, ne opus recentioris alicuius sit, qui seculo XIV. vixerit, et hanc appendicem Historiae euangelicae Iuenci subnectere voluerit. Non enim satis mihi liquet de antiquitate codicis, ex quo huiusmodi carmen cum Iuenco extractum est. Interea illud inter opera dubia, aut supposititia Iuenci reponere minime pigebit, praesertim quum obuium non sit. In codice bibliothecae San-Germanensis num.43. describendo indicatur carmen Iuenci de ascensione; quod nihil puto pertinere ad hunc triumphum Christi, immo neque ad Iuencum. Fortasse enim versus aliqui sunt ex primo libro Aratoris excerpti, et Iuenci nomen pro Aratore positum est. Eodem num.43. codex alius San-Germanensis Iuenco affingit prooemium in Opus paschale, quod Sedulio restituere oportet.

20. Post opera Iuenci descripta eius aetatem sic statuit Hieronymus : *Floruit sub Constantino principe*. Mendum quippe est, quod in nonnullis editionibus legitur *sub Constantio*. Historiam euangelicam sub illo principe a Iuenco confectam fuisse diserte tradit idem Hieronymus in epist.70. al.84. ad Magnum oratorem vrbis Romae, cui rationem reddit, cur in opusculis suis secularium literarum ponat exempla, ostendens, quorum exemplo id faciat, et post multos egregios viros laudatos sic pergit : *Iuencus presbyter sub Constantino historiam Domini Salvatoris versibus explicauit : nec pertimuit euangelii maiestatem sub metri leges mittere. De ceteris vel mortuis, vel viuentibus taceo : quorum in scriptis suis et vires manifestae sunt, et voluntas*. Sic auctoritate Iuenci sese tuetur Hieronymus.

21. Quo in elogio notatum inuenio apud Arntzenium Miscell. cap.5. ex Heumanno in Poecil. tom.2. libr.3. pag.349. in nonnullis mss. legi *euangelii veritatem pro euangelii maiesta-*

tem. Hoc tamen praefert Arntzenius; et Vallarsius nullam varietatem lectionis agnouit: neque porro solicitanda est scriptura vulgata, quam multi alii retinent, qui eadem verba Hieronymi, ut Iuuenicum laudent, usurpant. Hoc ipsum innuit Fortunatus libr. 1. Vitae S. Martini initio:

Maiestatis opus metri canit arte Iuuenicus.

22. De anno etiam, quo carmen suum in euangelia scribebat Iuuenicus, Hieronymus testimonium reddidit in additione ad Chronicum Eusebii tom. 8. operum col. 787., ubi ad annum Domini 332. ait: *Iuuenicus presbyter, natione hispanus, euangelia heroicis versibus explicat.* Mirifice haec omnia confirmantur ex epilogo Historiae euangelicae;

Haec mihi pax Christi tribuit, pax haec mihi secli,

Quam fouet indulgens terrae regnator apertae

Constantinus, adest cui gratia digna merenti.

Id de Constantino eo potissimum tempore praedicari potuit, quo Licinium debellauit, nimirum anno 324., quem anno sequenti occidi iussit. Ex eo enim tempore fere ad obitum vsque pacem per vniuersum orbem romanum fouit Constantinus, dictus propterea securitatis aeternae fundator, ut notat Fabricius in Comment. poet. christ., qui, nescio, quid sibi velit, dum ait, Iuuenicum Constantini imperatoris suorum temporum meminisse: Pontificis Siluestri mentionem omisisse, quia eius nondum fuit regia in imperio, aut in orbe christiano potentia, atque auctoritas. Nae vehementer ille errat, si colligere ex silentio Iuuenici vult, nullum fuisse tunc Romani Pontificis principatum in orbe christiano. Nihil enim erat causae, cur Iuuenicus pacem secli laudaturus, ex qua otium vacandi musis sacris nactus fuerit, auctoritatem Romani Pontificis in toto orbe christiano commemoraret. Confer notas ad epilogum Historiae euangelicae.

23. Sextus Rufus in Epitom. haud dissimili modo hanc temporis illius pacem exponit: *Constantinus rerum dominus extremo suae vitae tempore expeditionem parauit in persas: toto enim orbe pacatis gentibus, et recenti de gothis gloriosior victoria, multis in persas descendebat agminibus.* Apud Carolum Patinum Numism. Imperat. pag. 465. seqq. plures videre licet

nummos Constantini, quorum inscriptiones pacem a Constantino fundatam testantur: *UBIQUE VICTOR. FVNDATOR PACIS. BEATA TRANQVILLITAS*. In Historia eccles. Natalis Alexandri, et in Dictionario apparatus ad eam Historiam asseritur, Iuencum Constantino suum carmen nuncupasse. Sed quum solum fiat mentio Constantini, vt indicetur tempus, quo poema conscribebatur, eiusmodi assertio imbecillo nititur fundamento. Sic Virgilius in fine libri 4. Georg., quem singillatim cum tribus aliis C. Maecenati consecrauerat, se canere ea notat, *Caesar dum magnus ad altum-Fulminat Euphratem etc.*

24. Petrus Crinitus aetatem Iuenci sic definit: *Praecipue floruit, imperantibus Constantio, et Constante: qua tempestate in eloquentia apud latinos clari fuerunt Tiberianus, Nazarius, et Flavius Vopiscus, qui de gestis romanorum principum libros composuit*. Sed quo auctore ad imperatores Constantium, et Constantem Iuenci tempora differat, non explicat Crinitus, neque puto, vllum esse eius rei idoneum testem. Syxtus Senensis libr. 4. Biblioth. Sanct. facilius ad Hieronymi sententiam trahi potest: *Iuencus poeta sui aevi celeberrimus. . . . Constantino principe, et filiis eius imperantibus anno 330*. Qui aut id exprimit, quod Hieronymus dixit, aut exprimere certe voluit. Alioquin anno 330. filii Constantini Caesares quidem erant, non vero imperatores.

25. Incertum ergo est, quem ad annum Iuencus vitam produxerit. Incertum pariter, an alia munera praeter presbyteratus officium gesserit. Ab Alcuino, quem num. 94. allegabo, presbyter, et *scholasticus* vocatur. Scholasticus olim dicebatur is, qui in forensi exercitatione versatus erat, vt probavi in Prolegom. ad Prudentium num. 48. pag. 31. Quo sensu non puto Iuencum ab Alcuino vocari scholasticum. Tribuebatur etiam ea vox rhetori, et erudito; et id magis conuenit Iuenco. Episcopatum Salmanticensem, quem pseudo-Haubertus ad ann. 337. Iuenco affinxit, nemo iam non irrideat cum Nic. Antonio: qui pariter innuit, Iacobum Philippum Bergomensem, Marinaeum Siculum, et Eisengreinium asserentes, Iuencum S. R. E. Cardinalem fuisse, nullo inniti fundamento. Neque

enim vlllo modo colligi potest , eum romanae ecclesiae presbyterum fuisse , aut Romam aliquando venisse , vt nihil nunc dicam de titulo , aut appellatione Cardinalis , quae multo recentior est . Sed exponendane a nobis sunt alia mendacia , quae in commentitio Chronico Dextri reperiuntur ? Nemo certe fidem illis praestat ; sed exponenda tamen sunt , quoniam late ea in probos alios scriptores manarunt , et multi incauti decipiuntur , nisi periculi adnoveantur ; vt non multis ante annis poeta nobilis hispanus Gregorius Salas , dum conterraneos suos , meosque , viros scilicet illustres Prouinciae Extremadurae recensebat , nobis adiudicauit Iuuentum tamquam in oppido Oliua natum ; quod , vt puto , in aliquo bono auctore reperit , sed ex inquinatissimis fontibus deriuatum . Dexter igitur commentitius ad annum 337. sic habet : *Salmanticae in Vettonia S. Iuuentus presbyter moritur , qui iuxta nonnullos interfuit concilio Iliberitano .* Idem pseudo-Dexter ad annum 407. iterum Iuuenti mentionem iniicit . *Caesarobrigae , quae nunc prope Ambraciam in Vettonia Oliua dicitur , Iuuentus aliquot annos agit , et natus ibi dicitur . Inde petit Salmanticam , ubi floret impense docti , sanctique viri memoria .*

26. His duobus testimoniis inter se collatis , videtur Dexter sibi esse contrarius . Sed occurrit interpret Biuarius , et monet , ad annum 407. referri praeclaram memoriam , quae tunc erat , Iuuenti , cuius alia gesta obiter enarrantur . Haec eadem confirmat Tamayus de Salazar in Martyr. Hisp. ad diem 12. Sept. epigrammate , quod ex ms. codice apud se extante producit :

IN LAVDEM S. IUVENCI PRESBYTERI ,
ET CONFESSORIS EPIGRAMMA .

Caesaris ecce Briga vrbs posthaec veneranda Iuuentum

Presbyterum noscit pignus et esse suum .

Hic igitur natum tenuit Salmantica clarum ,

Doctrinis sanctum et pietate virum .

Illiberis coetus Patrum cognouit et illum

Decretis doctam adhibuisse manum .

Denique confessor sanctus conscendit olympum ,

Laudibus vt Vetto gaudeat ipse suis .

27. Peruulgatum est, Tamayum nullam fidem in his mereri, quae profert ex mss., quae penes se esse affirmat: siue huiusmodi veterum scriptorum opera ab aliis conficta bona fide acceperit, siue mala ipse confinxerit. Caesarobriga, quae nunc Oliua dicitur, oppidum est a Placentia 8. milia passuum distans. Ratio coniiciendi, in Vettonia Iuuenicum natum, aut inde originem traxisse, commemorata a nobis est num.4. Potuit illa ipsa ratio architectis falsorum Chronicorum ansam praeuisse, ut Oliuam natale Iuuenici solum fuisse comminiscerentur. Accedit peculiaris coniectura, quae ex inscriptione apud Gruterum pag. 938. num.7. desumi potest: nam in ea inscriptione, quae in pago Oliua reperta dicitur, et ex Resendio profertur, Vettus quidam laudatur:

L. DOMITIVS T. F.

GAL. . VETTO . OTO

BESANI . H. S. E. S. T.

T. L. DOMITIVS

FORTVNAT . PA

TRONO . D. S. F.

In indice nominum Gruteri clare *Vettus* nomen in nominandi casu enunciatur.

28. In Antiquitatibus vero Lusitanis Resendii, quae in systemate Hispaniae illustratae insertae sunt, duobus tantum versibus eadem inscriptio concluditur, et ita a Resendio explicatur: *Lucius Domitius Titi filius Galeria Vetto Otobesani hic situs est. Sit-Tibi terra leuis. Domitius Fortunatus patrono de suo fecit.* Sane eodem loco Resendius aliam inscriptionem euulgat ex ruinis Caperensibus in eodem oppido Oliua, in qua sine vlla controuersia quidam *Caecilius Vetto*, non *Vettus* nominatur. Vtrolibet modo id nomen in Oliuanis inscriptionibus exaratum reperiatur, *Vettus*, aut *Vetto*, suspicio aliqua, leuis certe, inde oriri poterit, ut originem Cai Vetti Aquilini Iuuenici ex eo oppido repetamus: fingendi vero, aut certo asserendi, quod ignores, nulla vnquam subest ratio.

29. Accuratus disserendum est de religioso cultu, quem olim in Hispania Iuuenico praestitum nonnulli literis consignarunt,

runt. Ita enim negare huiusmodi cultum in animo habeo, ut non aegre feram, si aliqua saltem dubitatio de eo in aliorum mentibus excitetur, ac resideat. Ut enim hispani aliqui scriptores seculi proxime elapsi nimium se ingeniosos prae buerunt in catalogo Sanctorum Hispanorum augendo, sic contra censeo, maiores nostros non multam adhibuisse diligentiam, ut memoriam virtutum, quibus primi Patres ecclesiae hispanae claruerunt, posteritati mandarent. Quamquam multa primitivae ecclesiae monumenta temporum non tam vetustate, quam infortunio, et mirabili quadam rerum, regnorumque conversione periisse, nemo est, qui ambigat. Illi praeterea viri, quamvis sanctitate conspicui, qui eo tempore floruerunt, quo cultus martyrum vel solum, vel potissimum in usu erat, praesertim si episcopali honore non praefulserunt, non ita facile venerationem, cultumque publicum adepti sunt.

30. Tamayus de Salazar in Martyr. Hisp. commemorationem B. Iuenci, ut vocat, diei 12. septembris assignat, refellitque Hieronymum Roman de la Higuera, qui in Martyrologio suo Hispano ms. die 1. iunii Iuencum coli voluerat. Haec duo martyrologia hispana Tamayi, et Higuerae, uti etiam epigramma ms. penes Tamayum, de quo paulo ante dixi, et Dextri Chronicum eodem in loco omnia ponenda sunt; quae causae cultus Iuenci magis obsunt, quam prosunt: certe cautiores nos reddunt, ut alia monumenta, quae pro eodem afferuntur, maturo examine perpendamus.

31. Philippus Ferrarius in Catalogo gener. Sanctorum ad diem 12. septembris sic habet: *In Hispania S. Iuenci presbyteri*, et in nota ait, eum scripsisse *nobile illud poema in euangelia etc.* Sanctitatis Iuenci testes laudat Franciscum Maurolycum, et Constantium Felicium in suis Martyrologiis, necnon Petrum de Natalibus episcopum Equilinum in Catalogo Sanctorum. Bollandiani ad diem 12. septembris inter praetermissos Iuencum referunt, quamvis eum Sanctum in Martyrologio Germanico vocari fateantur. Addunt, Maurolycum, et Felicium ab aetate auctoritatem non habere ad vetustum cultum stabilendum. Maurolycus quidem nec cultum Iuenci presbyteri asse-

rere voluisse mihi videtur. Sic enim ait ad diem 12. septembris : *Apud Ticinum , quae nunc Papiæ dicitur , Sanctorum Syri Papiensis episcopi , et Iuuentii , qui mox Syro successit Iuuentius autem presbyter , qui metricè scripsit euangelia , claruit in Hispania tempore Constantini .* Obiter igitur Iuuentium presbyterum commemorat , non ut eum Sanctis annumeret , sed ut a Iuuenico episcopo distinguat . Felicius in suo Calendario , siue Ephemeride Urbini 1577. ad 12. septembris sic habet : *Giouenco l' altro si nomina , che era prete , quale scrisse in versi gli Euangelj , e fu chiaro in Spagna al tempo di Constantino .*

32. Maiorem difficultatem creat episcopus Equilinus : quem satis esse ad antiquum cultum confirmandum , Bollandiani fatentur . Reponunt vero , eum in catalogo suo non solos Sanctos recensuisse , nec tam accuratum esse , ut necesse sit in eius verba iurare . Prima ratio idonea non est : nam episcopus Equilinus de Iuuenico perinde ac de aliis Sanctis loquitur . Bis eum memorat , primum cap. 69. libr. 8. sub hoc titulo : *De Sancto Iuuentio presbytero . Iuuentius presbyter in Hispania claruit sub tempore Constantini imperatoris . Qui vir sanctitate insignis , et sapientia clarus , rhetorico stilo copiosus , genere nobilissimus , quatuor euangelia heroico metro quatuor libris pene ad verbum transtulit , et apud Hispanias claro fine in pace quieuit .* Iterum libr. XI. cap. 121. *De Sancto Iuuenico presbytero . Iuuentius presbyter apud Hispaniam claruit . Hic sanctis pollens operibus quatuor euangelia etc. Et apud Hispanias confessoris nomine celebris habetur .* Haec ubi supra (Hieronymus De vir. illustr.) Ita legitur in editione antiqua sine loco , et anno : in alia vero similiter antiqua sine loco , et anno : *Hic sanctus pollens operibus .* Prior lectio magis placet .

33. Dubium ergo non est , quin Iuuentius ab episcopo Equilino inter Sanctos referatur , cuius scilicet memoria confessoris nomine in Hispania celebrata fuerit . Aliud sentiendum est de Petro Crinito , quem ait Tamayus de Salazar inter sacerdotes catholicos , hoc est , confessores (sic enim interpretatur) locum Iuuenico dedisse . Accipe Criniti verba . *Neque dubium est , fuisse illum (Iuuentium) inter sacerdotes christianos , ut veteres*

auctores testantur. Quid haec sibi volunt? nihil aliud, nisi Iu-
uencum fuisse presbyterum, vt passim auctores veteres narrant.
Cum episcopo tamen Equilino facit Iacobus Faber, qui in epi-
stola ad Fabrum Stapulensem praemissa Aldhelmo De virginitate
edito Dauentriae 1512. in 4. ait: *Considerans ego fructum illum,*
qui emersit ex editione illa DIVI Iuuenti etc., vt refert Fabricius
in Biblioth. vet. lat. libr. 4. cap. 2.

34. Quod attinet ad episcopum Equilinum, certa est ra-
tio illa secunda Bollandianorum, eum non ita accuratum esse,
vt in eius verba necesse sit iurare: qui animaduertunt etiam,
non percipi, quo pacto cultus Iuuenti, si tempore Petri de Na-
talibus viguisset in Hispania, non perseuerasset ad nostra vsque
tempora. Illud praeterea considerandum, Petrum de Natalibus
secundo loco, vbi mentionem Iuuenti facit, Hieronymum au-
ctorem laudare, apud quem certe nihil de cultu Iuuenti repe-
ritur. Quum autem ille seculo XIII. extra Hispaniam scripserit, et
nulli auctores hispani eius temporis, aut quod proxime succes-
sit, venerationem Iuuenti in Hispania praestitam testentur, ne-
que in vlllo Breuiario ecclesiae hispanae ex his, quae ad nos per-
uenerunt, eius memoria reolatur, nullum solidum argumen-
tum ex episcopo Equilino, aliisque, qui eum secuti sunt, erui-
tur ad cultum veterem Iuuenti stabiliendum.

35. Re vera in primis Bibliothecis Patrum, in quibus
Diui titulus vulgo, et temere multis scriptoribus tribuebatur,
quem proinde deleri pluribus in locis in Indice Expurgatorio
Brasichellensis iussum est, Iuuentus tamen nunquam Diuus,
aut Sanctus appellatus est. Nonnulli scriptores virtutem qui-
dem Iuuenti laudant, sed de cultu eius publico omnino tacent,
vt Franciscus Tarapha De regib. Hisp. sub Constantino, *Iuuen-*
cus hispanus poeta, et presbyter, genere quidem nobilis, sed vir-
tute, et doctrina nobilior per hoc tempus admodum clarus exi-
stens. Ea quidem pietas, ac religio in Iuuenti carminibus elu-
cet, vt virtutis laude eum floruisse consentaneum sit credere.
Vellem tamen posse id certioribus auctoribus, et qui ad illius
tempora propius accessissent, confirmare.

CAPVT II.

Codices mss. Iuueni recensentur.

36. **I**n Dissertatione Isagogica in 1. tom. Thesaur. Anecd. Bernardi Pezii num. 28. inter libros manu exaratos monasterii Tigurini hic memoratur; *Iuueni liber quartus* (forte libri quatuor) *Historiae euangelicae, Macrobi Saturnalia, Ciceronis inuectiuae in Catilinam a septingentis annis*. Videntur haec omnia opera vno codice, qui septingentos annos habuerit, contineri. Ceillierius tom. 4. laudat codicem ms. Iuueni bibliothecae Abbatiae de Monstier-Ramey in Champagne: qui non videtur diuersus ab eo, quem memorat Labbeus De script. eccles., qui ait, in veteri exemplari Aremacensis in Campania coenobii scriptum haberi, *Gai Vecti Aquilini presbyteri euangeliorum libri 4.*

37. Martenius in Itin. liter. tom. 1. pag. 65. in monasterio S. Benedicti prope Ligerim codicem ms. Iuueni extare memorat, aliumque similem tom. 2. pag. 112. in abbazia Metensi S. Arnoldi. Goldastus in epistola ad Weitzium, quae editioni Dracontii ab hoc procuratae praefixa est, sic habet: *De Prudentiis rescribam, ubi plus otii nactus fuero. Q. Vetti Aquilii Iuueni, et Aratoris membranas non habeo integras: tamen quia eas a me tanto contendis opere, addico, et cum occasione ad te perferendas curabo*. In catalogo codicum mss., qui in monasterio Bobiensi asservabantur, seculo x. circiter exarato apud Muratorium tom. 3. Antiquit. italic. medii aevi pag. 818. seq. inuenio ex bibliotheca veteri *Librum Iuueni 1.*, nempe codicem Iuueni vnum: ex bibliotheca vero noua, seu libris, quos Dungalus obtulit beatissimo Columbano, scilicet monasterio Bobiensi, a S. Columbano fundato, *Librum Fortunati vnum, in quo est Paulinus, Arator, Iuencus, et Cato*. Ibidem ex libris Benedicti presbyteri, *Iuueni vnum Sedulii, Iuencii, et Properi, ac Prudentii, et aliorum versificatorum liber vnus*.

38. Montfauconius in Bibliotheca Biblioth. Mss. pag. 219.

ex bibliotheca Cassinensi indicat *Iuueni presbyteri poema XI. seculo*. Item *eiusdem carmina 600. annorum*. Et pag. 225. num. 326. ex eadem bibliotheca *poema heroicum Iuueni presbyteri in IV. euangelia*, et pag. 229. num. 509. *Iuueni versus super quatuor euangelia*: qui duo codices diuersi non videntur a duobus supra memoratis bibliothecae Cassinensis.

39. Ex bibliotheca D. Vallettae Neapoli idem Montfauconius pag. 231. notat codicem ms. membranaceum *C. Vettii Aquilini Iuueni in IV. euangelia*.

40. In bibliotheca S. Marci Dominicanorum Florentiae Montfauconius pag. 425. col. 1. indicat: *C. Vectii Aquilini Iuueni V. C. presbyteri carmina in membr. In fine: Probae cento ex carminibus P. Virgilii. Ad calcem libri: Cosmae de Medicis Ioannes Aretinus hunc librum Florentiae idib. februarii absoluit feliciter*. Annum non inuenio. Codex alius eiusdem bibliothecae pag. 497. Montfauconii sic commemoratur: *Expositio Aquilini Iuueni presbyteri super euangelia hexametris versibus*. Ex quodam Bibliothecae S. Marci codice Reinesius, vt Schoettgenius notauit, talem titulum excripsit: *G. Wettii Aquilini Iuuenti V. C. presbyteri*. Hic est codex priori loco a Montfauconio expositus, vt arbitror.

41. Inter libros bibliothecae Patauinae cathedralis Montfauconius pag. 485. refert codicem *Iuueni hispani super IV. euangelia*, cui alius addi potest in bibliotheca, quae tunc erat Canoniorum Lateran. ex Thomasino De Biblioth. Patauin. In Ambrosiana vero bibliotheca pag. 508. *Aquilini Iuuenis poema de Actis Apostolorum pergam. bis*. In indice tribuitur Iuueno hic codex, qui, vt puto, Iuuenicum, et Aratorem complectitur. Vide supra num. 13. In eadem bibliotheca Ambrosiana pag. 519. *Iuueni presbyteri in euangelia lib. IV. pergam. antiq. bis bomb.*

42. Ex bibliotheca regis Angliae pag. 639. memorat Montfauconius: *Iuueni presbyteri euangelicae historiae poematum libr. IV.* Ex Bodleiana pag. 656. *Iuueni poema de IV. euangelis*. Ex bibliotheca Collegii S. Benedicti apud Cantabrigiam pag. 671. col. 1. *Codicem Iuueni, aliunq. pag. 685. in Mss. Eduardi Bernardi, et in Aedibus Iacobaeis pag. 686. Iuueni IV. euangelia me-*

trice. Reuschius ait, codicem Cantabrigiensem, qui quodam in Collegio asseruatur, antiquissimum esse, et literis vncialibus exaratum: alterum Cantabrigiensem extare in bibliotheca Vniuersitatis.

43. Bibliotheca San-Germanensis pag. 1135. apud Montfauconium inter alia habet: *Iuueni presbyteri prooemium in opus paschale*. Non dubito, quin legendum sit *Sedulii presbyteri etc.* In codice vero 675. pag. 1136. *IVVENCI*, aut sane *Cypriani historia Genesis. Epistolae quaedam S. Hieronymi, et S. Augustini. S. Cypriani quaedam. IVVENCI carmen de ascensione. Sibyllae versus de die iudicii*. De historia metrica Genesis, quae a plerisque Cypriano, aut Tertulliano ascribitur, a nonnullis Iuuenico, confer dicta num. 16. Carmen de ascensione quid ego opiner esse, exposui num. 19. In Prolegomen. ad Dracontium num. 73. explicui, quinam sint Sibyllae versus de die iudicii.

44. Codex quidam monasterii Mediani in Vosago Ordinis S. Benedicti, teste eodem Montfauconio pag. 1180. repraesentat *Sedulii carmina, Iuueni presbyteri carmina*. Alius bibliothecae Diuio-Benignianae ibid. pag. 1286. *Iuueni presbyteri libros quatuor euangeliorum metro*. Ibidem pag. 1373. ex bibliotheca S. Victoris Parisiensi indicatur *Iuuenicus metrica in 4. euangelia*, et pag. 1408. ex bibliotheca monasterii S. Petri Corbeiensis *Carmina Iuueni in vetus testamentum, quibus succedunt Categoriae Aristotelis, cod. membr. seculi X.* Aliquis conii-ciet, sermonem esse de carmine Iuueni in Genesin, quod, me inuito, nonnulli Iuuenico affingunt, vt animaduerti num. 16. Verum facilius est suspicari, mendum subesse, ac legendum *Iuueni carmina in nouum testamentum*.

45. Angelus Maria Bandinius in Catalogo Mss. bibliothecae Laurentianae Medicaeae tom. I. col. 722. notat in cod. membran. seculi XV. pag. 161. *C. Vectii Iuueni euangeliorum libros IV. heroico carmine*. In libro IV. deest vltimus versus *Per Dominum etc.* Ibidem col. 772. cod. 22. seculi XV. *Quatuor euangelia versibus hexametris, auctore Iuuenico, libris IV.* In principio legitur testimonium S. Hieronymi de Iuuenico ex cap. 84. de vir. illustr. In fine: *Finis. Versus tria milia septingenti*. Hos duos

codices esse opinor, quos sic describit Montfauconius pag. 289., vbi loquitur de bibliotheca Laurentiana Medicaea: *C. Vetti Aquilini Iuueni V. C. euangeliorum libri IV. heroico carmine*, et p. 291. cod. papyr. *Iuueni presbyteri nobilissimi generis hispani quatuor euangelia hexametris versibus tribus mille septingentis pene ad verbum*. Nisi error est in numeris, longe editis exemplaribus auctorior est hic codex Iuueni: nam in editis versus sunt circiter ter mille sexdecim. Vt a nobis editur Iuuentus, constat versibus 3221. De altero ex his codicibus sic Reuschi: *Florentinus in bibliotheca S. Laurentii, non adeo antiquus, nitidissime literis initialibus auro, et purpura perpolitus. In eodem libro membranaceo Prudentii carmina lyrica, Aratoris Actus Apostolorum, et Sedulii opera leguntur. Vocatur Noster ibi: Caius Vettus Iuuentus, et in fine Caius Vettus Aquilinus*. De eodem, opinor, codice Omeisius: *Ex ms. Florent. S. Laurentii talem titulum descripsit illustris quidam fautor: Cai Vetti Iuueni praefatio in euangeliorum libris. Plenius autem in fine eiusdem codicis nomen poetae legitur: Cai Vetti Aquilini liber quartus, et ultimus feliciter explicit. Deo semper gratias. Amen*.

46. Catalogus Mss. codicum bibliothecae Bodleianae nobis exhibet cod. 2219. *Iuueni poema in 4. euangelia*: cod. 5137. *Glossarium Latino-Francicum in Iuueno*, (forte in Iuuentum) cod. 6463. *Iuueni presbyteri libros IV.* Oxoniensis codex, quem ex Spizelio indicat Reuschi, fortasse aliquis horum est, qui hoc catalogo referuntur. In catalogo Mss. bibliothecae Regiae Parisiensis tom. 4. num. 8321. codex partim chartaceus, partim membranaceus, olim Colbertinus refertur, in quo inter alia indicatur *Iuueni presbyteri historia euangelica libris IV., et versibus heroicis*: eius carmina num. 544. eiusdem Catalogi indicantur. De codice ms. Gandauensi, quocum collatus est Iuuentus a Poelmanno, consule num. 70. Fabricius in Comm. Poetar. Christ. verbo *Debilis* duos codices mss. laudat Gandauensem, et Mersburgicum. Codex, quo vsus est Barthius, et quo meliorem extare vix putat Aduers. libr. 59. cap. 5., Cygneae latitabat, dum Reuschi scribebat. Alius Coloniensis laudatur a Barthio Aduers. libr. 13. cap. 19. *Membranae Colonienses*, ait, *quas laudamus, scriptae*

sunt sub Ludouico Pio, Magni Caroli filio, quibus siquis antiquiores habet aliter scriptas, cedemus veritate. Confer eiusdem Barthii verba a nobis relata in not. ad v. 9. l. 1., et ad v. 2. l. 2. Diuionensem codicem in Monasterio S. Benigni vidit Iuretus ad Paulinum Petrocorium de Vita S. Martini l. 3. v. 62. p. 243. 255. Fuldensem Ioachimus Zehnerus diligentissime contulit, vt Reuschius testatur. Idem Reuschius codicem Florentinum Antonii Magliabecchi non adeo antiquum vocat. Pithoeano codice vsus est Iuretus ad Paulinum Petroc. pag. 255.

47. In bibliotheca Vaticana tres tantum reperi codices Iuuenici, vel potius duos: nam primus solum continet post Horatii opera Orationem Dominicam hoc titulo: *Pater noster Iuuenici*. Incipit: *Sic secreta domus etc.* vsque ad *Cedere nec durum erratis impendere pectus*, vt obseruare potes libr. 1. a v. 620. Codex hic est chartaceus non optimae notae inter codices Reginae Sueciae numer. 1785. Montfauconius recensebat pag. 45. num. 1393. Reginae Sueciae *Iuuenici presbyteri libros IV. in euangelia carmine. Sedulii libros IV. veteris, et noui testamenti*. Ibidem num. 1396. Reg. Suec. *Iuuenici presbyteri carmina in quatuor euangelia*. Ibid. pag. 50. num. 1597. Reg. Suec. *Excerpta conciliorum etc. carmina nonnulla Augustini, Platonis, Auiti, Iuuenici, et Fortunati. Chronica breuis Isidori Hispalensis*. ibid. in bibliotheca Vaticana Alexandri Petauii pag. 67. *Iuuenici presbyteri in IV. euangelia versibus 903. 1095. 95.* ibid. in bibliotheca Vaticana Ottoboniana pag. 190. *Sedulius, Iuuenicus, codex vetus*. Ex his solum nunc apparent codex, quem dixi, et duo alii, quos proxime describam.

48. Codex Reginae Sueciae membranaceus in 4. num. 333. complectitur opera Iuuenici, et Sedulii. Iuuenicus hoc initium habet: *Incipit praefatio Iuuenici presbyteri*. Subiiciuntur octo versus, quos nos pro prima praefatione ponimus, *Mattheus instituit etc.* Consentiant alii tres codices mss., vt dicam in nota ad primam hanc praefationem. Post hos versus: *Item praefatio*, quae est praefatio vulgata, *Inmortale nihil etc.* vsque ad vers. *Dulcis Iordanis*, post quem additur: *Explicit praefatio*, et sine alio titulo sequitur: *Rex fuit etc.* In fine: *Explicit*

Cod. Vat. Reginae Sueciae N.º 333

INCIPI PRÆTATIO IUVENCI PRÆSBITERI

Matheus instituit virtutum tramite mores
et benevivendi iustodedit ordine leges

Cod. Vat. Ottobonianus N.º 35

INCEPIT PRÆFATIO IUVEN
CI PRÆSBITERI

In mortale nihil mundi compage tenerur
non orbis non regna hominum non aures roma.

INCIP. PRÆFATIO IN QUINTI PRÆSENTI
M. orbem in hunc mundum transiit. mori
rebus inveniendi in hunc mundum transiit.

INCIPIT PRÆFATIO
C. PRÆSENTI
In hunc mundum transiit. mori
rebus inveniendi in hunc mundum transiit.

plicit liber III. Euangeliorum versibus Gai Vetti Aquilini Iuuenti presbyteri. Ratio scribendi haec fere est in hoc codice: *nactus* pro *nactus*, *Matheus*, *presbyteri*, *genetrix*, *immortale*, *coniunx*, nonnunquam *ad pro at*, et *competa* pro *compita*. Nullae virgulae, nulla puncta a prima manu, aut rara, diphthongi solutae. Capita euangeliorum non indicantur, neque vlli sunt tituli, qui in plerisque editis apparent. Inter lineas quaedam sunt glossae, quarum nobis aliquis erit vsus. Aetas codicis ad VIII., aut IX. seculum referenda est. Formam characteris aeri incisam exhibemus. Hunc codicem in variis lectionibus *Reginae Sueciae*, siue per compendium *Reg.* appellabimus. Octo versus, quos pro prima praefatione hic codex exhibet, G. Fabricius in *Comment. poet. christ.* verbo *Euangelistae* olim ediderat, quos ait a se repertos in antiquo codice: sed cuius auctoris hic fuerit codex, non explicat. Eos itidem reperio post Sedulium in editione Basileensi, curante Poelmanno, cum hac nota ad marginem: *Auctoris nomen non erat additum in exemplari.* Profecto Sedulii non sunt: nam is in fine libri primi similem sententiam iam versibus concluderat. Restituendi ergo sunt illi versus Iuuenico, quamuis plerique codices incipiant a secunda praefatione, *Immortale etc.* De hac consuetudine, qua veteres poetae duas praefationes carminibus suis apponebant, adis Prolegom. in Dracontium num. 16. Secundus prologus *Immortale etc.* qua temeritate, aut negligentia antea operibus Ausonii insertus fuerit, iure miratur G. Fabricius.

49. Reginae Sueciae erat etiam codex num. 1396., qui nunc inter Ottobonianos relatus est sub num. 35. membranaeus in 4., in quo pariter sunt carmina Sedulii, et Iuuenici. Titulus Iuuenici hic est: *Incipit praefatio Iuuenici presbyteri*, nempe praefatio, quae in editis vulgo legitur, *Immortale nihil etc.* Postea, *Explicit praefatio*, et hoc loco inseritur S. Hieronymi elogium de Iuuenico ex libr. de vir. illustr., vt a nobis descriptum fuit num. 4. Scribitur *competa*, *subolem*, atque alia fere vt in codice superiori Reginae Sueciae, nisi quod in hoc sunt puncta. Desunt etiam tituli, neque indicantur capita euangeliorum. In principio codicis notatum inuenio: *Codex ad-*

modum antiquius ante 700. Eiusdem fere aetatis, ac codex superior, mihi videtur esse. In fine legitur: *Finit. Explicit liber III. euangeliorum versibus Gai Vetti Aquilini Iuueni.* In codice superiori post Iuencum sequitur Sedulius, in hoc Ottoboniano Iuencum praecedit Sedulius, et inter vtrumque insertum est aenigma quoddam sine auctore: nam Arnulfi nomen, quod apparet deletum, non videtur positum pro nomine auctoris. Nescio, an alicubi typis sit impressum hoc epigramma; sed vel ob hoc ipsum quia id nescio, hoc loco opportune a me edetur:

Quatuor vna simul dat dictio nomina rebus.

Tota namque deum designat voce latinum,

Parte sed ablata fit proles Daunia prima,

Sublato medio, remanet contrarius aegro,

Extremo, restat, quod prandia cuncta recusat.

Explicatio aenigmatis praemittitur epigrammati, scilicet *Saturnus*, qui est deus latinus: ex qua voce fit *Turnus*, ablata parte prima; ablato medio *sanus*; ablato extremo *satur*. Tertius versus planius procederet *Parte sed ablata prima, fit Daunia proles*. Hic codex *Ottobonianus*, siue *Ott.* a nobis dicetur.

50. Codex alius, quo vsi sumus, extat in bibliotheca Collegii Romani, et continet carmina Aratoris, Iuueni, et Sedulii. Ante Iuencum refertur Hieronymi de eo testimonium expositum num. 4. hoc tantum discrimine: *Iuencus genere nobilissimus hispanus presbyter fuit, quatuor etc.* Titulus hic apponitur: *Incipit liber primus Iuueni hispani presbyteri, ac genere nobilissimi, et primo prooemium. Immortale etc.* Finito hoc prooemio; *Incipit historia, ac primus liber*. Quartus liber concluditur versu 751. *Militibus terror sensum discluserat omnem*, post quem illico additur: *Explicit Iuencus*. Scilicet mancus erat, vt videtur, codex vetus, ex quo hic descriptus est: nam hic chartaceus est, ad seculum XV. pertinens. In fine Sedulii notatur: *Iste liber est monasterii S. Georgii Maioris de Ven. Congregatione S. Iustinae*. Verum diuersus est character Sedulii a characterе Aratoris, et Iuueni, et fortasse hi tres poetae christiani e diuersis voluminibus in vnum compacti sunt. Ad marginem Iuueni nonnullae sunt notae, ac

variae lectiones . Hunc codicem *Romani Collegii* , siue *Rom.* vocabimus .

51. Reuschi^{us} quum codices mss. Iuuen^{ci} , de quibus ille quidem scire potuerat , recensisset , *Ceterum* , ait , *dubium nullum est , quin plures hinc inde extent membranae : nullus siquidem hic ex Vindobonensi , Romana , Gallica , aliisque bibliothecis celeberrimis codex est notatus : ex iis itaque , qui plurimum copiam nancisci poterit , meliorem parare editionem studeat .* Ipse vero Reuschi^{us} Trenchiniensi papyraceo codice monachalibus literis vsus fuerat , descripto ex alio exemplari , quod possederat Ioannes Hadiki^{us} . Eum codicem cum Reuschio communicauerat Dan. Guil. Moller^{us} : sed tyrannidem glossatoris passus erat , qui plures lectiones variantes ex suo ingenio intruserat , v. g. vbi Iuuen^{cus} voce antiqua *plebes* vsus est , ibi semper *turba* , vel vocem similem substituit . Bene autem habet , quod Reuschi^{us} ei codici soli nunquam credidit . Neque tamen *plebes* in nominandi casu singularis numeri pro *plebs* vox antiqua dici debet , vt dicam ad v.694. libr.4. Poelman^{us} in sua editione , quam referam num.70. , vsus videtur codice ms. , qui fuit bibliothecae Gandauensis . Cum codice Rotendorphii collata est editio Basileensis anni 1545. , de qua numer.74. Saubert^{us} plurimas varias lectiones ex optima membrana Helmstadiensi collegerat , quibus vsus est Omeisius n.51. , et 60. laudandus . Codicis Fuldensis nonnullae lectiones a Zehnero exscriptae vsui fuerunt eidem Omeisio , ad quem etiam peruenit collatio duorum codicum Cantabrigiensium , vt loc. cit. referam . Io. Fr. Gruner^{us} in Act. Soc. Lat. Ien. vol.3. opusc.2. l. 1. Obseruat. Critic. cap.6. nonnulla loca Iuuen^{ci} ex codicibus mss. Cant. , et Vn. , quos in Anglia Benzeli^{us} euoluit , diligenter illustrat : allegat etiam codicem D. , qui , nescio , an diuersus sit a duobus mss. Anglicis Vn. , et Cant. Laudat quidem Gruner^{us} industriam Reuschii : sed addit : *Reuschium egregia sua eius poetae (Iuuen^{ci}) editione non omnia librariorum vitia sustulisse , facile credent , qui , quantus labor sit veteres auctores ad codices mss. recensere accuratius , sciunt .*

CAPVT III.

Editiones Carminum Iuueni.

52. **P**rima editio. Bayerius in notis ad Biblioth. veter. Nic. Antonii ait, se habere editionem veterem Iuueni sine vlla epigraphe, aut inscriptione, sine loco, et anno circa annum, vt ipsi videtur, 1490. peractam simul cum Cypriano De ligno crucis, Psychomachia Prudentii, Aratoris apostolica historia, Antonii Nebrissensis Cosmographia, Columella De cultu hortorum, Palladio De insitione, et Val. Probo De compendiis literarum in forma quarta. Ioannes Albertus Fabricius inter alias Iuueni editiones recenset editionem antiquam sine loco, et anno in 4. hoc titulo: *Iuuenus presbyter immensam euangelii maiestatem heroicis versibus concludens*. Haec videtur esse editio vetus, quae extat in bibliotheca vaticana, de qua dicam num. 61.

53. Secunda editio anno 1499. ex Fabricio, qui ait, Parisiis eo anno editum fuisse Iuuenum in fol. cum Sedulio, et P. Barri Paeonibus quinque festorum B. Virginis, edente Iacobo Fabro, qui in epistola ad Fabrum Stapulensem praemissa Aldhelmo De virginitate edito Dauentriae 1512. in 4. ait: *Considerans ego fructum illum, qui emersit ex editione illa Diui Iuueni, quem ego ante multos annos primus omnium publicavi, qui erat mihi mutilatus, et imperfectus ob antiquitatem: quocirca in eam formam redegi, qua et hic, et in aliis locis circumfertur. Quae enim et immutata sunt in eo, et quae ad imperfectos versus accesserunt propter exemplaris deprauationem, non facile dixerim*. Atqui dicere omnino debuit, vt nobis constaret, quid ille ex veteri exemplari mutilato, imperfecto, et deprauato ediderit, quid ex ingenio suo, et penu adiecerit. Hanc editionem Parisiensem anno 1499. in fol. cum Sedulio, et aliis piis operibus cura Iacobi le Feure Ceillierius etiam recenset. Distincta ergo est haec editio ab alia editione Parisiensi, quam nunc exponam. Reuschijs monet, Nic. Heinsium hanc editionem possedisse, vt ex Catalogo illius librorum con-

stat. Meminit eiusdem Corn. a Beughem in Incunabulis typographicis p. 80. Titulus est: *P. Barri Paeanes quinque festorum D. Virginis; Iuueni, et Sedulii presbyteri carmina, Beroaldi, aliorumque, et Propertius.*

54. Tertia editio anno 1500. circiter. *Iuencus presbyter immensam euangelicae legis maiestatem heroicis versibus concludens. Venales reperiuntur in vico S. Iacobi apud Leonem argenteum. In 4. Sunt nouem quaterniones vsque ad i, praeterea k ternio, et l duo. In fronte est stemma cum epigraphe Iehan Petit. Sequuntur tria Iuueni elogia ex S. Hieronymo, item aliud ex Ioanne Tritenhem, seu Tritemio, aliud ex Baptista Mantuano, aliud ex Francisco Petrarcha. Postea: Incipit prologus Iuueni presbyteri in quatuor euangelia. Tum: Iuueni hispani presbyteri quatuor euangelia Christi hexametris versibus transferentis liber primus. Adsunt tituli, siue capita rerum, quae carminibus explicantur.*

55. In fine est Hermanni Buschii Monasterien. in presbyterum Iuencum hispanum epigramma ad lectorem:

Nectite, Pierides, hederas, et carpite lauros:

Castalius liquidas porrigat altus aquas,

Insolitoque nemus tollat iuga laeta virore,

Quo stetit alatus Bellerophontis equus.

Permessus nitidis irroret gramina lymphis,

Litora Cephisi come, Thalia, tu!

Cyrrha ferat flores, violas, et lilia, circum

Spirent innumeris Delphica rura rosis.

Aura leui flatu tota regione susurret,

Stillent Cecropiis robora querna fauis.

Applaudat reduci tellus hispana Iuenco,

Neglectum cuius squalor edebat opus.

Qui modo canitie vultus abeunte beatos

Induit, et formae pristina membra suae.

Fulget apollineis iterum coma digna corymbis,

Et manus auratam pulsat eburna lyram.

Desine mirari, simplex si mouerit Orpheus

Tartara, et inferni flebile numen agri.

*Vana quidem sunt haec, sed gloria tanta Iuuenco
Aduolet, aethereum qui mouet ore deum.*

56. Denique Faustus, qui Iuencum in schola praelecturus erat, sic lectorem alloquitur.

FAVSTVS LECTORI SALVTEM.

Caue, mi lector, caue, inquam, ne tam castum, tamque catholicum poetam ridiculo illo titulo dehonestes. Sic enim attitulandus est liber: Iuenci presbyteri hispani poetae celeberrimi de euangelica historia liber primus. Siquid aliud vel temporum, vel impressorum incuria deprauatum fuerit, id publica, quotidianaque lectione non incastigatum praetermittam. Tu autem quum ex christianis parentibus christianus natus sis, Iuencum et christianum poetam, et de christiana fide disserentem nocturna versato manu, versato diurna, ne semper gentiles tum poetas, tum oratores vel legere, vel audire videaris. Nihil profecto pulchrius, venustiusque est, quam diuina mysteria elegantissimi carmine illustrata non ignorare. Ceterum non solum mihi ipsi, verum etiam fratri Alphonso hispano doctissimo quidem theologo agenda sunt non vulgares gratiae. Ex eo enim iam diu quaesitum a me Iuencum accepi, acceptum publicavi, publicatum non sine maxima diligentia interpretabor, ut ex officina mea non tam seculares, quam sacrae literae exiisse videantur. Vale.

57. Non satis intelligitur, quo pacto Faustus diu quaesierit Iuencum, quum Iacobus Faber primus omnium eum ediderit Parisiis anno 1499., ut nihil dicam de editione, quam num. 52. Bayerius ad annum 1490. referebat. In exemplari huius editionis, quod asseruatur in bibliotheca Angelica Romae simul compactae sunt satyrae Persii cum interpretatione Ioannis Britannici, et Iodoci Badii Ascensii, qui in praefatione laudat Faustum praecipuum Galliarum specimen, ac literaturae praesidium, regium, dico, illum musicum, ac vatem clarissimum Parrhisios tot annos erudiantem. Subscribit Ascensius ex officina Lugdunensi 1499. Typi, quibus excusus est Iuencus, iidem omnino esse videntur, ac illi, quibus descriptae sunt satyrae Persii: hae autem excusae dicuntur in nobilissimo Parrhisiorum gymnasio anno MD.

ad quartum idus maias solerti opera Thielmanni Keruer. In fronte satyrarum Persii est idem stemma, ac in Iuuenico, et nota haec: *Venditur in Leone Argenteo, et Pellicano regionis Diui Iacobi Parrhisiis*. Editio nitida est, sed mendosa multis in locis. Ab hac Iuuenici editione diuersam non censeo eam, quam Catalogus bibliothecae regiae Parisiensis sic indicat: *Iuuenici presbyteri historia euangelica heroicis versibus descripta, Parisiis Ioannes Petit in 4*. Non exprimitur annus. De Ioanne Paruo, seu Petit consulendus Michael Maitaire Annal. typ. t.2. part.1. p.84.

58. Quisnam fuerit Faustus ille Iuuenici enarrator, et quisnam frater Alfonsus hispanus, a quo Faustus accepit Iuuenicum, etsi minus est necessarium, tamen opus est quaerere. Publius Faustus Andrelinus Foroliuiensis, poeta, vt ea tempora ferebant, egregius, in vniuersitate Parisiensi ab anno 1489. literas humaniores spatio triginta annorum magno cum plausu professus est. Hic ergo est Faustus interpret Iuuenici, de cuius vita plura congerunt Mazzuchellius De scriptor. italic., et Tiraboschius tom.6. Hist. liter. part.2. libr.6. cap.5. num.64. Confer etiam Maitairium loc. cit. pag. 91. Verba Fausti, quae retulimus, Tiraboschium fortasse latuerunt, quibus certe vti potuit ad eius mores contra Erasmi dicteria vindicandos: nam aliae rationes, quas profert, imbecilliores sunt.

59. Alfonsum illum, a quo Faustus Iuuenicum accepit, crediderim esse Alfonsum de Cordoua Ordinis Augustiniani, qui suscepto Doctoratus honore in vrbe Parisiorum, Salmanticae cathedram rexit Gregorii Ariminensis propter doctrinae eius celebritatem ibi olim institutam, et decessit Abulae anno 1542., vt refert Nicol. Antonius. Petrus Ciaconius in Historia ms. Vniuersitatis Salmantinae, quam penes se habebat Petrus Madariaga Ordinis Augustiniani nuper Assistens, narrat, anno 1508. Parisiis Salmanticam adductos homines doctos, qui philosophiam, et theologiam Nominalium docerent, ac tunc erectam cathedram, qua legebatur Gregorius Ariminensis. Ratio ergo temporum suadet, vt Alfonsum de Cordoua, siue *de Corduba*, Nominalium patronum, a Fausto laudatum fuisse credamus.

60. Editio quarta anno 1501. Haec est editio ab Aldo per-

acta in 4., quae a nonnullis anno 1502. assignatur, quia hoc anno publicata est, vt constat ex epist. Aldi ad Danielelem Clarium data mense iunio 1502. Collectio haec est plurium poetarum christianorum in duos tomos diuisa, quorum priuo Prudentius continetur, vt fusius explicui in Prolegom. ad Prudentium num. 104. Hic recusatus est in 8. sine loco, et anno cum Aldi epistola. In secundo volumine sunt Sedulius, Iuuenius, Arator, Probae Falconiae cento, Lactantius Firmianus De resurrectionis dominicae die, et de passione, Cyprianus De ligno crucis, Deprecatoria Tipherni ad Virginem, Oratio ad beatissimam Virginem, Precatio matutina ad omnipotentem deum, *Omnipotens, quem mente colo etc.*, quae inter Ausonii carmina reperitur, Damasus De laudibus Pauli apostoli, Elegia in Hierusalem, nonnulli hymni sapphici Raphaelis Zouenzonii. In fine: *Venetiis apud Aldum 1501. mense ianuario*. Addidit Aldus, vt eodem volumine comprehenderentur, Vitam S. Martini non versibus, vt putabat Ceillierius, sed prosa oratione a Seuerio Sulpicio confectam, Vitam S. Nicolai e graeco sermone in latinum conuersam a Leonardo Iustiniano, et Homerocentones graece, et latine. Reuschi Aldinam Iuuenii editionem anno 1502. adiudicat, et aliam editionem Aldinam eiusdem poetae anni 1582. extare se legisse ait, nisi numerus a typographis mutatus. Certe mutatus est: non enim Aldus Iuuenium edidit, nisi anno 1501. De Aldo iudicium hoc est Barthii l. 26. Aduers. c. 27. *Is Aldus, eiusque asseclae, vt non raro corruerint auctores audacia corrigendi, ita tamen vt optimorum Italiae codicum subsidio nixi, nobis, recensentibus enucleate omnia, non sunt plane insuper habendi.*

61. Editio quinta anno circiter 1503. Haec extat in bibliotheca vaticana in 4. sine loco, et anno. Titulus idem, ac in editione parisina nuper memorata cum iisdem etiam Iuuenii elogiis. Eodem pariter modo prologus, et initium libri primi praenotantur. In fine Hermannii Buschii epilogus ad lectorem, siue epigramma supra descriptum. Octo sunt quaterniones integri ab *a* ad *h*. In hoc exemplari vaticano simul compacta sunt alia opera edita Dauentriae anno 1503., et circiter per Rithardum Pafraet, quae simili caractere, ac Iuuenius, excusa apparent.

Ex pa-

Ex parisina Ioannis Petit videtur haec editio repetita . Tituli , quibus capita rerum distinguuntur , diuersi sunt ab Aldinis , et Poelmannianis . Primi vero tituli hi sunt : *De SS. Parentibus Ioannis Baptistae , et de ipsius praecursoris Domini conceptione . Lucae 2. - Annunciatio Mariae - Visitatio Mariae etc.* . Omeisius possidebat editionem Iuueni sine loco , et anno , quam ipse Coloniae ante finem seculi XV. confectam existimabat , vt dicam num. 85. ; sed fortasse diuersa non est ab hac , quam Dauentriensem ego censeo . Reuschijs quidem affirmat , editionem , quam possidebat Omeisius , extare etiam in Bibliothecis Vaticana , et Paulina Lipsiensi .

62. Editio sexta anno 1505. Lipsiae in fol. ex catalogo bibliothecae Francof. ad Viadrum , quem allegat Fabricius . Ceillierius hanc editionem commemorat fortasse ex Fabricio : Reuschijs etiam , qui , vt opinor , eam vidit .

63. Editio septima anno 1506. Parisiis in 4. ex bibliotheca Manarsiana pag. 335. apud Fabricium . Adhaeret Ceillierius .

64. Editio octaua anno 1509. Rotomagi in 4. cum notis Iodoci Badii Ascensii ex Fabricio , et Ceillierio . Hanc contulit G. Fabricius , vt ex comment. in poet. christ. verbo *compleo* colligitur . Eandem laudat Reuschijs .

65. Editio nona anno 1511. Lipsiae in 4. per Melch. Lotterum , adiuncto Hermanni Buschii epigrammate in Iuencum . Hanc editionem sine temporis nota viderat Fabricius , cui locum , et tempus indicauit Ioannes Mollerus . Eam quoque recenset Ceillierius , sed ex Fabricio , vt opinor . Christophorus Cellarius in *Curis poster.* verbo *sanctificus* citat duas editiones Lipsienses , alteram anno 1512. , alteram 1517. Sed fortasse in editione Panormitana Cellarii pro anno 1511. excidit 1512. Reuschijs annum 1511. huius editionis indicat . In editione Parisiensi anni 1545. , quam mox referam , praefatus Wolfgangus Gulden Zcuigkauien. Magister etc. , qui subscribit Liptzls secunda ianuarii anno vndecimo supra sesquimillesimum . Wolfgangus ita disserit , quasi ipse primus omnium Iuencum ediderit : ignorabat scilicet alias editiones Iuueni . Lipsiensis ergo editio anni 1511. ea esse videtur , quam procurauit Wolfgangus .

66. Editio decima anno 1517. Lipsiae ex Cellario paulo ante laudato, et ex Catalogo Bibliothecae Bunauianae tom. 1. col. 2018. , ex quo patet, eam esse in 4. , et per Iacobum Thanner procuratam.

67. Editio vndecima anno 1519. Viennae ex Catalogo Bodleiano apud Fabricium. Eam sic describit Maitairius tom. 2. Annal. Typogr. part. 1. pag. 331. *Iuueni presbyteri hispani de Euangelica Historia libri quatuor: per Ioannem Singrenium, expensis eiusdem in 4. Viennae Pannoniae 1519.*

68. Editio duodecima anno 1537. *Iuueni presbyteri hispani poetae christiani lib. III. (corrigere IV.) de historia euangelica, emendati, et multis erroribus purgati. Aratoris subdiaconi libri II. Acta apostolica complectentes, antea in Germania non excusi. Aurelii Prudentii Clementis consularis viri (corrigere clarissimi viri) Encheiridion veteris, et noui instrumenti. Scholae christianae necessarii libelli. Basileae apud Bartholomaeum Westhemeum, et Nicolaum Brylingerum anno M.D.XXXVII. in 8. paruo. Hac editione usus sum ex bibliotheca selecta, et locupletissima Eminentissimi Cardinalis Valentis Gonzaga. Extat etiam in bibliotheca Angelica. Repetita est, vt videtur, anno 1542.*

69. Editio decima tertia anno 1537. *Iuueni hispani, et Sedulii Scotigendae presbyterorum, et poetarum christianissimorum historiae euangelicae, versibus heroicis ad amussim expressae: iam tersiores, et ex veterum aliquot librorum collatione multo castigatiores in lucem prolatae. Coloniae apud Eucharium anno 1537. mens. iul. In 8. Editor est Reinhardus Lorichius Hadamarius, cuius tamen epistola dedicatoria auulsa est ab exemplari, quo vtor, sed extat in editione Poelmanni, quam nunc exponam. Typographus Eucharii Ceruicorni nomine notus est.*

70. Editio decima quarta eodem anno 1538. , aut circiter. *Iuueni hispani euangelicae historiae libri III. Caelii Sedulii mirabilium diuinorum, siue Paschalis carminis libri III. vna cum hymnis aliquot. Aratoris in Acta Apostolica libri duo. Venantii Honorii Fortunati hymni duo per G. Cassandrum integritati suae restituti. Omnia per Theodorum Poelmannum Cranenburgensem recognita. Basileae. In 8. Nulla est nota temporis: sed Reinhar-*

dus Lorchius Hadamarius epistolae dedicatoriae ad D. Ioan-
 nem Comitem a Vueda subscribit Marpurgi nonis iuliis an-
 no M.D.XXXVII. , qui ait , Iuencum , et Sedulium a se edi non
 paucis , quas a librariis , vel chalcotypis acceperant , mendarum
 iniuriis vindicatos , et suo studio restitutos . Iuencus igitur cum
 Sedulio prodiit Coloniae 1537. ex recensione Hadamarii , cuius
 editionem secutus postea fuit Poelmannus Basileae , additis va-
 riis lectionibus in Iuencum , et Sedulium , sed praecipue in Iu-
 encum . In Poelmanni Basileensi editione sine anni nota prae-
 ter varias has lectiones , et epistolam dedicatoriam Hadamarii
 sunt duo epigrammata , aliud Poelmanni , aliud Hadamarii de
 utilitate legendi poetas sacros . Post Iuencum est carmen in-
 scriptum , *Triumphus Christi heroicus* , de quo vide num. 19.
 Fortasse editio haec differenda est ad annum 1551. , vt n. 75.
 explicabo . De ea sic G. Fabricius comment. in poet. christ. ver-
 bo *Iuencus* : *Lectionis diuersitatem in Iuencum Basileae impres-*
suum collegerat Theodorus Poelmannus ex editione , ni fallor ,
Rotomagensi , aut ex manuscripto , quod cum ea editione con-
sensit : id autem manuscriptum e bibliotheca Gandauense fuis-
se , ipse postea annotauit .

71. Editio decima quinta anno 1541. *Caelii Sedulii pre-*
sbyteri quum piissimi , tum doctissimi paschale opus , seu mira-
biliun diuinorum libri quinque cum enarrationibus luculentis-
simis Aelii Antonii Nebrissensis . Adiunximus etiam Iuenci hi-
spani presbyteri euangelicam historiam eiusdem argumenti , ad-
ditis et in eandem commentariis . Omnia ad vetustissima exem-
plaria collata , et castigata . Cum indice locupletissimo . Basi-
leae anno M.D.XLI. In 8. Post Sedulium haec est inscriptio :
Iuenci presbyteri hispani poetae christiani lib. III. (corrige IV.)
de historia euangelica emendati , et multis erroribus purgati .
Post Iuenci elogia : Iuenci hispani presbyteri in quatuor euan-
gelia dominicalia prologus . Commentarii Iodoci Badii Ascensii
subiiciuntur , vel interseruntur . Post Iuencum carmen , Trium-
phus Christi heroicus , de quo num. 19. In fine : Basileae apud
Bartholomaeum Westhemerum anno M.D.XLI. Praefatur is ipse
Westhemerus , qui alios poetas christianos in lucem edere co-

gitabat. Tituli rerum in hac editione, in Aldo, in editione Vaticana veteri, seu Dauentriensi, in Poelmanno, et in Hadamario diuersi sunt. Margini ascriptae sunt variae lectiones, Westhemerus iam anno 1537. ediderat Iuencum, vt vidimus. Ex huius editionis titulo hallucinatus est Kuhnus, qui, vt referam in var. lect. ad vers. 340. l. 3., allegat editionem Antonii Nebrissensis, quae prima, ait, cum enarrationibus suis dedit Iuencum. Nebrissensis enarrationes sunt in Sedulium: nam Iuencum ille nunquam commentatus est, vt cum Nic. Antonio obseruauimus num. 3.

72. Editio decima sexta anno 1542. Basileae cum Dittochaeo, siue Enchiridio Prudentii repetita ex Basileensi anni 1537., vt ex Ludewigio retuli in Prolegom. ad Prudentium num. 110. Neque a Fabricio, neque a Ceillierio haec editio in suis catalogis commemoratur.

73. Editio decima septima anno 1545. Iuenci hispani presbyteri historia euangelica versu heroico descripta Parisiis excudebat Petrus Galterus pro Ioanne Barbaeo, et Claudio Garamontio 1545. In 16., vel 12. Praefatur Wolfgangus Gulden, ad cuius editionem Lipsiensem anni 1511. haec Parisiensis conformatur. Confer num. 65. Finis libri 4. ascribitur post vers. 403. *Cuncta pharisaeis rerum miracula narrant.* Tum sequitur, *Passio D. N. Iesu Christi a Iuenco presbytero metricè composita.* Sed quum versus 404. per particulam *ergo* connectatur cum praecedentibus, inepte finis l. 4. ante eum statuitur. Adduntur elogia Iuenci ex S. Hieronymo, Trithemio, Ioanne Bapt. Mantuano, et Francisco Petrarcha, et Lactantii carmen de passione Domini. Tituli frequentiores, et vberiores sunt, quam in plerisque editionibus, ab Editore, vt coniicio, appositi.

74. Editio decima octaua anno eodem 1545. Basileae in 8. cum Sedulio, et Aratore, collata cum codice Rottendorphii, et aliis mss. ex Fabricio, et Reuschio.

75. Editio decima nona anno 1551. Iuenci hispani libr. IV. euangelicae historiae . . . omnia recognita, et variis lectionibus illustrata studio Theodori Poelmanni Basileae 1551. In 8. cum Sedulio, Aratore, et duobus hymnis Fortunati per

G. Cassandrum restitutis. Ex Catalogo bibliothecae regiae Parisiensis. Videtur haec editio repetita ex prima editione Poelmanniana recensita num. 70., quae prodiit sine anni nota, ut tunc dixi, nisi si forte in exemplari bibliothecae regiae Parisiensis appositus fuerit verus annus editionis primae manu alicuius, qui id nouerit. Barthius libr. 49. Aduers. cap. 5. laudat editionem Lugdunensem anni 1551., quae auctores tres Aratorem, Sedulium, Iuuenicum prorsus renouatos ad lectionem Mss. prae se fert. Haud scio sane, an diuersae sint hae editiones, an Barthius pro Basileensi scripserit Lugdunensem.

76. Editio vigesima anno 1553. *C. Iuuenici, Caelii Sedulii, Aratoris sacra poesis recognita, et collata. Lugduni 1553.* In 12., aut 16. apud Ioannem Tornaesium, et Guilielmum Gazeium. Hanc editionem contulerat Latinius, ut ex sua Bibliotheca constat. In bibliotheca regia Parisiensi asservatur exemplar huius editionis cum variis lectionibus mss. in C. Iuuenicum in manu P. Rupellensis collatum. Repetita est haec editio an. 1566., ut num. 78. animaduertam.

77. Editio vigesima prima anno 1564. Basileae in 4. inter poetas christianos cum commentariis Georgii Fabricii, quam editionem alii dicunt in fol., alii anno 1562. ascribunt: de qua plura ego disserui in Prolegom. ad Prudentium n. 111. Iudicium Barthii de Fabricio proferam in nota ad v. 179. libr. 1.

78. Editio vigesima secunda anno 1566. *C. Iuuenici, Caelii Sedulii, Aratoris sacra poesis, summa cura, et diligentia recognita, et collata. Lugduni apud Ioannem Tornaesium 1566.* In forma minore, aut 16. Extat haec editio in bibliotheca Casanatensi: qua ego etiam usus sum ex bibliotheca Eminentissimi, et commendatissimi Cardinalis Valentis Gonzaga. Dicata est Gregorio Armagnacio S. R. E. Cardinali anno 1553. kalendis februarii. Renouata ergo est ex prima Tornaesiana, et eo anno 1553. vulgata, nisi forte eadem omnino est, mutata solum prima fronte: quae solet esse fraus bibliopolarum. Ceillierius bis hanc editionem anni 1566. numerat, et ait esse in 18. Nic. Antonius utebatur editione Tornaesiana anni 1564. in 24., quam diuersam ab his, quas dixi, non existimo.

79. Editio vigesima tertia anno 1569. *Iuueni, et Aratoris sacra poesis. Mediolani Imprimebat Pacificus Pontius MDLXIX.* In 8. In fine extat *Iacobi Sannazarii de morte Christi Domini ad mortales lamentatio.* Indicantur loca euangeliorum, sed tituli non explanantur. In fine laudatur Iuuenius a S. Hieronymo, Trithemio, Petro Crinito, Ioanne Bapt. Mantuano, et Francisco Petrarcha, vt in editione Tornaesiana, ad quam conformata haec Mediolanensis editio mihi conferenti visa est. Asseruatur Romae in celebri bibliotheca Barberina, et Collegii Romani.

80. Editio vigesima quarta anno 1573. *Iuueni hispani euangelicae historiae libri III. Caelii Sedulii etc. Omnia per Theodorum Poelmannum Cranenburgensem recognita Calari MDLXXIII.* Excudebat Vincentius Sembeninus Salodiensis impressor R. D. Nicolai Canyelles, Vic. Gener. Sede vacante. In 8. Bandinius in Catalogo Mss. bibliothecae Medicaeae innuit, Theodorum Poelmannum curasse hanc editionem Calaritanam: quod ita intelligas, vt Poelmannus editionem Basileensem relatae num. 70. curauerit, ad cuius normam haec editio Calaritana confecta fuerit, expresso etiam primo titulo operis. Satis quidem correctae est haec editio Calaritana, quae extat in bibliotheca Sapientiae, et Angelica Romae.

81. Editio vigesima quinta anno 1575. in Bibliotheca Patrum Parisiensi, repetita in aliis editionibus Bibliothecae Patrum, vt Parisiis 1589., Coloniae 1618., Parisiis 1624., 1644., et 1654., Lugduni 1677. An autem hae omnes editiones Bibliothecae Patrum reapse inter se distinctae sint, dubitavi in Prolegom. ad Dracontium num. 60., neque adhuc verum inuenire potui. Bibliotheca Patrum edita anno 1589. in Indice expurgatorio Brasichellensis recensita, et expurgata est, sed intactis Iuueni carminibus. Inter Bibliothecas Patrum reponi potest opus, quod Thomas Ittigius recenset in libro De Bibliothecis, et Catenis Patrum: *Diuorum Patrum, et Doctorum ecclesiae, qui ligata oratione scripserunt, paraphrases, et meditationes in euangelia dominicalia collectae a M. Ioanne Zehnero 1602. Lipsiae.* Quo in systemate carminum sacrorum Iuueni-

cus insertus est, aut aliquid eius. Eodem pertinet, quod Andreas Wilkuis anno 1610. edidit Heortographiam in 8., in cuius priore parte legitur hymnus Iuenci *De annunciatione*. Confer num. 16.

82. Editio vigesima sexta anno 1588. *C. Iuenci, Caelii Sedulii, Aratoris sacra poesis. Lactantii Firmiani carmen de beneficiis Christi: omnia recognita, et collata cum variis editionibus, et mss. codicibus. Accedunt Probae Falconiae centones in quaedam historiae sacrae capita. Lugduni Ioannes Tornaesius 1588. In 16. Ex Catalogo bibliothecae regiae Parisiensis, et ex Ceillierio, qui, opinor, hanc intelligit, quum laudat editionem Lugdunensem anni 1588. in 8., neque fortasse diuersa editio ea est, quam Reuschijs refert Geneuae 1588. in 12.: coniungit enim hanc cum alijs Tornaesianis. Idem aliam editionem Venetam in 12. sine anno recenset: quam in hunc quoque locum coniicere visum est.*

83. Editio vigesima septima anno 1603. in Corpore latinorum poetarum Lugduni in 4. Quo spectant aliae editiones Iuenci in Corpore, et Choro latinorum poetarum, vt Geneuae 1611. in 4., Lugduni 1616. in 4., Geneuae 1627., et 1640. in 4., Londini 1713. in fol., Pisauri 1766. in 4. tom.5. Ceillierius recenset editionem Iuenci Lugdunensem anni 1616. in 4., sed non puto, diuersam eam esse ab editione Chori poetarum latinorum eo anno ab Alexandro Fichetto, suo suppresso nomine, procurata.

84. Editio duodetrigesima anno 1710. *C. Vetti Aquilini Iuenci, hispani presbyteri, historiae euangelicae libri III. cum notis integris Georgii Matthiae Koenigii, Magni Danielis Ormeisii, et Christiani Schoettgenii; itemque Iodoci Badii Ascensii, Georgii Fabricii, aliorumque selectioribus. Erhardus Reusch recensuit, et Memoriam Ormeisianam cum duobus indicibus adiecit. Prostat Francofurti, et Lipsiae apud Wolfgangum Michaelles. bibliop. Norim. MDCCCX. In 8. Reuschijs in praefatione ait: In tantorum virorum labores ineditos id mihi iuris sumere nolui, vt aliquid ex iis demerem, aut mutarem. Hoc enim si mihi permisisset, mutata parumper facie Iuencus prodiret.*

set. *Omississem quasdam locorum communium deductiones, omniaque ea, quae longius petita videri possent.* Addit, Omeisium in expendendis variis lectionibus parciolem fuisse, et morte praeuentum secundas curas adhibere non potuisse. Non tam se coniecturas attulisse ait Reuschius, quam potius lectiones, in codicibus repertas, iudicii lance ponderasse. Paucissimas vero lectiones varias in notis ascripsit, quia animus illi erat, libellum earum ab Omeisio collectum, notis subiicere: sed, imminetibus nundinis, illum typis excudere non potuit. Cogitabat etiam peculiarem Dissertationem de poetarum christianorum caractere edere, qua praestantiam Iuueni commostraret.

85. Omeisius in praefatione sua refert, auunculum suum Io. Saubertum consilium de edendo Iuueno multo ante cepisse ex optima membrana, editionumque collatione, vt declarauit in Variis suis lectionibus in Matthaeum pag. 259., et sub initium praefationis ad lectorem Palaestrae suae theologico-philosoph. Ex huius supellectile libraria Omeisius sibi comparauit editionem vetustam Iuueni forma maiore octaua sine loco, et anno impressionis, quam ipse coniciebat Coloniae ante finem seculi quinti decimi peractam. Huius editioni margini satis amplo Saubertus variarum lectionum quamplurimas ex optima illa membrana inclytae Iuliae adiecerat, quibus non paucas subiunxit alias ex Hadamarii potissimum editione. Koenigius, praceptor Omeisii, Altdorfii publice Iuuenum praelegerat, et eruditus in illum, easque potissimum philologicas, dictauerat animaduersiones, quas cum Omeisio communicauit. Omeisius anno 1705. in praelectionibus suis poeticis Iuuenum interpretari coepit, eumque tum selectioribus Ascensii, Fabricii, et Andr. Wilkii, qui part. 1. Heortographiae pag. 197. Lipsiae 1676. historiam de Annunciatione B. Mariae a Iuueno descriptam notis philologicis exornauit, tum Koenigii integris, suisque multo copiosioribus animaduersionibus illustrare. Consuluit etiam, praeter alios, Ioannis Pricaei commentarium in varios N. T. libros Londini 1660.

86. De codicibus mss., quorum, praeter Helmstadensem, quo scilicet Saubertus vsus fuerat, in variis lectionibus Omei-

Omeisii fit mentio, is narrat, se exemplum Iuenci accepisse a Dan. Guil. Mollero, quod Trenchinii in vrbe Hungariae ex antiquo papyraceo ms. codice, extante in bibliotheca Io. Hadikii, ipsemet Mollerus manu sua pure descripserat. Praeterea Godofredus Thomasius ex bibliotheca Schleusingensium Corpus poetarum christianorum Omeisio procurauerat, cuius orae Ioach. Zehnerus ex codice Fuldensi, et vna, alteraque editione variantes lectiones ascripserat. Io. Albertus Fabricius collationem cum duobus codicibus Cantabrigiensibus ab Erico Benzelio accurate institutam transmiserat. Fabricius ipse in Biblioth. vet. lat. paulo aliter id narrat. In animo habuerat nouam Iuenci editionem, ad mss. codices, et ad veteres editiones castigatam, studiosis offerre. Postea Omeisio collationes codicis Helmstadiensis, quas a Reu. Abb. Ioanne Fabricio acceperat, et codicis Cantabrigiensis, quas ab Erico Benzelio habuerat, exhibuit. Epistolam Omeisii ad Abb. Ioannem Fabricium, qua de suis commentariis ad Iuencum loquitur, editam fuisse, Fabricius commemorat. Omeisius moriens curam edendi Iuenci Reuschio commisit, qui Schoettgenii notas, ab Omeisio non visas, adiecit, atque elogium ipsius Omeisii attexuit: ex quo annotare non pigeat, Omeisium in tori communionem asciuisse Mariam Dorotheam Rostiam, in celebri Hispaniae emporio *S. Lucae* hodie appellato, a piis, et honestis parentibus editam, et Conradi Pilnhuberi viduam, virtutibus, ac forma egregiam.

87. Editio vndetrigesima in Bibliotheca Patrum, Gallandii cura, et studio Venetiis ab anno 1765. et seqq. tomo 4. In Prolegomenis cap. 15. agit de Iuenco. Profert carmen in Genesin, tamquam certum Iuenci opus, ex Martenio cum huius notis. Addit in fine Iuenci epigramma de quatuor euangelistis ex Georg. Fabricio, et Barthio. Historiae euangelicae Iuenci breues notas subiungit. Etsi ergo aliae editiones Iuenci in Bibliothecis Patrum simul in vnum locum omnes a nobis coniectae fuerint, tamen Gallandiana editio, peculiari studio, et cura adornata, distinctum locum debuit obtinere.

CAPVT IV.

Elogia Iuueni ex veteribus scriptoribus , ac nonnullis recentibus petita .

88. **L**audes , quibus S. Hieronymus Iuencum prosequitur , cap. 1. commemoratae sunt . Sed non omittendum hoc loco , quod ait comment. in Matth. libr. 1. cap. 2. vers. XI. tom. 7. col. 14. *Pulcherrime munerum sacramenta Iuencus presbyter vno versiculo comprehendit : Thus , aurum , myrrham regique , hominique , deoque - Dona ferunt .*

89. Prosper in Chronico ad ann. 331. citatur a nonnullis , tamquam laudauerit Iuencum . In Chronico Prosperi nihil inuenio . Fortasse intelligunt continuationem Chronici Eusebiani , auctore Hieronymo , cuius verba attuli num. 22. Falsum etiam puto , quod Vasaëus in Chronico tradit , Iuencum a Seuerio Sulpicio celebratum fuisse . Ab Aratore Iuencum , et Sedulium laudatos fuisse , nonnulli colligunt ex Aldi relatione , qui in Vita Aratoris praemissa Collectioni poetarum christianorum sic ait : *Contulisse autem se ad scribendos Actus Apostolorum iccirco versibus Arator dicitur , quod fecisse idem in Euangelio Iuencum , ac Sedulium vidisset . Id vero in eo Aratore licet videre , qui Venetiis et in D. Georgii cognomento Maioris , et Deiparae semper Virginis in Hortis bibliotheca alligatus est .*

90. Gelasius Papa in celebri decreto , quod in concilio romano edidit de libris canonicis , ecclesiasticis , et apocryphis , quod sub Hormisdæ nomine ex quodam codice a Francisco Iureto editum est , sic de Iuenco : *Item Iuenci nihilominus laboriosum opus non spernimus , sed miramur .* Collatum est hoc decretum cum codice Vaticano a Fontanino in Append. ad Antiquit. Hortae , et postea accuratius a Iosepho Blanchinio in quodam exemplari Fontanini penes cl. Praesulem Reggium , cui manu varias lectiones adiecerat , quas etiam inseruit in Proleg. tom. 4. Anastasii : nihil tamen in his verbis notat , nisi *laudiosum* pro *laboriosum* ex codice Florentino . In Decreto Gratia-

ni cap. Sancta Romana ecclesia distinct. 15. olim ita legebantur haec verba : *Item Vincentii laboriosum opus non spernimus , sed imitamur* . Padilla in Histor. eccles. Hisp. cent. 4. cap. 45. correxit *Iuueni* pro *Vincentii* , et aduertit , male nonnullos id explicuisse de Speculo Histor. Vincentii Bellouacensis , qui seculo XIII. floruit . Reliquit autem Padilla intactum verbum *imitamur* . Veram lectionem aperuerat iam Antonius Augustinus , et ante hunc Couarruias libr. 4. Var. Resol. cap. 16. , quae etiam extat apud Burchardum , et Iuonem in eodem Decreto Gelasii , et Chiffletium ad Vigilium Taps. p. 149.

91. Venantius Fortunatus libr. 1. De vita S. Martini initio :

Primus enim docili distinguens ordine carmen

Maiestatis opus metri canit arte Iuuenius .

Hinc quoque conspicui radiauit lingua Seduli .

Fortunatus non solum ait , Iuencum primum omnium euangelicam maiestatem metri legibus conclusisse , verum innuit etiam , Sedulium imitatione Iuueni opus paschale concinnasse ; quo magis mirandum est , Sedulium in praefatione ad Macedonium quodammodo dissimulasse , sibi notum fuisse Iuencum , quum tamen se versatum in S. Hieronymo , qui Iuencum saepe laudauit , ostendat . Aldus in Vita Aratoris praemissa Collectioni poetar. christ. , vbi quaedam adiungit de Sedulio , sic hanc coniecturam exponit : *Coniicimus tamen ex eius epistola ad Macedonium presbyterum , Iuueni libros de historia euangelica non vidisse Sedulium . Nam quum in ea epistola causam reddit , cur versibus Euangelium scripserit , Iuueni , qui idem fecerat , haudquaquam meminit . Non enim culpa vacaret , si id sciens praetermisisset : et eo magis quum locus ipse exigeret , vt Iuencum , quem imitaretur , habere se diceret . Certe nonnulla occasio Sedulio oblata est , vt Iuencum distincte nominaret , quum dixit : Raro , pater optime , sicut vestra quoque peritia lectionis assiduitate cognoscit , diuinae munera pietatis stilo quisquam huius modulationis aptauit ; et multi sunt , quos studiorum secularium disciplina per poeticas magis delicias , et carminum voluptates oblectat .* Dubitare aliquis poterit , an etiam Orentius Iuencum aemulatus fuerit ex sententia Fortunati ,

qui subinde addit : *Paucaque perstrinxit florente Orentius ore .*

92. Isidorus in versibus , qui olim in Bibliotheca eius legébantur :

Perlege facundi studiosum carmen Auiti :

Ecce Iuuenicus adest , Seduliusque tibi .

Ambo pares lingua , florentes versibus ambo ,

Fonte euangelico pocula larga ferunt .

Desine gentilibus ergo inseruisse poetis ,

Dum bona tanta potes , quid tibi Calliroen ?

De his versibus plura disserui in notis ad Dracontium libr. I. de Deo v.176. pag. 143. Sed , vt aliquid noui addam , aduertendum est , sex primos versus , quos proxime ab Eugenio de Leuis in suis Anecdotis immerito pro ineditis habitos , et S. Damaso attributos notauit , ab eo aliqua ex parte editos fuisse correctiores : nam quintus versus in editione matritensi operum S. Isidori ita habet :

Heic gemmae radiant veneranda volumina legis .

Melius Leuisius ex suo codice , in quo S. Damaso illi versus ascribebantur :

Hic geminae radiant veneranda volumina legis .

Sermo enim est de lege veteri , et noua , vt ex vers. seq. clare patet :

Condita sunt pariter hic noua cum veteri .

In versibus , quos nunc protuli , correxi alium errorem editionis matritensis , in qua legitur : *Ambo lingua pares* . Metrum poscit : *Ambo pares lingua* . Pro *gentilibus* aliud etiam mallet , vt metro consulerem : sed hic fortasse error est poetae . Quid autem is sibi velit his verbis , *Quid tibi Calliroen* , intelliget , qui versum vltimum satyrae primae Persii intelligat :

His mane edictum , post prandia Calliroen do .

Quidam putant , Calliroen esse nomen meretricis , alii comediae cuiusdam . Id magis congruit versui Isidoriano .

93. Ionas Scotus in Vita S. Columbani c.14. al.num.22. citat Iuuenici vers.44. l.1. , vt ad eum locum recolam .

94. Beda non semel Iuuenici versus usurpauit , vt exponam in var. lect. ad v.340. l.3. , et not. ad v.632. l.4. etc.

95. Alcuinus in praefat. in libros septem aduersus Felicem ad Carolum Magnum apud Baluzium Miscellan. libr. 4. pag. mihi 416. *In hoc namque opusculo catholicae fidei veritatem ex sanctorum Patrum certissimis probare testimoniis nisus sum, id est, beati Hieronymi . . . necnon et Isidori Hispaniensis, et Iuueni eiusdem prouinciae scholastici. Idem Alcuinus libr. 2. aduersus Felicem: At si mundi doctoribus ceteris vobis non libet credere, vestris saltem doctissimis viris credite. Cecinit Iuuenius presbyter, et doctissimus hispanus scholasticus in carmine euangelico hoc modo: Nam tua concipient etc. (vide libr. I. v. 95.) Floruit vir iste temporibus Constantini Principis. Videtis quidem ista: necdum adoptionis, vel nuncupationis haeresis in Hispania fuit. Aut istum, qui apud vos doctissimus extat magister, haereticum iudicate etc. Rursus libr. 2. aduers. Elipandum idem Alcuinus: Illi (Patres hispani) sua habuerunt tempora, nobisque praeclara sui sudoris in sancta conuersatione reliquerunt vestigia, quos laudamus, amamus . . . Beati itaque Isidori . . . Sed et Iuueni presbyteri, atque optimi scholastici, quem beatus Hieronymus laudat, carmina euangelicae historiae prospeximus, qui in quodam versu Christum proprium filium dei catholico ore non formidauit appellare. Eminentissimus Cardinalis Lorenzana, cuius patrocinio, et auxiliis plurimum haec nostra studia debent, in pererudita praefatione ad tom. I. Patrum Toletanorum opportune Alcuini auctoritate vtitur, vt demonstret, Patres Concilii Francofordiensis errore facti lapsos fuisse, dum crediderunt, Patres Toletanos haeresin de adoptiua Christi filiatione docuisse. Alcuinus alibi Iuuenicum imitatus est, versu eius laudato, vt notabo ad libr. I. v. 30.*

96. Inter veteres, qui Iuueni auctoritate, et versibus vsi sunt, connumeratur etiam Lupus Abbas Ferrariensis: sed eius verba exhibebo ad libr. I. v. 702.

97. Ado Viennensis in Chron. sub Constantino: *Reticus Augustodunensis episcopus celeberrimae famae habetur, et Iuuenius presbyter hispanus, qui hexametris versibus quatuor libros euangelii composuit.*

98. Freculphus episcopus Lexouiensis in Chron. tom. I.

libr. 3. cap. 21. de diuersis doctoribus sub Constantino imperatore agit, et de Iuuenico verba Hieronymi ex libro De vir. illustr. excribit. Extat tom. 14. Biblioth. Patrum Lugd. pag. 1171.

99. Aluarus Cordubensis in Memorial. Sanctor. libr. 1. num. 3. versum Iuuenici refert, *illud philosophicum* appellans, vt distinctius memorabo ad libr. 1. v. 30.

100. Theodulfus Aurelianensis libr. 4. carm. 1. v. XI.

Cura decens Patrum nec erat postrema piorum,

Quorum sunt subter nomina scripta, vide.

Sedulius, Rutilus, Paulinus, Arator, Auitus,

Et Fortunatus, tuque, Iuence tonans.

Sirmondo in not. ad hunc locum ignotum est, quisnam sit *Rutilus* christianus poeta. Nonnulli putant, legendum *Sedulius rutilus, Paulinus etc.*, vt *rutilus* sit adiectiuum cohaerens cum Sedulio. Id comprobari potest ex versu Fortunati num. 91.

Hinc quoque conspicui radiauit lingua Seduli.

Vt enim Fortunatus Sedulium conspicuum vocat, sic eundem rutilum Theodulfus videtur appellare, fortasse Fortunatum, quem pariter nominat, imitatus. Arntzenius in praefat. ad Sedulium p. 9. hanc interpretationem non probat.

101. Notkerus Balbulus tom. 1. col. 9. Thesaur. Anecd. Bernardi Pezii cap. 7. libri De interpret. Script. *Iuuenicum, et Sedulum Oratorem, hymnosque Ambrosianos*, scio, quia iam memoriae commendasti. Locus corruptus est. Lego: *Iuuenicum, et Sedulium, Aratorem, hymnosque etc.* Scribebat autem Notkerus ad Salomonem discipulum suum, postea Constantiensis ecclesiae episcopum.

102. Luitprandus in Vitis Pontificum cap. 51. de Gelasio: *Item Orosii Historiam laudat, et opus Sedulii, et Iuuenici.*

103. Honorius Augustodunensis l. 1. c. 84. ex Hieronymo: *Iuuenicus nobilissimi generis hispanus presbyter, quatuor euangelia hexametris versibus composuit, et nonnulla eodem metro ad sacramentorum ordinem pertinentia. Floruit sub Constantino.*

104. Franciscus Petrarcha eclog. 10. , quae inscribitur *Laurea occidens*, sic habet de multis poetis christianis, ac postremo de Iuuenico:

Longe ibi trans fluuium regum inter busta seorsum
 Vnus erat rutilus diuini ruris Arator,
 Qui pinguem scabro sulcabat vomere campum.
 Huic comes hinc Prudens, hinc Sedulus alter aranti
 Certabant rigido glebas conuellere rastro.
 Terra ferax, lassique boues, et laurea nusquam,
 Nusquam hederæ, aut myrtus; viridis nam gloria serti,
 Non studium musæ fragilis vox, area sacro
 Fonte recens, atque alta domus, tum pinea late
 Silua virens, dulcesque oleæ, gremioque decorum
 Clara fouens roseo puerum stat limine Virgo.
 Haec matrona fuit hortis, quæ lecta remotis
 Vimineis calathis templo aurea poma sacrauit.
 Mira loquar, supraque fidem, sed carmina vidi
 Hic hominis, pariterque aquilæ, bouis, atque leonis
 Hispanum nostrâ modulantem voce Iuencum.

105. Baptista Mantuanus in Apolog. tom. 1. Oper. Cer-
 tum est mihi cum his præstantibus viris malle carpi, quam vo-
 biscum, o censores mei, ab imperito vulgo prædicari. Volo an-
 te istorum oculos Iuencum hispanum statuere, quem inter illu-
 stres viros, et in doctissimorum virorum catalogo Hieronymus
 enumerat, ut accidat eis, quod a Persio dicitur: Virtutem ut
 videant, intabescantque relictâ. Proдите, o Zpili nostri: videte vi-
 rum sacris initiatum mysteriis, lauro coronatum, musis undi-
 que cinctum, lyram tenentem. Currite ad rarum hoc, et gran-
 de spectaculum: sed caute, ne repente culpetis. Laudatur hic
 ab Hieronymo. Hic igitur inmensam euangelicæ legis maiesta-
 tem versibus includit heroicis, et idem alii fecere christiani
 et grauiissimi, et sanctissimi.

106. Ioannes Trithemius De scriptor. eccles. Iuencus
 presbyter natione hispanus, vir nobilis, atque doctissimus philo-
 sophus, poeta, rhetor, et theologus insignis, et non minus con-
 uersatione, quam scientia scripturarum ecclesiæ venerabilis,
 edidit pro aedificatione legentium tam metro, quam prosa mul-
 ta præclara volumina: sed pauca eorum ad notitiam meam
 peruenerunt. Legi opus insigne, quod hexametris, pentametris-

que versibus composuit . De quatuor euangeliiis libros 4. Immortale nihil . De sacramentis lib.2. Cetera , quae composuisse dicitur , ad manus nostras non venerunt . Clariuit sub Constantino Magno , et filiis eius anno Domini 330. Iuencum prosa oratione aliquid conscripsisse alibi non legi . Illud certe falsum , euangelicam historiam , quod innuit Trithemius , versibus hexametris , pentametrisque constare .

107. Petrus Crinitus De poet. latin. l.5. c.89. *Iuencus poeta natione hispanus , familia insigni , maximeque illustri natus est , ut ab Hieronymo traditur . Praecipue floruit imperantibus Constantio , et Constante : qua tempestate in eloquentia apud latinos clari fuerunt Tiberianus , Nazarius , et Flavius Vopiscus , qui de gestis romanorum principum libros composuit . Inter alia poemata , quae dicuntur ab eo edita , scripsit quatuor euangelia hexametris versibus : qua in re maiori diligentia usus est in seruanda rerum historia , quam in demonstranda ingenii sui elegantia . Idem Iuencus aliquot hymnos fecit , quibus facile indicauit , se optime meritum de religione christiana . Neque dubium est , fuisse illum relatum inter sacerdotes christianos , ut veteres auctores testantur . Diuus Hieronymus alicubi repetit Iuenci carmina , eumque ut eruditum , et elegantem poetam commendat .*

108. Reinhardus Lorichius Hadamarius in epistola dedicata ad Ioannem Comitem a Vueda , praemissa editioni Iuenci : *Longe tutius , ac consultius ad eos auctores adhaerescere , qui doctissimorum hominum iudiciis nunquam a possessione , ut ferunt , deiecti , multis iam seculis florentes inclaruerunt . In quorum numero si non primas ferunt Iuencus hic noster , ac Sedulius , certe mea sententia non tamen in postremis erunt : quorum alterum diuus Hieronymus non in vno loco praedicauit , quasi dignum argiuo , ut aiunt , clypeo : alterum adorantia Patrum sanctissimorum decreta laudibus tulerunt in caelum . Qui si non undique pomposo verborum apparatu intonantes , delicatis nimium , quae magis elegantia sermonis , quam studio pietatis , sibi blandiuntur , ac perplacent , ingeniis satisfacere videbuntur , omnia compensabunt uberrimo conspicuae veritatis ,*
et san-

et sanctimoniae fructu Quamquam nihil occurrit , quod ab auctoribus hisce desumptum , et purgatis auribus insertum , offendiculo possit esse . Nihil enim a pura latinitate , nihil a legibus poeticis alienum , nihil barbarum , nihil quod , quasi scopulum fugiendum ille dicebat , insolens . Dilucida phrasis emicat , et ab omni vitio remotus sermo . Non deest verborum , ac rerum , quibus etiam critici morosiores acquiescerent , ornata dignitas . Haec omnia commendatiora faciunt , et veluti solem inferentes illuminant , euangelicae veritatis historiae , plenis veneranda maiestate versibus expressae .

109. Eusthatius Swartius *Analect.* l. 2. cap. 15. *Dulcedo christiani nominis in Paulino facit , ut alium veri Apollinis cygnum tractare lubido sit . Non erit ille poetarum summus , scio . Talis tamen erit , qualem amare vel ob stili simplicitatem quoque malint veri poetarum censores , quam nescio quos tumores , et affectatam non grauitatem , sed plumbeam difficultatem quorundam aliorum vatum , qui dum aquilas meras somniant , vultures morticini fiunt , nihil non elegantiarum malis unguibus tractantes , unde apud vulgus sequatur fama virtutis , apud doctos nihil , nisi turpis rapacitatis inconditae contemptus . Quem nos tractaturi diximus , is erit bonus Iuuenus , Constantini imperatoris pii pius , lenisque praeco .*

110. Barthius l. 43. *Aduers.* c. 23. col. 1973. *Iuuenus poeta est non paulo eruditior , quam vulgo putent , quamuis stilum premat , et verba ipsa sacrae scripturae retinere laboret . Et l. 69. c. 5. col. 2777. In euangelicam historiam Iuueni optimi codicis subsidio quaedam superioribus libris commentati sumus : addemus scriptori prisco , et priscis aestinato , plura hoc capite . Nec deterreant nos hominum umbraticorum deliria , qui hoc genus auctorum ideo damnant , quod de rebus diuinis non cum Marone , aut Ouidio , vel et Lucano potius loquuntur , quam Paulo , Esaia , et Matthaeo : scilicet ut sese procures romanae eloquentiae eo contemptu faciant . Ii enim homines imaginosum patiuntur , quum tribus scriptoribus vix tertiam partem lectis , iudicium sibi de omnibus vindicant : et verae pietatis stilus etiam in cathedris Tulliorum suam simplicitatem probat . De qua re*

disputabimus ita alibi, ut magnam partem supercilii sui pudore fatuitatis suae ultro remissuri sint, opinor, illi censorii lemures. Laudi etiam Iuuenici verti debet, quod non solum Barthius, et Swartius modo memorati plura eius loca illustrauerint, sed alii etiam in idem opus diligenter incubuerint, ut Grunerus, Arntzenius, Vonckius, etc. Nonnulli etiam editionem Iuuenici tentarunt, nec tamen perfecerunt, ut Ioannes Albertus Fabricius, Io. Saubertus, et Ioannes Weitzius, de quo vide notam, ad v. 13. libr. I.

III. Plura testimonia ut facile est addere, ita minime est necessarium. Quaedam alia indicare sufficiat. Platina in Vita Marci I. Pontificis. Lil. Gregorius Gyraldus Histor. Poet. dial. 5. Ioannes Petrus Lotichius Biblioth. Poetic. part. I. pag. 76. Andreas Wilkiius Heortogr. part. I. pag. 201. Gerardus Ioannes Vossius De poet. lat. cap. 4. Ioannes Gottefridus Olearius in Abaco Patrolog. pag. 283. Olaus Borrichius Dissert. Academ. De poetis pag. 69. His adde Volaterranum, Eisengreinium, Bergomensem, Xystum Senensem, Centuriatores, Baronium, Scaligerum, Posseuinum, innumerosque alios. Neque omittas eos, quorum verba in Iuuenici laudem opportunis in locis a nobis allata sunt, Barthium num. 12. Proleg., Gallandium num. 16., Felicius, Ferrarium, Maurolycum n. 31., Episc. Equilinum n. 32., Tarafam num. 36., Buschium num. 55., Faustum num. 56., Barthium ad l. I. v. 9. 245. 399. 683. l. 2. v. 2. 61., l. 4. v. 62. 93., Badium ad l. I. v. 9. etc.

II2. Parum igitur nobis obesse debet, quod nonnulli de stilo Iuuenici minus recte sentire videantur, quum vel hi ipsi utilitatem, quae ex eius lectione percipi potest, minime negent. Io. Ludouicus Viues l. 3. de tradend. discipl. *Iuuenicus, Sedulius, Prosper, Paulinus lutulentae, et perturbatae sunt aquae, salubres tamen, ut de quibusdam fluminibus ferunt.* Philippus Brietius l. 4. de poet. lat. de Iuuenico, eiusque stilo: *Humilior est, dum Euangelii verbis nimis adhaerescit, et veritatis, quam poeseos amantior: quique nimis restringit se carmine magis pio, quam eleganti.* Alfonsus Garsias Matamoros De academ., et doct. vir. Hisp. *Prudentius vero, et Iuuenicus, siquod mihi*

est in hac re cum libertate iudicium, meliores versificatores, quam poetae videntur. Dupinius in Noua Biblioth. tom. 1. Iuencum vocat poetam magni pretii, et primum christianorum. Spiritus poeticos in eius carmine agnoscit, numerumque versuum laudat: sed voces non semper esse poeticas, aliquando nec latinas dicit. Addit tamen, vix fieri potuisse, vt melius, et fidelius verba euangelica versibus concluderentur. Ceillierius De script. eccles. t. 4. Iuenco obiicit humilem stilum, neglectum ornatus poetici, peccata metri, et latinitatis.

113. Postularet hic locus, vt de prosodia, et latinitate Iuenci dissererem. Sed vniuersim de stilo, et poesi christianorum poetarum non pauca dixi in Prolegomenis ad Dracontium, nimis etiam fortasse multa in Prolegomenis ad Prudentium. Eo autem libentius in praesentia ab hac disputatione abstinebo, quia illa ipsa, quae metri, et latinitatis peccata ab ignaris, siue, quod perinde est, a sciolis iudicantur, longe rariora sunt in Iuenco, quam aut in Dracontio, aut in Prudentio, aut in quouis alio poeta christiano.

CAPVT V.

Matthaei locus cap. 20. v. 28. aliter a Iuenco lectus, ac nunc in Vulgata legitur.

114. **L**atinam sacrarum scripturarum interpretationem, *Italiam* nuncupatam, ante S. Hieronymum extitisse, fortasse ab ipsis Apostolorum temporibus profectam, contra Bentleyum, et Casleyum Petrus Sabatier erudite, et neruose confirmat in praefat. tom. 3. Versionis Veteris Italicae ex mss. antiquis depromptae. Iuencus, vt fusius postea dicam, hanc versionem latinam veterem potius sequebatur, quam graeca exemplaria N. T.: cum illa certe saepe conuenit. Insignis locus est, quem nunc referam, ex Matthaei cap. 20. v. 27. 28. 29.

115. Vulgata sic habet: *Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem*

pro multis . Et egredientibus illis ab Iericho secuta est eum turba multa . Vetus Itala versio ex ms. Colbert. Et qui voluerit pro multis . Vos autem quaeritis de pusillo crescere , et de maiore minores esse . Intrantes autem , et rogati ad coenam nolite recumbere in locis eminentioribus , ne forte clarior te superueniat : et accedens , qui ad coenam vocauit te , dicat tibi : Adhuc deorsum accede ; et confundaris . Si autem recubueris in loco inferiori , et superuenerit humilior te , dicat tibi , qui ad coenam vocauit : Accede adhuc superius , et erit tibi utilius . Et egredientibus eis ab Iericho secutae sunt eum turbae multae .

116. Iuuenius , vt notum est , Matthaeum potissimum sequitur . Accipe igitur eius versus libr. 3. v.608.

Nec primus quisquam , nisi cunctis seruiat , vnus

Esse potest . Hominis natus sic vestra minister

Obsequio solus proprio pia munera gestat ,

Pro multisque animam pretioso sanguine ponit .

At vos ex minimis opibus transcendere vultis ,

Et sic e summis lapsi comprehenditis imos .

Si vos quisque vocat coenae conuiuia ponens ,

Cornibus in summis deuitet ponere membra ,

Quisque sapit etc.

Ex Iuuenio patet , ea verba , quae in Vulgata desiderantur , extitisse olim in Itala . Hoc ipsum confirmant multi alii codices versionis antiquae .

117. Discrimen autem nonnullum est in his verbis : *Vos autem quaeritis de pusillo crescere , et de maiore minores esse .* Ita legitur in ms. Colbert. , nisi quod mendum *minor* esse Sabatierius correxit per *minores esse* ; erat enim , vt ait , lapsus calami satis apertus . Codex Corbeiens.2. , et Claromon. ita plane : *Vos autem quaeritis de pusillo crescere , et de maiore minores esse .* Corb. 1. solum inmutat *quaeritis* pro *quaeritis* , et de maiore minores fieri pro *esse* . Cantabr. *Vos autem quaeritis de minimo crescere , et de magno minui* , quod in idem recidit . Clarior videtur sententia in cod. Sangerm.1. *Vos autem quaeritis de pusillo crescere , et de minore maiores fieri* ,

et in Indice capitulorum artic. 58. *De filiis Zebedaei : et de minimo maiores fieri : et de duobus caecis* . Fauet ms. codex monasterii S. Andreae secus Auenionem : *Vos autem quaeritis de pusillo crescere , et de magnis maiores esse* .

118. S. Leo utroque modo videtur legisse . In epist. 18. ad Dorum Beneuentanum Episc. , quum presbyteros , iuri suo , et honori temere cedentes , redargueret , sic ait : *Neque enim ignorabas , dixisse Dominum , quod , Qui se humiliat , exaltabitur , eundemque dixisse : Qui vero se exaltat , humiliabitur . Vos autem quaeritis de pusillo crescere , et de maiore minores esse . Vtrumque enim inordinatum , vtrumque praeposterum est .* Sic legit , et hanc lectionem tuetur Quesnellus contra alios , qui ediderant : *de pusillo crescere , et de honore maiores esse* . Idem S. Leo in epist. 79. ad Pulcheriam c. 2. *Haec illis tunc insinuantur , qui de pusillo volebant crescere , et de infinis ad summa transire* . Quesnellus negat , haec verba *de infinis ad summa transire* esse explicationem illorum *de minore maiores esse* . Certum potius videtur , inquit , nihil aliud esse , quam priorum repetitionem , aliis verbis conceptam : quod ex serie , et contextu epistolae probare conatur . Richardus Simonius in Observat. ad textum , et versiones noui Testamenti cap. 21. a Quesnello dissentit . Consulenda est etiam Dissertatio critica Simonii in fine eiusdem operis , qua difficultatibus Antonii Arnaldi de codice Cantabrigiensi respondet . Contra Simonium vero prodiit *Dissertation critique touchant les exemplaires grecs , sur lesquels M. Simon pretend , que l' ancienne Vulgate a esté faite , e sur le jugement , que l' on doit faire du fameux manuscrit de Beze . A Cologne 1691.*

119. Iuuenicus quidem scripturam codicis Colbertini tenet , et explicat :

At vos ex minimis opibus transcendere vultis .

Hoc est : Vos autem quaeritis de pusillo crescere .

Et sic e summis lapsi comprehenditis imos :

Nimirum : Et de maiore minores esse . Sabatierius sic commentatur : *Hic versus aperte reddit sententiam ms. nostri Colbertini , Et de maiore minores esse : immo et planiorem facit .*

Haec enim si prima specie aliquantum obscuritatis habet in codice latino: ut modo exprimitur a Iuuenico, nihil offert, quod sensum impediat. Quippe ita intelligi potest, ac si diceretur: Qua ambitione vos quaeritis de pusillo crescere, ea ipsa labi quaeritis, et de maiore minores fieri. Vel, Quo ipso vos quaeritis de pusillo crescere, in eo ipso labimini, et de maiore minores estis. Haec interpretatio confirmatur exemplo subiecto eius, qui vocatus ad coenam primum locum occupat, ex quo deiicitur.

120. Neque ab hac sententia longe abludit Versio Anglo-Saxonica Matthaei in quatuor mss. apud Thomam Marescalum: *In rebus exiguis crescere vos cupitis, et in maximis rebus minui.* In Bibliis etiam polyglottis Londinensibus tom. 6. totidem pene verbis, ac in ms. Colbertino graece ex tribus apographis haec ipsa proferuntur: *Vos autem quaeritis etc.* Ioseph Blanchinius in Euangel. Quadrupl. cum ms. Colbert., et Iuuenico pariter legit ex mss. Veronensi, et Vercellensi: *Vos autem quaeritis de pusillo crescere, et de minore maiores esse:* idque extare in duobus mss. Bodleian. affirmat, quod alii quoque tradunt. Codex Vercellensis, qui manu S. Eusebii exaratus dicitur, collatus etiam est ab Andrea Iricio, qui in praefatione, et in notis de hoc ipso additamento disputat.

121. Quod sequitur in versione Itala antiqua ms. Colbertini: *Intrantes autem, et rogati ad coenam etc.*, pariter a Iuuenico expressum est; *Si vos quisque vocat etc.* Etsi enim apud Lucam c. 14. v. 8. seqq. similia legantur, tamen Iuuenicum ex Matthaeo id sumpsisse, probat Sabatierius. Siquidem duobus versibus, quibus prius additamentum expressit, adiunxit proxime: *Si vos quisque vocat etc.* Et relictis sequentibus capituli 20. Matthaei versiculis, quibus curatio duorum caecorum enarratur, continuo venit ad caput 21. Matthaei, quod respondet Lucae capiti 19., non vero his, quae sequuntur apud Lucam cap. 14., ubi de primo accubitu in coena agitur.

122. Codici Colbertino adhaerent duo codices Corbeien-
ses, codex Monasterii S. Andreae secus Auenionem, Claromontanus, et Cantabrigiensis. E codicibus Sangermanensibus maior num. 15. habet prius assummentum: *Vos autem quaeritis etc.*,

non vero hoc secundum, *Intrantes autem, et rogati etc.* Contra codex Sangermanensis minor absque numerica nota refert secundum hoc additamentum, *Intrantes autem*, secluso priori, *Vos autem quaeritis*. Omnes autem hi codices in secundo additamento verbis dumtaxat, aut eorum ordine a ms. Colbertino differunt, re, et sensu cum eo consentiunt. Haec ipsa parabola loc. cit. Matthaei legitur in textu graeco Biblior. Polyglottor. Londin. tom.6., et in versione Anglo-Saxonica, interprete Marescallo. Eandem indicant tres capitulorum indices praefixi Euangelio Matthaei in mss. Colbertino, et duobus Corbeiensibus. Hilarius etiam comment. in Matth., quauis prius additamentum, *Vos autem quaeritis* praetereat, tamen hoc alterum diserte exponit: et in capitulis commentario Hilarii in Matthaeum praefixis num.20. legitur: *De filiis Zebedaei; de primo accubitu; de duobus caecis*. Duo veteres codices, quibus vsus est Blanchinius in Euangeliar. quadrupl., cum priori assumen- to hoc alterum exhibent: *Intrantes autem, et rogati ad coenam etc.* Cohærent duo alii codices latini Bibliothecae Bodleianae a Blanchinio laudati. In Bibliotheca sacratissimi Principis D. N. PII VI. raris, ac selectis libris referta consului Nouum testamentum graecum cum lectionibus variantibus, et Com- mentario Ioannis Iacobi Wetstenii Amstelaedami 1751., tum Quatuor Euangelia graece cum variantibus a textu lectionibus mss. codicum Hauniae 1788. opera Andreae Birch, praeterea No- uum Testamentum graece, et latine ex mss. nunquam antea examinatis maximam partem Mosquensibus, curante Christiano Friderico Matthaei Rigae in 8. Tomus, quo Euangelium Mat- thaei continetur, prodiit anno 1788. Codices Frid. Matthaei, et Birchii Vulgatae consentiunt: ac solum Birchius indicat ex margine cod. Assemanii 1. versionis Syrae Philoxenianae: *Vos autem quaeritis de minimo augeri, et de magno minui* cum para- bola sequenti. Wetstenius reperit, *Vos autem quaeritis de mini- mo crescere, et de maiore minores esse* cum reliquo additamento in codice regio 3935., Colbertino 4051. et 1895,, et in codice Collegii Ludouici Magni tunc Iesuitarum.

CAPVT VI.

Utilitas conferendi codices mss. Iuueni.

Methodus huius editionis.

123. **Q**ui veteres scriptores typis primi commiserunt, vnum, vel alterum exemplar ms. nacti, saepe mendosum, interdum mutilum, ita ipsi opera corrigebant, et supplebant, vt sententia poscere videbatur; quin lectores monerent, quibus in locis a mss. codicibus recessissent. Digna, quae legatur, est Dissertatio Io: Michaelis Heusingeri part. 1. Actor. Societ. latin. Ienens. pag. 40. *De scriptoribus graecis, et romanis nondum ad veterum exemplarium fidem satis emendatis.* Quid Barthius in hoc genere de Aldinis editionibus censuerit, vidimus num. 61. Contra grammaticum supercilium Georgii Fabricii in edendis, ac pro libitu corrigendis poetis christianis disputat idem Barthius pag. 2778., a nobis referendus ad l. 1. v. 179. Scilicet G. Fabricium in alienis operibus, quae edebat, nimis fuisse ingeniosum, cum Ioanne Alberto Fabricio, et Daumio notauit Arntzenius in praefatione ad editionem Sedulii, et multo ante Gretserus. In Iuuenico edendo Faber Stapulensis de se ipso hoc etiam fatetur, vt obseruauimus num. 53. *Quae enim et immutata sunt in eo, et quae ad imperfectos versus accesserunt propter exemplaris deprauationem, non facile dixerim.* Iudicium Gruneri de Iuueni editione a Reuschio adornata relege num. 51.

124. Siquis autem alius scriptor, Iuuenicus in primis accurata recensione indiget. Saepe enim ex vnus verbi mutatione diuersa aliqua oriri potest sacrae scripturae interpretatio. Sic Barthius quum l. 29. Aduers. c. 5. animaduertisset, libr. 1. vers. 171. pro *dedecus oppressum* quemdam philologum veterem margini membranarum ascripsisse *dedecus oppressae*, addidit: *Hac enim lectione vis illata Virgini, vt quidem videbatur bono illi Iosepho, indicatur: quod apud animum eius errantem a rei veritate, in ipsa tamen quoque falsitate excusabiliorem faciebat Virginem sponsam. Et hoc genus variantum lectionum ob talia accu-*

accuratius expendi decet, quam si alium quempiam scriptorem tractes, in talibus quidem sanctis mystis. Accedit, multos librariorum, primosue editores, lectioni Vulgatae nostrae assuetos, saepe verba Iuenci eo traxisse, ut cum ea consentirent; quum tamen ipse veterem Italiam secutus fuerit, atque alia omnia interdum dixerit, quam quae in editis nunc apparent, ut multis in locis ex mss. demonstrabo.

125. Affirmant nonnulli, istiusmodi variis lectionibus annotandis omnia incerta reddi, et susque deque verti. Qui an satis intelligant, quae dicunt, incertum mihi est. Quid enim? Quum compertum sit, veterum scripta ignorantia, incuria, aut peruersitate exscriptorum, temporis etiam iniuria multis in locis corrupta esse, nonne satius est vera a falsis, certa ab incertis, probabilia ab absurdis, quantum quidem fieri potest, discernere, quam omnia sine ullo examine recipere? Nec propterea negaverim, hoc etiam in studio peccari posse. Contemnendum minime est iudicium Barthii l. 36. Aduers. c. 20. col. 1669. *Et sane hoc dicam semel, nimium libris illis cascis a plerisque, haec studia colentibus, tribuitur. Non culpanda quidem iudicia existimo variantium lectionum, sed a quouis illas aestimari sane est origo infinitae incertitudinis. Et iam eo ventum est, ut nemo ex quibusuis illis esse velit: adeo omnes in bicipiti illo monte somniasse videri volunt.*

126. Equidem in variis lectionibus veterum editionum, praesertim vero codicum mss., quos perlustraui, annotandis diligentiam maximam adhibere constitui, quae fortasse aliud agentibus nimia videri possit, sed inutilis minime est, ut viri critici iudicium de re tota ferant. Inter discrepantes vero scripturas, collatis mss. exemplaribus, eam plerumque seligo, quae ad veterem Italiam versionem Euangeliorum, qua Iuencus utebatur, proxime accedit: neque in ea explicanda immorari me piget. Tam in variis lectionibus, quam in notis subiectis praeter ea, quae ad latinitatem, prosodiamque spectant, potissimum enucleanda suscipio, quae peculiarem aliquam sacrae scripturae interpretationem a Iuenco adhibitam continent. Plurimi enim fieri debet eius auctoritas quum in vera sacrae

scripturae lectione constituenda, tum in sententia explicanda. Nam eo tempore floruit Iuuenicus, quo minus corrupta erant exemplaria sacrae scripturae; et quum data opera ad Euangeliorum concordiam aggressus fuerit, aequum est credere, eum probatissima exemplaria prae oculis habuisse, easque explicationes adoptasse, quae tunc in ecclesia apud sanctissimos eius aequales viros maxime vigebant. Etsi autem inter graecos Tatianus haereticus, Ammonius Alexandrinus, et Theophilus Antiochenus harmoniam quatuor Euangeliorum composuisse dicantur, tamen inter latinos ante Iuuenicum neminem legimus in huiusmodi arduum, et difficillimum opus incubuisse. Eorum, qui post Iuuenicum concordiam euangelicam adornarunt, satis amplum catalogum exhibet Calmetus in Biblioth. sacr. ante Diction. Biblic.

127. Quum autem editiones veteres, et mss. codices plerumque primis nominum literis indicentur, tabulam hic subtexere iuuabit, vt lectorum commodo consulatur.

ALD. Aldi editio. Vide n.60.

BARTH. Barthii Aduersaria.

BAS. Basileensis editio anni 1537. Vide n.68.

CA. CANT. Cantabrigienses codices apud Reuschium. Vide num.86.

DAVENTR. Dauentriensis, vt puto, editio. Vide n.61.

FABR. Fabricius (Georgius) in Corpore poetarum christianorum. Vide num.77.

FAVST. Fausti editio. Vide num.54. seqq.

FULD. Fuldensis codex. Vide num.86.

GALLAND. Gallandii editio. Vide num.87.

HAD. Hadamarii editio. Vide num.69.

HELMST. Helmstadiensis codex. Vide num.86.

OTT. Ottobonianus codex vaticanus. Vide num.49.

POELM. Poelmanni editio. Vide num.70.

REG. Reginae Sueciae codex vaticanus. Vide num.48.

ROM. Romani Collegii codex. Vide num.50.

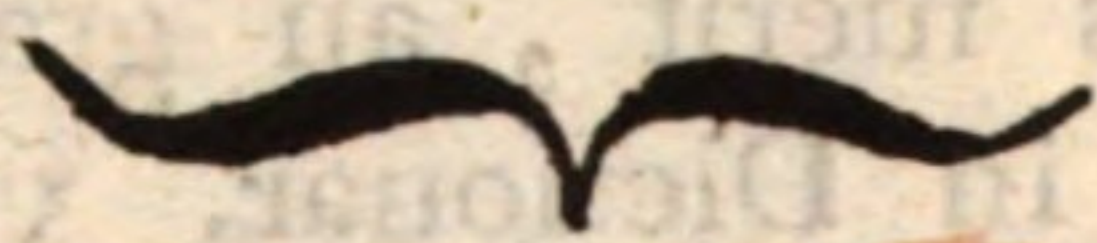
TORN. Tornaesiana editio. Vide num.76.78.

WESTHEM. Westhemeri editio. Vide n.71.

128. Versionis Italicae veteris Euangeliorum codices saepe ex Sabatierio laudare continget, nimirum Colbertinum, duos Sangermanenses, duos item Corbeienses, Cantabrigiensem, Claromontanum, S. Mauri Fossatensis, S. Gatiani, S. Martini, et Maioris Monasterii Turonensis. Quod satis est monuisse, ut lector notas, siue primas literas horum codicum, ubi occurrant, facile per se intelligat. Sabatierius Italam versionem titulo *versionis veteris*, vulgatam nostram *Vulgatae nouae* praenotat: non quod haec noua reipsa sit, est enim *vetus*, ut ait Synodus Tridentina sess. 4. decret. de edit. et vs. sacr. libr., *et longo toto seculorum usu in Ecclesia ipsa probata*: sed ita loqui amat Sabatierius, ut Vulgatam ab Itala versione antiquiori distinguat. Quaeri hoc loco potest, an Iuuenicus Italica versione tunc communi vsus fuerit, an graecis exemplaribus noui testamenti. Calmetus in Dictionar. verbo *Biblia Latina* sic habet: *Hi tantummodo rudes homines latinae versionis indigebant: eruditi enim, quique genere, et nomine pollebant, graecum idioma callentes, ad versionem minime confugiebant*. Praeterea multae erant versiones latinae, neque a doctissimis quidem viris confectae, ut testatur S. Augustinus De doctr. christ. l. 2. c. XI. n. 16. *Qui scripturas ex hebraea lingua in graecam verterunt, numerari possunt: latini autem interpretes nullo modo. Ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex graecus, et aliquantulum facultatis sibi utriusque linguae habere videbatur, ausus est interpretari*. Hinc mira nata confusio, et perturbatio, ut tot pene essent exemplaria, quot codices, ut ait Hieronymus praefat. in quatuor Euangelia. Nihilominus existimo, Iuuenicum consuluisse quidem exemplaria graeca, sed potissimum secutum fuisse Italam versionem. Etsi enim plures aliae fuerint versiones latinae, tamen ea, quae Itala dicebatur, ceteris praestabat, et ab hominibus etiam doctis in pretio habebatur, quod *verborum tenacior esset cum perspicuitate sententiae*, ut ait Augustinus De doctr. christ. cap. 15. l. 2. Profecto Iuuenicus saepe ab scriptura, quae in codicibus graecis reperitur, aperte recedit, ut sententiam teneat, quae in plerisque mss. antiquis Italiae versionis conseruatur. Varietas autem,

quae inter exemplaria vetera latina occurrit, non arguit versionum diuersitatem, vt similis varietas in textu graeco non probat, diuersum esse textum.

129. In notis saepe lectorem ad Comment. in Prudentium, Notasque in Dracontium delego, ne actum agam, et inutili mole opus excrescat. Iuencum enim ita edo, vt cum Prudentio, et Dracontio continenti serie ad vnum christianorum poetarum constituendum corpus referatur.

C. VETTI AQVILINI IUVENCI

EVANGELICAE HISTORIAE

LIBRI IV.

INCIPIT PRAEFATIO.

Mattheus instituit virtutum tramite mores,
Et bene viuendi iusto dedit ordine leges.

Marcus amat terras inter, caelumque volare,

VARIAE LECTIOES.

versu 1. Codex Reginae Sueciae, et Barthii scribunt *Matheus*, atque ita scribendum nonnulli docent. Poelmannus, et Reuschius male *Matbaeus instituit*. Fabricius *Virtutum instituit Matthaeus tramite mores*, ex ingenio, ut puto.

3. Reg. *videre*, supra *volare*, siue sit glossa, siue correctio. Fabricius *Infremit ore pio Marcus, similisque leoni - Insonat aeternae pandens mysteria vitae*. Aquilam Ioanni Fabricius v.7., et 8. cum plerisque aliis tribuit.

NOTAE.

versu 1. De hac prima praefatione egi in Prolegom. num.48. Sabatierius Biblior. sacror. lat. version. initio Euangelii S. Marci ex vetustissimo codice Sangermanensi primos duos versus protulit: *Mattheus instituit etc.*, quibus illico succedunt duo alii de S. Marco, sed in hanc sententiam: *Marcus fremit ore leo, similisque rudenti - Intonat aeternae pandens mysteria vitae*. Reliqui versus de duobus aliis Euangelistis a Sabatierio omnino omittuntur. Abnormis vero est, et corruptus versus ille *Marcus fremit etc.* Barthius libr. XI. Aduers. cap. 23. ex codice ms. Iuenci octo integros versus descripsit fere, ut apud Poelmannum. Reuschius idem epi-

gramma in codicibus Iuenci Cantabrigiensi, et Helmstadiensi inueniri testatur. Obseruat etiam, duobus primis versibus innuere velle Iuencum, licet non exprimat, hominis specie notari Matthaeum in rota Ezechielis: idque praecipue colligit ex verbis v. seq. *iusto ordine*.

3. Marco figura leonis tribui solet, Ioanni aquilae etiam in picturis antiquis. Iuencus aliter iudicat. Interpretationem addit glossator antiquus in codice Barthii: *Matthaeus, quia plus moralis fuit, quam ceteri Euangelistae, ideo per animal rationale, id est, hominem designatur. Marcus dicitur volare inter caelum, et terram. Quia enim natiuitatem Verbi, in qua ter-*

Et vehemens aquila stricto secat omnia lapsu .

- 5 Lucas vberius describit proelia Christi ,
Iure sacer vitulus , qui munia fatur Abia .
Ioannes fremit ore leo , similis rugienti

V A R. L E C T.

6. Poelm. mendose *iura sacer*. Fabr. *vitulus , qui iuxta moenia fertur*. Poelm. *vitulus , qui iuxta moenia fatur*. Reg. , et Barth. *vitulus , qui moenia fatur auita*. Sic Cantabr. , sed quia pro qui . Ex coniectura *qui munia fatur Abiae* , vel *qui munera fatur Abia* , adiectiue *Abia* , vel *moenera* more antiquo pro *munera* ,

aut *moenia* pro *munia* . Fortasse etiam *Abia* ponitur more indeclinabili , vt v. 141. libr. 1. *Elisabeth* , et apud Lucam *De vice Abia* .

7. , et 8. Fabr. *Terras inter amat , caelumque volare Ioannes* , - *Et vehemens aquilae stricto secat omnia lapsu* .

N O T A E.

ram nostrae carnis deitas assumpsit , sicut Matthaeus , et Lucas , non descripsit , quasi terram non tetigit . Et quia de diuinitate pauca dixit , nec caelum , sicut Ioannes , penetrauit . Aquilae vero propter velocitatem narrationis comparatur , quia breuiloquus est in omnibus . Lucas figuram vituli tenet , qui in templo mactari solet , quia latius describit , quae in templo , et circa templum gessit Dominus , et plura loquitur de passione Domini . Ioannes per leonem exprimitur , quod quasi rugitum leonis edidit dicens , In principio erat verbum . Lucae nemo , quod sciam , vitulum negat . Thomasius etiam in Dissertat. De quatuor insignibus Euangelistarum affirmat , omnes Lucae figuram bovis ascribere . Augustinus in Ioann. c. 8. tract. 36. leonem tribuit Matthaeo , non hominem : idque paucos alios asseruisse , confirmari potest . Plerique cum Hieronymo hominem Matthaeo assignant ; Barthius auctor est , nonnullos angelum Matthaeo appingere . Verum inter quatuor vulgata Euangelistarum insignia angelus locum non habet . Opinionem Iuenci tribuentis leonem Ioanni , Marco aquilam , tenuerat Irenaeus l. 3. aduers. haereses cap. xi. , et indicat Augustinus l. 1. De consensu Euangel. cap. 6. , quamuis minus probet . Thomasius loc. cit. eandem impugnat , et in epigramma hoc no-

strum inuehitur , quasi ab aliquo nugatore post Augustinum confectum . Sed parum istius hominis iudicio tribuam , qui magnum aliquid sibi conficere visus est , dum impugnationem concludit : Sed manum de tabula , et in ima ora subscripsit : Erasm. in adag.

4. *Stricto lapsu* intelligo *rapido* , vt habena contenta , seu adducta *stricta* dicitur . Sumi etiam potest *stricto* pro breui : idque versus seq. innuit .

5. Vberior Marco Lucas est . Proelia autem Christi iccirco fortasse hoc loco commemorantur , quia , vt ait Petrus Aurorarius , siue Rigensis in prologo Euangeliorum apud Barthium loc. cit. *Lucam designat bos victima , qui specialem - Materiam sumpsit de cruce , Christe , tua* .

6. Lucas cap. 1. v. 5. *Fuit in diebus Herodis , regis Iudaeae , sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia etc.* Abia fuit vnus e posteris Eleazari filii Aaronis , caput octauae classis sacerdotum in distributione Dauidis Paralip. l. 1. cap. 24. v. 21. Quia ergo Lucas a sacrificio , et a sacerdote de vice Abia incipit , ideo sacer vitulus dicitur , qui munia fatur Abia , vel *quia munia fatur Abia* , vt emendauit Reinesius laudatus a Thomasio loc. cit.

7. Nonnulli putant , primam in *rugio* necessario esse producendam . Fortasse hac de causa Fabricius hanc vocem in Mar-

Intonat aeternae pandens mysteria vitae .

I T E M P R A E F A T I O .

Immortale nihil mundi compage tenetur ,

N O T A E

co omisit . Posset ad eius imitationem ita hic versus refingi *Ioannes fremit ore pio , similisque leoni* . Verum bene est *similis rugienti* , vel quia versus potest esse spondaicus , facta synaeresi in *rugienti* , vel quia reuera prima in *rugio* brevis est . Auctor carminis de Philomela inter Ouidii poemata in quibusdam editionibus v.49. *Tigrides indomitae rancant , rugiuntque leones* , ubi vel corripitur prima , vel fit synaeresis in *rugiunt* .

8. Animaduertendum est , eo ordine quatuor Euangelistas in hoc epigrammate recenseri , quo in sacris Bibliis nunc extant . In codice Euangeliorum Cantabrigiensi , et in alio Corbeiensi apud Sabatierium initio Euangelii S. Marci ordo Euangelistarum ita mutatur , primo loco Matthaeus extat , deinde Ioannes , tum Lucas , postremo Marcus . Eodem ordine referuntur Euangelia in codice antiquissimo Vercellensi , in quo pro *Lucas* scribitur *Lucanus* . Iricius in praefatione ex Garbello in epistola ad Blanchinium , aliisque , olim in multis ecclesiis ita vsitatum fuisse ostendit . Hinc suspicio mihi suborta est , an hic idem ordo a Iuuenico observatus fuerit , quem aliquis postea inuerterit , ut vsitato more Euangelistarum nomina distribueret . Ita potuit accidere , ut aquila Ioanni , leo Marco a Iuuenico tribueretur : postea vero inuerso nominum ordine , etiam figurae diuerso modo applicatae fuerint , ac auctor epigrammatis voluerit . In hanc sententiam facit discrepantia lectionum , quam ex Fabricio , aliisque mss. , et editis annotaui . De figuris quatuor animalium , quibus quatuor Euangelistae insigniuntur , videndus Barthius libr. xi. Aduers. cap. 23. , et Iacobus Thomasius in Dissertatione eo praeside habita Lipsiae anno 1667. , et excusa anno 1671. *De insignibus quatuor*

Euangelistarum , et in Programmate *De quatuor Animalibus Ezechielis* inter dissertationes varii argumenti num.38. , et in Thesaurο Theologico-Philolog. , siue Sylloge Dissertat. tom. 2. pag.57. Ambrosius in prolog. ad Lucam epigrammatis nostri sententiam eodem fere modo exprimit : *Atque ita in libris singulis forma animalium figuratur , ut vniuscuiusque libri series propositorum videatur animalium aut naturae , aut virtuti , aut gratiae , aut miraculo conuenire . Quae licet omnia in omnibus sint , tamen plenitudo quaedam in singulis virtutum est singularum . Ortum hominis alius descripsit vberius , mores quoque hominis praeceptis vberioribus erudiuit . Alius a potentiae coepit expressione diuinae , quod ex rege rex , fortis ex forti , verus ex vero , viuida mortem virtute contempserit . Tertius sacrificium sacerdotale praemisit , et ipsam vituli immolationem stilo quodam pleniore diffudit . Quartus copiosius ceteris diuinae miracula resurrectionis expressit .* Ambrosius autem a communi sententia in distribuendis Euangelistarum insignibus non recedit .

9. Barthius libr.xi. Aduers. cap. 23 hos versus explicat . Sic autem exorditur : *Sunt apud me membranae veteres librorum quatuor Aquilii Iuuenici , quos ille Matthaeum potissimum secutus , euangelicam historiam complectentes metro simplici , sed adeo non illatine scripsit , ut etiam antiquae eius linguae ante Maronis aeuum vsitatae non pauca in eo sint vestigia , unde ego coniectura ducor , plerosque barbarismos , qui in eo scriptore sunt , monachorum esse barbarorum . Liber noster optimus est , et ex quo multa corrupta apud poetam veterem , et pium corrigi possunt .* Observat , compage solidissimum nexum designare , ut apud Sedul. l.5.v.266. *Infernae patuere viae , ruptaeque fatiscunt-*

- 10 Non orbis , non regna hominum , non aurea Roma ,
 Non mare , non tellus , non ignea sidera caeli .
 Nam statuit genitor rerum irreuocabile tempus ,
 Quo cunctum torrens rapiat flamma vltima mundum .
 Sed tamen innumeros homines sublimia facta ,
 15 Et virtutis honos in tempora longa frequentant :

V A R. L E C T.

10. Ottobonianus codex *orbes*, bene correctum alia manu .

12. Fausti editio vetus *non pro nam mendose* .

13. Aldus , codex Rom. Colleg. , Editio Tornaesiana *rapiat* , quod tenent Reg. , et Ott. , alii *rapiet* .

15. Fausti ed. *frequentent* male .

N O T A E.

Diuisa compage petrae . Badius Ascensius , *Auctor in hoc proloquio* , ait , *facile ostendit , quo sit ingenio praeditus , et quam auream habeat in carmina venam , nisi eam fidei , quae captiuat omnem sensum , et sobrietati euangelicae cohibere malit . Vix enim quidquam aut sententiosius , aut delitiosius hoc prooemio inuenias* . Beda De metr. cap. de scansionibus hunc versum in exemplum profert : *Coniuncta scansio* , inquit , *quae ceteris laudabilior habetur , ea est , ubi nusquam pes cum verbo finitur , vt Immortale nihil etc.*

10. In libro vetustissimo Barthii glossa erat ; *Hoc ideo iungitur , quia vulgo aeterna vrbs Roma dicebatur* . Nil potuit magis commode , vt notat Barthius . Summa enim tria , quae potuit , posuit Iuuenecus , quaeque maximam habent speciem aeternitatis , vel habebant potius . De nummis veteribus cum inscriptione *Romae aeternae* vide Commentar. ad Prudentium l.1. contra Symmach. v.219. Exstat Gab. Barri Francicani (sub hoc nomine latere dicitur doctissimus Cardinalis Sirletus) *Liber vnus de aeternitate Urbis . Romae in aedibus populi romani* 1571. Virgilius , qui aeternitatem imperii romani tantopere praedicat , perituum tandem agnouit libr.2. Georgic. v. 498. *Non res romanae , perituraque regna etc.* Roma , vt a Virgilio libr.2. Georg. v.534. *rerum pulcherrima* , sic ab alijs *aurea* dicitur non

dissimili significatione . Ouidius De arte l.3. v.113. *Simplicitas rudis ante fuit , nunc aurea Roma* - Edomiti magnas possidet orbis opes . Ausonius de vrb. *Prima vrbes inter , diuum decus , aurea Roma* .

12. Lucretius l.1. v.469. *Aetas praeterita irreuocabilis* . Quamquam apud Iuuenecum *irreuocabile* potius significat certo definitum , et quod mutari non possit . Liuius l.42. c.62. *In casum irreuocabilem se daret* . Plinius Iunior libr.3. epist.7. *Morbi taedio ad mortem irreuocabili constantia decucurrit* , al. *decurrit* , quod melius est .

13. Mundum flammis denique consumendum esse opinio inter ethnicos fuit , e sacris scilicet auctoribus petita , vt animaduerti in Comment. ad Prudentium hymn. xi. Cath. v.106. ; quem ad locum Weitzius laudat versus Sophoclis de mundi conflagratione , *quos adduco* , inquit , *ad Iuuenecum praefat* . Ex quo apparet , eum commentarios in Iuuenecum parasse . Vide Prolegom. num. 37.

15. *In tempora longa* , sed quae tandem finem habebunt : nam *Immortale nihil mundi compage tenetur* . Notandus est vsus verbi *frequentant* pro *celebrant* , notatus iam a Barthio loc. cit. Idem verbum hac notione vulgo non cognita occurrit hoc l. 1. v. 152. , et l. 2. v. 693. , v. 727. , et l. 3. v. 202. , et l. 4. v. 222. Wittechindus libr.1. *Nomen noui Regis cum*

Accumu-

Accumulant quorum famam, laudesque poetae.
 Hos celsi cantus, Smyrnae de fonte fluentes,
 Illos Minciadae celebrat dulcedo Maronis.
 Nec minor ipsorum discurrit gloria vatum,
 20 Quae manet aeternae similis, dum secla volabunt,
 Et vertigo poli terras, atque aequora circum
 Aethera sidereum iusso moderamine voluet.

V A R. L E C T.

16. Fausti ed. *quorum et famam*.
 17. Reg. corrupte *fluentae*. Librarius fortasse voluit *fluente*.
 19. Poelm., Fabr. *decurrit*. Reg., Ott., Barth., Ald., et alii *discurrit*, quod etiam extat in Faust., Poelm. pro diuersa scriptura. Praeferendum est *discurrit* etiam ex sententia Barthii: famam enim dicit Iuuenius per omnia mundi spatia poetarum gloriam differentem.
 20. Barthii codex *aeternum similis*, quod Barthius l. xi. Aduers. cap. 23. reii-

cit, quia durius esset, si *aeternum* pro *aeternorum* poneretur: sed l. 34. cap. 13. praefert *aeternum similis* poetice, quia sic melius Iuuenius aliis poetis consentit, qui gloriam poetarum *aeternam* esse dicunt. Intelligit, opinor, *aeternum* esse aduerbium. Malo *aeternae similis*: id enim vult Iuuenius.

22. Reg., Ottob., Barth., Rom. *iusso moderamine*: plerique *iusto*. Tornacsius iam ediderat *iusso*.

N O T A E.

clamore valido frequentabant. Nec absque melioris latinitatis usu, ut probat Barthius ex auctore Priapaeorum Carm. 76. *Aethnaeae Cererem nurus frequentant*. Magis ad rem nostram Sulpicia in Satyr. *Musa, quibus numeris heroas, et arma frequentas*. Sic frequentare memoriam *alicuius* apud Senecam De consol. ad Marc. cap. 3. *Frequentare* pro narrare, iterare usurpatum etiam est a Vopisco, et Spartiano, et in Codice Theodos., ut ostendit Ducangius.

17. Smyrna vna ex vrbibus, quae sibi Homerum ciuem arrogabant. Statius l. 4. silu. 2. v. 9. *Nectat adoratas et Smyrna, et Mantua lauros*. Forte *odoratas*. Hinc Homerus *Smyrnaeus vates* dictus. Vide A. Gellium l. 3. cap. xi., et Dissertationem Leonis Allatii *De patria Homeri*.

18. *Minciades, Minciadae* nomen a Iuuenio formatum ex *Mincio* fluuio, qui Mantuam alluit. Fontem Smyrnae, et fluuium Mantuae Iuuenius commemorat,

ut v. 34. concludat, praestantiores esse aquas Iordanis ad aeternum carmen peragendum.

20. Poetarum morem esse, aeterna censere, quae canant, animaduertit Barthius libr. 34. Aduers. cap. 13. col. 1568. ex hoc Iuuenii loco, collatis aliis aliorum. Propertius libr. 3. el. 1. post multa alia concludit: *At non ingenio quaesitum nomen ab aevo - Excidit; ingenio stat sine morte decus*. Ovidius libr. 1. Amor. el. 15. v. 31. *Ergo quum silices, quum dens patientis aratri - Depereant aevo, carmina morte carent*. Et l. 4. de Ponto el. 8. v. 47. seqq. plura in hanc sententiam affert. Horatius l. 4. od. 8. *Dignum laude virum musa vetat mori, - Caelo musa beat*. Sic Lucanus, et alii poetae passim.

21. Ovidius l. 2. Metam. v. 70. *Adde, quod assidua rapitur vertigine caelum, - Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet*. *Polus a πολέω* verto dicitur.

22. *Aethera* accusatiuus singularis grae-

Quod si tam longam meruerunt carmina famam,
 Quae veterum gestis hominum mendacia nectunt,
 25 Nobis certa fides aeternae in secula laudis
 Immortale decus tribuet, meritumque rependet.
 Nam mihi carmen erit Christi vitalia gesta,
 Diuinum in populis falsi sine crimine donum.

V A R. L E C T.

27. Reg., Ott., Barth., Rom. *erit*: vulgo *erunt*.

28. In Reg. deest *in*. Poelm. pro d.s. *in populos*.

N O T A E.

co more pro *aetherem* a poetis latinis frequenter vsurpatur. *Iussum* dicitur moderamen, vt intelligamus, diuina prouidentia mundum gubernari. Omeisius, qui praefert *iusto*, intelligit pondus, mensuram, ac numerum. Mox v. 41. *Moderaminis aequi*, et l. 2. v. 577. *Iusto moderamine legis*.

23. Hi versus vsque ad prologi finem reperiuntur in quodam codice Vaticano Reginae Sueciae num. 29., in quo sunt diuersa opera praesertim metrica, et in his Petri Aurorarii carmen de vtroque testamento. Prius legitur epigramma elegiacum in laudem argumenti sacri a poetis tractandi: *Aurea Maeonii concedant carmina vatis etc.*, tum hi versus Iuueni, sed sine auctoris nomine. Strabo De vita B. Blaitmaici sec. 3. part. 2. Actor. Ss. Ord. Benedict. Mabillonii: *Si tantam meruere suo pro carmine famam, — Qui scelerosorum mores, et facta tulerunt — Laudibus in caelum etc.*

25. Beda de metr. cap. de scans. in hoc versu obseruat scansionem mixtam, quae vtrumque in se habet, vt in quibusdam coniunctus, in quibusdam separatus sit pes.

26. Affirmauit supra, immortale nihil mundi compage teneri: nunc autem immortale decus ex suo carmine euangelico sibi pollicetur, quia, etiam quum mundus incendio peribit, sperat, se vitam aeternam ob tempus ita bene collocatum consecuturum. Poetis profanis familiare

est immortalitatem nominis sibi ex suis carminibus promittere. Lucanus l. 9. v. 985. *Pharsalia nostra — Viuet, et a nullo tenebris damnabitur aeuo*. Horatius libr. 3. od. vlt. *Exegi monumentum aere perennius, — Regalique situ pyramidum altius; — Quod non imber edax, non aquilo impotens — Possit diruere, aut innumerabilis — Annorum series, et fuga temporum. — Non omnis moriar etc.* Ouidius in fine Metam. *Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes, — Nec poterunt ferrum, nec edax abolere vetustas. — Quum volet illa dies, quae nil nisi corporis huius — Ius habet, incerti spatium mihi finiat aeuui. — Parte tamen meliore mei super alta perennis — Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum*. Iuuenius poetas ethnicos imitatus, sententiam eo direxit, quo christiani omnes spectare vnice debent: solum enim desiderat laudem, quae in aeterna vita posita est, et quam bonis operibus consequi possumus.

28. *In populis*, quia donum illud gentibus iam cunctis exhibitum fuerat: adeoque significantius id est, quam si *in populos* legeremus, vt putat Reuschius. *Falsi sine crimine*, quia ipse ex Euangeliiis argumentum suum desumit. Ethnici poetae, aliiue profani plerumque *gestis hominum mendacia nectunt*. Dio Chrysostomus orationem *De Ilio non capto* scripsit. Virgilii historiam in dubium multi reuocant, ac magna ex parte certo falsam esse ostendunt. Hi autem duo, Homerus, et Vir-

Nec metus, vt mundi rapiant incendia secum

30 Hoc opus: hoc etenim forsā me subtrahet igni

Tunc, quum flammiuma descendet nube coruscans

Iudex, altithroni genitoris gloria, Christus.

Ergo age, sanctificus adsit mihi carminis auctor

V A R. L E C T.

31. Romani Collegii codex *Huc quum flamminea descendet*. Reg. *coruscus*.

33. Codex Barth. *sanctificans*.

N O T A E .

gilius, praecipuam laudem in carminibus obtinuerunt, qui propterea prae ceteris a Iuuenico commemorati sunt.

30. Iuencum exprimit Alcuinus in epistola ad episcopum quemdam Transalpinum apud Mabillon. Veter. Analect. edition. Parisiens. 1733. pag. 403. *Hoc est opus tuum in praesenti luce, hoc est merces tua in aeterna gloria. Ait enim quidam poeta de opere carminis euangelici: Hoc opus, hoc etenim forsā me subtrahit (lege subtrahet) igni - Tunc, quum flammiuma iudex descendet ab arce. Dicam et ego: Hoc opus, hoc etenim non solum subtrahit igni - Te iam, sed faciat caeli conscendere in arcem*. Noster etiam Aluarus Cordubensis initio Memorialis Sanctorum: *Et sicut me indignum tanto opere fateor, ita quoque sui perfectione non solum erui culpis confido, verum etiam poenis abstractus, praestantiorē gratiam interuentu eius apud Dominum inuenire spero: vt est illud philosophicum: Hoc opus, hoc olim forsā me subtrahet igni*. Vbi olim pro etenim ponitur, vt sententia hoc versu concludatur. Omeisius huc affert Ouidii versus l. 1. Amor. el. 15. in fine, *Ergo etiam, quum me supremus adederit ignis, - Vivam, parsque mei magna superstes erit*. Sed Ouidius de supremo igne, quo corpora hominum olim post obitum cremabantur, manifeste loquitur. De huiusmodi precibus, quibus scriptores veteres ecclesiastici veniam pro extremo iudicii die deprecari solebant, plura congessi in Prolegom. ad Prudentium cap. 19., et in not. ad Dracontium l. 3. v. 681.

31. Scriptorem, qui *flammiuma* dixerit, antiquiorem Iuuenico non noui. Eo vocabulo vsus est Arator l. 2. v. 531. *Flammiumo sub sole iacet*. Nonnulli legunt *Flammiuolo sub sole*, quasi volante cum flammis; sed elegantius est *Flammiumo*, quod non solum in editis veteribus inuenio, sed etiam in mss. codicibus vaticanis. Similiter codex Collegii Romani Aratorem, Iuencum, et Sedulium complectens, quocum Iuencum contuli, habet *Flammiumo sub sole iacet*. Rabanus Maurus, siue alius sit auctor hymni veteris in Ascensione Christi, Iuencum imitatur: *Vt quum flammiuma nube reuerteris*. Editus est hic hymnus a Browero inter alios Rabani.

32. Libr. 2. v. 62. *Per patris altithroni nomen etc.*, et l. 3. v. 409. *Altithroni vultum genitoris*. Venantius Fortunatus a Iuuenico, vt puto, hoc verbum mutuatus est l. 1. De vita S. Martini v. 1. Clarius imitatur Engelmodus episcopus in versibus ad Ratbertum Abbatem tom. 9. Biblioth. Patrum part. 2. pag. 897. Coloniae 1618. *Quum rex altithronus mundum discreuerit vrna - Iudicii etc.* Barthius interpretatur, Iuencum eo alludere, quod super Iordane dixit vox Dei Matth. cap. 3. v. 17. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, quod Iuuenicus l. 1. v. 398. sic vertit: *Te, nate, hodie per gaudia testor - Ex me progenitum: placet haec mihi gloria prolis*. Epist. ad Hebr. cap. 1. v. 3. *Qui quum sit splendor gloriae, et figura substantiae eius etc.*

33. In *sanctificus* producit vltima ra-

Spiritus, et puro mentem riget amne canentis
 35 Dulcis Iordanis, vt Christo digna loquamur.

LIBER PRIMVS.

Rex fuit Herodes iudaea in gente cruentus,
 Sub quo seruator iusti, templique sacerdos

NOTAE.

tione caesurae: neque enim Barthius libr. xi. Aduers. cap. 23., et Cellarius De Barbar. in curis poster. audiendi sunt, quum affirmant, metrum postulare *sanctificans*. Vtrumque verbum *sanctificus*, et *sanctifico* ab ecclesiasticis scriptoribus tantum usurpatur, vt a Tertulliano, Prudentio etc. Auctor incertus De Bebiani baptismo: *Ergo vt sanctifica nituit renouatus ab vnda*. Paulinus Petrocorius libr. 5. De vita S. Martini: *Quae tam sanctifici conseruant munera tactus*. In liturgia hoc vocabulum satis vsitatum est.

34. Heliconis vndis, Smyrnae fonti, et Mincio flumini opponit purum amnem dulcis Iordanis, cuius aquas haurire cupit, vt carmina Christo digna loquatur. Eccur autem Iordanem eam in rem laudat? Glossa in codice Barthii hanc allegoriam sic explicat: *Per Iordanem vult intelligi Spiritum sanctum. Iordanis a duobus fluuiis nomen sortitur: quorum vnus IOR, alter DANIS appellatur: qui confluentes faciunt Iordanem. Sic et Spiritus sanctus a Patre procedit, et Filio. Non enim dicitur, quod vel pater sit Filii, et Spiritus sancti, vel quod Filius sit Patris, et Spiritus sancti. Sed veraciter confitemur, quod sanctus Spiritus sit Patris, et Filii, quod ex utroque procedit. Iordanis vero interpretatur descensus, quod nomen conuenit Spiritui sancto, quia qui se ad aquas baptismi humiliant, in hoc fit diuinae gratiae, et benignitatis descensus, quae specialiter Spiritui sancto attribuitur*. Corrigit Barthius quippe qui se ad aquas baptismi humiliant, in hoc fit. Incerta etiam est etymologia Iordanis, quae affertur. Negant enim cri-

tici scriptores, Iordanem ex duobus amnibus conflari, aut aliquem esse amnem, qui *Dan* appelletur. Iuuenius aquam Iordanis commemorat, vt gratiam baptismatis explicet. Prudentius hymn. 2. Cathem. v. 61. *Durare nos tales iube, — Quales remotis sordibus — Nitere pridem iusseras, — Iordane tinctos flumine*. Ad hunc Prudentii locum plura commentatus sum de studio, quo veteres christiani ambibant in Iordane baptizari, quia ibi baptizatus est Christus. Iuueni piam hanc inuocationem imitatus est Paulinus De vita S. Martini l. 4. *Castalias poscant lymphatica pectora lymphas: — Altera pocla decet homines Iordane renatos*.

35. Fortasse ex imitatione Virgilii l. 6. v. 662. *Quique pii vates, et Phoebæ digna locuti*. Statius l. 4. sat. 21. v. 10. *Digna loquar etc.* His Iuueni versibus respondent alii l. 4. v. 803. in epilogo; *Has mea mens fidei vires, sanctique timoris — Cepit, et in tantum luxit mihi gratia Christi, — Versibus vt nostris diuinæ gloria legis — Ornamenta libens caperet terrestria linguae*.

36. In plerisque editionibus exprimuntur capita rerum, et indicantur loca Euangelistarum, quos Iuuenius sequitur. A nostris codicibus absunt istiusmodi tituli. Eos igitur ex editione Aldi suis locis inseremus. Quamuis enim Iuuenium poema sine his inscriptionibus composuisse certum nobis videatur, tamen vtilis illae sunt, et fortasse veterum scriptorum, aut glossatorum diligentia confectae. CAPVT I. De parentibus, et conceptione Ioannis Baptistae praecursoris Domini. Lucae cap. 1. ad v. 26.

Zacharias , vicibus cui templum cura tueri ,

Digesto instabat lectorum ex ordine vatum .

40 Huius inhaerebat thalamis dignissima coniux .

Cura his ambobus parilis moderaminis aequi ,

Ambos annexos legis praecepta tenebant .

V A R. L E C T.

39. Rom. *Digesto stabat*, quod non displicet : nam *stare* proprie tribuitur sacerdotibus altari inseruiantibus , et constantiam denotat .

40. Poelm. pro diuers. s. *Cuius* pro *Huius* .

41. Reg. , Ott. , Ald. *bis* : alii *iis* .

N O T A E .

38. Explicat verba Lucae *De vice Abia*, quod postea v.45. exponit per verbum *sorte* . Barthius libr. xi. Aduers. cap. 12. notat , vices istas fuisse diarias , vel in diem sacerdotum sibi successiones , ad administrandum sacrificium , et ritus debitos in templo ex Esdra libr.3. cap.1. v.1. et 2. *Et fecit Iosias pascha . . . statuens sacerdotes per vices dierum stolis amictos in templo Domini* . Extra canonem nostrum librorum sacrorum tertius hic liber Esdrae est . Paralipom. libr.1. cap. 24. enumerantur viginti quatuor classes , seu vices in ministerio Domini a David designatae , vbi v.3. *Et diuisit eos David . . . secundum vices suas , et ministerium* . Et v.7. *Exiuit autem sors prima Ioiarib etc.* Deinde v.10. *Octaua (sors) Abia* . Rursus v. 19. *Hae vices eorum secundum ministeria sua* . Eucherius in Instructionibus , siue de quaest. noui testam. *Quid est , quod scribitur in Luca de Zacharia sacerdote , quod esset de vice Abia ?* xxiv. *sortibus in ministerium templi distributi fuerant sacerdotes , vt in ordine vicis suae quisque sacerdotali fungeretur officio . In hoc ergo ordine octauam sortem Abia habuit , de qua vice Zacharias sacerdos fuit* .

39. Sacerdotes saepe Iuuenius *vates* appellat , vt h. l. v. 221. 327. l. 3. v.292. l.4. v. 405. 524.

41. *Moderamen* pro moderatione . Prudentius Psych. v. 274. *At virtus placidi moderaminis* .

42. *Annexos* Barthius interpretatur libr. 43. Aduers. cap.23. ei soli curae mancipatos , nullius alterius studii studiosos , quia Iuuenius alludit ad ius vetus romanum , quo *nexi* erant mancipio per aes , et libram acquisiti , velut obstricti imperio : de quo videndus Turnebus l.20. Aduers. cap.19. Mihi videtur Iuuenius explicare voluisse verba Lucae *sine querela* . In textu graeco id dicitur *ἀμεμπτοι* , quod plerique vertunt *sine reprehensione* , et in codice Cantabrigiensi Euangeliorum apud Sabatierium *sine macula* . Sed quum fere omnes versiones veteres , Sanctique Patres latini cum Vulgata exhibeant *sine querela* , idque optime respondeat verbo graeco , nam *ἀμεμπτος* est *nulla querela* , Iuuenius exposuit *annexos* , hoc est , vnanimis , et nullo vnquam iurgio inter se discordes . Similis sententia h. l.v.341. *Ad proprium semper cogens nectebat amorem* . Formula frequens est in inscriptionibus antiquis ad significandam concordiam coniugum , *Cum qua vixit sine querela* . Apud Gruterum pag.1145. num.8. *Coniugi dulcissimo , cum quo aduixit sine querela per annos viginti* . Plures aliae similes videri possunt apud eundem Gruterum , et apud Manutium , et Cellarium in Orthogr. Fabrettus pag.256. seqq. 15. inscriptiones profert , quibus ea formula *sine querela* , aut *sine vlla querela* , vel , vt in lapidibus scribitur , *querella* coniugum constantem concordiam significat . Hoc sensu Apuleius libr.2. Floridor. *Pro-*

Nec fuit his soboles, iamtum vergentibus annis;

Gratius vt donum iam desperantibus esset.

45 Sed quum sorte adytis, arisque inferret odores

V A R. L E C T.

43. Reg., Ott., Ald. *his*: alii *iis*. Reg. *iamtum*: alii *iam tunc*, Ott., Rom., Ald. *iam tot*. Sabatierius edidit *iam tunc vergentibus*, et pro d. s. *vergentibus*, quod

N O T

indo sedulo consuleret, ne post querelae causam caperet. Ita Crates Hipparchem virginem, coniugium optantem, admonebat. Horatius non dissimili modo de concordia amantium l. i. od. 13. *Felices ter, et amplius, — Quos irrupta tenet copula, nec malis — Diuulsus querimoniis — Suprema citius soluet amor die*. Etsi autem *querelae* vocabulum non dicatur proprium esse de animi offensa coniugali amor interueniente, vt vult Petrus Clouius ad loc. cit. Apuleii, tamen negari nequit, frequentissime ita accipi, vt quum sermo est de coniugibus ea significatio praefenda sit. Critici interpretes, qui hunc locum expendunt, partim obscura haec esse verba dicunt, vt Valla, partim exponunt innoxios, intemeratos, integros, insontes, irreprehensibiles, sine querela dei, et hominum, nimirum non solum conscientia pura, verum et fama integra. Atqui verbum ipsum graecum verti posset *non iurgiosi*; neque culpandus est interpret latinus, qui phrasin communiorem usurpauit *sine querela*. Petrus Chrysol. serm. 89. interpretationem Iuuenici videtur amplecti; sic enim de his coniugibus ait: *Est noua felicitas, et coniugium singulare, quando manet in duobus vna mens, vna sanctitas in duobus, constabat mente, quod distabat in sexu, et in moribus erat vnum, quod geminabat aspectus: ac virtus reddebat pares, impares dederat quos natura*. Eo autem magis notandum est, vixisse hos coniuges vnanimes, et sine querela, quia processerant ambo in diebus suis, et non erat illis filius. Dedecori enim, et probro feminis praesertim iudaeis vertebatur, si steriles essent.

alii praeferrunt, et praeferendum videtur.

45. Codex Barth., Ald., Torn. minus bene *forte adytis*. In ms. Cantabrig. Euangelii legitur etiam *Forte accidit etc.*

A E.

43. Lucanus l. i. v. 130. *Nec coiere pares: alter vergentibus annis — In senium*. Tacitus Annal. 2. cap. 43. simpliciter dixit: *Nam suam aetatem vergere, Drusi non satis adoleuisse. Aetatem vergere pro inclinare in senium*.

44. Barthius libr. 43. Aduers. cap. 23. similem versum Prosperi allegat: *Gratior est fructus, quem spes productior edit*. Iuuenici versum laudat Ionas Scotus, monachus Bobiensis, in Vita S. Columbani num. 22. *Huic soboles nulla erat, vt Iuuenicus de Elisabeth, et Zacharia ait: Gratius vt donum etc.* Beda ad h. l. ex Iuuenico, vt puto: *Quatenus inopinato prolis ortu et ipsis donum gratius existeret, et ceteros miraculi stupor futuri prophetae pararet auditui*.

45. Sic etiam Irenaeus l. 3. cap. 10. *Secundum consuetudinem sacerdotii SORTE exiuit, vt incensum poneret, et venit, vti sacrificaret, intrans in templum Domini*. Sic etiam Vulgata, et antiqua Italiana versio in multis mss. *sorte exiit*. Sanctuarium pars erat templi secretior, quam ingredi soli summo sacerdoti licebat. Sanctum a sanctuario velo diuidebatur; et in sanctum simplices etiam sacerdotes, non vero laici, ingrediebantur. Id vocabant ethnici *adytum*, et *adyta*, quod vocabulum christiani etiam scriptores usurpant. Paulinus poem. 35. De obitu Gelsi: *Tunc et discisso nudata* (al. *discusso nudata*, al. *rudato discissa*) *altaria velo — Amisere sacri religionem adyti*. In sancto aureum altare erat, quo odores incendebantur. Laici ad septum huius loci accedebant, vt hostias, et oblationes traderent, sed intus non penetrabant.

Zacharias , visus caelo descendere aperto
Nuncius , et soli iussas perferre loquelas ,
(Cetera nam foribus plebes astrata rogabat :)
Quem tibi terribilis concussit corde pauorem

50 Visus , eum laeti sermonis gratia placet .

Nam me propitius rerum pater vnicus alto

V A R. L E C T.

46. Fabr. , Ald. , Torn. , Reg. , Ott. *visus* . Poelm. *iussus* , quod minus placet . In quodam ms. S. Gat. (veteris Italicæ) legitur *visus est* pro *apparuit* hoc cap. S. Lucae .

47. Ott. a prima manu *soli iussus* . Ita Fausti editio .

48. Codex Barthii *foribus tum plebs prostrata* . Reg. *foribus tunc plebs adstrata* . Ott. , Rom. *foribus plebes adstrata* . Ald. , Poelm. , Torn. , Fabr. *foribus plebes astrata* . Latinius in Bibl. *foribus plebes abstracta* , ex coniectura , vt puto , sed quæ probari potest . Nam verba Lucae sunt : *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi* . Pro *plebs* ponitur *plebes* : de quo vide l. 4. v. 694 .

49. Poelm. *Quem tibi terribilis concussit corda pauorem* - *Visus* , quum laeti sermonis gratia placet ? Ita etiam Torn. , et Reg. , sed *corde* pro *corda* , et Reg. *placat* pro *placet* , et glossa *pauorem delectat* . Fausti editio *Quid tibi terribilis concussu corda pauore* - *Visus* : tum laeti sermonis munere placat ? Reuschius *Quid tibi terribilis concussit corda pauore* - *Visus* ,

N O T A E .

48. *Foribus sancti* , vt ego puto . Barthius libr. 43. *Aduers.* cap. 23. affirmat , simile habuisse apud ethnicos institutum , qui corpora liminibus ipsis , et foribus templorum prosternere solebant . Id respicit lectionem vulgatam *astrata* , vel *adstrata* , vel *prostrata* , vt ms. codex Barthii habet . Verbo *asterno* hac significatione vsus est Ouidius libr. 2. *Metam.* v. 343. *Nocte , dieque vocant , asternunturque sepulcro* . Apud Lucam nulla mentio fit huius moris , vero tamen simillimum

quum laeti sermonis gratia placet ? Omeisius cum Fabr. *Quid tibi terribilis concussit corda pauore* - *Visus* , quum laeti sermonis gratia placet ? Codex Barthii *Qui tibi terribilis concussit corde pauorem* - *Visus* , eum laeti sermonis gratia placet . Barthius restituit *Qui tibi terribilis concussit corda pauore* - *Visus* , eum etc. Poelm. pro d. s. *Quid tibi terribilis concussi corda pauore* - *Visus* ? tum laeti sermonis munere placat . Scriptura Ottob. vera videtur *Quem tibi terribilis concussit corde pauorem* - *Visus* , eum laeti sermonis gratia placet , quod placuit Latinio , et Aldo , qui mendose habet *pauore* ; et *placat* . In Rom. eadem est scriptura , sed *placat* pro *placet* . Verba Lucae cap. 1. v. XI. sunt : *Ne timeas , Zacharia , quoniam exaudita est deprecatio tua* . Barthius putabat , nulli ex tot editionibus venisse in mentem , legendum *eum* pro *quum* . In Basileensi etiam anni 1537. legitur *eum* , sed cum errore Aldi *pauore* .

51. Torn. *Iam me demissum rerum* . Reg. *Nam me demissum* . Plerique *Nam me propitius* .

est , eum a Iuuenco expressum fuisse . *Rogabat* simpliciter positum pro *deum orabat* . Hinc *rogationes* preces , supplicationes ecclesiasticæ , de quo verbo consulendus Ducangius . Simili modo *orare* absolute ab ecclesiasticis scriptoribus vsurpatur .

50. Fortasse alludit ad illud Virgilianum libr. XII. v. 48. *Quam pro me curam geris , hanc , precor , optime , pro me* - *Deponas* . Ita certe putabat Barthius loc. cit.

51. In Prolegom. ad Prudentium num. 205. ostendi , primam in *propitius* recte

- A caeli solio tibi nunc in verba venire
 Praecipit, et chara tibi mox e coniuge natum
 Promittit, grandis rerum cui gloria restat,
 55 Plurima qui populis nascendo gaudia quaeret,
 Sobrius aeternum; clausum quem Spiritus ipsis
 Visceribus matris complebit numine claro.
 Istius hic populi partem pleramque docendo
 Ad verum conuertet iter, dominumque, deumque.
 60 Continuo primus noscet, plebemque vocabit:

V A R. L E C T.

53. Ald., Reg., Ott., Torn. *mox e.*
 Fabr., Poelm. *mox de.*

56. Barthii codex *sobrius: aeternus*, quae scriptura valde mihi probabilis est, ut *aeternus spiritus* pro Spiritu sancto ponatur. Alii, repugnante Barthio, *sobrius aeternum*, et in Reg. est glossa *aeternaliter*, et indicatur, Spiritum dici sobrium. Ali-
 ter ego interpungo.

57. Sabatierius edidit *lumine claro*, et pro d. s. *numine*. In mss., et editis tantum reperio *numine*, quod confirmatur verbis Lucae cap. 1. vers. 15. *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suae*.

58. Barth. codex *populi partem plebemque docendo - Ad verum conuertet iter*,

quod non absonum Barthio videtur, sed non audet mutare *plebemque* pro *pleramque*, quia continuo sequitur *plebemque vocabit*. Faust. *populi partem magnamque docendo - Ad verum conuertet iter*. Cui consentit hic, ut saepe alibi, editio vetus in Bibliotheca Vaticana, quam Dauentriensem appello. Poelm. *hic partem populi plerumque docendo - Ad verum conuertet iter*. Ita Fabr., sed *pleramque*, et Ald., Rom., Ott., sed hi *populi partem pleramque*. Veteres editiones apud Barthium, Torn., Reg. *populi partem pleramque reuerti - Ad verum suadebit iter*.

60. Reg., Torn., Fabr., Gall. *nouabit: plerique vocabit*.

N O T A E.

produci posse. Confer etiam Satisfactionem Dracontii v. 14. pag. 369., et adde Guilielmum Britonem epist. ad Karlotum vers. 18. *Hunc quoque propitio caelestis sedere vultus - Vel semel illustra*.

52. *Venire tibi in verba* notanda phrasim, ut *venire in conspectum alicuius*, *venire in sermonem alicuius*, vel *alicui*.

56. *Sobrius aeternum* ponitur pro his Lucae verbis, *Vinum, et siceram non bibet*. Interdum *aeternum* aduerbium accipitur pro assidue, valde. Virgilius libr. 2. Georg. v. 399. *Terque, quaterque solum scindendum, glebaque versis - Aeternum frangenda bidentibus*. Et libr. 6. Aeneid. vers. 400. *Licet ingens ianitor antro - Ae-*

ternum latrans exsanguis terreat umbras. Omeisius, cui arridet *aeternum*, interpretatur *perpetuo sobrius*. Ioannes enim toto vitae suae tempore fuit sobrius, ac cibi parcus.

57. Euangelista ait, *Ab utero matris suae*, quod nonnulli haeretici interpretantur *ab infantia sua*. Iuuenecus recte cum aliis Patribus, *clausum ipsis visceribus matris*.

58. *Populi partem pleramque*, scilicet *multos filiorum Israel*, ut ait Lucas. In singulari numero *plerusque* Sallustius, Gellius, Apuleius, et alii dixerunt.

60. En verba Lucae cap. 1. vers. 16. 17. *Et multos filiorum Israel conuertet ad do-*

Nomi-

Nomine Ioannem hunc tu vocitare memento .

Olli confusa respondit mente sacerdos :

Aemula promissis obsistit talibus aetas ,

Nec senibus soboles poterit contingere fessis ,

65 Quam deus auertens primaeuo in flore negavit .

Haec trepidans vates ; cui talia nuncius addit :

Si tibi mortalis sobolem promitteret vllus ,

Ad desperandum fors cunctatio mentis

V A R. L E C T.

61. Reg., Ott., Rom. *Ioannem hunc tu*, quod non abhorret, et editum est in Torn. Plerique *quem tu*. Rescribo *Ioannem hunc*. Reuschi ad vers. 58. *Istius hic populi* monet, *hic*, et *hunc* semper cum dignitate aliqua, et ornamento eius, de quo sermo est, usurpari. Ipse autem scribit *Ioannem hunc*, quod sustineri potest per hiatum, et quia aspiratio vim consonantis nonnunquam habet. Id probat etiam Beda De metr. cap. de synaloeph. hoc versu Iuueni.

64. Reg., Ald., Poelmann. pro d. s., Torn., Fabr. *soboles*: alii *foetus*. Reu-

schius *soboles* praefert, quia v. 67. Angelus Mariae respondens eodem vocabulo utitur.

65. Alii *quam*, scilicet *sobolem*; alii *quem* nempe *foetum*.

66. Ald., Fabric., Poelm. pro d. s., Ott. *infert*. Alii *addit*. Rom. *infert*, sed forte fuit *infert*.

68. Barthii codex ad *desperandum*, quod Barthio arridet, quia *desperare* est secus sperare, vt *dissentire*, et mille talia vsu habet latinitas. Omeisius a Barthio dissentit, quem nouarum vocum affectatorem vocat.

N O T A E.

minum deum ipsorum. Et ipse praecedet ante illum in spiritu, et virtute Eliae: vt conuertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam. Itaque sic Iuueni verba interpungo, et explico: partem pleramque populi ad verum iter, dominumque, deumque conuertet. Ipse primus noscet (Dominum videlicet, dum in vtero matris exultauit) et plebem vocabit, quia vox erit clamantis in deserto etc., aut plebem nouabit, quia Domino plebem perfectam parabit: nam *nouabit* respicere potest aliquo pacto ad baptismum Ioannis, vel elegans est metaphora, vt ait ad h. l. Maldonatus, quasi Ioannes serendum a Christo agrum proscinderet, ac nouaret. Plerique ita distinguunt, *Ad verum conuertet iter, dominumque, deumque* - Continuo primus no-

scet: quod magis a verbis Euangelii recedit.

63. Sic Virgilius l. 5. vers. 415. *Aemula necdum - Temporibus geminis canebat sparsa senectus*.

64. *Fessus* saepe sonat generationi ineptum, infoecundum, vt v. 110. *Aeue defessus auxit miracula membris*. Claudianus De rapt. Proserpinae l. 1. vers. 124. *Fessaque post primos haeserunt viscera partus*.

65. Reuschi supplet *Quam, deus auertens se*, et de auersione dei, quae frequenter indignationem denotat, plura disserit. Sed potius intelligendum est, *quam* esse accusatiuum iungendum participio *auertens*, et verbo *negavit*, vt in re simili dicam l. 3. v. 304. var. lect.

67. Pulchra haec est interpretatio verborum Lucae cap. 1. vers. 19. 20. *Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Ga-*

Debuerat tardis haerens insistere verbis .

- 70 Nunc ego, quem Dominus, caeli, terraeque repertor
Ante suos vultus voluit parere ministrum,
Auribus ingratis hominis, visuque receptus,
Supremi mandata dei temnenda peregi.

Quare promissis manet irreuocabile donum ;

- 75 Sed tibi claudetur trepidae vox nuncia mentis,
Donec cuncta dei firmentur munera vobis .

V A R. L E C T.

70. Ald. , Torn. , Barthii codex , Reg. , Rom. , Ott. *repertor* , quod pro d. s. posuit Poelmannus . Alii *creator* . Grunerus Act. Soc. Lat. Ien. vol. 3. distinguit *quem Dominus, caeli terraeque repertor* . Alii *dominus caeli, terraeque repertor* .

71. Sabatierius edidit *patere* , et pro d. s. *parere* . Id vnice verum est, et in mss. , et editis , quos vidi , tantum extat. *Patere* metri legibus aduersatur .

72. Barthius scribendum existimat *homini* : sed bene est *hominis* . Barthius intelligit , esse datiuum pro ablatiuo , vt saepe fit .

73. Codex Barthii *Supremi mandata dei tempnanda peregi* : qua scriptura aliud aliquid latere putat Barthius . Ita exhibent nostri codd. Reg. , et Ott. , sed *temnenda* , vel *tempnenda* , quod in mss. codd. inueniri confirmat Gallandius . Reuschi-

cum editis *Summi iussa dei non contemnenda peregi* . Grunerus loc. cit. *Supremi mandata dei temnenda peregi* ? h. e. , Peragere debeo ? vel peregissee debeo ? Gallandius *Summi iussa dei non contemnenda peregi* ? In Rom. *tenenda* mendum est pro *temnenda* : reliqua , vt in Reg. , et Ott. Omeisius fatetur , quatuor codices cum nostris facere , sed putat , legendum *dei haud temnenda* . Reuschius vero suspicatur *dei contempta* . Retineo *dei temnenda* , nempe quae Zacharias contemneret , vel contempturus erat .

75. Tornaes. , Reg. *trepidae* , quod expressit Gallandius cum Grunero loc. cit. ex mss. Angl. Vn. , Cant. Plerique editi *rapidae* : quod Reuschius retinuit , et explicat Badius , quia mens vnico momento caelos penetrat . *Trepidae* sumitur pro *dubiae, incertae, dubitantis* .

N O T A E.

briel, qui asto ante deum, et missus sum loqui ad te, et haec tibi euangelizare. Et ecce eris tacens etc. Beda in carminibus Iuueni versatus hanc explicationem arripuit ad h. l. *Vult intelligi, quod si homo talia promitteret, impune signum flagitare liceret: at quum angelus promittat, iam dubitari non deceat.*

69. Reuschius exponit , Debuisset etiam linguam cohibere , vt tardus ad loquendum esses . Malo , Debuerat insistere his tuis verbis , quibus tardum te ad credendum ostendis .

70. *Terraeque repertor* , vt rerum repertor apud Virgilium , orbis repertor apud Prudentium , et similia alia apud alios , quae longum esset recensere .

71. Prima significatio verbi *pareo* est *adesse, praesto esse* , quae huic loco conuenit . Adisis Comment. ad Prudentium libr. 2. contra Symmach. v. 237. *Quae similes parere meis virtutibus.*

74. Dracontius de munere diuino , fortasse Iuuenicum imitatus , libr. 1. vers. 605. *Manet irreuocabile munus.*

Haec ait, et sese teneris immiscuit auris.

Interea populus miracula longa trahebat,

Quid tantum in templo vellet cessare sacerdos.

80 Egressus trepide, numen vidisse supernum

Nutibus edocuit, miserae et dispendia vocis.

V A R. L E C T.

77. Poelm., Reg., Ott., Rom., Fabr., Gall. *et sese teneris immiscuit auris*. Vetus editio Fausti, Ald., Torn., Poelmann. pro d.s. *et subito tenues se misit in auras*.

78. Reg., Ottob., Poelm., Ald., Torn., Rom., Dauentr. *populus miracula longa trahebat*. Barthii codex *populus miracula longa trahebant*. Fabr. *populum miracula longa trahebant*.

79. Fabr. *Quid tamen in templo minus bene*. In Reg. *Quid tantum templo deest in*. Reuschius ait, *tamen* non adeo inconcinnum esse.

80. Reg. *Progressus trepidae*. Barthii codex melius *Progressus trepide*. Sic Rom.

81. Plerique editi *miserae et dispendia vocis*. Reg. *misere dispendia vocis*; ita Ott., sed post *misere* abrasum aliquid videtur. Rom. *miserae dispendia vocis*. Barth. codex *miserae dispendia voci*, quae genuina lectio Barthio videtur. Fortasse legere praestiterit *miserae ob dispendia vocis*, quae fuerit causa, cur nutibus edocuerit etc. Sed lectio vulgata bene procedit. Cornelius Val. Vonck Obseru. Miscell. cap. 31. pag. 118. rescribere mallet *misera et dispendia vocis*: nam ita amat Iuuenicus ultimo substantiuo epitheton negare, vt mox v. 84. *Nec dilata diu venerunt munera prolis*.

N O T A E .

77. *Teneris auris*. Sic Prudentius Psych. vers. 122. *Per teneros crispata notos*. Confer Comment.

78. Barthius ait, pulcherrime usurpatum *trahebat*, vel, quod ipse mauult, et elegantius quidem est, *trahebant*, quod videlicet longa videatur series temporis continuata. Sic Virgilius libr. 4. Georgic. vers. 392. *Quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur*, et Iuuenicus noster h. l. vers. 342. *Interea veteris scripti per debita currens — Omnia seclorum series promissa trahebat*. Adhuc tamen obscurum remanet, quid sit, *populum miracula longa trahere*. Verba Lucae haec sunt: *Et erat plebs expectans Zachariam, et mirabantur, quod tardaret ipse in templo*. Plures quidem, ac diuersae sunt significationes verbi *traho*; sed ad rem nostram ea maxime facit, qua accipitur pro agitare, reputare animo, considerare. Sallustius De bello Iugurth. cap. 98. *Marius anxius . . . trahere cum animo suo, omitteretne inceptum . . . an fortunam*

opperiretur. Tacitus Annal. 1. cap. 76. ad fin. *Cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant*; hoc est, varie interpretabantur.

79. *Tantum cessare*, tantopere cessare. Vide not. ad Dracontium l. 3. v. 250. *Et neget, Abraham tantum fecisse beatum*.

80. Glossa notabilis in Barthii codice haec erat: *Numen supernum — Angelum sic dicit, vt in historia Abrahami. Vel mittentem pro misso. Quoniam deum homo videre non poterat, et viuere. Numen autem minus est, quam si deum dixisset. Numen enim quasi nutamen dei dicitur*. Quod postremum ait Barthius ex scelerato Paulo illo ortum esse, qui carnificina Festi innumerabiles bonas res omni posteritatis memoriae male exemit, dignus optima sui parte pati, quae fecit illi. Certe *numen* est nutus, voluntas, et fere dicebatur ab ethnicis de voluntate, et potentia deorum, atque adeo de ipsis diis, et de diuinitate.

81. *Dispendia vocis*, vt *famae dispendia*, *morae dispendia*.

Inde domum remeat completo ex ordine vates
Officio, amissamque leuant promissa loquelam.

Nec dilata diu venerunt munera prolis;

85 Anxia sed ventris celabat gaudia coniux,
Donec quinque cauam complerent lumina lunam.

Tunc maiora dehinc idem mandata minister
Detulit, ad Mariae demissus Virginis aures.

Haec desponsa suo per tempora certa propinquo,

V A R. L E C T,

82. Reg., Ott., Faust., Poelmann. pro
d. s., Ald., Torn. *remeat*. Fabric., Poelm.
in textu *rediit*. Rom. *repedat*.

87. Poelm. pro d.s. *Nunc*: melius *Tunc*.

88. Poelm. minus bene *dimissus* pro
demissus.

N O T A E.

83. *Leuant*, leuem, et tolerabilem faci-
unt amissam loquelam. Virgilius l. 1. v. 334.
*Sis felix, nostrumque leues quaecumque la-
borem*, et l. 8. v. 309. *Ingrediens, varioque
viam sermone leuabat*. Hinc *leuamen*,
consolatio.

85. *Anxia celabat*, quia *occultabat se*,
vt ait Lucas, quasi erubesceret, quod in
senectute operam liberis dedisset. Schoett-
genius tum hic, tum vers. 117. *anxia* in-
terpretatur laeta. *Gaudia ventris*, quia
vere gaudebat, gratiasque deo agebat, quod
abstulisset *opprobrium eius inter homines*.
Nam omnes gentes probro vertebant ste-
rilitatem feminarum. Inter iudaeos hu-
iusmodi opprobrium eo maius erat, quia
Messiam ex sua gente nasciturum spera-
bant; ac proinde feminae steriles in hu-
ius gloriae partem venire non poterant.
Prudentius Dittoch. vers. 14. *In ista— Ri-
sit Sara casa, sobolis sibi gaudia sera— Fer-
ri*. et Sedulius l. 2. v. 66. *Quae ventre bea-
to— Gaudia matris habens cum virgini-
tatis honore*.

87. CAPVT II. *Angelus Gabriel mit-
titur a deo ad Mariam virginem*. Lucae
cap. 1. a v. 26. ad v. 39. Quamuis idem mi-
nister fuerit, idem angelus Gabriel, ta-
men ad Mariam virginem *maiora* detulit.
Annunciauit enim, Christum ex ea na-
sciturum.

89. *Desponsa*; verbum magis latinum,
quam *desponsata*: quamquam et hoc,
quo Vulgata vtitur, probum est. Multi
intelligunt, iam tunc B. Virginem nuptam
fuisse, et significatione minus propria di-
ci desponsam, vel desponsatam. Iuuen-
cus, cuius sane auctoritas contemnenda
non est, contrariam innuit, vel clare etiam
tenet opinionem. Etsi autem Iuuenicum,
vt communi Patrum, et theologorum sen-
tentiae cohaereat, explicare voluerimus de
solemni celebratione nuptiarum, quam
etiam post veri matrimonii contractum
dilatam esse intelligat, adhuc tamen a ple-
risque hac in re dissidet, quod in eadem
domo cum Iosepho non habitasse credi-
derit, etiam postquam desponsa illi fue-
rat, aut matrimonium cum eo contraxe-
rat. Negari nequit, rationes probabiles
pro vtraque sententia ex Euangeliiis peti,
vt vel ex iis colligi potest, quae S. Tho-
mas egregie disputat 3. part. quaest. 29.
art. 2. *Ad tertium dicendum*, quod sicut
Chrysostomus dicit super Matthaeum,
Beata Virgo sic fuit desponsata Ioseph,
quod etiam esset domi habita. Nam sicut
in ea, quae in domo viri concipit, intel-
ligitur conceptio maritalis: sic in ea, quae
extra domum concipit, est suspecta conce-
ptio. Et ita non esset sufficienter proui-
sum famae B. Virginis per hoc, quod fuit

90 Abdita virgineis caste pubescere tectis ,

V A R. L E C T.

90. Rom. *pubescere taedis* cum nota in margine , *Virgineae taedae* , scilicet

animaduersione id dignum esse , quasi Virgo pubesceret in nuptias .

N O T A E .

desponsata , nisi etiam fuisset domi habitata . Vnde quod dicitur , *Nollet eam traducere* , melius intelligitur , id est , nollet eam diffamare in publicum , quam quod intelligatur de traductione in domum . Vnde et Euangelista subdit , quod voluit occulte dimittere eam . Quamuis tamen esset domi habitata propter primam desponsationis fidem , nondum tamen interuenerat sollemnis celebratio nuptiarum , propter quod etiam nondum carnaliter conuenerant . Vnde , sicut Chrysostomus dicit , non dicit Euangelista , *Antequam ducetur in domum sponsi* , etenim intus iam erat . Consuetudo enim fuit veteribus , ut sponsae in sponsorum domibus haberentur . Et ideo etiam Angelus dicit Ioseph : *Ne timeas accipere Mariam coniugem tuam* , id est , non timeas nuptias eius solemniter celebrare : licet alii dicant , quod nondum erat in domum inducta , sed solum desponsata . Primum tamen magis consonat Euangelio . Opinionem , quae magis placet S. Thomae , confirmat Suarius disput. 7. tom. 17. Aliam interpretationem , quae ad Iuencum magis accedit , tenent Anselmus , Abulensis , Caietanus , Baronius , et alii . Iuencus hoc ordine rem totam mihi narrare videtur . B. Virgo iam antea , et fortasse antequam nubilis esset , desponsa erat suo propinquo , sed iussis parentum abdita virgineis tectis pubescebat , tempusque opportunum matrimonii contrahendi expectabat . Hoc ipso tempore apparuit illi Angelus ; et quum de Spiritu sancto concepisset , illico matrimonium verum cum sponso suo Iosepho contraxit , et ad salutandam Elisabetham se contulit . Nam si abdita virgineis tectis seruabat diem nuptiarum , statim ac extra ea tecta prodiiisse , et quidem in montana in ciuitatem Iudae cum festinatione iuisse cognoscimus , facile intelligimus , id peractum

post diem nuptiarum . Re ita exposita , vix vlla erit difficultas , quae leui negotio non dissoluatur . Ea enim , quae postea narrat Iuencus v. 168. seqq. , commode explicantur de Iosepho iam coniuge , et viro B. Virginis , qui secum cogitauerit de Maria coniuge sua dimittenda .

90. Martialis libr. 1. epigr. 71. *Virgineam domum* vocat virginum Vestalium aedes . Simili modo *virgineis tectis* explicare possumus de aliqua domo , in qua virgines simul essent , et educarentur . P. Canisius libr. 1. De Deipara V. cap. 12. , et Suarius in 3. part. quaest. 29. art. 2. disp. 7. ex Patribus probant , fuisse in templo Hierosolymitano locum , in quo virgines deo dicatae habitabant , et in his virgineis aedibus B. Virginem ab anno aetatis suae tertio , quo a parentibus in templo praesentata est , vt pie creditur , vsque ad suam desponsationem vitam egisse . De huiusmodi asceterio virginum intelligi potest illud Machab. l. 2. c. 3. v. 19. *Accinctaeque mulieres ciliciis pectus , per plateas confluebant . Sed et virgines , quae conclusae erant , procurrebant ad Oniam* . Abdita ergo virgineis huiusmodi tectis B. Virgo caste , et pie vitam transegit vsque ad pubertatis tempus : sed annunciatio Verbi diuini eo loco certe peracta non est , quandoquidem Angelus missus est a deo in ciuitatem Galilaeae , cui nomen Nazareth . Oportet ergo , vt intelligamus etiam in ciuitate Nazareth fuisse aliquem locum virginibus educandis accommodatum , vel tecta virginea , quae Iuencus memorat , nihil aliud fuisse , quam cubiculum secretum in domo paterna Deiparae , in quo haec soli deo vacabat , atque ostio clauso orabat Patrem in abscondito . Natalis Alexander Sec. 1. Histor. eccles. cap. 1. art. 2. locum l. 2. Machabaeorum de virginibus , quae conclusae erant , explicat de puel-

Et seruare diem iussis permissa parentum.

Ad quam tranquillum sermonem nuncius infit:

Salue, progenie terras iutura salubri,

Desine conspectu mentem turbare verendo.

95 Nam tua concipient caelesti viscera iussu

Natum, quem regnare deus per secula cuncta,

V A R L E C T.

92. Poelm. pro d. s., Ald. *nuncius infert* pro *infit*.

93. Poelm. in textu, Rom., Ottob., Fabr. *Salue, progenie terras iutura salubri*. Ald., Torn., Poelm. pro d. s., Faust., et Dauentr. *Salue progeniem terris paritura salubrem*. Reg. *Salue, progenies terras iutura salubris*, vt Virgo dicatur progenies salubris. Grunerus loc. cit. ex mss. Vn. *progenie terris futura salubri*, et Cant. *progenies terris futura salubris*, legit pro-

genie terris futura salubris, quod merito displicet Gallandio, qui praefert *progenie terras iutura salubri*: ac reuera metrum non patitur *futura*, ac *paritura* videtur glossema.

94. Torn. *conspecta* mendose.

95. Alcuinus l. 2. contra Elipandum male *Non* pro *Nam*.

96. Alcuinus loc. cit. *per secula*, l. 2. contra Felicem male legit *per singula*.

N O T A E.

lis, quae pie educabantur, et propriis sibi cubiculis paternae domus, siue penetralibus latebant, neque prodire foras sinebantur. De his ergo paternae domus tectis aequum est Iuuentum exponere. Vide notam ad v. 620. h. l.

91. Glossa Reg. *seruare diem* — *futurum nuptiarum*. Ita alii hunc locum interpretantur, praesertim Koenigius. Quod si teneamus, matrimonium iam tunc contractum fuisse, id intelligemus de die, quo caeremoniae publicae, et solemnes matrimonii peragi debebant, vel quo Ioseph in domum suam eam ducturus erat. *Seruare* interdum sumitur pro obseruare, esse in specula, expectare. *Dies* etiam sumitur pro tempore indefinito, vt idem sit *seruare diem*, ac expectare tempus opportunum. Igitur B. Virgo iussis parentum permissa est, nempe data, seu tradita est, nam hanc significationem habet hoc loco verbum *permitto*, vt pubesceret virgineis tectis, et seruaret diem. Sic enim procedit sensus horum versuum, non, vt exponit Wilkius, *abdita est pubescere, et seruare*. Innuit Iuuentus, Virginem

Iosepho desponsam fuisse, dum adhuc SS. eius parentes Ioachim, et Anna viuerent. Multi tamen asserunt, parentes Mariae Virginis e vita excessisse, quum haec annum aetatis 14. circiter ageret, ac proinde a sacerdotibus nuptui traditam fuisse Iosepho. Res incerta est, neque desunt scriptores antiqui, qui affirmant, vtrumque parentem, aut saltem S. Annam superstitem fuisse ad annum 4. vitae Saluatoris nostri. Accipio autem vocabulum *parentum* propria significatione, non alia minus propria, quae sequiori aeuo inuoluit, qua propinqui *parentes* dicuntur: de qua dixi ad Dracontium v. 586. libr. 3.

92. Virgilius l. xi. v. 242. *Ita farier infit*. Sic alii passim cum infinitiuo: sed cum accusatiuo *sermonem infit* non facile inuenies.

93. A *iuu* participium est *iutus*, et *iuturus* apud Tacitum, Palladium, et Columellam, qui l. 10. v. 121. ait: *Rutaeque Palladiae baccae iutura saporem*. Alii habent *victura* pro *iutura*.

95. His versibus Iuuenti contra Felicem, et Elipandum probat Alcuinus, Chri-

Et propriam credi sobolem gaudetque, iubetque.

Hunc ubi sub lucem dederis, sit nomine Iesus.

Ad quem Virgo dehinc puido sic inchoat ore:

100 Nullos conceptus fieri sine coniuge dicunt.

Vnde igitur sobolem mihimet sperabo venire?

Nuncius haec contra celeri sermone fatetur:

Virtus celsa dei circumuolitabit obumbrans,

Spiritus et veniet purus, lectissima virgo,

105 Ac tibi mox puerum casto sermone iubebit

V A R. L E C T.

97. Rom. *Vt propriam.*

98. Poelm., Faust., Gall., Torn., Fabr. *Huic, ubi sub lucem dederis, sit nomen Iesus.* Vn. apud Grunerum *Huic, ubi sub luce dederis, sit nomen Iesus.* Barthii codex, Grunerus loc. cit., Alcuinus aduers. Elipand., Rom., Ott. *Hunc ubi sub lucem dederis, sit nomine Iesus.* Ita Reg., Cant., et Ald., sed *nomen Iesus.*

99. Ald., Torn., Faust., Rom. *sic in-*

cipit. Poelm., Fabr., et alii *sic inchoat.*

101. Rom., Codex Barthii, Reg., Ottob., Gall. *mihimet*, quod magis placet, quam *mibi nunc* in Aldo, Poelm., Torn., et aliis.

102. Torn., Faust., Rom., Ald., Fabr., Poelm. pro d. s. *profatur.* Reg., Ott. cum aliis *fatetur.*

104. Codex Barthii *Spiritus adueniet.* Rom. *Spiritus ac veniet.*

N O T A E.

stum filium dei naturalem esse, vt ostendi in Prolegom. num.94.

98. Nomine *Iesus* trisyllabo vti solet Iuuenus; atque adeo legi posset *nomen Iesus.* Verum etiam in hac scriptura *nomine Iesus* intelligo, *Iesus* esse trisyllabum, elisa vltima in *nomine.*

101. B. Virgo sibi conscia erat virginittatis, eamque deo vouerat. Hinc ait: *Mihimet sperabo etc.*, quod magis energicum est, quam *mibi nunc sperabo.* Vide v.292. h. l., et v.301., et 617. libr.2.; quibus in locis vox *sibimet* occurrit.

103. Verba Lucae sunt cap. i. v. 35. *Spiritus sanctus superueniet in te, et virtus altissimi obumbrabit tibi.* Arnulfus Lexouiensis carm. i. imitatus est Iuuenum, vel potius ipsius sacri codicis verba ipsa retinuit, vt obseruat Barthius libr.9. Aduers. cap. 17. col. 449. Versus Arnulfi est: *Virgineumque vterum vir-*

tus sacra Patris obumbrans. Hoc verbo vtuntur veteres omnes versiones, et plerique Patres. Victorinus Africanus l. i. aduersus Arium dixit et *obumbrabit*, et *inumbrahit*. Vtrumque verbum bene latinum est. Hugo Grotius putat, traslationem sumptam ab auibus pullos excludentibus. Gregorius Magnus Moral. 18. Iob. 17. *Veluti umbram quamdam tibi circumfundet, qua te ab aestu libidinis refrigerando contutabit.* Theophilactus primum affert similitudinem auis pullos suos contegentis, siue alis obumbrantis, tum quasi dubitans proponit comparisonem pictoris primum delineantis, et umbras inducentis, et deinde perfectum colorem addentis. Maldonatus hanc similitudinem reiicit, primam sic reformat: *Melius fortasse dixisset, sicut solet auis oua sua tegere, vt eius calore pulli gignantur, excludanturque.* Hoc adoptauit Grotius.

Magnificum gigni populis, quem credere sanctum,
 Supremique dei natum vocitare necesse est.
 Sic cognata tibi, sterilis quae credita cunctis,
 Zachariae coniux mortali germine nuper
 110 Aeuo defessis auxit miracula membris.
 Sextus adest mensis: parent sic omnia iussis.

V A R. L E C T.

106. Plerique editi distinguunt *gigni*: *populis*. Ald., Rom., Faust. *gigni popu-*
lis, quem, quod sequitur Gallandius ex
 cap. 9. v. 6. Isaiae, *Paruulus enim natus est*
nobis, et filius datus est nobis, et Lucae
 cap. 2. v. xi. *Natus est vobis hodie Salua-*

tor. Reuschius probat *gigni: populis quem*
 ex Act. Apost. c. 4. v. 12.

108. Fortasse *Sic cognata tua sterilis*.

110. Reg. *hauxit*, quod videtur fuisse
 in Ottob., fortasse pro *hausit*. Sed *auxit*
 bonum est.

N O T A E.

107. Animaduertenda est explicatio ver-
 borum Lucae cap. 1. v. 35. *Ideoque et quod*
nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius
dei. Videtur Iuuenius ita distinxisse *et*
quod nascetur ex te, sanctum vocabitur,
Filius dei. Aperte Tertullianus libr. 4. ad-
 uers. Marcion. pag. 701. *Propterea quod in*
te nascetur, vocabitur sanctum, Filius dei.
 Verbum *vocabitur* exponit Iuuenius *vo-*
citare necesse est. Nam in sacris literis *vo-*
cari saepe idem est, ac *esse*, hebraico sci-
 licet idiomate, vt Isaiae cap. 1. v. 26. *Post*
haec vocaberis ciuitas iusti, vrbs fidelis,
 et hoc cap. 1. Lucae v. 32. *Filius Altissi-*
mi vocabitur. Sic etiam Homerus Iliad.
 l. 4. v. 6. verba Iunonis ad Iouem refert:
Vtrumque, tum quod ad genus, tum quod
tua coniux — *Vocor*. Videlicet *Et soror,*
et coniux tua sum. Interpretatio Iuuen-
 ci haec est: *Sermone, et virtute Spiri-*
tus sancti puer generabitur ex te, qui erit
sanctus, et Filius dei. Nonnulli interpre-
 tes monent, *sanctum* iungendum cum
 verbo *nascetur*, quia ita in emendatis Bi-
 bliis interpungitur. Ioannes Albertus Ben-
 gelius Gnom. noui testament. ad h. l. cum
 Tertulliano, interprete Syro, et auctore
 sermonis contra omnes haereses apud A-
 thanasium in Iuueni explicationem pro-
 pendet, vt *sanctum* pro parte praedicati
 habeatur. Mazochius t. 3. Spicil. ad h. loc.

ita interpungendum coniiciebat, vt cap. 2.
 Lucae v. 23. *Sicut scriptum est in lege*
Domini: Quia omne masculinum adape-
riens vuluam, sanctum Domino vocabitur.
 Maldonatus hanc interpungendi rationem
 non probat, qui etiam obseruat, eam
 a Beda fuisse reiectam. Minus vero pro-
 bandum est, quod ipse *sanctum* vim po-
 tius aduerbii, quam nominis habere cum
 paucis aliis censet.

108. Quum in Vulgata latina versione,
 et in Itala, et apud alios Patres legatur
cognata tua, non aegre feram, si aliquis
 ita legat in Iuuenio *Sic cognata tua,*
sterilis quae credita cunctis, producta sci-
 licet vltima in *tua* ob st dictionis sequen-
 tis. S. Elisabetham sororem S. Annae ma-
 tris Mariae Virginis fuisse aliqui tradunt.
 Alii alio modo explicant cognationem
 Deiparae cum S. Elisabetha.

109. *Mortali germine*, vt discrimen in-
 ter conceptionem Christi, et S. Ioannis
 Baptistae indicetur.

110. *Aeuum* sumitur etiam pro senio,
 siue extrema senectutis parte.

111. *Parent sic omnia iussis*, quia non
 erit impossibile apud deam omne verbum.
 Victor l. 1. Genes. v. 73. *Plus sit tibi cre-*
dere semper — *Posse deum, quidquid fieri*
non posse putatur.

Virgo dehinc : Domino famulam nunc ecce iubenti,
Vt tua verba sonant, cernis seruire paratam.

Nuncius abscedens vacuis se condidit auris.

115 Illa dehinc rapidis Iudaeam passibus urbem,
Zachariaeque domum penetrat, grauidamque salutat
Elisabeth : clausae cui protinus anxia prolis
Membra vteri gremio, motu maiore resultant :
Et simul exiluit mater concussa tremore

120 Diuinae vocis : completa afflamine sancto,

V A R. L E C T.

112. Nonnulli editi *nunc esse*. Fabricius cum Ald., Faust. edidit *nunc ecce*, quod confirmatum reperio in mss. Reg., Rom., et Ottobon., ubi mendum est *nunc et ecce*. Sic etiam Lucas : *Ecce ancilla Domini etc.*

117. Ottob. *prolis*, a sec.m. *proles* non bene.

119. Ott., Reg., Ald., Torn., Faust. *exiluit* : alii *exiliit*.

120. Rom., Codex Barth., Reg. *vocis completa est flamine sancto*. Ita etiam codex Vn. apud Grunerum. Ex quo coniecti posset *Diuinae vocis : completa et fla-*

mine sancto, sic enim omittitur vocabulum *afflamen*, de quo dicam in nota ad v. 126. Ott. *vocis, completa affamine*, sed videtur fuisse *afflamine*. Grunerus ex cod.D. (fort. Cant.) *completa est famine* legi vellet *affamine*, vt v.126. *affamina sensit*. Gallandio vitiosa haec eiusdem vocis repetitio videtur. Plerique habent *Diuinae vocis completa afflamine sancto*. Lucas ait : *Et repleta est Spiritu sancto Elisabeth. Et exclamauit voce magna, et dixit*. Hoc ergo est *afflamen sanctum*. Nam *Diuinae vocis iungo cum tremore*, nempe *Vt audiuit salutationem etc.*

N O T A E.

113. His verbis consensus praestatur a Maria Virgine : *Ecce ancilla Domini : fiat mihi secundum verbum tuum*. In veteri Itala versione : *Contingat mihi secundum verbum tuum*. In Iuuenico *secundum verbum tuum* ita exprimitur, *Vt tua verba sonant*, nimirum vt tua verba significant : habet enim verbum *sonare* hanc significationem. Cicero l.3. Offic. cap.21. *Haec duo verba inter se discrepare, re tamen vnum sonare videantur* ; et libr. 2. De finibus cap.2. al.6. *Non intelligere interdum, quid sonet haec vox voluptatis*. B. Virgo Maria se deo seruire paratam ostendit eo videlicet in opere, quod Angelus explicuerat : quo consensu exhibito, illico Verbum caro factum est. Putant nonnulli, verba illa, *Fiat mihi secundum verbum tuum* innuere desiderium in Virgine. Iuuenicus solum consensum agno-

scit, quem plerique alii sequuntur. Perinde enim est, ac si B. Virgo diceret : *Ecce ancillam Domino me exhibeo, vt fiat mihi secundum verbum tuum*.

115. CAPVT III. *Visit Mariam Elisabeth*. Lucae cap.1. a v.31. ad v.56. *Iudaeam urbem*, videlicet Hebronem, vt plerique volunt. Euangelista ait, *In ciuitatem Iuda*, et in veteri Itala versione *Iudae*, vel *Iudaeae*.

119. Gifanius in Indice Lucretii verbo *dissilui* contendit, veteres ita saepissime locutos *dissilui, exilui, prosilui*, non *dissilii, exilii, prosilii*. Forcellinus etiam in Lexico affirmat, tutius, et vsitatius esse *exilui*, quam *exilii*. Omeisius contra asserit, legendum *exilii*, quia ponitur pro *exiliui*, vt dicitur *audii, audiui*.

120. Similia occurrunt v.150. seq. *Mox etiam assuetam penetrant spiracula men-*

Et magnum clamans : Felix o femina salve ,
 Felicem gestans vteri sinuamine foetum .
 Vnde meam tanto voluit deus aequus honore
 Illustrare domum , quam mater numinis alti
 125 Viseret ! Ecce meo gaudens in viscere proles
 Exultat , Mariae quum prima affamina sensit .
 Felix , quae credit finem mox affore verbis ,
 Quae deus ad famulos , magnum dignando , locutus .
 Illa trahens animum per gaudia mixta pudore ,

V A R. L E C T.

122. Rom. mendose *vteri sinu animae*.

127. Codex Vn. *Felix qui credit* . Grunerus ex coniectura mallet *quae credis* ex *Beata* , *quae credidisti* . Vulgata , Poelm. pro diu. script. , Fabr. *quae confisa fidem mox* . Plerique *quae credit finem mox affore verbis* . Fabr. *verbo* pro *verbis* , et vers. seq. *quod* pro *quae* .

128. Barthius etsi legerit cum suo cod. *verbis* , nunc legit *quod* . Reiicit *locutus* pro *loquetur* in Fabricio , quia illud fidem in praeterita solum declarat , hoc autem eandem etiam in sequentia dirigit . Fabricius ex ingenio , vt arbitror , posuit *locutus* , vt exprimeret verba Lucae i. 45.

N O T A E .

tem , — *Completusque canit venturi conscia dicta* : et v. 250.

121. *Magnum* aduerbii more , vt dicam ad v. 128.

122. Glossa in codice Reg. *sinuamine* = *gremio* . Badius exponit *complexu recuruo* . Iuuenicus rursus l. 3. v. 56. , Prudentius , et Sidonius hoc vocabulo *sinuamen* vsi sunt .

123. Rursus v. 135. *Et seclis voluit deus aequus haberi* . Vide not. ad v. 713.

125. *Viscus* est quodcumque intestinum animalis : nominatim pro vtero ponitur , praesertim in numero plurali ab Ouidio , Seneca , Vlpiano , et aliis . Ecclesia etiam canit : *Beata viscera* , *quae portauerunt aeterni Patris Filium* etc.

126. *Affamen* semel , et iterum ab

Et beata , *quae credidisti* . Ceterum in veteri editione Fausti etiam legitur *quod* , sed supra *verbis* , et mox *loquetur* . Reuschius sic legit *Quae deus ad famulam , magnum dignando , locutus* ex textu graeco : ὅτι ἔσαι τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ κυρίου . Idem notauerat Omeisius . Saltem *locutus* retinendum est . Aliqui mss. Lucae delent *illi* , aut *tibi* .

129. Codex Barth. , Reg. a p. m. *Illam trahens animo per gaudia mixta pudorem* , — *Suppressae vocis pauitancia dicta voluntat* . Ita etiam Torn. , vbi tamen legitur *suppresse* mendose , vt puto , pro *suppressae* . Rom. *Illam trahens animo per gaudia*

Apuleio usurpatum libr. xi. *Metam* . Vt igitur Iuuenicus *affamen* , *sinuamen* dicit , sic *afflamen* v. 120. eum dixisse credendum est . Koenigius plura similia profert , *allegamen* , *eructamen* , *frustramen* , *imprecamen* , *irrigamen* , *micamen* , *picturamen* , *quassamen* , *scrutamén* , *surculamen* , *temperamen* , *veteramen* . Sed multa horum ex recentioribus petita sunt , neque imitatione digna .

127. *Finis* , ait Barthius , est propter quem datur quid : quo effato scripturam editam confirmat . Iterum Iuuenicus hoc l. vers. 238. *Finemque imponere verbis* — *Dignetur cum pace suis* .

128. *Magnum* aduerbii more pro valde . Val. Flaccus l. i. v. 263. *Magnumque sonantes* . Adde Plautum , Gellium , alios.

130 Suppressae vocis ~~pauit~~antia dicta volutat:
 Magnificas laudes animus, gratesque celebrat
 Immensi domino mundi. Vix gaudia tanta
 Spiritus iste capit, quod me dignatus in altum
 Erigere ex humili celsam, cunctisque beatam

V A R. L E C T.

mixta pudore – *Suppressae vocis*. Omeisius scripturam Barthii in codice Fuldensi inuenit, eamque reliquis praetulit. Accedit Reuschius, qui interpretatur, pudorem ex agnitione indignitatis ortum: qui tamen indignitatis sensus gaudio admixtus erat, quod Dominus ipsam respexit. Editio Coloniensis Hadamarii anni 1537. *Illa trahens animo per gaudia mixta pudorem* – *Suppresso, vocis*, quod Poelm. admisit in textu. Reg. a sec. m., et Ott. *Illa trahens animum per gaudia mixta pudore*, – *Suppressae vocis*: quae lectio mihi placet, quamuis Reuschius putet, loquendi hunc modum nimium popularem esse, et Iuuenco indignum; cuius dicti rationem nullam affert. Vide Virgil. l.4. Aen. 285. Poelm. pro diu. scr., Dau., Ald., Faust. *Illa trahens animum per gaudia multa pudore* – *Suppresso, vocis pauit*antia dicta volutat. Ita Fabr., sed

mixta pro *multa*, qua scriptura Fabricii suam longe meliorem esse ait Barthius. Ego mallem *Suppressa voce*.

131. Ott. a p. m., Reg., Rom. *animo*, quod edidit Torn. Plerique *animus*. Faust., Rom., Ott., Reg., Ald., Poelm. pro diu. s. *celebrat*. Torn., et alii *rependit*, quae est glossa in Reg.

132. Codex Barth., Rom., Ott., Torn. *Immensi*: ita Reg. cum glossa *totius*. Alii *Immenso*. Faust. distinguit *Immenso domino: mundi*.

133. Poelm. pro d. script. *vix gaudia rota* – *Ipsam te caperent*, quod extat etiam in ed. Fausti cum mendo *caperant*. Reuschius cum aliis *vix gaudia tanta* – *Spiritus iste capit*, videlicet animus; negatque, cum Vn. legendum *ipse* pro *iste*. Sciendum quippe est, pronomen *iste* aliquando pro *hic* poni, ut contra *hic* pro *iste*.

N O T A E.

130. *Suppressae vocis dicta* sunt verba prolata summissa voce. Quod clarius dici potuit, et, ut ego coniicio, dixit Iuuenus *Suppressa voce pauit*antia dicta volutat, producta vltima in *voce* ratione caesurae: quae quidem ita apud antiquos insolens est, sed frequens apud poetas sequioris aevi, et frequentior appareret, si librarii audaces, eiusque consuetudinis ignari multos versus non corrupissent. Denotatur modestia Virginis in colloquio. Cicero pro Sylla cap. 10. *Qui quum suppressa voce de scelere P. Lentuli, de audacia coniuratorum omnium dixisset, tantummodo ut vos, qui ea probatis, exaudire possetis: de supplicio P. Lentuli, de carcere magna, et queribunda voce dicebat*. Vox propria poetarum est *pauitan-*

tia, sed bonorum tamen poetarum, ut Virgilii, Lucretii, Terentii, Valerii Flacci, Senecae Tragici.

132. *Immensi mundi*, ut in oratione Eugenii Toletani ex optimis exemplaribus, *Rex deus, immensi quo constat machina mundi*, non, ut in aliis legitur, *Rex deus immense, quo constat machina mundi*. Vide Prolegom. in Dracontium n. 66. pag. 49. seq. Reuschius id confirmat, quia si mundus immensus, quantus erit ille, qui eum condidit? Prudentius l. 1. contra Symm. *Magnique immensa creauerit orbis*. Ouidius l. 2. Met. v. 35. *Ille refert: O lux immensi publica mundi*.

134. Plerique verba Deiparae, *Quia respexit humilitatem ancillae suae*, intelligunt de virtute humilitatis: Maldonatus

135 Gentibus, et seclis voluit deus aequus haberi.
 Sustulit ecce thronum saeuus, fregitque superbos,
 Largifluis humiles opibus ditauit egentes.
 Tunc illic mansit trinos ex ordine menses,
 Ad propriamque domum repedit iam certa futuri.

140 Iamque aderat tempus, quo iussum fundere foetum

V A R. L E C T.

136. Ald. *Abstulit*: alii *Sustulit*. Poelm. pro d. s. *seruis* pro *saeuis*; id probum est. Rom. *serus*.

137. Poelm. pro d. s. *Immensis humiles*.

138. Faust., Fabr. *ternos ex*.

139. Faust., Ottob., Reg., Poelm. pro d. script., Torn., Fabr., Rom., Ald., et alii *repedat*, quod verius videtur, quam *remeat*, ut legitur in aliis, et in veteri etiam codice Barthii: qui fatetur quidem, *repedare* esse verbum antiquum, et probe latinum, sed illo tot locis ait scatere christianos scriptores, ut saepe in illorum locis aliud legere velit.

140. Reg., Ott., Rom., Reuschius cum quinque codicibus, Barth., Poelm. pro

diu. s. *quo iussum fundere foetum* — *Elisabeth voluenda dies in luminis auras* — *Cogeret: ad partus famam collecta*. Ita Torn., sed distinguit *Cogeret ad partus famam: collecta*, minus bene; peius vero, quod scribit eum aliis *Elisabeth* pro *Elisabeth*, quod poscit metrum. Ald., Faust., Fabr., Poelm. in textu, Dauentr., et alii *quo sarcina deserat aluum* — *Elisabeth liquidas soluenda in luminis auras*: — *Ad partus fama tantos collecta*. Barthius, qui hanc scripturam alibi falsam iudicauit, quasi errorem peperisset nomen *Elisabeth* indeclinabile positum, postea l. 56. cap. 17. eandem videtur admittere: sed pro *deserat* legit *deseret* a verbo *deserare*, re-

N O T A E.

cum Iuueno, et aliis de abiecta, vilique conditione.

136. *Fregit superbos* eleganter, ut *frangere hostes, nationes*. Cicero 1. Catilin. cap. 9. *Te ut vlla res frangat? Tu ut unquam te corrigas?* De voce *thronus* vide Comm. ad Prudentium v. 102. Apoth.

137. *Largifluus* vox est veterum Lucetii, et Pacuuii.

138. In Vulgata habemus *quasi mensibus tribus*. In multis exemplaribus veteris Italicae deest *quasi*, ut hic apud Iuuenum, et S. Ambrosium libr. 2. in Lucam. Saepe apud Iuuenum occurrit adiectiuum hoc numerale *trinus*, quod distributiuum est, verum interdum ponitur extra distributionem, ut hoc, et aliis in locis a Iuueno. Idem significat, et eodem modo accipi solet *ternus* siue distributue, siue extra distributionem; ex quo accidere solet, ut in mss. non solum Iu-

uenci, sed etiam aliorum vnum pro altero ponatur, ac discrepent inter se vetera exemplaria.

139. Fabricius in Commentar. poet. christ. ait, *repedare* esse pedibus domum remeare. Origo quidem verbi haec videtur esse, quasi *pedem retrahere*, sed simpliciter ponitur pro *reuertere*. Hoc verbum a Lucilio, et Pacuio vsitatum, deinde in obsoletis positum, in vsum denique reduxerunt cadentis latinitatis scriptores, Iuuenus, Ammianus, Damasus, alii. Vide Cellarium Cur. Posterior., et Io: Ludouicum de la Cerda Aduers. sacr. cap. 21. num. 6. Reuersa vero est Deipara in domum suam iam certa futuri, non quod antea certa non esset, sed quia experientia didicit, vera esse, quae Angelus de Elisabetha pronunciauerat.

140. CAPVT IV. *Ioannis Baptistae natiuitas*. Lucae cap. 1. a v. 56. ad v. 80.

Elisabeth voluenda dies in luminis auras
 Cogeret. Ad partus famam collecta cucurrit
 Turba propinquorum, tum gaudia mira frequentes
 Concelebrant, nomenque iubent genitoris habere.

145 Abnuit hoc genitrix, Sed Ioannes vocitetur,
 Ingeminat. Placuit muti tunc iussa parentis
 Consulere, scriptoque rogant edicere nomen.
 Sed proh mira fides! tabulis quum scribere tentat,

V A R. L E C T.

cludere, resignare, quod poscit soluendi
 verbum de altero versu sese ingerens.
 Idem Barthius in Fulgentio corrigit, *De-
 serate flosculis* pro *Reserate* libr. I. Mythol.,
 et apud Apul. l. I. Metam. nonnulli legunt
deseratus pro *reseratus*.

143. Poelm. pro d. s. *per gaudia*. Bar-
 thii codex *frequentans* pro *frequentes*.

145. Reuschius distinguit *Abnuit hoc
 genitrix; sed, Ioannes vocitetur, — Inge-
 minat*. Alii *sed Ioannes*.

146. Ott. *ingemuit*, recte correctum per
ingeminat. Hadamarii Ed., Rom., Poelm.

N O T A E.

Phrasis *Fundere foetum* facilitatem edendi
 foetum innuit. Dracontius l. 2. v. 682. de
 eodem partu S. Elisabethae: *Fundatur de
 ventre puer sub sorte beata*.

141. *Elisabeth* indeclinabile: scilicet
 voluenda dies cogeret Elisabetham funde-
 re foetum. *Voluenda dies* habet vim in-
 stantis temporis, vt observauit Gifanius
 Ind. Lucretii verbo *voluenda*. Virgilius
 l. 9. v. 6. *Turne, quod optanti Diuum pro-
 mittere nemo — Auderet, voluenda dies
 en attulit ultro*. Auitus l. 5. v. 411. al. 416.
*Maxima nocturnas iam pars exegerat bo-
 ras, — Et voluenda dies instabat sorte pro-
 pinqua*.

142. Notandus est mos a graecis, la-
 tiniis, et iudaeis vsitatus, quod propinqui
 conuenire solebant ad visendas puerpe-
 ras, et adesse, quum post octo, vel no-
 uem dies infanti nomen imponebatur.

145. Sumit particulam *sed* ex Euan-

in textu *cunctis tunc*. Plerique *muti tunc*.

147. Reg., Ott., Poelm. pro d. script.,
 Torn., Fabr. *Consulere, scriptoque rogant
 edicere nomen*, quod bonum est, produ-
 cto e postremo in *consulere* ob duas con-
 sonantes vocis sequentis. Barthii codex
Consulerent, scriptoque rogant. Rom. *Con-
 sulere, et scriptoque rogant*. Ald., Faust.,
 Poelm. pro alia scriptura *Consulere, in
 scripto rogitantque edicere nomen*. Poelm.
 in textu, Hadamarius *in scriptoque rogant*.

148. Barthius alicubi legit *dum* pro
quum.

gelio: *Dixit, Nequaquam, sed Ioannes vo-
 cabitur*.

147. Maldonatus ad hunc Euangelistae
 locum sic ait: *Iuuenus scripto existimat
 Zachariam interrogatum*. Mens Iuueni
 alia mihi videtur, nimirum Zachariam
 nutibus rogatum, vt scripto nomen pueri
 ediceret.

148. Vulgata, *Et postulans pugillarem*:
 sic etiam Itala in p'lerisque ms., sed in
 Cantabr. *Et quum petisset tabulam scri-
 psit: Ioannes est nomen eius*. Ambrosius
 in Luc. *Et accepit pugillares etc.*, quod
 magis latinum est: nam in singulari neu-
 trum est *pugillar*. Subaudiri autem pot-
 est *tabellam* in *pugillarem*. Nam etiam
pugillares adiectiuum est, et subauditur
tabellae, codicilli, aut aliquid simile. Pru-
 dentius hymn. 9. Peristeph. de S. Cassia-
 no v. 15. *Vnde pugillares soliti percurrere
 ceras*. Forcellinus ait: *Corripit hic Pru-*

Implicitam soluit per verba sonantia linguam.

- 150 Mox etiam assuetam penetrant spiracula mentem,
 Completusque canit venturi conscia dicta :
 Concelebrent cuncti laudes , gratesque frequentent
 Astrorum , et terrae , pontique , hominumque parenti :
 Visere quod voluit , propriamque absolvere plebem .
- 155 En beat antiquam gentem , cornuque salutis
 Erecto , indulget Daudis origine lumen .
 Hoc est , quod prisci cecinere ex ordine vates :
 Haec est illa salus , quae nos ex hostibus atris
 Eripit , vt iuste iusto seruire queamus .

V A R. L E C T.

149. Mendum crediderim in Fabricio *sonentia* pro *sonantia* , quamvis *sonere* pro *sonare* dixerint veteres , vt multa similia , quae hoc loco congerit Schoettgenius .

150. Fabr. mendose *penetrans* . Codex Barthii *penetrant spiracula linguam* . Torn. *essuetam* , Hadamarius *assueta* , quod edidit etiam Westhemerus pro diuers. script. Rom. *assuetam penetrant spiritalia mentem* : sed fortasse prius fuit *spiracula* , quod vnice probo . Non male esset *assueta* ,

producta vltima ratione caesurae . Sed *assuetam* confirmat versus 720. l. 2.

151. Barthii membranae *Completusque dei venturo conscia dicta* , ex quo Barthius restituere vult *dei venturi conscia dictat* . Torn. *ventura* vitiose .

152. Ott. *concelebrant* , et *frequentant* minus bene .

154. Torn. , Rom. , Reg. , Ott. *quod* : alii *qui* .

N O T A E .

dentius primam , *malus auctor prosodiae* . Ego vero non video , cur reprehendendus sit Prudentius , quum *pugillar* a *pugillo* , seu *pugno* dicatur , et in *pugillo* prima sit brevis . Corripuit etiam Ausonius in iambico dimetro epigr. 146. *Bipatens pugillar expedi* . De huiusmodi tabellis cera illitis , quibus veteres scribebant , vide Comment. ad cit. hymn. S. Cassiani . Iuenci sententia ita exponenda est , vt Zacharias simul et scripserit nomen , et recuperata facultate loquendi , illud pronunciauerit . Hoc innuit Euangelista : *Scriptis dicens : Ioannes est nomen eius . Et mirati sunt vniuersi* . Et videtur potior fuisse ratio , cur mirarentur , quod nomen pronunciauerit , quam quod scripserit . Poterant enim

Zacharias , et Elisabeth nutu , et scripto antea inter se consensisse de nomine Ioannis imponendo . Equidem non satis intelligo rationem S. Ambrosii in comment. ad h. l. *Et quidem ille mutus intimare vocabulum filii nequiuit uxori : sed per prophetiam Elisabeth didicit , quod non dicerat a marito* .

154. *Visere* , et *visitare* in mysterio Incarnationis exponendo saepe vsurpatur . Confer Commentar. hymn. xi. Cathem. Prudentii v. 32. *Dignatus orbem viseret* .

155. *Cornu salutis* , ex sacro codice . *Cornu* hebraica phrasi potentiam , et regnum significat .

156. Verba Lucae sunt : *Et erexit cornu salutis in domo David pueri sui* . Ver-

160 Et tu, parue puer, sanctus, dignusque propheta
Dicere, et Dominum mox praegredi viando.
Illius et populum duces per lumen apertum:
Errorem per te spernent, mortisque tenebras
Abrumpent omnes, tua qui praecepta sequentur.

165 Exhinc secretis in vallibus abdita semper
Vita fuit puero, donec, poscentibus annis,
Vatis ad officium pleno pubesceret aevo.

Interea Mariae sponso miracula mentem
Solicitant, manifesta vteri quod pondera vidit:

170 Et secum voluit, quam ratione propinquae
Dedecus oppressum celet, thalamosque recuset.

V A R. L E C T.

160. Poelm., Rom., Ald., Fabr. *Et tu*. Reg., Ott. cum Torn. *At tu*. Versiones Vulgata, et Itala, *Et tu, puer*. Codex Cantrabr. *Et tu autem, infans*.

161. Torn., Reg., Ottobon. *Dicere, et Dominum mox praegredi viando*. Ald. ita, sed *progredi*. Cum Aldo facit Rom., sed mendose *progredi*. Poelm. *Diceris, Dominum mox praegredi viando*, et pro diu. s. *progredi*. *Praegredi* praefendum est ex verbis Lucae 1. 76. *Praeibis enim ante faciem Domini*. Et in codice Cantabr. apud Sabatierium, *Antecedes enim ante faciem Domini*. Faustus cum

Aldo facit, alii cum aliis *praegredi*.

162. Ald., Roman., Torn. *per limen*. Plerique *per lumen*, quod ad verba Lucae 1. 79. propius accedit.

165. Plerique scribunt *Exhinc*: Sabatierius pro d. s. *Exin*.

168. Roman., et Codex Barthii *Mariae sponsi*, quod tantundem est, ut ait Barthius cap. 5. libr. 69. Aduers.

171. Barthii codicis margini apposita erat coniectura philologi veteris *Dedecus oppressae*, qua indicatur, S. Iosephum existimasse, vim illatam fuisse Virgini. In Rom. *cedet* error pro *celet*.

N O T A E.

sio Itala ex ms. Colbert. *in domum*. Erigit ergo deus potentiam, et salutem, indulgetque lumen ex familia David.

161. De verbo *viare* egi in Comment. ad Prudentium praefat. 2. Apoth. vers. 15. Adde Cerdam Aduers. sacr. cap. 144. n. 34.

164. *Abrumpent*, discutient, dispellent; e tenebris emergent.

166. Trigesimo aetatis anno eos, qui ex ordine sacerdotali erant, iudaei ad officium sacerdotis admittere solebant. Numer. cap. 4. vers. 3., et 47.

167. *Pleno aevo*, plena aetate, ple-

nis annis, ut Virgilius dixit de Lauinia, *Iam plenis nubilis annis*. Vide notata a nobis ad vers. 384. l. 1. Dracontii.

168. CAPVT V. *Ioseph cogitat relinquere Mariam*. Matthaei cap. 1. a v. 19. ad vers. 24.

169. *Onus vteri* hoc pariter modo dicunt Ovidius, Gellius, Sidonius, Auitus, Sedulius, quorum loca annotauit Omeisius. Ovidius l. 3. Fast. vers. 42. *Caelesti tumidus pondere venter erat*. Consule Arntzenium ad Sedulium l. 1. vers. 96.

171. Glossa in codice Reg. est *ibala-*

Talia tractanti torpescunt membra sopore,
Audiuitque dei super horrida somnia vocem:

V A R. L E C T.

173. Poelm. pro d. s., Fabr. ita legunt
hunc versum *Mox stertente, dei vox est*

audita monentis, quem spurium esse recte iudicat Barthius loc. cit.

N O T A E.

mos = sponsalia. Sponsalia proprie sunt promissio, et stipulatio futurarum nuptiarum. Iuuenalis sat. 6. vers. 25. *Conuentum tamen, et pactum, et sponsalia nostra — Tempestate paras*. Glossa confirmari potest versu 178. *Haec praecepta sequens seruat sponsalia pacta*. Verba Matthaei sunt: *Ioseph autem vir eius, quum esset iustus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam*. Pro *traducere* graece est *παράδειματίσαι*, quod est ignominiae exponere, ostendere in exemplum, infamare. *Dimittere*, quod omnes exhibent, in textu graeco est *ἀπολῦσαι*: quod si sermo sit de coniuge, verti posset *diuortium cum ea facere*, si de sponsa, melius esset *repudiare*: nam repudiari etiam potest futurum matrimonium. In codice Cantabr., *Et nollet eam praepalare*. Hilarius in Matth. 1. *Et dictum hoc Ioseph volenti eam abiicere, quia iustus ipse nollet in eam lege decerni*. Augustinus epist. 153. *Et nollet eam divulgare*. Vigilius Taps. libr. 12. de Trin. *Et nollet eam detegere*. Secum igitur cogitabat Ioseph, quam ratione dedecus Mariae celaret, eamque dimitteret, aut eius coniugium abiiceret. Haec est expositio Iuuenici, qui propterea non approbat sententiam nonnullorum, qui explicant *nollet eam traducere*, hoc est, nollet eam in domum suam ducere. Barthius libr. 44. Aduers. cap. 9., probat, *traducere* verbum nuptiale esse ex Prudentio Iuniore Hispano in Vita Beatae Mariae Virginis. Verum hic auctor, ut ego puto, *traducere* dixit, ut explicaret, noquam nuptiam in aliam familiam transiisse, quia iam tum aliqui verba Matthaei, *Et nollet eam traducere* sic accipiebant. Alii existimant, Iosephum nihil mali de B. Virgine iudicasse, vel quia intellexe-

rat, eam concepisse de Spiritu sancto, vel quia eximia Virginis sanctitate permotus omne iudicium sustinuit. Ab his etiam dissentit Iuuenicus, qui potius cum Chrysostomo, Ambrosio, Augustino, Iustino, aliisque Patribus, et interpretibus tenet, Iosephum sibi persuasisse, Mariam concepisse ex adulterio. Menochius ab opinione philologi veteris, qui in Iuuenico coniiciebat *Dedecus oppressae*, non abhorret. Fortasse, ait, existimauit Ioseph, *Mariae vim illatam, atque ita absque illius peccato grauidam esse*. In nouo Thesouro Theologico-Philologico inserta est Dissertatio Francisci Baringii *De paradigmatis, seu repudio sponsae adulterae*.

172. *Diuinum hoc est*, ait Barthius pag. 2778. Quod indicat, non somnium solum, sed ipsum etiam somnum homini immisum a deo: quo pacto saepius ad capienda per soporem monita, et praesagia diuina hominum animi disponuntur ex sententia gentilium poetarum, ut Homerus ἐν Διὶ οὐρανῷ appellarit. De somniis, quae a deo in veteri, et nouo testamento immissa esse constat, agit Durantus in tract. De visionib. cap. 9., et Benedictus XIV. De beatif. libr. 3. cap. 51.

173. In scripto codice Barthii glossa haec erat *horrida somnia = quod somno dubietatis premebatur*: quae loquitur de illa suspitione, quam de vitiata coniuge habebat Ioseph, adeoque ad hunc locum parum, aut nihil potius facit, ut animaduertit Barthius. Vocem *horrida* poeticam dicit idem Barthius, et ex re ipsa natam, cuius quidam velut horror ansam dederit mutationi. Iuuenicus iterum hoc libr. vers. 286. de Magis, *Totam mox horrida somnia noctem — Sollicitant*. Adde, horrorem de metu religioso dici, et saepe

Acci-

Accipe coniugium nullo cum crimine pactae ,
 175 Spiritus impleuit sancto cui viscera foetu .
 Hanc cecinit vates venturam ex virgine prolem ,
 NOBISCVM DEVS est nomen cui . Protinus ille

V A R. L E C T.

174. Torn. *pactum*, alii *pactae* . Poelm. pro diu. s. ita legit *Tu sponsam capias , vacat omni pactio fraude* .

175. Codex Barthii *sanctus* , quod Barthius praefert *sancto* ; idque ab sciolis correctoribus positum affirmat , sed non confirmat . Fauet illi , quod apud Matthaeum legitur , *Quod enim in ea natum est , de Spiritu sancto est* . Hoc tamen ipsum in-

nuit nostra scriptura verbis *sancto foetu* .

177. Rom. , et Editi omnes , quos vidi , ita habent *Nobiscum deus est cui nomen , protinus ille* . Reg. , et Ott. *Nobiscum deus est nomen cui protinus ille* , et a pr. m. ita videtur esse scriptum , vt intelligatur *cui* scilicet *virgini* , sed a sec. m. in Reg. addita est interpunctio *nomen cui : protinus* , cum glossa *cui - proli* .

N O T A E .

cum veneratione coniungi . Valer. Flaccus l. 2. vers. 432. *Threiciis arcana sacris : hic numinis ingens - Horror* . Confer Comment. ad Prudentium l. 1. contra Symm. vers. 199.

174. In codice ms. Barthii glossa erat , *Posse hinc concludi inter consponsos solum , firmum tamen esse coniugium* . Nescio , quo haec pertineant , nisi fortasse innuitur , nondum fuisse matrimonium verum inter Iosephum , et Mariam . Plerique tamen sentiunt , quum Ioseph eam animo voluebat cogitationem , ratum matrimonium iam fuisse contractum , et verba Matthaei , *Accipere coniugem tuam* interpretantur retinere , non dimittere ; et quoniam animo iam cogitauerat eam dimittere , iubetur ab Angelo eam cogitationem abiicere . *Pacta* proprie erat puella , quando de nuptiis certa conditione conuenerat : *sponsa* , quum solemnes stipulationes , quae sponsalia dicebantur , accedebant . Hoc tamen discrimen a bonis scriptoribus non semper obseruari , demonstrat Reuschius , qui etiam tenet , *coniugium pactae* dici pro *coniugem pactam* more graecorum . Hieronymus hac in re dubius mihi videtur in cap. 1. Matthaei : *Martyr Ignatius etiam quartam addit causam , cur a desponsata conceptus sit : Vt partus , inquit , eius celaretur*

diabolo , dum eum putat , non de virgine , sed de vxore generatum . Hic astringitur matrimonium ratum . Diabolus enim , qui non vbique praesens est , et ignorat ea , quae , vbi ipse non est , aguntur , videns , Mariam vxorem esse Iosephi , putare potuit , partum non de virgine , sed de vxore generatum . Addit Hieronymus : *Antequam conuenerent , inuenta est in utero habens de Spiritu sancto . Non ab alio inuenta est nisi a Ioseph , qui pene licentia maritali futurae vxoris omnia nouerat* . Intelligo *licentia pene maritali* , quia sponsus erat , non maritus , quod clarius exprimitur verbis *futurae vxoris* . Nondum ergo Maria vxor erat . Postea tamen subiungit : *Quomodo Ioseph , quum crimen celaret vxoris , iustus scribitur ! Sed hoc testimonium Mariae est , quod Ioseph sciens illius castitatem , et admirans , quod euenerat , celat silentio , cuius mysterium nesciebat* . Hic simpliciter vocat *vxorem* Mariam , quum paulo ante *futuram vxorem* appellasset .

177. Matthaeus cap. 1. v. 23. *Et vocabunt nomen eius Emmanuel , quod est interpretatum , Nobiscum deus* . In codice Barthii glossa erat *Homo-Deus* . Relatiuum *cui* in fine periodi rarum est , sed aliquando tamen vsitatum , vt a Prudentio hymn. 2. Perist. v. 299. *Gemmas co-*

Haec praecepta sequens, seruat sponsalia pacta.

Sed tum forte noui capitum discussio census
180 Caesaris Augusti iussis per plurima terrae

Describebatur, Syriam quum iure regebat

V A R. L E C T.

179. Poel., Hadam. *Sed tum forte noui capitum discussio census*, quae scriptura approbatur a Barthio ex suis membranis, et extat in Ott., in Torn., ubi mendose *furte*, et *discussia* exaratur, et in Aldo, qui *quum* habet pro *tum*. Aldo adhaeret Rom., sed ad marg. pro *capitum* corrigitur *capitur*. In Reg. non contemnenda est varietas *nouo capitum discussio censu*. Fabric., Faust. *nouus, capitum discussio, census*, quod exprimitur a Poelm. pro d. s. *Sed quum forte nouus*, et a Barthio libr. xi. Aduers. cap. 20.

180. Reg. *Caesaris Augusti ex iussis*. Faust., Poelm. pro d. s. *Caesareque Augusto iussus per plurima scribi*, quod spurium videtur. Plerique *Caesaris Augusti iussis per plurima terrae*, quae est in-

N O T A E.

rusci luminis, — Ornatur hoc templum quibus: quo versu clauditur strophæ.

178. *Sponsalia pacta*: si proprietatem verborum attendas, rursus censebis, Iuuenicum in ea fuisse opinione, B. Virginem nondum Iosepho nupsisse, quum is eius thalamos recusare, et ab sponsalibus recedere cogitabat. Sed necesse non est, ut in Iuuenico magis, quam in Euangelio proprietatem verborum retineamus. Confer notam ad vers. 174.

179. CAPVT VI. *Edictum Augusti Caesaris*. Lucae cap. 2. a vers. 1. ad vers. 7. *Nouum censum* vocat Iuuenicus, ut explicet verba Lucae cap. cit. v. 2. *Haec professio prima facta est etc.* Ex his versibus, ut ait Barthius l. 69. cap. 5., clarissime docemur, et quid discussio sit in talibus scriptorum locis, et quae illa recensio fuerit populorum sub Augusto: quali vix multis verborum periodis descripserint alii. Addit, discussionem noui census dici, quia non talis discussio census fuerat per terrarum orbem vlla

interpretatio verborum Lucae c. 2. vers. 1. *Vt describeretur vniuersus orbis*. Fabricius edidit *iussu* pro *iussis*, secutusque eum est Sabatierius.

181. Rom. *Syriae hoc tum iure regebat*. Omeisius cum vno Cantabrigiensi *Describebatur. Syriam tunc iure*: quae lectio se Reuschio approbabat, sed propter otiosam particulae *tunc* repetitionem edidit cum Poelm., Ald., Torn., Hadam., Fabr. *Syriae, quam*, ut intelligatur *terrae Syriae*. In Reg. est *Syria*, sed videtur fuisse *Syriae*. Ott. probe *Describebatur, Syriam quum iure regebat*: nam *plurima terrae*, id est, loca, vel aliud simile innuunt verba Lucae *vniuersus orbis*. Faustus edidit *Describebatur Syrie: quam*, ut sit *Syrie* pro *Syria*.

temporum memoria audita. Inuehitur deinde contra Georg. Fabricium, quod aut mutauerit ipse veram scripturam, aut vitiosam priscam editionem sequi voluerit. Certe, inquit, *suspikor, nimia licentia in auctores, quos scholae commendabat, ipsum illum a scholastico supercilio*. Cui generi hominum parum abest, quin bonorum auctorum recensio semper aliquid superbiae culpabilis induerit. Catholici scriptores, qui ita de Fabricio iudicarunt, auctoritate acatholici hominis Barthii facile suum iudicium tueri possunt. *Discussio* autem quid sit, explicat Barthius locis citatis. Erat enim quoddam officium Discussoris, nempe inspectoris, censoris, aut quaestoris; ac proinde discussio est inspectio, censio, census, diligentior examinatio, scrutatio. Vide l. 10. Cod. tit. 30. leg. 1. etc. Macrobius, Symmachus, Iulius Firmicus vocabulum *discussio* hac significatione usurpant.

180. *Plurima terrae*, ut *amoena locorum, aspera belli*, infra vers. 262. per

Cyrinus , proprios cui tota per oppida fines

Edebant populi , vires , nomenque , genusque .

Vrbs est Iudaeae Bethlehem , Dauida canorum

185 Quae genuit , generis quae censum iure petebat .

Edidit hic Mariam Daudis origine Ioseph ,

Desponsamque sibi scribens , grauidamque professus .

Hospitium amborum Bethlehem sub moenibus vrbs

V A R. L E C T.

182. Poelm. pro diu. script. *proprii* , vt intelligantur populi , quod tenent Ald. , Torn. In vtroque Cantabr. , et Reg. *Cyrinus proprio* , minus recte , quasi *proprio iure* . Retine *proprius* , videlicet *fines* .

183. Poelm. , Ald. , Torn. , Hadamar. , Fabr. , et alii *Addebant* . Vera lectio *Edebant* , quae extat in Barthii codice , et in nostro Ottob. *Edere* verbum proprium in censu , et paulo post recurrit , vbi aliqui legunt *Obtulit hic illum* . Rom. perperam *vires* , genusque , nomenque .

185. Ott. *quae genuit : Mariae quae censum* . Reg. *quae genuit , generis quae censum* . Aldus , Rom. , et alii *quae genuit , generis censum quae* .

186. Dauentr. *Obtulit hic illam : genus hinc vterque traherat* . Torn. , Poelm. , Hadamar. , Fabr. *Obtulit hic illum , genus hinc quod vterque traherat* . Ott. *Edidit hic illam Daudis origine Ioseph* . Reg. *Edi-*

dit Mariam Daudis origine Ioseph : a sec. m. hic Mariam cum glossa in Bethleem . Aldus Edidit hic Mariam . Daudis origine Ioseph : sed punctum post Mariam mendose appictum videtur . Codex Barthii ita sine puncto , cui consonat Rom. , et duo Cantabr. Sabatierius ex vtraque lectione duos versus effecit Edidit hic Mariam : Daudis origine Ioseph – Obtulit hic illam , genus hinc quod vterque traherat , – Desponsamque etc. Schoettgenius restituere volebat Obtulit hic illum Daudis origine Caesar , – Addidit et Mariam , genus hinc quod vterque traherat : videlicet hic – Bethlehemi = illum – censum . Ita vero ordinem versuum seqq. collocat Desponsamque – Illic cum duobus seqq. – Hospitium – Augusti – Circa .

188. Reg. *hospitio amborum* cum cod. Barthii , et Rom. Ald. perperam *Hospitum amborum* .

N O T A E .

longa viarum , et similia . *Plurimus* cum genitino legitur apud Silium libr. 16. vers. 362. *Insignis multa ceruice , et plurimus idem – Ludentis per colla iubae* .

183. *Edebant* , hoc est , profitebantur , promulgabant , exponebant . Est verbum forense . Vlpianus Dig. libr. 2. tit. 13. , qui totus est de edendo leg. 1. *Edere est etiam copiam describendi facere , vel in libello complecti , et dare , vel dictare* . Plinius libr. 10. epist. 22. *Quum annos eius , et censum , sicut praeceperas , ederem , admonitus sum a peritioribus etc. Alii credent minus bene* .

184. Possis ita explicare , Bethleem vrbs Iudaeae est . Sed fortasse Iuuenicus legit , In *Bethlehem Iudaeae* : ita enim legitur in versione veteri ms. Cantabr. , et in textu graeco . Et hanc lectionem tuetur Mazochius t. 3. Spic. Bibl. ad c. 2. Matth. v. 5. contra S. Hieronymum , qui errorem librariorum existimabat *Iudaeae* pro *Iuda* , aut *Iudae* . *Dauida canorum* , vt l. 2. vers. 572. *Legistis certe in templo Dauida canorum* . Alii variant in quantitate syllabarum vocis *Daudis* .

187. *Desponsa* hoc loco de vxore certe dicitur . Lucas vers. 5. *Vt profiteretur cum*

Angusti fuerant praeparua habitacula ruris :

190 Illic virgo nouo completo in tempore foetu

Soluitur, et puerum veteri cunabula textu

V A R. L E C T.

189. Editi plerique, et Rom. *perparua*. In cod. Reg. est *praeparua*, idemque videtur esse in Ott. Codex Barthii *praeparua habitacula arui* : quo postremo latere aliam vocem Barthius censet. Aliquid cogitabat de *antro*. Coniicere libet, ut morem illi geram, *Angusto fuerant praeparua habitacula in antro*. Ald. *fuerat*.

190. et seqq. Ott., Reg., Codex Barthii, et apud hunc Lugdunensis editio anni 1551., Poelm. pro d. s., Torn. *Illic virgo nouo completo in tempore foetu* – *Soluitur, et puerum veteri cunabula textu* – *Inuoluunt, duroque datur praesepe cubili*. In Ott. a pr. m. *cubile*, et videtur fuisse *completa*, quod clare legitur in

Reg., et Rom. Ad sexti casus concursum vitandum Reuschius edidit *completa in tempora* : sed veram lectionem autumat *Illic virgo nouum completo in tempore foetum* – *Soluitur* per synecdochen. In Torn., et secunda scriptura Poelm. *completo in tempore*. Ald., Hadamar., Fabr., Poelm. in textu *Illic virgo nouum completo tempore foetum* – *Edidit, et leni pannoso tegmine motu* – *Textit, cui durum cunas praesepe ministrat*. Fabr. *fotu* pro *motu*; Hadamar. vitiose *complures* pro *completo*. Dauentr. *cui cunas durum*. Schoettgenius *Edidit, atque leui pannoso tegmine fotu*. Barthius totam hanc lectionem tamquam spuriam merito reiecit.

N O T A E.

Maria desponsata sibi uxore praegnante. *Profiteri* verbum censuale est.

189. De voce *habitaculum* dixi in Commentar. ad Prudentium hymn. 10. Cathem. vers. 40. Sannazarius fortasse Iuuenicum imitatus est l. 2. De part. Virg. *Est specus baud ingens paruae sub moenibus urbis*. Iuuenicus opinionem eorum sequitur, qui Saluatorem in suburbiis Bethlehem natum affirmant. Innuit autem diuersorium, de quo Lucas, fuisse speluncam quamdam, aut terrae foramen : ita enim alii etiam tradunt. Nonnulli docent, in ipsa vrbe Bethlehem Dominum natum fuisse. Beda cap. 8. de locis sanctis narrat, diuersorium fuisse quasi naturale semiantrum, in orientali angulo Bethlehem situm. Iuuenici sententia et communior fuit inter veteres, et inter catholicos nunc satis est recepta. Nihil tamen certi ex sacris literis eruitur, ut eiusmodi opiniones confirmentur. Vide Suarium tom. 17. quaest. 35. disput. 13. sect. 3., ut plures omittam ex Protestantibus, qui peculiare dissertationes *De loco natali Iesu Christi* conscripserunt,

Strauchium, Gothofredum Wegnerum, Ioannem Henricum Krause, Samuelem Scherffium. Inter catholicos pro suburbio stant Tillemontius, Serryus, et alii : pro vrbe Petauius, Sandinius, alique plurimi.

190. Sacer textus : *Quum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum inuoluit, et reclinavit eum in praesepe* : quia non erat eis locus in diuersorio. Videri possunt Ioannis Christophori Letschii Exercitatio philologica *De cunabulis Christi*, Danielis Vogelii Dissertatio *De stabulo Bethlehemitico*, in quo humani generis redemptor natus est; Ern. Salom. Cypriani Dissertatio *De fasciis Christi*; Georgii Goetii Lucubratio *De praesepe Christi*; Francisci Blanchinii Dissertatio *De translatione sacrorum cunabulorum, ac praesepe Domini, necnon corporis B. Hieronymi ab ecclesia Bethlehemitica ad basilicam Liberianam* tom. 3. Anastasii.

191. Quod cunabula veteri textu inuoluerint puerum, difficultatem antiquis librariis creauit, qui propterea locum

Inuoluunt, duroque datur praesepe cubili.

Circa sollicitae pecorum custodia noctis

Pastores tenuit vigiles per pascua laeta.

195 Ecce dei monitu visus descendere caelo

Nuncius, et subitus terror tremefacta pauore

Prostrauit viridi pastorum corpora terrae,

V A R. L E C T.

193. Ald., Rom. *cura sollicitae*, vt *cura* sit in auferendi casu. Plerique *circa*. Euangelista in Itala veteri, *in illa regione*, in Vulgata *in eadem regione*. Aduerbii more saepe adhibetur *circa* sine casu. Ad clariorem syntaxin coniiciebam *Circa sollicitos pecorum*, nempe sollicitos de pecoribus. Ald., Poelm. pro d. s., Rom.

pecudum. Torn. *pecudes*: alii *pecorum*.

195. Reg., Ott., Rom., Barthii membranae, Editio Lugdunensis anni 1551., Poelm. pro d. s., Torn., Ald. *visus*: nonnulli ed. *iussus*.

196. Ald. *et subito*, Fabr. *ac subito*. Torn., Poelm. in textu *ac subitus*. Ott., Rom. *et subitus*, Reg. *at subitus*.

N O T A E.

hunc mutarunt. Sed aduertendum est, cunabula sumi etiam pro ipso lectulo infantum, aut pro fasciis, quibus inuoluuntur. Plautus Amph. act. 5. scen. 1. vers. 51. *Sed puer ille, quem ego laui, vt magnus est, et multum valet! - Neque eum quisquam colligare quiuit in cunabulis*: vbi alii legunt *quiuit incunabulis*, vt in Trucul. act. 5. scen. 1. vers. XI. *Nunc opus est carbonibus, fasciis, opus est puluinis, - Cunis, incunabulis*. Ita etiam legi posset in Iuueno veteri *incunabula textu etc.* Beda de Orthographia: *Cunabula sunt panni infantiae, sed Ioannes Constantinopolitanus episcopus scribit, Lazarum in monumento cunabulis inuolutum*. Ad haec verba Cerda Aduers. cap. 121. num. 68. ait: *Tu hic rimare, quid sint*. Opinor, a nonnullis sumi *cunabula* pro quibusuis fasciis. Veteri textu paupertatem denotat, quam immerito nonnulli a Iesu Christi parentibus remouere tentant. Iuueno accinit Sedulius l. 2. vers. 57. *Omnia qui propriis vestit nascentia donis, - Obsitus exiguis habuit velamina pannis*.

192. Cubile, seu praesepe, in quo iacuit Dominus, Iuueno vocat *durum*:

quod minime euincit, non fuisse ligneum, vt contra Basnagium ostendi in Commentario ad Prudentium hymn. 9. Cathem. vers. 77., vbi ad v. 80. pag. 374. aeri incisam exhibui imaginem antiquam lignei praesepe Saluatoris, quam commendatissimus Cardinalis Borgia e locupleti suo museo pro singulari studio, quo sacras literas colit, et fouet, mecum liberaliter communicauerat.

193. CAPVT VII. *Angelus natiuitatem Christi pastoribus nunciat*. Lucae cap. 2. a vers. 8. ad vers. 20. Syntaxis nonnihil implexa est *pecorum custodia sollicitae noctis*. In sacro codice: *Custodientes vigilias noctis super gregem suum*. Reuschius agnoscit, duos genitiuos *pecorum*, *sollicitae noctis* ab vno substantiuo regi, vt l. 3. vers. 369. *Incubuit, mentisque simul conuulsa venena - Daemonis horrendi, purgato corde, fugauit*. Omeisius sic verba ordinat *Custodia noctis tenuit pastores pecorum etc.*

197. *Viridi terrae*, vt vers. 194. *pascua laeta*. Neque est, cur dubitet Schoettgenius, an Bethlehemitico in agro viride solum fuerit, quamuis hiberno tempore natus fuerit Saluator: quum in ea re-

- Talis et attonitis caelo vox missa cucurrit ;
 Ponite terrorem mentis , mea sumite dicta ,
 200 Pastores , quibus haec ingentia gaudia porto .
 Nam genitus puer est Daudis origine clara ,
 Qui populis lucem mox , laetitiamque propaget .
 Hoc signum dicam , puerum quod cernere vobis
 Iam licet , implentem gracili praesepia voce .
 205 Talia dicenti iunguntur milia plebis
 Caelestis , cunctique deum laudantque , rogantque ,
 Talis et vniti vox agminis aera complet :
 Gloria supremum comitetur debita patrem ,

V A R. L E C T.

198. Rom. *et attonitos* minus bene .
 201. Rom. *Iam puer est genitus D.*
 202. Torn. vitiose *propagat* .
 204. Vonckius rescribere mallet *praese-
 pia fotu* , quia *vocis* nulla mentio apud
 Lucam , et Iuuenius exponit illa verba :
*Et hoc vobis signum . Inuenietis infantem
 pannis inuolutum , et positum in praese-
 pio* . Reponit Gallandius , explicari id pos-
 se cum Badio de infantili vagitu . Quod
 autem Vonckius ait , supra etiam legi

tegmine fotu , id solum inuenitur in scri-
 ptura suppositicia , quam secutus est Fabri-
 cius . Vide supra vers. 191. Gracilem vo-
 cem , siue eiulatum expressit auctor anti-
 quus Homiliae in Occursum Domini : *In-
 fantem eiulantem , ac vitam mundo , gau-
 diumque largientem* .

208. Reg. , et Ott. *comitatur* , sed vers.
 seq. *sequatur* , quod poscere videtur *co-
 mitetur* . Rom. *comitatur* , et vers. seq.
sequetur .

N O T A E.

gione caelum sit temperatum . Multo
 minus vnum hoc verbum nos cogeret a
 communi sententia recedere de die , et
 mense natalis Domini , quamuis tot hac in
 re inter se discrepent sententiae , vt , ex-
 cepto iulio , nullam sciam esse mensem ,
 qui defensorem aliquem non habeat . Eas
 omnes sententias expendit Trombellius in
 Vita Deiparae tom. 3. part. 1. dissert. 18.
 cap. 1. seqq. , apud quem plures alii vi-
 deri possunt .

193. Hunc versum laudat Omeisius ,
 similemque dicit illi Maronis libr. XI. vers.
 296. *Variisque per ora cucurrit - Ausoni-
 dum turbata fremor* . Infra v. 396. *Tunc
 vox missa dei longum per inane cucurrit* .

200. *Portare* proprie est gestare , sed
 accipitur saepe pro afferre , Ouidius libr. 3.

ex Ponto eleg. 4. vers. 1. *Haec tibi non va-
 nam portantia verba salutem - Naso To-
 mitana mittit ab vrbe tuus* . Terentius
 Andr. act. 2. scen. 2. vers. 1. *Dii boni , bo-
 ni quid porto ?*

205. *Plebs caelestis* vocantur angeli per
 tapinosin , quae est rei magnae humilis
 explicatio . Epithetum vero *caelestis* facit ,
 vt cum dignitate id dicatur . Sic *in gurgi-
 te vasto* de mari apte dixit Virgilius .

207. *Agminis* videlicet caelestis . In
 Vulgata , *Multitudo militiae caelestis* ; in Ita-
 la versione : *Multitudo exercitus caelestis* .
 Angelos dici , et esse *militiam caeli* docui
 in notis ad Dracontium l. 2. v. 475. Astra
 etiam , et sol *militia poli* vocantur ab eo-
 dem Dracontio l. 1. v. 229. , et l. 2. v. 25. ,
 et vers. 333.

In terris iustos homines pax digna sequatur .

210 Et simul his dictis caeli secreta reuisunt .

Pastores propere veniunt , puerumque iacentem

Praesepeis gremio cernunt : post inde sequentes

Dispergunt late celeris vaga semina famae .

Mirantes laudant , laetantes constupuerunt ,

215 Omnia nocturnis monitis quod vera recurrant .

V A R. L E C T.

209. Ald. , Rom. *sequetur* , alii *sequatur* .

210. Ald. , Rom. *bis* , alii *iis* . In Torn. *bis doctis* mendum puto .

212. Poelm. pro d. s. *inde sequentes* .

213. Torn. , Ott. , Reg. , codex Barthii *celeris* : plerique editi *celebris* , quod in

Ott. videtur fuisse a pr. m. , et est in Rom. Omeisius praefert etiam *celebris* , quia vox vaga celeritatem iam indicat .

214. In Ottobon. prius ponitur versus seq. *Omnia* , dein hic *Mirantes* .

N O T A E .

209. In plerisque mss. graeci textus legitur ἐν ἀνθρώποις εὐδονία in hominibus bona voluntas . In nonnullis tamen , vt in Vulgata , et in Itala versione hominibus bonae voluntatis εὐδονίας . Vulgatae magno consensu accinunt Patres . Iuuenius etiam iustos homines quum dicit , intelligit in terra pax hominibus bonae voluntatis . Menochius sic textus latini sensum exponit : In terra pax hominibus bonae voluntatis diuinae , et beneplaciti diuini , id est , pax hominibus , quos deus amat , et iam gratos habet , et in quibus sibi complacet . Maldonatus idem tenuerat , qui ad praedestinos hunc locum refert . Alii bonae voluntatis homines appellant , qui bonam habeant voluntatem , et ad recipiendam pacem , quae annunciabatur , propensam . Wetstenius scripturam in mss. graecis communem acriter defendit .

210. Vulgata , *Discesserunt ab eis angeli in caelum* . Simili modo textus graecus . At Itala vetus in nonnullis mss. in singulari , *Discessit angelus . Caeli secreta* phrasis ab aliis etiam poetis usurpata , vt dixi ad Dracontium l. 2. vers 4. *Quae caeli secreta tegunt* . A poetis alii id acceperunt , vt Gregorius Magnus libr. 2. Dialog. cap. 33. *Caeli secreta penetrare* .

Apposite etiam *reuisunt* dictum de angelis , qui ad locum suum , vnde venerunt , redeunt . Virgilius non semel hoc verbo vsus est tali significato .

212. *Gremium* eleganter transfertur , et de rebus inanimis dicitur , vt *gremium terrae* , *gremium urbis* , *gremium Graeciae* . Silius libr. 8. vers. 192. de flumine : *Donec arenoso (sic fama) Numicius illam - Suscepit gremio , vitreisque abscondit in antris* . In re nostra , quum sermo sit de puero , maiorem venustatem habet *Praesepeis gremio cernunt puerum iacentem* .

213. Iuuenius vim verbi graeci complexus est : nam διεγνώρισαν ambiguum est , et significat *cognouerunt* , ac simul *nota aliis fecerunt* ; quod vtrumque Iuuenius expressit .

214. *Constupuerunt* a *constupear* , quod verbum , nescio , an alium auctorem habeat praeter Iuuenium . Et potuit quidem is dicere *laetantes obstupuerunt* : sed maluit *constupuerunt* , vt simul omnes stupuisse declararet .

215. Stupebant pastores , quod omnia monitis nocturnis responderent ; vera nimirum essent ea , de quibus noctu admoniti fuerant . Hic autem stupor narrari vi-

Viderat octauam lucem puer : ecce recidi
 Ad morem legis , nomenque aptare necesse est :
 Impositumque illi est , monitis caelestibus olim
 Quod Mariae vox missa deo praecepit , Iesus .

V A R. L E C T.

216. Barthii codex *atque recidi* , quam scripturam vnice probat Barthius . Plerique *ecce recidi* , quod aequè bonum est .

218. Torn. *illi* , *monitis sine est* .

219. Reg. *missa a deo* contra metrum , immisso *a* ex aliqua glossa in textum .

N O T A E .

detur de die , aut diebus sequentibus . Quum enim pastores vidissent puerum iacentem , *post* , vt vers. 212. dicitur , *disperserunt vaga semina celeris fama* . Inde sequitur , *Laetantes obstupuerunt* , — *Omnia nocturnis monitis quod vera recurrant* . Ordo idem expositus esse videtur in sacro codice . *Vera recurrant* , vt l. 2. vers. 769. *Vt dictum Isaiae merita de plebe recurat* .

216. CAPVT VIII. *Circumcisio Domini* . Lucae cap. 2. v. 21.

217. Extant peculiare Dissertationes *De circumcissione Domini* a Guil. Lysero , Antonio Bynaeo , Dan. Gerdèsio conscriptae . Verba Euangelistae non exprimunt clare , circumcisum fuisse puerum Iesum : *Et postquam consummati sunt dies octo* , vt *circumcideretur puer* , *vocatum est nomen eius Iesus* . Apertius circumcisio indicatur in textu graeco , vbi post *puer* est particula *et* , qua quodammodo asseritur circumcisio , et additur impositio nominis : Iuuenus certe circumcisionem astruit ; quae fide diuina credenda est , quum vniuersa ecclesia ita verba Lucae intellexerit . Quod autem *necesse fuerit* , Christum ad morem legis circumcidi , commoda distinctione explicandum est . Christus enim praecepto circumcisionis subiectus non erat , adeoque parentes eius non fuerunt obligati ad illum circumcidendum . Nam praeterquamquod deus erat , non fuerat ex semine virili generatus . Nihilominus Suarius tom. 17. disp. 15. sect. 1. docet , *quamuis per se non fuerit necessarium parentibus Christi puerum circumcidere* ,

per accidens tamen ad vitandum scandalum merito existimari potuisse necessarium . Praeterea maxime decuit , Christum circumcidi . S. Thomas part. 3. quaest. 37. art. 1. theologica illa sua grauitate , et singulari ingenii perspicacia , quo res ad viuum resecare solet , septem causas distincte memorat , ob quas Christus debuit circumcidi . Id autem satis est , vt aliquo sensu necessarium fuisse dicatur , Christum ad morem legis recidi . *Aptare nomen* videtur mutuatus pseudo-Cyprianus in tractatu De cardinalibus Christi operib. cap. de ratione circumcisionis : *Hoc quum octaua die iussum sit celebrari , et nomen circumciso aptari etc.*

218. Impositum illi est nomen , quod vox praecepit etc. , scilicet *Iesus* .

219. seq. *Missa deo* pro *a deo* , datius pro ablatiuo , quod Iuueno familiare est in huiusmodi verbis passiuis . De hac voce *missa a deo* vide vers. 98. Lucas , qui historiam Magorum penitus omittit , post circumcisionem illico purificationem Mariae enarrat . *Vocatum est nomen eius Iesus* , quod *vocatum est* , ab angelo priusquam in utero conciperetur . Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi , tulerunt illum in Ierusalem , vt sisterent eum Domino . At Matthaeus , qui purificationem Mariae silentio praeteriit , statim post ortum Saluatoris Domini magorum aduentum commemorat , et subinde fugam illius in Aegyptum . Quum ergo natus esset Iesus in Betlebem Iuda in diebus Herodis regis , ecce magi ab oriente venerunt Ierosolymam .

Scripts-

220 Scripserat antiquae Moses moderamina legis,

NOTAE.

mam etc. Qui quum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem eius, et fuge in Aegyptum. Difficultas haec iam diu torquet interpretes, Priorne fuerit purificatio aduentu magorum, an aduentus magorum purificatione. Si dicamus, prius venisse magos, quam Christus in templo oblatus fuerit, non intelligitur, qui fieri potuerit, vt post aduentum magorum Christus praesentatus fuerit in templo, quum et Herodes illusus a magis illum quaereret ad perdendum eum, et Ioseph, postquam recesserunt magi, admonitus fuerit ab angelo fugere in Aegyptum. Praeterea quod Herodes iussit, occidi infantes omnes a *bimatu, et infra*, ostendit, magos non statim, ac puer natus est, venisse Ierosolymam. Contra si asseramus, ante magorum aduentum Christi praesentationem, et purificationem Mariae peractam, explicandum est, qua ratione acciderit, quod magi in ciuitate Bethlehem infantem Iesum adorauerint. Addit enim Lucas post oblationem in templo commemoratam cap.2. v.39. *Et, vt perfecerunt omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in Galilaeam in ciuitatem suam Nazareth.* Hac difficultate non deterritus Iuuenus, primum praesentationem in templo refert, tum aduentum magorum. Reuera quum Mariae purificatio quadragesimo die post Iesum natum secundum legem acciderit, quod Lucas narrat, parentes Iesu in Galilaeam reuertisse, potest quidem id ita accipi, vt statim reuerterint, sed postea, vertente anno, eo fere tempore, quo natus fuerat Saluator, in ciuitatem Bethlehem redierint, vt idem narrat Lucas v.41. *Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem in die solempni paschae.* S. Epiphanius, qui l.1. haeres.30. num. 29. affirmat, exacto biennio venisse magos ad Christum adorandum, tradit etiam, Iosephum, et Mariam cum infante quotannis, vel certe primo, et secundo anno eo tem-

pore, quo puer natus erat, Bethlehemum accessisse. Alii autem potius arbitrantur, Lucam post narratam purificationem illico retulisse, parentes Iesu cum puero in Galilaeam remeasse, quia nihil de fuga in Aegyptum dicturus erat: de qua in somnis admonitus fuit Ioseph post praesentationem in templo, antequam in Galilaeam reuertissent. Ita sentiunt Augustinus de consens. Euangelist. libr.2. cap.5., Beda, Iansenius Gandauensis, Caietanus, et alii plures. Etsi ergo plerique existiment, adorationem magorum aut die 13. post ortum Saluatoris, aut saltem ante quadragesimum diem contigisse, tamen contemnenda non est ratio concordiae a Iuueno, antiquissimo interprete, inita. Conferri in hanc rem possunt Hermanni Rombachii opus: *Primitiae gentium, siue historia, et encomium Sanctorum trium magorum*; Petri de Marca Dissertatio *De aduentu magorum ad Christum, et an reges fuerint*; Florentinii Exercitatio 3. *De Magorum ad Christum venientium historia, itinerisque tempore*; Alfonsus de Mendoza *De magorum historia*, Stephanus Salazar *De aduentu magorum*, Leichnerus *De tempore magorum*, Augustinus Calmet in Dissertatione *De magis*, Balthasar Stolberg., Daniel Roden *De iisdem magis*, Laurentius Benedictus Triebel *De Magis post Iesum in templo repraesentatum aduenientibus* in nouo Thesauro Theologico-Philologico. Peculiaris est opinio Harduini, et Berruyerii, qui comminiscuntur, oblationem Christi in templo tunc peractam, quum iam trimus esset, ea fere aetate qua Anna filium suum Samuellem ad templum adduxit. Eorum interpretationem fuse exponit, et refellit Trombellius *De vita Deiparae* t.3. p.1. diss.22.

220. CAPVT IX. *Purificatio Mariae.* Lucae cap.2. a v.9. ad v.39. Verior esset inscriptio *Praesentatio Christi in templo*: nam de purificatione Mariae vix loquitur Iuuenus.

Inter quae , primos prisco de sanguine vatum ,
 Obseruare dedit , foetus offerre sacrandos ,
 Implumesque simul ferre ad delubra columbas .
 Haec vbi per Mariam templo seruata feruntur ,
 225 Ecce senex Simeon , dignus comprehendere sensu
 Caelestes voces , cui quondam praescia rerum
 Virtus prodiderat , quod carcere corporis aegri
 Deposito , mortem liber , requiemque videret ,
 Quum primum caeli laudem , terraeque salutem ,

V A R L E C T.

221. Sabatierius *Atque inter primos* ,
 et pro d. s. *Inter quae primos* , quod vnum
 in mss. , et editis inuenio .

225. Ald. , Torn. , Rom. , Reg. , Ott. ,
 sed a sec. m. , vt videtur , codex Barthii ,
 et alii *sensu - Caelestes voces* . Hadamar. ,
 Poelm. , Fabr. *sensum - Caelestis vocis* .

N O T A E.

221. Constructio obscura , nec satis cla-
 ra sententia . Euangelista sic habet v.23.
Sicut scriptum est in lege Domini : quia
omne masculinum adaperiens vuluam ,
sanctum Domino vocabitur . Et vt darent
hostiam , secundum quod dictum est in le-
ge Domini , par turturum , aut duos pul-
los columbarum . Sensus ergo verborum
 Iuueni hic erui potest ; inter quae mo-
 deramina antiquae legis Moyses dedit , vt
 id obseruarent , quod primos foetus ii ,
 qui sunt prisco de semine sacerdotum ,
 offerrent deo sacrandos . Lex enim ipsa
 Leuit. cap.12. v.6. sic concepta est : *Cum-*
que expleti fuerint dies purificationis suae ,
siue pro filio , siue pro filia , deferet a-
gnum anniculum in holocaustum , et pullum
columbae , siue turturem pro peccato ad
ostium tabernaculi testimonii , et tradet
sacerdoti . Qui offeret illa coram Domi-
no , et orabit etc.

222. *Obseruare dedit* graecismus , vt
Ferre sui dederat monumentum , et pignus
amoris , Magnum dat ferre talentum . Vir-
 gilius , et alii . Vide infra v.309.

224. Quamuis nec Christus lege prae-

Codex Barthii pro *caelestes* scribit *caele-*
steis , ex quo fortasse natum est *caele-*
stis vocis , et prius factum *sensum ex sen-*
su . Poelm. etiam pro d. s. *sensu - Caele-*
steis voces . In Ott. mendum est *dignis*
 pro *dignus* , vt ibi correctum apparet .

sentationis in templo , neque Maria lege
 purificationis comprehenderetur , tamen
 maxime decuit , eam legem a Maria pro
 filio , et pro se obseruari , vt de circum-
 cisione diximus ad v.217. Agunt hac de
 re theologi in 3. part. S. Thomae quaest.
 37. art.3. , et 4.

225. *Simeon* significat audientem , *obe-*
dientem : ad quod etymon fortasse respi-
 cit Iuuenus , dum ait , eum fuisse di-
 gnum *comprehendere sensu caelestes voces* .

227. *Carcerem corporis* vocat phrasi fa-
 miliari sacris , et ecclesiasticis scriptori-
 bus , de qua plura in Comment. ad Pru-
 dentium v.44. Prooemii pag.233.

228. *Mortem videret* ex sacra pagina ,
Non visurum se mortem , quod eodem
 modo in textu graeco dicitur . Fortasse
 haec locutio ad illam figuram pertinet ,
 qua interdum vnus sensus , vel actus eius
 pro alio ponitur . Sumitur *videre* pro ex-
 periri , vt psalm.15. v.10. *Nec dabis san-*
ctum tuum videre corruptionem .

229. *Caeli laudem* , nimirum quem cae-
 li laudant .

230 Omnia quem vatum spondent oracula, Christum
 Vidisset templo solemnes ferre palumbes.
 Isque vbi, curuato defessus corpore, templum
 Iam grauior penetrat, monuit quod spiritus auctor,
 Ecce simul paruum gremio genitricis Iesum

V A R. L E C T.

231. Reg., Rom. *palumbes*. Ott., Torn., Ald., Poelm. pro d. s., Fabr. *palumbos*. Poelm. in textu, Hadam. *columbas*.

232. Trombellius in Vita V. Deiparae tom. 3. dissert. 22. legit *Ipse vbi curuato*, et pro d. s. *Isque vbi*, quod alii praeferrunt. Crediderim, a Iuuenico scriptum *Is vbi*, producto monosyllabo *is*, vt in similibus alibi dicam. Torn. *vbi curato*

perperam. Sensus enim poscit *curuato*.

233. Trombellius in Vita Deiparae l. c. dissert. 22. q. 7. cap. 1. legit *mouit*, et pro d. s. *monuit*; probat *mouit*, nempe deus vires corpori Simeonis addidit. Lectio communis *monuit* verior etiam est. Verba Euangelistae sunt: *Et venit in spiritu in templum*.

N O T A E.

230. Infra v. 272. *Omnia venturum spondent quem oracula vatum*. De vaticinantibus, et vatibus id verbum *spondere* saepe dici solet.

231. In lege scriptum erat, *Par turturum, aut duos pullos columbarum*; et paulo ante Iuuenicus ait, *Implumesque simul ferre ad delubra columbas*. Cur ergo nunc dicit *palumbes*? Opinor, quia paupertatem Virginis ita magis declarare voluit. Est enim *palumbes*, vel *palumbus* columbus siluestris, in arboribus, ac sepius nidificans. Ex Euangelio quidem non liquet, an Deipara turtures, an columbas, an palumbes obtulerit. Suarius in 3. part. quaest. 37. disp. 16. sect. 1. *Est autem*, inquit, *observatione dignum, cur Euangelista non definite, sed sub disiunctione eorum oblationem retulerit: lex enim sub disiunctione fuit lata, quia voluit hoc offerentium voluntati relinquere, tamen in effectum non seruabatur, nisi definite alterum eorum offerendo. Quum ergo Lucas non legislatoris, sed historiographi munus exerceat, cur non definite retulit, quid Virgo obtulerit? Reuera nulla alia est ratio, nisi quia solum voluit significare Virginis paupertatem, quod nobis esse poterat utile. Nam quod obtu-*

lerit turturem, aut pullum columbae, nihil ad nostram institutionem referebat.

232. Senectus Simeonis describitur. Ex senio curuatur corpus. *Silicernium* hominem decrepitum dictum putant, quasi *silicem cernat*. Senem fuisse Simeonem ex Euangelio colligi potest, et canit Ecclesia in antiphona ad Magnificat in primis Vesperis Purificationis. In lectionibus 2. nocturni eiusdem festi ex quodam sermone, qui S. Augustini dicitur, sed nunc huius esse non creditur, id asseritur: *In templo praesentabatur, et a Simeone sene, famoso, annoso, probato, coronato agnoscebatur*. Certius S. Augustini est sermo 20. de tempore, vbi ait: *Simeon ille senex diu vixerat*.

233. Gremium a sinu differt, quia sinus est intra pectus, et brachia, gremium est complexus ventris, et feminum, quem sedentes efficimus. Si proprietas verborum seruetur, hic pro gremio dicendum esset *sinu*. Sed vnum pro altero saepe ponitur, quidquid contra disputet Valla Elegant. l. 4. c. 37., quem videtur sequi Badius: quamquam is interpretatur, inferiorem pueri partem in gremio foueri potuisse, dum pars superior in brachiis recubabat.

- 235 Ad templum sensit venisse, trementibus vlnis
 Accepit puerum, laetusque haec dicta profatur:
 Nunc, nunc me famulum Dominus nunc liberet arctis
 Corporis e vinclis, finemque imponere verbis
 Dignetur cum pace suis. En splendida nostros
 240 Lux oculos tua circumstat, radiisque refulget,
 Quam cunctis hominum lustratis gentibus addet
 Israelitarum cumulatae gloria plebis.

V A R. L E C T.

237. Torn. *Nunc me famulum*, repugnante metro. Grunero magis arridet lectio cod. Vn. *Nunc, nunc iam famulum*. Ald., Poelm. in textu, Reg., Rom., Hadamar. *atris*. Torn., Fabr. *arctis*. In Ott. deletum est *arctis*, et factum *atris*. Magis placet *arctis*. In Rom. mendum *deus* pro *dominus*. Sabatierius *liberat arctis*, sed postea v. 239. *Dignetur*. Mss., et editi exhibent *liberet*, et mox *Dignetur*. Sed verbis Lucae magis conuenit *liberat*. . . . *Dignatur*. Versiones veteres, et Patres constanter habent, *Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace*. Ambrosius tamen libr. De Iosue cap. 3. legit: *Nunc, Domine, dimitte seruum tuum in pace*, et ita etiam libr. 2. in Lucam. Alibi autem cum aliis facit.

238. In Ottob., et Reg. *vinculis* recte correctum est per *vinclis*.

240. Ald., Torn., Fabr., Reg., Poelm.

N O T A E.

238. *Corporis e vinclis*, vt v. 227. *carere corporis*. Vide etiam Barthium Aduers. pag. 1064., vbi probat, vincula pro corporibus, seu potius vitis, vt ait, poni.

239. Euangelista ait, *in pace*: quae formula e psalmis, aliisque sacrae scripturae locis petita, a christianis semper adhibita fuit, et in elogiis sepulcralibus passim inscripta. Confer Lupium Diss. 1. De baptister. num. 158. seq.

241. *Lustratis*, purgatis, a scelere expiatis; aut illustratis. Vide v. 280.

pro d. s. *radiisque refulget*. Hadamar., Poelm. in textu *radiusque refulget*. Ottob. contra rationem metri *radiisque renitet*, nisi emendes *renidet*, vt videtur factum in Rom. Koenigius ex membranis Barthii protulit *renidet*, editum etiam a Reuschio.

241. Poelm. pro d. s., Rom., Ott. a pr. m., Torn., Ald., Fabr. *addet*. Reg., Hadam., et alii *addit*. Ald. *mentibus* pro *gentibus*.

242. Fortasse *cumulata*, vel *cumulate*. Post hunc versum in Poelm., Ald., Torn., Fabr., Dauentr. legitur hic alius *Hinc ait: Haec quid, virgo, tibi tam mira videntur?* qui ab aliquo sciolo intrusus est, vt cum Euangelista sermo Simeonis ad Virginem conuersus ostenderetur. Deest in cod. Barthii, in nostris Reg., Rom., Ott. Omissus etiam fuit in editione Reuschiana, quod typographi vitio euenisse minus recte suspicatus est Gallandius.

242. De tertia syllaba in *Israelitarum* litem mouet Koenigius, quasi necessario sit longa. Sed praeterquamquod nullum esset peccatum, si secunda, et tertia corripiantur, potest etiam per synaeresin vtraque vocalis contrahi, vt primus pes sit spondaeus: quod ipse Koenigius concedere videtur, dum ex *a*, et *e* diphthongum fieri posse animaduertit. Pari omnino modo *Israelitarum* in suis versibus hexametris dixerunt Dracontius, Fortunatus, Drepanius, et alii.

Quid tantum Mariae stupuerunt pectora matris?

Hic puer ad populi casum datur : iste renasci

245 Concedet populis : dicta in contraria signum

Istius adueniet ; percurreret debita letho ,

V A R. L E C T.

243. In Aldo deest hic versus *Quid tantum Mariae*. Barthius libr. 58. c. 5. ait, vulgo scriptum esse *viscera matris* : quod ego ne in Fabricio quidem inuenio, cuius editionem illo loco Barthius plerumque emendat.

244. Codex Barthii, Rom. *ad casum populi datur*, quod edidit Torn. Alii *ad populi casum*. Ald., Dauentr. *ad casum populis datur*.

245. Reg. *Concedet populos* cum Torn. Plerique *populis*. Grunerus cum codd. Angl. praefert *populos*. Torn., Ald., Fabr., Dauentr. post *populos*, vel *populis* ita legunt *illi signum esse negabunt* — *Foederis, hi contra caelo venisse tenebunt*. — *Liur edax faciet, lethum vt percurrat amarum* : — *Atque animam etc.* Ita etiam Poelm. pro d. s., sed cum Aldo, et Torn. legit *Atque tuam fulgens ani-*

mam, mihi crede, machaera, pro quo alii *Atque animam matris ferro fulgente machaera*. Codex Barthii, Poelm. in textu, Rom., Ott., Hadamar. *populis, dicta in contraria signum* — *Istius adueniet percurrrens debita letho*, — *Atque animam matris ferro fulgente machaera*; — *Quo pateant etc.* Ita Reg., sed, vt dixi antea, *populos*, et mox *percurreret debita*, vti etiam habet Ott. In Rom. est *animum* pro *animam*. Barthius sui codicis lectionem iis expendendam relinquit, qui optimum Christi vatem, vt ait, et antiquitati aestimabilem noua aliquando recensione exornabunt. Eandem lectionem in editione Reuschiana minus rectam putat Gallandius. Teneo scripturam breuiorem; nam alia longior videtur esse facta, vt Iuuenici versus, aliquantulum obscuri, clariores reddantur.

N O T A E .

243. *Tantum*, tantopere, vt supra v. 79.

245. Verba Lucae sunt : *Ecce positus est hic in ruinam, et resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur*. His respondent versus Iuuenici, *Hic puer vsque ad adueniet*. Sequitur Lucas : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes*. Vetus Italica in ms. Colbert. *Et tuam, et ipsius animam pertransiet etc.*, in ms. Cantabr. *Et tuam ipsius autem animam*. Iuuenicus haec ita reddit, *Machaera ferro fulgente percurreret debita letho, atque animam matris*. Intellico *debita letho*, vitam filii, quae letho debita erat, vt dicitur *Debitum naturae persolvere* : quae est interpretatio Reuschii. Haec autem ipsa machaera erit signum, quo demonstratur, puerum hunc esse Messiam : sed nonnulli negabunt,

eam machaeram esse signum Messiae. *Signum dicta in contraria* ex graeco textu petatum est, σημεῖον ἀντιλεγόμενον, nempe signum, de quo in vtramque partem disceptabitur. Ita quidem idem Reuschius, suam scripturam secutus. Sed verius cum Maldonato interpretor, Christum positum esse in signum, in quod omnes fere iudaei non solum lingua, sed etiam manu tela sua conicerent : non enim contenti saepe blasphemasse, etiam crucifixerunt. Christus enim in passionē similis scopo fuit, cui contradici, id est, de quo feriendo, configendoque certari solet. Ipsa vero passio vehementem adeo dolorem Mariae attulit, vt tamquam gladius animam eius pertransierit. Christo autem ita patiente, apparuit, quo quisque erga illum animo, qua fide fuerit.

Atque animam matris ferro fulgente machaera;

Quo pateant tecti tenebrosa volumina cordis.

Haec ait in Simeone deus: mox ecce prophetae

250 Feminam sancto complet spiramine mentem.

Anna fuit natu grauior, quam in flore iuuentae

Destituit viduam mors immatura mariti.

Casta sed in templo semper pro coniuge vita,

V A R. L E C T.

249. Editi omnes, quos vidi, ita habent *Haec ait in Simeone deus: vox ecce prophetae*. Barthius in suo codice corruptum id reperit *Haec Simeon dixit mox deus ecce prophetae*: veram scripturam ex aliis codicibus in medium reducendam sperabat. Eam exhibent tres codices apud Reuschium, et tres nostri Rom., Reg., et Ott. *Haec ait in Simeone deus: mox ecce prophetae* — *Feminam* etc. Explicatur id in glossa Reg. *prophetae* — *prophetissae Annae*: scilicet deus compleuit feminam mentem Annae prophetissae. Quum non intelligerent librarii, *propheten* dici de femina, vt *sacerdotem*, va-

tem, et similia, versum corruperunt, posito *vox* pro *mox*.

252. Poelm. pro diu. script., Ald., Dauentr. *Constituit viduam*.

253. Editi *Hinc fruitur casta charo pro coniuge vita*, — *Continuoque dei cultu: quae numine ducta* — *Cognouit*. Apud Reuschium nonnulli codices, vt hic innuit, et nostri Reg., Rom., Ott. ita legunt *Casta sed in templo semper pro coniuge vita*, — *Et cultus cessare dei, quae numine iussa* — *Cognouit*. Et glossa in Reg. *cessare* — *accessere illi feminae*. = *iussa* — *compulsa*.

N O T A E.

247. *Machaera* in Vulgata, et veteri Italica versione dicitur gladius, a Paulino epist. 50., al. 43. *framea*, vel *gladius*, ab Augustino epist. 149. *framea*, in textu greco *ρῶμφαλα*, *rhomphaea*. *Machaera* est gladius longus ab vna parte acutus, *framea*, et *rhomphaea* hastae genus, sed tempore Augustini *framea* etiam, et *rhomphaea* quoddam gladii genus significabant. Vide epist. Augustini 120. cap. 16., et Isidorum l. 18. Orig. cap. 6.

248. Nota, quo pacto Iuuenius interpretatur verba Euangelii, *Vt reuelentur*: non enim particula *Vt* est causalis hoc in loco. *Quo pateant* idem est, ac *Tunc patebunt*. *Volumina cordis* noue fortasse dictum, sed eleganter. *Volumen* est, quidquid in gyrum flectitur. Translate quoque Plinius l. 7. cap. 45. *Magna sortis humanae volumina*.

249. Cur *propheta*, vel *prophetes*, *prophetae* de femina dici non possit, nullam idoneam rationem video. Reuschius non dubitasset nostram scripturam sequi, si hic vsus vocabuli *prophetes* probatus illi fuisset. Atqui Hilarius in psalm. 14. num. 4. aperte ait, *Anna prophetes*. Vetus Italica in ms. Cantabr. habet, *Anna prophetis*; genitiuus erit *prophetis*, vel *prophetidis*. Possis ergo ita legere *mox ecce prophetis*. Sed quum auctorem Hilarium habeamus, communi voce utimur *prophetae*, quae per sequentem dictionem *Feminam mentem* ad feminam propheten restringitur. Vossius l. 1. De anal. c. 19. ex Aeschilo profert *τὰς προφῆτας*, ex Terulliano *prophetes* non semel, et ex Sardonio *psaltes*.

250. Vide notam ad v. 120.

Et cultus cessere dei ; quae numine iussa

255 Cognouit Christum , et simili sermone locuta est .

Inde vbi solemnem pueri pro nomine legem

Compleuit genitrix , et Ioseph omnia mirans ,

Ad patriam laeti repedant , puerumque reportant .

Gens est vltior , surgenti conscia soli ,

V A R. L E C T.

257. Rom. *genitrix* , *Ioseph* , deest et .

258. Poelm. in textu , Hadam. *redeunt* : plerique *repedant* . Barthii codex *repetunt* : sic cum praepositione *ad* vsurpant verbum *repeto* Virgilius , Gratius , et alii . Rom. mendose *Ad primam laeti* .

259. Reg. , Rom. , Ott. , Poelm. pro d. s. , Torn. *Gens est vltior , surgenti conscia soli* . Ita Aldus , sed *proxima pro conscia* . Fabr. , Poelm. in textu , Hadam. *Gens est eoi Phaebo orto proxima regni* . Forte *surgentis conscia solis* .

N O T A E

254. *Cessere* , *successere* , *euenere* , *acessere* , tamquam sors optima in locum coniugis . Nepos in Vita Datam. cap. 1. *Ea , quae prospere ei cesserunt* . Virgilius l. 3. Aeneid. v. 333. *Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit* — *Pars Heleno* . Huius significationis ignoratio ansam corrumpendi locum librariis dedit . *Numine iussa* , quasi dei nutu , et voluntate iubente , vt v. 299. *Diuino numine iussus* .

256. *Pueri pro nomine* , pro ipsa pueri persona , vt apocalyps. cap. 3. v. 4. Confer , quae hanc in rem disserui in Hymnod. Hisp. in not. ad hymnum S. Isidori pag. 275 .

258. *Ad patriam* , videlicet Nazareth . Sequitur enim Lucam cap. 2. v. 39. *Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini , reuersi sunt in Galilaeam in ciuitatem suam Nazareth* . Quid ergo fieri potuit , vt Bethlehem Christi post praesentationem in templo a Magis adoratus fuerit ? Pro Iuuenico respondeat Epiphanius , qui , vt dixi ad v. 220. , parentes Iesu cum eo Bethlehem e Galilaea iterum venisse opinatur .

259. CAPVT X. *Magi cum muneribus veniunt* . Matth. cap. 2. a v. 1. ad v. 12. Reuschius in hanc propendit interpretationem , quod gens illa dicatur conscia soli nascenti , quia eius ortum callebat .

Melius puto , quia veluti contermina erat soli nascenti . Oratio de Magis ex oriente habita a Samuele Durrio , moderante Omeisio , excusa est Altfordii anno 1686. De iisdem Magis scripserunt plures auctores , quos indicaui ad v. 220. Antonius Collinus impudentissime veritatem historiae Magorum negauit , quam in Euangelium Matthaei intrusam fuisse probare conatus est . Intolerabilis hic error , vt aliorum veterum Patrum , sic etiam auctoritate minime suspecta Iuuenici refellitur . Adisis eruditam Dissertationem Liberati Fassonii *De veritate , atque diuinitate historiae Magorum , quae est apud Matthaeum . Romae* 1758. Magos remotis orientis partibus venisse Iuuenicus sentit , quum eorum gentem *vltiorem* dicat , *nascen-tique soli consciam* . Paulo post v. 276. eos Persas vocat : quo nomine omnes orientales extra romanum imperium nationes Iuuenici tempore censebantur , vt existimat Barthius l. 58. cap. 2. At Iuuenicum pro veris Persis eos habuisse facile crediderim . Quin etiam Prudentium puto imitatione Iuuenici sic cecinisse hymn. 12. Cath. v. 25. *En Persici ex orbis sinu , — Sol vnde sumit ianuam , — Cernunt periti interpretes — Regale vexillum Magi* . Confer nostrum Comment. ad hunc Prudentii locum .

260 Astrorum solers ortusque, obitusque notare.

Huius primores nomen tenuere Magorum.

Hinc lecti procures Solymos per longa viarum

Deueniunt, regemque adeunt, orantque doceri,

Quae regio imperio puerum Iudaea teneret

265 Progenitum: sese stellae fulgentis ab ortu

V A R. L E C T.

261. Barthius libr. 57. Aduers. cap. 2. edidit *Quorum primores*, nescio, an casu pro *Huius primores*.

262. Poelm. pro d. s., Ottobon., Rom. *Solymos*. Reg. *Tunc hi delecti Solymos*, et prius videtur fuisse *dilecti*. Alii *Solymas*.

N O T A E.

260. *Solers notare*. Horatius libr. 4. od. 8. v. 7. *Hic saxo, liquidis ille coloribus - Solers nunc hominem ponere, nunc deum*. Sic Ovidius, Silius, alique poetae locuti sunt. Diuersarum gentium sapientes, qui sacris praeerant, caeremoniasque dirigebant, et reconditis disciplinis addicti erant, Magi appellabantur. Iuuenius astronomiam, et mathematicas contemplationes illis attribuit, idemque Tertullianus, S. Leo, Sicardus Cremonensis, Arnoldus Abbas Bonaevallis, atque S. Thomas, cui scholastici plerique adhaerent, senserunt. Prudentius Apoth. v. 617. de Magis: *Dirigit trepidans chaldaeo in vertice pernox - Astrologus*: quem ad locum Weitzius profert versiculum: *Ille penes persas magus est, qui sidera norit. Magicum olim vocabatur, quidquid arcanum erat, et a vulgi captu remotum*. Sic Lucanus l. 3. Pharsaliae hieroglyphicas aegyptiorum sculpturas vocat *magicas linguas*: ita enim ait v. 223. *Et saxis tantum volucresque, feraeque, - Sculptaque seruabant magicas animalia linguas*.

261. Etiam id in controuersiam vocatur, fuerintne reges Magi. Ita vulgo creditur: sed haec opinio veterum certa auctoritate caret. Iuuenius *Primores* illius gentis vocat, a veneratione, ait Barthius col. 2722., studiorum sapientiae, quibus Magi erant populis orientalibus accepti.

265. Hadam., Poelm. in textu *Iam genitum: et sese*. Poelm. pro d. s., Fabr. *Progenitum; et sese*. Elegantius Ald., Torn. cum Reg., et Ott. *Progenitum: sese sine et*. Sic etiam Rom., et Dau. Iterum v. 274. *Proigni maneat*.

Profecto ex Iuuenio potius colligitur, non fuisse reges, quam fuisse. A regibus proximam dignitatem Magos habuisse, censet Fabricius in Commentar. poetar. christianor.

262. Innuat Iuuenius, Magos tamquam legatos, a suis gentibus delectos, venisse, ut Christum adorarent. Gaudentius Brixianus ad Paulum fratrem serm. 19. *Herodes persequitur paruulum: sed stellae obsequentis fulgor magnum declarat deum; quem legati vniuersarum gentium Magi suppliciter adorantes caelesti regi debitam honorificentiam, oblatione mysticorum munerum, deferebant*. Hoc etiam obscurum est: neque enim ab vniuersis gentibus reipsa missi sunt Magi. His tamen gentes significantur. *Per longa viarum*, ut supra v. 180. *Per plurima terrae*. Palaestinae vrbs princeps Hierusalem dicebatur etiam *Solyma*, *Solymorum*. Populi Palaestinae *Solymi* appellabantur. Tacitus l. 5. Hist. cap. 2. *Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditae vrbi Hierosolymam nomen e suo fecisse*. Hinc *Solymus* adiectiue. Iuuenalis sat. 6. v. 543. *Interpres legum Solymarum*.

264. Schoettgenius explicat, *Quae Iudaea*, quae pars Iudaeae, teneret puerum regio imperio: scilicet inuitis musis. Expono. *Quae regio Iudaea etc.*

265. Oratio de Stella Magorum duce Admo-

Admonitos venisse viam, quo supplice dextra

Exortum terris venerabile numen adorent.

Territus Herodes Solymorum culmina vatum,

Quique prophetarum veterum praedicta recensent,

270 Imperio accitos iubet omnia quaerere legis,

Queis pateat, quae sint genitalia moenia Christo,

Omnia venturum spondent quem oracula vatum.

V A R. L E C T.

266. Ott. a pr. m. *via*. Melius *viam*. Trombellius De vita Deip. tom.3. part.1. dissert. 23., nescio, vnde edidit *venisse diem*: pro d. s. indicat *viam*.

268. Poelm. in textu, Ald., Hadam., Fabr. *Herodes vatum, legumque peritos*. Torn., Poelm. pro d. s., Reg., Rom., Ott. *Herodes Solymorum culmina vatum*.

269. Ald. cum aliis *praesagia noscunt*. Reg., Rom., Ott. cum aliis *praedicta recensent*.

270. Hadam., Poelm. *omnia acquirere*, quod lex metri respuit. Sabatierius pro d. s. notavit etiam *omnia acquirere*. Pro *omnia* coniici licet *omina*.

271. Ald., Torn. *quo pateat*. Fabr. *qua pateat*. Hadam., Poelm., Ott., Reg., Rom. *queis*, vel *quis pateat* cum glossa in Reg. *quibus sacerdotibus compertum sit*: sed melius intelligetur *quibus praesagiis*, vel *prophetiis legis*.

272. Ott. *mendose spondentque oracula*.

N O T A E.

habita a Guilielmo Frizio, moderante Omeisio, typis edita fuit Altfordii anno 1683.

266. *Venisse viam*, vt *ire iter, vivere vitam, servire servitutem*. Cicero Philipp.2. cap.25. *Venisse tot dierum viam*. Reuera elegantius id a Cicerone dicitur, quia additur *tot dierum*, vt elegantius dicitur *viuo vitam infelicem*, quam simpliciter *viuo vitam*; et infra Iuuenus *Gaudia magna Magi gaudent*, quod venustius est, quam si dixisset *Gaudia Magi gaudent* sine vlllo adiectiuo, quod vicem aduerbii gerat.

267. *Numen adorent*. Sic v. 277. *Monstrare colendum*, et v. 285. *Regique, hominique, deoque — Dona dabant*. Ita Iuuenus, ita alii Patres in Euangelio legunt, Christum a Magis adoratum tamquam deum. Recte igitur impudentem temeritatem Basnagii, Clerici, et Richardi Simonis coarguunt, et refellunt Ioann. Franciscus Buddeus Medit. sacr. pag.56.,

Honoratus a S. Maria tom.2. Animaduers. in reg. crit. l.3. dissert.4. art.5., et Fassonius in peculiari Dissertatione *De cultu Iesu Christo a Magis adhibito*, Romae 1736., vt alios omittam.

268. Sacerdotes ethnicorum vates, et prophetae dicebantur. Macrobius l.7. Saturn. c.13. *Adeo, inquit, Disari, verum ita vt dicis aegyptios opinari, vt ego sacerdotes eorum, quos prophetas vocant, quum vidissem etc.* Quum autem v.279. dicit Iuuenus *Imperio accitos*, mutat genus, quia ad sensum respicit, non ad verba. Vide Comment. ad Prud. l.2. contra Symm. v.504., et not. ad Dracontium Eleg. v.153.

269. Cicero 2. de Legib. c.8. *Interpretari fatidicorum, et vatum effata incognita*.

270. *Omnia legis* pro *omnem legem*, vel *omnes leges*, vt v.262. *longa viarum*, et v.180. *plurima terrae*.

- Tunc manifestatur, Bethlehem quod moenibus illum
 Progigni maneat, cui sacram ducere plebem
 275 Israelitarum sancta virtute necesse est.
 Tunc iubet Herodes, Persas pertendere gressum,
 Inuentumque sibi puerum monstrare colendum.
 Ecce iteris medio stellam praecurrere cernunt,
 Sulcantem flammis auras, quae culmine summo
 280 Restitit, et pueri lustrata habitacula monstrat.
 Gaudia magna Magi gaudent, sidusque salutant:

V A R. L E C T.

273. Reg., Ald., Ottob. scribunt *Bethleem*: alii *Bethlem*. Rom. *Betheleem*.

275. Hadamar., Poelm. in textu, Fabr. *sacra*: Ott., Ald., Torn., Rom., Dau. *sancta*: Reg. *prompta virtute*.

276. Ald., Reg., Poelm. pro d. s. *Tunc iubet*. Rom., Ott., et alii *Hinc iubet*. Mallem *Huc iubet*. Sacer textus: *Et mitens illos in Bethlehem*.

277. Poelm. pro d. s. *videndum*: plerique *colendum*, quod ex ipso Euangelio petitum est.

278. Poelm. pro d. s., Ald. *ecce viae*. Reg., Ott. cum aliis *ecce iteris*. In Wes-

themero *iterum* pro d. s. fortasse mendum est pro *iteris*: in textu habet *viae*. In Rom. etiam est *iterum*: ibidem *percurrere* pro *praecurrere*. Sabatierius etiam edidit *percurrere*: sed Euangelio magis congruit *praecurrere*.

279. Poelm., Hadam. *auram*. Reg., Ott., Ald., et alii *auras*. Reg., et, vt videtur, Ottob. *quae culmine*. Editi, quos vidi, *quae in culmine*.

281. Poelm. in textu, Hadam. *magna Magis redeunt*: lege cum Rom., Reg., Ott., Ald., Torn., et aliis *magna Magi gaudent*.

N O T A E.

274. *Maneat*, fixum sit. Cicero non semel, *Maneat ergo*, *Illud maneat*; quem alii imitantur.

276. *Pertendere gressum*, vt *tendere iter*, *tendere cursum*.

278. *Iteris* pro *itineris*, quod vsitatus est. Obliquis *iteris etc.* vsi sunt Lucretius, Propertius, Accius, Varro, Naevius, Iulius Hyginus. De stella, quae Magis apparuit, videndae sunt Dissertationes Iohannis Friderici Frenzel, Eliae Bertrandi, et Iac. Elsneri.

279. *Sulcantem auras*, elegans metaphor. Virgilius l. 2. Aeneid. vers. 694. seqq. *Stella facem ducens multa cum luce cucurrit*. . . . *Tum longo limite sulcus* — *Dat lucem*. Similia Lucanus, Val.

Flaccus, Prudentius, alique boni poetae habent.

280. *Lustrata*, nempe ab ipsa stella veluti illustrata. Saepe enim verbum simplex pro composito ponitur, vt *verto* pro *euerto*. Neque aliam significationem verbo *lustrare* tribuo, quum ait Virgilius l. 4. Aen. v. 607. *Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras*, et l. 7. vers. 148. *Postera quum prima lustrabat lampade terras* — *Orta dies*.

281. *Gaudia magna gaudent*, eleganter dictum, vt animaduerti ad vers. 266. Inter epistolas familiares Ciceronis l. 8. epist. 2., quae Caelii est ad Ciceronem, *Vt suum gaudium gauderemus*. Terentius Andr. scen. 5. act. 5. in fine: *Nam hunc*

Et postquam puerum videre sub vberis matris,

Deiecti prono texerunt corpore terram.

Summissique simul quaesunt: tum munera trina,

285 Thus, aurum, myrrham regique, hominique, deoque

Dona dabant. Totam mox horrida somnia noctem

Solicitant, saeuumque iubent vitare tyrannum.

V A R. L E C T.

282. Reg., Ott. cum Torn. *Et postquam*. Rom., et alii *At*.

284. Ald., Torn., Hadamar., Dau., Poelm. in textu, Fabr. *Summissique simul mox mystica munera promunt*. Poelm. pro d. s. *Summissique simul quaerunt tunc munera trina*. Ita Reg., Rom., Ott., sed *quaesunt* pro *quaerunt*: in Ott. prius fuit *simulque sunt*, sed correctum fuit per *simul quaesunt*. Haec vera scriptura videtur: ponitur *quaesunt* pro *orant*, ut *quaeso*, *quaesumus*, *quaesit* apud Lucretium, *quaesere* apud Plautum.

285. Poelm. in textu, Hadam., Torn., Fabr. *Aurum, thus, myrrham regique, deoque, hominique*, quod aptius videtur Labbeo De script. eccles., ubi agit de Iuuenico, ut singula membra sibi inuicem respondeant. Ald., Dauentr. cum nostris Ottob., Rom., Reg. *Thus, aurum, myrrham regique, hominique, deoque*. Ita fuit in membranis Barthii, qui libr. 58. cap. 2. melius versum collocandum ait, si lega-

tur *Aurum, myrrham, thus regique, hominique, deoque*. S. Hieronymus, qui hunc versum laudat, ita eum legit, ut in nostris codicibus extat. Isidorus l. 1. Orig. cap. xi. postrema verba sic refert: *Subiunctivae dicuntur, quia subiunguntur, utque: dicimus enim, Regique, hominique, deoque: non dicimus, que regi, que homini, que deo*. Alcuinus De diuin. offic. cap. 5. *Haec dona Iuuenicus presbyter mire* (al. metro) *conclisit: Aurum, thus, myrrham regique, deoque, hominique – Dona ferunt*.

286. Ott., Reg., Poelm. pro d. s. *Dona dabant*. Fortasse *Donabant*; nam supra praecessit *munera*. Ald. cum plerisque *Dona ferunt*, uti etiam legitur apud Hieronymum, et Alcuinum.

287. Rom. *Solicitant, saeuumque iubent*: ita solet scribere Rom. *saeuus* pro *saeuus*: et saepe in mss. haec vocabula sunt inter se confusa, videlicet *saeuus*, et *saeuus*.

N O T A E.

scio mea solide solum gaudisurum gaudia. Adde A. Gellium l. 9. c. 9. *Gaudium gaudet genuinum, et intimum*.

282. *Videre* verbum notandum. Etsi enim Vulgata habeat *inuenerunt*, tamen *viderunt* reperitur in plerisque mss. graecis apud Wetstenium, Birchium, et Matthaeium. Vetustissimum exemplar Vaticanum 1209. pariter exhibet *viderunt*, uti etiam versio latina antiqui codicis Cantabr., et Auctor oper. imperf. in Matth.

285. Quum munera a Magis oblata mystice innuant deum, regem, hominem, minime dubium est, quin thus deum si-

gnificet, aurum regem, myrrha hominem, quocumque tandem ordine ea dona commemorentur. Eandem significationem his muneribus tribuit Prudentius in Dittochaeo, neque tamen ordinem seruat: *Hic pretiosa Magi sub Virginis vberis Christo – Dona ferunt puero, myrrhaeque, et thuris, et auri, – Miratur genitrix tot casti ventris honores, – Sequedeum genuisse, hominem, regem quoque summum*. De hac munerum oblatione plura dixi in Comment. ad Prudentium hymn. 12. Cath. vers. 69.

Denique diuersis Herodis callibus aulam
Diffugiunt, patriamque Magi rediere latentes.

290 Ipsum etiam puerum monitis caelestibus actus
Aegyptum cum matre simul transportat Ioseph.
At ferus Herodes sibimet succedere credit,
Quem callens astris quaesisset cura Magorum.
Quorum praecauto discessu sollicitatus,

295 Horribilem iussit Bethlehem per compita caedem,

V A R. L E C T.

289. Ald. *rediere latenter*. Rom. male
Magi redire laetantes.

293. Rom. ad marg. *Quae* pro *Quem*.

295. Reg., Rom., Ottob. *Horribilem
iussit Bethleem per compita caedem*, — *In-
fantes mandans, teneramque sub vber
plebem* — *Auelli ferro nullo sub crimine*

culpa. In Rom. est *cunctos* pro *mandans*,
et *euelli* pro *auelli*. In Ott. est *teneram
sub*, sed addendum est *que*, vt metro
consulatur. Poelm. in textu, Hadam.
Crudeli tinxit Bethlemica compita caede,
— *Infantes cunctos, teneramque sub vbe-
re plebem* — *Euellit ferro nullo sub crimi-*

N O T A E.

288. *Diuersis Herodis callibus aulam*:
traiectio verborum non nihil implexa pro
diuersis callibus aulam Herodis. Similes
locutiones non raro apud poetas occurrunt.

290. CAPVT XI. *Ioseph ab Angelo in
somnia admonitus cum puero, et matre
eius in Aegyptum fugit, et infantes occi-
duntur*. Matth. cap. 2. a vers. 19. Infanti-
cidium Herodianum, quod tamquam apo-
cryphum, et Euangelio Matthaei assutum
nonnemo impie refellebat, certa, ac di-
uina fide credendum esse, demonstrant
Ioannes Fidalke in *Historia infanticidii He-
rodiani*, Car. Gotlieb Hoffmann in Dissertatione,
*Cur Iosephus caedem infantum Be-
thlehemitarum tacuerit*, et Castus Innocens
Ansaldi in *Vindiciis Herodiani infanticidi*:
sic enim defensionem historiae de in-
fanticidio Herodiano inscribere voluit.

291. *Aegyptum* pro *in Aegyptum*.
Eiusmodi praepositio a poetis non raro o-
mittitur, nonnunquam etiam ab histori-
cis. *Transportare* communi vsu de iis dici-
tur, quae naui trans mare, vel flumen
vehuntur. Iuuenus vtitur pro *porto*.

292. *Sibimet* emphasin habet, vt vers.
101. *Vnde igitur sobolem mihimet sperabo*

venire? Iuuenus tempus mutat *succede-
re* pro *successurum*: quae mutatio tempo-
rum familiaris fuit poetis christianis, et
aliquando ab antiquioribus scriptoribus vsi-
tata, vt notauimus ad Dracontium libr. 3.
v. 376. Simili ratione quum nascente Au-
gusto denunciatum fuisset, regem populo
romano naturam parturire, senatus exter-
ritus censuit, *Nequis illo anno genitus edu-
caretur*. Suetonius in Augusto cap. 94. ita
refert, et addit, eos, qui grauidas vx-
ores haberent, quo ad se quisque spem tra-
heret, curasse, ne senatusconsultum ad
aerarium deferretur.

293. Hunc versum Vigilius l. 4. contra
Eutychem a Iuueno mutuatus est pag. 42.
*Eundem Herodis insidiis appetitum, quem
callens astris quaesiuit cura Magorum etc.*
Callere pro *perfecte scire* melius iungitur
cum accusatiuo, quam cum ablatiuo. Re-
peritur tamen cum ablatiuo apud Iusti-
num, Solinum, Valerium Maximum,
Apuleium. Figurata constructio est *cura
callens Magorum* pro *cura Magorum cal-
lentium*. Figurata etiam ponitur *astris* pro
astronomia.

295. *Iussit caedem*, vt imperat tribu-

Infantes mandans, teneramque sub vberibus plebem
 Auelli ferro nullo sub crimine culpa.

Haec etiam caedes olim praescripta manebat,

Quam bonus Ieremias diuino numine iussus

300 Complorat, misero sobolis pro funere matres

Horrendis grauiter caelum pulsare querelis.

Ast ubi sopitus furor est, et saeua tyranni

Infantum horribili feritas satiata cruore

Extinxisse putat cunctos, quos primus, et alter

V A R. L E C T.

ne culpa. Ald., Torn., Fabr. ita, sed *mandans, teneramque sub vberibus plebem - Innocuam in sinibus rigido succumbere ferro.* Fabricius legit *teneroque*, et mox *in sinibus.* Poelm. pro d. s. coniunxit vtramque lectionem *Horribilem etc. Infantes etc.*, ut in Reg., et postea *Innocuam*, ut in Aldo.

299. Ott., Rom. *Quam bonus Hieremias diuino numine iussus*: cohaeret Reg., sed scribit *Heremias*. Editi, quos videre licuit, *Nam pius hanc vates diuino numine doctus*: in Torn. est *iussus* pro *doctus*. Sic vers. 348. h. l. *Isaias vates cecinit quod numine iussus*: et vers. 254. *Numine iussa*. Hoc verbo *iussus* Iuuenicum delectari constat. Retineo lectionem codd. Vatt., et Rom., quam fortasse mutarunt, qui non intellexerunt, recte procedere metrum cum *Ieremias*, facta synaeresi in duabus primis vocalibus, ut in *Iesus* saepe fecit Prudentius.

N O T A E.

ta. Tacitus Annal. l. 4. c. 72. *Tributum iis Drusus iusserat*, et l. 13. cap. 15. *Neque iubere caedem fratris palam audebat*, et in Vita Agricola cap. 45. *Nero iussit scelera, non spectauit.*

296. Iuuenicus libenter easdem phrases repetit. Paulo ante vers. 282. *Videre sub vberibus matris.*

297. *Crimen* hic sumi potest pro causa, seu praetextu. Virgilius l. 7. vers. 339.

300. Sabatierius *Complerat*, et pro d. s. *Complorat*, quod vnum in editis, et mss. reperio. Ald., Poelm. pro d. s. *miseriae*. Reg., Rom., et alii *misero*: in Ott. fortasse a pr. m. fuit *miseriae*, aut *miseras*, a sec. m. est *misera*, quod sustineri nequit. Aldus *miseras* intelligit matres, ut ex scriptura vers. seq. liquet.

301. Ald., Poelm. pro d. s. *Horrenda grauiter pulsabunt aethera voce*. Alii *Horrendis grauiter caelum pulsare querelis*.

302. Rom. et *saeua tyranni*.

303. Ald., Poelm. pro d. s. *roseo*: plerique *horribili*.

304. Reuschius edidit *vnus, et alter*, quod ipse, Koenigius, et Schoettgenius explicant de binario, quamuis lis sit inter philologos, num hac locutione binarius, an ternarius numerus explicetur. Nostri codd. habent *primus, et alter* cum aliis editis, ut l. 4. v. 236. *Tum primus, et alter*.

Disiice compositam pacem: sere crimina belli. Tullius etiam dixit, notante Reuschio, *Suscipere crimen culpa.*

299. *Bonus* est probus, ac fortasse hoc loco misericors, quod indicat verbum *complorat*. Saepe etiam *bonus* significat beneficum, facilem, clementem.

300. *Funere*, morte: quae significatio obuia est.

301. *Pulsare* regitur a *complorat*. Vi-

305 Annus lethiferi miseros oppresserat aeui :

Mirandis rursus deuinctus membra sopore
Vrgetur monitis Mariam, puerumque Ioseph
Aegypto ad patriam vectare, vbi Nazara felix
Olim praedictum puero dedit addere nomen.

310 Dixit et alterius quondam praenuncia vatis

V A R. L E C T.

305. Poelm. in textu. Hadam., Fabr. *misere suppresserat*. Ald., Ott., Rom. *miseros oppresserat*. Torn. *miseros suppresserat*. Reg. *miserandus presserat*. Fortasse praestabit legere *lethiferi miserandos presserat*.

306. Poelm., Hadam. *rursum*. Reg., Rom., Ott. cum aliis *rursus*. Reuschius pro d. s. *deuinctus*, quod non censet absurdum, vt apud Ouidium l. 1. Metam. vers. 684. de Mercurio, *Servantia lumina (Argi) tentat vincere*, et v. 685. *Pugnat molles euincere somnos*.

307. Reg., Rom. *Vrgetur monitis Mariam, puerumque Ioseph*: ita etiam Ott.,

sed mendose *quae pro que*. Forte legendum *puerumque Iosephus*, aut hiatus admittendus est in *puerumque Ioseph*, neglecta synaloepha: quem Reuschius putat de industria a Iuuenico admissum. Editi *Ioseph vrgetur monitis Mariam, puerumque*.

308. Poelm. mendose *victare*.

309. Ald., Torn., Poelmann. pro d. s., Fabr. *praedictum*, quod extat etiam in Reg., et Ott., et significat *praenunciatum nomen*: *Quoniam Nazaraeus vocabitur*. Hadam., Poelm. in textu *praedicto* minus bene. In Rom. mendum est *puro* pro *puero*.

N O T A E.

delicet plorat Ieremias, quod vox in Rama audita est etc. Reuschius ait, subaudiendum hic esse *iubens*. Similem femineum vlulatum describit ex Ennio Virgilius libr. 2. Aen. vers. 486. *At domus interior gemitu, miseroque tumultu - Miscetur*. Statius Silu. 5. 1. 22. *Iniustos rabidis pulsare querelis - Caelicolas solamen erat*. Maldonatus innuit, Iuencum respexisse ad significationem vocis *Rama*, *excelsum*, quasi vox vsque ad caelos peruenerit. Vide not. ad l. 3. v. 142.

305. *Lethiferum aeuum* vocat aetatem infantium, quia Herodes iusserat, occidi omnes a bimatu, et infra.

306. CAPVT XII. *Ioseph in somnis monitus puerum, et matrem eius in patriam reducit*. Matthaei cap. 2. a vers. 19. ad vers. 23.

307. *Vrgeo* cum infinitiuo; de quo videtis not. ad Dracontium l. 3. v. 446.

308. *Aegypto* sine praepositione *ex*,

vt in re simili dixi supra ad vers. 308. *Nazara*, seu Nazareth felix, vt iterum l. 2. vers. 106., quia ibi habitauit Iesus, nomenque Nazaraei illi dedit, siue potius addidit.

309. *Dedit addere* simili syntaxi, ac supra v. 222. *Obseruare dedit*.

310. Coniungit Iuencus duas has praedictiones, quae seorsum ab Euangelista memorantur; nempe vers. 15. cap. 2. ait Matthaeus, *Vt adimpleretur, quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ex Aegypto vocaui filium meum*: quod ex Osea cap. xi. vers. 1. petitum est. Rursus Matthaeus cap. 2. v. 23 *Vt adimpleretur, quod dictum est per prophetas: Quoniam Nazaraeus vocabitur*. Euangelista numerum multitudinis pro singulari usurpat, vt Iuencus cum aliis interpretibus exponit. Intelligitur autem Isaias cap. xi. v. 1., vt multi volunt. Fortasse Iuencus exemplar Matthaei vidit, in quo scriptum esset

Vox instincta deo : Veniet , veniet mea proles
Aegypto ex alta terris lumenque , salusque .

Crescebat rapidis annorum gressibus infans ,
Occurrens aeuum sapientia praeueniebat ,

315 Gratiaque in vultu , et verbis veneranda micabat .

Et iam bisenos aeui comprehenderat annos ,
Quum paschae ritum seruare ex more parentes
Ad templum laeti puerum perducere festis
Omnibus annorum vicibus de more solebant .

320 Ergo aderant paschae pariter , cunctisque diebus
Festorum impletis patriam remeare parabant .

V A R. L E C T.

311. Ald. , Poelm. pro d. s. *instructa* pro *instincta* : quod postremum longe melius est . Rom. corrupte *Mox instincta*.

314. Rom. *Procurrrens* : Ald. , Fabric. *Praecurrens* : alii *Occurrens* . In Aldo , et Rom. mendum est *proueniebat* .

315. Poelm. pro d. s. *Omniaque in vul-*

tu , et verbis veneranda micabant .

316. Ald. , Torn. , Reg. , Ottob. , Rom. *Et iam* . Alii *At iam* .

317. Ald. , Torn. , Rom. , *seruando* pro *seruare* , quem graecismum infinitiui pro gerundio vocat Reuschius .

318. Ald. , Ott. *laeti* : alii *laetis* .

N O T A E .

per prophetam : nam versio vetus in mss. Colb. , et Corb. , et textus graecus in ms. I. Bodl. in singulari exhibent *per prophetam*.

311. *Instincta* , verbum ab optimis scriptoribus vsitatum , et saepe adhibitum , quum sermo est de afflatu diuino , qui etiam instinctus diuinus a Cicerone dicitur . *Instincta deo* pro *a deo* , vt supra vers. 219. *Vox missa deo* .

313. Hi tres versus desumpti sunt ex Luca cap. 2. v. 40. Iuuenius ita narrationem disponit . Ex Luca accipit , et continenter narrat natiuitatem Christi , circumcisionem , et praesentationem in templo vsque ad v. 39. cap. 2. *Et , vt perfecerunt omnia secundum legem Domini , reuersi sunt in Galilaeam , in ciuitatem suam* . Tum interserit Magorum aduentum , et adorationem , infanticidium Herodianum , fugam in Aegyptum , ac regressum in ciuitatem Nazareth ex Matthaeo . Subinde ex Lucae cit. v. 40. c. 2.

pergit narrare res gestas in pueritia Iesu .

316. CAPVT XIII. *Iesus quaesitus a parentibus inuenitur in medio doctorum disputans* . Lucae cap. 2. v. 42. ad v. 51.

317. *Quum* , et postea *solebant* in indicatiuo , quia mentio temporis praecessit. Vide not. ad l. 2. v. 6.

319. *Omnibus annorum vicibus* , nempe *per omnes annos* , vt ait Euangelista . *Vices* saepe significant vicissitudinem , alternationem . Plinius l. 12. c. 14. *Per vices annorum* , quod exponitur *alternis annis* . Interdum tamen *vices* denotant tempora , quibus aliquid fit . Horatius libr. 4. od. 14. v. 13. *Deiecit acer plus vice simplici* . Columella l. 3. cap. vlt. *Annua vice* , scilicet omnibus annis . Non omnino certum est , Christum per singulos annos Ierusalem ascendisse . Sed id ab Euangelista quodammodo indicatur , atque ita etiam sentit Beda cum Iuuenio .

321. *Patriam* pro *in patriam* , vt ob-

Quum puer in populo comitis vestigia matris
Deseruit, templique libens secreta petiuit.

Illum per vicos vrbis, perque abdita tecta,

325 Perque iteris stratas, per notos, perque propinquos
Quaerebat genitrix: sed lux vbi tertia venit,

V A R. L E C T.

322. Poelm. pro d. s., Reg., Ott., Rom. *Quum puer*. Ald., et alii *Dum puer*.

324. Reg. *per vicos, vrbes*, et glossa *et vrbes*. Ott., Ald., Torn., Rom. *per vicos vrbis, perque*. Poelm., Fabr. *per vicos, vrbisque per abdita*. Hadam. contra metrum *per vicos vrbisque perque abdita tecta*.

325. Ald. *perque viae*: lege *perque iteris* cum plerisque. In Westhemero *perque itineris* ad marg. mendum est, aut glossa. Sabatierius ex ingenio, vt puto, *Perque vias stratas*: quod necessarium non est; nam vers. 350. idem sine *vias* legit *stratas*.

N O T A E.

seruatum fuit ad v. 291. Virgilius l. xi. v. 793. *Patriam remeabo inglorius urbem*. Statius l. 3. silu. vlt. v. 12. *Anne quod Euboicos fessus remeare penates – Auguror?*

322. *In populo*, in multitudine, in turba. Hanc enim significationem habet etiam *populus*, vt ostendi ad Prudent. hymn. xi. Peristeph. vers. 5. Omeisius minus apte haec verba *in populo* refert ad Euangelistae verba *in comitatu*. Schoettgenius Iuuenicum redarguit, quod statuatur, Christum iam fuisse in via, et deinde reuersum esse Hierosolymam: quod cum Euangelista pugnat, quippe qui disertè asserit, Christum statim in templo mansisse. At vere Iuuenico cum Euangelista optime conuenire, perlectis Euangelii verbis, aperte conuincitur. Sic ait Lucas cap. 2. vers. 43. seq. *Consummatisque diebus, quum redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, et non cognouerunt parentes eius. Existimantes autem, illum esse in comitatu, venerunt iter diei*. Iuuenicus ait, quod *puer comitis vestigia matris deseruit, templique libens secreta petiuit*. Id fieri potuit, siue puer in templo deseruerit vestigia matris, ac secretiora templi loca petiuerit, siue extra templum in vrbe a matre recesserit, ac sese in templum receperit: quod postremum Euangelista, et Iuuenicus innuunt.

Falsum enim est, ex Euangelio constare, puerum statim in templo mansisse. Quod autem ait Iuuenicus, puerum vestigia matris deseruisse, fortasse denotare vult singularem pueri amorem erga matrem, cuius vestigia nunquam alias desererebat. Narrant iudaei, hunc olim morem fuisse, vt seorsum viri, ac seorsum feminae iter facerent, quum Hierosolymam peterent, aut inde reuerterentur. Pueri, vt credere par est, matribus adhaerebant. Puer Iesus, quum iam esset annorum duodecim, vestigia matris deseruit, vt templum peteret. Mater, vt videtur, existimabat, hoc illum fecisse, vt se viris adiungeret.

325. *Strata, stratae* pro via, ex quo itali, hispanique vocant *strada, estrada*. Antiquiores latini dicebant *strata via*: Virgilius poetice l. i. vers. 426. *Strata viarum*, vt *Opaca locorum*. Sequioris aevi scriptores passim eo vocabulo *strata, stratae* utebantur, vt Eutropius, imperatores Honorius, et Theodosius in Cod. Theod., Victor Vitensis, Alcuinus, et alii. Confer Cellarium de barbar. Cur. post., et Ducangium.

326. Verbum Euangelistae *Requirebant eum inter cognatos, et notos* maiorem animi attentionem innuit, quam simplex verbum *quaerebat*. Addit tamen Iuuen-

Ad

Ad templum propere remeat; vatunq̄ue choreis

Inuenit insertum, legumq̄ue obscura senili

Tractantem coetu. Vix admiratio digna

330 De pueri verbis senibus fuit. At pia mater,
Nate, ait, amissum lacrymis te quaero profusis

Anxia cum genitore gemens: quae causa parentum

Secernit gressu, templique in sede retentat?

Ille autem: Quid me tantum, quid quaeritis? inquit.

335 An nondum sentis, genitrix, quod iure paternis
Sedibus, et domibus natum inhabitare necesse est?

V A R. L E C T.

327. Fabr., Poelm. pro d. s. *vatunq̄ue coronae*, quod praeferunt Koenigius, et Schoettgenius, quia *corona* coetum denotat.

331. Westhemerus pro diu. script. *te quaeso*, quod antiquum verbum est pro *quaero*, vt dictum ad v. 284.

333. Torn. *secreuit*, quod inuenio in Reg. cum glossa *separauit*: sed fortasse fuit a pr. m. *secernit*, quod habent Ott., Rom., et alii.

336. Ald., Torn., Hadam., Dau., et alii *Sedibus, et domibus natum est habitare necesse*. Reg., et Ott. veteres mss. cum recentiori codice Romani Collegii *Sedibus, et domibus natum inhabitare necesse est*. Ita edidit Fabricius, nisi quod initio legit *Aedibus, atque domo*. Melius est *Sedibus*, nam templum sedes Domini

appellatur, et paulo ante dicitur *templique in sede*. Idem Fabricius in indice, siue commentario verbo *inhabitare* notat, primam apud Iuuenicum esse longam, vti apud Fortunatum De gaudiis vitae aeternae: *Virgineam gaudens inhabitare domum*. Barthius libr. 21. cap. 17. similibus exemplis Ausonii, Althelmi, Ionaë Aurelii ostendit, apud scriptores, praesertim cadentis latinitatis *b* in versibus valuisse literam, ac iuuisse, vt syllaba produceretur: laudatque hunc ipsum Iuuenici versum. Becmanus cap. 4. Manuduct. in ling. lat. probat, immerito *b* eximi e censu literarum, quum ob alias rationes, tum quia saepe positionem efficit, vt apud Virgilium eclog. 6. vers. 53. *Ille latus nineum molli fultus hyacintho*.

N O T A E.

cus, vt diligentiam, et sedulitatem significet, *Perque iteris stratas*.

327. *Chorea* hoc loco significat *chorum*, a quo dicitur *chorea*, nempe coetum, seu comitatum. Si legas *vatunq̄ue coronae*, explicare poteris Euangelistae verbis, *In medio doctorum*.

328. *Legum obscura*, vide vers. 180.

329. *Tractantem*, verbum ecclesiasticum. Vide comm. Prud. 13. Perist. 101.

330. Fabricius in Commentar. poet. christ. accipit adiectiue *senibus*, et inter-

pretatur *verbis homini seni conuenientibus*. Nihil ineptius dici potuit. Sensus verus est: Vix senes satis digne admirabantur verba pueri. Euangelista ait: *Stupebant autem omnes, qui eum audiebant etc.*

333. *Retentare* verbum frequentatiuum a *retineo* eadem fere significatione a multis bonis scriptoribus usurpatum. Alio sensu *retentare* est iterum tentare.

334. *Tantum*, tantopere, vt supra v. 79.

336. Verba Vulgatae sunt, *Nesciebatis, quia in his, quae Patris mei sunt,*

Haec ait, et gressum sociat, patriamque reuisit :
Nec genitrix tanti persensit pondera verbi,
Ordine cuncta tamen cordis secreta reseruant.

340 At puer obsequiis apte praedulcibus ambos
Ad proprium semper cogens nectebat amorem.

Interea veteris scripti per debita currens
Omnia seclorum series promissa trahebat.

V A R. L E C T.

339. Dauentr. *reseruant* : plerique *reseruat*. Vix dubito, quin legendum sit *reseruant*, vt intelligatur, arcana cordis reseruasse cuncta verba, quae Virgo audierat. *Mentis secreta*, et *cordis secreta* non semel occurrit apud Iuuenicum. In codice quidem Vat., Reg. videtur quoddam signum supra *reseruat*, ex quo colligi possit alia scriptura *reseruant*. Coniiciat aliquis *secreto corde reseruat* : sed id a codicum verbis nimium discre-

pat. Omeisius tamen in cod. Vn. inuenit *corde secreto reseruat*, vacillante metro. Idem coniiciebat *cuncta intra cordis secreta reseruat*. Westhemerus in textu edidit *reseruant*, ad marginem *reseruat*.

341. Poelm. pro d. s. *nectabat*. Westhemerus ad marg. *nectebat*, in textu *nectebat* cum aliis, quod melius est. Hadamar. mendose *semperque cogens*. Rom. *nectabat* pro *nectebat*, aut *nectabat*.

N O T A E.

oportet me esse ? Consentit Italica in plerisque codicibus : sed in Corbeiens. *quia in Patris mei oportet me esse* ? Tertullianus libr. contra Prax. *quod in Patris mei me esse oportet* ? Ambrosius, *quia in propria Patris mei oportet me esse* ? S. Leo Magnus epist. 16. in quodam cod. Attreb. S. Vedasti : *Nescitis, quod in domo Patris mei oportet me esse* ? *Significans, eius se esse filium, cuius esset et templum*. Armeni etiam, Syri, et Persae legunt, *In domo Patris mei*. Neque alium sensum habent verba textus graeci ἐν τοῖς τῷ πατρὶός μου, vt idoneis exemplis confirmat Lamyus in Harmon. ad hunc locum. Videndus etiam Spencerus De leg. hebr. rit. pag. 1186. Plerique interpretes ita exponunt ; Nesciebatis, me in his negotiis esse oportere, quae mihi a Patre commissa sunt ? A quibus vltro dissentio, vt Iuuenici interpretationem sequar.

338. *Pondera verbi*, vt apud Ciceronem 2. de Orat. cap. 17. *Omniū sententiarum grauitate, omniū verborum pon-*

deribus est vtendum. Hoc sensu Horatius in Art. poet. vers. 319. *Fabula nullius verneris, sine pondere, et arte*.

340. *Praedulcibus* ; hoc vocabulo Lucretius, Virgilius, alique optimi scriptores vsi sunt.

341. *Ad proprium cogens amorem*, impellebat, vt eum amarent : nam *cogere* pro compellere, vim afferre ad aliquid faciendum poni solet. *Nectebat* habere potest significationem, quam ex Barthio explicui ad v. 42. Videtur idem accusatiuus cum praepositione *ad* regi a verbo *nectebat*, et participio praesenti *cogens*. Vide lect. var. ad vers. 304. l. 3.

342. CAPVT XIV. *Baptisma Ioannis in Iordane, et victus, habitusque eiusdem. Item Christus baptizatur, caelum aperitur, vox Patris auditur*. Matth. cap. 3. v. 1. seqq. Marc. cap. 1. v. 1. seqq. Luc. cap. 3. v. 1. seqq. Ioann. cap. 1. v. 19. seqq.

343. Ordo verborum hic est : Interea series seclorum, currens per debita, trahebat omnia promissa veteris scripti. *Per*

- Zachariae soboles desertis vallibus omnes
 345 Ad deponendas maculas clamore vocabat,
 Fluminis vt liquidi caperent miranda lauacra,
 Queis animae species abluta sorde niteret,
 Isaias vates cecinit quod numine iussus:
 Vox late resonat desertis vallibus; amplas
 350 Instruite stratas, omnis sit recta viarum
 Semita, quae Domini digne vestigia gestet.
 Subsident colles, vallis complebitur omnis:
 Corriget anfractus iteris bona linea recti,
 Corporeisque oculis lumen tractare serenum

V A R. L E C T.

344. Nonnulli interpungunt *Zachariae soboles, desertis vallibus, omnes*: quod sustineri nequit. Clamabat enim Ioannes in ipsis desertis vallibus, seu locis.

347. Reg. *Queis animae virtus*. In Torn. mendum est *specie*.

348. Alii *Esaias*, alii *Isaias* scribunt.

350. Placet lectio codd. Vatt., Reg., et Ott. cum Rom. *Instruite stratas*. Melius sane est *instruere stratas*, nimirum construere, ornare, parare, quam *sternere stratas*. In editis solum inuenio *Sternite iam stratas*, quod a librariis factum videtur, quod putarent, metrum non procedere cum *Instruite stratas*. Ve-

rum exploratum est, vltimam in *instruite* produci posse, et ex quorundam sententia debere ob *st* dictionis sequentis. Ex eius rei ignorance nonnulli versus in Prudentio corrupti fuerant. Vide, quae notata a me sunt in Prolegom. ad Prudent. pag. 186., et seq.

351. Ald., Poelm. pro d. s. *quae Domini plantis calcanda beatis*. Reg., Rom., Ottob. cum plerisque *quae Domini digne vestigia gestet*.

353. Reg., Rom., Ott., Torn. *iteris*. Alii cum Aldo *callis*.

354. Rom. corrupte *tractate sereniter*.

N O T A E.

debita currens, explens, quae in lege veteri praedicta erant, siue debito tempore appropinquans. *Veteris scripti*, videlicet veteris testamenti.

344. Matth. cap. 3. *Venit Ioannes praedicans in deserto Iudaeae*. Marc. cap. 1. *Fuit Ioannes in deserto baptizans, et praedicans*. Iuuenius poetarum more sine praepositione *in* vsurpat *desertis vallibus* pro *in desertis vallibus*. Rursus v. 349. *Vox late resonat desertis vallibus*.

346. De nomine *lauacrum*, quo baptismus solet appellari, egregie disserit Antonius Maria Lupius in dissertatione

italica *De sacris baptisteriis*, quam absoluit, eruditisque notis ornauit V. C. Franciscus Antonius Zacharias.

347. *Species animae*, pulchritudo.

348. *Numine iussus*, vt v. 299.

354. Lucas cap. 3. vers. 6. *Et videbit omnis caro salutare dei*. Phrasis notanda est *oculis tractare lumen* pro *videre*, aut *lumen accipere*. Pertinet *tractare* ad sensum attrectandi. Cicero 5. Tuscul. c. 38. *Ea, quae gustamus, olfacimus, tractamus, audimus, in ea ipsa, vbi sentimus, parte versantur*. Saepe autem vnus sensus pro alio ponitur.

- 355 Omnibus indulget genitor, dominusque salutis.
 Ergo aderant populi, passimque hinc inde ruentes
 Complebant ripas, auidique lauacra petebant.
 Texta camelorum fuerant velamina setis,
 Et zonae pelles medium cinxere prophetam,
 360 Aruis qui solitus ruralibus esse locustas,

V A R. L E C T.

259. Reg. *pelles*: in Ott. *pellis*, sed a veteri manu factum *pelles*. Sic *zonae* erit casus gignendi in numero singulari. Alii *Et zonae pellis*. Euangelista Matthaeus ait: *Et zonam pelliceam circa lumbos suos*.

360. Reg., Dauentr., Ott., Rom., Ald. *Edere locustas solitus ruralibus aruis*: sed in Ott. versus ita a manu eadem veteri in fine paginae ascribitur; nam suo loco omnino deest. In eodem Ott. *hedere* ponitur pro *edere*. Torn., Hadam., Poelm., Fabr., et alii *Aruis qui solitus ruralibus esse locustas*: quae scriptura verior mihi videtur; nam prima in *edere* pro *comedere* corripienda esset, et latini pro *com-*

edere dicebant *esse*, non *edere*. Fortasse quia prima in *locusta* brevis a plerisque creditur, nonnulli substituerunt *Edere locustas etc.* Verum etsi apud veteres latinos *Locusta*, nomen feminae, occurrat, prima producta, non tamen facile ostendes, primam in *locusta* insecto, necessario esse protrahendam. Eam corripuit Prudentius in Dittoch. v. 117. Confer commentarium meum in eum locum. Potest nihilominus sustineri lectio codicum mss. auctoritate Rustici Helpidii in Histor. vet., et nou. testam. v. 17. *Discus habet, quae cuncta iubet Pater edere Petrum*.

N O T A E.

356. *Passimque hinc inde*: hoc exemplo, ait Reuschius, augeri potest Index λέξεων ἰσοδυναμουσῶν, quem Vechnerus exhibet Hellenolex. I. 6. pag. 91. seqq. *Ruere* interdum accipitur pro *ardenter, ac festinanter ire*. Cicero ad Attic. l. 7. ep. 19. al. 20. *At illum ruere nunciant, et iam iamque adesse*. Poetis id familiare est. Post v. 363. *Irruere ad fluuium*.

358. Matthaeus loc. cit. *Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum*. Id nonnulli ita explicant, ut pellem cameli pro veste habuerit Ioannes. Verior est interpretatio Iuenci, qui vestem Ioannis pilis camelorum contextam repraesentat. Ita etiam Hilarius in Matth. *Pilis camelorum vestis adtexta*. Et Paulinus in carm. 6. de S. Ioanne Baptista: *Vestis erat curui setis contexta cameli*, al. *conserta*. Conferri possunt Dissertationes, siue Exercitationes Balthasa-

ris Holberg *De amictu, et victu Ioannis Baptistae*, Conradi Oldii *De domicilio, victu, et amictu eiusdem*, Friderici Spanhemii De eodem argumento, Salomonis Deylingi *De Ioannis Baptistae natalibus, educatione etc.*, Pauli Rabe *de victu, et vestitu eiusdem*. Vilem fuisse amictum, victumque contra nonnullos tenendum est.

360. Rursus v. 378. occurrit *ruralis*. Hoc vocabulo vtuntur Macrobius, Nemesianus, Ammianus, Iulius Firmicus, et ex fide quorundam exemplarium Caesar l. 3. B. Gall. c. 14., apud quem plerique non *ruralium*, sed *muralium* legunt. In codice Reg. glossa est *locustas - azillas, vel aues paruas*, fortasse legendum *acridas* ex verbo graeco, quo locustae significantur. De huiusmodi locustis, et melle siluestri, quibus Ioannes vescebatur, legis Comment. nostr. in Prudentium hymn. 7. Perist. v. 69.

Et tenuem victum praebent siluestria mella .

Isque vbi tot populos diuersis sedibus ortos

Irruere ad fluuium cernit, sic increpat ore :

Viperae gentis soboles , quis debita vobis

365 Supplicia , vrgentesque iras euadere monstrat ?

Sed facite , o miseri , fructum , si poenitet , aptum ,

Nec generis vestri tollat fiducia mentes .

Nam facile e saxis etiam pro nomine plebes

Succedent vestro , soboles quia degener errat .

370 Proxima roboreis iam iam radicibus instat

Cunctorum ante oculos , aciesque leuata securis .

Caedentur siluae steriles , ignemque fouebunt .

V A R. L E C T.

361. Torn. , Fabr. , Poelm. pro d. s. *victum siluestria mandere mella* . Reg. , Ott. , Rom. cum Ald. , et aliis *victum praebent siluestria mella* . Coniici potest *Cui tenuem* pro *Et tenuem* .

362. Ald. *Vsque vbi tot populos minus bene* . Fortasse Iuuenecus scripsit *Is vbi* . Vide var. lect. ad v. 232 .

363. Rom. *sic incipit ore* .

367. In Ott. pro d. s. videtur esse *vestras tollat* .

368. Reg. , Ott. , Torn. , Poelm. pro d. s. *Nam facile e saxis etiam pro nomine plebes - Succedent vestro , soboles quia degener errat* . In Reg. scribitur *sobolis* , et in Ott. *plebis* , sed id factum *plebes* . Aldus cum aliis *Nam potis est dura superum rex cote creare - Progeniem , quando soboles sua degener errat* , quam lectionem praeferebat Schoettgenius , quia proxime ad verba Euangelistae accedit , dissentiente Reuschio , cui ethnicismus vi-

detur phrasis *Superum rex* , in Iuueneco non ferendus . Sabatierius edidit *rex caute* , et pro d. s. *degener erat* : id cum metro non stat .

371. Torn. , Poelm. in textu , Hadam. *aciesque leuata* . Ald. , Wesrh. in textu , Fabr. , Poelm. pro d. s. *acies sublata* . Reg. , Ott. , Rom. *acies leuata* , resistente metro , vt in Dauentr. *aciesque eleuata* . in Reg. est glossa *subrecta* pro *leuata* . Fortasse prius fuit *subrecta* , cuius glossa fuerit *leuata* : nam id verbum glossam sapit , quae postea in textum commigrarit . Coniici potest *acies elata* , vel *Cunctorum ante oculos , faciesque leuata securis* .

372. Reg. , Ott. , Rom. *caeduntur* : lege *caedentur* , nam sequitur *fouebunt* . Vulgata , *Excidetur , et in ignem mittetur* . Codex Cantabr. , et Sangerm. 1. , et Lucifer Calaritanus l. 2. pro S. Athanasio ; *Excinditur , et in ignem mittitur* .

N O T A E .

366. *Facite fructum* : hebraismum hunc esse ait Schoettgenius , vt cap. 1. Genes. v. xi. Eiusmodi opera poenitentiae distinctius enumerantur a Paulo Ephes. cap. 5. v. 9. *Fructus enim lucis etc.*

367. Virgilius Aeneid. libr. 1. v. 136. *Tantane vos generis tenuit fiducia vestri ?*

370. *Roboreis* , species arboris pro genere . Euangelista ait : *Iam enim securis ad radicem arborum posita est* .

Nunc ego praeteritas maculas in flumine puro
 Abluere institui : veniet sed fortior alter,
 375 Cuius vincla pedum non sum contingere dignus :
 Abluet ille homines sancto in spiramine mergens,
 Flammarumque globis purgabit noxia corda.

V A R. L E C T.

374. Torn. corrupte *instituti*.

376. Reg., Rom. cum editis *sancto spiramine*. Ott. *sancto inspiramine*, ex quo ita lego *sancto in spiramine*. Matth. c. 3. v. xi. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni*. Ita etiam Versiones veteres.

S. Ambrosius saepe *in Spiritu*, sed in libr. de Spiritu sancto sine praepositione *Baptizabit Spiritu*; et eodem modo Vigilius Tapsensis libr. 2. de Trin. His confirmari potest lectio vulgata Iuuenici.

N O T A E.

373. Maldonatus obliuiscens, Prudentium, et Iuuenicum baptismum Ioannis baptismo Christi videri aequiparasse, sic refellit: *Possem respondere, non subtiliter, sed poetice locutos. Sed non opus est poeti sententiam excusare, quum possimus in bonam partem interpretari. Multi enim veteres auctores eodem modo locuti sunt...* Dicunt enim, baptismum Ioannis datum fuisse in poenitentiam, in remissionem peccatorum Luc. 3., non quod per illum peccata remitterentur, sed quod ad poenitentiam excitaret. Adisis comment. ad Prudentium hymn. 7. Cathem. v. 76.

375. Sic exponit verba Euangelistarum. Matthaeus ait: *Cuius non sum dignus calceamenta portare*. Marcus: *Cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam calceamentorum eius*. Lucas: *Cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius*. Balduinus De calceo antiquo cap. xi. probat, vincula a poetis pro quouis calceo usurpari, sed praecipue pro soleis. Calcei hebraeorum plantas pedum solum tegebant, teretibus habenis, seu corrigiis supra colligati: atque adeo similes erant soleis romanorum. Figuram eiusmodi calceorum Lamyus exhibet in Harm. Euang. ad hunc locum. Prudentius hymn. 5. Cathem. v. 35. de Moyse ita habet: *Iussus nexa pedum soluere vincula*. Arator l. 2. v. 81. *Quae ligat excelsas humilis corrigia*

plantas. Cicero vocat *corrigias calceamenti*, Petronius *calceamentorum vincula*. Erat autem famulorum munus non solum vincula calceorum soluere, sed etiam eos portare, quo domini iussissent, ut in conuiujs, aut alijs in locis diuerso calceorum genere vterentur. Et erat id quidem vilissimum ministerium, ut videri potest apud Ioann. Christophorum Wolfium Cur. Philolog. ad N. T., aliosque ibi citatos. Aliquando etiam domini propter locum sacrum calceos deponebant, quos interea portare famulus iuebatur: vel certe quum dominus loca sacra ingrederetur, famulus calceamentorum ligulas soluebat, easque seruabat. Apud hebraeos discipuli magistris suis, et inferiores dignitate superioribus honoris causa detrahare calceos solebant, uti primi christiani episcopis, et adhuc subdiaconus episcopo celebranti. In Smyrnaeorum epistola de S. Polycarpi passione: *Calceos etiam sibi ipsi detrahare tentabat: quod quidem antea minime consueuerat, quippe quum singuli fidelium quotidie inter se ambitiose certarent, quisnam prior corporis ipsius cutem contingeret*. Huic consuetudini osculum pedum Romani Pontificis successisse conicitur. Praeter scriptores De calceo antiquo Balduinum, et Bynaeum legi potest dissertatio Ioannis Adami Koenigii, De ritu portandi calceos.

Illius et manibus ruralis pala tenetur.

Et propria ipsius purgabitur area frugum,

380 Horreaque implebit secreti copia farris,

Aeternusque leues paleas populabitur ignis.

Haec ait, et properis per siluam passibus ipsum

Cernit Iordanis veneranda lauacra petentem.

Sed vetat increpitans vates, et talia fatur:

385 Tune meis manibus dignaris mergier vndis,

Quum tua me melius possint purgare lauacra?

Dixit Ioannes, cui talia reddit Iesus.

Nunc sine: nam decet hoc: sic sancta per omnia nobis

Iustitiae consecrandus complebitur ordo.

V A R. L E C T.

382. Ald., Rom. *propere*: alii *properis*.

383. Poelm. pro d. s. *Cernit Ioannes*.

385. Hadamar., Torn., Fabr., Poelm. *digneris*. Reg., Rom., Ott. cum Aldo *dignaris*.

386. Sabatierius edidit *mundare*, et pro

d. s. *purgare*, quod plures alii praeferunt.

387. Rom. *reddidit Iesus*, quod non videtur ex usu Iuueni. Prudentius quidem ita saepe *Iesus* extulit, ut ex primis duabus vocalibus vna fieret per synaeresin.

N O T A E.

378. *Pala* est instrumentum ferreum, quo terra versatur, et egeritur, sed ligone latius, et planius. Huius instrumenti imitatione erant aliae paleae lignae, quas Cato De re rustica cap. xi. memorat; quae ad ventilandum in area frumentum utiles erant. Tertullianus De praescript cap. 3. *Palam in manu portat ad purgandam aream suam*. Isidorus libr. 20. Orig. cap. 14. *Pala, quae ventilabrum vulgo dicitur, a ventilandis paleis nominata*. Apud Tertullianum nonnulli mss. habent *ventilabrum*, sed *palam* praefert Pamelius ex libro eiusdem Tertulliani de Fuga in persecut., ac praeterea ex Cypriano, et Hieronymo.

380. *Secreti*, separati a paleis. Etiam pro eximio, selecto adhibetur *secretus* a Quintiliano l. 9. c. 3.

381. *Populor* de igne consumente satis frequenter usurpatur, ut a Floro l. 2.

c. 2., Ouidio 2. Metam. v. 319. Adde Senecam Tragicum, Virgilium, et alios.

383. Iuuenius, et alii producant *a* in *Iordanis*. Tertullianus l. 3. contra Marcion. corripit: *Iordane percusso pedibus via facta regressus*. Baptismus Ioannis vocatur *lauacra veneranda*, ut v. 346. *miranda lauacra*.

384. *Increpitans*, clamans, dictitans, intonans; est enim eiusdem fere significationis, atque *increpo*, quod pro *dictito* usurpatur a Propertio libr. 3. eleg. 8. v. 9. *Alcyonum positis requiescant ora querelis: - Increpet absumptum nec sua mater Ityn*. Iuuenius infra v. 456. *Nunciat, increpitans praeconia larga salutis*.

388. Verba Matthaei sunt: *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam*. Reuschius dubitat, num Iuuenius sacramenta intellexerit: sed mallet, ad omnia legis praecepta eum respexisse.

390 Haec memorans, vitreas penetrabat fluminis vndas.

Surgenti manifesta dei praesentia claret.

Scinditur auricolor caeli septemplicis aethra,

V A R. L E C T.

390. Codex Helmst. *penetrabat flumen in vndas*: quae, ait Reuschius, mira est emphasis, qua illa quorundam interpretum observatio innuitur, seipsum flumini immersisse: neutiquam vero a Ioanne

fuisse submersum. Sed obstat supra v. 385.

392. Poelm. mendose *auricolor*. Ald., Poelm. pro d. s. *septemplicis aethera caeli*. Alii *caeli septemplicis ethra*, sed in Reg. *aether* pro *aethra*.

N O T A E.

390. Epitheton *vitreus* pro pellucido saepe aquis tribuitur a poetis.

391. Glossa Reg. *Surgenti - eleuanti caput Christo*. Tria distincte affirmat Iuuenicus, manifestam dei praesentiam clariuisse, caelos apertos fuisse, et Spiritum sanctum corporali specie sicut columbam descendisse. Videtur ergo aliquid in Euangeliiis legisse, quod nunc non extat. Matthaeus haec refert: *Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt caeli, et vidit Spiritum dei descendentem sicut columbam, et venientem super se*. Marcus vero: *Et baptizatus est a Ioanne in Iordane. Et statim ascendens de aqua, vidit caelos apertos, et Spiritum, tamquam columbam descendentem, et manentem in ipso*. Lucas autem: *Et Iesu baptizato, et orante, apertum est caelum. Et descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba in ipsum*. Iuuenicus igitur fortasse nactus fuit codicem Euangelii S. Matthaei similem Sangermanensi i. apud Sabatierum, et Martianaum: *Et quum baptizaretur Iesus, lumen magnum fulgebat de aqua: ita ut timerent omnes, qui congregati erant*. His concinit codex Euangeliorum manu, ut creditur, S. Eusebii Vercellensis exaratus col. 2. *Et quum baptizaretur, lumen ingens circumfulsit de aqua ita ut timerent omnes, qui aduenerant*. Manifesta praesentia dei, quae clariuit, et lumen magnum fulgens de aqua non multum inter se differunt, vel vnum, idemque sunt. Videndus est ad hunc locum Millius in Prolegom. ad nouum te-

stamentum graecum num. 766. pag. 73., vbi de Iuuenico agit, et Grotius ad h. l., qui in Liturgia Syrorum idem narrari observat, Ioannes Andreas Iricius in praefat., et not. ad codicem Vercellensem, et in primis Iustinus Martyr Dialog. cum Tryph. §. 88. Fabricius Cod. apocryph. noui Testamenti. p. 347. t. i. cum Dodwello negat, Iustinum ex Euangelio Ebionitarum suam narrationem accepisse. Est enim paululum diuersa, et ex alia traditione videtur desumpta. Non autem repugnabo, siquis ita Iuuenicum exponat, ut hic versus sit veluti explicatio sequentis, quo magis ad verbum textus euangelicus exprimitur: *Et ecce aperti sunt ei caeli*, quod Suarius in 3. part. quaest. 39. disp. 27. sect. 1. exponit de mutatione aliqua in aere supra Saluatorem facta, atque omnibus, qui praesentes aderant, manifesta. Quod enim Vulgata habet *aperti sunt ei*, ex textu graeco verti posset *aperti sunt supra eum*, et in multis mss. veteris versionis simpliciter dicitur *aperti sunt caeli sine ei*. Schoettgenius putat, Iuuenicum manifesta hac praesentia respexisse ad antiquam traditionem, quam etiamnum seruant imagines, deum nempe Patrem vna cum S. Spiritu se conspiciendum praebuisse. Ait enim, dei praesentiam visam, postquam Saluator ex aquis ascendit.

392. Caelum septemplex cur a veteribus dictum fuerit, explicui in not. ad Dracont. l. i. vers. 5., et in Comment. ad Prudent. hymn. 7. Cath. vers. 36. *Non ante caeli principem septemplicis*. Non reperiō scriptorem Iuuenico antiquiorem,

Corpo-

Corporeamque gerens speciem descendit ab alto
 Spiritus , aeream simulans ex nube columbam ,
 395 Et sancto flatu corpus perfudit Iesu .
 Tum vox missa dei longum per inane cucurrit ,
 Ablutumque vndis Christum , flatuque perunctum
 Alloquitur : Te , nate , hodie per gaudia testor

V A R. L E C T.

394. Reg. , Torn. *aeream simulans* .
 Ald. , Rom. , et alii *aeream similans* : in
 Ott. a sec. manu veteri *aetheream simu-*
lans . Magis placet *simulans* , quam *simi-*
lans . Infra occurrit *simulatio* eodem sen-
 su libr. 2. v. 548. Vide etiam l. 3. vers.
 266. Reuschius veram hanc lectionem pu-
 tat , sed alteram *similans* castiorem , et

reuerentiolem. Sed verior praeferenda est.

395. Rom. *perfundit* . Alii *perfudit* .

396. Legerem , si haberem exemplar
 ms. , quod sequeretur , *vox missa deo* . Su-
 pra v. 219. *Quod Mariae vox missa deo*
praecepit , et v. 311. *Vox instincta deo* .

397. Poelmann. pro d. s. *ambitumque*
vndis .

N O T A E .

qui verbo *auricolor* vsus fuerit : sed recte
 illud formatum est , et ex analogia , vt
versicolor , *unicolor* .

394. S. Thomas , quem multi schola-
 stici sequuntur , 3. p. quaest. 39. art. 7.
 docet , columbam , in qua Spiritus san-
 ctus apparuit , fuisse verum animal . Am-
 brosius id aperte negat l. 1. de Sacram.
 cap. 5. *Non columba descendit , sed quasi*
columba . *Christus carnem suscepit , non*
sicut carnem , sed carnis veritatem . *Spi-*
ritus autem sanctus in specie columbae ,
non in veritate columbae . Hanc interpre-
 tationem magis probat Suarius ad loc.
 cit. S. Thomae disp. 27. sect. 2. , quam se-
 cutus etiam fuerat S. Thomas in 1. d. 16.
 a. 3. q. vnica , et multi interpretes am-
 plectuntur . Praeiuert Iuuenius , *eleganter*
admodum , ac graphice hanc apparitio-
nem Spiritus Sancti depingens , vt ait Aug.
 Varenus in Dissert. *De columba super ca-*
put Christi descendente .

395. *Corpus perfudit Iesu* , quia descen-
 dit super ipsum , et mansit in ipso .

396. *Inane* pro aere . Vide not. ad Dra-
 cont. l. 1. v. 152.

397. *Flatique perunctum* , vt supra *fla-*
tu corpus perfudit . Hieronymus in Euan-
 gelio , quod sermone hebraeo conscri-

ptum legebant Nazaraei , haec reperit , in
 Isaiam cap. xi. tom. 3. *Factum est autem ,*
quum ascendisset Dominus de aqua , de-
scendit fons omnis Spiritus sancti , et re-
quieuit super eum . Hilarius ad hunc lo-
 cum Matthaei sic habet : *Ordo etiam in*
eo arcani caelestis exprimitur : nam bapti-
zato eo , reseratis caelorum aditibus ,
Spiritus sanctus emittitur , et specie co-
lumbae visibilis agnoscitur , et istiusmodi
paternae pietatis vntione perfunditur :
vox deinde de caelis ita loquitur .

398. Quaerat aliquis , vndenam Iu-
 uenius id sumpserit : *Te , nate , hodie*
per gaudia testor - *Ex me progenitum* .
 Nam Matthaeus solum habet : *Et ecce vox*
de caelis dicens : Hic est filius meus dile-
ctus , in quo mihi complacui . Marcus : *Et*
vox facta est in caelis : Tu es filius meus
dilectus , in te complacui . Lucas : *Et vox*
de caelo facta est : Tu es filius meus dile-
ctus , in te complacui mihi . Huic quaestio-
 ni respondetur , in Itala veteri versio-
 ne ms. Cantabrig. hanc lectionem exhibe-
 ri apud Lucam : *Factum est autem , quum*
baptizatus esset omnis populus , et Iesu
baptizato , et orante , aperiri caelum , et
descendere Spiritum sanctum corporali fi-
gura quasi columbam in eum : et vocem

Ex me progenitum ; placet haec mihi gloria prolis .

400 Tum petit vmbrosos montes , et lustra ferarum ,

Obsequiumque illi Patris praebere ministri

V A R. L E C T,

400. Ald. *nunc* : alii *tum* , vel *tunc* .

fuisse *Patris* . Vtrumlibet bonum est .

401. Ottobon. *patrii* , sed prius videtur

N O T A E.

de caelo factam : Filius meus es tu , ego hodie genui te . Respondet his textus graecus in eodem codice . Cohæret codex Colbert. *Et vox de caelo facta est : Filius meus es tu , ego hodie genui te* . In codice Vercellensi post verbum *complacui* in Matthæo aliquid vetustate consumptum est , quod ad hanc ipsam scripturam pertinuisse non immerito coniicit Iricius . Ita etiam legerat Hilarius libr. 8. de Trinit. num. 25. , et rursus libr. XI. num. 18. *Ascendente eo de Iordane , vox dei Patris audita est : Filius meus es tu , ego hodie genui te , ut per hoc testimonium sanctificatae in eo carnis vinctio spiritalis virtutis cognosceretur* : et in Psalm. 2. num. 29. , et in Comment. ad Matthæi cap. 2. Concinit Iustinus Martyr dial. contra Tryph. *Postquam namque Christus ex amne Iordane ascendit , voce de eo edita , Filius meus es tu , ego hodie genui te* . Eandem scripturam agnouit Lactantius l. 4. cap. 15. , et Faustus Manichæus apud S. Augustinum l. 23. contra ipsum Faustum . Ipse Augustinus De consensu Euang. libr. 2. num. 31. *Illud vero quod nonnulli codices habent secundum Lucam , hoc illa voce sonuisse , quod in psalmo scriptum est : Filius meus es tu , ego hodie genui te : quamquam in antiquioribus codicibus graecis non inueniri perhibeatur , tamen si aliquibus fide dignis exemplaribus confirmari possit , quid aliud , quam utrumque intelligendum est quolibet verborum ordine de caelo sonuisse ?* An vero in Euangelio Matthæi haec ipsa verba , *Filius meus es tu , ego hodie genui te* , aliquando extiterint , res est minus explorata ; etsi enim ex Epiphanio haeresi 30. constat , Ebioneos in Euangelio Matthæi ,

quo vno utebantur , ita legisse , tamen ipse Epiphanius aduertit , hoc Ebionitarum Euangelium interpolatum fuisse , multisque in locis corruptum . Vide Sabatierium in notis ad Matthæum , et Lucam , et Fabricium Cod. Apocryph. noui Testamenti tom. I. pag. 347. seq. , vbi ex Epiphanio fragmentum Euangelii Ebionitarum excipit , et scriptores nonnullos recenset , qui de hoc argumento agunt .

399. Barthius libr. 48. Aduers. cap. 9. explicat versiculum Matthæi : *Hic est filius meus dilectus , in quo mihi complacui* , quem interpretes Germanici male reddiderat , quum non aliud innuerit , nisi quod Pater Filio delectetur . Ex sententia vero Matthæi Pater in Filio sibi complacuit , atque adeo ut per eum , qui sapientia eius ipsius , et virtus est , condiderit ante , et nunc conseruet omnia , ut per eum genus humanum benedixerit . *Sententiam* , addit , *huius versiculi elegantissime expressit paraphrastes , poeticus quidem , sed quem ego pro optimo explanatore multis mihi locis satisfecisse memini , Iuuenius Aquilius* . Haec ergo Iuuenii verba , *Placet haec mihi gloria prolis* pro optima explicatione versiculi Matthæi non immerito habebat Barthius .

400. CAPVT XV. *Post ieiunium quadraginta dierum , et noctium Iesus tentatur a diabolo* . Matth. cap. 6. vers. 1. seqq. , Marc. cap. 1. vers. 12. seq. , Luc. cap. 4. vers. 1. seqq. Quod ait Iuuenius *et lustra ferarum* , ex Euangelio Marci petatum est : *Et tentabatur a Satana , eratque cum bestiis* , quod de daemonibus minus bene alii exponunt . Montem *Quarantana* locum desertum esse , in quo Christus ieiunauit , traditione veteri constat . De Chri-

Certabant, rabidi mox liuor daemonis atram
Cum terrore rapit mentem, nec defuit aegro
Tentandi interea Christum versutia fallax.

405 Quadraginta illi fuerant ex ordine soles,
Ex quo nulla cibi, potusue alimenta dabantur:
Sed contexta simul firmi ieiunia cordis
Terrarum ad regnum mentis secreta tenebant.
Tunc epulas demum monuit conquirere corpus.

410 Horrendi interea sceleris fallacia tentans,

V A R. L E C T.

402. Reg., Rom., Ottob. cum Ald., Torn. *atram*, quam lectionem Schoettgenius probat. Hadam., Poelmann., et alii *ater*. Nec mihi displiceret *atro cum terrore*. Marius Victor libr. 3. col. 344. editionis Fabricii, *Exterretque animos niger horror*; idem eod. l. col. 343. *Ecce niger terror, tremor horridus*. In Reg. mendum est *Certabat rapidi* cum glossa *celeres supra rapidi*. Corrigi potest *Certabant rapidi, mox*. Rom. *Certabant: rapidi mox*. Plerique *Certabant, rabidi mox*.

405. Ott. a pr. m. *fuerunt*, quod de-

fendi posset: sed melius est *fuerant*. Forte *illic fuerat*.

406. Ott. a pr. m. *potusque*, quod edit Fabricius.

408. Ott., Rom. *cordis secreta*.

409. Reg., Rom., Ott. *Tuncque epulas*. Ald., et alii *Tunc epulas*, quod habet Ott. a pr. m. Rom. *daemon*, aut *demon* pro *demum*. Nonnulli ita interpungunt, quasi fallacia monuerit corpus conquirere epulas. Sensus verus est: Corpus monuit Christum conquirere epulas. Verbum Euangelistarum est *Esuriit*.

N O T A E.

sti tentationis historia legendus Salom. Deylingus Obseruat. sacr. tom. 2. cap. 27., et alii, quorum extant Dissertationes in Thesaur. Theolog. Philolog.

402. Barthius l. 33. Aduers. cap. 19. obseruat, veteres omnia male grata, aut contraria *nigra*, et *atra* appellare consueuisse, praecipue poetas christianos.

403. Liur huc illuc mentem daemonis trahebat, quum de Christi diuinitate, et redemptione humani generis suspicaretur. *Aeger* hoc loco ponitur pro sollicito, inuido, tristi: quae significatio satis obuia est praesertim apud poetas, aliosque idoneos auctores, vt obseruat Reuschius.

405. *Quadraginta soles*, dies, phrasi a bonis poetis vsitata.

407. *Contexta*, continuata virtute diuina, vel etiam a deo Patre iussa, ac vel-

uti parata. Illud prius magis placet, vt l. 3. v. 380. *Multaque robusti ieiunia pectoris arcent*.

408. Prudentius de eodem ieiunio Christi Cathem. hymn. 7. v. 189. *Firmans salubri scilicet ieiunio - Vas appetendis imbecillum gaudiis*. Glossa in Reg. *Terrarum ad regnum - ad destruendum diaboli regnum = tenebant - confirmabant*. Possis etiam interpretari ad obtinendum terrarum regnum, vel ad regnum gratiae his in terris inchoandum. Fortasse etiam *mentis secreta* est nominatiuus, a quo regitur verbum *tenebant*, non contra *ieiunia*: ac sensus erit, Mens secreta tenebat, seu obseruabat ieiunia cordis continuata ad terrarum regnum. *Mentis secreta*, vt vers. 339. *Cordis secreta*.

410. *Sceleris fallacia* figurate pro sce-

Si te pro certo genuit deus, omnibus, inquit,

His poteris saxis forti sermone iubere

Vsum triticei, formamque capessere panis.

Christus ad haec fatur: Nil me iam talia terrent.

415 Nam memini scriptum, Quoniam non sola tenebit

Vitam credentis facilis substantia panis:

Sed sermone dei complet pia pectora virtus.

Rursus at ille dolos versutis artibus aptans

Nectere tentator properat. Nam moenibus vrbis

420 Mox inferre pedem sensit, vis liuida Christum

V A R. L E C T.

413. Ald. scribit *capescere*.

414. Reg. *nihil*, quod retineri potest per synaeresin. Rom. *me tam talia* non male.

415. Ald., Poelm. pro d. s. *scriptum*, quod non sit sola datura.

419. Barthius libr. 26. cap. 7. corrigit *properat*, quam *moenibus vrbis* — *Mox inferre pedem tendit: vis etc.* quia Matthaeus refert, Dominum a diabolo assumptum in sanctam ciuitatem, non ipsum eam ingressum fuisse. Intelligit autem Barthius tmesin in *quam mox*, quam librarii non aduerterint, adeoque veram scripturam corruperint. Paulo post

apud Aldum occurrit *tendit* pro *suasit*, aut *fecit*. Verum Barthii correctio necessaria non est: sentiebat enim diabolus, Christum, ab eo assumptum, pedem in urbem intulisse. Neque vero Christus ductus, aut assumptus est quasi coactus, sed libens, vt multi interpretes sentiunt, quibus facile assentior: et fortasse hanc interpretationem innuere voluit Iuuenius. Iterum v. 434. redit idem verbum *sensit*, eademque controuersia.

420. Ott. videtur ita distinguere *sensit vis liuida Christum*, quod minus probatur; nam *vis liuida* ad solum verbum *suasit* melius accommodatur.

N O T A E.

lerati fallacia. Vide lection. variant. ad vers. 644. l. 4.

411. Notae sunt hae phrases *pro certo scire*, *pro certo habere*, *pro certo putare*, *pro certo credere*, *pro certo dicere*, *pro certo negare*, *pro certo polliceri*. Tamen nonnihil est diuersum *pro certo genuit*, vbi *pro certo* idem est ac *certo*; sed non multum dissimile est *pro certo polliceri*.

415. *Quoniam* pro *quia*. S. Ambrosius libr. 4. in Luc. *Respondit dicens: Scriptum est: Quoniam non in solo pane viuit homo*. Pro *viuit* nonnulli codices Italiae Versionis in Luca, et plerique in Matthaeo legunt *viuet*, vt legit Iuuenius. Graece etiam *ζῳστει*. Augustinus pari-

ter l. 2. De cons. Euangelist., et Arnobius Annot. in Euangel. *viuet* pro *viuit*. *Tenebit vitam*, custodiet, conseruabit. Martialis l. 14. ep. 108. *Quae non sollicitus teneat, seruetque minister*, — *Sume saguntino pocula ficta luto*.

416. *Substantia panis*, vt hoc libr. vers. 631. *Vitalisque bodie sancti substantia panis*. Pro cibo vsurpat etiam *substantiam* Prudentius hymn. 7. Cathem. v. 40. *Omni carentem cerneret substantia*: vbi Iso apponit glossam *cibo*, *ciborum*. Confer cod. Theodos. tit. 3. leg. vlt. de cust. reor., et tit. 27. leg. 2. de alim., et Ducangium verbo *Substantia*, *alimentum*.

420. Plerique putant, Christum a dia-

Culmine marmoreo suasit consistere templi .

Tunc sic aggreditur vocis fallente veneno :

Si deus est vere genitor tibi , culmine templi

Aera per vacuum saltu iaculabere corpus .

425 Testis erit scriptura tibi , quae spondet aperte

Mandatum summi genitoris tale ministris ,

Vt lapsum studeant casu defendere corpus ,

Et famulis manibus curent tua membra leuare ,

Ne lapidis laedat summas offensio plantas .

430 Reddidit his Christus dictis contraria dicta :

V A R. L E C T.

421. Ald. , Dauentr. , Poelm. pro d. s. *marmoreo tendit* . Torn. , Ott. *marmoreo fecit* , in Ott. supra *suasit* . Reg. , Rom. *marmoreo suasit* . Fabr. , Poelm. in textu cum Had. , vt solet, *marmorei suasit* .

422. Hic versus , et sequens deerant in Reg. , sed a manu veteri additi sunt margini .

426. Torn. , Ald. , Poelmann. pro d. s. *id esse pro tale* . Rom. non inepte *tale* , *ministri* - *Vt lapsum studeant* . In Torn. *mundatum* est mendum .

427. Torn. *descendere corpus* , corrige *defendere* .

430. Ald. , Torn. *bis dictis Christus* . Alii *bis Christus dictis* .

N O T A E.

bolo fuisse asportatum vel in manibus , vel super humeros , vel ita vt diabolus impulsum in corpore Christi impresse- rit , quo delatus fuerit in pinnaculum templi . Maldonatus cum Origene , Euthy- mio , et Anselmo censer , Christum ita a diabolo ductum , vt suis ipse pedibus iter egerit . *Vis liuida* , vt vers. 402. *Ra- bidi mox liuor daemonis* . Haec loquendi ratio saepe adhibetur a poetis , vt *vis equi* pro equo , *vis animi* pro animo , *vis flammea* pro flamma , seu maximo igni , *vis canum* pro canibus . Confer Gifanium Ind. Lucr. verbo *vis* .

422. *Venenum* voci inuidi , et maledi- ci saepe tribuitur . Ouidius de inuidia libr. 2. Metam. v. 777. *Pectora felle vi- rent* , *lingua est suffusa veneno* . Silius l. 7. v. 260. *Fraudisque veneno* - *Aggre- ditur mentes* . Prudentius Dittoch. v. 1. *Eua columba fuit tum candida , nigra de- inde* - *Facta per anguinum malesuada*

fraude venenum . Sic alii passim .

424. *Iaculari* , vi emittere . Libr. 3. vers. 406. *Praecipitemque maris sese ia- culetur in vndas* . Florus libr. 1. cap. 14. *In confertissima se hostium tela iaculatus* . Plinius libr. 2. cap. 25. *In quas partes sese iaculetur* . Barthius libr. 33. Aduers. cap. 19. obseruat, ex Democriti philosophia poetas latinos dicere *Aera vacuum* , quos chorus poetarum christianorum secutus est.

427. Propria significatio verbi *defendo* est *prohibere* , *arcere* , *propulsare* , quod exemplis confirmare superuacaneum est .

428. Adiectiue *famulus* , vt apud Oui- dium non semel , et Prudentium vers. 80. Hamartig.

429. *Offensio lapidis* , incursus in la- pidem , vel noxa ex hoc incursu . Vtram- que enim significationem habet verbum *offensio* : sed huic loco magis congruit prima .

430. Supra v. 245. *Dicta in contraria*.

- Me meminisse magis scripti caelestis oportet,
 Ne vires Domini fidens audacia tentet.
 Rursus in abrupti montis consistere celsis
 Mox furibunda iugis sensit fallacia Christum,
 435 Ostendens illi fulgentia regna per orbem,
 Cernis, ait, quae sit tantarum gloria rerum?
 Cuncta tuo possum iam iam concedere regno,
 Talia donantem me si veneratus adores.
 Tum sic instantem dictis reiecit Iesus:
 440 Effuge, pestiferi rabies vesana veneni,
 Haereat ut semper nobis immobile iussum,
 Ut iustus caeli dominum deuotus adoret,
 Vnius et famulans veneretur numen in aeuum.
 Talibus excussus fugit per devia daemon.

V A R. L E C T.

431. Rom. *Te meminisse*. Alii *Me meminisse*. In Reg. prius ponitur *Ne vires etc.*, dein *Me meminisse*. In Rom. deest versus *Ne vires*.

434. Ald., Poelm. pro d. s. *magis* pro *iugis*. De verbo *sensit* eadem excitari potest coniectura, quae supra ex Barthio proposita est ad vers. 420. In Rom. legitur *scensit*. Hoc vero loco libentius legam *suasit*, aut *fecit*, aut *tendit*, ut vers. 421. Badius verba Euangelistae, *Ite- rum assumpsit eum diabolus* interpretatur, ut illa, *Assumpsit Iesus discipulos suos*, nempe non portandos, sed comites.

435. Reg., Ott., Ald., Torn. *illi*. Ha-

damar., Poelm., et alii *olli*, quod perinde est.

437. Ald., Poelmann. pro d. s., Fabr. *tibi* pro *tuo*, et *regna* pro *regno*.

438. Sabatierius cum Aldo *si me*: pro d. s. assignat *me si*, quod in reliquis inuenitur.

441. Ott. *Haereat ut nobis semper*: postea factum *ut semper nobis*. Reg. male *Haereat semper ut nobis*. In Ott. *donum*, supra *iussum*.

442. Reg. *dominum caeli*.

443. Reg., Rom., Ott. *numen* cum Aldo. In Ott. a. pr. m. fuit *nomen*, quod habent plerique editi.

N O T A E.

434. *Furibunda fallacia*, figurate pro *daemon furibundus*, et *fallax*, ut v. 410. *Sceleris fallacia*, v. 420. *Vis liuida*.

435. Imitatione Virgilii libr. 4. Aen. vers. 272. *Si te nulla mouet tantarum gloria rerum*.

440. Etiam id figurate dictum, ut vers. 434. *furibunda fallacia*.

442. *Deuotus*, deditus, addictus, voto consecratus: quo sensu ab optimis scriptoribus haec vox usurpatur. Pro pio, religioso verbum est proprium christianorum, Arnobii, Lactantii, Prudentii, Hieronymi, et aequalium, ac multo magis posteriorum.

444. *Excussus*, vi, ac veluti quatien-

445 Ille vbi Ioannem cognouit carceris vinbris
 Immersum , tristi compressit corda dolore ,
 Finibus et statuit Zabulonum ponere sedes ,
 Vt dictum Isaiae concurreret ordine secli :
 Terra Zabulonum , et regionis Nephthala nomen ,
 450 Et via trans pelagus longe , Galilaeiaeque arua ,

V A R. L E C T.

446. Hadam. , Poelman. , Ald. , Fabric. *Submersum*. Torn. , Reg. *Demersum*. Ott. , Rom. *Immersum*. Poelm. in textu , Hadam. , Fabr. , Reg. , Ott. a sec. m. *tristi compressit corda dolore*. Ald. , Torn. , Ott. a pr. m. , Rom. *corde dolorem* : quasi dolorem signis , et verbis non manifestauerit , quam poetae mentem non esse , Reuschius censet . Ceteroquin *comprime-re corda dolore* pro *concupere* , *accipere* phrasis parum vsitata est .

449. Hadam. , Reuschius , Poelman. , in textu , Fabr. *Terra Zabulon , et regio cui Nephthala nomen* . Ita Ald. , Dauentr. , et Torn. , sed *Zabulonum* pro *Zabulon* , et Torn. mendose *Nephthalia* . Rom. , et

Vatt. Reg. , et Ott. ita habent *Terra Zabulonum , et regionis Nephthala nomen* . In qualibet ex his scripturis diuerso intervallo quantitatis effertur *Zabulon* in hoc versu , et in versu 447. , quod in aliis nominibus propriis fecisse Iuuenicum liquet . Ceterum quum in sacris literis proferatur *Zabulon* indeclinabile , et secunda eius nominis graece per diphthongum scribatur , possent ita hi versus restitui : *Finibus et statuit Zabulon ponere sedes . Terra Zabulon , regio cui Nephthala nomen* . Notandum etiam , *a* in *terra* produci ob *z* dictionis sequentis , quae vim duplicis consonantis obtinet .

450. Barthii codex , Rom. , Reg. , Ott. ,

N O T A E .

do eiectus , deiectus . Hilarius in Matth. 4. *Post banc ergo diaboli fugam , angeli Christo ministrant* . In Euangelio solum legitur , *Reliquit eum diabolus* , aut *dimisit eum* , aut *discessit ab eo* , aut *recessit ab eo* . Prudentius eandem fugam daemonis sic expressit hymn. 7. Ca. hemer. vers. 195. *Sed , increpata fraude , post tergum ruit* . Prudentium verum lapsum diaboli in tergum affirmasse , putabat Mazochius , vt in Comment. ad eum locum explicui . Confer Centonem Probae .

445. CAPVT XVI. *Iesus , Ioanne capto , secedit in Galilaeam* . Matth. cap. 4. vers. 12. seqq. , Marc. cap. 1. v. 14. , Luc. cap. 4. vers. 14. Lamyus in Harmon. Euang. contra omnium interpretum sententiam , vt profitetur , astruit , carcerem , de quo hic fit sermo , non fuisse Herodianum . Putat enim , bis in carcerem Ioannem traditum fuisse , primum a proceribus synedrii Hie-

rosolymitani , deinde , interposito aliquo tempore , ab Herode . Ita ergo ordinem historiae collocat : Post Christi ieiunium Ioannes se praecursorem Christi esse iudaeis asseruit , et testimonium de Iesu Christo Messia reddidit : quo testimonio audito , Petrus , et Andreas , Ioannis discipuli , secuti sunt Saluatorem . Quum autem paulo post , aut die sequenti post testimonium Ioannis de eo audiisset , Ioannem in carcerem coniectum fuisse (scilicet a proceribus synedrii Hierosolymitani ,) in Galilaeam secessit . Iuuenicus , vt vides , aliter historiam contexit ; quem nos libentibus animis sequimur , ne a communi omnium interpretum sententia recedamus .

448. *Concurrere* eodem sensu libr. 2. v. 346. *Ille vbi cognouit certum concurrere tempus* : et ibidem v. 828. *Ordine seclorum iussis concurrere rebus* .

Trans et Iordanem gentes, populique tenebris
 Inclusi, magnum lumen, subitumque videbunt:
 In mortisque illis umbra residentibus alma
 Exoritur fidei resplendens luce voluntas.

455 Ergo instare dei regnantis munera Christus
 Nunciat, increpitans praeconia larga salutis.

Praeteriensque videt ponti per litora fratres,
 Praesolidumque Simon, dignum cognomine Petri,
 Andreamque simul, sinuosa volumina lini,
 460 Piscibus insidias disponere marmoris vndis.

Nunc, inquit, pisces capitis maris aestibus altis:

V A R. L E C T.

Basil., Ald. *Galilaeaque arua*, ex quo Barthius recte coniicit *Galilaeique arua*. Editi plerique *Galilaeaque rura*. Torn. mendose *Galilaeaeque rura*. Nonnulli scribunt *Galileaque*.

451. Reg. distinguit *Iordanem*. *Gentes*. Alii *Iordanem gentes*.

453. Rom. *In morteque illius umbra*, quod mendosum est.

454. Reg., et a pr. m. Ott. *splendens*: sed repugnat metrum.

455. Ott. a pr. m. *munere*, a sec. m. *munera* cum multis. Rom., Bas., Ald. *munia*.

457. Rom. *vidit*: retinendum *videt*. Sabatierius edidit *geminos*, et pro d. s.

ponti, quod alii editi, et mss. exhibent:

458. Rom. *Prosolidum*: lege *Praesolidum*. Aldus edidit *Praesolidum Simonem dignum cognomine Petri*, correxit in Erratis *Praesolidumque Simonem dignum cognomine Petri*; sed fortasse voluit corrigere *Praesolidumque Simonem, dignum nomine Petri*, correpto *si*, ut ab aliis fieri solet, vel *Praesolidumque Simon*, indeclinabili modo. Iuuenus alibi in *Simonis* primam semper corripit, secundam producit. Vide not. ad Dracont. l. 3. v. 230., ubi de quantitate primae, et secundae in hac voce disserui. Legi posset *Praesolidum Simonem, dignum nomine*.

461. Reg. *altos*, et glossa *profundos*.

N O T A E

452. *Inclusi*, immersi. Simili modo hoc libr. v. 163. *Mortisque tenebras* - *Abrumpent omnes*.

456. *Increpitans*, praedicans, intonans. Vide notata ad v. 384.

457. CAPVT XVII. *Petrum, et Andream, Ioannem, et Iacobum* piscatores conuocat. Matth. cap. 4. v. 18. seqq., Marc. cap. 1. v. 16. seqq.

458. *Praesolidum*: alludit ad nomen Petri, et ad verba Christi: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*.

459. *Sinuosa volumina*: de serpente dixit Virgilius l. xi. v. 753. *Saucius at serpens sinuosa volumina versat*. Pro linea piscatoria, ex qua pendet hamus, linum simpliciter ponitur aliquando, ut apud Ouidium libr. 13. Metam. v. 923. *Nunc in mole sedens moderabar arundine linum*, et paulo post, *Caespite consedi, dum linam madentia sicco*. Adde Iuuenalem, Sedulium, Fortunatum, Sulpicium Seuerum.

460. *Marmor* pro mari a poetis saepe adhibetur, ut notaui ad Dracont. v. 578. libr. 1.

Sed

Sed me si libeat sectari, fortia vobis
Prouenient hominum praepulchra indagine lucra.

Illi confestim firmato pectore certi,

465 Retibus abiectis, pariter praecepta sequuntur.

Post fratres Iacobum, Ioannemque marinis

Insidias gregibus maculoso innectere textu

Vt vidit, similemque dedit de litore vocem,

Illi Zebedeum genitorem in puppe relinquunt

470 Illico, sectantes pulcherrima iussa salutis.

Exin per terram Galilaeae sancta serebat

Insinuans populis regni praeconia Christus,

Donabatque citam fessis, aegrisque medelam,

V A R. L E C T.

463. Rom. *perpulchra*: plerique *prae-
pulchra*, quod ex usu Iuuenici ait Gallan-
dius esse pro *perpulchra*, vt v. 458. *prae-
solidum* pro *persolidum*.

466. Ald., Ron., Bas., Torn. *Post fra-
tres geminos Iacobum, Ioannemque mari-
nis*. Ita etiam Ott. a sec. m., nisi *fra-
tres* appositum sit pro diuersa scriptura,
vel glossa. Plerique *Post fratres Iacobum,
Ioannemque marinis*: Poelm. pro diuersa
lectione, Reuschius *Post geminos Iaco-
bum etc.* In hac scriptura Badius ait, *Ia-
cobum* quatuor syllabarum vocem esse,
quarum tertia longa. Sic et Claudianus,
(vel alius potius) *Ne laceres versus*,

dux Iacobe, meos. Poterit tamen esse tri-
syllabum tam *Iacobum*, quam *Ioannem*,
productis duabus primis in *Iacobum*. Mi-
rum quantum poetae christiani varient in
quantitate syllabarum huius vocis.

469. In nonnullis editis male scriptum
est *Zebedaeum*.

471. Reg., Ott. *per terram Galileam*.
Rom. cum editis *Galilaeae*, vel *Galilaeae*.
Poelm. pro diuersa lectione *sancta fere-
bat*: quae lectio incommoda non est,
sed melior est *serebat*.

473. Reg., Torn. *citam fessis, aegris-
que*, et glossa Reg. *inualidis supra fessis*.
Plerique *citam inualidis, aegrisque*.

N O T A E.

463. *Indago* est vox venatorum pro-
pria: ita enim vocant inclusionem fera-
rum in aliquem locum, ex quo ferae eua-
dere non possunt; quae inclusio diuersis
modis fieri solet. Virgilius libr. 4. Aen.
v. 121. *Dum trepidant alae, saltusque in-
dagine cingunt*. Hic sonat inquisitionem.
Notandum quoque *fortia lucra*.

467. *Gregibus marinis*, piscibus, quos
Proteus gregatim agere dicitur. *Maculae*
sunt foramina retis, hispanice *mallas*, vt
explicui ad Prudent. hymn. 3. Cathem.

v. 42. Hinc *maculosus textus* pro maculis,
seu reti: quo tamen sensu non inuenio,
quisnam alius *maculosus* dixerit.

469. Eodem interuallo syllabarum ite-
rum occurrit *Zebedeus* libr. 3. v. 316. *Pe-
trum, Zebedeique duos per deuia natos*,
quod non damno.

471. CAPVT XVIII. *Iesus Galilaeam
circuiens, poenitentiam praedicat, et va-
rios languores hominum curat*. Matth.
cap. 4. v. 23. seqq., Marc. cap. 3. v. 7.,
Lucae cap. 6. v. 17.

Et mox crebra procul Syriam iam fama tenebat,
 475 Mille sonans linguis praesentia munera Christi.
 Denique certatim languoris tabe peresos,
 Diuersisque malis nexos, queis longa dolorum
 Absumpsit populans membrorum robora tabes,
 Monstrabant Christo: facili sed munere cunctos
 480 Reddebat propere miranda ad gaudia sanos.
 Iamque animae ipsius morbi, saeuique furores,
 Et lunae cursum comitata insania mentis
 Discessere graui sermonis pondere iussa.

V A R. L E C T.

476. Ald., Bas. *languores*. Mss., et plerique editi *languoris*.

477. Reg., Torn. *dolorum*. Ott. *doloris*. Rom. cum plerisque editis *dolore*.

479. Rom. *Monstrabant: Christus facili*

N O T A E.

474. Seruius ad v. 10. Aeneid. libr. 6. putat, *procul* duplicem significationem habere et *iuxta*, et *longe*, quasi *porro ab oculis*, aut *prae oculis*. Alii rectius existimant, *procul* et paruum, et magnam distantiam significare. Hoc loco a Iuueneco *procul* sumitur pro *longe*, *lateque*: nam verba Matthaei sunt: *Et abiit opinio eius in totam Syriam*. Reuschius alio sensu explicat: Fama per Syriam prope adiacentem, vel circumiacentem dispersa erat; quod minus placet.

475. Famae mille linguae, hoc est, multae tribuuntur. Virgilius libr. 4. Aeneid. v. 181. de fama: *Monstrum horrendum ingens: cui quot sunt corpore plumae, — Tot vigiles oculi subter, (mirabile dictu) — Tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit aures*. Ovidius l. 12. Metam. 47. de fama: *Tota fremit, vocesque refert, iteratque, quod audit. Centum, et mille poetae adhibere solent pro plurimis, ut oratores, et historici sexcenta*.

478. *Membrorum robora*, membra, vim membrorum. Sic Lucretius pro saxo, aut duritia saxi dixit l. 1. v. 889. *robur saxi*,

sed murmure cunctos, et correctum id per *Christus facile sub munere cunctos*. Reliqui omnes, quos vidi, *Monstrabant Christo: facili sed munere cunctos*.

480. Rom. *sanctos: corrige sanos*.

Virgilius pro ferro l. 7. v. 609. *robora ferri*. Vide Gifanium Ind. Lucret. verb. *robur saxi*, et *vis morbi*.

481. *Morbi animi* a latinis cupiditates, perturbationes animi, et vitia interdum dicuntur, quamuis Cicero 3. Tuscul. c. 4. hanc translationem minus probet. Ipse certe saepe ea vititur. Iuuenecus morbos animae vocat eos, qui mentem e suo statu naturali deiciunt, ut insaniam, furores, vel vitia mentis ex diuturna daemonis praesentia contracta.

482. Lunaticus morbus describitur. Nonnulli de epilepticis exponunt. Isidorus Orig. 4. 7. *Hos (Epilepticos) vulgus lunaticos vocat, quod pro lunae cursu committitur insania*: quod fortasse ex hoc Iuueneci loco petatum est. Praecedit enim in Isidoro: *Epilepsia vocabulum sumpsit, quod mentem apprehendens, pariter et corpus possideat*.

483. Saepe Iuuenecus hoc verbum adhibet, ut vim diuini imperii ostendat. Confer Ovidium Met. 2. 844. 3. 105. et 130. Contrarium est *iniussus* de iis, quae sponte proueniunt.

Illum stipantes miracula magna mouentem

485 Mixtae sectantur turbae, Solymique, Syrique,
Et Iudaea frequens populis, Galilaeaque plebes,
Quos et Iordanis dirimit stagnante fluento.

Hos populos cernens, praecelsa in rupe resedit,

Ac sic discipulis gremium cingentibus infit:

490 Felices humiles, pauper quos spiritus ambit:

Illos nam caeli regnum sublime receptat.

His similes mites, quos mansuetudo coronat,

Quorum debetur iuri pulcherrima tellus.

Hos modo lugentes solatia digna sequentur.

V A R. L E C T.

494. Reg. *Hoc modo lugentes solatio digna sequentur*. Ita etiam Rom., sed magis videtur *solatia*, quam *solatio*. Glossa in Reg. est *Hoc modo* – *tali modo*, et so-

latio – *consolatio*. Fortasse legendum *Hoc modo lugentes solatio digna sequetur*. Reliqui omnes, quos vidi, habent *Hic modo lugentes solatia digna sequentur*.

N O T A E.

486. *Plebes* in nominatiuo singulari; de quo dicam ad v.694. l.4. in var. lect.

488. CAPVT XIX. *Qui beati futuri sint*. Matth. cap.5. v.1. seqq., Lucae cap.6. v. 20. seqq. Videtur innuere Iuuenus, in monte sermonem hunc habitum. Magna quidem est interpretum hac in re dissensio, quorum diuersae opiniones legi possunt apud Nic. Albertum De vita Christi p.2. num.101. Nonnulli putant, Christum sermonem habuisse ad discipulos supra montem, vt ait Matthaeus, quem ad turbas *in loco campestri*, vt ait Lucas, repetiuerit.

489. Ouidius libr.4. ex Ponto eleg.9. v.17. *Dumque latus sancti cinget tibi turba senatus*. Sic *cingere sinum*, vel *gremium*, quamuis neminem alium ita loquentem inuenerim. Badius exponit *gremium cingentibus*, hoc est, in circuitu sedentibus.

490. Multi auctores harmoniarum Evangelicarum hunc sermonem serius a Domino factum existimant. Lamyus fere cum Iuueno facit. Qui nouam legem, inquit,

prolaturus venerat, statim ac plures discipulos collegit, et miraculis suis obtinuit, vt crederetur, cur illam legem non protulisset, optima doctrina imbuens discipulos, et plebem, quae eos sequebatur? An autem in prima hac beatitudine pauperes spiritu omnes illi intelligantur, qui tumore animi carent, an illi, qui vere penuria laborant, sed tamen sorte sua sunt contenti, disputatum est inter interpretes. Iuuenus priorem expositionem potius exprimit, vt etiam sentiunt Augustinus, Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius, Basilus, Gregorius, alique plures patres. Confer Heinsium in Exercit. sacr. ad hunc Matth. locum cap.4. pag.23.

491. *Receptat*, fortasse ex imitatione Lucretii libr.2. v.998. *Quod missum est ex aetheris oris – Id rursum caeli rellatum templa receptant*.

492. Obseruandum, Iuuenum non textum graecum sequi, in quo haec beatitudo sequenti postponitur, sed Italam versionem veterem, in qua idem ordo, ac in Vulgata, seruatur.

- 495 Pabula iustitiae qui nunc, potusque requirunt,
 Illos plena manet saturandos copia mensae.
 Felix, qui miseri doluit de pectore sortem:
 Illum nam Domini miseratio larga manebit.
 Felices, puro qui caelum corde tuentur:
 500 Visibilis deus iis per secula cuncta patebit.
 Pacificos deus in numerum sibi prolis adoptat.
 Felices nimium, quos insectatio frendens
 Propter iustitiam premit: iis mox regia caeli
 Pandetur. Gaudete, operum quos iusta tenentes
 505 Vrgebit praeceps stimulis iniuria saevis.

V A R. L E C T.

499. Reg., Rom., Ott. *puro qui caelum*. Editi *puro caelum qui*.

500. Reg., Ott., Rom. *patebit*. Editi

manebit, quod praecessit, et minus placet.

501. Ald. *Pacificum*.

503. Ald., Bas., *premet*: alii *premit*.

N O T A E.

495. *Pabula*, et *potus* metaphora, intensam cupiditatem notans. Horatius l. i. ep. 18. v. 23. *Quem tenet argenti sitis importuna, famesque*.

497. *De pectore*: interdum *de* superfluum est, ut notaui in Comment. ad Prudent. Psychom. v. 3., interdum ponitur pro *ex*, ut apud Propertium, notante Koenigio.

499. Itala vetus, et Vulgata; *Beati mundo corde*. S. Cyprianus epist. 46. dicit, *Beatos esse puros corde*: et S. Augustinus serm. 12. tom. 5. *Beati, qui puro sunt corde*. *Tueri* saepe significat auide, et cum summa attentione conspicer.

501. Hic versus exemplum est scansionis mixtae apud Bedam De metr. cap. de scansionib. Vide supra not. ad v. 25.

502. *Insectatio* iterum v. 507. D. Brutus in epist. famil. Cicer. libr. xi. epist. i. *Tanta est hominum insolentia, et nostri insectatio*. Ita alii optimi scriptores locuti sunt.

504. *Operum iusta* pro *opera iusta*:

quae loquendi ratio familiaris est Iuenco. Schoettgenius *bendiadyn* vocare voluit.

505. Lucanus libr. i. v. 262. *Dubiaeque in proelia menti - Vrgentes addunt stimulos*. Iuencus *stimulos* sumit pro molestia, vexatione, insectatione: sic *stimulos doloris* Cicero, aliique dicunt. Exprimit Iuencus v. xi. Matth. c. 5. *Beati estis, quum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum aduersus vos mentientes propter me*. De quibus omnibus siluisse Iuencum immerito pronunciat Sabatierius, qui ad versiculum 12. eiusdem cap. 5. refert haec verba: *Gaudete, operum quos iusta tenentes - Vrgebit praeceps stimulis iniuria saevis*, simul cum duobus versibus sequentibus. Sequitur Iuencus versionem veterem, qualem exhibet codex ms. Colbert. *Dicent omne malum aduersus vos, propter iustitiam*: cui concinunt codex Sangerm. i., Cantabrig., Hilarius, Ambrosius, Ambrosiaster, Symmachus Pontifex, et alii a Sabatierio relati.

Plurima nam merces vobis seruatur in aethra ;
Namque prophetarum fuit insectatio talis.

Discite , vos hac in terra salis esse saporem .

Hic sapor amissa si iam virtute senescit ,

510 Quae salis absumptos acuet substantia gustus ?

Nec quisquam vani post haec superest salis vsus ,

Ni longe abiectum cuncta vt vestigia calcent .

Vos estis mundi clarum (ne abscondite) lumen .

Nam quis praecelsis impostam rupibus urbem

515 Occultare queat ? Vestrum sed lumen ad omnes

V A R. L E C T.

508. Reg. a pr. m. *Dicite vos .*

509. Reg. *senescet .*

511. Reg. pro diu. script. *Nequicquam vani* . Reuschius censet , Parisinae lectionem *Nec cuiquam* non incommodam esse , et fortasse reliquis praestare . Pro *vani* nonnulli legunt *fatui* , teste Reuschio ,

qui ait , codices tueri *vani* . Sabatierius *fatui* , pro d. s. *vani* .

512. Sabatierius *abiecti* , pro d. s. *ab-
iectum* , quod reliqui praeferunt .

514. Westhem. in textu *Nam qui* , ad marg. *Nam quis* .

N O T A E .

506. Vtitur verbo Euangelistae : *Gaudete , et exultate , quoniam merces vestra copiosa est in caelis* . Bonis iustorum operibus per gratiam dei factis gloria , seu vita aeterna conceditur tamquam merces . Definitum aperte id est in Concilio Tridentino sess. 6. can. 33. *Siquis dixerit , hominis iustificati bona opera ita esse dona dei , vt non sint etiam bona ipsius iustificati merita , aut ipsum iustificatum bonis operibus , quae ab eo per dei gratiam , et per Iesu Christi meritum , cuius viuum membrum est , fiunt , non vere mereri augmentum gratiae , vitam aeternam , et ipsius vitae aeternae (si tamen in gratia decesserit) consecutionem , atque etiam gloriae augmentum , anathema sit* . Meritum huiusmodi vitae aeternae condignum esse , quamuis conceptis verbis definitum non sit , tamen ex sacris literis , conciliis , ac Patribus euidentissime colligitur . Quod satis fuerit contra Koenigii notam hoc loco indicasse .

508. CAPVT XX. *Apostolos sal terrae*

vocat . Matth. cap. 5. v. 13. Marc. cap. 9. v. 49. Luc. cap. 14. v. 34. Quod ait *Iuuen-
cus hac in terra* , intelligo in hoc mundo . Euangelista sic habet : *Vos estis sal terrae* , vt paulo post : *Vos estis lux mundi* . Ponitur autem *salis sapor* , vt infra *salis substantia* , pro sale . In hanc rem extat dissertatio Valerii Greissengii inscripta : *Sal infatuatum* . Schoettgenius cum Lomeiero exponit *hac in terra* , h. e. , in Iudaea , non in vniuersa terra .

510. *Salis substantia* eo modo dictum , quo v. 416. h. l. *substantia panis* .

511. Versio Itala , et Vulgata , *Quod si sal euanuerit* : verum Itala in nonnullis mss. , et multi Patres : *Quod si sal infatuatum fuerit* .

512. *Vestigia* , metonymice pro ima pedis parte , et pro ipsis pedibus .

513. CAPVT XXI. *Iidem apostoli lumina mundi dicuntur* . Matth. cap. 5. v. 14. , Marc. cap. 4. v. 21. , Lucae cap. 8. v. 16. , et cap. xi. v. 33.

Perueniat, rerumque decus sub luce serena
 Ponatur. Cunctis genitoris gloria vestri
 Laudetur, celsi thronus est cui regia caeli.

Non ego nunc priscas leges dissoluere veni,
 520 Vertere nec, veteres ponunt quae iussa prophetae.
 Omnia nam vobis per me complenda manebunt.
 Vera loquor, donec caeli, terraeque, marisque
 Interitus veniat, legis ne litera saltem,
 Aut apicis parui gracilis distinctio deerit,
 525 Omnia quin fiant digesta ex ordine secli.
 Siquis enim minimam mandati soluere partem
 Ausus erit, pariterque homines suadendo docebit,

V A R, L E C T.

516. Ald. *Proueniat*; alii *Perueniat*.
 Torn. *verumque decus*. Rom. *rerum de-*
cus mendose.

518. Rom. *throni est*: lege *thronus est*.

522. Rom. *Verba loquor* minus bene.

523. Reg., et a pr. m. Ott. *legum nec*.
 Rom. *vlla nec*. Plerique *legis ne*.

525. Rom. *Omnia quando fiant*: corri-

ge *quin fiant*. Rom., et Ald. *digesto*,
 vt hoc libro v. 39.

527. Reg. *audendo*, Ottob. *suadendo*
 cum plerisque, sed supra *audendo*, quod
 praefert Reuschius cum tribus codicibus:
 qui exponit *audendo*, hoc est, malo exem-
 plo. Euangelista potius distinguit opus
 prauum, et prauam doctrinam.

N O T A E.

517. *Cunctis* pro *a cunctis*: datiuus pro
 ablatiuo in his verbis passiuis saepe a Iu-
 uenco adhibetur.

518. *Thronus*: dixi de hac voce ad
 Prudentium v. 102. Apoth.

519. CAPVT XXII. *Quod non venerit*
soluere legem, sed adimplere. Matth. c. 5.
 v. 17. seqq.

521. Omnia per me complenda vobis
 manebunt, vt vos ita etiam ea impleatis.
 Deus enim per gratiam suam supernatu-
 ralem facit nos legem implere.

523. Notanda significatio particulae *sal-*
tem, quae hoc loco significat *solum*, *tan-*
tum, *tantummodo*. Cellarius in Cur. po-
 ster. append. miscell. de hac significatio-
 ne contra Borrichium disputat. Borrichius
 Virgilium, et Ouidium ita locutos existi-
 mat: Cellarius vix argenteo seculo ita di-

ci coeptum concedit. Inferiorem latinita-
 tem ab hoc minus abhorruisse, exemplo
 Hieronymi, et Apuleii confirmat. Forcel-
 linus omnia loca, quae pro hac significa-
 tione afferuntur, aliter posse explicari con-
 tendit. Equidem non video, quem alium
 sensum apud Iuuenicum hoc loco habeat
 particula *saltem*.

524. *Gracilis distinctio apicis parui*,
 quia apex erat gracilis virgula appicta su-
 pra vocalem, vt brevis a longa distingue-
 retur, vt docet Scaurus in fine suae Or-
 thographiae. Quintilianus libr. 1. cap. 7.
 al. 13. *MALVS* *utrum arborem significet*,
an hominem non bonum, *apice distingui-*
tur. Nonnulli puncta hebraeorum innui
 existimarunt: quae opinio omnino reiici-
 enda est.

Hic minimi nomen caelesti in sede tenebit.

At quicumque operis proprii moderamina seruans,

530 Inuiolata simul tradet praecepta priorum,

Magnus erit, magnique feret trans sidera nomen.

Audistis veteris iussum moderamine legis:

Humano siquis macularit sanguine palmas,

Ille reus ferro persoluet vindice poenas.

535 Ast ego praecipiam, nequis consurgere in iras

Audeat, atque odio fratris feruente moueri.

V A R. L E C T.

529. Ott. a sec. m. *moderamine*.

530. Torn., et Bas. *piorum*: ceteri *melius priorum*.

533. Bas. *palmos*: retine *palmas*.

535. Sabatierius edidit *praecipio*, et pro

d. s. *praecipiam*, quod in aliis extat. Existimo, Sabatierium has mutationes ex ingenio interdum inuehere. *Praecipiam* magis poeticum est, nec mutandum.

N O T A E.

528. *Minimi nomen tenebit*, vocabitur minimus, quod idem sonat, ac *erit minimus*, ut explicui ad v. 107. *Minimus* vero est nouissimus, prope nullus, vel potius nullus. Hilarius Comment. in Matth. *Futuros minimos, id est, nouissimos, ac pene nullos denunciens minima soluentes*. Koenigius hebraismum esse ait *minimus* pro *nullus*, siue nullum locum habens.

529. *Moderamina*: frequens vsus huius vocis apud Iuuenicum, neque obuiæ significationis. Paulo post v. 532. *Moderamine legis*. Hoc loco *Operis proprii moderamina seruans* idem est, ac *qui fecerit mandata*.

530. *Priorum*, maiorum: quæ significatio proba, et cognita est ex Virgilio, Tacito, Plinio Iuniore.

531. *Trans sidera*, in regno caelorum, ait Euangelista.

532. CAPVT XXIII. *De homicidio*. Matth. cap 5. v. 21. seqq.

535. *Ego* ex Euangelio sumptum, quod emphasin habet. Donatus ad Terent. Eunucl. 5. 9. *Quod Ego addidit, eo dicto vsus est, quo uti solent, qui plus in negotio vident*. *Consurgere in iras*, ut l. 4.

v. 564. *Consurgat in iras* — Relligio.

536. Itala vetus in multis mss. *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio*. In Vulgata, et in probatissimis codicibus textus graeci deest *sine causa*: quam lectionem probare videtur Augustinus libr. I. Retract. cap. 19., et aperte defendit Hieronymus Comment. in Matth. *In quibusdam codicibus additur SINE CAUSA: ceterum in veris definita sententia est, et ira penitus tollitur, dicente Scriptura: Qui irascitur fratri suo, reus erit etc. Radendum est ergo SINE CAUSA*. Hanc scripturam confirmant hi versus Iuuenici, antiquitate sua venerabiles. Nonnulli ita explicant haec verba Euangelii, ut qui irascitur fratri suo, sit dignus, ut in iudicio eius exploretur causa. Maldonatus interpretationem Iuuenici, et Euthymii praefert, reum esse poenae capitalis, quæ contra homicidas in iudicio decernebatur. Significat Christus, eum qui in Euangelio sola occidit voluntate, non minore dignum esse poena, qua qui re ipsa occidebat in lege.

Nam reus hic aequo poenas sub iudice reddet.

Nec minor illorum conuicia flamma sequetur,

Qui fatui, miseriue cient sub nomine fratrem.

540 Sin offerre voles, venerans altaria donis,

Et tua tunc tacitae mentis penetralia tanget,

Quod tibi sit cum fratre domi suscepta simultas,

V A R. L E C T.

537. Reg., et, vt videtur, Ott. *aeque poenas*. Rom. *pendet*, quod edidit etiam Fabricius.

539. Ott. a pr. m. *miserique*, a sec. m. *miseriue*. Ordo videtur exposcere *Qui miseri, fatuiue*.

540. Reg., et, vt videtur, Ott. a pr.

m. *volens*. Lege *voles*. Reg. *munus*, et pro diu. script. *donis*.

541. Ald., Bas. *tangent*: Rom. *tangunt*. In Reg., et Ott. *tangent* correctum per *tanget*.

542. Rom. in textu *fratre* cum aliis omnibus: ad marg. *fraude*.

N O T A E.

537. *Poenas reddet*, dabit. Sallustius De bello Iugurth. c. 17. *Impietatis in parentem nostrum graues poenas reddat*. Euangelistae verba sunt: *Reus erit iudicio*, quod interpretes referunt ad quoddam tribunal, ab hebraeis *Mispat*, id est, *iudicium* nuncupatum. Ita etiam alia verba *Reus erit concilio* exponunt de grauiori alio tribunali, quod Synedrion dicebatur. Significat ergo Euangelista, aeterna poena puniendum, qui graui odio fratri suo iratus fuerit; sed grauiorem poenam iis esse infligendam, qui in verba contumeliae erumpunt. Eandem sententiam exprimit Iuuenius, sed de tribunali *Iudicii*, et *Concilii*, seu Sanedrim distincte nihil expromit. Etenim verba *aequo sub iudice* de deo potius accipio.

538. *Nec minor*, hoc est, maior; hanc enim vim, vt puto, habent haec verba.

539. Glossa in ms. Reg. *cient* = *vocant*. Ouidius libr. 4. Fast. v. 484. *Clamat, et alternis nomen utrumque ciet*. Suetonius in Nerone cap. 46. *Exaudita vox est, nomine eum cientis*. Redundat *sub* in Iuuenio *sub nomine*, vt saepe apud Dracontium, in cuius Indice verborum plura loca notata sunt verbo *sub*. Confer etiam Comment. ad Prudent. l. 2. contra Symmach. v. 102. Hoc versu Iuuenius duplex

conuicium comprehendit, ab Euangelista sic expositum: *Qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio*. *Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennae ignis*. Iuuenius prius *fatuum* profert, tum *Raca*, quod interpretatur *miserum*, videlicet calamitosum, infelicem, aerumnosum. Alii *raca*, seu *racha* exponunt hominem vacuum cerebro, vanum, homuncionem: alii ex graeco *πανός pannus* hominem pauperem, et pannosum: quo fortasse respicit Iuuenius. Euangelista tres gradus peccatorum, et poenarum ita distinguit, vt primus sit ira in verba non erumpens, iudicio punienda, secundus verbum contumeliosum, quo frater *raca*, leuis, inconstans, aut infelix, miser homo dicitur, concilii poena, seu sententia dignum, tertius verbum magis contumeliosum, quo frater fatuus appellatur, gehenna ignis puniendum. Etsi autem idem sit poenae genus, nempe mors aeterna, gradus tamen poenae ex diuersa grauitate distinguuntur.

540. CAPVT XXIV. De oblatione. Matth. cap. 5. v. 23. 24. *Offerre* pro consecrare deo vox a christianis saepe usurpata, et in re liturgica passim obuia. Prudentius hymn. 5. Cathem. v. 155. *Lumen, quod famulans offero, suscipe*. In Iuuenio subintelligi potest *dona*, seu *munera*,

Mune-

Munera cuncta illic adytis admota relinque :

Et prius ad pacem properans transcurrere petendam .

545 Fraterno demum iam conciliatus amori ,

Offer grata deo tranquillo pectore dona .

Est tibi praeterea virtus contraria semper

Corporis : hoc casti celeri curetur amore ,

Dum rapidae tecum graditur per compita vitae .

V A R. L E C T.

543. Ald. *cuncta adytis illic admota* cum Torn. , et Bas. In aliis editis *cuncta adytis illis admota* . Mss. Reg. , Ottob. , Rom. *cuncta illic adytis admota* .

547. Ald. , Rom. , Poelm. pro diu. s. , Dauentr. *semper contraria virtus : plerique virtus contraria semper* .

548. Rom. , Reg. , Ottobon. , Ald. , Dauentr. , Bas. *Corporis : hoc casti* . Poelm. cum aliis editis *Corporis haec casti* ,

quam interpunctionem praefert Reuschius ; quia Iuuenicus connectit hanc textus sacri partem cum sequentibus , vbi Christo sermo est de adulterio . Intelligit Reuschius per virtutem contrariam cogitationem malam , cui remedium hoc paratur .

549. Reg. , Ottob. , Rom. *rapide* : sed diphthongi in his codd. modo omittuntur , modo abundant . Editi *rapidae* . Rom. *Quum* pro *Dum* .

N O T A E .

vt v. 546. *Offer grata deo tranquillo pectore dona* . Euangelista ait : *Si offers munus tuum ad altare* , vel in Italia versione : *Si offeres munus tuum ad altare* . Christus de veteribus iudaeorum sacrificiis loquitur : sed multo magis id intelligere oportet de eucharistia .

547. CAPVT XXV. *Aduersario , virtuti scilicet , et rationi , quae vitiis aduersantur , consentiendum esse in via , hoc est , in vita* . Matth. cap. 5. v. 25. seq. Glossa in codice Reg. *Virtus contraria - sermo diuinus tibi , dum vadis cum aduersario tuo in via* . Ita etiam verba Euangelistae interpretatur S. Paulinus . Matthaeus sic habet : *Esto consentiens aduersario tuo cito , dum es in via cum eo : ne forte tradat te aduersarius iudici , et iudex tradat te ministro , et in carcerem mittaris* . Pro *esto consentiens* nonnulli habent *esto beneuolus* , aut *concorda cum aduersario tuo* . Expositio communis obuia est . Iuuenicus aliam sequi videtur , nimirum per virtutem corporis contrariam homini intelligit carnis concupiscentiam , quae celeri amo-

re casti , seu castitatis curanda est . Ratio ergo consentiendi huic aduersario , seu concordandi cum illo , a Iuuenico in eo collocatur , quod castitatis amor prauas cogitationes expellat : sic enim corpus , et anima quodammodo in concordiam rediguntur . *Virtus corporis* ponitur pro *corpus* , vt v. 478. *Membrorum robora pro membra* . Vide notam ad eum versum . Omeisius explicationem Iuuenici hodie recipi negat . Maldonatus plures interpretationes profert , ac fatetur , opinionem hanc Iuuenici , aduersarium esse carnem , quae concupiscit aduersus spiritum , teneri etiam ab Athanasio quaest. 62. , quam Hieronymus quoque in comment. ad hunc locum videtur approbare .

549. Glossa Reg. *graditur - illa virtus contraria* . Scilicet corpus , seu virtus corporis , vt ego quidem interpretor . *Per compita vitae* est expositio eius , quod ait Matthaeus *in via* . Hilarius Comment. in Matth. *Cito in omni vitae nostrae via reconciliari nos aduersario benig-nitate praecepit* .

- 550 Accusabit enim polluti corporis vsus,
 Et te sublimi statuet sub iudice vinctum.
 Damnatum rapient ad vincula saeua ministri,
 Nec prius e tenebris solueris carceris atri,
 Vltima quam minimi reddatur portio nummi.
 555 Haud ignota, reor, vobis stat cautio legis,
 Corpus adulterio prohibens: sed nunc mea iussa
 Occulta internae frenent molimina mentis:
 Nec minus optati, quam facti poena luenda.
 Si te forte oculi dextri laqueauerit error,
 560 Auctorem miserae properans conuellito labis,

V A R. L E C T.

550. Ott. a pr. m. *Accusabat enim*.

553. Rom., Fabr., Ald. *solueris*: quae est diuersa lectio in Reg., Ott., Poelm., in quibus a pr. m. est *mitteris*. Ex v. praec. colligi potest, *solueris* lectionem esse magis genuinam.

554. Rom. *Vltra quam minimi*: lege *Vltima quam*.

557. Ott. *interne feriant*: corrige *frenent*. Rom. etiam *interne* pro *internae*.

558. Reg., et Ott. *luenda*: Rom. cum editis *luenda est*.

N O T A E.

550. *Polluti corporis vsus*, aduersarius tuus tibi repugnans. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, nisi castitatis amore curetur: tunc enim inter se consentiunt caro, et spiritus. Innuit Iuuenecus libidinem, et fornicationem: connectit enim hanc sacri textus partem cum sequentibus de adulterio.

554. Euangelii verba sunt: *Donec reddas nouissimum quadrantem*. Tertullianus, et Cyprianus habent *ultimum quadrantem*. Pro *nouissimus*, et *ultimus* non male est *minimus*. Vide notam ad vers. 528. *Hic minimi nomen caelesti in sede tenebit*. Prudentius Hamart. v. 950. *Cuncta exacturus ad vsque - Quadrantem minimum*. Fortunatus de extremo Iudicio: *Cogentur minimi quadrantem soluere nummi*. Sic etiam auctor libri De 42. mansion. *Dico tibi, Non exies inde, donec etiam minimum quadrantem reddas*.

555. CAPVT XXVI. *Adulterium fu-*

giendum. Matth. cap. 5. v. 27. seq. Vulgata: *Dictum est antiquis*. Plerique graeci omittunt *antiquis*.

556. Sic Iuuenecus reddit verba Matthaei: *Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo*.

557. *Molimina* a poetis potissimum usurpatur pro molitione, conatu. Eo verbo saepe utitur Iuuenecus. Libr. 2. vers. 18. *Gentis sic sunt molimina vestrae*.

559. CAPVT XXVII. *Eruendum esse oculum, et amputandam esse manum, si errauerint*. Matth. cap. 5. vers. 29. seq. Verbum *laqueo*, *laqueas* deest in Forcellino, deest in Ducangio: sed apposite formatum est ex *laqueus*. Composito *illaqueo* utuntur Horatius, et Prudentius, et *illaqueatus* Cicero, uti *laqueatus* Columella, et Solinus. Hinc *laqueatores* in circo dicti, qui laqueis alios implicare didicerant. Alio sensu *laqueatus* est la-

Et iaculare procul . Nam membrum perdere refert
 Exiguum , flammis quam totum dedere corpus ,
 Perpetuisque animam pariter conuoluere poenis .
 Et si dextra manus mentem per devia ducit ,
 565 Erroris causam praestat decidere ferro ,
 Quam totum aeternis corpus concedere flammis .
 Praecipiant veteres , siquis connubia rumpet ,
 Scribere discidium , iuris feralia verba .
 Sola viri recte discedet adultera tectis ,

V A R. L E C T.

561. Reg. , Ott. , Rom. , et Poelm. pro
 diu. s. *refert* : editi plerique *praestat* .

562. Ald. *tradere corpus* .

565. In Ottob. factum est *praesta* ex
praestat : sed hoc retinendum est . Poelm.
 pro d. s. *causam magis utile vellere ferro* .

567. Poelm. pro diu. s. *Permittunt ve-*
teres . Reg. , Ott. , Rom. , Ald. *rumpet* .
 Alii *rumpit* .

568. Reg. , Ott. , Dau. , Rom. , Ald. , Bas.
discidium : alii *dissidium* . Omissio rectius
 videtur *discidium* .

N O T A E .

quearibus ornatus . Iuuenicus alibi dixit
Erroris laqueos pro scandalis . Vide l. 3.
 Vers. 12. cum nota .

561. *Iaculare* , proiice . Vide notam ad
 v. 424. h. l. Notanda est constructio haec,
Refert perdere membrum , quam pro
magis refert , quam . Ita etiam Vulga-
 ta , et Italica vetus : *Expedit enim tibi ,*
ut pereat vnum membrorum tuorum ,
quam corpus totum tuum eat in gebennam .
 Boni etiam scriptores latini aliquan-
 do in comparationibus eiusmodi *magis* ,
 vel *potius* omittunt . Tacitus Annal. 1.
 cap. 58. *Pacem , quam bellum probabam* .
 Consule Forcellinum verbo *quam* , et *po-*
tius . Prima in *refero* communis est : sic
 enim multi existimant de praepositione
re . Impersonale *refert* semper producitur .

563. *Perpetuis poenis* : quia in Euan-
 gelio fit mentio gehennae , siue ignis per-
 petui . Sabatierius suspicatur , Iuuenicum
 legisse *quam corpus totum tuum , et ani-*
ma mittatur in gebennam , quod nusquam
 reperitur . Verum Iuuenicus nihil aliud
 agit , nisi vt vulgatam lectionem explicet .

567. CAPVT XXVIII. *Vxorem non ni-*

si ob adulterium dimittendam . Matth.
 cap. 5. vers. 31. cap. 19. v. 7. seqq. Marc.
 cap. 10. v. 11. 12. Luc. cap. 16. v. 18.

568. Matthaeus cap. 5. vers. 31. *Qui-*
cumque dimiserit uxorem suam , det ei
libellum repudii . Verba , quibus libellus
 repudii scribebatur , dicuntur *feralia* , hoc
 est , funesta , tristia , dira , et fortasse li-
 tibus obnoxia . Inter alia vir vxori libel-
 lum repudii tradebat , in quo scriptum
 erat : *Dedi illi libellum repudii in manu ,*
schedam abscissionis , signaculum diuisio-
nis . Alioquin libellus repudii conferebat
 mulieri ius ad alias nuptias . Confer not.
 ad l. 3. vers. 475.

569. Matthaei haec verba sunt : *Omnis ,*
qui dimiserit uxorem suam , excepta for-
nicationis causa , facit , eam moechari : et
qui dimissam duxerit , adulterat . Inter-
 pretes catholici id ita exponunt . Sola
 fornicationis , siue adulteri causa , aut
 quae huic par , grauiorue ea sit , idonea
 esse potest , vt vxor , quantum quidem
 ad forum , et domum attinet , separetur
 a viro ; quod quum fit , matrimonii vincu-
 lum non dissoluitur , quod natura sua in-

570 Ast aliae maneant : nam casti iura pudoris
Auctore amittet mulier deserta marito.

Antiquae leges prohibent periuria linguis.
Sed nostris cedat iurandi audacia iussis ;
Nec fas est homini caelum iurare per altum ,
575 Quod sedes Domini est , nec quae vestigia gestat
Terra dei , Solymaeque vrbis venerabile nomen ,
Quod regis magni propria est , iurabitur vnquam .

V A R. L E C T.

571. Ott. *amittit* : alii *amittet* .

573. Sabatierius perperam , et contra regulam metri *Sed nostris iurandi cedat audacia iussis* .

575. Torn. corrupte *sede Domini* . Reg. Rom. , Bas. , Ott. , Ald. *Domini est , nec* . Alii editi *Domini* , *nec sine est* . Hadamar. *nec qui* , Poelmann. pro diu. s. *nec quod* . Rom. *gestat* , ad marg. *gestet* .

576. Reg. *Terra : Solymaeue* , supra *dei* , vt sit *Terra dei* : sed vers. praec. glossa inepta *nostra* ad *vestigia* , nam sunt ve-

stigia dei. In Ott. *orbis* correctum per *urbis* .

577. Rom. , Ott. *propria est* . Reg. cum plerisque editis *patria est* . Gallandio magis placet *propria est* ex Matth. cap. 5. vers. 35. *Neque per Ierosolymam , quia ciuitas est magni regis* , et Psalm. 47. v. 3. *Ciuitas regis magni* . Haec tamen vtrambet lectionem aequae confirmant . Koenigius pro *propria* addit cap. 6. vers. 6. l. 2. Paralip. , et Virgilium 3. Aeneid. v. 85. *Da propriam , Thymbrace , domum* , hoc est , sedem , quam iure meo teneam .

N O T A E .

dissolubile est ; et a Christo nouis suis legibus indissolubile declaratur . Vir autem , qui sine causa fornicationis , aut alia pari , vel maiori , vxorem a se dimittit , facit , eam moechari , quia sine vlla vxoris culpa eam libidini suae permittit . Iuuenus nonnihil obscurus est , sed ad hanc certe sententiam est reuocandus .

571. Mulier sine causa idonea deserta , aut e viri domo eiecta , si alteri nubat , aut moechetur , amittet iura casti pudoris , hoc est , violabit pudorem , auctore marito . Videlicet culpa marito dabitur , quod vxor eius violet pudorem . Badius exponit : *Amittet etc.* , non ducetur ab alio , quia qui dimissam duxerit , adulterat . Iuuenus l. 3. vers. 476. iterum de hoc argumento : *Nam temere exoluet casti qui iura cubilis* , — *Alteraque illius thalamis sociabitur vxor* , — *Crimen adulterii populo sub teste subibit* . Fortasse

ergo sententia huius loci est : Mulier per libellum repudii deserta , auctore marito , amittet iura casti pudoris , siue cubilis , aut coniugii .

572. CAPVT XXIX. *Non esse iurandum vlllo modo , sed Est , et Non est , dicendum* . Matth. cap. 5. vers. 33. seqq.

575. *Vestigia* , pedes , seu imam pedum partem . Vide not. ad vers. 512.

576. Iudaei summopere vitabant iurare per deum : sed facile , et temere iurabant per caelum , terram , Hierosolymam , caput proprium : quae vera iuramenta esse non credebant . Maimonides in tractatu *Shebuoth* , siue *De iuramentis* cap. 12. num. 3. , et 4. *Siquis iurauerit per caelum , et terram , et solem , et similia , tametsi cogitauerit tantum de eo , qui ea creauit , iuramentum nihilominus non est* . Haec est causa , cur Martialis l. xi. epigr. 95. Verpum , siue Iudaeum sic alloqui-

Nec caput in proprium cuiquam iurare licebit,

Namque potestatem minimi non esse capilli

580 Cernitis, albumue, aut nigrum mutare colorem.

Est, est, sufficiat; quod non est, dicite, Non est.

Quod superest istis, totum fallaciter aegro

Suggestit obreptans animo vis tetra veneni.

Peruulgata diu legis praecepta tenetis,

585 Laedentem semper similis vindicta sequatur.

Sed tranquilla malum melius patientia vincet.

Ac siquis partem palma percusserit oris,

V A R. L E C T.

580. Reg. *albumque*, aut.

581. Ald. *Est, est, ferte quod est: quod non est, dicite, non est.* Alii, vt editum est; sed Torn., et Poelm. pro diu. s. *dice-re non est.* Vide, num praestet interpungere *Est? est, sufficiat.*

584. Rom. *tenebat: lege tenetis.*

585. Rom. *sequetur: retine sequatur* ex Euangelii verbis.

587. Rom. *Te siquis partem*, quod sensu caret. Ald. *Si tibi quis partem.* Reg., Ottob., et plerique editi *Ac siquis*

partem. Barthius libr. 26. cap. 7. col. 1265. ex sententia id emaculandum ait: *Hanc siquis partem*; quod et elegantius, et verbis Euangelii conuenientius esse affirmat. Verba Matthaei sunt cap. 5. v. 39. *Sed siquis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe et illi alteram.* Et Lucae cap. 6. vers. 29. *Et qui te percutit in maxillam, praebe et alteram.* Nihilominus lectio codicum, et editionum *Ac siquis* bene procedere mihi videtur.

N O T A E.

tur: *Ecce negas, iurasque mihi per templa Tonantis.* - *Non credo.* Iura, *Verpe, per Anchialum.* Sic vocat iuramentum per deum, quod hebraei ita formabant *An chi alon*, *Non: viuit Altissimus.* Alii *Anchialum* hebraice sonare aiunt *per deum viuentem*, vel *per eum, qui viuit in aeternum.* Isaac Vossius ad Pompon. Melam l. 1. c. 8. corrigit *Ancharium*, h. e., asinum: quia iudaeis imputabatur, quod asinum adorarent. Christus prohibet omnia haec iuramenta, quae vere esse iuramenta declarat: prohibet, inquam, non solum ne falso, sed etiam ne temere, et sine causa emittantur. Iurisiurandi exemplum per terram apud Theocritum occurrit *Νὰ Δᾶν* dorice pro *νὰ Τᾶν*.

578. Martialis l. 9. epigr. 49. *Per tua iurares sacra, caputque tuum.*

583. *Obreptans*, Plauti, Ciceronisque verbum. *Vis tetra veneni*, vt vers. 420. *Vis liuida*, et vers. 440. *Effuge, pestiferi rabies vesana veneni.* Etiam hoc loco sermo de diabolo esse videtur. Matthaeus ait: *Quod autem his abundantius est, a malo est.* Maldonatus eandem interpretationem cum Theophylacto tuetur. Alii alio modo exponunt.

584. CAPVT XXX. *Qualem quisque inflixerit poenam, talem et ipse sustinere cogeatur: quia par pari veteri lege referendum.* Matth. cap. 5. vers. 38. seqq.

585. *Sequatur*, vt vers. 538. *Nec minor illorum conuicia flamma sequetur.* Vide not. ad Dracont. l. 2. v. 470.

Mox aliam partem vultus praeberere memento,
 Auferat aut tunicam siquis vi iudicis instans,
 590 Cede libens, pariterque ferat tua pallia secum.

Si te forte aliquis passus per mille iubebit
 Ire viam, grauidique oneris perferre laborem,
 Mox perges, aliudque iteris comitabere duplum.

Siquis egens poscet, vel se simulabit egentem,
 595 Ex animo miserans largire; aut mutua siquis
 Orabit, tribue, et mitem ne subtrahe vultum.

Nec tibi sit placitum solis succurrere amicis,
 Aut caecis odiis inimicos ducere dignos.

V A R. L E C T.

589. Reg. *Auferat aut tunicam siquis tibi: illico cuncta* - *Cede libens*, et glossa *cuncta* - *vestimenta*. Ceteri, vt editum est. Ott. a sec. m. scribit *tonicam*. In Rom. error est *Aufert* pro *Auferat*.

592. Editi *grauis atque oneris*. Rom. deprauate *grandique oneris*. Reg. *grauidumque oneris*. Ott. *grauidique oneris*, quod magis arridet, vt *grauidus* ponatur

pro *grauis*: nam a *grauis* dicitur *grauidus*.

593. Mss. nostri *aliudque iteris* cum nonnullis editis. Ald., Poelm., et alii *aliudque viae*.

594. Reg., Ott. a pr. m., Torn., Bas., Ald. *vel si*. Ott. a sec. m., Rom., Poelmann., et alii *vel se*.

596. Reg. *et tristem*: melius *et mitem*.

598. Ald. *Nec caecis*.

N O T A E.

588. *Praebere*, passim vsitatum in re simili, vt *praebere collum cultro*, *praebere iugulum*, *praebere ceruicem*, os ad contumeliam.

591. CAPVT XXXI. *Iubenti ire viam, onusue ferre, parendum*. Matthaei cap. 5. vers. 41.

592. *Ire viam*, vt vers. 266. h. l. *Venisse viam*.

594. CAPVT XXXII. *Eleemosynas erogandas, et mutuum dandum gratis*. Matth. cap. 5. v. 42. Euangelistae verba sunt: *Petenti a te, da ei, et volenti mutuari a te, ne auertaris*. Nonnulli etiam prima verba explicant de eo, qui petit, vt sibi aliquid commodetur. Iuuenius diserte refert ad eleemosynam, quae facienda est illis quoque, qui se egentes simulant. Nam in nonnullis Italiae mss. ita haec

verba exprimuntur: *Omni, qui petit a te, vel Omni petenti*. Isidorus libr. 3. Sentent. cap. 60. num. 13. *Quicumque non egens poscit, etiamsi indigentem se simulet, ex toto illi corde commisereri oportet. Et licet ille fortasse falsam indigentis speciem praeferat, is tamen, qui simpliciter impertit, fructum misericordiae non amittit*. Fortasse legendum *Quicumque egens poscit, vel Quicumque poscit, etiamsi etc.*

597. CAPVT XXXIII. *Diligendos esse Inimicos*. Matth. cap. 5. vers. 43. seqq. Lucae cap. 6. vers. 27.

598. *Caecus* ad affectus animi, qui homines caecos, et praecipites faciunt, saepe trahitur, vt *caeca cupiditas, ira, auaritia*, et similia.

Quin ego praecipiam blando super esse per omnes
 600 Obsequio , precibusque deum mollire benignis
 Pro vita ipsorum , qui vos excindere gaudent ,
 Aduersisque truces animis , odiisque sequuntur .
 Nam genitor noster communia lumina solis ,
 Communesque dedit pluuias iustisque , malisque .
 605 Quod si coniunctos tantum veneramur amicos ,
 Quis locus hic iustae poterit mercedis haberi ?
 Seruit amicitiae tantum gens dedita lucris .
 Sed vos perfecto similes estote parenti .

Sicubi iustitiae pandetur pulchra facultas ,
 610 Deuitate oculos hominum : nam nulla inanebit

V A R. L E C T.

599. Dauentr. , Ald. , et alii editi *praecipiam semper blando esse* . Contra mss. Rom. , Reg. , Ott. *praecipiam blando super esse* , et glossa in Reg. *super esse* — *super eminere* . Sic restituit Reuschius , qui *super* accipit pro *insuper* , et *per omnes* pro *in omnes* , quod latinus est .

606. Ald. *hic iuste* .

608. Poelm. pro diu. script. *perfecti* .

609. Basil. *Sicui* : ita ediderat Aldus , sed in Erratis emendauit *Sicubi* , vel *Sic ubi* . Poelm. *Sicubi* , et pro diu. script. *Si tibi* . Rom. cum Hadamar. , Poelm. , et

aliis *iusta* . Reg. , Ott. cum Ald. , et aliis editis *pulchra* . Westhemerus in textu *Si tibi iustitiae pendetur iusta facultas* , ad marg. *Sicubi iustitiae pandetur pulchra facultas* . Badius *Sicubi iustitiae pendetur pulchra facultas* , et interpretatur *pendetur* , h. e. , impendetur .

610. Plerique *Deuitate* . Poelmann. pro d. s. *Deuites* . Westhemerus in textu *Diuites* ; opinor , corrigendum *Deuites* , ad marg. *Deuitare* . In Rom. a pr. m. est *Deuitate* , a sec. m. *Deuitare* .

N O T A E .

601. *Excindere* eleganter , quasi de vrbe aliqua diruenda agatur .

602. *Sequi aduersis animis , odiisque* , scilicet persequi , insectari . Tacitus libr. 4. Hist. cap. 29. *Hostem pilo sequi* . Sic locuti Virgilius , Ouidius , Caesar , Florus .

604. Confer notam ad l. 2. v. 560.

605. Plerique mss. graeci , et Patres apud Wetstenium legunt cap. 5. Matth. vers. 47. *amicos pro fratres* .

607. Hic versus explicandus est ex Euangelii textu : *Nonne et publicani hoc faciunt ?* scilicet diligere amicos . Gens

ergo dedita lucris , hoc est , publicani seruiunt tantum amicis .

608. *Perfectus* , numeris omnibus absolutus , etiam de homine dicitur . Cicero De offic. libr. 1. cap. 15. *Quoniam viuuntur non cum perfectis hominibus , pleneque sapientibus etc.*

609. CAPVT XXXIV. *Ostentationem inanem in bonis operibus deuitandam esse* . Matth. cap. 6. vers. 1. seqq. Iustitiae nomine eleemosynam hoc loco intelligi , plerique docent : hebraei enim simili vocabulo eleemosynam appellabant .

Merces, posterius quae factum tale sequatur.

Applaudet tantum sterilis laudatio vulgi.

Sed tu quod dextra facias, nescire sinistram

Conuenit, et iustis meritis tunc digna rependet

615 Occulti solus scrutator praemia cordis.

Sunt, quos praetumidae tollit iactatio mentis,

Et precibus propriis gaudent assistere turbas,

Multifluisque diem verbis ducendo fatigant.

His votis pompae fructus succedit inanis.

620 Sed secreta domus precibus penetralia castis

V A R. L E C T.

611. Reg., Ottob., Rom., Poelm. pro diu. script. *Merces posterius quae*. Ald., et plerique editi *Merces in caelo quae*.

612. Rom., Ald., Bas. *Vt laudet tantum*. In Torn. mendum est *Vt audet*. Ott., Reg. cum multis editis *Applaudet tantum*. Rom., Reg., Ott., Fabr. *laudatio vulgi*. Ald., Poelm., et alii *iactatio vulgi*. Schoettgenius mallet *Si laudet tantum sterilis iactatio vulgi*.

613. Reg. *Sed te quod dextra facias, nescire sinistram* — *Conuenit, et iustis*. Sensus exigeret *Sed tu etc.* Et ita placet haec scriptura. Reliqui *Sed quod dextra*

facit, facias nescire sinistram etc.

614. Ald., Poelm., Hadam., Ott. *sinistram*, — *Conueniet: iustis*. Reg., vt vers. praec. dixi. Rom. *sinistram*. — *Quum veniet, iustis*. Ita edidit Fabricius. Ald., Rom. a sec. m. *condigna*: alii *tum digna*.

616. Reg. *iactantia*, pro diu. script. *iactatio* cum aliis.

617. Torn. *gaudet, lege gaudent*.

618. Rom. *Multifluisque*: melius *Multifluisque*.

619. Hadam. mendose *His vocis pompae*. Rom. *succedet*.

N O T A E.

611. *Posterius* more aduerbii pro *post*, *postea* Cicero, Nepos, Plautus, aliique usurpant. Vt poena crimen sequitur, sic merces bonum opus. Sallustius in orat. Philippi contra Lepidum ante med. libr. 1. fragment. Histor. cap. 14. *Vbi malos praemia sequuntur, haud facile quisquam gratuito bonus est*.

616. CAPVT XXXV. *Captationem laudum in oratione declinandam*. Matth. cap. 6. vers. 5. seqq. Verbum *praetumidus* apud Claudianum non semel occurrit.

617. Glossa Reg. *assistere* — *adesse sibi*. Haec est propria significatio verbi *assisto*, quasi pro *asto*, *vicinum me si-*

sto. Exemplorum optimorum plena ubique sunt Lexica.

618. *Multifluis*, vt vers. 137. *Largifluis*. Arator l. 2. vers. 1064. *Pocula dat de vase suo, cunctosque rigari* — *Multifluis sermone iubet*. Sic Dracontius effinxit *dulcissimus* libr. 1. vers. 164. Sermo est de battologia precum, qua multis verbis multa petuntur, aut eadem verba iterum, atque iterum inani sono repetuntur.

620. Hebraeorum mos erat, secreta cubicula intra aedes quasi oratoria habere. Vide Iudith cap. 8. vers. 5. Ouidius 2. Metam. vers. 737. *Pars secreta domus*, ex quo eandem consuetudinem apud eth-

Clau-

Claudantur , paucisque deum venerabere verbis .
 Scit Pater ipse , tui quae sit trepidatio cordis .
 Nil , absente deo , loquimur , nil abdita clausum
 Pectoris antra tegunt : praesens deus omnia cernit .

625 His igitur votum placeat concludere verbis :

Sidereo genitor residens in vertice caeli ,
 Nominis , oramus , veneratio sanctificetur
 In nobis , pater alte , tui : tranquillaque mundo
 Adueniat , regnique tui lux alma patescat .

630 Sic , caelo vt , terris tua fiat clara voluntas ,

V A R. L E C T.

621. Poelm. , Hadam. *Claudantur* . Codices mss. , et multi editi *Claudantur* .

622. Reg. , Ott. , Torn. , Bas. , Rom. , Ald. *ipse , tui* . Poelm. , Hadam. *ipse , tibi* .

623. In codice altero vaticano Reginae Sueciae num. 1785. , in quo pauci hi versus continentur , legitur *nil abdita clausi* .

627. Reuschius , vulgata interpunctione reiecta , vt ait , distinguit *sanctificetur* — *In nobis , pater alte , tui : tranquillaque* . Ita fere iam distinxerat Poelm. cum aliis .

629. Ott. , Poelm. , Fabr. *lux ampla*

patescat . Ald. , Reg. *alma patescat* , et glossa , seu diuersa lectio in Reg. *lux sancta redundet* , in quo a pr. m. in textu videtur fuisse *lux ampla* . Rom. , et codex alter Reg. num. 1785. *lux alma redundet* . Reuschius congruentius putat *lux alma* .

630. Ald. distinguit *Sic caelo , vt terris fiat* . Ex euangelii verbis oportet interpungere *Sic , caelo vt , terris* . Reg. , Ott. , Rom. *tua fiat* . Codex alter Reginae Sueciae num. 1785. *In caelo , et terris tua fiat* . Editi plerique *Sic , caelo vt , terris fiat tua* .

N O T A E.

nicos viguisse colligitur . In hunc Matthaei locum expendendae sunt observationes Balthasaris Holberg , et Salom. Deylingii *De battologia precum* . Distinguendum quippe est multiloquium inane , quod iure reprehenditur , a iugī precatione ad pietatis regulas conformata . Augustinus epist. 130. al. 121. cap. 10. *Ab-sit enim ab oratione multa locutio , sed non desit multa precatio , si feruens perseuerat intentio . Nam multum loqui est in orando rem necessariam superfluis agere verbis . Multum autem precari est ad eum , quem precamur , diuturna , et pia cordis exercitatione pulsare .*

622. *Trepidatio* , tremor , palpitatio

cordis rei alicuius desiderio , vel metu commoti . Est enim cor sedes affectuum . Tibullus l. 1. eleg. xi. vers. xi. *Nec tristitia nossem — Arma , nec audissem corde micante tubam* . Plautus Aulul. 4.3.3. *Continuo meum cor coepit artem facere ludicram* , — *Atque in pectus emicare* .

625. *Votum* interdum est optatum , desiderium , voluntas : aliquando precatio . Vtrobilibet modo hic sumi potest : sed rectius videtur , vt pro precibus sumatur .

626. CAPVT XXXVI. *Oratio Dominica* . Matth. cap. 6. vers. 9. seqq. Lucae cap. xi. vers. 2. seqq.

627. *Sanctificetur* : de hoc verbo recale notam ad vers. 33. h. l.

T

Vitalisque hodie sancti substantia panis
 Proueniat nobis , tua mox largitio soluat
 Innumera indulgens erroris debita prauis ;
 Et nos haud aliter concedere foenera fas est .

- 635 Tetri saeua procul tentatio daemonis absit ,
 Eque malis tua nos in lucem dextera tollat ,
 Sic etenim genitor populis delicta remittet ,
 Si vestra alterni vobis peccata velitis
 Cedere , nec durum erratis impendere pectus .
- 640 Sunt etiam pergrata deo ieiunia plebis .

V A R. L E C T.

634. Reg. *foenera fas est* melius, quam
 alii omnes *foenera nostris* .

636. Fabr. *Deque malis*; alii *Eque malis*.

637. Poelm. , Hadamar. , Fabr. , Ald.
Tunc etenim genitor populis delicta remittet . Reg. *Sic etenim genitor populis peccata remittet* . Ott. *Sic etenim genitor populis delicta remittit* . Codex alter Reginae Sueciae num. 1785. *Sic etenim geni-*

tor populis delicta remittet . Nonnulli *Tunc etenim genitor populis peccata remittet* .

638. Coniici potest *alternis* .

639. Badius pro *cedere* , remittere , legit *credere* cum interpretatione *in confessione* . Reg. , Ald. , Fabr. , Torn. , Basil. *intendere* , nempe indurare per odium, et iracundiam : alii mss. , et editi *impendere* .

N O T A E.

631. In nonnullis mss. Italicae veteris versionis legitur ; *Panem nostrum super-substantialem da nobis hodie* pro *Panem nostrum quotidianum etc.* Graece est ἐπιούσιον , quod nonnulli reddunt *superuenientem* , alii *crastinum* , alii *substantiuum* , alii *egregium* , plerique *supersubstantialem* . Putat Sabatierius , ad hanc lectionem respicere Iuuenicum . Sed incerta res est : nam Iuuenicus pro pane dixit vers. 416. *substantia panis* , et pro sale vers. 510. *substantia salis* . Schoettgenius putat , *vitalem* dici panem vita spiritali , quia *sanctus* vocatur .

632. *Debitum* absolute est res debita , aes alienum . In plurali raro usurpatur ab antiquioribus .

634. *Foenus* est lucrum ex pecunia proueniens : ponitur et pro ipsa sorte . Verba Evangelii sunt : *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* . Koenigius *foeno-*

ra pro debito abusive positum ait : et deesse putat *fac* , aut aliquid aliud , scilicet in vulgata scriptura . Locus hic a nobis restitutus bono sensu procedit .

635. Exponit verba : *Et ne nos inducas in tentationem* . In Itala versione : *Et ne passus nos fueris iuduci in tentationem* . Hilarius in Psalm. 118. *Non derelinquas nos in tentatione , quam ferre non possimus* . Concinnunt alii Patres , qui fortasse magis sensum , quam verba orationis Dominicae exhibent .

636. Illa verba orationis Dominicae , *Libera nos a malo* ex graeco multi exponunt , *Libera nos a daemone* , qui malus antonomastice dicitur . Iuuenicus cum plerisque *a malo* accipit neutro genere . *Lux* hic , et alibi statum prosperum denotat .

640. CAPVT XXXVII. *Ieiunandum esse , non tamen ad captandam famam , ut faciunt hypocritae* , Matth. cap. 6. v. 16. seqq.

Sed propriam multi faciem foedare laborant,
Quo vanam captent hominum ieiunia famam.

Tu vero et grato crinem nitefactus oliuo,
Laetantem puris de fontibus ablue vultum:

645 Vt solus genitor deuoti pectoris aptum
Seruitium cernens, laudem, meritumque rependat.

Vanum est defossis terra inuigilare talentis:

Illic aerugo, et tineae dominantur edaces,
Cunctaque diripiunt fures egesta latebris.

650 Condite thesauros vobis in vertice caeli.
Non aerugo illos, tineaeue, aut horrida furum
Factio diripiet. Vobis vbi condita res est,

V A R. L E C T.

643. Ald., Poelm. pro d. script. Basil. *madefactus*. Mss., et plerique editi *nitefactus*, quod retinendum.

646. Ott., Ald., Rom. ad marg. *laudat, meritumque rependat*, quod fortasse verum

N O T A E.

641. *Foedare* loco verbi *extermino*, quod Itala versio, et Vulgata proferunt. Hieronymus in Comment. ad hunc loc. *Verbum EXTERMINANT, quod in ecclesiasticis scripturis vitio interpretum tritum est, aliud multo significat, quam vulgo intelligitur: exterminantur quippe exules, qui mittuntur extra terminos. Pro hoc ergo sermone demoliuntur semper accipere debemus. Re vera in nonnullis mss. legitur demoliuntur. In Iuuenico foedare est explicatio vtriuslibet verbi, siue demoliuntur, siue exterminant. Terentius Phorm. 1. 2. id dixit formam extinguere. Natiuum colorem in pallorem conuvertere alicuius medicamenti artificio veteres didicerant.*

643. *Nitefactus ex nitefacio*. Gellius 1. 18. c. XI. *Ventus mare caeruleum crispicans nitefacit*. Similia apud alios sunt *inanefactus, cadefactus, aliefactus, ardefactus*. Koenigius *nitefacio* alicubi inueniri ignorabat.

est. Rom. mendose *meritumque rependet*.

647. Reg., Torn. *terrae*: alii *terra*.

649. Ott. scribit *deripiunt*.

652. Ald., Poelmann., Fabr., Hadam., Reg., Ott. *Pactio*. Rom., Torn. *Factio*,

644. *De* abundat, vt saepe apud poetas christianos. Haec autem vel de priuatis ieiuniis intelliguntur, vel eo spectant, vt ieiunantes non affectent pallorem vultus.

647. CAPVT XXXVIII. *Terreno thesauro non esse imminendum, sed caelesti*. Matth. cap. 6. v. 19. seqq. Luc. cap. 12. vers. 33.

648. Serenus Sammonicus De medic. produxit primam in *tinea*: *Natura, interno cum viscere tinea serpens*. Coharet Sedulius 4. 20. *Non mordax aerugo vorat, non tinea sulcat*. Corripuit Prudentius Psychom. v. 600. *Materiem, tineis etiam marsupia crebris*. Corripuerunt antiquiores Horatius, Ouidius, Iuuenalis, nisi malis synaeresin agnoscere, quam pariter in Iuuenico, et Prudentio debes admittere. Sed potius tenendum est, primam esse breuem: nam apud Serenum legendum est *taenia serpens*.

652. *Res* pro re familiari, opibus, cen-

- Illic corda etiam simili ditione tenentur :
 Corporis est lumen , quo publica lumina cernis :
 655 Sed si pura acies oculis , simplexque nitebit ,
 Totius clare splendebunt corporis artus .
 Sin vero nequam fuerit , prauumque videbit ,
 Obscurae incumbent super omnia membra tenebrae .
 In nigras lumen sed si conuertitur umbras ,
 660 Ipsis horror erit quantus sine luce tenebris ?
 Nemo potest dominis aequae seruire duobus :
 Vnius aut odiis cedit , vel cedit amori .
 Nec pariter dominum seruus patietur vtrumque .
 Haud vnquam poterit quis diuitiisque , deoque

V A R. L E C T.

quod probum videtur : et Iuuenius quidem saepe hoc vocabulo *factio* vtitur . Vide Indicem verborum .

655. Poelm. , Had. , Fabr. *Sed si pura acies oculi , simplexque* . Ott. , Ald. , Bas. , Torn. *Sed si pura acies oculis , simplexque* . Reg. *Sed si pura oculis acies , simplexque* . Rom. *Quod si pura oculos acies , simplexque* , sed *oculos* clare mendum est pro *oculis* .

656. Poelm. , Fabr. , Ald. , Dauentr. , Hadam. , alique editi *Clare totius splendebunt* . Codices mss. variant. Reg. *Totius clare* , ad marg. eadem veteri manu *Tunc totius clare* . Rom. *Et totius clare* . Ott. *Totius clare* , sed a pr. m. fuit *Tunc totius*

N O T A E.

su , patrimonio , bonis saepe apud poetas , et quosuis alios scriptores occurrit .

657. *Oculus nequam* , vitiosus , aut inutilis , et ad videndum ineptus . *Prauum* aduerbii more : quod Iuuenio frequens est .

658. *Incumbere* pro instare , ingruere , vt *tempestas incubuit* , *venti incubuerunt* . Reuschius tmesim agnoscit in *incumbent super* : sed melius est *super membra incumbent* .

660. *Sine luce tenebris* ; quia tenebrae

clare , aut *Et totius clare* : nam ante *totius* aliquid abrasum est . Fortasse ita scriptum fuit a Iuuenio *Tunc totius clare* , aut *Et totius clare* , vt monosyllabum sit *totius* per synaeresin . Sed quum necessarium non sit *Et* , vel *Tunc* , omittatur , per me licet .

657. Basil. *prauumque videbit* : retine *prauumque videbit* .

662. Ott. a pr. m. *aut odiis cedit* , aut *cedit amore* : correctum supra veteri manu *cedet* , vel *cedet amori* . Fortasse *cedet* , aut *cedet* . Aliquando tamen post vnum aut sequitur *vel* .

664. Basil. *poteris quis* .

nullam vnquam lucem habent , aut habere possunt . Matthaeus ait : *Si ergo lumen , quod in te est , tenebrae sunt : ipsae tenebrae quantaerunt ?*

661. CAPVT XXXIX. *Non posse quemquam seruire duobus dominis* . Item *nimiam ciborum , et vestium curam e corde eliminandam* , *nec plus aequo sollicitos esse oportere* . Matth. cap. 6. v. 24. seqq. Lucae cap. 12. v. 22. , et cap. 16. v. 13.

- 665 Inseruire simul. Sed vos haec iussa tenete.
 Solicitet proprio ne vos pro corpore vestis,
 Neu faciles victus aegra disquirite cura.
 Nonne animam pluris facimus, quam corporis escas?
 Aut dubitat corpus quisquam praeponere vesti?
 670 Aerias spectemus aues: non vomere presso
 Terga soli subigunt, iaciunt aut semina farris,
 Aut segetum culmos incurua falce recidunt.
 Proueniet tamen his satias potusque, cibique.
 Nonne deo magis est hominum curatio cordi?

V A R. L E C T.

665. Rom. *sed haec vos iussa*: alii *sed vos haec iussa*.

667. Ott. *Neu facilis*: lege *Neu faciles*.

669. Poelm., Ald., Hadam., Reg., Ott. *Aut dubitat*. Reg. a sec. m. *Aut dubitet*. Rom. *Haud dubitat*, Torn. *Haud dubitet*. Si legatur *Haud dubitat*, sine interrogatione id efferendum est. Forte praestabit scribere *An dubitat*, vel *An dubitet*. Sententia eadem est.

670. Ott., et a sec. m. Reg. scribunt *Aerias*; alii *Aereas*. Bas., Ald. *num vomere presso* – *Terga soli subigunt*? Alii *non vomere* sine interrogatione, quae etiam a textu Euangelii abest. Reuschius *num*

cum interrogatione prae reliquis lectionibus eligit.

671. Rom. *subeunt*: corrige *subigunt*. Poelm. in textu, Hadam., Torn. *baud*. Mss., Bas., Poelm. pro diu. script. *aut*. Fabr. *nec*. Sensus idem est. Aldus interrogationem pergit adhibere *iaciunt aut semina farris*? Sic etiam v. seq.

673. Reg. *Proueniet bis tamen saties*, quod metri ratio non patitur. Fabr. *Prouenit et tamen bis satias*. Ald., Rom., Torn., Bas. *Proueniet tamen bis saties*. Ott., Poelm. *Proueniet tamen bis satias*. Magis probatum est *satias*, quam *saties*.

674. Rom. *Numne deo magis est bo-*

N O T A E.

669. *Solicitet*: idem verbum in simili argumento apud Prudentium, et Columbanum, vt leges in not. ad v. 683. h. l.

667. *Faciles victus*, quia victus homini necessarius facilis est, et parabilis, siue facile obtinetur. Hac significatione *victus* dicitur tam in singulari, quam in plurali.

670. Virgilius l. 1. Georg. v. 45. *Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro – Ingemere*. Plinius l. 17 cap. 4. dixit *vomerem imprimere*. Hoc sensu *vomere presso* pro *depresso*, aut *impresso*.

671. *Terga* pro superficie, vt *terga maris*. Virgilius libr. 1. Georg. v. 97. *Et qui proscisso quae suscitatur aequore terga*, – *Rur-*

sus in obliquum verso perrumpit aratro. Et libr. 2. v. 236. *Glebas cunctantes, crassaque terga – Expecta, et validis terram proscinde iuuenctis*. Iuuenctus saepe idem vocabulum ad terrae superficiem indicandam adhibet. Columella l. 2. cap. 2. vers. fin. *Exiguus vomeribus, et dentalibus terram subigere*.

673. Cellarius De Barbarism. in Cur. poster. ait, non satis constare de auctoritate verbi *saties* pro *satietas*. At verbum *satias* pro *satietas* probat idem Cellarius, quia non solum antiquissimorum est Terentii, et Lucretii, sed etiam Liuii, et Taciti. Alios addit Forcellinus.

674. *Curatio* proprie est cura, admi-

675 Nec dignum fuerat vestis suspendere curam
 Pectoribus nostris . Numquid cubitalia possunt
 Incrementa suis homines imponere membris ?
 Cernite , per pingues agros vt lilia florent .
 Non vlli tamen iis vnquam incubuere labores .

680 Nec Salomona illum , quum regni diuitis aula

V A R. L E C T.

minum curatio cordis ? quod profecto sustineri nequit .

675. Vide , num melius *Et dignum fuerat vestis suspendere curam* , hoc est , differre curam .

676. Ott. *Pectoribus nostris nonsicubitalia possent* , vt vix appareat distinctio in *sicubitalia* . Reg. *necsicubitalia* fere eodem modo , sed glossa inepta supra *si ubicumque* . Rom. *nam sicubi talia possent* . Fabr. , Poelmann. in textu , Hadam. *num sicubi talia possunt* . Poelm. pro d. s. , Ald. , Torn. , Bas. *Pectoribus , si nunc habitam transire figuram* — *Per se nemo potest , aut quicquam imponere membro* . Koenigius coniecit *Pectoribus nostris . Nunquid cubitalia possunt* — *Incrementa suis homines imponere membris ?* Quam coniecturam confirmauit Reuschius ex codd. Helmst. , et Fuld. Fauent nostri codices Vatt. Reg. , Ott. *Suspiciabitur aliquis num sic cubitalia possunt etc.* Reuschius ex suis codicibus legit *Pectoribus nostris : non , si cubitalia possent etc.* , et commentatur : Ne dignum quidem est discipulo meo curis angi , si vel maxime efficere posset , vt staturam suam excederet , atque corporis altitudini partem alterius adderet . Pro *Pectoribus*

nostris melius videtur *Pectoribus vestris* .

677. Ita Poelm. in textu , Fabr. , Hadam. , et alii cum mss. nostris . Aldus , et alii editi *Per se etc.* , vt nuper explicui .

678. Reg. *lilia fulgent* . Tentabam ordinem horum versuum ita restituere : *Nonne deo magis est hominum curatio cordi ? — Pectoribus , nostis , numquid cubitalia possint — Incrementa suis homines imponere membris ? — Et dignum fuerat vestis suspendere curam . — Cernite per pingues etc.* Intellego *Pectoribus* , cogitantes , aut cogitando : quamuis enim id durum sit , tamen refertur ad Euangelium : *Numquid potest homo cogitans etc.* Pro cogitatione *pectora* posuit Iuuenius l. 2. v. 84.

679. Reg. , Ott. , Poelmann. pro d. s. , Rom. *labores* . Ald. , Had. , Fabr. , et alii *ligones* . Coniiciat aliquis *ligone* .

680. Ald. , Fabr. , Hadam. , Poelmann. in textu , Dauentr. , et alii *Nec Salomona grauem* . Reg. , Ott. *Nec Salomona illum* . Rom. *Nec Salomon illum* . Ex vulgata lectione *Nec Salomona grauem* conici potest *Nec Salomona tamen* . Poelm. pro d. s. posuit *Nec Salomona illum* , quod etiam amplexus est Omeisius . Vide lect. var. l. 2. v. 712.

N O T A E .

nistratio . Hinc transfertur ad illam curam , quae morbis adhibetur .

675. Sententia inuersa est in Iuuenico , aut traiecta sunt verba , et aliquod hemistichium deest . Euangelista ait : *Nonne vos magis pluris estis illis ? Quis autem vestrum cogitans potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum ? Et de vestimento quid solliciti estis ? Considerate lilia agri , quomodo crescunt : non laborant ,*

neque nent etc. Igitur haec verba , *Nec dignum fuerat vestis suspendere curam* coniungenda sunt cum verbis , *Cernite per pingues etc.* Obscurum etiam est , *Nec dignum fuerat vestis suspendere curam — Pectoribus* pro *Nec dignum fuerat curam de veste retinere pectore* . Verbum autem *cubitalia* probum est : quo vtuntur Liuius , Plinius , Palladius .

680. Intellego , quum Salomon afflueret

Afflueret, talis contextit gratia vestis.

Naturale bonum terris commune placebit.

Quod si pratorum, fruticunque virentia laeta

Ipse deus vestit, nostris obnoxia flammis,

685 Cur vobis potior non est fiducia patris?

Ergo cibum, potum, vestemque, et inania cuncta,

Gentibus infidis terrenam linquite curam.

Vos potius digne caelestia quaerite regna,

Iustitiamque dei: spontanea cetera current:

690 Crastina nec vobis curetur copia rerum.

V A R. L E C T.

682. Abest hic versus ab editis, etiam ab editione Reuschiana. Sed quum adsit in nostris mss. Reg., Ott., Rom., cur eum diutius abesse patiemur?

685. Rom. *Cur nobis potior non est fiducia praesens?* Retine, quod editum est.

689. Ald., Bas. *currunt*: alii *current*.

N O T A E.

regni diuitis aula, ut *aula* sit in aufe-
rendi casu.

681. *Gratia* pro elegantia, venustate, pulchritudine. Sic hoc verbum accipiunt Plinius, Celsus, Quintilianus, Apuleius, et aequales. Hinc tres Gratiae nomen traxerunt.

683. Barthius libr. 35. Aduers. cap. 12. haec obseruat: *Nemini non ignarissimo non est notum CVLTA poetis loca fertilia, foecunda, et subacta esse. At vero non est proletarium, LAETA eadem significari. Iuuenius libr. 1. Quod si pratorum, fruticumque virentia laeta* — Ipse deus vestit. Et in talibus tales scriptores non sunt aspernandi, quos vulgus nulla ratione contemnit: essent autem maioris auctoritatis, nisi per tot barbaras monachorum manus ad nos peruenissent. Rogarem a Barthio, per quas alias doctiores manus ad nos peruenire potuissent haec carmina? Aut quo pacto nos ea nunc haberemus, nisi per monachorum manus ad nos tandem essent delata? Neque vero probo, quod ait Barthius, *laeta* poetis esse loca fertilia ex hoc loco Iuuenii: nam quum *laeta* con-

iungatur cum *virentia*, hoc potius nomen absolute positum esse censendum est, ut l. 2. v. 817. *Seminibusque illud minus omnibus esse virentum*. Columella libr. 1. cap. 5. *Armentis, et virentibus, eorumque fructibus*. Et l. 3. cap. 8. *Natura parem legem foecunditatis dixit virentibus, atque hominibus, ceterisque animalibus*.

684. *Vestit*: de hac metaphora vide not. ad Dracont. l. 1. v. 184. *Nostris obnoxia flammis*, quia Euangelista Matthaeus ait: *Si autem faenum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, deus sic vestit etc.* Nempe in furnum mittitur. Clarius Itala vetus in Ms. 1. Sangerm. *Et cras in ignem mittitur*. Badius de exustione solis verba Iuuenii praepostere exponebat.

689. *Spontaneus*; Senecae, et posteriorum verbum. A Cellario seculo argenteo restituitur contra Vossium; sed locus Plinii, quem allegat ex Borrichio, incertae lectionis est.

690. Prudentius Psych. v. 615. *Nec te sollicitet res crastina*. Columbanus: *Nec te sollicitet circumflua copia rerum*: quod ex cit. loco Prudentii sumptum, et ex

Quisque dies sibimet satis est pro fraude diurna.

Iudicium vestrum fugiat damnatio saeva.

Nam Dominus iuris vestri documenta sequetur.

Quae vos in terris statuetis tempore capti,

695 Haec eadem vobis genitor seruabit in aethra.

Mensuram, tibi quam ponis, portare necesse est.

Cernis adhaerentem festucam in lumine fratris,

Nec tamen in proprio tignum consistere sentis?

Atque oculum prius alterius purgare laboras?

700 Diripe sed proprio fallax de lumine tignum.

Tum minimam alterius curabis demere aristam.

Ne canibus sanctum dederitis, neue velitis

V A R. L E C T.

693. Mss. nostri Reg., Ott., Rom. *iuris vestri*. Editi *vestri iuris*.

694. Ott., Bas., Torn., Ald., Poelm. pro d. s. *Quaecumque in terris*. Reg., Rom., et alii *Quae vos in terris*. Ald., Bas. *tempora*, alii *tempore*. Badius exhibet, et explicat *tempora*, hoc est, temporalia iudicia: *capti*, hoc est, illecebris, et diuitiis. Reuschius praefert *statuetis*, *tempore capti*, vbi tempus metonymice sumitur pro eo, quod male fit in tempore, vt in illo: *O tempora, o mores!*

697. Ott. scribit *fistucam*.

698. Badius legit *lignum*, sed coniicie-

bat legendum *tignum*, quod habent reliqui.

699. Rom. *labores*: alii *laboras*. Poelm., et alii *laboras*? cum interrogationis nota, quae in Euangelio etiam extat. Nonnulli *laboras* sine interrogatione.

700. Poelm. pro d. s. *Eripe*, in textu *Diripe* cum plerisque. Ott. *Deripe*. Reg., Ott., Ald., Dauentr., Bas. *lumine trabem*: quod mirum est, nam *a* in *trabem* corripitur. Rom., Had., Poelm., et alii recte *tignum*.

702. Lupus Abbas Ferrariensis legebat *Ne sanctum canibus*. In mss. nostris, et editis inuenio *Ne canibus sanctum*.

N O T A E.

alio Hamartig. v. 333. *Et nitidis fallens circumflua copia rebus*.

691. Euangelii textus est: *Crastinus enim dies sollicitus erit sibiipsi: sufficit enim diei malitia sua*. Graece pro *malitia* est *κατα*, afflictio, molestia. Recte ergo Iuuen-
cus pro fraude: nam *fraus* damnum etiam significat. Confer not. ad Dracont. l. 3. v. 326.

692. CAPVT XL. *Non esse temere iudicandum. Tum cernere nos festucam in alieno oculo, trabem vero in nostro non sentire. Item non iaciendas esse porcis*

margaritas. Matth. cap. 7. v. 1. seqq. Lucae cap. 6. v. 37. Marc. cap. 4. v. 24.

693. *Iuris vestri documenta sequetur*: iudicabit vos in iudicio, quo vos iudicaueritis. Par pari referet.

702. Audiendus hoc loco est Lupus Abbas Ferrariensis epist. 8. *Seruius auctor est, qui in eo versu, vbi Virgilius systolen fecit his verbis, Egerimus, nosti, et nimium meminisse necesse est, Ri, inquit, metri necessitate corripuit. Item Iuuen-
cus: Ne sanctum canibus dederitis, neue velitis, licet quidam praeteritum perfectum subiun-*

Turpi-

Turpiter immundis iactare monilia porcis.

Namque illa in coeno pedibus subiecta iacebunt,

705 Conuersique sues vasto vos vulnere rumpent.

Poscenti dabitur, quaerens inuenta tenebit,

Pulsantique aditus foribus pandetur apertis.

Vos homines natis panem poscentibus omnes

Num lapidem dabitis, piscemue petentibus, anguem?

710 Vos, inquam, rigidi, quibus alte est insita cordi

Durities, vestris dabitis semper bona natis.

Indulgens hominum genitor bona mitia digne

Quam praestare magis gaudet poscentibus aequis?

Quae cupitis vobis hominum benefacta venire,

V A R. L E C T.

703. Reg., et a sec. m. Ott. scribunt *munilia* pro *monilia*.

704. Hadam. *Namque illo in caeno*: lege cum aliis *illa*.

705. Bas. *Conuersique suos* mendose. Fabr., Torn. *Conuersique canes*. Poelm. pro d. s. *Conuersaeque sues*, in textu cum mss., et plerisque editis *Conuersique sues*.

707. Bas. *aditus*, quo fortasse respicit Rom. *adytis*. Sed *aditus* verum est. In Rom. est *aperte*, et supra tamquam diuersa lectio *apertis*.

709. Reg., Ott., Rom. *Non lapidem dabitis, piscemue petentibus, anguem*.

N O T A E. *ctiui*, et futurum differre scribant. Quidquid id est, grammatices tuta regula est, *Ri subiunctiui poterit variare poesis*. Exempla in optimis quibusque poetis inuenire licet.

703. *Monilia*: hoc est, margaritas, quibus ornantur monilia.

705. *Rumpent*, lacerabunt. Ovidius in Ibin v. 603. *Quique Lycurgiden lethauit et arbore natum, — Idmonaque audacem, te quoque rumpat aper*. Adde Martialem l. 12. epigr. 14.

706. CAPVT XLI. *Petendum, quae-*

Editi *Num lapidem dabitis, piscemue petentibus, anguem?* Id magis accedit ad textum Euangelii: et Ss. Patres etiam plerumque cum interrogatione hanc sententiam efferant.

711. Fabr. *dabitis dona optima natis*: nescio a quo id mutuatus fuerit; nam mss., et editi habent *dabitis semper bona natis*, quod probum est.

713. Fortasse *poscentibus aequus*, vel *poscentibus aequa*.

714. Poelm. in textu *hominum* cum plerisque: pro d. s. *homini*.

rendum, et pulsandum esse. Matth. cap. 7. v. 7. seqq., et cap. 21. v. 22. Marc. cap. xi. v. 24. Luc. cap. xi. v. 9. Ioann. cap. 14. v. 13.

711. *Durities*, quia homines rigidi, et duri sunt, hoc est, ad benignitatem parum proclives.

713. *Quam magis gaudet*, hoc est, quanto magis: nam *quam* proprie significat *quantum, quantopere*. Pro bonis, iustis adhibetur *aequis*. Virgilius Aeneid. lib. 6. v. 129. *Pauci, quos aequus amauit — Iupiter*. Vide v. 123. h. l.

- 715 Haec eadem vestro cunctis praestate fauore.
 Haec legis summa est, hoc ius dixere prophetae.
 Ite per angustam, iusti, supra sidera portam.
 Quam lata, et spatiosa via est, quae limite laeuo
 Praeruptum conuoluit iter caligine mortis,
 720 Innumeraeque illam penetrant per prona cateruae!
 Vitalis vastis stipatur semita saxis,
 Celsaque vix paucos ducit per scrupaea virtus.
 At siquos nimium fallax, illexque malorum
 Planities suasit deformi lubrica lapsu,

V A R. L E C T.

717. Reg., Ott., Rom. *supra sidera*.
 Editi *super aethera*.

718. Poelm. in textu cum aliis *Quam*,
 pro d. s. *Quod*.

721. Reg. *strictis*, supra pro d. s. *va-*
stis, quod extat in Ott., Rom., et editis.

722. Reg., Rom., et Ott. a s. m. *du-*
cit, quod edidit Torn. Alii plerique editi
 cum Ott. in textu *ducet*. Ott., et Rom.
 scribunt *scropea*.

723. In mss. Reg., Ott., Rom. scri-
 bitur *inlex* pro *illex*.

N O T A E.

717. CAPVT LXII. *Latam esse viam*,
quae ducit ad perditionem, *angustam ve-*
ro, *quae ad salutem*. Matth. cap. 7. v. 13.
 seq. Luc. cap. 13. v. 24.

718. *Quam lata*, forte valde lata, et
 spatiosa via est. Euangelista ait: *Intrate*
per angustam portam, *quia lata porta*,
et spatiosa via est, *quae ducit ad perdi-*
tionem, *et multi sunt, qui intrant per eam*.
 At in versiculo seq. cum admiratione:
Quam angusta porta, *et arcta via est*,
quae ducit ad vitam; *et pauci sunt, qui*
inueniunt eam! Crediderim tamen, ab-
 esse posse etiam a textu sacro eam no-
 tam admirationis: nam rectus est hic sen-
 sus, Valde angusta porta, et arcta via est:
 eam enim vim habet particula *quam*. Ita-
 que in hac ipsa sententia exprimenda
 eam particulam omittunt Hilarius, Am-
 brosius, Leo Magnus, et alii. Plerique
 mss. codices graeci apud Wetstenium, et
 Matthaeium habent non $\omega\tau\iota$, sed $\tau\iota$. Haec
 particula interrogationem, vel admiratio-
 nem etiam in Iuuenco arguere potest.

720. *Per prona*, per decliue, quia *fa-*
cilis descensus auerni. Silius libr. 15. v. 234.
Pugnabat natura soli, *paruoque superne*
- Bellantum nisu, *passim per prona vo-*
luti - Truncato instabiles fundebant cor-
pore vitam. Seneca epist. 123. *Qui per*
prorum eunt, *resupinant corpora*, *qui in*
arduum, *incumbunt*.

722. *Scrupus* est saxum asperum: hinc
scrupus, saxis asperis plenus, et *scrupaea*
 loca aditu difficilia, vastis saxis horrida.
Celsa cum *virtus* potius coniungendum,
 quam cum *scrupaea*.

723. *Illex* ab *illiciendo*: vide comment.
 ad Prudent. v. 328. Psychom. Cum geni-
 tivo apud Apuleium in Apologo: *Illex*
animi Venus.

724. *Suasit* cum accusatio loco dati-
 ui. Sic etiam Apuleius, Tertullianus, et
 alii locuti sunt. Si sequatur infinitiuus,
 tunc non ita rarum est *suadeo* cum ac-
 cusatio personae, vt *Suadeo te quiesce-*
re. Semper tamen melius est *Suadeo tibi*.

725 Arripit hos, pronosque trahit, velut impetus amnis,
Aut alacer sonipes ruptis effrenus habenis,
Aut rectoris egens ventosa per aequora puppis.

Obseruate illos, falso qui nomine vobis
Insidias faciunt, appellanturque prophetae.

730 Hos ouium species vestit, sed saeva luporum
Pectora fraude tegunt, lacerantque incauta trahentes
Agmina credentum, saeuus quos decipit error.

Fructibus e propriis noscuntur talia monstra:
Quemque petat finem fallax doctrina, videndum.

735 Quapropter rerum molitio perspiciatur.
Nam neque de tribulis ficus, nec sentibus vuas
Prouenisse vnquam ruris per terga notastis.

Vtque arbor proprio vestitur germine pomi,

V A R. L E C T.

726. Fabr. *effrenis*: mss., et alii editi *effrenus*, quod mutari non debuit.

732. In Ott. factum est *cedentum* fortasse ex *credentum*: nam aliquid est abrasum. Magis probo *credentum*.

734. Ott. *videndum* sine *est*, quod elegantiam praefert. Plerique tamen *videndum est*.

735. Hic versus *Quapropter* in Ott. virgula inclusus est, et circumscriptus. In aliis nostris mss., et editis sine vlla nota reperitur. Omeisius, et Schoettgenius

Fabricium, et codd. Helmst., et Ca. secuti illum commodè abesse posse censuerunt. Reuschius, quamuis haesitans, retinuit tamen, et sermonem esse ait de illis, qui vitam corruptam dissimulant; quos ut caueamus, non solum doctrina, sed et vita est inspicienda.

736. Fabr. *ficus*, de *sentibus*. Alii *ficus*, nec *sentibus*.

738. Reg. *Vtque arbor vestitur proprio*: emenda *Vtque arbor proprio vestitur*.

N O T A E.

725. *Pronosque*, ut v. 720. *per prona*.

726. *Sonipes* poeticum pro equo. Haec a Iuuenico addita sunt, ut sententiam euangelicam confirmet. Quo loco satis ostendit, quam sublimi stilo canere potuisset, si liberius vagari voluisset.

727. Horatius l. 3. od. 4. v. 45. *Qui terram inertem, qui mare temperat - Ventosum*.

728. CAPVT XLIII. De pseudoprophetis, et hypocritis. Matth. cap. 7. v. 15. seqq.

Luc. cap. 6. v. 44. *Observare aliquem* interdum est venerari, et colere: sed aliquando significat considerare, et speculari, ut ab eius insidiis caueat is, qui observat.

735. *Molitio*, conatus: de re bona, et mala promiscue adhibetur. Insidiantium non solum doctrina perspicienda est, sed etiam mores explorandi.

737. *Ruris per terga*: vide not. ad v. 671.

Sic dolus illorum fructu monstrante patescit.

- 740 Non ego palpantum verbis, et honore mouebor,
Nec me quod Dominum perblanda adulatio dicit,
Praemia caelestis capiet spontanea sedis.
Illi sed merito gaudebunt munere regni,
Qui faciunt nostri genitoris iussa volentes.
- 745 Adueniet mox summa dies, quae iure seuro
Praemia iustitiae tribuet, scelerique gehennam.
Tum mihi multorum clamabit talia fletus.
Nonne tuo quondam magnae sub nomine nobis
Virtutes sanctis domuerunt omnia iussis?
- 750 Saepe etiam nostra est vox annumerata prophetis:
Seruiuitque tuo nobis sub nomine daemon.
Tunc iurabo illis, quod talis cognita nunquam

V A R. L E C T.

740. Sabatierius ad cap. 7. Matth. edit *Non ergo*: sed lex metri exigit *Non ego*.

741. Reg., Ott., Rom., Fabr. *perblan-*
da. Ald., et alii editi *praeblanda*, quam
vocem nouam esse obseruat Omeisius.
Reg. scribit *adolatio*: et haec scriptura
magis congruit metro, quam *adulatio*,
vt habent ceteri mss., et editi: nam se-
cunda in *adulatio* est longa. A Iuueno
per systolen corripit, Omeisius astruit.
Rom. *quae dominum*, neque aliud fortas-
se voluit Aldus in nexu literarum. Reg.
a s. m., Rom. *dicet*: alii *dicit*.

743. Poelm. in textu *Olli*: plerique *Illi*.

744. Codex Helmst. *volenter*, quo ad-
verbio Apuleius etiam vsus est.

745. Bas. *qua*: lege *quae*. In Reg. non
satis exprimitur, an *seuro*, an *seuera*,
an aliud legendum sit.

748. Reg., Ott., Rom., Poelm. pro
d. s. *quondam magnae sub nomine nobis*
— *Virtutes sanctis domuerunt omnia iussis*.
Ald., Hadam., Fabr., et alii editi *quondam*
nobis sub nomine virtus — *Exstitit, et no-*
stris parebant omnia iussis. Priorem le-
ctionem tuetur Reuschius, qui ait, *no-*
bis esse datiuum personae, cui aliquid ac-
quiritur. Notatur arrogantia istorum ho-
minum, qui virtutes, quas per eos deus
operatus est, sibi transcribere non veren-
tur: quo etiam v. seq. respiciunt verba
sanctis iussis.

N O T A E.

740. CAPVT XLIV. *Non qui dicunt,*
Domine, Domine, intraturos in regnum
caelorum, sed qui faciunt iussa dei. Mat-
th. cap. 7. v. 21. seqq. Omeisius per hen-
diadyn exponit *verbis, et honore*, videli-
cet *verbis honorificis*.

742. *Spontanea*: vide not. ad v. 689.

745. Virgilius libr. 2. Aeneid. v. 324.
Venit summa dies, et ineluctabile tempus.

749. *Virtutes*: hoc vocabulum in sa-
cris literis, et ab ecclesiasticis scriptori-
bus passim miraculis tribuitur.

Vita mihi est hominum, gestis quae sordet iniquis.

Quisque meis monitis auresque, et facta dicabit,

755 Hunc aequabo viro, solidis fundamina saxis

Ponenti, librata super quae moenia surgent.

Illa domus pluuiis, ventisque illaesa manebit,

Torrentumque minas firmato robore vincet:

Haerent immotae quoniam fundamina petrae.

760 Qui vero auditu tantum mea iussa tenebit,

Diuersisque procul factis per lubrica perget,

Hunc similem faciam, volucris qui fulcit arena

Fundamenta domus, primo cui flamine venti,

Et pluuias effusis coepit quum incumbere riuus,

765 Omnis subuerso procumbit pondere moles,

V A R. L E C T.

753. Rom. *genitis*: corrige *gestis*.

754. Reg. *meritis*: lege *monitis*.

756. Bas. *ponente* mendose. Rom. *super cui* minus bene. Poelm. pro d. s. *surgunt*: alii *surgent*.

759. Ald. *immoto*. Torn., Bas. *immo-ta*. Plerique *immotae*. Ald. *fundamine*: sic etiam Bas., et Torn. Alii *fundamina*. Poelm. in textu *immotae q. fundamina*, pro d. s. *immoto q. fundamine*.

761. Reg. *pergit*: ceteri *perget*.

762. Fabr. *Hanc*: emenda *Hunc*.

763. Ott. *primo cui flamine venti*, — *Et pluuias effusis coepit quum incumbere riuus*. Reg. sic, sed *infusis* pro *effusis*, et glossa in *venti* — *quum coeperunt incumbere*. In Ott. a pr. m. forte fuit *flamina*, ex quo factum est *flamine*. Rom. *Fundamenta domus*, cui *flamine venti*, — *Et pluuias fusis coepit quum incumbere riuus*. Deest *primo*. In editis aliter id expressum est, nempe *Fundamenta domus*; cui *mox ut flamina venti*, — *Et pluuias effusis coepere incumbere riuus*.

N O T A E.

753. *Res gestae*, et *gesta* sunt insigniora quaedam acta. Idcirco Badius melius putaret *factis*, quia de priuatis loquitur.

754. CAPVT XLV. *Domum supra petram aedificatam manere illaeram, supra arenam vero ruere*. Matth. cap. 7. v. 24. seqq. Luc. cap. 6. v. 47. seqq. De vocabulo *quisque* pro *quisquis* vide not. ad Dracont. libr. 2. v. 719., et comment. ad Prudent. hymn. 7. Cath. v. 216.

755. *Fundamina* vox poetica Virgilii, Ouidii, et aliorum.

756. *Librata*, quasi ad libram collocata, ad libram condita, ut nutare nequeant, libellae instrumento aequata. *Surgent* ex Virgilio l. 1. Aeneid. v. 441. *O fortunati, quorum iam moenia surgunt*.

761. *Diuersis*: nempe oppositis, contrariis, nam hac etiam significatione nomen *diuersus* gaudet, quod multis exemplis Lexicographi confirmant. *Lubricum* substantiuui more dixerunt Plinius, Macrobius, Vlpianus, et alii.

Insequiturque graui tectorum strage ruina.
 Talia dicentem magna admiratio plebis
 Immensum stupuit, quoniam transcenderat alte
 Doctrinam veterum Christo concessa potestas.

- 770 Denique linquentem celsi fastigia montis
 Stipabat gaudens populorum turba sequentum.
 Ecce sed horrenda confixus viscera tabe,
 Quem toto obsessum foedarat corpore lepra,
 Procubuit venerans iuuenis, Christumque precatur;
 775 Vt caream tandem languoris pondere tanti,
 Sufficiat voluisse tuum. Tum dextera Christi
 Attactu solo purgauit lurida membra.
 Incolumique dehinc, celaret gaudia, iussit,

V A R. L E C T.

766. Reg., Ott., Rom., Ald. *grauī*.
 Fabr., Poelm., et nonnulli alii *grauis*.

767. Reg. *Talia dicente fixa admira-*
tio, et glossa *dicente — Domino*.

768. Reg., Ott., Rom. *transcenderat*.
 Editi *transcenderet*.

775. Rom. *Et*, ad marg. *Vt*. Coniice-
 re licet *Vt caream*. Matthaeus enim ait:
Adorabat eum dicens: Domine, si vis,
potes me mundare. Simili modo Marcus,
 et Lucas. Itaque coniecturam sequor,

quamuis alii omnes habeant *careat*.

776. Poelm. pro d. s. *Sufficiet*: pleri-
 que *Sufficiat*.

778. Reg., Ott. a sec. m. scribunt *In-*
colomi. Poelm. in textu, Torn., Hadam.
celare haec gaudia iussit, — *Et legi pa-*
rens offerri munera templo. Poelm. pro
 d. s., Fabr. *celaret gaudia* . . . *offerret*.
 Reg. a pr. m. *celare gaudia* . . . *offer-*
ret. Reg. ex correctione, Ott., Dauentr.,
 Ald., Rom., Bas. *celare haec* . . . *offerret*.

N O T A E.

768. *Immensum* aduerbii more efferunt
 Sallustius, Ouidius, Tacitus, et alii. *Stu-*
puīt de stupore ex admiratione orto cum
 accusatio iterum l. 2. v. 297. *Stupuere*
magistrum.

769. Euangelista Matthaeus ait: *Erat*
enim docens eos, sicut potestatem habens,
et non sicut scribae eorum, et pharisaei.
 Intelligit ergo Iuuenis *veterum* nomine
 scribas, et pharisaeos, aut etiam seniores.

770. CAPVT XLVI. *Descendens Iesus*
de monte, leprosum curat. Matth. cap. 8.
 v. 1. seqq., Marc. cap. 1. v. 40. Luc. cap. 5.
 vers. 12.

774. *Iuuenis*: immo *vir plenus lepra*,
 vt ait Lucas. Adisis not. ad l. 2. v. 332.
 419. de hac voce *iuuenis*.

776. *Voluisse tuum*, voluntas tua. Vi-
 de not. ad Dracont. libr. 1. v. 367.

777. Virgilius libr. 7. v. 350. *Voluitur*
attactu nullo. Varro etiam ablatiuo *atta-*
ctu vsus est: ac negat Forcellinus, extra
 ablatiuum casum exempla reperiri. *Pur-*
gare verbum est huic rei accommodatis-
 simum, vt notauit Arntzenius Obseruat.
 Spec. cap. 9. Cyprianus De idol. vanit.
Leprosos purgaret.

Et legi parens offerret munera templo .

780 Inde recedenti supplex se protinus offert

Centurio , et precibus proiectus talibus orat .

Impubis pueri cruciatur spiritus aeger ,

Cuius cuncta repens membrorum munia languor

Dissoluit , vitamque tenet iam poena superstes .

785 Sed iussu miserere , precor : nam tecta subire

Crimina nostra vetant vitae , lucisque parentem .

Nunc verbo satis est iubeas remeare salutem .

Subiectos mihi saepe viros sic nostra potestas

Officiis verbo iussis parere coegit .

790 Dixerat : ille viri motus precibusque , fideque ,

Talia conuersus populo dat dicta sequenti .

Haud vnquam talem memini me gentis auitae

V A R. L E C T.

781. Ald. *proiectis* .

783. Ald. , Dauentr. , Had. , Poelm. , et plerique editi *tepens* . Fabricius edidit *repens* , fortasse pro *repente* , non a *repo* , quod extat etiam in Reg. , et Ottobon. Consonat Rom. , vbi mendum est *reperis* pro *repens* , et pro *Cuius* legitur *Eius* . Duo etiam codices apud Omeisium exhibent *repens* . Reuschius edidit *tepens* , et explicat *remittens* : sed aduertit , Prudentium corripuisse etiam primam in *re-*

po hymn. 3. Perist. v. 161. *Emicat inde columba repens* . Mihi non satis id constat : nam eo in loco *repens* fortasse positum est pro *repente* : et Isonis vetus glossa explicat *repens* - *subita* . In not. ad Dracontium libr. 1. v. 288 *Et maculosa repit squamis per viscera serpens* ostendi , nonnullam esse rationem , cur prima in *repo* corripiri possit . *Repo* per metathesin a verbo graeco ἔπρω originem trahere confirmat Forcellinus .

N O T A E .

780. CAPVT XLVII. *Puerum Centurionis paralyticum curatum* . Matth. cap. 8. v. 5. seqq. , Lucae cap. 7. v. 1.

782. Quem Matthaeus *puerum* semper , Lucas plerumque *seruum* , aliquando *puerum* vocat . Romani seruos suos etiam senes vocabant *pueros* . Confer comment. ad Prudent. hymn. 9. Cathem. v. 1. Non igitur video , cur Iuuenius *impuhem puerum* dicat Centurionis seruum . Saepe *iuuenem* vocat hominem adultum : at *puer impubes* ad veram pueritiam omnino referendum est .

784. *Dissoluit* : verbum proprium ad paralytin explicandam . Vide not. ad Dracont. l. 2. v. 118. *Ossibus , et nervis resoluta carne relectis* . Quod *poena superstes* vitam teneret , ita intelligo , in membris paralyti resolutis , et mortuis poenam fuisse , quae superstes erat vitae aliorum membrorum . Confer not. ad v. 605. l. 2.

791. *Dat dicta* : aliquando *dare verba* significat loqui , non fallere . Exempla protuli in not. ad Dracont. libr. 3. v. 456.

792. *Memini me inuenisse* : elegans esset cum infinitiuo praesenti , etiamsi de

Inuenisse fidem: sed veris discite dictis,
 Quod multos homines diuersis partibus orbis
 795 Progenitos caeli regnum sublime vocabit
 Cum patribus nostris vitali accumbere mensae:
 Progenies quorum caecis demersa tenebris
 Dentibus horrendum stridens, fletumque frequentans
 Perpetuis poenam cruciatibus acta subibit.
 800 At tibi iam iuueni mentis virtute fidelis,

V A R. L E C T.

794. Reg., Ott., Rom., Ald., Torn., Bas. *Quod multos*. Hadam., Fabr., Poelm. pro d. s. *Quam multos*.

796. Ald. *vestris*: alii *nostris*.

797. Torn., Fabr. scribunt *demersa*: plerique *dimersa*. Bas. *diuersa* minus bene, quamuis bono aliquo sensu explicari id possit, nempe *opposita*, aut *in parte contraria*, et *opposita*. Vide not. ad v. 761.

798. Ott. a pr. m. *fletamque*, in Reg. a pr. m. fortasse fuit *fletumque*. Scriptura communis *fletumque*.

799. Reg. *poenae*. reliqui *poenam*.

800. Reg., Ott., Rom., Ald. *At tibi*. Ita etiam Torn., et Bas. Alii cum Hadam., Poelm. in textu *Ac tibi*. Ald., Fabr., Rom., Torn., Bas. *iuuenis*. Alii *iuueni*. In Reg. ex *fidelis* factum *fideli*, scilicet virtute. Reuschius *At tibi iam iuueni mentis virtute fidelis etc.* Scilicet, Tibi, o centurio, fidei tuae fructus veniet: iuuenis, quem adeo fidelem tibi, et obsequentem praedicasti, accipiet lucem salutis, siue sanitatem. Duo datui eidem verbo adiunguntur in hac Reuschii scriptura, et expositione.

N O T A E.

re praeterita sermo sit. Verum etiam cum infinitiuo praeterito apud Ciceronem, Virgilium, aliosque probos scriptores reperitur.

795. *Caeli regnum sublime* figurate pro *regnator caeli sublimis*. Reuschius supplebat, *Vel caeli regnum tenens vocabit*, vel *Pater caelestis ad caeli regnum vocabit*. Notandum *vocabit* cum infinitiuo *accumbere vitali mensae*. Horatius libr. 2. od. 18. in fin. de Charonte: *Hic leuare functum - Pauperem laboribus - Vocatus*, atque *non vocatus audit*. Nonnulli ita ordinem collocant: *Charon vocatus*, atque *non vocatus audit leuare etc.* Alii melius: *Vocatus leuare pauperem functum laboribus*, atque *non vocatus*, *audit*. Nimirum pauperem a laboribus subleuat, siue ad id vocetur, siue non vocetur. Notandum etiam verbum ipsum *vocabit*, quod absolute positum solemne est pro *inuitare ad coenam*. Hinc *vocator*, et *vocatio*. Exem-

pla, qui voles, leges apud Forcellinum, aliosue Lexicographos.

796. Virgilius 1. Aen. v. 83. *Tu das epulis accumbere Diuum*.

797. Matthaeus hic, et cap. 22. v. 13. vocat *tenebras exteriores*. Mazochius ad Matth. c. 8. v. 12. tom. 3. Spicil. hanc appellationem desumit ex eo, quod locus carceris secretior, et obscurior erat veluti carcer extra carcerem. Acta S. Vincentii sect. 8. *Quaerite locum tenebrosus, et oppressum urgente tectura, ab omni publica luce sepositum, perpetuaque nocte damnatum, reatui eius peculiarem, extra videlicet carceres carcerem*.

798. *Horrendum* aduerbii more. Virgilius l. 6. v. 288. *Horrendum stridens*. Mitto alios.

799. *Acta*, coacta, impulsa, subacta. Has enim significationes, aliasque id verbum habet.

Vt cre-

Vt credis, veniet fructus cum luce salutis.

Dixerat, et dicto citius cum voce loquentis

Ad puerum celeris transcurrunt munera verbi.

Ingressusque domum miles properante recursu

805 Praeuenisse dei laetatur dona medentis.

Aedes inde Petri sanctus penetrabat Iesus,

Cuius anhela socrus aestu, febrique iacebat.

Vtque illi dextram tetigit saluator Iesus,

809 Sana ministerium praebebat femina mensis.

V A R. L E C T.

803. Ald., Bas., Poelm. pro d. s. *percurrunt*: alii *transcurrunt*.

805. Rom. *Prouenisse*: melius ceteri *Praeuenisse*.

808. Reg. *seruator*: reliqui *salmator*.

809. Post hunc v. Reg. *Explicit liber I.*
Incipit liber II.

N O T A E.

802. *Cum voce*: vide var. lect. ad l. 2. v. 597. *Cum dicto*.

804. *Recursus* proprie significat reditum, qui currendo fit. Matthaeus in Vulgata solum habet: *Et dixit Iesus Centurioni: Vade, et sicut credidisti, fiat tibi: et sanatus est puer in illa hora*. Itala in nonnullis mss., plerique graeci codices, Versio Aethiopica, et Syra altera addunt: *Et conuersus Centurio in domum suam, eadem hora inuenit puerum sanum*,

805. *Laetatur* cum infinitiuo satis vsitatum est.

806. CAPVT XLVIII. *Socrum Petri febricitantem tactu liberatam*. Matth. cap. 8. v. 14. seq., Marc. cap. 1. v. 30. seq., Luc. cap. 4. vers. 38.

807. Sedulius libr. 3. v. 33. *Forte Petri validae torrebat lampadis aestu - Febris anhela socrum*. Proprie *anhela* est

anhelans, vt *socrus anhela*. Sedulius febrim *anbelam* vocat, quia anhelare facit. Consule notas in editione Arntzenii. *Iacebat* apposite etiam dictum: nam hoc verbum saepe adhibetur, quum de aegris sermo est.

808. *Saluator*: vox antiquioribus ignota, a christianis scriptoribus, Tertulliano, Lactantio, et aliis vsurpari coepta: cuius proinde vsum egregie vindicat Augustinus serm. 299. sect. 6. Profertur etiam vetus inscriptio ex Grutero pag. 15. num. 5. *Ioui custodi Quirino Saluatori pro salute Caesaris Neruae Traiani etc.* Isidorus l. 7. Orig. cap. 2. cum S. Augustino idem verbum defendit. Annotator Isidori aduertit, *sotera*, seu *saluatorem* non satis exprimi *seruatoris* voce.

809. *Ministerium praebere* dixit Vlpianus, vt alii *ministerium praestare, facere*.

HISTORIAE EVANGELICAE

LIBER II.

Iamque dies prono decedens lumine, pontum
 Inciderat, furuamque super nox caerula pallam
 Sidereis pictam flammis per inane trahebat:
 Quum multos homines, mentis languore ruentes,
 5 Deuinctosque animam scelerata daemonis arte,

VAR. LECT.

2. Reg., Torn. *Contigerat*, et in Reg. supra tamquam glossa *Inciderat*, vel *intrauerat*. Communis lectio *Inciderat* proba est. Apud Reuschium nonnulli cum Aldo *aemula*: sed *caerula* epitheton nocti conuenientissimum esse, ex graecorum

NOTAE.

1. CAPVT I. *Plurimos aegrotos curatos, ac verba Domini ad scribam, qui eum sequi volebat*. Matth. cap. 8. v. 16. seqq., Marc. cap. 1. v. 32., Luc. cap. 9. v. 58. Aduertendum est, in ea distinctione capitum Euangelii Matthaei, qua nunc utimur, librum secundum Iuueni inchoari v. 16. cap. 8. At olim alio modo capita indicabantur, vt videre licet apud Martianaum, et Sabatierium. Iuuenius igitur, Matthaeum potissimum secutus, primum librum perduxit ad caput 20. Matthaei iuxta veterem capitum distinctionem: inde a cap. 21. exorsus est librum secundum sui carminis, quem perduxit ad caput vsque 40. Librum 3. a cap. 41. ad caput 62. continuauit. Postremus liber historiae euangelicae reliqua Matthaei capita a c. 63. ad caput vltimum 74. comprehendit. In primo huius libri versu notandum est *prono lumine*: nam *prona dies*, *pronus si- dus*, *prona lux* eleganter a poetis dicitur, quum ea prope occasum sunt. Badius ait: *Descriptio temporis vespertini, qua nihil elegantius*.

2. *Inciderat pontum* pro *Inciderat in pontum*: sic postea v. 591. *Foueam si forte pecuscula vestra* — *Inciderint*. Pruden-

appellatione apposite notauit Koenigius.

5. Reg., Ott., Rom., Poelm. pro d. s. *Deuinctosque animam*, qui graecismus est vulgo notus. Plerique editi *Deuinctasque animas*. In Torn. mendum videtur *Deuictasque animas*.

tius Psychom. v. 270. *Hunc eques illa dolum, dum fertur praepete cursu, — Incidit*. Nepos in Atticco cap. 10. *Nequod periculum incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei misit*. Quaedam alia Virgilii, et Lucretii allegantur, sed dubiae lectionis. *Super* videtur hic positum pro *desuper*. Nocti tribuitur *palla*, quae est vestis muliebris. Vide not. ad Dracont. l. 2. v. 521., et comment. ad Prudent. hymn. 5. Cathem. v. 27. 28., quo loco Prudentius Iuuenicum visus est Giselino imitari: *Absentemque diem lux agit aemula*. Barthius libr. 10. *Aduers. cap. 20. Peplum illum (noctis) non ineleganter describit Iuuenius initio l. 2. Nequis in poeta Christum professo insolens hoc opinetur. Iamque etc. Eleganter quidem; et non pauca in eo poeta, quae pressisse ingenium in gratiam materiae arguunt, vt docebimus aliquando prolixius, praecipue quum optimo exemplari membraneo simus instructi, quo melius neminem hactenus contulisse, sed nec vidisse opinamur*.

3. *Flamma*, et *ignis* ab antiquis, sed praesertim a poetis passim sideribus tribuitur. *Per inane*: id etiam poeticum est pro *per aerem*. Vide l. 1. v. 396.

Certatim populi caeca iam nocte ferebant :
 Sed verbum Christi , tanto languore remoto ,
 Omnibus indulgens praebebat munera Patris .
 Ecce sed exortus maior cum luce tumultus
 10 Gratantis populi cum turbis : anxius ille
 In mare veliuolum celsam deducere iussit
 Discipulis puppim . Precibus tum scriba profusis
 Nauigio Sancti pariter poscebat abire .
 Olli Christus ait : Quo me tu , scriba , sequeris ?

V A R. L E C T.

7. Rom. *ferebant* – *Ad verbum Christi : tactu languore remoto* .

8. In Poelm. error videtur *munere* : in aliis est *munera* , et glossa in Reg. *sanitates* .

9. Ott. , Rom. , Torn. *exorta* . Reg. *exorta* non bene . Aldus edidit *exortas* , in Erratis correxit *exortus* , quod habent Hadam. , Poelm. in textu , et alii .

10. Plerique sic interpungunt *Gratantis populi , quum turbis anxius ille* : quod sic exponendum est , quum ille anxius

pro turbis . Distinguo *Gratantis populi cum turbis : anxius ille* .

12. Plerique *Discipulis* , nonnulli apud Omeisium *Discipulos* . Vtrumque rectum est . Rom. *profusus* : rectius alii *profusis* .

13. Omeisius testatur , nonneminem legere malle *sancto* pro *Sancti* : quo nomine Iuuenius per antonomasiam Christum frequenter appellat . Et haec est glossa Reg. *Sancti – Christi* .

14. Hic , et aliis in locis variant mss. , et editi : modo *olli* , modo *illi* scribitur .

N O T A E .

6. *Caeca nocte* , obscura . *Ferebant* : aduerbium temporis *quum* indicatiuo iungitur , quum mentio temporis praecessit . Vide l. 1. v. 317. seqq.

9. Libro 1. v. 801. *Cum luce salutis* .

10. *Gratantis* , gratulantis , vel potius gratias agentis . Nam *grator* hanc etiam significationem habet , quamvis dubia nonnullis videatur lectio apud Ovidium l. 3. Fast. v. 418. , qui pro *Gratare* legunt *Crata* . *Anxius* cum datiuo Ovidius Heroid. epist. 20. v. 198. *Anxia sunt vitae pectora nostra tuae* , hoc est , pro tua vita .

11. *Mare veliuolum* , ex Virgilio . Vide not. ad Dracont. l. 2. vers. 185. *Deducere puppim* : phrasis nautica , quum naues ex naualibus , seu portu in mare ducuntur . Loca similia scriptorum Lexicographi indicant . Euangelista paucis ait .

Videns autem Iesus turbas multas circum se , iussit ire trans fretum . Versio antiqua : *Iussit discipulos suos ire trans fretum* .

13. Nauigium de quouis nauis genere dicitur . Omeisius *nauigio* pro *naui* more scriptorum sequioris latinitatis positum ait .

14. Interpretatio verborum Matthaei : *Et accedens vnus scriba , ait illi : Magister , sequar te , quocumque ieris . Et dicit ei Iesus : Vulpes foveas habent , et volucres caeli nidos : filius autem hominis non habet , ubi reclinet caput* . Simili modo explicat Hieronymus , dum Iesum sic loquentem inducit : *Quid me propter diuitias , et seculi lucra sequi vis , quum nec hospitium habeam* . Iuuenius autem potius notare videtur perfidiam iudaeorum cum insectantium : ait enim v. 18. *Gentis sic sunt molimina vestrae* .

- 15 Vulpibus in saltu rupes excisa latebram
Praebet, et aeriis auibus dat silua quietem,
Ast hominis nato nullis succedere tectis
Est licitum: gentis sic sunt molimina vestrae.

Tunc e discipulis vnus sic ore rogabat:

- 20 Vltima defuncto debentur munera patri.
Hinc spatium tribuat nobis tua, Sancte, voluntas;
Vt liceat miseri genitoris condere corpus.
Christus ad haec: Itiner potius comitabere nostrum:
Et sine defunctis defunctos condere terrae.

V A R. L E C T.

15. Reg., Ott. scribunt *rupis*. Obseruat Reuschius, in Fuldensi non male legi *rupes exesa*, vt *exesum antrum* apud Senecam Tragicum, *exesa saxa* apud Senecam Philosophum.

16. Rom. *Aethereis auibus praebet at silua quietem* non inepte, et fortasse legendum est *ac silua*. Prius fuit *siluam*. Alii *aeriis*, alii *aereis* scribunt.

17. Bas. *secedere tectis*: melius ceteri *succedere*.

18. Ottob., Poelm. pro d. s. *gentis sic est intentio vestrae*. Alii *gentis sic sunt molimina vestrae*. Infra vers. 310. *Ille sed internae cernens molimina mentis*. Alibi pariter eodem vocabulo vtitur Iuuenius.

21. Rom., Ald., Bas. *Sed*: alii *Hinc*. Ott., Reg., Rom., Ald., Torn., Bas. *nobis tua*. Had., Fabr., Poelm. *tua nobis*. Plerique *sancta*, in Ott. videtur esse *Sancte*, quod, vt puto, a manu Iuueni est: nam

N O T A E.

15. *Latebrae* in plurali magis vsitatum: sed tot sunt exempla singularis *latebra* apud probatissimos scriptores, vt in controuersiam id vocari non debeat.

17. *Succedere*, subire, de eo, qui domum aliquam subit, frequenter vsurpatum. Cicero Pro domo sua cap. 44. *Vt is, qui in Marsis, vbi natus est, tectum, quo imbris vitandi causa succederet, nullum haberet, aedes in Palatio nobilissi-*

solet ita Christum appellare: et infra vers. 181. simili modo ait: *Haud dubium est, quin larga dei te, Sancte, voluntas etc.* Consule, si placet, notam ad vers. 96. hymni 3. Cathemerinon Prudentii: *Nos igitur tua, Sancte, manus*.

23. Ottob. a pr. m. *itener*, correctum per *itiner*, quod habent plerique. Bas., Poelm. pro d. s. *callem*. Aldus *calcem*. Fabricius legit *itiner*, et in comment. obseruat, pro *itineris* passim *iteris* apud Iuuenium reposuisse Georgium Cassandrum: se autem ait in suo vetusto codice aliter inuenisse: nimirum *viae*, aut aliquid aliud. Vide lect. var. ad vers. 325. l. i. Rom. de prauate *Christus ad haec: itinere melius contrahere naturam*. Torn. *itiner melius comitabere nostrum*. Alii *potius* pro *melius*.

24. Rom., Torn., Bas., Ald. *terrae*. Alii *terra*. Vide l. 3. vers. 69., vbi omnes legunt *Discipuli condunt terrae*.

mas emisse se diceret. Virgilius libr. i. Aeneid. vers. 631. *Quare agite, o tectis iuuenes succedite nostris*.

18. *Molimina* vide l. i. vers. 557.

19. CAPVT II. *Iesus discipulo praecipit, vt sequatur, patre inhumato relicto*. Matth. cap. 8. vers. 21. seq., Luc. cap. 9. vers. 59. seq.

20. *Munera vltima*, siue officia suprema de funere scite dictum. Virgilius

25 Conscondunt nauem , ventoque inflata tumescunt
Vela suo , fluctuque volat stridente carina .

Postquam altum tenuit puppis , consurgere in iras

Pontus , et immensis hinc inde tumescere ventis

Instat , et ad caelum rabidos sustollere montes .

30 Et nunc mole ferit puppim , nunc turbine proram ,

Illisosque super laterum tabulata receptant

Fluctus , disiectoque aperitur terra profundo .

Interea in puppi somnum carpebat Iesus .

Illum discipuli pariter , nautaeque pauentes

35 Euigilare rogant , pontique pericula monstrant .

Ille dehinc : Quam nulla subest fiducia vobis !

V A R. L E C T.

25. Rom. scribit *nauim* .

26. Ott. pro d. s. *flatuque volat* .

28. Reg. *et immissis hic* : Torn. *et immissis hinc* : alii *et immensis hinc* : quod mauult Reuschius , vt repetitae voculae *tumescere* significatus augeatur . Cicero dixit pariter *immensus aer* , Virgilius *immensae nubes* .

29. Reg. *Instat , et ad caelum rapidos sustollere* . Ald. , Bas. , Torn. *Coepit , et ad caelum rapidos* . Rom. , Ott. , Had. , Poelm. in textu , et alii *Instat , et ad caelum rabidos* . Fabr. *Coepit , et abruptos ad caelum tollere montes* . Poelm. pro d. s. tres versus apponit pro hoc solo , scilicet *Ventorum rabies , mixtis hinc inde procel- lis* , — *Coepit , et ad caelum rapidos sus-*

tollere montes : — *Pontus et abruptos tollit trans sidera montes* . Omeisius ait , verbum *sustollere* probum esse , quo et antiquiores vsi , et Iuuenus l. 2. v. 599. libr. 3. vers. 336.

31. Poelm. pro d. s. *receptat* : melius *receptant* , nempe tabulata super , vel de- super receptant . Id placebat etiam Reuschio , qui in nonnullis codd. ait legi *receptat* . Non autem absurdum censet , si *super* graecorum more cum casu secundo *laterum* construat . Vide Vossium De construct. cap. 65. p. 583.

32. Poelmann. pro d. s. , Torn. *dissecto- que* : alii *disiectoque* , quod melius est .

33. Rom. *capiebat* : ceteri *carpebat* .

36. Reg. , Ottob. , Rom. , Poelm. pro

N O T A E .

libr. 6. vers. 213. *Et cineri ingrato suprema ferebat* . *Munera* . Confer comment. ad Prudent. hymn. 10. Cath. vers. 47. *Honor vltimus accipit artus* .

25. CAPVT I. I. Iesum in naui dormientem excitant discipuli , quo tempestatem sedet . Matth. cap. 8. vers. 23. seqq. , Marc. cap. 4. vers. 35. seqq. , Luc. cap. 8. vers. 22. seqq.

26. Verbis in re nautica maxime propriis vtitur , *Conscondunt , volat , striden-*

te etc. , quibus explicandis diutius immorari nos non licet .

27. Libr. I. vers. 535. *Nequis consurgere in iras* — *Audeat* .

31. *Tabulatum* est superficies , tabulis iunctis constrata .

32. *Profundum* pro mari . Vide not. ad Dracont. l. 1. v. 394.

36. Euangelii haec sunt verba , *Quid timidi estis , modicae fidei ?*

Infidos animos timor irruit ! Inde procellis
Imperat , et placidam sternit super aequora pacem :
Illi inter sese timidis miracula miscent

40 Colloquiis : quae tanta illi permissa potestas ,
Quodue sit imperium , cui sic freta concita ventis ,
Erectaeque minis summittant colla procellae .

Iam Gerasenorum steterat sub litore puppis ;
Ecce sed egresso iuuenis (mirabile dictu)

45 Occurrit , miseram cui mentem spiritus ater

V A R. L E C T.

d. s. *quam nulla subest* . Ald. , et plerique editi *quam parua subest* . Nullus saepe est leuis , exiguus , inanis . Terentius Hec. 5. 3. 2. *Ob rem nullam misit* .

37. Fabr. *timor arguit* : mss. , et omnes alii editi *timor irruit* , et in Reg. glossa , *Mirantis vox* . Fabricius fortasse ex Virgilio 4. Aen. v. 13. *arguit* sumpsit : *Degeneres animos timor arguit* . Omeisius vulgatam lectionem , quae codicum auctoritate nititur , praefarendam recte existimat . Nonnulli cum interrogationis nota efferunt *Infidos animos timor irruit* ?

39. Ott. *timidi* : alii *timidis* .

40. Ald. , Had. , Fabr. , Poelm. , et alii editi *quae tanta illi permissa* . Reg. *quae tanta sibi est permissa* . Rom. *quae tanta sibi permissa* . Ott. *quae tanta sit ei permissa* , vt videtur . Aliud prius erat , sed abrasum est . In Reg. *sibi est pro ei* .

42. Ald. , Torn. , Bas. *nimis* . Alii editi cum mss. *minis* .

43. Reg. scribit *Ierasenorum* .

45. Reg. a pr. m. , et Ott. a pr. m. *miseram cui* , vterque a sec. m. *miseram cui* cum Rom. , et aliis . Ott. *acer* pro *ater* .

N O T A E.

38. *Sternere aequor* , *undas* vulgo notum . *Sternit pacem* , id est , tranquillitatem inducit .

39. *Illi inter sese* : hemistichium Virgilianum libr. 8. vers. 452.

42. *Summittant colla* : desumptum ex more veteri triumphantium , quorum pedibus colla bello captorum proterebantur . Vide not. ad Dracontii Satisfact. v. 167.

43. CAPVT IV. *In terra Gerasenorum daemonia ab homine expulsa* , et *in porcos missa* . Matth. cap. 8. vers. 28. seqq. , Marc. cap. 5. v. xi. , Luc. cap. 8. vers. 32. Apud Iuencum , eiusque aequales *sub* saepe redundat , aut ponitur pro *in* , vt *steterat sub litore puppis* .

44. *Iuuenis* . Lucas ait *vir quidam* , neque aliunde constat , fuisse iuuenem . Sed Iuencus pro homine alibi etiam po-

nit *Iuuenem* , vt paulo post v. 76. , et l. i. vers. 774. Duos daemoniacos tunc a Domino sanatos narrat Matthaeus , vnus tantum mentionem faciunt Lucas , et Marcus , vel quia vnus saeuior , notiorque fuerat , vel quia satis esse duxerunt , si vnum commemorassent . Fabricius in Comment. poet. christ. verbo *Bustialis* , et in expositione ad hymn. 9. Cathem. Prudentii vers. 52. obseruauit , Sedulium cum Marco (corrige *cum Matthaeo*) duos daemoniacos posuisse , Prudentium , et Iuencum cum Luca , et Matthaeo (corrige *et Marco*) vnum tantum . In expositione hymni 10. Peristeph. v. 37. recte ait , Prudentium , et Iuencum cum Marco de vno tantum daemoniaco loqui .

45. *Spiritus ater* de daemone . Sedulius l. 4. vers. 160. *Nec tantum hoc gau-*

Immunda implebat lacerans virtute furoris .

Illi grata domus tetrīs habitare sepulcris :

Nec poterat rabidum quisquam retinere furorem :

Fortia quin etiam rumpebat vincula ferri ,

50 Scindebatque graues , vt lanca fila , catenas .

Et iam compedibus leuis insultare solutis

Ludus erat , saxisque ferum concidere pectus .

Isque vbi pergentem Christum per litora vidit ,

Cum clamore ruit , longeque accurrit adorans :

55 Regnantis semper Domini certissima proles ,

Oramus , ne nos solitae regionis ab oris

Excutias , longe tormentis excruciatos .

V A R. L E C T.

46. Editi plerique *Immunda implebat* , quod etiam in Rom. legitur . Poelm. pro d. s. , Reg. *Horrenda* , et in Reg. glossa *pauenda* . In Ott. forte fuit *Immundam* , nunc est *Immunda* .

47. Aldus edidit *terrīs* pro *tetrīs* : in Erratis sic legit hunc versum *Illi grata domus habitare sepulcris* : desideratur *tetrīs* .

48. Torn. , Fabr. cum mss. Reg. , et Ott. *rabidum* . Alii *rapidum* . In Reg. videtur fuisse *poterant* pro *poterat* .

49. Sabatierius edidit *rumpebant* , quod mendosum est . Rom. , Ott. , Ald. , Poelm. pro d. s. *Fortia* *ferri* . Reg. cum

aliis *Ferrea* *vincula membris* .

50. Rom. , Reg. , Ott. , Ald. *lanca fila* . Hadam. , Poelm. , Fabr. *linea fila* .

51. Mss. , Torn. , et Poelm. pro d. s. *solutis* . Plerique editi *soluto* .

52. Ott. *Nudatis* : *saxisque* . Alii *Ludus erat* , *saxisque* . Rom. *feris* .

53. Poelm. pro d. s. *ibi* : alii *vbi* . Libenter legerem *Is vbi* .

56. Hadam. , Poelm. , Fabr. *solitae ne nos* . Aldus cum mss. *ne nos solitae* .

57. Reg. *Extrudas longe* . Ott. , Rom. , Hadam. *Excutias longe* . Aldus *Excutias* , *valde* .

N O T A E.

dete , *viri* , *quod spiritus ater* — *Subiaceat vobis* . Christiani daemonem nigrum , atrum , aethiopem appellare solent .

46. *Virtus* in malam partem raro , aliquando tamen accipitur . Staius libr. xi. Theb. init. *Postquam magnanimus furias virtutis iniquae* — *Consumpsit Capaneus* .

51. Sacer textus apud Marcum : *Quoniam saepe compedibus , et catenis victus , dirupisset catenas , et compedes comminisset , et nemo poterat eum domare* . Igitur illi homini a daemone obsesso , solutis compedibus , leuis ludus erat insul-

tare eos , qui eum domare vellent . *Insultare aliquem* , vel *in aliquem* est vexare , infestare .

52. *Ludus erat* : facile erat . Phrasīs bene latina . Cicero libr. i. De fin. cap. 8. *Quum praesertim illa perdiscere ludus esset* . Silius libr. 16. vers. 573. al. 566. *Cū ludus nullam cursu non tollere damnam* . Virgilius l. 9. vers. 606. *Flectere ludus equos* .

56. *Regionis ab oris* : hendiadys , vnum per duo . Vide not. ad Dracont. v. 21. lib. 3.

57. Marcus sic habet : *Adiuro te per*

Nam nomen Legio est nobis, multosque sub vno
 Nomine consociat flatus vis sola nocendi.

60 Cernis, vt immundi subigant haec pascua porci?

His saltem liceat rabiem satiare repulsam,

Per Patris altithroni nomen sublime rogamus.

Imperat iis hominis mentem dimittere Christus,

Porcorumque sinit gregibus finire furores.

65 Iamque hominis stupidum, decusso daemone, pectus

Inesperata suae veneratur dona salutis.

Et iam praecipites scopulorum margine porci

In mare deiecti properant disperdere vitas.

At vero e speculis miracula tanta pauentes

70 Diffugiunt, vrbisque ruunt ad tecta subulci,

Et famam accendunt, populosque ad litora cogunt.

V A R. L E C T.

60. Ald., Poelm., Had., Fabr., et alii editi *subigunt*. Mss. Ottob., Reg., Rom. *subigant*. In Ott. praetermissus fuerat hic versus, sed adiectus est in principio paginae. Interrogatio deest in aliis.

61. Poelm. pro d. s. *saltem libeat*.

62. In Reg. videtur fuisse *numen* pro *nomen*.

65. Pro *decusso* Koenigius suspicatur *discluso*. Sic l. 3. v. 193. legit *Virginis et*

dcum, ne me torqueas. Sic etiam obsessi alii exorcismis se torqueri professi sunt. Vide comment. ad vers. 413. Apotheos. Prudentii.

59. *Multos flatus*, seu spiritus sub vno nomine consociat vis sola nocendi.

60. *Subigant pascua*, quia terram quasi aratro versant. Id enim significat *subigere arua*. Denotat etiam *subigo*, in *altum* ago, quod huic loco congruere potest.

61. Glossa Reg. *His - porcis = repulsam - ab homine*.

62. *Altithroni*: vide not. ad l. 1. v. 32. Ratbertus carm. 2. editionis Riuini non

mentem, discluso daemone, virtus. Alii *discusso*. Pro *expellere* alibi etiam Iuuenius usurpat *discludere*, vt l. 3. vers. 162.

68. Reg. *In mare coniecti*. Ald., Poelm. pro d. s. *vitam*: alii *vitas*.

69. Reg. *At vero ex scopulis*. Rom. *At vero scopulis*. Ott. cum editis *At vero e speculis*.

71. Reg., Ott., Rom., Torn. *Et famam accendunt*. Plerique editi *Et famam*

solum hac voce *altithronus*, sed etiam *celsithronus* vsus est.

65. *Hominis pectus* figurate pro *homo stupidus*. Virgilius l. XI. vers. 215. *Hic chara sororum - Pectora maerentum, puerique parentibus orbi*.

66. *Dona salutis*: scilicet datorem salutis.

68. *Vitas* in plurali rarum; sed ab A. Gellio non semel usurpatum, et in editis a Cornelio Nepote: nam codices mss. huius *vitam* praefere, nonnulli testantur.

69. *E speculis*: vide vers. 715. l. 4.

Insa-

Insanum vero iuuenem postquam resipisse
Credere cernentum populorum turba coacta est,
Orabant pauidi, regionem linqueret illam.

75 Inde domum repedat terrarum lumen Iesus.

Ecce reuertenti iuuenis torpentia membra,
Officium quorum morbus dissoluérat acer,
Ante pedes Christi lecto posuere cubantem.

Quem miserans animo verbis compellat Iesus:

80 Adsit certa tuae, iuuenis, constantia menti,
Nam tibi praeteritus vitae donabitur error.

V A R. L E C T.

spargunt. Poelm. pro d. s. *Et famam intendunt*, quod in Parisina repertum Omeisio non displicebat, vt apud Tacitum, *Intenditur socordia*, hoc est, augetur. Ita etiam edidit Reuschius. Verum *accendunt* eadem significatione elegantius videtur. Sic dicitur *accendere* fiduciam, alacritatem, sitim, spem, curam, desiderium, vitia, pretium.

72. Mss. Reg., Ott., Rom. cum editis Bas., Ald., Poelm. pro d. s. *Insanum vero iuuenem postquam resipisse*. Hadamar., Torn., Fabr., Poelm. in textu, Reusch. *Insanum iuuenem postquam resipisse videbant*.

74. Rom. *regionem vt linqueret illam*.

77. Reg. *dissoluerat aeger*.

78. Reg., Ott., Rom. cum Poelmann. pro d. s. *Ante pedes Christi lecto posuere cubantem*. Ald., et fere omnes alii editi *Ante pedes ponunt tepido recubantia lecto*. Reuschius priorem lectionem genuinam esse Iuueni confirmat: qua synthesis generis elegantissima fit. Nimirum *Iuuenis torpentia membra* positum est pro Iuene habente torpentia membra. De eiusmodi mutatione generis vide not. ad Dracont. vers. 153. Satisfact. Eadem figura alibi etiam occurrit apud Iuencum.

N O T A E.

72. *Resipiscere* est ad pristinum sensum statum redire. Praeteritum verbi *resipisco*, et *resipio* est *resipiui*, *resipii*, *resipui*; hinc per contractionem *resipisse*. Plautus Mil. 4. 8. 35. *Iam resipisti?* Syntaxis horum versuum est: *Postquam turba cernentum populorum coacta est credere, insanum iuuenem resipisse, orabant pauidi etc.*

75. CAPVT V. *Iesus paralytico sanato iussit abire, humeris imposito lecto*. Matth. cap. 9. vers. 1. etc., Marc. cap. 2. vers. 1. etc., Luc. cap. 5. vers. 17. seqq. *Iesus terrarum lumen* postea etiam dicitur vers. 735. h. l.

76. *Iuuenis*, scilicet homo, qui erat paralyticus, vt ait Lucas. Confer not. ad vers. 44.

77. *Dissoluerat*, paralysi conueniens verbum, vt dixi ad vers. 784. libr. 1.

81. *Praeteritus vitae error*: figurate, et potuit quidem dixisse *praeteritae vitae donabitur error*, sed alio modo venustius est. *Donabitur error*, remitteretur, vt l. 3. vers. 436. *Sed decuplata super donentur vulnera fratri*. Alia indicat Arntzenius ad Sedulium l. 2. vers. 26. Similia exempla attuli ad Dracont. l. 2. vers. 556. *Donatque reatum*. Addo nunc, ex hac significatione verbi *dono* natum,

Hoc dictum scribae mentis per operta malignae
Carpebant, quod verba dei virtute ferenda
Protulerat. Christus sed pectora talia cernens,

85 Hoc, inquit, verbum scribarum dicta retractant.
Quod quanto leuius fuerit dixisse, sequentis
Et dicti, et facti pariter virtute probabunt,
Et mihi concessum peccata remittere cernent.

Quapropter, iuuenis, firmato corporis usu,
90 Surge vicens, stratumque tuum sub tecta referto.
Surrexit, lectumque humeris iam fortibus aptat,

V A R. L E C T.

83. Sabatierius, nescio, unde profert
virtute verenda. Probum est *ferenda*,
hoc est, proferenda.

84. Editi interpungunt *Protulerat Christi: sed pectora*. Melius videtur cum
Rom. *Protulerat. Christus sed pectora*.

85. Ald. cum nonnullis *retractant*: alii
retractant. Rom. mendose *retractans*.

86. Ald., Poelm. pro d. s., Bas. *Quod
quantum facile fuerit dixisse*. Rom. *Sed
quanto leuius fuerat dixisse*. Ott. *Quod
quanto leuius dixisse*, supra insertum fue-
rit inter leuius, et *dixisse*. Reg., Hadam.,
Poelm. in textu, Torn. *Quod quanto le-
uius fuerit dixisse*.

87. Ald., Fabr., Had., Poelm. in tex-

tu, Torn. *probabo*. Poelm. pro d. s. cum
mss. Rom., Reg., Ott. *probabunt*: glos-
sa in Reg. *probabunt — scribae*; in Ott. a
pr. m. fuit *probabant*. Reuschius sustinet
probabunt, tum quia sequitur *cernent*,
tum quia Domini laudes populus celebra-
se dicitur vers. 93. seq.

88. Ald., Fabr. *cernant*. Poelm., Ha-
dam. *cernent*, sed Poelm. pro d. s. *cer-
nant*. Mss. Rom., Reg., Ott. *cernent*,
sed in Reg., et Ott. prius fuit *cernunt*.
Qui legunt *cernant*, praemittunt *Vt*; qui
cernent, praemittunt *Et*.

90. Poelm. pro d. s., Fabr. *sub tecta
reporta*.

N O T A E.

quod sequiori seculo pro *veniam conce-
dere* multi usurpauerint *perdonare*; de
quo vide Ducangium. Vocabuli hispanici
perdon, et *perdonar* aliam originem in-
cassum alii quaerunt.

82. *Opertum* substantiui more. Cicero
Parad. 4. sub fin., Prudentius hymn. xi.
Perist. vers. 169. Vide comment. ad hunc
locum Prudentii.

84. Matthaeus ait: *Et quum vidisset
Iesus cogitationes eorum etc.* Nimirum pe-
ctore consilia, et cogitationes versari ve-
teres, praesertim poetae, dicebant. Qua-
re pectus pro cogitatione, et consilio non-
nunquam sumitur. Liuius l. i. cap. 59.

*Ibi oratio habita, nequaquam eius pecto-
ris, ingenique, quod simulatum ad eam
diem fuerat.*

85. *Retractare* praeter alias significa-
tiones denotat etiam improbare, repre-
hendere, reprobare. Gellius l. 14. c. 3.
*Eo facto, scriptoque eius usque adeo per-
motum esse Platonem ferunt, ut quodam
in libro mentione Cyri regis habita retra-
ctandi, leuandique eius operis gratia etc.*
Videlicet ut Cyropaediam Xenophontis no-
taret, ac reprehenderet.

90. *Stratum* proprie est id, quo lectus
operitur: sed pro lecto ipso accipi solet.

91. *Fortibus*, bene valentibus, robu-

Per mediumque vicens populi mirantis abibat .

Tunc timor , et laudes Domini per pectora plebis

Concelebrata , simul miracula laeta frequentant .

95 Progrediens tunc inde ad vectigalia , vidit

Consessu in medio Matthaeum : protinus illi

Discipulis haerere iubet ; nihil ille recusans

Imperio Christi paret , gaudetque secutus .

Inde iter ingrediens , simili sermone Philippum

100 Hortatur , comitemque suis asciuit amicis .

Ille ubi cognouit Christi viresque , viamque ,

Vt primum iusto concurrit Nathanaeli ,

V A R. L E C T.

96. Mss. Reg. , Ott. , Rom. constanter scribunt *Mattheum* .

98. Reg. *gaudet secutus* : emenda gau-

N O T A E .

stis : etsi enim *fortis* ad animum plerumque referatur , tamen de robore corporis interdum ab optimis scriptoribus usurpatur .

92. Quintilianus libr. 4. cap. 2. *Nec liceat ire per medium* .

95. CAPVT VI. *Matthaeus ad apostolatam vocatur* . Matth. cap. 9. v. 9. etc. , Marc. cap. 2. vers. 13. etc. , Luc. cap. 5. vers. 27. seqq.

99. CAPVT VII. *Philippus ad apostolatam vocatur : et verba Christi ad Nathanaelem* . Ioann. cap. 1. vers. 43. seqq. Statim post vocationem Petri narrat Ioannes vocationem Philippi : *Intuitus autem eum Iesus , dixit : Tu es Simon filius Iona : tu vocaberis Cephas , quod interpretatur Petrus . In crastinum voluit exire in Galilaeam , et inuenit Philippum . Et dicit ei Iesus ; Sequere me etc.* Lamyus hunc ipsum ordinem tenet : etsi enim alii euangelistae narrent , Iesum secessisse in Galilaeam , postquam audierat , Ioannem carceri traditum esse , tamen id ita interpretatur , vt dicat , bis Ioannem in carcerem fuisse coniectum , primum a proceribus synedrii Hierosolymitani , postea pro-

detque secutus , quod lex metri postulat .

102. Ald. , Had. *Tum primum* . Rom. , Reg. cum aliis editis *Vt primum* , et glos-

cedente tempore ab Herode . Alii , reiecta hac Lamyi opinione , censent , eadem die Christum et a Iudaea in Galilaeam migrasse , et Philippum Apostolum vocasse , et ad nuptias inuitatum miraculum illud mutatae in vinum aquae fecisse . Iuuen- cus vocationem Petri multo ante narra- uit ; postea plura addidit miracula a Chri- sto patrata : ac tandem vocationem Mat- thaei , Philippi , et Nathanaelis recenset . Non igitur putabat , miraculum in Cana Galilaeae , quo aquam in vinum conuer- tit , fuisse primum eorum omnium , quae palam fecit Iesus , sed primum eo- rum , quae fecit in Cana Galilaeae : non- nulli enim sic interpretantur Ioannem . Plerique tamen intelligunt , reuera con- uersionem aquae in vinum in Cana Gali- laeae fuisse primum omnium miraculo- rum , quae saltem publice fecit Iesus , vt se a Patre missum ostenderet .

101. *Viam* , rationem vitae , aut etiam legem , aut mores : nam in sacris li- teris *via* has , aliasque similes habet si- gnificationes .

102. *Concurrit Nathanaeli* , conuenit

- En nostris, inquit, concessum est visere seclis,
 Quem voces veterum, et sancti cecinere prophetae.
 105 Hunc genuit veniens Dauidis origine Ioseph.
 Nazara cui felix patria est, et nomen Iesus.
 Ille refert: Genuit quidquam si Nazara, miror,
 Quod dignum tantis vnquam virtutibus esset.
 Inde Philippus ait: Cernes, dubitare quiesce:
 110 Progrediensque vide; nam oculis spectare licebit.
 Illum vbi tendentem longe respexit Iesus:
 Vir venit huc iustus, cui pectora nescia falsi,

V A R. L E C T.

sa in Reg. *postquam*. Ott. *Et primum*.
 Poelm. in textu *Tum primum*, pro d. s.
Vt primum.

103. Reg. *In nostris*. *surgere*
seclis. Ott. *En nostris*. . . *visere*, sed
 videtur prius fuisse *Et nostris*. Rom. *In*
nostris. . . . *visere*. Editi plerique *En no-*
stris. . . *visere*. Poelm. pro d. s. *Et no-*
stris. . . *surgere*.

104. Ottob. *Quae voces*: melius *Quem*
voces.

105. Rom., Ott., Torn., Bas., Ald.,
 Poelm. pro d. s. *Hunc genuit veniens Da-*
uidis origine Ioseph. Sic Hadam., Fabr.,
 Poelm. in textu, sed *virgo* pro *Ioseph*.
 Reg. *Filius inuentus Dauidis origine Ioseph*.

106. Rom. *patria, et nomine Iesus* non
 bene.

109. Rom. *Vnde*: alii *Inde*. Rom.,
 Reg. a pr. m., Fabr., Poelm. pro d. s.,
 Torn. *cernes, dubitare quiesce*. Ottob.,
 Reg. a sec. m., Dauentr. *cernis: dubi-*
tare quiesce. Ald., Bas. *cernens dubitare*
quiesce. Pro *desine dubitare* recte usur-

patur *dubitare quiesce*. A. Gellius l. 2.
 cap. 28. *Statuere, et edicere quiescebant*.

Nathanaelem. Terentius Eunuch. 2. 2. 25.
Concurrunt laeti mihi obuiam cupedinarii.

105. Philippus dixit Nathanaeli: *Inue-*
nimus Iesum filium Ioseph a Nazareth. Pu-

Sacer textus habet, *Veni, et vide*. Conii-
 ciebam *cernens dubitare quiesces*, omisso
 versu seq., qui inutilis est. Hadamar.,
 Poelm. in textu *cernens noli dubitare*.

110. In mss. ita legitur hic versus *Pro-*
grediens vide, nam oculis tueri licebit: in
 Rom. *Progrediensque*, in Ott. factum *tue-*
re ex tueri. Editi omnes *Progrediensque*
vide, nam oculis spectare licebit. For-
 tasse totus hic versus glossa est, quae ab
 aliquo in textum inuecta fuerit.

112. Rom., Ott., Reg. *Vir venit huc*
iustus, cui nescia pectora falsi, subaudito
ait, vel *dixit*. In Reg. videtur fuisse *huic*,
 aut *hunc* pro *huc*. Poelm. in textu, Ha-
 dam., Fabr. *Vir venit hic iustus*. Poelm.
 pro d. s., Torn. *Vere, ait, hic iustus*.
 Ald., Bas. *Vir, ait, hic iustus*. Reuschius
 ait, ad scriptoris diuini verba magis ac-
 cedere *Vere, ait, hic iustus*: sed veretur,
 ne Iuuenius scripserit *Vir venit hic iu-*
stus. Poelm. pro d. s., Parisina editio
 apud Reuschium *nescia fellis*, quod haud
 ineptum est, vt Reuschio videtur. Le-
 ctio vulgata verior est ex sacro textu:
In quo dolus non est.

N O T A E.

tabat tunc Philippus, Iesum a Iosepho ge-
 nitum. Hoc certe Iuuenius Philippo tribuit.

107. *Miror, si* Ciceronianum est.

111. *Tendere* pro iter facere, pergere,

Virtutem puram seruans, sine fraude maligna.

Ille sub haec: Vbinam, vel quo me tempore nosti?

115 Cui Dominus dicta haec diuino pectore promit:

Quum te diffusae tegerent vmbracula ficus,

Ante etiam quam te vocitarent verba Philippi,

Vidit, et elegit comitem te spiritus auctor.

Talibus attoniti sequitur vox Nathanaelis:

120 Progenies veneranda dei, rex inclyte gentis,

Tu populi, terraeque salus, vitaeque magister.

Christus ad haec: Facilis suasit tibi credere virtus,

Arborea quod te vidi recubare sub vmbra.

V A R. L E C T.

113. Reg., Torn. *seruant*, quod videtur fuisse in Ott., vbi nunc apparet *seruans* cum Rom., et editis. Reg. *sine fraude nocendi*. Ott., Rom. *sine fraude maligna*. Poelm. pro d. s. *maligni*, vel *veneni*. Editi plerique *maligna*. Reuschius edidit *maligni* cum Badio, qui diabolum innui existimat: sed lectionem Parisinae

veneni non inconuenientem esse dicit.

115. Rom. *Cui deus*: lege *Cui Dominus*.

116. Reg., Ott. *diffusa*, et glossa in Reg. *expansa*. Rom. cum editis *diffusae*, quod retineri potest.

121. Reg., Rom., Ald., Torn., Bas. *Tu populis*. Ott. cum aliis *Tu populi*.

N O T A E.

venire. Saepe tamen hoc sensu accusantium aliquem habet, quem hic facile supplebis: *Illum vbi tendentem ad se e longinquo etc.*

116. Libr. 3. vers. 655. *Tendentem diffusa vmbracula ficum*. Macrobius libr. 6. Saturn. cap. 4. *Visne, ea, quae restant, in illis alnorum vmbraculis prosequamur?* quae verba ex Cicerone protulit, vt ostendat, non primum fuisse Virgilium, qui hoc vocabulo vsus fuerit. Allegat etiam Varronem.

118. *Spiritus auctor*, spiritus diuinus, qui in me est. Vocationem Nathanaelis eisdem verbis Iuuenicus exponit, ac vocationem Philippi vers. 100. h. l. *Comitemque suis asciuit amicis*. Ioannes solum id refert: *Priusquam te Philippus vocaret, quum esses sub ficu, vidi te*. Fortasse Iuuenicus in ea erat opinione, hunc Nathanaelem distinctum non esse a Bartho-

lomaeo apostolo, cuius vocatio nullo alio Euangelii loco descripta est, quum aliorum omnium apostolorum vocatio distincte referatur. Ita quidem sentiunt Rupertus, Abulensis, Iansenius, Cornelius a Lapide, et alii: quorum tamen sententiam Maldonatus cum S. Augustino reiicit.

120. *Gentis*: antonomastice pro gente israelitica. *Tu es filius dei, tu es rex Israel*. Vide Dilherr. Farrag. rit. sacror., et secul. 1. 2. cap. 6., et Dictionar. Sacri script. Caroli Hure verb. *gens*.

122. *Facilis virtus*: facile prodigium, facile, siue non arduum miraculum. *Virtus* pro miraculo saepe in sacris literis, et ab ecclesiasticis scriptoribus vsurpatur. Consule not. ad Dracont. 1. 3. vers. 211. Omeisius explicabat: Virtus mea vbique praesens, qua te sub ficu vidi, facile tibi persuasit, vt crederes.

123. Ioannes ita: *Quia dixi tibi: Vi-*

Sed maiora dehinc rerum miracula restant.

125 Cernetis, pariter totum se scindere caelum,
Atque dei celeres aethram penetrare ministros,
Inde hominis nato claram deferre coronam.

Interea thalamis connubia festa parabant

In regione Canan, vbi clari mater Iesu

130 Nato cum pariter conuiuia concelebrabat.

V A R. L E C T.

125. In Ott. ex *Cernitis* recte factum *Cernetis*.

126. Ottob. scribit *celeris*: clarius est *celeris*, nempe ministros.

129. Torn., Bas., Ald., Fabr. *mitis*. Mss. cum Had., Poelm. *clari*: quo epitheto vsus etiam est Iuencus l. 3. v. 3.

130. Rom., Ottob. *Nato cum pariter*. Reg. *Nato conpariter*, et glossa *nato - cum*. Editi *Cum nato pariter*, sed in Ald., et Dau. mendose *concelebrabant*. Versus hic si ita edatur *Cum nato pariter conuiuia concelebrabat* est fistularis: ita enim vocatur versus, in quo syllabarum numerus cum singulis verbis crescit; qualis est apud

Prudentium Apoth. vers. 86. *Nec capit humanis angoribus excruciar*. Existimo, Iuencum scripsisse *Nato cum pariter*, vt postponatur *cum*, quia scilicet Cicero in Orat. cap. 45., et Quintilianus libr. 8. cap. 3., plaudentibus grammaticis, ventant, iungi *cum* vocibus ab *n* incipientibus, vel quia obscoenius concurrerent literae, vt ait Cicero, vel potius quia, vt ait Quintilianus, litera *m* labris coeuntibus exprimi debet, adeoque nos intersistere cogit, si sequatur litera *n*, quae labris apertis profertur, aut in naturam huius literae *n* corrumpitur. Obseruatum tamen est, a Cicerone cap. 9. Pro domo

N O T A E.

dite sub ficu, credis. Maius his videbis. Ambrosius libr. 1. De Cain cap. 8. *Priusquam stares sub arbore fici etc.* Fuit quidem Nathanael sub ficu, stans vero, an recubans, non liquet.

125. *Se scindere caelum*. Virgilius 1. Aen. v. 591. *Scindit se nubes, et in aethera purgat apertum*.

127. Ioannis verba sunt: *Videbitis caelum apertum, et angelos dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis*. Notanda Iuenci interpretatio: Angeli in caelum ascendent, et inde descendentes deferent coronam Filio hominis. Ita enim explicat verba *supra filium hominis*. Quo tempore id acciderit, incertum. Nonnulli putant, sermonem esse de ascensione Domini, et per angelos ascendentes, et descendentes significari ministerium angelorum Christo famulantium, vt Iacob

videbat in scala angelos ascendentes, et descendentes, videlicet ministrantes deo. *Ascendere, et descendere*, quum de angelis dicitur, significat ministerium ordinarium angelorum, vt *ingredi, et egredi* ministerium ordinarium hominum, quae phrasis frequens est in sacra pagina. Alii Ioannis hunc locum ad diem iudicii extremi referunt, quum Christus cum angelis sibi ministrantibus venturus est, vt mundum iudicet. Iansenius cum aliis existimat, hanc visionem Christo quidem in terris obtigisse, sed ab Euangelistis silentio fuisse praetermissam. Theophylactus ad h. 1. *Porro haec in cruce, et ascensione euenerunt. Nam et ante tempus passionis angelus de caelo confortauit eum, et in sepulchro visi sunt angeli, et in assumptione, sicut Lucas prodit*.

128. CAPVT VIII. *Iesus cum discipu-*

Vina sed interea conuiuis deficiebant.

Tunc mater Christum per talia dicta precatur :

Cernis , laetitiae iam defecisse liquorem ?

Adsint , nate , bonis ex te data munera mensis .

135 Olli respondit terrarum gloria Christus :

Festinas , genitrix ; nondum me talia cogit

Ad victus hominum tempus concedere dona .

Mensarum tunc inde vocat laetata ministros

Mater , et imperiis nati parere iubebat .

140 Sex illic fuerant saxis praepulchra cauatis

V A R L E C T .

sua dictum : *Cum nominibus* . Alia exempla ex eodem Cicerone indicat Tursellinus Partic. cap. 40. num. xi. Pro domo sua ad Pontif. *Cum neque seruus* ; Verr. ult. *Cum nihil* ; 3. leg. *Cum nullo ma-*

gistratu. Plura ex aliis facile esset proferre.

131. Deest hic versus in Reg. , sed in fine paginae suppletur .

135. Alii *Olli respondet* , alii *Olli respondit* , alii *Illi respondit* , vel *respondet* .

N O T A E .

lis vocatus ad nuptias , aquam in vinum conuertit . Ioann. cap. 2. vers. 1. etc. Non aduerterem , *festa adiectiuum esse , et connubia substantiuum* , nisi Omeisius contra docuisset , *connubia adiectiuum esse* , hoc est , *connubialia* : quod minime mihi probatur .

132. *Per talia dicta* : talibus dictis , sic enim vsitatus dicitur . Sedulius l. 5. vers. 217. *Alter adorato per verba precantia Christo* .

133. *Laetitiae liquorem* : vinum cur ita dicatur , vide not. ad Dracont. l. 1. v. 172. *Munera laetitiae etc.*

134. *Bonis mensis* : amicis mensis , lautis , laetis . Plautus Menaechn . 2. 2. dixit *bonum prandium* .

136. Ioannes loc. cit. *Quid mihi , et tibi est , mulier ? Nondum venit hora mea* Augustinus libr. de ver. relig. tom. 1. col. 757. *Recede a me , mulier ? mihi , et tibi quid est ? Nondum venit hora mea* . Iuuenius explicat : *Festinas genitrix etc.* Cur autem non retinuit *mulier* ? Potuit enim dicere *Festinas , mulier* . Fortasse

innuere voluit interpretationem Theophylacti : *Dicit enim , Si non adest vinum , oportet illos ipsos , quibus deest , accedere , et rogare , et non te matrem . Nam quando hortantur domestici , scandalum fit videntibus : quando autem hi rogant , qui opus habent , suspicione res caret .*

138. *Laetata* : etsi enim responsio filii reprehensionis quadam formula concepta esset , vt plerique interpretes docent , tamen intellexit Deipara , suis precibus filium fuisse permotum , vt vinum procuraret . Maldonatus versum hunc Iuuenius hoc sensu accipit : *Laetatam enim dicit Christi responso , quia cognouit , eum vellem facere miraculum* . Ex quo colligit , Matrem a Christo non fuisse reprehensam .

140. *Praepulchra* , vt vers. 463. libr. 1. *Saxis cauatis* : hydriae , siue vasa aquaria fieri solebant e lapidibus excauatis , vt cernere adhuc licet in multis , quae extant . Confer Observationes Angeli M. Bandinii in antiquam tabulam eburneam , in qua hoc Christi miraculum exhibetur . Iuuenius euangelii verba expressit : *Erant*

Vascula, quae ternis aperirent ilia metris.

Haec iubet e fontis gremio complere ministros.

Praeceptis parent iuuenes, vndasque coronant,

Completis labiis lapidum: tum spuma per oras

145 Commixtas vndis auras ad summa volutat.

Hinc iubet, vt summo tradant gustanda ministro.

V A R. L E C T.

141. Mss. cum editis *aperirent ilia metris*, et in Reg. glossa *ilia - cavitatem sui quasi ventris*. = *metris - metretis*, vel *mensuris*. Fabricius edidit *aperirent ora metretis*, sed, vt opinor, ex coniectura, non ex fide codicum. Sic Arator libr. 2. v. 892. *Sic etenim ternas capiunt sex vasa metretas*. Reuschius legit *ilia metretis*, vt *ilia* sit disyllabum per synaeresin, nisi hic pro spondaeio anapaestum agnosce-re velimus. Ponitur *ilia* pro cavitare, seu ventre, quia huiusmodi vasis plura nomina ex humanis membris translata assignantur, vt v. 144. *lapidum labiis*.

144. Reg., Ott. *Completis labiis lapi-*

dum cum Poelm. pro d. s., et Rom., vbi error est *labis* pro *labiis*. Alii *Completis lapidum labiis*.

145. Reg. *vndis, aurasque ad summa*. Forte ita intelligendum est: *Spuma volutat* (subintellecto *se*) *per oras commixtas vndis, et per auras*. Verum quamuis in participio praesenti *voluens* saepe *se* subaudiatur, tamen in aliis temporibus verbi *voluo*, aut *voluto* non facile id ad-miserim.

146. Fabr. *magistro*: reliqui *ministro*: quod praefendum est; praecedat enim *summo*.

N O T A E.

autem illic lapideae hydriae sex. Ad hanc regulam iudicandum est de vasis, quae inter cimelia sacra in nonnullis ecclesiis ostenduntur, tamquam ea fuerint, quae in Cana Galilaeae miraculo inseruierunt. In picturis, et monumentis antiquis hoc miraculum saepe reperitur expressum, vt cernere licet in opere: *Sculture e pitture sagre estratte dai Cimiteri di Roma* 1737.

141. De sex hydriarum capacitate scripsit Matthaeus Hostus. Ioannes Tabinus De hydriis in Cana Galilaeae in Nouo Thes. Theol. Phil.

142. *Fontis gremio*, quasi sinu. Confer not. ad l. I. v. 212., et Gifanii indicem in Lucret. verbo *gremium terrae*.

143. Ex Virgilio l. I. Aeneid. v. 728. *Crateras magnos statuunt, et vina coronant*, hoc est, vsque ad marginem implent. Alia est interpretatio, Serto, aut corona cingunt pocula. Iuuenecus priori

adhaesit. Lucretius l. 3. v. 925. *Hoc etiam faciunt, vbi discubere, tenentque - Pocula saepe homines, et inumbrant ora coronis*, secundam potius rationem coronandi respicit.

145. *Commixtas vndis auras*: physica haec est ratio, cur spuma fiat, quia auras vndis commiscuntur. Descriptione ergo vtitur, vt spumam indicet.

146. *Summo ministro*: architriclino, vt ait Ioannes. Nonnulli intelligunt, esse eum, qui curator, seu magister erat conuiuii, et cibos, ac vina praegustabat. Pignorius De seruis pag. 54. docet, plures fuisse seruos tricliniarios, quorum aliqui aquam in manus infundebant, aliqui fercula inferebant, *infertores* appellati etc. Seruus triclinio praefectus in veteri epigrammate nominatur *tricliniarcha*. Hic ergo a Iuueneco dicitur *summus minister*. Alius erat rex conuiuii.

Ille

Ille vbi percepit venerandi dona saporis ,
 Nescius , in vini gratum transisse liquorem
 Egestas nuper puris de fontibus vndas ,
 150 Increpat ignarum sponsum , quod pulchra reseruans ,
 Deteriora prius per mensas vina dedisset .
 His signis digne credentum discipulorum
 Perpetuam stabili firmauit robore mentem .

Inde vbi iudaeis aderant solemnia paschae ,
 155 Ad Solymos direxit iter , temploque subibat .
 Repperit hic populum venalia multa locantem :
 Pars vendebat oues , pars corpora magna iuuençum ,

V A R. L E C T.

149. Rom. *Aggestas* . Alii *Egestas* .
 150. Mss. , et plerique editi *quod* . Poelm.
quid minus bene .

154. Reg. *Inde vbi aderant iudaeis* .
 Ott. *Inde vbi aderant* , et supra inter *vbi* , et

aderant insertum *iudaeis* , quod rectum est .

155. Reg. , Ott. *deflexit* : in Ott. supra
direxit cum Rom. , et editis . Reg. , Ott.
 cum aliis *temploque* . Rom. cum reliquis
templumque . Vtrobilibet modo recte dicitur .

N O T A E.

150. *Pulchra vina* : bona . Accipitur
 enim aliquando *pulchrum* pro bono in
 quocumque genere . Horatius libr. 1. epist.
 15. v. 41. *Quum sit obeso — Nil melius*
turdo , nil vulua pulchrius ampla . Cato
 De re rust. cap. 104. *Acetum acerrimum ,*
et pulcherrimum erit . Infra v. 305. *pul-*
chri cibi , et v. 317. *pulcher labor* .

151. *Per mensas* : hoc ipsum dixit *men-*
satim l. 3. v. 214. Frequens haec est ad-
 uerbii circumlocutio tam apud graecos ,
 quam apud latinos .

154. CAPVT IX. *Iesus euentes , et*
vendentes eiecit de templo . Ioannis cap. 2.
 v. 13. etc. , Matth. cap. 21. v. 12. , Marc.
 cap. xi. v. 15. , Luc. cap. 19. v. 45. Iuuen-
 cus pergit narrationem contexere ex Ioan-
 ne , qui post nuptias in Cana celebratas
 Iesum in urbem Capharnaum cum ma-
 tre , et discipulis suis descendisse refert .
Et ibi , ait , *manserunt non multis diebus* .
Et prope erat pascha iudaeorum , et ascen-
dit Iesus Hierosolymam etc. Nonnulli ea
 verba , *Et prope erat pascha* ita interpre-

tantur , vt sensus sit , *Et quando prope*
fuit pascha . Alii aiunt , euangelistas sae-
 pe res dissitas continua narratione con-
 iungere , quum de tempore , quod inter-
 cessit , mentionem non facere decreue-
 runt . Sic opinatur Lamyus , qui inter
 nuptias Cana , et aduentum hunc Chri-
 sti in urbem Hierusalem multum tempo-
 ris , ac plura gesta Christi intercessisse sta-
 tuit . Theophylactus duo facta distinguit ,
 alterum , quod narrat Ioannes in initio
 signorum , alterum , quod Matthaeus com-
 memorat prope tempus passionis . Ita et-
 iam existimat Toletus ad cap. 2. Ioannis .

156. *Locantem* , collocantem , vel ad-
 dicentem iis , qui pretio dato emerent .

157. *Corpora iuuençum* : hoc est , cor-
 pora iuuençorum . Idem autem est corpo-
 ra magna iuuençorum , ac iuuençum ma-
 gnis corporibus . Sic *corpora germana se-*
ptem pro septem germani h. l. v. 731.
 Virgilius libr. 2. Aeneid. v. 18. *Huc de-*
lecta virum sortiti corpora . Sic *corpus*
Turni apud eundem Virgilium l. 7. v. 650.

Pars inhians nummis artem numerare vacabat.
 Restibus hic Christus connectit verbera flagri,
 160 Et tales populos sancta proturbat ab aede,
 Et mensas vertens, aeris profundit aceruos,
 Et superincrepitans: Procul haec auferte, profani,
 Vt meus hic genitor, non sordida lucra, colatur.

Tunc poscens signum plebes iudaea fremebat,
 165 Quo fidens animos in talia facta leuaret.
 Ventura obscuris tunc Christus talia miscet:
 Soluite pollutis manibus venerabile templum

V A R. L E C T.

158. Reg., Ott. *Pars inhians nummis artem numerare vacabat*. Cohæret Rom., ubi est *arte* pro *artem*. In Reg. glossa est *artem* — *pretii*, vel *quaestus conqui- rendi*. Editi omnes *Pars inhians num- mis mensas onerauerat aere*. Reuschius vulgatam hanc scripturam edidit, sed non dissimulat, priorem, quam, ut opinor, in mss. inuenit, doctiorem videri. Intelli- git, *artem* per metalepsin denotare pecu- niam, dolo, et fraude partam. Vide, num liceat rescribere *arti numerare*, scilicet va- cabat arti numerandi.

160. Rom., Torn. *proturbat*: alii *per- turbat*. Illud magis placet.

161. Rom., Ott. *Ac* pro *Et*. Ott. *men-*

ses, correctum per *mensas*. Reg. *aeris* cor- rectum per *aeris*. Reg., Ott., Fabr. *pro- fundit*. Rom., Had., Poelm. *profudit*. Ald., Torn., Bas. *aerisque profudit*. A Lucilio quidem, et aliis prima in *profudit* corri- pitur, sed producitur a Catullo, aliisque multis. Melius ergo est *Et mensas vertens aeris profundit aceruos*.

162. Ott. *Tum super increpitans*.

163. In Ott. *colatur* factum ex *colan- tur*. Rom. vnice *colatur*. Scilicet *Vt meus hic genitor, non sordida lucra, colatur*. Plerique *colantur*.

164. Bas., Ald. *Nunc poscens*: lege *Tunc*.

166. Reg. *tunc Christus tempora miscet*, et glossa in *obscuris* — *temporibus*.

N O T A E.

corpus Diuum apud Lucretium v. 1014. l. 1. Interdum *corpora* pro animalibus simpli- citer ponuntur. Graeci etiam dicunt *cor- pus fluuii*, *corpus venti*.

159. *Verbera flagri*: hendiadys, ut vul- go vocant, vnum per duo.

161. Ioannes loc. cit. *Et nummulario- rum effudit aes, et mensas subuertit*. Nummularii, siue trapezitae, sic dicti a mensis, aceruos pecuniae minutae, siue aeris in mensis habebant, quibus quae- stum facerent pecuniis permutandis.

162. *Superincrepitans* formatum ex a- nalogia cum aliis similibus verbis, *super- incumbo*, *superingero*, *superimpono*. Ii,

qui a sacris remouebantur, *profani* vo- cari solebant: *Procul, o, procul este pro- fani*. Virgilius 6. 258.

164. CAPVT X. *Iudaei a Iesu signum petunt*. Ioann. cap. 2. v. 18. etc., Matth. cap. 26. v. 61., et cap. 27. v. 40., Marc. cap. 14. v. 58, et cap. 15. v. 29. *Plebes* pro *plebs*, ut saepe alias.

165. *In talia facta leuaret*: excitaret. Reuschius interpretatur *talibus factis*. Vi- de not. ad v. 223. h. l. Malim, *Excitaret* ad exequenda facta, quae Iesus praescri- bebat.

167. *Venerabile templum*. Badius ad- uertit, in Euangelio templum non dici

Hoc : ego restituum , quum tertia lumina solis

Incipient rutilam terris infundere lucem .

170 Illi inter sese tractantes murmure caeco ,

Hoc , aiunt , vix sex et quadraginta per annos

Constructum veteris regni molimine templum

V A R. L E C T.

168. Poelm. distinguit *templum* – *Hoc , ego restituum* . Aldus , et alii *templum* : – *Hoc ego restituum* . Distinctionem Poelmanni praefert Koenigius , qui putat , Christum id dixisse digitis corpus suum monstrando . Ioannes ait : *Soluite templum hoc , et in tribus diebus excitabo illud* .

169. Mss. , Poelm. in textu , et alii editi *rutilam terris infundere lucem* . Aldus cum ceteris *rutilum terris infundere lu-*

men . Sed v. prox. iam praecessit *lumina* .

170. Westhemerus in textu , et Poelm. pro d. s. *Hoc inter* . Communis scriptura , vt supra v. 39. *Illi inter sese* , quam habet Westh. ad marg.

171. Ald. , Westh. in textu , Bas. *Illud aiunt* . Westh. ad marg. cum plerisque *Hoc aiunt* , quod lex metri exigit . Rom. *Haec aiunt : Vix sex etc.*

N O T A E.

venerabile , ne de se Christus arroganter , aut de templo iactanter loqui videatur .

168. *Tertia lumina solis* pro tertia die , vel sole tertio die resurgente . Lucretius l. 6. v. 1195. *Octauoque fere candenti lumine solis* , – *Aut etiam nona reddebat lampade vitam* .

169. Videtur astruere , Christum e mortuis surrexisse sub solis , aut saltem sub aurorae ortum . Tenebrae quidem erant , quum resurrexit , vt ex sacris literis constat . Id autem tunc ipsum accidisse , quum lucifer splendescere coeperat , inter tenebras scilicet , et lucem , probabilis est opinio , quam confirmaui in not. ad Dracont. v. 542. libr. 2.

170. *Murmure caeco* , quod audiri non poterat , vt interpretatur Schoettgenius , vel inconsulto .

171. *Quadraginta* : postremam esse communem certis exemplis probatur . Badius licenter a Iuuenico corripit , nulla ratione ductus , affirmavit .

172. Quaeri potest , de quo veteri regno Iuuenicus loquatur . Ioannes tantum ait : *Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc , et tu in tribus diebus excitabis illud* ? Existimo , Iuuenicum haec

verba intellexisse de templo , quod Zorobabel sub Cyro inchoauit , et sexto anno Darii post annos sex et quadraginta absoluit : ea scilicet ratione , quam exponit Sigonius De republ. hebraeor. l. 2. cap. 5. *Iudaei quum redarguere Christum vellent , et scirent , templum primum a Salomone conditum spatio septem annorum , secundum a Zorobabele quadraginta sex , tertium ab Herode vnus anni , et paulo amplius , neque primum , neque tertium nominarunt , vt ea , quae parum causae suae fauerent , sed secundum : multo enim longius absunt tres dies a quadraginta sex annis , quam ab vno* . Nonnulli putant , Herodem templum vetus amplificasse , non autem nouum condidisse , vetere destructo , vt narrat Iosephus . Alii , ne Iosephum in re tam insigni mendacii arguant , ac iudaeos tam ineptos fingant , vt de templi Zorobabelis aedificatione locuti fuerint , quum sermo esset de templo tunc praesenti , contendunt probare , ab anno , quo Herodes coepit templum reficere , vsque ad annum , quo Christo haec iudaei obiiciebant , quadraginta sex annos effluxisse : quo toto tempore semper aliquid templo additum fuit , neque perfectum illud est ,

- Tu poteris tribus in spatiis renouare dierum?
 Hoc verbum quondam post tempora debita digni
 175 Cognouere viri, proprio de corpore Christum
 Delubrum dixisse dei: sed signa videntes
 Tunc multi cepere fidem, Sanctumque secuti.
 Nocte sub obscura celso sublatus honore
 Primorum procerum iudaei nominis vnus
 180 Venit, et ad Christum summissa voce profatur:
 Haud dubium est, quin larga dei te, Sancte, voluntas
 Humanis lucem concessit surgere rebus,
 Nec quisquam tantis tribuit miracula signis,

V A R. L E C T.

173. Reg., Ott., Rom., Ald., Dauentr., Westh. in textu *Tu poteris tribus in spatiis renouare dierum?* Hadam., Poelm. in textu, et alii *Tu poterisne trium spatio renouare dierum?* Reuschius hanc constructionem sine praepositione *in* vsitationem esse animaduertit, sed priorem scripturam edidit.

174. In Reg., et Ott. prius erat *verbo*, postea factum *verbum*.

176. Ott. *sed tanta videntes*.

177. Reg., Ott., Ald. scribunt *coepere*, at *cepere* verum est.

178. Ott. *Nocte sed obscura*, sed forte fuit

sub pro sed, et sensus potius postulat *sub*.

180. Rom. *prostratur*: corrige *profatur*.

181. Ott., Reg., Rom., Ald., *te, Sancte, voluntas*. Hadam., et alii editi *te sancta voluntas*. In Dauentr. *te, Sancte*, et manu glossatoris factum *te sancta*. Ald., Bas., Torn. *quin*; alii *quod*, male, vt ait Reuschius. *Concessit* dicitur pro *concesserit* archaismo notissimo. Neque poetis inusitatum indicatium pro coniunctiuo ponere. Confer Vossium 3. De analog. c. 15., et Freinshemium ad Phaedrum l. 1. fab. 14.

183. In Reg., et Ott. videtur fuisse a pr. m. *tribuat*.

N O T A E.

nisi sub Agrippa iuniore. Haec autem opinio verbis Iuueni parum congruit: non enim tunc dixisset, *Veteris regni molimine*.

177. *Sanctum*, Christum: sic enim Christum vocare solet Iuuenius.

178. CAPVT XI. *Iesus Nicodemum alloquitur de baptismo, et aliis multis*. Ioann. cap. 3. v. 1. seqq.

179. *Vnus primorum procerum iudaei nominis*. Vt *latinum nomen* de latinis, siue gente latina, sic *iudaeum nomen* de gente iudaea usurpatur. *Vnus* pro *aliquis*, *quidam*.

182. *Surgere* pro *oriri*, *nasci*, *existere*

obuium est. *Concessit dei voluntas, te, tamquam lucem, surgere humanis rebus*. Io: Vorstius De lat. merito suspecta c. 20. p. 180. 181. *Latini*, inquit, *non dicunt, Surrexit malus logicus, sed Extitit, exortus est malus logicus*. Sed Iuuenius, vt a nobis exponitur, reprehensione hac vacat.

183. Ioannes loc. cit. *Nemo enim potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit deus cum eo*. *Miracula tantis signis* videtur esse hendiadys. *Tribuit* hic est *facit, praestat, distribuit, impendit, exhibet*. Infra v. 641. *Et potiora debinc tribuet miracula rerum*.

Ni comitata dei iubeat splendescere virtus .

185 Christus ad haec : Iteris iusti si culmina quaeris ,
Nullus ad excelsum poterit conscendere regnum ,
Reddita ni penetret nascendi exordia rursus ,
Atque nouam capiat diuino munere vitam .

Ille autem tantis stupefactus corda loquelis ,

190 Hoc , inquit , nostrae non est comprehendere mentis .

Quis poterit coeptae reuocare exordia vitae ?

An rursus senior matris correptet in aluum ,

Vt nouus in lucem veniat , vitamque resumat ?

Ille sub haec : Liquido siquis de fonte renatus ,

195 Et flatu sancto , rudibus consistere membris

Coeperit , aetheream liber conscendet in aulam .

Terrenum corpus terreno corpore natum est .

Spiritus haud aliter similem generat sibi flatum ,

V A R, L E C T.

184. Ald. *diu* : corrige *dei* .

185. Mss. Reg., Ott. , Rom. *iteris* : editi *callis* .

192. Fabr. , Poelm. pro d. s. *correpet* . Mss. , et plerique editi *correptet* : Reg. scribit *correptaet* , Torn. *correpiet* , vt videtur .

193. Reg. *vitamque resoluat* , supra glossa , vel diuersa lectio *resumat* . Rom. mendose *vitaque resumat* . Reuschius testatur , plures editiones legere *vitamque re-*

uoluat , quod ad Parcarum fabulam alludere videtur . Tuetur vero *vitamque resumat* , quia scriptores sacri crebrius *vitam sumere* , et *vitam ponere* dixerunt , vt Prudentius hymn. 5. Perist. circa fin. , Sedulius libr. 4. initio , Iuuenus saepe .

196. Bas. , Ald. *conscendit* . Ott. *conscenderet* , vel *conscendere* .

197. Plerique *natum est* . Poelm. pro d. s. *natum sine est* .

N O T A E.

187. *Reddita rursus* , pleonasmus frequens , de quo in not. ad Dracont. l. 1. vers. 111.

189. *Stupefactus corda* : graecismus Iuuenico familiaris .

192. *Correpto* est irrepo , occulte intro : *correpto* eadem significatione , quod a Forcellino reiectum est ad barbara . Vt a *repto* formatur *repto* , sic *correpto* a *correpto* : sed *repto* bonorum scriptorum auctoritate se tuetur , et eleganter adhibetur , quum de infantibus , sed iam natis , est sermo .

Iuuenus fortasse huc respexit . *In aluum* , in vterum . Cicero l. 1. De diuin. c. 20. *Quum praegnans hunc ipsum Dionysium aluo contineret* . Adde Plautum , et alios , qui *aluum* pro muliebri vtero accipiunt .

194. Phrasis est ecclesiastica *De fonte renasci* pro aquis lustralibus ablui . Baptisterii nomen maxime notum in ecclesia est *fons baptismalis* . Vide Dissertat. Antonii M. Lupi De sacris baptisteriis .

195. *Rudibus* , nouis , recentibus . Confer comment. ad Psych. Prudentii v. 219.

- Spiritus hic deus est, cui parent omnia mundi.
 200 Hic, ubi vult, quocumque volat, vocemque per auras
 Iactat, sed nescis, quae sint exordia vocis,
 Quamque petant eius currentia flamina partem.
 Quisque igitur iustae repetit primordia vitae,
 Hunc similem sancti flatus reuigescere certum est.
 205 Et Iudaeus ad haec: Nihil horum cernere possum.
 Talia tum Christus: Solymorum magne magister,

V A R. L E C T.

199. Rom. *cui patent*: lege *parent* ad regulas metri. Ott. *mundi* cum reliquis, sed pro d. s., vel glossa *rerum*: quam lectionem apud alios etiam inuenit Koenigius, qui eam non improbat.

200. Poelm. pro d. s. *Hic, quum vult, quocumque volat*. Eandem significationem habere potest *Hic, ubi vult, quocumque volat*.

201. Ald., Bas. *quae sunt exordia*: plerique *quae sint*.

202. Reg. *eius concurrentia*, sed non satis clarum est, an *eius*, an *ei* sit scriptum.

204. Ottob., Rom., Ald. *reuiuiscere*. Reg. *reuisuiscere*, ex quo factum *reuiuiscere*, et glossa *renasci*. Verum cum

metro non stat *reuisuiscere*, aut *reuisuiscere*, immo nec *reuiuiscere*, nisi contra suam naturam secunda corripiatur. Hinc est, quod Hadam., et plerique editi habent *reuigescere*. Omeisius id volebat, quamuis apud antiquiorem Iuuenco scriptorem eam vocem non legisset: sed Nonius cap. 9. n. 12. apud Ciceronem l. 1. Tuscul. cap. 16. legebat *reuiguit*, pro quo alii habent *sic viguit*. Reuschio ex coniectura magis placebat *reuirescere*, quod certe verbum et metro congruit, et a multis usurpatur pro *renasci*, *renouari*, *reuiuiscere*.

205. Rom. *possim*: lege *possum*.

206. In Reg. hic, et sequens versus manu glossatoris videntur additi.

N O T A E.

199. Ioann. c. 3. v. 6. *Quod natum est ex carne, caro est, et quod natum est ex spiritu, spiritus est*. In codice Vercellensi additur, *Quod natum est de spiritu, spiritus est, quia deus spiritus est, et ex deo natus est*. Sic legerat Iuuenius, et Hilarius l. 7. de Trinit., et codex Corbeiensis. Vide Iuonem epist. 1., et Iricium in praefat., et not. ad codicem Vercellensem. Eandem lectionem tuetur Ambrosius l. 2. de Spiritu sancto c. 7., et l. 3. c. 10. *Ipsse Dominus dixit in Euangelio: Quoniam deus spiritus est. Quem locum ita expresse, Ariani, testificamini esse de Spiritu, ut eum de vestris codicibus auferatis: atque utinam de vestris, et non etiam de*

ecclesiae codicibus tolleretis Et fortasse hoc etiam in Oriente fecistis.

200. Sacer textus: *Spiritus, ubi vult, spirat, et vocem eius audis etc.* Tribuitur vox spiritui, quia vox pro quouis sono accipitur. Virgilius 3. Aeneid. v. 669. coniunxit: *Ad sonitum vocis*.

203. *Quisque*, quicumque, ut alibi dictum.

205. *Cernere*, intelligere. *Cerno* pro *videre* saepe ad animum transfertur. Cicero libr. 3. de Orat. cap. 31. *Neque tanta tamen (est) in rebus obscuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio cernat, si modo aspexerit*. Interdum additur *animo cernere*.

Israelitarum sublimis gloria gentis ,
 Tune etiam mentem vitae de lumine raptam
 Demergis praeceps furuis miserande tenebris ,
 210 Nec potes obtuso comprehendere talia sensu ?
 Ecce fides nulla est , tantum terrestria dixi .
 Quid , si caelestis vires conscendere sermo
 Coeperit , et superas rerum comprehendere formas ?
 Quis vestrum duram poterit mihi pandere mentem ?
 215 Accipite ergo , nouis quae sit sententia rebus .
 Sidereum nullus poterit conscendere caelum ,
 Ni solus , caeli venit qui missus ab aula ,
 Idem hominis natus , caeli qui in sede moratur .
 Vt serpens olim regionibus in desertis

V A R. L E C T.

209. Bas., Westhem. in textu , Ald. *Demerges* . Westh. ad marg. cum mss. , et aliis editis *Demergis* , in Ald. *miserandae* , et in Rom. *miseram de* emenda per *miserande* .

210. Reg. , Ott. *obtunso* . Rom. cum editis *obtuso* . Apud alios pariter scriptores nonnulli ex mss. legunt *obtunso* : sed plerique *obtuso* .

212. Rom. *Quod si caelestes vires descendere sermo* . Non male esset *quod* : sed in aliis melius est *caelestis* , et *conscendere* . Reuschio non displicet *caelestes* hoc sensu : si sermo meus ad virtutes caelestes enarrandas ascenderit . Textus sacer : *Quomodo , si dixero vobis caelestia , credetis ?*

215. Ott. , Torn. *Accipe* : legendum

Accipite , vt versus constet . Omeisius , Koenigius , et Reuschius hiatum admittunt *Accipe ergo* , cuius apud solum Virgilium 43. exempla Nic. Erythraeus obseruauit . Sed quum praecedat *Quis vestrum* , sensus ipse exigere videtur *Accipite* .

217. Ott. , Reg. *Nisi solus* : correctum utrobique per *Ni solus* . Ald. *caeli qui missus venit* : plerique *caeli venit qui missus* .

219. Plerique editi *Vt serpens olim vastae regionis in oris* : vbi est hendiadys , siue vna res per duo nomina *regionis* , et *oris* . Poelm. pro d. s. *Vt serpens in desertis regionibus olim* . Torn. , Ott. , Reg. , Rom. venusto versu spondaico *Vt serpens olim regionibus in desertis* ; sed Rom. mendose *inque* pro *in* .

N O T A E.

207. Libr. I. v. 242. *Israelitarum cumulatæ gloria plebis* .

208. *Raptam* , abreptam , excaecatam . Omeisius suspicatur , Iuuenicum respexisse ad originem animae cum allusione ad fabulam Promethei .

215. *Nouis rebus* , hoc est , de nouis rebus . De enim aliquando abundat , aliquando subauditur . Vel intellige potius : *Accipite* , quae subsit sententia rebus nouis hactenus dictis .

- 220 Mosei manibus summo sublatus honore est ,
 Sic hominis natum tolli in sublime necesse est ,
 Vt quicumque fidem mentis penetralibus altis
 Illius ad numen statuit , sub turbine secli
 Proculcet pedibus lethum , et trans sidera surgens
 225 Sublimis capiat donum inuolabile vitae .
 Namque deus mundum tanto dilexit amore ,
 Eius vt in terras descenderet vnica proles ,
 Credentes Domino vitae iunctura perenni .
 Nec deus hunc natum disquirere iure seuerō ,
 230 Iudicioe truci terras expendere misit :

V A R. L E C T.

220. In editis fere omnibus *Moseis* . Poelm. pro d. s. *Moysi* , vt *Vlysses* , *Vlyssi* , vel *Vlyssis* , Reg. , Ott. *Mosei* , in Ott. supra factum est *Moysei* . Dracontius bis vsus est *Moseo* in casu dandi , et auferendi , scilicet libr. 2. v. 162. , et in eleg. vers. 17.

222. Ott. *penetrabilibus* : ita fuit etiam in Reg. , sed recte postea correctum per *penetralibus* .

223. Reg. , Torn. , Bas. , Ald. , Rom. *statuet* : Ott. cum aliis editis *statuit* : quod magis congruit textui euangelico: *Vt omnis , qui credit in ipsum , non pereat , sed habeat vitam aeternam* . Cyprianus tamen

libr. 2. Testim. *Vt omnis , qui crediderit in Filium , habeat vitam aeternam* .

224. Ald. , Poelm. pro d. s. *Conculcet* : alii *Proculcet* . Rom. deprauate *Propulcher* . Reg. *lethum trans* , et scribit *laetum* .

225. Ald. *capiet* : retine *capiat* .

226. Ottob. *Nam Dominus mundum* . Reg. , Rom. cum editis *Namque deus* .

228. Ott. *Credentes Dominum* . Melius *Domino* . Reuschius post *Domino* posituram , seu virgulam collocauit ex praecepto , vt ait , grammaticorum , nequis *Domino perenni* , aut *Domino vitae* coniungeret . Ex sacrae scripturae stilo dicendum esset *credentes in Dominum* .

N O T A E.

220. *Summo sublatus honore* : hemistichium repetitum ex v. 178.

222. Statius libr. 3. silu. vlt. v. 56. *Animi penetralibus imis* .

223. *Statuere fidem ad numen* pro credere noue dictum. Reuschius sic accipiebat versum 165. h. 1. *Animos in talia facta leuaret* .

224. *Proculcet pedibus* : triumphantium ritu , de quo ad v. 42. h. 1.

229. *Disquirere terras* : in disquisitionem vocare . Eo verbo vsus est Horatius .

230. Exponit verba Ioannis : *Non enim misit deus filium suum in mundum , vt iudicet mundum , sed vt saluetur mundus per ipsum* . Graece est *ἵνα κρινῇ* , vt damnet mundum , poenas ab eo exigat . Primus Christi aduentus fuit , vt saluaret mundum : secundus erit , vt iudicet mundum . *Expendere* est quasi pendendo examinare . Vide comment. ad Prudentium hymn. 4. Peristeph. v. xi. *Gentibus iustam positurus aequo - Pondere libram* .

Mitia sed populis veniant vt munera vitae .

Namque vbi certa fides fuerit complexa salutem ,

Non erit vlla illic anceps agitatio iuris .

Ast vbi dona procul fuerint exclusa medelae ,

235 Iam propria ipsorum mentem damnatio torquet .

Vnica nam Domini fuit his incognita proles .

Aduentum lucis miseri fugere superbi ,

Et magis amplexi caecas tenuere latebras .

Sic quicumque malis mentem maculauerit actis ,

240 Ad tenebras pauidus refugit , ne lumine claro

Sordida pollutae pateant contagia mentis .

At quicumque pia tenuit vestigia vitae ,

Ad medium properat , lucemque nitescere gaudet ,

Splendeat vt claris virtutis gloria factis .

245 Inde Galilaeam repetit saluator Iesus :

V A R. L E C T.

231. Rom. *Diua sed populis*, et forte fuit *Diuae*, vel *Diae*, quod minus ineptum est.

233. Ald. *vlla anceps illic*

234. Rom. *excussa* : alii *exclusa* .

236. Mss. , et nonnulli editi *fuit his* : in aliis *fuit iis* .

237. Mss. Reg. , Ott. , Rom. , Poelm. pro d. s. *superbi* . Ald. , et alii editi *super-nae* . Koenigius coniicit *superbe* aduerbialiter . Reuschius hanc coniecturam non spernendam ait , sed praefert *supernae* ,

et per lucem supernam intelligit Christum, vel Euangelium , quod e caelo demissum omnia collustrat .

238. Rom. *tenebras* : alii *latebras* .

240. Rom. *e lumine* : lege *ne lumine* .

243. Poelm. pro d. s. *In medium* : in textu cum aliis *Ad medium* .

244. Ott. *caris* a pr. m. , ex quo factum *claris* .

245. Reg. *petiit seruator* , sed ex *petiit* factum *repetit* .

N O T A E.

233. *Agitatio* , commotio : recte de iure *anceps agitatio*, vt agitationes fluctuum, et similia . Perinde est, ac si dicat , *Non condemnabitur* . Ioannes ait : *Qui credit in eum , non iudicatur : qui autem non credit , iam iudicatus est* .

237. *Miseri superbi* , peccatores superbi . Rursus h. l. v. 663. *Iudicioque graui miseros exurgere prauos* . Stilo ecclesiastico veteri peccatores vocari *miseros* , ostendi ad Dracont. l.1. v.xi., et l.2.v.150.

238. *Amplexi tenuere* energice dictum : ac notandum , eundem casum accusandi regi a duobus verbis ; quod apud Iuuenicum non semel occurrit .

243. *Ad medium* , ad lucem publicam . Cicero Famil.15. ep 2. *Se tamen ante illud tempus eam rem nunquam in medium propter periculi metum protulisse* . Eodem pertinet *ponere in medio , sumere de medio etc.*

245. CAPVT XII. *Iesus cum muliere Samaritana loquitur* . Ioann. c.4.v.1. seqq.

- Praeteriens sed forte venit Samaritida Sichem.
 Illic fundus erat, Iacob de nomine pollens,
 Et puteus gelido demersus in abdita fonte.
 Sederat hic rapido Seruator anhelus in aestu :
 250 Discipulique escas mercantes moenibus vrbis
 Passim dispersi, solum liquere magistrum.
 Moenibus egrediens Samaritis femina venit,
 Hauritura cauis putei penetralibus vndas.
 Olli Christus ait : Laticis da, femina, potum.
 255 Respondens mulier, Mirum mihi praecipis, inquit,
 Vt tibi iudaeo mulier Samaritica potum,
 Disperuens veterum Samaritum iussa, ministrem.

V A R. L E C T.

246. Reg. *Sichae*, Ott. *Sicaem*, supra *Sicbaem* : alii *Sichem* : sic appellabant samaritani ; iudaei vero *Sichar* per ludibrium, quasi urbem ebriorum.

247. Reg., Ott., Rom., Ald., Fabr., Torn. *Iacob de nomine pollens*. Poelm. in textu, Hadam. *Iacob cognomine pollens*. In Ott. a pr. m. fuerat *Iacobi de nomine pollens* : quod non est absonum, et extat in codice Cantuariensi. Sic Fortunatus duas priores corripuit in *Iacobus* l. 4. de iudicio extremo : *Dirigit et Iacobos terra beata sacros*. Reuschius praefert *Iacobi nomine pollens*, vt l. 3. v. 258. *Clara Philippaeo quae pollent nomine rura*.

248. Variant mss., et editi : nam alii habent *dimersus*, alii melius *demersus*.

249. Arntzenius ad Sedulium libr. 2. v. 58. emendari iubet hoc loco *rapido* pro *rapido* : cui tamen morem non geram. Rom. *Saluator* : alii *Seruator*, quod habet etiam Rom. ad marg.

253. Ald., Poelm. pro d. s. *Extractura*. Mss., et plerique editi *Hauritura*. Praeteritum *hauriui*, et supinum *hauritum* minus sunt in usu : sed tamen non est, cur

reiciamus scripturam codicum *Hauritura*, quum apud bonos auctores id reperiatur. In Rom. male est *cauis puteis*, et in Ott. *penetrabilibus*.

254. Ald., Poelm. in textu, Bas. *Olli Christus ait, Laticis da, femina, potum*. Had. *Olli Christus ait latius : Da, femina, potum*, quod mendosum est. Rom. *Sic olim Christus, Laticis da, femina, potum*. Westhem. in textu *ait laticis da* : ad marg. *ait latus da*, quod nullum rectum sensum habet. Poelm. pro d. s., Torn. *Illam deposcit potum sibi tradere Christus*. Reg., et Ott. vtrumque versum coniungunt *Illam deposcit potum sibi tradere Christus*, — *Illi Christus ait, Laticis da, femina, potum*. Reuschius posteriorem omittit, priorem praefert, quia Iuuenius saepius ita loqui amat, vt l. 2. v. 259. 336. 430. Aliud teneo.

256. Poelm. in textu, Reg., Hadam., Fabr. *iudaeo mulier samaritica potum*. Ald., Bas. *iudaeo samaritis femina potum*. Poelm. pro d. s., Ott. *mulier samaritica potum*, quod nullo modo est admittendum. In Rom. ita leguntur hi duo ver-

N O T A E.

257. *Disperuens* : participio *dispretus* vsus est Gellius l. 7. cap. 18., vbi alii le-

Tum Seruator ait : Domini si munera nesses ,
 Et quis te sitiens putealia pocula poscat ,
 260 Tu potius peteres , viuam tibi traderet vndam .
 Illa sub haec : Puteus gremium sinuatur in altum ,
 Vrceus est nullus , nec sunt tibi vincula funis .
 Vnde igitur poteris vndam mihi tradere viuam ?
 Num tu maior eris nostri virtute parentis ?
 265 Hunc Iacob etenim puteum cum prole bibebat ,
 Et proprios huc saepe greges ad pocula duxit .
 Olli respondit mundi regnator Iesus .

V A R. L E C T.

sus *Vt tibi nunc tribuam mulier samaritida potum - Disperdens veterum Samaritum iussa ministrum .*

258. Reg. , Ott. , Rom. in textu , Ald. , Bas. *Seruator* . Poelm. , et alii editi *Saluator* , quod extat etiam in Rom. ad marg. Pro *nosses* Rom. , et Torn. *nosces* .

260. In Reg. , et Ott. ex *tradere* factum recte *traderet* . Rom. *Viutam vt tibi traderet vndam* .

265. Ott. , Rom. , Ald. , Bas. *Hunc Iacob etenim puteum* . Poelm. in textu , Hadam. , Reg. , Westh. ad marg. *Hoc etenim*

Iacob puteum . Poelm. pro d. s. , Torn. , Fabr. *Hoc etenim Iacob puteo* . Westh. in textu *Hoc Iacob enim puteo* , productis duabus primis in *Iacob* , et correpta postrema. Reuschius mauult *puteum* , quam *puteo* , vt *bibere aquam* , *pocula* , et similia . Omeisius retinet *Hoc etenim Iacob puteum* ex Varrone , qui neutro genere *puteum* dixit .

267. Bas. *summi regnator olympi* . Ald. *Illi respondit summi regnator olympi* . Plerique *Olli respondit mundi regnator Iesus* .

N O T A E .

gunt *discerpti* , non *dispretri* . Ambrosius serm. 27. al. 18. inter sermones ipsi ascriptos in Append. edit. Maurin. *Praecepta eius minime dispernamus* . *Samaritum* vel est contractum pro *Samaritarum* a *Samarita* , aut *Samarites* , vel est a *Samarites* in plurali, vt *Curetes* , *Curetum* . Rursus v. 324. *Ecce Samaritum populi* , vbi secunda producitur , quum alibi corripiatur . Vide var. lect. ad v. 436.

259. *Posco* cum duobus accusatiuis . Vide var. lect. ad v. 254. h. l.

261. *Gremium* de puteo, vt supra v. 142. *fontis gremio* .

263. Barthius libr. 35. *Aduers.* cap. 16. pag. 1616. *VIVVS* , ait , *apud christianos*

poetas imitatione ceterorum ingenuum , florentem suis opibus , viuendumque denotat . Allegatque Paulinum , Marium Victorem , Tertullianum , ac Iuuenicum hoc loc. At Iuuenicus Euangelium potius sequitur : *Et dedisset tibi aquam viuam* . Dicitur autem *aqua viua* , vt fontes perennes *fontes viui* .

264. *Nostri virtute parentis* , hoc est , nostro parente Iacob , cuius virtus tantopere celebratur. Horatius libr. 2. sat. 1. *Quis vbi se a vulgo , et scena in secreta remorant - Virtus Scipiadae , et mitis sapientia Laeli* .

266. *Pocula* , potus . Virgilius eclog. 8. vers. 27. *Cum canibus timidi venient ad pocula damae* .

- Ex ista plene nullus satiabitur vnda,
 Nam rursus sitiet: sed nostri dona liquoris
 270 Ardorem excludent aeterna in secla bibendi:
 Dulcia prouenient nostri cui pocula fontis,
 Largior inde fluet vitalis gratia fluctus.
 Sed desiderium nostrae si te capit vñdae,
 Excitus veniat tecum mox vrbe maritus.
 275 Coniugio sese mulier negat esse reuinctam.
 Tum sic prosequitur mentis perspector Iesus:
 Femina, veridicis loqueris de coniuge verbis.
 Nam tu connubiis nexa es iam quinque virorum,
 Nunc aliena super thalamorum vincula tollis.
 280 Tum mulier: Sanctum te certum est esse prophetam.
 Sed nostri istius venerandum montis in arce

V A R. L E C T.

268. Reg. *plane*, et glossa *certe*: alii *plene*. Ald. corrupte *plenae*.

270. Ott. *libendi*: corrige *bibendi*.

272. Ald., Torn., Bas. *vnde*. Mss., et alii editi *inde*. Rom. *luet*, emenda *fluet*.

276. Torn. *prospector*: quae vox occurrit apud Apuleium, et Tertullianum. Omeisius cum melioribus mauult *perspector*, quod apud antiquiorem Iuuenico non legitur.

278. Reg. *viuorum*: corrige *virorum*.

281. In Reg. glossa est *praeceptum venerandum* – *adorandi*: ex quo coniicio, legendum *venerandi*, scilicet liquere nobis praeceptum venerandi, seu adorandi in arce nostri istius montis. Infra v. 286. *Omnibus et Solymis aberit veneratio longe*. *Venerari* pro *colere*, *orare* vsitatum est a probis latinitatis auctoribus. In lectione vulgata sensus est, Liquere prae-

N O T A E.

268. *Ex* abundat, vt saepe *de*.

272. Omittitur pronomen *ei*: videlicet *Largior gratia fluet ei, cui prouenient etc.*

274. *Excitus* secunda producta ab *excio*; quae corripitur, quum est ab *excio*.

277. *Veridicis*: proba vox, qua Cicero etiam vitur. Catullus carm. 63. de nupt. Pel., et Thet. dixit, *Oraclum veridicum*.

278. *Nexa*, vt supra *reuinctam*, matrimonii vinculum denotat, et significantius est, quam si dixisset, *iuncta es*.

279. Conferenda sunt cum Iuuenico verba Euangelii: *Dicit ei Iesus: Bene di-*

xisti, quia non habeo virum. Quinque enim viros habuisti, et nunc quem habes, non est tuus vir. Nimirum is, quo libidinis explendae causa vteris, non est tuus vir, sed concubinarius. Ita ergo Iuuenicum intelligo: Nunc super te tollis, seu fers aliena vincula thalamorum. Ac fortasse innuit, virum, quo Samaritana abutebatur, fuisse maritum alterius. Sic exponunt Schoettgenius, et Reuschius, qui Samaritanam causam fuisse, cur scortator eius vxorem legitime ductam dimisisset, arbitrantur. *Super* est insuper.

281. *In arce*, in vertice. A poetis prae-

Praeceptum nobis quondam liquere parentes .

At vos in Solymis orandum dicitis oris .

Talia dicenti mox talia reddit Iesus :

285 En aderit tempus , montis quum vertice vestri ,

Omnibus et Solymis aberit veneratio longe .

Sed nunc certa salus iudaeis surgit ab oris .

Et nunc instantis cursus iam temporis vrget ,

Quum veri sanctum genitorem , errore remoto ,

290 Cultores , iustis armati legibus , orent .

Spiritus his , ac plena fides erit , et pater altus

Talia conquirat cultorum pectora terris .

Ille dehinc : Scimus , quod Christus nuncius orbi

V A R. L E C T.

ceptum , venerandum esse etc. , vt v. 283. *Orandum dicitis* . Nonnulli Plauto attribuent *venero* actiuum .

283. Rom. *Et vos* : alii *At vos* .

284. Rom. *reddidit Iesus* , quasi dissyllabum sit *Iesus* , vt saepe apud Prudentium.

Iuuenicus trisyllabum solet efferre *Iesus* .

287. Reg. *venit ab oris* .

291. Ott. *Christus his* , correctum *Spiritus his* . Pro *his* alii habent *iis* .

292. Ott. , Rom. , Ald. , Torn. , Bas. *conquiret* . Reg. , et alii *conquirat* .

N O T A E.

sertim *arx* de cacumine montis saepe dicitur . Virgilius de septem collibus Romae libr. 2. Georg. vers. 535. *Semptemque vna sibi muro circumdedit arces* .

283. *Orandum* simpliciter de oratione, seu precibus ad deum factis . Vide not. ad l. i. v. 48. Reuschius exponit *adorandum* .

288. *Nunc iam* pleonasmus , qui alibi etiam occurrit .

289. Duriuscula syntaxis : intelligitur enim , quod veri cultores , errore remoto , orent sanctum genitorem .

290. Leges muniunt , ac defendunt . Vide Comment. ad Prudent. l. 2. contra Symm. v. 179. , vbi praeter alia in hanc sententiam referuntur verba Trebellii Pol- lionis : *Imperatoriam maiestatem non so- lum armis decoratam , sed et legibus oportet esse armatam* . Illud autem quaeren- dum , cur veros dei cultores Iuuenicus di-

cat *iustis armatos legibus* ? Sacer textus ita habet : *Sed venit hora , et nunc est , quan- do veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu , et veritate . Nam et Pater tales quaerit , qui adorent eum* . Spiritus est deus : et eos , qui adorant eum , in spiri- tu , et veritate oportet adorare . Iuuenicus *in veritate* exponit *errore remoto* : super- est ergo , vt *iustis armati legibus* sit inter- pretatio horum verborum *in spiritu* : qua- si spiritus , ac religio christiana id iubeat , qua veri cultores armati intrepide deum vbique adorabunt . Huc etiam reuocari potest , quod *Pater altus talia conquirat cultorum pectora terris* .

292. *Conquirat* , requirit . *Talia cultorum pectora* , cultores tali pectore , vel talem constantiam in cultoribus . Vide vers 84. h. l. *Sed talia pectora cernens* , et not. ad vers. 65. h. l.

- Aduentu proprio vitalia secula pandet .
 295 Et tunc peccantum largus miserator Iesus
 Se lumen terris Christum venisse fatetur .
 Et iam discipuli reduces stupuere magistrum ,
 Quod secreta illius poteretur femina verbis .
 At properans urnam mulier pro fonte reliquit ,
 300 Et populum totis eduxit moenibus vrbis .
 Omnia nam memorat sibimet sermone prophetae ,
 Gesserat ipsa prius quaecumque , ex ordine dicta .
 Tum propere Christum fusae petiere cateruae .
 Discipuli interea rogitabant , sumeret escas .
 305 Ille satis sibi pulchrorum superesse ciborum
 Respondit . Sed tum mirantum discipulorum
 Inter se occultis currebat sermo loquelis :

V A R. L E C T.

297. Rom. *At* : alii *Et* .
 298. Ott. *illius* , sed factum *illis* . In Reg. *illis* , et glossa pro *illius* . Rom. *illis* cum multis editis . Ald. cum aliis *piis* . Reuschius omnino legendum censet *illius* ex ms. Cant. ; ne tamen aliquem offendant *crasis illius* , in textu ponendum curauit *eius* ex cod. Vn. Ex glossa Reg. supra *secreta* , nempe *sola* coniici posset *Quod sola illius* . Mss. Reg. , Rom. , Ott. cum multis editis *potiretur* . Sed metrum exigit *poteretur* cum Hadam. , et aliis a *potior poteris* tertiae coniugationis , non a *potior potiris* . Pro *secreta* bene esset *secrete* , vel *secreto* .

299. Rom. *mulier cum fonte reliquit* .

N O T A E .

295. *Miserator* : ante Iuuenicum vsus hoc vocabulo est Tertullianus libr. 5. contra Marcion. cap. xi.

297. *Stupeo* pro valde admirari regit accusatiuum apud poetas , quod exemplis confirmare superuacaneum esset .

300. *Figurate populum totis eduxit moenibus* pro *populum totum etc.*

Reg. *mulier prope fonte reliquit* . Ott. *mulier pro fonte reliquit* , quam lectionem exhibuit Reuschius ex cod. Helmstad. Eadem scriptura probabatur etiam Gallandio ; sic infra vers. 586. *Pro limine cernit* , et vers. 728. *Pro foribus mater cum fratribus astitit illic* . Cicero pro Milone initio : *Illa praesidia , quae pro templis omnibus cernitis* . In editionibus veteribus legitur *fontem prope liquit* .

304. Mss. Reg. , Rom. , Ottobon. , Ald. , Bas. *rogitabant* , *sumeret escas* . Hadam. , et alii *rogitant* , *vt sumeret escas* : quae lectio , ait Reuschius , vt vt cum regulis grammaticorum pugnare videatur , contra auctoritatem veterum non est .

303. *Fusae* , hoc est , effusae , multae . Cicero l. 2. de Orat. cap. 38. *Genus sermonis affert non liquidum , non fusum , ac profluens , sed exile , aridum , concisum , ac minutum* .

305. *Pulchrorum ciborum* : vide notam ad vers. 150.

307. *Inter se* reciprocum pro relativo

Forte aliquis prior hic epulas dedit ante magistro ,
Nostras vt merito satiatus respuat escas .

310 Ille sed internae cernens molimina mentis :
Hae mihi sunt epulae , pectus satiabitur istud ,
Si faciam magni genitoris iussa per orbem .
Quatuor hinc menses laetae ad primordia messis
Frugiferae aestatis certe superesse putatis .

315 Erigite ergo oculos , albentes cernite campos ,

V A R. L E C T.

309. Reg. *sociatos* , ex quo factum *sociatus* . Ott. prius *sociatus* , tum *satiatus* . Idem Ott. *respuat* , supra *respuat* . Lege *satiatus respuat* .

311. In Reg. ex *sociabitur* factum *satiabitur* .

313. Ott. *hic* . Reg. , Rom. , editi *hinc* .

314. Reg. , Rom. , Ott. *aestatis* : videlicet *primordia messis aestatis frugiferae* , vel sunt duo genitiui , qui coniunguntur cum *primordia* . Vide not. ad l. 1. v. 193. Editi plerique *aestati* , hoc est , vsque ad aestatem .

N O T A E .

inter illos , quod aliquando vsurpatur , frustra repugnante Valla .

308. *Prior ante* pleonasmus , vt apud Virgilium l. 4. Aeneid. vers. 24. *Vel tellus , optem , prius ima debiscat . . . Ante pudor , quam te violo* .

309. *Respuat* , repudiet , non admittat : hanc enim significationem praeter alias habet *respuo* . Neque assentior Reuschio , qui annotat : *Durior vox , quam castigatiores veterum aures vix ferrent* .

310. *Molimina mentis* vide vers. 18.

311. *Pectus istud* , praestitisset dicere *pectus hoc* ; nam de se loquitur Christus . Verum est nihilominus , interdum a Cicerone , et aliis *iste* pro *hic* poni , et contra *hic* pro *iste* .

313. Ioann. loc. cit. *Nonne vos dicitis , quod adhuc quatuor menses sunt , et messis venit ? Ecce dico vobis : Leuate oculos vestros , et videte regiones , quia albae sunt iam ad messem* . Ita etiam Itala vetus . Explicat id Iuuenius , post quatuor menses futura primordia messis . Lamys in Harmonia Euang. ex graeco textu *τετραμήνην* , *quadrimestre spatium* sic ex-

plicat : *Prouerbialis est sermo : quasi dixerit Christus , Inter vos tritus est sermo ; Adhuc quadrimestre est spatium , per quod messis colligi potest ; messis venit , sed non praeteriit : ita nunc celeritate opus non est* . Mazochius ad h. l. quatuor non amplius menses in Iudaea sementem inter ac messem intercessisse putat , atque ita exponit : *Vos , semente facta , tritum illud usurpatis : Quae sulcis mandauimus , ex iis post quatuor menses fructum demetemus : at sationis spiritualis fructus longe praecocior ; iam enim regiones flauescunt ad messem* . Praecesserat Maldonatus , qui simile prouerbum latinum profert : *Adhuc seges in herba est* .

315. *Albentes messes* , flauescences . Vtitur verbo Euangelii *albae* , Hieronymus comment. in Mich. 7. *Videte regiones , quia iam candidae sunt ad metendum* . Mazochius ad h. l. obseruat , genus tritici in regno Neapolitano esse , quod *album* vulgo appellant : cuius seges dum messem expectat , albicat , non flauescit . Non tamen inde colligam , eius generis fuisse triticum iudaicum .

- Cunctaque maturam iam rura exposcere messem.
 Nunc quicumque metet, pulchri mercede laboris,
 Vitalique dehinc gaudebit fruge redundans,
 Et sator accipiet messorum gaudia laetus.
 320 Vos ego nunc misi grauidam succidere messem,
 Quae non est vestro sulcis inserta labore.
 Vos aliena bonae ditabunt munera frugis.
 Talibus alloquiis comitum dum pectora complet,
 Ecce Samaritum populi venere rogantes,
 325 Exorantque illic geminos impendere soles.
 Iamque fides multos plebis fundauerat alta,
 Nec iam femineis tantum concedere verbis
 Ipsos, sed coram virtus manifesta docebat,
 Venisset secli quod iam seruator Iesus.
 330 Iamque Galilaeam remeauerat in regionem,

V A R. L E C T.

319. Ald. *excipiet* pro *accipiet*.
 320. Mss. cum plerisque editis *Vos ego*.
 Poelm., Fabr. *Hos ego*. Rom. supra *ergo*
 pro *ego*, repugnante metro.
 322. Reg. a pr. m. *bona*: forte legen-
 dum *Vos aliena bona ditabunt munera fru-*
ge, nempe *fruge bona*.
 325. Mss. Reg., Rom., Ott. *impende-*
re soles, quod melius est pro insumere,
 quam *expendere*, quod editi exhibent.
 Suetonius in August. cap. 98. *Caprearum*

secessui quatrimum impendit: Reuschius
 ex Fuld. *impendere*, et quadam editione
illis coniiciebat cum Zehnero *illis gemi-*
nos impendere soles.

327 Ald. distinguit *verbis*, — *Ipsos sed*.
 329. Reg., Rom., Ott. *seruator*. Editi
saluator.

330. Reg. *Iamque iterum terram re-*
meauerat in Galilaeam. Ott., Rom. cum
 editis *Iamque Galilaeam remeauerat in*
regionem.

N O T A E.

317. *Pulchri laboris*, vt *pulchra liber-*
tas apud Virgilium, et similia, de qui-
 bus ad vers. 150.

319. Ioannes ait: *Vt et qui seminat,*
simul gaudeat, et qui metit. Hi satores
 sunt prophetae, qui olim prima semina
 verbi diuini iecerant.

320. Virgilius l. 1. Georg. vers. 297.
At rubicunda ceres medio succiditur aestu,
 hoc est, metitur medio die, et aestu. Si-
 lius l. 15. vers. 536. *Immatura seges ra-*

pido succiditur ense.

324. Supra non semel duas primas in
Samaritum, et *Samaritis* corripuit. Con-
 fer var. lect. ad vers. 436.

325. *Exorant*, obtinent, orando impe-
 trant. Ioannes loc. cit. *Quum venissent*
ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum,
vt ibi maneret: et mansit duos dies.

226. Notanda phrasis *multos plebis* pro
multos e plebe.

330. CAPVT XIII. *Filium Reguli a*
Quon-

Quondam vbi fontanas vino mutauerat vndas.
 Regius hic iuuenis, cui natum morbus anhelos
 Ardore extremis vitae torrebat in oris,
 Comperit vt Christum certo remeasse recursu,
 335 Aduolat, et precibus sobolis pro sorte profusis
 Orabat, celeris deposcens dona salutis,
 Ne pius ad lethum natus traheretur acerbum.
 Christus ad haec: Signis nisi suadeat omnia virtus,
 Non erit vlla fides: sed perge, et sospite vita
 340 Aedibus in vestris dulcem complectere natum.
 His verbis fructum mox perceptura salutis
 Pulchra fides animum laetanti in pectore firmat.
 Iamque iter ingresso properantibus obuia seruis

V A R. L E C T.

331. Rom. *vinum*: forte *fontanam in vinum mutauerat vndam*, vel *vinum* in Rom. est nominatiuus. Nihil tamen muto.

332. In Ottob. ex *morbis* recte factum *morbis*.

333. Duo codd. apud Reuschium *boris*, sed *oris* magis poeticum est; et in mss. aspirans litera saepe vocalibus adiungitur, saepe detrahitur, veluti *harundo*, *ymnus*. Postea vers. 344. *Luminis oras*.

337. Rom. *Ne prius*: alii *Ne pius*. Apud Virgilium, et alios *pius*, et *prius* inter se permutata sunt. Reuschius eligit *prius* ex codice sacro, *Priusquam moriatur*. Aliud malo.

339. Ald. *Non erat vlla fides*: alii *erit*.

340. Rom. *Sedibus*: alii *Aedibus*.

341. Rom. *fratrem*: lege *fructum*.

342. Rom. male *animi* pro *animum*. Ott. *laetanti pectore sine in*.

N O T A E.

morte liberatum. Ioann. cap. 4. v. 46. seqq.

332. Euangelii verba sunt: *Erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur etc.* Graece pro *Regulus* *Βασιλίδης*, al. *Βασιλίκος*. Iuuenius Regulum vocat *Regium iuuenem*, videlicet virum ex aula regia, fortasse Herodis. Saepe Iuuenius *iuuenem* pro homine, seu viro ponit, vt dixi ad vers. 44. h. l. Cicero 2. Famil. ad Curionem iam 54. annos natum, vt obseruat Gothofredus: *Vt aetas nostra ingrauescens in adolescentia tua conquiescat*. Confer etiam not. ad l. 3. vers. 55.

333. Ouidius Heroid. epist. vlt. v. 169. *At mihi (vae miserae!) torrentur febri-*

bus artus. Sic *aestus febris* l. 1. v. 799.

335. *Pro sorte*, pro statu, pro salute. Fortasse eo respexit Iuuenius, quod soboles sors patris dicebatur. Ouidius l. 6. Fast. vers. 29. *Si genus aspicitur, Saturnum prima parentem — Feci: Saturni sors ego prima fui*.

337. *Lethum acerbum*, funus immaturum: elegantia nota.

340. *Aedibus in vestris* pro *tuis*, ea loquendi ratione, quae, cadente latinitate, inualescere coepit. Vel intellige *tuis*, et *tuorum*.

342. *Pulchra fides* ea significatione, quae vers. 150., et 317. explicata est.

- Nuncia fama venit, pueroque in luminis oras
 345 Limine de mortis subitam remeasse salutem.
 Ille vbi cognouit, certum concurrere tempus
 Sanantis Christi verbis, seseque, domumque
 Mancipat, amplexus fidei venerabile donum.
 Forte dies epulis multos sociauerat vna,
 350 Publica conductis qui vectigalia lucris
 Professi, rapiunt alieno nomine praedam.
 Hos cum discipulis simul accipiebat Iesus.
 Ecce Pharisei occulto reprehendere nisu,
 Quod legis doctor conuiuia talia iniret.

V A R. L E C T.

344. Ald., Bas., Poelm. pro d. s. *puero resonatque iacenti*. Reg., Ottob. cum aliis editis *pueroque in luminis oras*: Rom. *perperam puerumque*. Non male esset *puero sub luminis oras etc.* In lectione communiori subintelligi potest *refert*, vel *narrat remeasse salutem*.

347. Reg. *Sanati*. In Ott. videtur fuisse *Sanatis*. Rom. *Sanantis* cum editis.

349. Reg., Rom., Ott., Torn., Poelm. pro d. s. *vna*: alii *vnus*. Mss. cum plerisque editis *sociauerat*. Ald., Torn., Bas. *satiauerat*. In Dauentr. *sociauerat vnus*, sed glossa mss. *repleuerat* videtur

facta pro *satiauerat*, quod minus probo.

353. Mss., et editi constanter *occulto reprehendere risu*. Sed quid, rogo, est occultus hic risus? Nullus dubito, quin legere oporteat *occulto reprehendere nisu*, scilicet occulta molitione, et conatu. Supra v. 18. *Gentis sic sunt molimina vestrae*, et vers. 310. *Ille sed internae cernens molimina mentis*. Libr. 3. vers. 152. seq. pariter legam, *Quod verba loquentis - Occulto carpant scribarum pectora nisu*.

354. Reg., Ott. *vellet*: in Ott. supra *iniret*, quod habent plerique editi. Poelm. pro d. s., Fabr. *adiret*.

N O T A E.

346. *Concurrere*, congruere, conuenire. Vide l. 1. v. 448., et h. l. 2. v. 831.

348. Glossa in cod. Reg. *Mancipat - subdit Christo*.

349. CAPVT XIV. *Iesus phariseis murmurantibus de conuiuio publicanorum dicit, non opus esse sanis medico*. Matth. cap. 9. v. 10. etc., Marc. cap. 2. v. 15. etc.

350. Pulchra descriptio publicanorum, qui professi publica vectigalia conductis lucris, rapiunt sibi praedam nomine fisci. Iansenius Gandauensis hoc ipsum tenet, Iudaeis publicanos inuisos, quod vi, et rapinis grassarentur.

351. Quaestus publicanorum recte *praedam* vocat. Cicero 5. in Verr. al. l. 3. cap. 50. *Maximos quaestus, praedasque fecisse*. Vide not. ad Dracont. l. 2. vers. 769.

352. Videtur hypallage, quasi velit Iuuenecus dicere: Hi accipiebant conuiuio Iesum cum discipulis. Sed potius Iuuenecus verba Euangelii exprimere voluerit. Matthaeus: *Et factum est, discumbente eo in domo, multi publicani, et peccatores venerunt, et recumbebant cum Iesu, et cum discipulis eius*. Marcus addit: *Erant enim multi, qui et sequebantur eum*.

- 355 Ille sed inspiciens , quid pectora saeua tenerent ,
 Non , inquit , medicis opus est , vbi fortia membra
 Intemerata salus vegetat virtutis honore .
 Aegris sed merito miserans adhibenda medela est .
 Discite nunc saltem , iubeant quid verba prophetae :
 360 Non ego sacra magis , quam mitia pectora quaero .
 Haud etenim iustos veni ad directa viantes ,
 Sed reuocare malos peccantum a limine gressus .
 Ecce sed e numero mirantum munera Christi
 Vnus Ioannis quaerebat discipulorum ,
 365 Cur ipsi legis ieiunia crebra tenerent ,
 Nullaque sub Christo plebes ieiunia ferret .
 Christus ad haec contra placido sic ore profatur :
 Qui sponsi laetis comitantur vota choreis ,

V A R. L E C T.

355. Ald. , Fabric. , Bas. , Poelm. pro d. s. *clausa* . Mss. cum aliis editis *saeua* : quod praefero , quamvis non displiceat *clausa* , hoc est , tecta , et ficta .

356. Vn. apud Reuschium per interrogationem *Numquid, ait, medicis opus est etc.*

357. Rom. , Reg. , Ottob. , Poelm. pro d. s. *vegetat virtutis honore* . In Ottob. pro d. s. *vegetat, viresque ministrat* , quod reperitur in plerisque editis . Reuschius amplexus est *virtutis honore* , hoc est , virtute , et viribus . Similis locutio apud Ouidium 2. Metam. v. 283. al. 285.

358. Wopkensius ad Sedulium l. i. v. 22. coniiciebat *miseris* pro *miserans* .

359. Reg. scribit *saltem* .

364. In Ott. ex *Ioannes* recte factum *Ioannis* .

366. Reg. , Ott. , Torn. , Fabr. *ferret* . Rom. cum Ald. , et aliis editis *ferrent* , quod fortasse fuit in Ott. a pr. m. Sed , vt opinor , *ferrent* a librariis scriptum , qui *plebes* in nominatiuo plurali esse putauerint . Haud equidem negauerim , eleganter cum *plebes* , seu *populus* in singulari posse coniungi verbum *ferrent* in plurali . Sed quum de hac elegantia non constat , aegre eam admittam in poetis christianis . Etsi autem *plebes* in plurali aliquando dictum fuerit , tamen longe vsitatus est in singulari .

N O T A E .

360. Rursus vers. 5 . *Quod non sacra deus , sed mallet mitia corda* .

363. CAPVT XV. *Discipulis Ioannis interrogantibus , quare non ieiunarent discipuli eius , parabola proponitur panni scissurae , et viris* . Matth. cap. 9. vers. 14. seqq. , Marc. cap. 2. vers. 18. etc. , Luc. cap. 5. vers. 33. etc.

368. *Sponsi vota* : sic nuptiae appellantur in Cod. Theodos. l. 3. tit. 5. leg. 7. Apuleius l. 4. Metam. post med. *Votis nuptialibus pacto iugali pridem destinatus* . Matthaeus , et Lucas comites sponsi , qui eum laetis choreis comitabantur , et ad thalamum deducebant , vocant *filios sponsi* , Marcus vero *filios nuptiarum* . De hoc

Non , praesente illo , ieiunia tristia portant .

370 Iamque dies aderit , quum sponsus turbine secli

E medio comitum rapietur : tristibus illi

Languida concipient animis ieiunia flentes .

Quam stultum est rudibus veteres subtexere pannis ,

Vestibus vt turpis peius scissura patescat ?

375 Aut vtribus calidum tritis committere mustum ,

V A R. L E C T.

371. Poelm. in textu , Dauentr. , Hadam. , Ald. , Fabr. *Tristibus illi - Tuncque dabunt animos lacrymis horrore ciborum , - Languida concipient animis ieiunia flentes . - Quam stultum .* In Rom. , et Poelm. a sec. m. *Spondebunt pro Tuncque dabunt .* In Ott. etiam *Spondebunt* , sed deest versus *Languida* . In Reg. pariter *Spondebunt* , sed prius ponitur versus *Languida* , tum alius *Spondebunt* . Sane alteruter superfluous est : sed magis spurius mihi videtur *Spondebunt animos lacrymis horrore ciborum* . Koenigius coniiciebat *Sponte dabunt animos* . In cod. Ca. scriptum erat *Languida concipient* .

373. Reg. a sec. m. , Ott. *pannis* , - *Ve-*

stibus vt turpis peius scissura patescat : quae videtur proba lectio , et distinctio . Alii *pannos - Vestibus* , vt .

374. Rom. , Torn. *Vestibus* , vt *turpis peior scissura patescat* . Codex Fuld. vt *peior turpis* . Codex Cant. vt *ruptis peior* . Poelm. in textu , Hadam. vt *veteris peior scissura patescat* , quod exponit Reuschius , noua scissura peior veteri scissura , per constructionem comparatiui cum genitiuo . Ald. , Poelm. pro d. script. vt *turpis peius scissura notetur* . Teneo scripturam , quam ex mss. Reg. , et Ott. vers. praec. indicaui .

375. Mss. Rom. , Reg. , Ott. *Aut vtribus calidum* . Editi *Vtribus aut calidum* .

N O T A E .

ritu deducendi , et comitandi sponsum cum lampadibus , seu facibus , choreis , et canticis consule Martinum Roa l. 2. Singular. c. 21.

369. Vulgata Euangelii Matthaei : *Et ait illis Iesus : Numquid possunt filii sponsi lugere , quandiu cum illis est sponsus ? Venient autem dies , quum auferetur ab eis sponsus , et tunc ieiunabunt* . Itala vetus : *Numquid possunt filii sponsi ieiunare* . Hilarius ad hunc locum : *Praesente sponso , ieiunandi necessitatem discipulis non esse respondet Ablato autem se , ieiunaturos esse dicit* .

370. *Turbine secli* , vt v. 223. h. l.

372. *Ferre ieiunia* , portare , concipere pro ieiunare .

373. Matthaeus : *Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus : tollit enim plenitudinem eius a vestimento , et peior scissura fit* . Haec sen-

tentia melius fortasse exprimeretur sic : *Quam stultum est rudes pannos veteribus subtexere ? Pannus nouus assutus panno veteri eam panni veteris partem auferre solet , cui per suturam adhaeret* . Id autem accidit , siue ex duplici panno veteri , et nouo vestis fiat , siue panno vestis iam tritae nouus , et rudis pannus assuatur . Iuuenius igitur *subtexere* usurpat pro *contexere* : et utroque modo rectum est , siue rudes pannos veteribus contexere , siue veteres pannos nouis . Reuschius existimat , non tam scitum fuisse veterum suendi modum , quam quidem apud nos est , sed crassius fuisse το πλήρωμα , quod inserendum erat vestimento veteri , adeo vt proinde extantius esset , et vestem citius detereret .

375. Pro *calidum mustum* in sacro textu est *vinum nouum* .

Queis ruptis totum sequitur disperdere vinum?
Sed rudibus rectum est vtribus spumantia musta
Condere: sic vinum conseruant fortia vasa.

Talia tractanti percussus pectora luctu
380 Ecce sacerdotum princeps procumbit adorans,
Et sibi defunctam, funus miserabile, natam
Implorat lacrymans, certamque venire salutem
Defunctis etiam poscebat munera Christi.
Haud mora, consurgens graditur seruator Iesus.

385 Progressi mulier sequitur vestigia seruans,

V A R. L E C T.

Fortasse id factum ab editoribus, quia putabant, primam in *vtribus* necessario esse longam: quod tamen fundamento caret, quamuis in antiquioribus exemplum non occurrat, ex quo liqueat, corripì eam posse.

377. Ott., Rom. *Sed rudibus rectum est vtribus spumantia musta*. Ita Reg., sed sine *est*, et cum glossa *rudibus - no-uis*. Editi *Vtribus est rectum rudibus spumantia musta*, ne scilicet prima in *vtribus* corripiatur, vt nuper aiebam.

380. In Ottob. videtur factum *ad oras* pro *adorans*.

381. Rom. *Vt sibi defunctam*. Bas. *Et sibi defunctum*. Lege *Et sibi defunctam*.

382. Koenigius conficit *Complorat lacrymis*.

383. In Rom. deest hic versus. Reg., Ottob. *Defunctis etiam poscebat munera Christi*, quod edidit Poelm. pro d. s. Plerique editi *Defunctae vita poscebat munere Christi*. Hadam. *Defuncto vita, poscebat munera Christi*.

384. Rom. a pr. m., Ald., Dauentr., Reg., Ott., Bas. *seruator*: alii *saluator*.

385. Mss., et plerique editi *Progressi*. Hadamar., Poelm. in textu *Progressos*: quam lectionem tolerari posse ait Reuschius: sed aliam praefert hac syntaxi: *Progressi Saluatoris vestigia seruans mu-*

N O T A E.

376. *Disperdere* pro *disperdi* per enallagen, vt ait Reuschius.

379. CAPVT XVI. *Inter eundum ad suscitandam filiam principis sacerdotum, mulierem a profluio sanguinis sanat Iesus*. Matth. cap. 9. vers. 18. etc., Marc. cap. 5. vers. 22. etc., Luc. cap. 8. v. 41. seqq. De verbo *tracto* stilo ecclesiastico pro *dissero* vide comment. ad Prudent. hymn. 13. Perist. vers. 101.

380. Ab Euangelistis dicitur archisynagogus, siue princeps synagogae, qui scilicet caput erat synagogae, cuius iussu res in synagoga fieri solitae decernebantur.

382. *Implorat lacrymans* est pleonasmus:

nam in *implorat* iam lacrymae intelliguntur. Notanda vero hoc loco significatio non obuia verbi *imploro*: idem est enim *implorat natam*, ac nominat, appellat cum lacrymis natam, et nomen eius repetit. Cicero Verr. 7. al. libr. 5. cap. 49. *Me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filii nomen implorans*. Reuschius explicat, *Implorat lacrymans*, h. e., lacrymis, et suspiriis confirmat, verum esse id, quod de morte filiae dicat. Sedulius Iuuenicum imitatur l. 3. vers. 298. *Imploratque gemens*: quem ad locum videndus Wopkensius.

385. *Vestigia seruans*, obseruans.

Quam languore graui bis sex labentibus annis
Carpebat fluxus, lacerans sine fine, cruoris,
Viribus absumptis, et toto corpore fessam.

Pectoris haec tacitam voluebat credula mentem

390 Arcano, secumque fide iam certa tenebat,
Actutum fesso fugeret quod corpore tabes,
Extremam Christi posset si tangere vestem.
Haec vbi per populum summi pendentia pepli
Fila manu trepida tractauit, protinus ille

V A R. L E C T.

lier sequitur, vt absorbeatur alter accusandi casus, qui facile suppleri potest. Vel dic, eundem accusatiuum *vestigia* regi a duobus verbis.

387. Reg., Rom., Fabr. *Carpebat fluxus lacerans sine fine cruoris* Ald., Bas. *Torquebat fluxus macerans sine fine cruoris*. Rom., Hadamar., Poelm. *Carpebat fluxus lacerans sine fine cruoris*. In *macero* a producitur: hac ratione reieci etiam hymn. 8. Cathem. Prudentii v. 22. *Sordidus cultu macerare frontem*, vt legit Nebrissensis: pro quo alii melius *Sordidus cultu lacerare frontem*. Koenigius suspicatur: *manans sine fine*. Post hunc versum in Poelm., Hadam., Torn. inseritur alius, scilicet *Torquebat soluens morbus pallore virentem*: sed Torn., et pro d. s. Poelm. legit *Torquebatque graui morbus*. In plerisque deest hic versus.

388. Ald., Torn., Bas., Rom. *fessa* - *Pectoris haec etc.* Alii *fessam*. - *Pectoris*. Reuschi *fessa*. - *Pectoris*, in sexto casu *fessa*, vt subintelligatur *muliere*: quod non probo.

389. Ott. *hic*, recte factum *haec*.

390. Reg., Dauentr., Torn., Bas., Poelm. pro d. s., Ald., Fabr. *Arcana secumque fide*. In Ott. *Arcano, secumque fide*, et forte fuit *fidem*. In Rom. *Arcanum secumque fides*. Hadam., Poelm. in textu *Arcanaque fide secum*. Coniiciat aliquis *Arcana secura fide*. Ceterum scriptura Ott. ceteris melior videtur. *Arcano* aduerbium est a Plauto, Caesare, et Cicerone usurpatum: quamquam apud hunc incerta est lectio. Potest autem interpungi vel *mentem* - *Arcano*, vel *mentem*, - *Arcano*.

392. Rom. *si posset*: alii *posset si*.

N O T A E.

387. *Sine fine*: phrasis ecclesiasticis scriptoribus familiaris. Vide not. ad Dracont. vers. 21. libr. 1.

389. *Pectoris mentem*, cogitationem. Hendiadys, vnum per duo, vt saepe alibi occurrit, nisi malis *pectoris arcano*.

391. Fabricius in Comment. verbo *Actutum* ait, dictionem hanc esse comicam, qua etiam vsus est Alcimus libr. 1. *Actutum suauis producit omnia foetu*. Verum eandem vocem usurparunt Cicero, Liuius, Virgilius, alique non Comici.

393. *Per populum*: Marcus ait: *Venit in turba retro, et tetigit vestimentum eius*. Peplum quoduis amiculum dici, ex hoc versu probat Barthius l. 34. Aduers. cap. 4. col. 1552. Fabricius in comment. verbo *Peplum* ait, esse vestem fluxam, et talarem sine manicis, viris, feminisque communem. Vniuersim sumitur *peplum* pro quacumque veste laxa.

394. Descriptio fimbriae *Fila pendentia summi pepli*. Nam extrema vestium, praesertim si incisuras habeant, *fimbria*

395 Et causas morbi, et credentia pectora cernens,
 Concessit celerem tali cum voce salutem :
 Accipe, quod meruit fidei constantia, munus,
 Et mox restricto viguerunt sanguine venae.
 Postquam peruentum est, vbi funera virginis ingens
 400 Plangentis populi fremitus, clangorque tubarum
 Vltima supremæ celebrabant munera pompæ:
 Abscedant, inquit, tectis hæc tristia vestris.
 Namque puella iacet placido demersa sopore,

V A R. L E C T.

395. Reg. *causam*, sed videtur fuisse *causas*.

398. Mss. nostri, et alii *restricto*: Ald., et nonnulli editi *constricto*, alii *constrictæ*. Fabr. pro *viguerunt* habet *riguerunt*, nescio, an ex coniectura, an ex fide aliquius codicis. Hanc scripturam confirmat Reuschius, quamvis aliam ipse teneat, ex Lucano l. 4. *Sicca rigens astrinxit vulnera sanguis*. In Westh. ad marg. pro *constricto* in textu legitur *constantiae*, quod videtur mendum.

399. Forte *funere*. Reg. cum Ald., et aliis distinguit *funera virginis, ingens*. Sed quum postea vers. 401. recurrat *funera pompæ*, videtur hoc loco interpungendum *vbi funera virginis, ingens*, scilicet vbi erant funera virginis. Melius vero le-

getur vers. 401. *munera pompæ*.

401. In Reg., et Ott. factum est *celebrabat ex celebrabant*. Editi, et mss. *funera*: sed libenter legam *munera*. Quid enim sunt *ultima funera supremæ pompæ*? At *munera ultima* scite positum est ex dictis ad vers. 20. huius libri: *Vltima defuncto debentur munera patri*. Est autem *munera* accusatiuus appositus; et sensus est: Postquam peruentum est, vbi fremitus, clangorque celebrabant funera virginis, vltima munera etc. Porro hanc coniecturam, quæ olim Riuini etiam fuit, Codd. Cantabrigienses fulciunt, et secutus est Reuschius.

403. Lego potius *demersa* cum mss. nostris, quam *dimersa*, quod habent Ald., et alii.

N O T A E.

dicuntur. *Tractauit*, tetigit: eadem significatione l. 1. vers. 354. *Corporeisque oculis lumen tractare serenum*.

395. *Causæ* aliquando pro morbis simpliciter ponuntur, vt confirmaui ad Prudent. hymn. 1. Peristeph. vers. 20. *Supplicum causas petitis quæ medelis irrigant*.

396. *Tali cum voce*, vt libr. h. v. 597. *Cum dicto*.

400. Musicam funebrem tubarum sono exornatam fuisse, ex hoc loco arguit Barthius l. 34. cap. 5. Sed quamvis vsus tibiae in funeribus frequentior fue-

rit, atque adeo mentio tibicinum fiat apud Euangelistam Matthæum in *Vulgata*, tamen multis ex locis constat, adhibitam quoque fuisse tubam. Virgilius l. xi. vers. 92. de funere Pallantis: *It caelo clamorque virum, clangorque tubarum*. Adde Ovidium, Horatium, Persium, et alios. Notat vero Gellius l. 20. c. 2., eos, qui *apud sitos* canere soliti essent, hoc est, vita functos, et sepultos, *siticines* dictos, diuersumque a ceteris tubæ genus habuisse. Iricius in codice Vercellensi Versionis Italæ apud Mat-

Defunctam retur flentum quam nescia plebes :

405 Talia dicentem ridentum turba reliquit ,

Quod morte abreptam dixit dormire puellam .

Sed Christus lethi victor , vitaeque repertor

Frigentis dextram dignatus prendere dextra ,

Surgere mox iussit miranda ad gaudia patris .

410 Inde reuertenti clamor se protinus offert

Caecorum pariter gressu labente duorum .

Illis Christus ait : Si credunt pectora vestra ,

Nunc virtute mea se reddet lumen ademptum ,

Illi firmato se credere corde fatentur .

415 Tum Christus fatur : Credentes cernite lucem ,

V A R. L E C T.

404. Poelm. pro d. s. *fertur* : sed sensus exigit *retur* .

405. Rom. *relinquit* , quod etiam videtur a pr. m. fuisse in Ott. pro *reliquit* .

411. Mss. nostri , et Poelm. pro d. s. *Caecorum pariter gressu* . Editi plerique *Lumine captorum gressu* . Iuuenius fortasse scripsit *gressu labante* , producta prima in *labante* , vt l. h. v. 437. , et l. 3. v. 373. *Labat quia pectore vestro – Instabilis fidei nutans per lubrica gressus* .

412. Fabr. , Westh. in textu *Atque iis Christus ait* , ad marg. *Ollis Christus ait* . Ald. , Bas. *Istis* : alii *Illis* , vel *Ollis* . In Reg. , et Torn. eleganter cum interroga-

tionem *Quid credunt pectora vestra ? – Num virtute mea se reddet lumen ademptum ?* Ita a pr. m. fuit , vt videtur , in Ott. Plerique sine interrogatione *Si credunt pectora vestra , – Nunc virtute mea se reddet lumen ademptum* . Matthaeus ait : *Creditis , quia hoc possum facere vobis ?* Nihilominus Reuschius mauult sine interrogatione . Alii , etiamsi scribatur *si credunt* , interrogationem apponunt , quia *si* accipiunt pro *num* , vt l. 4. vers. 355 .

414. Alii *Olli* , alii *Illi* .

415. Ott. , Torn. , Bas. , Ald. , et alii *lucem* . Reg. , Rom. , Had. , et alii *lumen* .

N O T A E .

thaeum inuenit *tubicines* , sed praefendum ait *tibicines* cum Vulgata , quia minoris aetatis funera ad tibiam , maioris ad tubam proferebantur ex Seruio ad 5. Aen. *Laudumque arrecta cupido* . Sed , vt verum sit hoc discrimen , ex Vulgata non constat , puellam , de qua agimus , in minori aetate fuisse constitutam . Fauet tamen textus graecus *puellula* , *filiola* .

407. Vt diabolus *mortis repertor* , sic contra Christus *lethi victor* , *vitaeque repertor* dicitur . Vide , quae in hanc rem dixi

comment. ad Prudent. hymn. 4. Cath. v. 9.

408. *Frigentis* , h. e. , mortuae . Virgilius libr. 6. vers. 219. *Corpusque lauant frigentis , et vngunt* . Hinc *frigida mors* ab effectu .

410. CAPVT XVII. *Duo caeci liberantur* . Matth. cap. 9. vers. 27. etc.

411. *Gressu labente* : ecur ita ? An claudi etiam erant ? Silet Euangelista . Labebatur ergo , siue lababat , aut nutabat gressus eorum , quia , quum caeci essent , non ita expedite ambulare poterant .

Nec

Nec cuiquam nostrum post haec edicite nomen :

Dixit : sed maior per gaudia tanta videntum

Ardor inexpletus famam per cuncta ferebat .

Offerturque dehinc iuuenis , cui rapta sonora

420 Daemonis incursu fuerat substantia vocis .

Ast vbi propulsus fugit de pectore daemon ,

Confestim sanae redierunt munera linguae .

Talia mirantis populi stipante tumultu

Vallatur : cernens sed milia tanta virorum ,

425 Ingemit , vt ruris dominus , cui pascua laeta

Innumerae tondent pecudes , rectoris egentes .

Tunc ad discipulos depromit talia verba :

Quam laetae segetes ruris per terga patescunt !

V A R. L E C T.

416. Rom. *Nec cuiquam vestrum* videtur mendum pro *nostrum* . Ottob. post *haec vos dicite* .

417. Reg. , Torn. , Rom. , Bas. , Ald. *sed propere* . Ott. cum aliis editis *sed maior* .

418. Rom. *per cuncta serebat* , ad marg. diuersa lectio , vel correctio *ferebat* .

419. Ald. , Poelm. pro d. s. *Afferturque* : plerique *Offerturque* . Ald. *sonore* , corrige *sonorae* .

421. Reg. , Rom. , Ott. , Ald. , Torn. , Bas. *Ast vbi propulsus* . Poelm. in textu ,

Fabr. *Atque vbi propulsus* . Hadam. , Poelm. pro d. s. *Atque propulsus vbi* . Lex metri vtrumque patitur .

425. In Ott. ex *Ingemuit* recte factum *Ingemit* .

427. Rom. , Ald. , et alii *talia dicta* .

428. Ald. , Bas. *Quam late segetes ruris per terga latescunt* . Torn. *En late segetes ruris per terga patescunt* , quod habet etiam Poelm. pro d. s. Plerique editi cum mss. nostris *Quam laetae segetes ruris per terga patescunt* !

N O T A E .

418. *Per cuncta* , per omnia , vbique . Dixi de hac loquendi ratione ad Dracont. libr. 1. vers. 292.

419. CAPVT XVIII. *Daemonium mutum eiectum , et turbam ad Iesum confluxisse* . Matth. cap. 9. vers. 32. seqq. , Luc. cap. xi. vers. 14. etc. Iuuenius *iuuenem* vocat hominem mutum , daemonium habentem , vt ait Matthaeus . Vide not. ad l. i. vers. 774. , et h. l. vers. 332.

420. *Substantia vocis* , vox , vt *substantia salis* libr. 1. vers. 510. Vide notam ad vers. 631. libr. 1.

423. *Tumultus* hoc loco significat tur-

bam , et multitudinem discursantium , et strepentium ob admirationem . Lucanus l. 3. vers. 102. *Non fictas laeto voces simulare tumultu* .

424. *Tanta pro tot* : vide not. ad Dracont. l. 3. vers. 554. , vbi occurrit *quantum* pro *quot* .

425. *Pascua laeta* , vt Virgilius libr. 1. Georg. v. 1. *Quid faciat laetas segetes etc.*

426. *Tondent* , carpunt , pascuntur : quae huius verbi significatio poetis familiaris est . Vide Virgilium 1. Georg. 15.

428. *Laetae segetes* , vt dixi ad v. 425. *Ruris per terga* , vt l. 1. vers. 671.

Sed rarus messor frugis superatur aceruo .

430 Iam superest dominum segetis deposcere tantae ,
Vt sua rura velit numero complere colentum .

Haec fatus, populo ex omni delecta seorsum
Fortia conglomerat bisseno pectora coetu .

Hos vbi delegit, praeceptis talibus implet :

435 Deuitate itiner, quod gentes perfidiosae ,
Et Samaritarum fraudis vestigia calcant .

Pergite, qua patrii pecoris custodia labat .

V A R. L E C T.

431. Reg. *numeros*, sed videtur correctum per *numero* cum glossa *de numero* . In Ott. ex *colentem* factum *colentum* . Plerique *numero complere colentum* .

432. In Ott. ex *dilecta* factum *delecta* . Ibidem mendose *seorum* pro *seorsum* . Non ineptum esset *suorum* . Matthaeus : *Et conuocatis duodecim discipulis suis etc.*

433. Editi, et mss. plerique *Fortia conglomerat bisseno pectora coetu*, - *Bis sex consociat fidorum corda virorum*, - *Hos vbi etc.* Ott. prius habet versum *Bis sex*, tum *Fortia* . In Torn. deest hic versus *Fortia*, qui etiam omissus est a Fabricio, neque est certe valde necessarius . Potest etiam hic retineri, et omitti versus *Bis sex etc.* Id igitur sequor .

434. Ott. *dilegit*, a sec. m. *delegit* .

435. Mss., et plerique editi *Deuitate itiner, quod* . Ald., Fabr. *Deuitate viam, quam* .

436. Reg., Ott. *Et Samaritum*, sed in Reg. forte fuit *Et Samaritarum* . Rom., Ald., Bas. *Et Samaritarum* . Had., Poelm. in textu *Atque Samaritum*, vt supra vers. 324. *Ecce Samaritum*, nisi eo loco legere malis *En Samaritarum* . Iuuenus saepius duas primas corripit . Alii alio modo . In Ott. *fraudes*, in Torn. *fraudibus* pro *fraudis*, quod retinendum est .

437. Mss. nostri Reg., Rom., Ottob. cum Dauentr., Westh. in textu, Ald. *labat* cum glossa in Reg. *deficit* : sed in hoc eodem Reg. forte fuit *balat*, quod extat in Hadam., Poelm., et aliis editis . Videtur praeferendum *labat* ex textu Euangelii Matth. cap. 10. vers. 6. *Sed potius ite ad oues, quae perierunt domus Israel* . Obstat prima in *labat*, quae brevis est . Sed quid est *balat custodia*? Mihi enim dubium non est, quin *custodia* significet custodes . Teneo igitur *labat*, producta prima con-

N O T A E .

430. Sacer textus ait : *Rogate ergo dominum messis, vt mittat operarios in messem suam* . Vsus verbi *deposcere* exigeret a domino *messis* . *Orare* vtrumque admittit, *rogare* petit accusatiuum .

431. *Numerus* pro multitudine, et copia saepe ponitur, vt *numerus frumenti, numerus vini* .

432. CAPVT XIX. *Quid facturi sint, praecipit discipulis* . Matth. cap. 10. v. 1. etc., Marc. cap. 3. vers. 17. cap. 6. v. 8.,

Luc. cap. 6. vers. 13. cap. 9. v. 1.

433. *Conglomerat* : hoc verbo vsi sunt Lucretius, et Ennius, *conglomeratus* Celsus, *conglomeratio* Codex Iustinianaeus . Iuuenus hoc l. v. 579. *Vestrae glomeratio turbae*, et alibi saepe *glomerandi* verbum vsurpat .

436. *Samaritum fraudis vestigia*, videlicet fraudulenta vestigia Samaritanorum, vel vestigia fraudis Samaritanorum, Videntur esse duo genitiui, qui ab eo-

- Pergentes vero similem mihi sumite mentem ,
 Vt vobis subigat virtutes daemonis atri
 440 Sancta fides , curamque piam languoribus aptet .
 Hae vires nulla vobis mercede dabuntur .
 Et vos haud aliter gratis impendite dona .
 Non auri , argentive domet possessio mentem ,
 Nec vos nummorum subigat scelerata cupido :
 445 Nec geminas vestes , nec plantis tegmina bina
 Virtutis nudae cupiat seruare minister .
 Ingressi muros vrbis , perquirite semper ,
 Hospitio quorum par sit succedere iustis .
 Ingressique dehinc pacem sub tecta vocate :
 450 Si tranquilla domus fuerit , pax illa manebit .

V A R. L E C T.

tra antiquiorum vsum . Koenigius retinet *custodia balat* , et custodiam accipit passive pro re custodita . Verum etiam sic Euangelii sententia non satis exprimitur . Posset ex coniectura restitui *custodia lapsat* : sed hoc verbum minus significat , quam *labat* . Libr. 4. vers. 501. mss. nostri aequae referunt *sed corpus debile labat* , pro quo nonnulli editi habent *lapsat* . Confer etiam vers. 373. l. 3.

439. Poelm. pro d. s. *virtutem* : in textu cum aliis *virtutes* .

441. Torn. *vocis* : lege *vobis* .

442. Ott. *grauita pendite* , correctum

per *gratuita pendite* , Reg. *gratuita impendite* , sed pro tribus extremis literis in *impendite* aliud fuisse videtur . Rom. *gratis impendite* . Editi omnes , quos vidi , *cunctis impendite* . Praeferendum opinor cum Rom. *gratis impendite* ex Matth. cap. 10. v. 8. *Gratis accepistis , gratis date* .

445. Ald. *Non geminas* . Ald. , Poelm. pro d. s. cum mss. Ott. , Rom. *tegmina bina* - *Virtutis nudae cupiat seruare minister* . Sic Reg. , sed *portare* pro *seruare* . Hadam. , aliique editi *tegmina bina* , - *Virtuti nudae cupiat seruire minister* .

N O T A E .

dem nomine reguntur . Vide supra v. 313.

439. *Daemonis atri* : supra vers. 45. *Spiritus ater* : et infra v. 616. *Si daemone pellitur atro* .

445. *Tegmina bina* : sic exponit Matthaeum , *Neque duas tunicas , neque calceamenta* . Nam Marcus c. 6. ait : *Sed calceatos sandaliis* . Non ergo vetantur calceamenta discipulis , sed bina calceamenta , vt binae tunicae . Huius opinionis duces Iuuenicum sequuntur S. Thomas ,

Caietanus , et Maldonatus , vt notauit Iulius Nigronus De caliga cap. 2. num. 32.

446. *Virtus nuda* , simplex . Lactantius init. libr. 1. institut. *Vt solam , nudamque virtutem nudi , expeditique sequerentur* : alii *veritatem* pro *virtutem* .

448. *Hospitio succedere* . Confer not. ad v. 17. *Succedere tectis* .

450. Intelligi potest , *Pax manebit illa tecta* ,

Sin erit indignis habitantum moribus horrens,
 Diffugiet, vestrumque abitum pax vestra sequetur.
 Excludet quicumque ferus vos limine tecti,
 Auribus aut duris spernet vitalia verba:
 455 Excutite egressi domibus vestigia vestra,
 Haereat iniustae ne vobis portio vitae.
 Illos deterior Sodomorum poena manebit
 Suppliciis, veniet mundo quum terminus omni.
 Pergitis en, vt oues, saeuorum praeda luporum:
 460 Sed vos arguto serpentum corde vigete,

V A R. L E C T.

452. Rom., Ott., Reg. scribunt *habitum*, et in Reg. glossa apponitur *sanctitatis*. Ex editis etiam Ald., Dauentr., Westh. in textu praeferunt *habitu*. Hadam., Poelm., et alii *abitum*. Haec scriptura proba est, et euangelii verbis consonans. Matth. c. 10. v. 13. *Et siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra reuertetur ad vos*. Apud Hilarium in hunc locum: *Quae si digna est, et pacis communione sit digna: si indigna, pax inuicem reuertatur*.

453. Reg., Rom., Ott., Poelm. pro d. s. *ferus*: alii *ferox*. Rom. *de limine*: melius cum reliquis *vos limine*.

454. Reg., Ott., Rom., Ald., Dauentr. *spernet*. Hadam., Poelm. in textu, et nonnulli alii *penetret*. Post hunc versum in editis Dauentr., Poelm., et aliis inseruntur duo alii versus eiusdem sententiae, videlicet *Siue auersa dei famulos succedere tectis, - Hospitiique focos miscere grauata vetabit*. Absunt ab Aldo, et a nostris mss. Rom., Reg., Ott., et ab aliis praestantissimis codicibus mss. ex fide Reuschii: itaque eos loco hoc expellere oportet, vtpote spurios, praesertim quum Euangelii sententia sine eis egregie sit ex-

plicata a Iuuenico. Cap. 10. Matth. v. 14. *Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo, vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris: et simili modo Marc. cap. 6. v. XI. Et quicumque non receperint vos, neque audierint vos, exeuntes inde, excutite puluerem de pedibus vestris etc.* In priori versu e duobus, quos reiicio, Poelm. notat diuersam lectionem *Siue aduersa* pro *Siue auersa*.

455. Poelm. pro d. s. *egressu*, in textu cum reliquis *egressi*.

456. Ott. *vobis ne*. Reg., Rom. cum editis *ne vobis*.

457. Apud Koenigium alii *Illos*, alii *Illis*. Rom. *horridior*, ceteri *deterior*.

458. Sabatierius legit *omnis*, quod fortasse casu illi excidit: nam alii habent *omni*.

459. Rom., Ald., Bas. *Pergite nunc, vt oues*. Alii *Pergitis en, vt oues*, quod magis accedit ad verba Euangelii Matth. cap. 10. v. 16. *Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum*, et Lucae cap. 10. v. 3. *Ite; ecce ego mitto vos, quemadmodum agnos in medio luporum*. In hoc eodem versu Rom., Reg. cum multis editis habent *saeuorum*, Ott. cum aliis *durorum*.

N O T A E.

456. Reddit rationem, cur discipuli excutere puluerem e pedibus iubeantur.

Simplicitate tamen dulces superate columbas.

Nam saepe incumbet vobis iniuria praeceps,

Conciliisque hominum statuentur corpora vestra.

Vos flagris, vinclisque feris, durisque tyrannis

465 Frendens vrgebit pro me violentia secli.

Quum vos prodiderint, verborum ponite curam:

Sponte fluens dabitur sermonis gratia vobis.

Spiritus in vobis pro vobis digna loquetur.

Prodet enim fratrem scelerata insania fratris,

470 Ad lethumque dabunt genitorum corpora nati.

Vos odia vrgebunt semper pro nomine nostro,

Sed finem fidei comitatur gloria vitae.

Profugite ex tectis, quae vos sectabitur, vrbis:

V A R. L E C T.

461. Reg., Ott. cum Poelm. in textu, Hadam. *dulces*, Rom. *dulci*, scilicet simplicitate. Ald. cum aliis editis *puras*; ita etiam edidit Fabricius ex manuscripto, ut ait: qui etiam observat, non aliter legisse Rauisium.

463. Poelm. pro d. s. *consistent*, in textu cum aliis *statuentur*.

464. Ott. *dirisque*, sed videtur fuisse *durisque*.

466. Ald. cum nonnullis *tradiderint*: Mss. nostri, et meliores apud Reuschium

cum plerisque editis *prodiderint*.

469. Poelm. pro d. s. *Fratrem autem tradet*: in textu cum ceteris *Prodet enim fratrem*.

470. In Aldo mendum puto *genitorem pro genitorum*.

471. Ald., Bas., Poelm. pro d. s. *odio*: alii editi cum mss. *odia*, quod maiorem emphasin habet.

473. Editi *e tectis*: Mss. Reg., Rom., Ott. *ex tectis*.

N O T A E.

461. Cur simplicitas columbae laudetur, lege Barthium l. 33. Adu. cap. xi.

462. *Incumbet*: Scaliger l. 4. c. 16. Poetic. notat, hoc verbum, quo saepius Maro vitur, graue, et sonorum esse. Eodem Iuuenius pariter delectatur.

463. *Statuentur corpora vestra*: statuimini. Saepe Iuuenius *corpora* ponit pro hominibus, aut suppositis, quae corpore, et anima constant. *Statuentur*: pro *sistere* ponitur *statuo*: nam *sistere* verbum iuris est.

466. *Ponite*, deponite. *Ponere curas* dixit Liuius l. 1. c. 19. Alii *ponere metum*,

moras, arma etc.

469. *Insania fratris*, insanus frater.

470. *Genitorum corpora*, genitores, ut paulo ante v. 463. *Corpora vestra*. Notanda etiam phrasis *Ad lethum dabunt*, ut *neci, letho demittere*.

472. Hunc verborum ordinem statuo: Gloria fidei comitatur finem vitae. Matthaeus habet: *Qui autem perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit*.

473. *Sectari* vel pro adsectari, et comitari, vel pro insectari, et vrgeri accipitur. Vtraque significatio proba est: secunda hoc loco obtinet.

Inde aliam, mox inde aliam conquirite sedem.

475 Nam vobis vrbes semper superesse necesse est,
Israelitarum quae dent sub nomine plebem.

Discipulus nunquam transcendit celsa magistri

Culmina, nec dominum tentet praecellere seruus.

Discipulo satis est vires aequare magistri,

480 Vel domini similem virtutem prendere seruo.

Pectoribus vestris semper timor omnis aberret:

Nam nudata suis promuntur cuncta latebris.

In tenebris tacite vobis quaecumque iubentur,

V A R. L E C T.

477. Rom. *transcendit*: alii Mss., et editi *transcendat*, vt v. seq. *tentet*. Mihi tamen non displicet hoc v. *transcendit*, et v. seq. *tentet*: nam *transcendit* positum videtur pro *est super* apud Matth. cap. 10. v. 24. *Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum suum*. Aliud est de verbo *tentat*: non enim recte dicetur, seruus non tentat praecellere dominum suum, vt significetur id, *Seruus non est super dominum suum*.

482. Rom. *Iam*: alii *Nam*. Ott., Reg., Rom. *promuntur*. Editi omnes *promentur*. Haec lectio magis congruit Vulgatae Matth. cap. 10. v. 26. *Nibil enim est opertum, quod non reuelabitur, et occultum, quod non sciatur*. Retineo tamen scripturam codicum nostrorum mss., quae

magis consentanea est versioni Italicae ex ms. Colbert. apud Sabatierum hoc loco: *Nibil enim opertum est, quod non reueletur, et occultum, quod non sciatur*: et ex mss. Corb. *Nibil est enim opertum, quod non reueletur: et occultum, quod non manifestetur*. Consonat etiam auctor operis imperf. in Matth. hom. 25. *Nibil opertum, quod non reueletur; et occultum, quod non sciatur*. Nec dissimili modo haec exponuntur Marc. cap. 4. v. 22., et Luc. cap. 8. v. 17., cap. 12. v. 2. Poelm. in textu habet *cuncta* cum aliis, pro d. s. *lata*, quod minus placet. Suspikor autem, irrepsisse errorem typographi, quo diuersa lectio *lata* pro *cuncta* huic versui affingatur, quum ea magis propria sit versus 491. *Corporis etc.*

N O T A E.

474. Accipe verba Euangelii Matthaei: *Quum autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam*. Iuuenius veterem Italam legerat, qualis in ms. Corb. reperitur: *Quum autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam: quod si in aliam persequentur vos, fugite in alteram*. Concinnant in re ipsa duo mss. Sangerm., Claromont., S. Gat., et Mai. Mon., Versio Anglo-Saxonica, Ms. Cantabr., textus graecus in pluribus mss., Hilarius, Ambrosius etc.

475. Pergit Matthaeus: *Amen dico vobis: Non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis*. Quae verba eleganter, ait Schoettgenius, explicat Iuuenius. Semper vobis vsque ad diem nouissimum erunt vrbes, et populi, qui in iudaeorum populum succedent.

480. *Vel* pro *et*. Vide not. ad Dracont. l. 1. v. 266. *Virtutem similem domini*, videlicet similem virtuti domini. Non dissimile est, quod v. 438. dixit: *Similem mihi sumite mentem*.

Dicite praeclaro nitidi sub lumine solis .

485 Auribus et vestris dicam quaecumque susurrans ,

Excelso in populos spargantur culmine tecti .

Despicite illorum rabiem , qui corpora vestra

Prosternunt ferro : non est his vlla potestas

Viuacem letho pariter demittere mentem :

490 Illum sed potius cordis secreta pauescant ,

Corporis est , animaeque simul cui cuncta potestas .

Passeribus pretium , nummi vix portio parua

Proueniet : non est tamen vnum credere dignum ,

Ni iussu Domini , laqueos incurrere vestros .

V A R. L E C T.

484. Rom. *sub nomine* : codd. nonnulli apud Reuschium *sub limine* : lege *sub lumine* .

486. Ald. , Bas. *spargentur* : quo spectat Rom. , quamuis deprauate scribat *populo spergentur* . Reliqui *spargantur* .

488. Reg. , Rom. *Prosternunt* . Ottob. cum editis *Prosternent* . In Vulgata est , *Occidunt corpus* . Patres alii ita , alii , *Qui possunt occidere corpus* : nonnulli , *Qui corpus occidunt* . Reg. , et Ott. *non his est vlla* . Rom. cum editis *non est his* , vel *iis* .

N O T A E

486. *Culmine tecti* : sacer textus , *super tecta* . Codex Cantabr. *in tectis* . Audiendus Hieronymus epist. 106. al. 403. num. 63. ad Sun. et Fretell. post medium . *In Aegypto , et Palaestina . . . non habent in tectis culmina , sed domata , quae Romae vel solaria , vel meniana vocant , id est , plana tecta , quae transversis trabibus sustentantur . Hinc in Evangelio : Quae auditis in aure , dicetis super domata* . Graece est ἐπὶ τῶν δωμάτων . Nihilominus Iuuenicus culmen tecti nominat , quia re vera *culmen* accipi solet pro altiore domus parte , et pro quocumque tecto . Iuuenicus ergo eandem interpretationem tenet , ac Hieronymus . In tectis

489. Rom. *dimittere* : melius alii *demittere* .

491. Reg. a pr. m. , itemque Ottobon. a pr. m. *animique* pro *animaeque* . Ald. , Bas. *lata* pro *cuncta* . Confer lectionem variam ad v. 482 .

494. Mss. Rom. , Reg. cum plerisque editis *Ni iussu* , et glossa in Reg. *nisi cum iussione* . In Ott. apparet *iussu* , et abrasum est *ni* , aut aliud . Ald. , Bas. *Iniusu* , quod praefert , et optimum dicit Gallandius , elegans Reuschius , vt *Iniusu populi* . Verum verba Euangelii aequae bene

domorum soliti erant iudaei confabulari ; sed quum facile a vicinis audiri possent , minime secreta erant , de quibus ibi sermonem habebant .

489. *Letho demittere* . Virgilius 2. Aen. 85. *Demisere neci* . Similia alii poetae passim .

490. *Cordis secreta* . Libr. 1. v. 339. , et libr. 3. v. 146. *Cordis secreta* . Libr. 1. v. 408. *Mentis secreta* . Libr. 3. v. 169. *Secreto cordis* .

492. *Passeribus pretium etc.* Manilius de pauperibus auiculas venales circumferentibus libr. 5. v. 380. *Totamque per urbem - Qui gestant caueis volucres ad iussa paratas , - Quorum omnis paruo consistit passere census* .

- 495 Quis dubitet sapiens Domini sub pectore multis
 Credere pennatis hominem pro milibus vnum?
 Qui me confessus fuerit sub iudice terrae,
 Hunc ego non aliter coram genitore fatebor.
 Sic itidem coram genitore negabo negantem.
 500 Non ego nunc pacem terris immittere veni,
 Sed gladium, patrio dirimat qui pectore natum,
 Et dulcem natam dirimat qui pectore matris.
 Siquis amore meo genitorem pluris habebit,
 Vel matri, sobolue meum postponet amorem,
 505 Sentiet horribilem nostra de sede repulsam.
 Contemnet quicumque animam pro nomine nostro,
 Inueniet laeta florentem fruge salutis.

V A R. L E C T.

explicantur, siue *Iniussu*, siue *Ni iussu* legamus. Matth. cap. 10. v. 29. *Nonne duo passeret asse veneunt: et vnus ex illis non cadit super terram sine voluntate patris vestri?*

495. Schoettgenius ad verba, *Quis dubitet* ait, nullam plane in hoc versu esse difficultatem, si legamus vel *iudicet*, vel *dicat*: sed si v. seq. legatur *Credere*, sic bene est *dubitet*, pro quo metrum non patitur *iudicet*. Rom. *multos*: corrige *multis*.

496. Gallandius rectius ait esse *Cedere* cum Omeisio, quam *Credere*. Equidem *credere* in ms. Rom. inuenio, in editis *cedere*. Ott. male scribit *caedere*. In Reg. glossa est *cedere* – *antecedere*. Idem Gallandius ex editione Parisiensi allegat *prae*

milibus: plerique habent *pro milibus*. Reg., Ott., Dauentr., Ald., Torn. *hominem*, quod magis placet, quam *hominum* in Rom., Poelm., et aliis.

502. Rom., Dauentr., Hadam., Poelm. *Et dulcem natam dirimat qui pectore matris*. Sic Reg., et Ottobon., sed *dulci* pro *dulcem*. Ald., Torn., Bas. *Et dulcem matris dirimat qui pectore natam*.

504. Rom. *Vel matris, sobolisue meum*: clarius est *Vel matri, sobolue*. Idem Rom. *postponit*, pro quo melius alii *postponet*.

507. Rom., Ald., *florentem fruge salutem*. Reg., Ott. cum plerisque editis *florentem fruge salutis*, et explicat glossa in Reg. *florentem* – *animam*, vel *vitam*. In Ott. prius forte fuit *salutem*.

N O T A E.

501. Similes versus his, quos Ovidius profert l. 1. Met. v. 325. *Et superesse videt de tot modo milibus vnum*, – *Et superesse videt de tot modo milibus vnā*.

502. *Dulcis* epitheton filiis maxime conueniens: quo alibi etiam utitur Iuuenus.

503. Matthaeus: *Qui amat patrem, aut matrem, plusquam me, non est me*

dignus etc. Iuuenus ergo sic fere: Siquis pluris habebit genitorem, quam amare me etc. *Amor meus* potest esse vel amor, quo ego amo, vel amor, quo alius me amat. Hoc secundo sensu deus ait: *Siquis amore meo genitorem pluris habebit*.

507. *Inuenio* pro acquirere, adipisci, ut nomen inuenit etc., et similia nonnulla.

Qui

Qui vos suscipiet , me suscepisse benignis
Obsequiis , idem me pro genitore supremo

510 Suscepisse sibi gaudebit perpete vita .

Talia discipulis bis sex quum iussa dedisset ,

Iustus Ioannes caeci de carceris umbris

Sectantum e numero delectos talia dicta

Ad Christum portare iubet , verumque referre :

515 Tune piis animis requies , quam regia caeli

Pollicita est terris , nostro sub tempore fulges ?

An aliam superest posthac sperare salutem ?

Talibus haec Christus dictis mandata remittit .

Caecorum tenebrae mutantur lumine lucis ,

520 Debiliumque vigent firmato robore membra .

Lurida discutitur squamoso corpore lepra ,

V A R. L E C T.

509. Rom. *itidem* pro *idem* .

512. Ott. , Rom. , Ald. , Bas. *caecis* .
Reg. , Had. , Poelm. *caeci* , quod praetuli
Reuschius .

516. Dauentr. , Torn. *Largitur terris* .
Mss. , et plerique editi *Pollicita est ter-*
ris . Reg. , Ott. *fulgens* , alii *fulges* .

517. Hadam. , Poelm. , Fabr. *An su-*
perest aliam posthac . Reg. , Dauentr. *An*
aliam superest posthac . Ott. , Ald. , Bas.
Anne aliam superest post haec sperare .
Sic Torn. , et Rom. , sed *posthac* pro *post*

haec . Mihi placet lectio Reg. *An aliam*
superest posthac . Neque obstat , quod *an*
corripitur soleat : nam et quaedam exempla
sunt , quibus producit , licet nonnulli in
scriptura variant , legentes *anne* , et mihi
valde probabile est , huiusmodi monosyl-
laba , quae breuia a plerisque dicuntur ,
communi gaudere interuallo quantitatis ,
vt dixi ad Dracontium v. 357. libr. 1. Car-
minis de Deo . Iuuenus alibi etiam pro-
ducit *an* , vt v. 326. 682. l. 3. et 529. l. 4.

N O T A E.

510. *Sibi gaudebit* , suo bono gaude-
bit . *Sibi* ita saepe abundat , sed eleganter
tamen adhibetur , vt *quid sibi vult ? quid*
sibi quaerit ? Poetae christiani saepe *per-*
pes pro perpetuo usurpant . Vide Indi-
cem verborum Dracontii .

511. CAPVT XX. *Ioannes ad Iesum*
discipulos mittit , et Iesus de Ioanne ad
turbas loquitur . Matth. cap. xi. v. 7. etc. ,
Luc. cap. 7. v. 24. etc.

514. *Portare* , ferre , vt portare preces ,
salutem etc. Virgilius l. 9. v. 312. *Multa*

patri portanda dabat mandata .

516. *Sub* vel superfluum est , vel po-
nitur pro *in* . Dracontius l. 1. v. 230. *Sub*
tempore primo , l. 2. v. 356. *Sub tempore*
paruo .

517. Virgilius l. 2. Aeneid. v. 354. *Vna*
salus victis nullam sperare salutem .

519. *Lumine lucis* , hendiadys .

521. Latini antiquiores in plurali nu-
mero semper *lepras* proferebant . Scribo-
nius Largus compos. 250. in singulari *le-*
pram dixit . Iuuenus , et alii christiani

Aeriae vocis penetrat surdas sonus aures.
 Redditur amissae lethi post funera vitae
 Depositum repetens animae substantia corpus,
 525 Pauperibusque suis non dedignata patescit
 Fulgentis splendens aduentus gloria nostri.
 Ille beatus erit, quem non deceperit error.
 Talia discipuli referunt mandata magistro.
 Hoc super ad populum depromit talia Christus:
 530 Cur in deserto voluistis visere nuper

V A R. L E C T.

523. Reg., Rom. *amissae lethi post funera vitae*, quod teneo, et Dauisius ex quodam ms. reposuerat ad cap. 70. §. 6. Caesaris De bell. Alexandr. Vide Arntzenium ad Sedulium libr. 4. vers. 137. Alii *amissa lethi post funera vita*. Post hunc versum in Reg., et Rom. legitur *Depositum repetens animae substantia corpus, Ad corpus remeans animae iam libera virtus*. In Poelm., Hadam., Dauentr., et aliis iidem sunt versus, sed inuerso ordine, prius *Ad corpus*, tum *Depositum*. Ott., Ald., Bas., Fabr. omnino omittunt versum *Depositum*, et solum referunt versum *Ad corpus*; quae scriptura retineri posset. Sed versus *Depositum etc.* magis redolet antiquitatem, et Iuueni stilum: alter versus *Ad corpus* glossema sapit. Christiani antiqui corpus defunctorum *depositum* scilicet ad diem iudicii saepe dicebant. Consule not. ad Dracont. l. 1. v. 681. *Animae substantia* a Iuuenico dicitur, vt v. 420. h. l. *substantia vocis*, libr. 1. v. 510. *substantia salis etc.* Reuschius cum aliis versum *Ad corpus* reti-

nuit, alterum *Depositum repetens* reiecit.

526. Mss. Reg., Rom., Ott., Poelm. pro d. s. *nostri*. Ald., et plerique editi *terris*, quod melius putat Reuschius.

529. Rom. cum plerisque editis *Haec super*. Reg., Ott. *Hoc super*, quod Omeisio, et Gallandio placuit; et Gallandius ait, id esse ex contextu Euangelii. Matth. cap. xi. v. 7. in versione Itala: *Abeuntibus autem illis, coepit Iesus dicere de Ioanne Baptista: Quid existis in desertum videre etc.* Hilarius in hunc locum: *Abeuntibus illis, ad turbas de eo locutus est: Quid existis in desertum videre etc.* Itaque *hoc super* idem est, ac *de hoc magistro*, scilicet Ioanne Baptista.

530. Mss. Reg., Ott., Rom. *deserto*, quod edidit etiam Ald. Latinius quidem est *desertis*, vt habent Hadam., Poelm. in textu, et alii: sed praeferendum est *deserto*, quo verbo vtitur etiam Hilarius; et versio antiqua sacrae scripturae, quae tempore Iuueni videtur fuisse in vsu, apud Sabatierium: *Quid existis in desertum videre?*

N O T A E

scriptores plerumque ita efferunt. Dicitur autem lepra a λέπρος, vel λεπὶς, *squama*, quia leprae saepe cutem asperam, et squamosam reddunt: ex quo scite Iuuenicus *squamoso corpore*. In hanc sententiam diserit Guillelmus Ader De aegrotis, et

morbis in Euangelio part. 3. enarrat. 1. pag. 267.

522. *Vox aeria* a causa, vel a natura ipsa. Seneca libr. 2. Nat. Quaest. cap. 29. *Quum vox nihil aliud sit, quam ictus aer.*

523. Sedulius l. 4. v. 137. *Et licet amis-*

Stramen arundineum vento vibrante moueri?

Cur etiam molli vestitum veste videre?

In domibus regum molli cum veste tenentur.

Ille prophetarum solus transcendere vires

535 Indicio veteris scripti promittitur olim.

Hunc etenim memorat venerandae lectio vocis:

En ego mitto meum stratas aptare ministrum

Ante tuos vultus: genuit nec femina quemquam,

Maiores Ioannis nostri qui viribus esset.

V A R. L E C T.

531. Rom. *stamen*: in Ott. etiam *stamen* factum ex *stramen*. Eadem lectio ex-
tabat in codice Barthii, quam is approba-
re videtur, quando in margine apposuit
Optime, ut refert Koenigius. Reg. cum
editis *stramen*. Verba versionis Italicae
sunt, *Arundinem a vento agitari*; Vulga-
tae, *Arundinem vento agitatam*. Hierony-
mus in Ezechiel. 40. *Calamum vento agi-
tari*. Auctor operis imperfecti in Matth.
hom. 27. *Calamum a vento moueri*. Alii
plerique Patres *arundinem* distincte nomi-
nant. Iuuenius utrumque videtur expri-
mere voluisse. *Stramen* est stipula, cul-
mus, et alia similia, quae lecto rustico
sternendo deseruire solent. *Stamen* per
metaphoram dicuntur fibrae in ligno, et
fila in herbis, et floribus recto ordine in
longum protensa: adeoque aliquo pacto
posset etiam sustineri *Stamen arundineum*.

532. In Ott. prius fuit *videri*, recte
emendatum per *videre*.

534. Ald., Bas., Poelm. pro d. s. *Fati-
dicis longe praepositur ille prophetis*,
— *Vt veteris quondam cecinere oracula*

scripti. Mss., et plerique editi *Ille pro-
phetarum solus transcendere vires* — *Indi-
cio veteris scripti promittitur olim*. Reu-
schius pro *solus* alicubi inuenit *socius*, quod
reiecit. Hoc ipsum aduertit Sigebertus Ha-
uercampus Ind. crit. in Sallustium verb.
indicare: qui ex optimis membranis re-
ponit *solus*. Torn. *viris* male pro *vires*.
Reg., et Rom. *Iudicio veteris*, quod non
displicet. *Indicium*, et *iudicium* in vete-
ribus exemplaribus saepe confundi, obser-
uatum ab aliis, obseruatum etiam a me
est in not. ad Dracontium v. 560. libr. 2.
Carm. de Deo. Hoc autem loco praeferam
Indicio.

536. Ott. a pr. m. *Hinc*, a sec. m. cum
aliis mss., et plerisque editis *Hunc*. Poelm.
pro d. s. *Nunc*.

537. Ald., Rom., Bas. *mitto illum*:
alii *mitto meum*, quod magis verbis euan-
gelii consentaneum est. Matth. cap. 10.
v. 10. *Hic est enim, de quo scriptum est:*
Ecce ego mitto angelum meum ante faciem
tuam etc.

539. Poelm. pro d. s. *Qui maior no-*

N O T A E.

*sae passus discrimina vitae. Lethi post fu-
nera*: Reuschius *lethi* abstractum accipit
pro concreto *lethalia*.

533. Matthaeus: *Ecce qui mollibus ve-
stiuntur, in domibus regum sunt*. Apud
Iuuenium igitur *molli cum veste* idem
est, ac ii, qui molli veste vtuntur: te-

mentur, sunt, existunt, degunt. Animad-
uertendae enim sunt istiusmodi significa-
tiones minus obviae.

539. *Ioannis viribus* pro Ioanne, ut
alibi *virtus animae*, *scribarum pectora*,
vis vulneris, *robur saxi*.

- 540 Sed minor hoc caeli fiet sublimior aula.
 Huius ab exortu vim caeli regia sentit,
 Et caeli regnum violentia diripit atrox.
 Lex omnis summam Baptistae a tempore cepit,
 Atque prophetarum finis concluditur idem.
- 545 Si vultis volucris penetralia noscere secli,
 Corpus Ioannis felix habitabile sumpsit

V A R. L E C T.

stris Ioanne hoc viribus esset, in textu cum reliquis *Maior Ioannis nostri qui viribus esset*.

540. Poelm. pro d. s., Fabr. *Sed minimus caeli qui in regno est, maior habetur*. Mss., et plerique editi *Sed minor hoc caeli fiet sublimior aura*. In Rom., et Ald. pro *hoc* est *haec*, et in Rom. ad marg. *fecit* pro *fiet*. Syntaxis implexa est, ita explicanda: Sed minor (*in*) caeli aula fiet sublimior hoc, Ioanne scilicet. In graeco est *minor*, non *minimus*. Reuschius sic ordinem collocat: Qui minor est hoc Ioanne in aula caeli fiet, existet, erit in illa beatitate sublimior, augustior, beatior. Quae explicatio vix clarior est ipso Iuuenici versu.

541. Rom. *Cuius*: alii *Huius*. Mss. Rom., Reg., Ott. *sentit*. Editi *sensit*. Melius est

N O T A E.

541. Matthaei euangelium: *A diebus autem Ioannis Baptistae usque nunc regnum caelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*. Versio antiqua codicis Colbert. *Regnum caelorum cogitur, et cogentes diripiunt illud*. Sic multi alii, et constanter Ambrosius multis in locis. Omeisius *vim sensit* exponit: Homines magno numero, et quasi violenti in caelum irrumpunt. Maldonatus interpretatur, regnum caelorum omnibus expositum esse, ut quicumque velit, irruat in illud.

542. *Atrox*, in bonam partem, vehemens, constans. Horatius l. 2. od. 1. v. 23. *Et cuncta terrarum subacta – Praeter atrocem animum Catonis*. Silius l. 6. v. 378.

sentit. Sic Matth. cap. xi. v. 12. *A diebus autem Ioannis Baptistae usque nunc regnum caelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*.

543. Reg., Ott., Ald., Bas. *Lex omnis summam Baptistae a tempore cepit*. Hadam., Poelm. in textu, Westh. ad marg. *ad tempora*. Torn. *a tempore coepit*. Poelm. pro d. s. *in tempore*. Bas. *Lex omni*. Rom. *Vox omnis summa Baptistae a tempore coepit*.

544. Ald., Bas. *conclusus eodem*. Ceteri *concluditur idem*.

545. In Reg. hic versus, et seqq. usque ad versum *Quanto igitur nobis* desunt, et in folio annexo suppleti sunt recentiori manu.

546. Post vers. *Si vultis* Had., Poelm. *Ipse est Elias felix venturus in aeuum*,

Atrox illa fides.

543. *Summam*, finem, complementum. Quintilianus l. 3. c. 2. *Huic studium, et incrementum dederit utilitas, summam ratio, et exercitatio*. Confer Barthium, et Burmannum ad Gratii Cyneget. v. 317.

545. Matthaeus solum haec; *Et si vultis recipere*. Versio vetus in cod. Colbert. cum Tertulliano l. de anima cap. 35. *Et si vultis audire*. Codex Sangerm. 1. cum Claromont. *Et si vultis scire*.

546. Verba Matthaei sunt: *Ipse est Elias, qui venturus est*. Quod autem Elias sumpserit habitabile corpus Ioannis, metempsychosin redolet. Erat quidem hoc dogma satis frequens inter iudaeos Chri-

Elias, quondam quem turbine iussa corusco

Flammipedum rapuit simulatio quadriugorum.

Audiat haec dictis pandens vitalibus aures.

550 Nunc tibi confiteor, Genitor, cui gloria servit

Fulgentis caeli, et terrarum frugiferentum,

V A R. L E C T.

— *Corpus Ioannis felix habitabile sumpsit* — *Elias quondam*. Sic Dauentr., sed *Ipse est Ioannes* pro *Ipse est Elias*. Rom., Reg. *Corpus Ioannes felix habitabile sumpsit*, — *Ipse est Ioannes felix venturus in aeuum* — *Elias quondam*. Ott., et Ald. post v. *Si vultis*, omisso omnino versu *Ipse est*, statim legunt *Corpus Ioannis felix habitabile sumpsit* — *Elias, quondam*. Id magis videtur esse ex textu Matth. cap. xi. v. 14. *Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est*. Reuschius putat, poetam per hypallagen inuerso ordine dictum Christi de Elia noui foederis testimonium enunciare: quod artificium, addit, glossatori displicuit, qui ideo verba textus accuratius exprimere satagens, hunc versum obtrusit *Ipse est Elias, felix venturus in aeuum*. Suspiscabar *Si vultis volu-*

cris penetralia noscere secli, — *Ipse est Ioannes felix venturus in aeuum* — *Elias, quondam quem etc.*

547. Rom., Ott. *missa*, quod in Ott. factum est ex *misso*. Reg. cum plerisque editis *iussa*: quo verbo delectatur Iuuen-
cus. Aptum quidem hoc est ad simulationem quadriugorum exprimendam, quae iussu diuino peracta est, Aldus vero edidit *missa*.

548. Rom. *quadrigarum*. Alii *quadriugorum*, quod melius cohaeret cum *Flammipedum*.

551. Hadam., Poelm., Fabr., et alii *frugiferarum*. Mss. omnes nostri cum Ald., et Dauentr. *frugiferentum*, quod aridebat etiam Gallandio, quia haec vox Lucretii est libr. i. v. 3. *Quae mare nauigerum, quae terras frugiferentes*.

N O T A E.

sti aetate: qui propterea putabant, Christum esse Ioannem Baptistam, aut Ieremiam, aut Eliam, aut alium ex prophetis. Eodem pertinet, quod Herodes dicebat Matthaei cap. 14. v. 2. *Hic est Ioannes Baptista: ipse surrexit a mortuis*. Christus de Ioanne eodem modo ait: *Ipse est Elias*, sed quum addat: *Qui habet aures audiendi, audiat*, mystice illud intelligendum esse aperte declarat. Eadem interpretatio quadrat in Iuuenicum, qui illico subiungit: *Audiat haec dictis pandens vitalibus aures*. Reuschius tamen suspicatur ex hoc loco, et ex v. 524., Iuuenicum ex Platonis schola prodiisse: agnoscit enim apertam metempsychosin eo v. 524., quem sic legit: *Ad corpus re-means animae iam libera virtus*.

548. *Flammipes*, vocabulum nouum a

Iuuenico ratione analogiae formatum. *Simulatio* interdum similitudinem, imitationemque significat; quod hoc Iuuenici versu confirmat Forcellinus. Glossa in cod. Reg. est *simulatio* — *sicut visus est*. Libr. 3. v. 265. in eodem argumento: *Quem praepete curru — Turbine caelesti quondam simulata quadrigis — Astris inseruit rapidae vis feruida flammae*. Sedulius i. 163. *Aurea flammigeris euectus in astra quadrigis*. Arntzenius ad h. l. non dissimile ait esse hoc Iuuenici, sed legit *Flammigerum rapuit*. Conferendus est etiam Muncker ad Fulgent. l. 1. Mythol. pag. 616.

549. Supra v. 454. *Auribus aut duris spernet vitalia verba*.

550. CAPVT XXI. *Confessio Iesu ad Patrem, et iugum Domini leue esse*. Matth. c. xi. v. 25. etc., Luc. c. 10. v. 21. seqq.

Celasti nunc quod sapientibus ista superbis,
 Paruulaque infantum vis haec comprehendere corda.
 Iam mihi regnantis sunt omnia tradita patris,
 555 Nec quisquam Domini poterit cognoscere natum,
 Ni solus genitor; genitorem mente videbit
 Filius, aut idem pandet cui talia natus.
 Huc omnes veniant, oneris quos sarcina vasti
 Comprimit, iis poterit virtus mea munere patris
 560 Antiquas vires hilari reparare quiete.
 Sumite forte iugum, levis est mea sarcina iustis,
 Namque humili dulcem largibor corde salutem.

V A R. L E C T.

552. Torn., Poelm. pro d. s. *Namque abscondisti*. Westh. in textu ita, ad marg. *Caelesti nunc quod* mendose pro *Celasti nunc quod*, quod exhibent Mss., et plerique editi. In Ott. post hunc versum inseritur hic alius *Occulis haec quondam parue sapientibus orsa*, — *Paruulaque etc.* Fortasse *prae sapientibus*.

553. Reg. *Paruula qui infantum*, quod subobscure indicatur in Rom., vbi mendum est *vix* pro *vis*.

554. Coniiciet aliquis ex textu Evangelii *Iam mihi regnanti sunt omnia tradita Patri*, pro *a regnante Patre*. Solet enim Iuuenicus his dativis pro ablativis uti. In re praesenti nimis implexa sic eua-

deret syntaxis, et parum clara sententia.

559. Poelm., Ott. a pr. m. *munera*, ex quo in Ott. recte factum *munere*, consentientibus aliis mss., et editis.

561. Schoettgenius suspicatur *ferre* pro *forte*: hoc est, ad ferendum. Reuschius retinet *forte*, nempe bonum, et salutare, vel adverbii more pro *fortiter*, constanti animo.

562. Torn. cum mss. nostris omnibus *largibor*. Plerique editi *largitur*. Plautus vsus est *largibor* Bacch. 4 7. 30. Sic prisca in verbis quartae factitabant. Gallandius edidit *largibor*, sed ex quadam editione Parisiensi pro diuersa lectione annotat *praebebo*.

N O T A E.

554. *Omnia Patris*, nempe omnia, quae Patris sunt, ut l. h. v. 199. *Omnia mundi*, et l. 4. v. 218. *Omnia pompae*. Matthaeus ait: *Omnia mihi tradita sunt a Patre*.

560. Matthaeus: *Et ego reficiam vos*. Sangerm. 2. *Et ego reficiam, vos requiescere faciam*. Hieronymus in Isaiam 58. *Et ego vobis dabo requiem*: hoc enim significat, ait ipse, ἀναπαύσω ὑμᾶς. Cohærent Praedestinatus libr. 3. tom. 1. Sirmon-di, Auctor operis imperfecti in Matth., et hoc loco Iuuenicus. Schoettgenius ob-

seruat, eleganter Iuuenicum circumscripsisse τὸ ἀναπαύσω cum interprete Syro. Simile quid animaduertit ad cap. 5. Matth. v. 45. *Qui solem suum oriri facit super bonos, et malos*.

561. *Forte* accipiendum est adverbii more pro *fortiter*. Quum enim sarcina dicatur levis, iugum nullo commodo sensu forte appellari potest, quamuis Reuschius aliter opinetur.

562. Intellico, *Largibor* dulcem salutem ei, qui est humilis corde.

- Haec vbi dicta dedit, messis per culta grauatae
 Praeterit, et populus sectantum discipulorum
 565 Spicarum grauidam carpebat in ordine frugem.
 Ille dies veteri poscebat lege quietem:
 Sabbata nam priscis repetebant otia iussis.
 Ecce pharisaei coram reprehendere Christum,
 Quod sanctae legis calcarent iussa metentes
 570 Discipuli. Legum sed tunc completor Iesus
 Incipit, his veteris scripti monumenta retexens:
 Legistis certe, in templo Dauida canorum
 Cum populo quondam panes sumpsisse sacratos,
 Et propriam, comitumque famem sedasse; sed illos
 575 Illicitum cuiquam fuerat contingere panes,
 Sumere quos solus poterat de lege sacerdos.

V A R. L E C T.

567. Ott. *Sabbati*, recte emendatum per *Sabbata*.

568. Poelm. in textu, Hadam., Fabr. *curant*. Mss. omnes nostri cum praestantissimis editis *coram*: quia scilicet intelligitur *coeperunt*, aut aliud simile verbum.

Alii scribunt *reprehendere*, alii *reprendere*.

569. Ald. *Qui*: lege *Quod*.

571. Poelm. *iis*. Ald. cum mss. *his*.

574. Reg., Rom. *Et comitum, propriamque famem*. Ott. cum editis *Et propriam, comitumque famem*.

N O T A E.

563. CAPVT XXII. *Discipuli spicas velunt*. Matth. cap. 12. v. 1. etc. Marc. c. 2. v. 23. Luc. cap. 6. v. 1. *Culta* absolute sunt agri culti non solum apud poetas, sed et apud alios. In Reg. glossa est *grauatae - maturae*.

564. *Praeterit per culta*. Plautus Merc. 5. 4. 46. *Qui praetereant per vias*. *Populus* significat multitudinem, vt l. 1. v. 322., et alibi.

565. Virgilius l. 3. Georg. v. 176. *Sed frumenta manu carpes sata*. Sic alii verbo *carpo* eadem significatione vtuntur. Addit Iuuenicus *in ordine*, quia id licebat iudaeis. Deuteron. cap. 23. v. 24. seq. *Ingressus vineam proximi tui, comede vvas, quantum tibi placuerit: foras au-*

tem ne auferas tecum. Si intraueris in segetem amici tui, franges spicas, et manu conteres: falce autem non metes. Omeisius aliud putabat. *In ordine*: Non extra viam, inquit, vagabantur discipuli.

570. *Completor*: nemo Iuuenico antiquior, quod sciam, hoc verbo vsus est.

571. *Retexens*, denuo explicans, recensens, euoluens. Hanc significationem verbo *retexo* tribuunt Claudianus, Ausonius, Apuleius, alique aequales: immo Cicero.

572. Libr. 1. v. 184. simili modo, *Dauida canorum*.

576. *De lege pro ex lege*; aut *de superfluum* est, vt saepe euenit.

Eiusdem scriptum est iusto moderamine legis:
 Sabbata profanant templo sine crimine vates.
 Nec minor est isthic vestrae glomeratio turbae,
 580 Quam templi virtus. Caperent si pectora vestra,
 Quod non sacra deus, sed mallet mitia corda,
 Non tam saepe viros damnasset factio sacros,

VAR. LECT.

577. Reg. *scriptum iusto*: alii *scriptum est iusto*.

578. Ott., Torn., Hadam. *Sabbata profanent templo sine crimine vates*. Reg., et Rom. ita, sed *profanant*, Westhemerus autem ad marg. *Sabbata profanet etc.* Poelm., Fabr. *Vates in templo sine crimine festa profanent*; sic Westh., Ald., et Bas., sed *profanant*. Magis consonat euangelii verbis *profanant*, quam *profanent*. Matth. cap. 12. v. 5. *Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt?* Etsi autem prima in *profano* corripi soleat, tamen censeo, veram esse nostrorum mss. codicum lectionem *Sabbata profanant*; non enim video, cur produci

ea non possit, ut saepe producit in *propino*, *profundo*, *procuro*, et aliquando in *profari*, *profiteor*, *profugio*, *profectus*. Immo in latinis plerumque protrahitur, ut in *promoueo*, *profero*.

579. Rom. *ista*: alii *istic*, vel *isthic*. In eodem Rom. mendose *minorem* pro *minor* est.

581. Reg., Torn. *malit*. Ott. *malet*, supra *mallet* cum aliis.

582. Ott. *vires*, supra recte *viros*. Idem Ott., Ald., Dauentr., Bas., Rom. *factio sacros*, quod displicet Reuschio, quia sequitur *Expertes culpa*. Reg. *factio praeceps* cum glossa, vel diuersa lectione *vestra*. Poelm. in textu, Had. *factio vestra*.

NOTAE.

577. *Iusto moderamine*: vide lect. var., et not. ad l. I. v. 22.

579. Accipe verba Matthaei: *Amen dico vobis, quia templo maior est hic*. Sic versio vetus in codice Colbert. Codex Sangerm. 1. cum Clarom., et Corb. 2. *Quia sabbato maior est hic*. Corb. 1. *Quia maius est hic, quam templum*. Cantabrig. *Quia a templo maior est hic*. Irenaeus lib. 4. cap. 9. *Plus est enim templo hic*. Hilarius in Matth. *Templum seipsum indicat . . . quia maior ipse sit sabbato*. Hieronymus in Matth. *HIC non pronomen, sed aduerbium loci legendum, quod maior templo sit locus, qui dominum templi teneat*. In graeco textu alii mss. habent *maior*, alii *maius*. Iuuenius ergo legit, *Quia maius templo est hic*, et interpretatur, *Quia in hoc loco maius aliquid est*

templo: ipsa videlicet turba discipulorum praeferenda est templo: sunt enim iusti templum viuum dei. Poterant ergo esurientes sibi vellere spicas sabbato, quin peccarent, ut sacerdotes non peccabant, dum sabbato ea facerent, quae templi cultui erant necessaria. Huic interpretationi accedit etiam Reuschius. *Glomeratio* apud Plinium l. 8. c. 42. in fin. est actus glomerandi: hoc loco est congregatio, quia *glomero*, uti *conglomerare*, *agglomerare* pro cogere, congregare sumuntur. Confer v. 433. 723. h. l. et 581. 756. l. 3.

581. Recole v. 360. h. l., ubi eadem expressa est sententia.

582. Saepe hoc vocabulum *factio* in malam partem usurpat Iuuenius, et paulo post v. 608. *Caeca pharisaeae cognouit factio gentis*.

Exper-

Expertes culpaē . Sed nunc ego sabbata cuncta ,
Sponte mea dominans , legis sub iure tenebo .

- 585 Tunc conuenticula ipsorum post talia dicta
Ingreditur : mox hic iuuenem pro limine cernit ,
Siccatum ex humero cui pondus inutile palmae
Pendebat : sed tum dictis tentando dolosis ,
Aegris an liceat per sabbata ferre medelam ,
590 Quaerunt , calcatae vt legis vindicta maneret .
Christus ad haec : Foueam si forte pecuscula vestra
Inciderint , certe transibitis otia legis ,
Et pecus abrupto tolletis vile profundo .
Quanto igitur nobis hominum curatio maior
595 Ad benefacta animos tollens accendere debet .
Ergo age tu , iuuenis , sanam protendito dextram .
Cum dicto palmam sanus porrexit vtramque .

V A R. L E C T.

585. Ald. , Poelm. pro d. s. *illorum* .
Mss. , et alii editi *ipsorum* .

586. Rom. , Torn. pro *lumine* . Poelmann. pro d. s. *de limine* , in textu cum plerisque pro *limine* ea significatione , quae ad v. 299. huius libri notata est .

587. Rom. *Caecatum* : corrige *Siccatum* : nec male esset *Siccatae* .

592. Reg. , Ott. *Inciderent* . Ott. supra , Rom. cum editis *Inciderint* . Alii apud Omeisium *Inciderit* , vt *pecuscula* sit femininum singularis numeri , quod insolitum est .

595. Koenigio suspectum est *tollens* : qui propterea coniicit *molles* . Reuschius exi-

stimat , *tollens* respicere ad *tolletis* v. 593 .

596. Mss. Rom. , Reg. , Ott. *iuuenis sanam protendito dextram* , quod indicauit Poelm. pro d. s. Alii editi *Iuuenis rediui- uam extendito dextram* , quod minus placet .

597. Poelm. pro d. s. *Quum dicit* . Alii mss. , et editi *Cum dicto* , quod probum est , et quater ab Apuleio libr. 1. vsitatum , vt obseruauit Barthius libr. 35. Aduers. cap. 14. col. 1612. , vbi similem locutionem profert ex Iuuenico libr. 4. vers. 512. *Cum dicto Iudas numero stipante cateruae* — *Aduenit* . Martianus Capella etiam vsurpauit *Cum dicto* pro *nulla interposita mora* libr. 9. initio pag. 302. Itaque etsi possit con-

N O T A E.

585. CAPVT XXIII. *Manum aridam hominis sanatam esse* . Matth. cap. 12. v. 9. seqq. , Marc. cap. 3. v. 1. , Luc. cap. 6. v. 6. *Conuenticulum* , et in plurali *conuenticula* latinis est , quod graecis *synagoga* .

589. *Per sabbata* , die sabbati .

591. *Pecusculum* : diminutiuum , quod

ante Iuuenicum non reperitur .

593. *Profundum* absolute pro loco profundo , vel fouea .

595. Debet accendere nobis animos tollens eos ad benefacta . Sic enim persaepe Iuuenicus eidem accusatiuo duo verba accommodat .

His tum pro signis, quae vix veneratio posset
 Mirantis digno populi sustollere cultu,
 600 Conciliis trucibus conclamant decipiendum.
 Talia prospiciens procerum molimina Christus,
 Discedens, variis hominum languoribus aptat
 Concessam in populos patria virtute medelam.

V A R. L E C T.

fici *Quo dicto*, tamen retinenda est vetus scriptura. Iuuenius libr. 1. vers. 802. eandem phrasin usurpat; *Dixerat, et dicto citius cum voce loquentis etc.* Reg., Ott., Fabr., Poelm., Hadam. *palnam sanus porrexit utramque*. Reuschi, Rom. *palnam sanam porrexit utramque*. Ald., Dauentr., Torn., Bas. *palmas sanas porrexit utrasque*. Reuschi aliquam emphasin in repetitione *palnam sanam* reperit. Sed quum addatur *utramque*, haec vere non est repetitio. Melius ergo est *palnam sanus porrexit utramque*, et eam, quae sanata fuit, et alteram, quae sana semper fuerat.

598. Reg., Ottob. *His tum pro signis*: quod praefero aliis lectionibus, et praetulit etiam Gallandius ex codice Helmst. Reuschi immisit *Iustum pro signis*: quod habet Poelm. pro d. s. In Rom., Ald., Dauentr., vt videtur, *Istum pro signis*. Poelm. in textu, Hadam., Fabr. *Istis pro signis*. Badius suspicatur *Christum pro signis*, Reuschi *Isti pro signis*, nempe pharisaei. Eidem Reuschio coniectura Badii arridet, omnino vero displicet *Istis*. Deinde Ald., Bas. *signis quem vix*: plerique *signis, quae vix*, Rom. minus opportune *signis quaeuis veneratio*. Retine *quae vix*.

600. Pro *Conciliis* fortasse reponendum

Consiliis: quo vocabulo vtitur Euangelista. Sabatierius quidem edidit *Consiliis*, fortasse casu, aut ex coniectura. Ottob. a pr. m. *despiciendum*, aut *dispiciendum*, pro d. s. *decipiendum*, quod extat in plerisque mss., et editis. Gallandius cum Torn. edidit *deripiendum*, neque approbat *decipiendum*. Verum mihi id magis placet, quam aliud. Verba Matth. cap. 12. vers. 54. haec sunt: *Exeuntes autem pharisaei consilium faciebant aduersus eum, quomodo eum perderent*. Sumitur scilicet verbum hoc *decipere* pro circumuenire, et capere fraude.

601. Reg. *Perspiciens*, sed forte fuit *Prospiciens*: nam aliquid est abrasum.

602. Hadam., Fabr., Poelm. in textu *Decedens*. Poelm. pro d. s. *Decessit*. Mss. nostri Rom., Reg., Ott. *Discedens*, quod Westhmerus ad marg. posuit. Ald., Torn., Bas., Westh. in textu *Discessit*: quod praetulit Reuschi, putans, mutationem praeteriti in participium natam ex mutatione temporis, poetis non infrequenti.

603. Ald., Bas., Poelmann. pro d. s. *in populis*; Rom. *in populo*: plerique *in populos*. Ald. *prima*, Rom. in textu obscure *patria*, ad marg. *propria*, alii mss., et editi *patria virtute*, quod recte se habet.

N O T A E.

598. CAPVT XXIV. *Hominem a daemonio, et caecum, et mutum curatos esse, et in principe daemoniorum id facere optantes refellisse*. Matth. cap. 12. vers. 14.

seqq., Marc. cap. 3. vers. 22. etc., Luc. cap. XI. vers. 15.

601. *Molimina*: vide lect. var. ad vers. 18. h. l.

- Oblatusque ibidem est, quem daemonis horrida virtus
 605 Et lingua, et visu truncatum viuere poenae,
 Et propriis escam cruciatibus esse volebat.
 Hunc ubi curatum, visuque, et voce vigentem
 Caeca pharisaeae cognouit factio gentis,
 Daemonis auxilio, qui princeps daemoniorum
 610 Solus nequitiae vires ditione teneret,
 Haec illum fecisse ferunt. Sed talia Christus
 Veridicis aperit conuincens pectora verbis:
 Si gemina regnum distractum parte dehiscat,
 Et scissa aduersum sese diuisio pugnet,
 615 Disruptis propere labentur cuncta medullis.

V A R. L E C T.

604. Dauentr. *Oblatusque ibidem mox daemonis*. Ald. *Oblatusque ibidem nox daemonis*. Ott., Rom. *Oblatusque ibidem est, quem daemonis*. Reg. cum multis editis *Oblatusque illi est, quem*: quod fortasse factum, ne secunda in *ibidem* corripatur. At constat ex mss. nostris omnibus, ac praestantissimis editionibus, corripit a Iuuenico libr. 3. vers. 80. *Ille iubet cunctis ibidem conuiuia poni*, quamuis aliqui etiam eo loco mutant *illic*, aut *itidem* pro *ibidem*. In carmine Claudiani Mamerci, seu Mamerti, quod etiam Paulino Nolano ascribitur, vers. 84. *Cognosces ibidem, ne pergas tradere fatis*. Vossius part. 1. De art. grammat. l. 2. c. 20. hunc Iuuenici versum ita reformandum putabat *Oblatusque ibi mox, quem*. Wasius Senar. c. 15. a Plauto correptum *ibidem* probat.

605. Ald. *viuere pene*, videlicet *pene* pro fere, vel potius *vix*, vt hispani dicunt *apenas*, quod ab hoc aduerbio originem fortasse trahit. Rectius scribitur *pae-ne* ex quorundam opinione. Rom. fortasse huc respicit *viuere pone*. Plerique *viuere poenae*, quod sententiae apposite congruit, et clarius explicatur vers. seq. Poelm. pro d. s., Bas. *affixit amare*, quod a Iuuenici manu alienum videtur.

608. Reg. *pharisaeae cognoscunt pectora plebis*: alii *pharisaeae cognouit factio gentis*, quod magis sapit stilum Iuuenici.

614. Fabr. *distractio*, Reg. *diuulsio*, sed aliud prius fuit, et pro d. s. ponitur *diuisio*. Editi, et mss. plerique *diuisio*.

615. Rom. *Diruptis*: alii *Disruptis*. Vtrobilibet modo scribi solet, et potest *dirumpo*, et *disrumpo*.

N O T A E.

604. *Daemonis horrida virtus*, sic v. 420. l. 1. *vis liuida* de daemone.

605. Plinius l. 16. c. 1. *Multis fortuna parcat in poenam*, quod sumptum est ex Laberio: *Fortuna multis parcere in poenam solet*. Paulinus De obitu Gelsi v. 569. *Vita erit bis sine fine mori, et mors viuere poenis*. Iuuenicus l. 1. vers. 784.

Vitamque tenet iam poena superstes pro vitam superstitem per hypallagen, vt explicat Omeisius.

610. *Nequitiae vires*: alios daemones.

615. *Medullis*, ex comparatione regni cum humano corpore. Ciuitatem cum corpore humano comparat etiam eleganter Maximus Tyrius Serm. 41.

- Horridus et daemon si daemone pellitur atro,
 Aduersa sibimet scissus virtute repugnat.
 Quis poterit praedam tectis auferre virorum,
 Ni prius aggressus custodum brachia nodis
 620 Vinciatur, ut facilis veniat direptio praedae?
 Quisque meis aberit discretus iniles ab armis,
 Hostis in aduersa consistet fronte duelli.
 Quisque meis gregibus cogendis liber aberrat,
 Disiicit ille mei pecoris per deuia pastus.
 625 Sed quicumque hominum fuerit super omnibus error,

V A R. L E C T.

617. Rom. non male *repugnet* pro *repugnat*. Supra *labentur*.

619. Reg. *aggressor*: veluti *aggrediens*: ceteri *aggressor*: quod rarum vocabulum ait Omeisius, a nemine veterum usurpatum. Sed fallitur: nam eo vitur saepe Vlpianus in Digest., qui pro praedone, et raptore illud speciatim adhibet l. 47. tit. 9. leg. 3. Nihilominus praefero *aggressor*. Rom. *nobis*, corrige *nodis*.

620. Ald., Bas. *et facilis* pro *ut facilis*. Verba Matth. cap. 12. vers. 29. haec sunt: *Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem? et tunc domum illius diripiet*. Quae scripturae Aldi fauent. Reuschius etiam mallet *et facilis veniet*.

623. Mss., et plerique editi *aberrat*. Ald., Bas. *oberrans*, Torn. *oberrat*. Reuschius eligit *oberrat*, h. e., huc illuc vagatur, et reiicit *aberrat*. Westh. in textu

perperam *cogentibus*, ad marg. *cogendis*.

624. Reg., Ott. *Dissicet*, quo respicit Rom. *Dissitet*. In Reg. glossa *dispergit*. Plures editi *Disiicit*, Ald. *Disiicet*, Bas. *Deiiciet*, quod metro aduersatur. Matth. cap. 12. vers. 30. *Qui non est mecum, contra me est: et qui non congregat mecum, spargit*: et in versione antiqua ex ms. Colbert. apud Sabatierum; *Et qui mecum non colligit, dispergit*. Retineo igitur *Disiicit*, quamuis non negem, scribi etiam posse *Dissicet*, ut apud alios quoque scriptores in multis veteribus exemplaribus exaratum legitur. De quo verbo *dissicet*, aut *disicet* cum vno s, pro quo nonnulli scribunt *dissecat*, consule comment. ad Prudentii hymn. 1. Cathem. vers. 97., et hymn. 2. Peristeph. vers. 209., et Priscianum libr. 14. pag. 1002. edit. Putsch.

625. Rom. *horror*: retine *error* pro crimine.

N O T A E.

616. *Daemone atro*, supra v. 45. et 439.

622. Fabricius in comment. *duellum* exponit bellum inter duos, quod hoc versu confirmat. Sed Iuuenicus duellum pro bello simpliciter accipit, quum dicat *in fronte duelli*, nempe in prima acie hostium: et haec est vera significatio huius vocis *duellum*. Veteres enim pro *b* inter-

dum *du* adhibebant; qui vsus in *duellum* permansit, et promiscue dicitur *bellum*, vel *duellum*. Scriptores sequioris aevi *duellum* ad bellum inter duos restringere coeperunt, quae significatio in vulgares linguas permanauit.

623. Notanda est interpretatio Iuuenici. Matthaeus tantum ait: *Et qui non*

Dimitti poterit : tantum ne Spiritus vnquam
Vocibus insana laceretur mente profusis .

Siue furens hominis Nato conuicia quisquam
Ingeret , haec etiam poterunt peccata remitti .

930 Spiritus at sanctus tantum cuicumque profana
Verborum rabie violabitur , irreuocatis
Suppliciis , nunc et semper torrebitur igni .

Quando veneniferi serpentis saeua propago
Sermonum dulci poterit mitescere fructu ?

635 Nam bona thesauris promuntur dulcia iustis ,
Et mala lethifero procedunt ore venena .

V A R. L E C T.

629. Rom. *Ingeret* , Reg. *Ingerat* , reli-
qui *Ingerit* . Praeferendum videtur *Inge-
ret* , aut *Ingerat* ex Matth. cap. 12. v. 32.
*Et quicumque dixerit verbum contra fi-
lium hominis , remittetur ei* . Sic v. 625.
fuerit , et 631. *violabitur* . In Ott. fuit a
pr. m. *relinqui* , correctum *remitti* .

630. Sabatierius edidit *tantum a quo-
cumque* , et pro d. s. *tantum cuicumque* ,
quod solum inuenio in mss. , et editis ,
pro quo mendose Rom. *cuiuscumque* . Et
est phrasis propria Iuenci dandi casus pro
casu auferendi cum verbo passiuo . Ponit-
ur quidem *cuicumque* pro *a quocumque* si-
gnificatione satis vsitata saltem a sequio-

ris aevi scriptoribus .

632. Reg. *torrebitur igni* , quod editum
fuit a Fabricio , et mihi arridet , quia ma-
gis concinit Matthaeo cap. 12. vers. 32.
*Qui autem dixerit contra Spiritum san-
ctum , non remittetur ei neque in hoc secu-
lo , neque in futuro* . Alii *Suppliciis nunc
et semper torrebitur ignis* .

633. Rom. *venenifici* : alii *veneniferi* ,
quod magis latinum est , et ab Ouidio
libr. 3. Metam. vers. 85. usurpatum . Fa-
bricius mendose *suae* pro *saeua* .

634. Ott. a pr. m. *mitiscere* , a sec. m.
mitescere .

635. Reg. *promuntur congrua iustis* .

N O T A E .

congregat mecum , spargit . Iuencus re-
cte exponit de gregibus , quos Dominus
congregaturus aduenerat .

627. Spiritus sanctus laceratur vocibus
insana mente profusis , quum opera eius
daemoni attribuuntur , quod faciebant iu-
daeï , quum dicebant , in Beelzebub prin-
cipe daemoniorum Christum eiicere dae-
mones . Tanta est haec iniquitas , vt vix
vnquam , et difficillime remittatur , et
quum excusationem nullam habeat , qua-
lis solet in aliis peccatis esse , natura sua
veniam non meretur : quo sensu expli-
canda sunt verba Saluatoris . Alii aliter .

628. *Siue* conflatum est ex *si* , et *vel* ,
et reipsa interdum ponitur pro *vel si* ,
et *si* . Haec significatio huic loco congruit .

631. *Irreuocatis* : hac voce Horatius , et
Ouidius vtuntur . Iuencus *irreuocatis* po-
nit pro *irreuocabilibus* .

635. *Thesauris iustis* : Euangelista ait ,
De bono thesauro .

636. *Venenum* saepe in malam partem
accipitur ; sed ex prima significatione vox
est media , quae in vtramque partem su-
mi potest . Libr. 50. Dig. tit. 16. De ver-
bor. signif. leg. 236. *Qui venenum dicit ,
adiicere debet , utrum malum , an bo-*

Verborum meritis veniet sub iudice vita,
Verborum meritis dabitur sub iudice poena.

Quae genitor faciet, sectabitur omnia natus.

640 Namque idem nato manifestat cuncta videnda,
Et potiora dehinc tribuet miracula rerum.
Sicut enim genitor demortua corpora reddit
Ad claram vitae lucem, sic omnia natus,
Quae volet, ad superos surgentia corpora ducet.

V A R. L E C T.

637. Rom., Ald., Bas. referunt hunc versum *Verborum meritis dabitur sub iudice vita*, et omittunt versum sequentem. Ott. solum habet *Verborum meritis dabitur sub iudice poenae*, supra *poena*, et in principio paginae idem versus describitur cum voce *poena*. Hic solus versus *sub iudice poena* extat in Torn. In Reg. sunt hi duo *Verborum meritis veniet sub iudice vita*, — *Verborum meritis dabitur sub iudice poena*. In Dauentr. inuerso ordine *Verborum meritis veniet sub iudice poena*, — *Verborum meritis dabitur sub iudice vita*, sed mendose *sub indice vita*. Poelm., Hadam., Fabr. *Verborum meritis dabitur sub iudice vita*, — *Verborum meritis veniet sub iudice poena*. Matth. cap. 12. vers. 37. *Vnusquisque enim verbis suis iustificabitur, aut verbis suis condemnabitur*. Hinc scriptura Reg., aut Hadam. praefenda est. Praeterquamquod frequentes erant apud veteres poetas istiusmodi repetitiones.

639. Bas. *faciat*: lege *faciet*.

641. Ottob. a pr. m. *tribuit*: a sec. m.

N O T A E.

num: nam et medicamenta venena sunt. Cicero pro Cluentio cap. 54. ex veteri lege; *Qui venenum malum fecit, fecerit*.

637. Sabatierius observat, Iuencum praetermisisse vers. 36. Matthaei: *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii*. Sed Iuencus hoc, et seq. vers. satis senten-

tribuet cum reliquis mss., et editis:

642. Ott., Ald., Bas. *emortua*. Reg., Hadam., et plerique editi *demortua*. Rom. male *genitor sua mortua corpora*. Verbum Ciceronis est *demortuus*; sed mihi non displiceret *emortua* in Iuenco, de quo vocabulo confer, si lubet, quae notavi ad Dracontium libr. 2. vers. 623. Solemne est nostris christianis poetis, ut ratione caesurae breuem producant: quod fortasse ut effugeret aliquis librarius, mutavit *genitor emortua* in *genitor demortua*. Sed quoniam fide codicis ms. Reg. tueri possumus *demortua*, id libenti animo retinemus. Ott. *reddet*: alii *reddit*.

644. Reg. *ad lumen surgentia*. Ald. *ducit*, quod fuit in Ott., ex quo factum *ducet*, quae est communis lectio. Lege-rem, si per mss. liceret, *Quae vult, ad Superos surgentia corpora ducit* ex Ioann. cap. 5. vers. 21. *Sic et Filius, quos vult, viuificat*. Reuschius fatetur, in graeco textu esse tempus praesens, sed putat, Iuencum ad iudicium nouissimum id retulisse.

tiam hanc ipsam Euangelii comprehendit.

639. CAPVT XXV. *Quaecumque Pater fecerit, facturum et Filium, et nunc esse horam, qua mortui audient vocem filii dei, et alia item multa dicit Iesus Iudaeis*. Ioann. cap. 5. vers. 19. etc. *Sectabitur* idem est, ac *faciet*, imitabitur, exequetur.

- 645 Nec genitor quemquam vestri , se iudice , quaerit ,
 Sed dedit haec nato quaerendi iura per orbem ,
 Gloria quo maneat similis natoque , patrique .
 Namque repulsus erit vestro si natus honore ,
 Improbitate pari genitorem despicietis .
- 650 Sed cui nostra fidem sermonis gratia figit ,
 Mox me mittentis genitoris dona patescent .
 Aeternamque dabit praesens constantia vitam .
 Iudiciumque illi non est , sed migrat ab atra
 Morte procul , lucisque vicens ad limina tendit .
- 655 Adueniet tempus , quum mortua corpora vocem

V A R L E C T .

645. Reg. , Rom. , Poelm. pro d. s. *quemquam vestri* . Ott. *quicquam vestri* . Plures editi *quemquam vestrum* . Reg. *quaerit* , ceteri *quaeret* . Magis accedit ad verba Euangelii *quaerit* . Ioann. cap. 5. vers. 22. *Neque enim Pater iudicat quemquam : sed iudicium omne dedit Filio* .

650. Fabr. *figit* cum Poelm. , et Ottob. a pr. m. , ex quo in Ott. videtur factum *figet* , quod habent alii mss. , et editi . Ioannes ait : *Qui verbum meum audit , et credit ei , qui misit me* . Reuschius textum sacrum secutus , cessante enallage , quam in praecedentibus admiserat , praesens pro futuro recepit . Nec refert , quod vers. seq. sit *patescent* . Ita enim latini loqui amant , *Si das , accipies* .

651. Codex Vn. *Mox me emittentis* . Reuschius ex codd. restituit *dona patescent* , quod nostri mss. Rom. , Reg. , Ott. comprobant . Veteres editiones *dona videbit* . Omisit Iuuenicus dandi casum *ei* ; quod

aliis etiam scriptoribus familiare est .

652. In Ottob. a pr. m. videtur fuisse *Aeternumque* , quod more aduerbii non esset contemnendum .

654. Torn. , Rom. *lumina* , quod Schottgenio displicet . Plerique mss. , et editi *limina* . Non dissimulabo tamen , l. h. vers. 519. a Iuuenico dictum *lumine lucis* .

655. Reg. , Ott. , Rom. *tempus , quum mortua* . Ald. , Hadam. , Poelm. , Fabric. *tempus , quo mortua* . Accommodatius videtur ad textum Euangelii *quum* , quam *quo* . Ioannis cap. 5. vers. 25. *Amen , amen dico vobis , quia venit hora , et nunc est , quando mortui audient vocem filii dei* : et in versione antiqua ex ms. Cantabr. apud Sabatierium : *Quoniam venit hora , et nunc est , quum mortui audient etc.* Non tamen ineptum est *quo* : simili enim modo nonnulli Patres eum locum exhibent .

N O T A E .

645. Notandus est ablativus absolutus *se iudice* , nempe ipse iudex . Plura similia ex Auito , Aratore , Fortunato profert Arnzenius ad Sedulium l. 4. v. 8. *Se iudice , praestat* . In inscriptionibus non rarum est *se viuo , fecit* . *Quaerit* , in quaestionem vocat , inquit in quemquam . Satis

vulgata est haec significatio verbi *quaero* : ex quo *quaestio* , et *quaesitores* dicuntur .

648. *Repulsus honore* pro *repulsus ab honore* . Ovidius 3. Amor. eleg. xi. v. 9. *Ergo ego sustinui foribus tam saepe repulsus etc.* Adde Horatium serm. l. 2. sat. 7. *Foribusque repulsum — Perfundit gelida* .

Accipient nostram, et vitam cum voce tenebunt.

Nam sicut genitor vitam sibi possidet in se,

Sic tribuit nato vitam, et ius dicere iussit

In terris, hominis quoniam de corpore venit.

660 Nec vobis mirum videatur, corpora cuncta

Vocis ad auditum propriis exurgere bustis,

Iustorumque animas rediuvio corpore necti,

Iudicioque graui miseros exurgere prauos.

Nec mihi iudicium tribuit mea sola potestas;

665 Arbitrio quoniam genitoris cuncta iubentur,

Qui me iustitiam terris disquirere iussit.

Namque ego si proprio testis pro nomine surgam,

Falsa loquar; aliusque itidem quia testis habetur

V A R. L E C T.

657. Rom. *genitor sibi vitam possidet*: alii *genitor vitam sibi possidet*.

659. Reg., Rom., Poelmann. pro d. s. *In terras*, quod edidit Reuschius, quia Ioannes indicare vult reum, non locum iudicii. Ott. cum plerisque editis *In terris*, quod retinuit Gallandius. Nonnulli sic interpungunt *ius dicere iussit*, — *In terras hominis*, vel *In terris hominis*. Ald., Dauentr., Bas., Torn., Gallandius *cum corpore*. Mss. nostri cum Hadamar., et multis aliis editis *de corpore*. Sententia eadem est.

662. Hi duo versus *Iustorumque*, *Iudicioque* omissi erant in Ott., sed suppleti sunt eadem veteri manu in fine paginae.

663. Torn. *Iudicioque graui*: corrige *Iudicioque*.

664. Torn. cum mss. Reg., Rom. *tribuit*: Ott. *tribuat*: editi plures *tribuet*. Reg. *voluntas*: alii *potestas*. Vtraque lectio sustineri potest. Ioannis cap. 5. v. 30. *Non possum ego a me ipso facere quidquam. Sicut audio, iudico: et iudicium meum iustum est: quia non quaero voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me*. Magis placet *tribuit*, quam *tribuet*: reiiciendum vero est *tribuat*.

668. Reg., Ott., Dauentr., Ald. *Falsa loquar, aliusque itidem quia*. Sic Rom., sed *inde* minus bene pro *itidem*. Hadam., Poelm., Fabr. *Falsa loqui possem: ast alius*

N O T A E.

656. *Accipient*, audient, intelligent. Obuia haec significatio verbi *accipio* apud Ciceronem, et alios. *Tenebunt*, assequentur. Vsus verbi *teneo* mirum quantum patet. Hic est *obtinebunt*. Obtinebunt ergo vitam cum voce, cum dicto, vt supra v. 597.

659. Ioannes loc. cit. *Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est*. Christus filius est hominis, quia ex

Maria virgine natus est, adeoque hominis de corpore venit.

663. *Miseros prauos*: vt l. 4. vers. 304. *Aeternum miseri poena fodientur iniqui*. Vide lect. var. ad v. 237. l. h. *Miseri fugere superbi*.

666. Ioannes: *Quia non quaero voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me*.

Pro

Pro nobis, recte mihi talia temnere fas est.

670 Nam veris operum signis manifestior omni

Luce nitet praesens nostris testatio factis.

Talia concedens genitor mihi testis adhaeret,

Qui me dimisit terris sua ponere iussa.

Huius enim vocem nunquam comprehendere quistis,

675 Nec speciem propriam concessit visere vobis.

Nec sermo ipsius potuit per vestra sedere

Pectora, credendi quoniam substantia nulla est.

Quaeratur veterum scriptorum lectio vobis,

Perpetuam cunctis vitam quam ferre putatis.

V A R. L E C T.

quia. Sic Torn., sed est pro *ast*. Sabatierius edidit *Falsa loqui possem: est alius, qui testis habetur*, nescio, an casu, an de industria: nam in mss., et editis solum reperio *quia testis*. Verba apud Ioannem cap. 5. vers. 31. sunt: *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum*. Itaque retineo *Falsa loquar*. Illico vers. seq. *Alius est, qui testimonium perhibet de me, et scio, quia verum est testimonium, quod perhibet de me*. Fortasse legendum est *Falsa loquar, alius itidem quia testis habetur*, omissa coniunctione *que* post *alius*, quae superflua est. Ratione caesurae produci potest secunda in *loquar*, et tertia in *alius*, quod non aduertentes librarii lectionem veram corruerunt.

669. Ald. *Pro vobis*: emenda *Pro nobis*. In Bas. *tum vero* mendum pro *te-*

mnere. Reg. *semper* pro *recte* non male. Rom. *temnere talia*, sed corrupte *tenere* pro *temnere*. Plerique mss., et editi *talia temnere*.

672. Ott. *testes*, bene ibidem correctum per *testis*.

673. Rom., Ald., Fabr. *demisit*: alii *dimisit* eadem significatione.

676. Rom. *poterat*: Ott. cum plerisque *poterit*, pro d. s. *potuit*. Bene est *potuit*: sed suspicabar *potis est*: quam phrasin nonnulli librarii non intelligentes in quibusdam mss. exemplaribus, aliam lectionem inuenerunt. Verba Ioann. cap. 5. vers. 38. tempus praesens innuunt: *Et verbum eius non habetis in vobis manens*.

679. Reg. *Perpetuam cuncti vita quam*, et glossa in *putatis = vobis*, quod aut obscurum, aut corruptum est. Rom. *Per-*

N O T A E .

669. *Talia temnere*, calumnias iudaeorum, et falsiloquia, seu falsa hominum de me iudicia.

671. *Testatio*, testimonii dictio. Verbum in Iurisconsultorum libris frequens.

672. *Adhaeret*, pro me stat, meas partes agit. Elegantissima metaphora, ait Reuschius.

675. Ioannes loc. cit. *Nec speciem eius vidistis*. Versio vetus in nonnullis mss., et aliqui SS. Patres paulo aliter *neque figuram eius*, vel *neque formam eius*, vel *neque faciem eius*.

676. *Per vestra sedere pectora*, vestris pectoribus insidere, infigi.

677. Ioannes: *Quia quem misit ille,*

680 Haec etiam nostrum testatur lectio donum.

Nec tamen audetis propius consistere nobis,

Ne verae vobis contingat gratia vitae.

Non mihi captatur terrenae gloria laudis.

Namque ego quod summi genitoris nomine veni,

685 Respuor a vobis: veniet sed discolor alter,

Nomine quem fultum proprio gens vestra sequetur.

Alternae vobis captatur gloria famae,

Vnius et solam fugitis disquirere laudem.

Nec vos arguerim coram genitore, sed illic

690 Accusator erit, quem spes modo vestra celebrat,

V A R. L E C T.

petuam cuncti vitam qua ferre putatis.

Id satis accedit ad textum Ioann. cap. 5.

vers. 39. *Scrutamini scripturas, quia vos*

putatis in ipsis vitam aeternam habere.

Communis lectio eodem recidit *Perpe-*

tuam cunctis vitam quam ferre putatis.

682. Mss. Rom., Reg., Ott. *Contingat*

gratia vitae. Editi *contingant gaudia vitae.*

684. Reg., Rom., Ottobon. *Namque ego*

quod summi: hoc ipsum videtur voluisse

Aldus in nexu literarum. Alii *Namque*

ego, qui summi.

685. Mss. nostri cum Ald., Bas., Da-

uentr. *Respuitur vobis*, et glossa in Reg.

scilicet mea praedicatio. Vel intellige,

respuitur a vobis, quod ego veni etc. Alii

habent *Respuor a vobis:* quod concinit

verbis Ioannis cap. 5. vers. 43. *Ego veni*

in nomine Patris mei, et non accipitis me.

Poelm., Fabr. *veniet sed dyscolus alter:*

sic Ald., Dauentr., Bas., Badius, Hadam.,

qui scribunt *dyscolus.* Nostri codices mss.

Rom., Ott. a sec. m., vel pro d. s. cum

Torn., Reuschio *veniet sed discolor alter:*

quod magis placet, quasi varius, diuersus,

dissimilis. Cap. cit. Ioann. vers. eod. 43.

Si alius venerit in nomine suo, illum ac-

cipietis. Nullus hic est locus vocabulo

dyscolus, prauus, difficilis, quod ad bar-

bara a Forcellino reiectum est. In mem-

branis vaticanis Reg., et Ottob. a pr. m.

veniet sed decolor alter, quasi turpis.

Sic. Cant. vnus.

687. Editi, et mss. *Alternae in vobis.*

Vera tamen mihi lectio est *Alternae vo-*

bis captatur, vt vers. 683. *Non mihi ca-*

ptatur terrenae gloria laudis. Sacer tex-

tus: *Quomodo vos potestis credere, qui*

gloriam ab inuicem accipitis, et gloriam,

quae a solo deo est, non quaeritis? Forte

Alternis vobis.

689. Rom., Ald., Hadamar. *Nec vos:*

Poelm. cum aliis *Ne vos*, pro d. s. *Nec*

vos. Vtrumuis elige.

N O T A E.

huic vos non creditis. Varius est vsus hu-

ius vocis *substantia* apud Iuuenicum. Vi-

de l. 1. vers. 416. Cyprianus De bono pa-

tientiae p. 216. patientiam vocat *sustinen-*

di, tolerandique substantiam.

688. Sacer codex: *Et gloriam, quae*

a solo deo est, non quaeritis. Cantabr. *Et*

gloriam ab unico deo non quaeritis. Hila-

rius libr. 9. de Trinit. *Et honorem eius,*

qui est solus deus, non quaeritis. Huic le-

ctioni fauet Iuuenicus.

690. Ioannes: *In quo vos speratis.*

Moses , quem fidei nullo seruatis honore .

Eius enim scriptis vester si crederet error ,

Crederet et nobis , Mosei quem scripta frequentant .

Talia tum contra scribarum verba sequuntur :

695 Vocibus indubitata fides comitabitur istis ,

Si virtus certis firmet miracula signis .

Ille dehinc : Polluta malis generatio quaerit

Signa sibi : rebus stabunt sed signa futuris ,

Namque propheta cauo quantum sub pectore ceti

700 Temporis absumpsit , terrae in penetralibus altis

Progenies hominis tantum demersa manebit .

Adueniet tempus , quum surget reddita vitae

Gens hominum , propriis in fletum dedita gestis .

Haec istam digno damnabit crimine gentem ,

V A R. L E C T.

691. Alii *Moyzes* , alii *Moses* scribunt .
Ald. , Poelm. pro d. s. *seruastis* : plerique *seruatis* .

693. Reg. *Mosei* , Ott. *Moysei* , Rom. *Moysi* , alii *Mosi* , quod in editis maxime apparet .

697. Ott. *Polluta malis* , quod a Fabricio post Dauentr. editum est : ceteri *Polluta magis* . Matthaeus : *Generatio mala , et adultera signum quaerit etc.* Koenigius coniiciebat etiam *Polluta malis* ex l. 4. vers. 564. *Polluta malis consurgat in iras - Relligio* .

700. Reg. *absunit* : retine *absumpsit* , Ott. *penetrabilibus* : ita etiam Reg. , sed in hoc scite correctum *penetralibus* .

701. Ald. *diuersa* , quod error videtur pro *demersa* .

702. Poelm. *Aduenit tempus* : Rom. cum plerisque *Adueniet tempus* , quod consentaneum est verbis Euangelii Matth. cap. 12. vers. 41. *Viri Niniuitae surgent in generatione etc.* Ex quo reiici debet *surgit* in Rom. , et legi *surget* cum aliis .

704. Rom. *Nec istam* : lege *Haec istam* .

N O T A E .

692. *Si crederet error* : si vos , qui nunc erratis , quia non creditis , credetis , nobis etiam crederetis , adeoque cessaret error .

694. CAPVT XXVI. *Pharisaeis , signum petentibus , Ionae , et Niniuitarum signum tradit* . Matth. cap. 12. vers. 38. seqq. , Luc. cap. XI. vers. 29. , Marc. cap. 8. v. XI.

695. *Comitor* cum *datiuo* , vt libr. 4. vers. 219. *Et sponso tantum comitatur fa-*

ctio prudens . Consule lect. var. ad eum versum .

699. *Cetus* , *ceti* in singulari , *cete* in plurali .

703. *Gens hominum* , Niniuitae . Inter gentes terrae a Rabbiniis Niniuitas numerari obseruat Omeisius. *In fletum dedita* : Ouidius 2. Met. 384. *Datque animum in luctus* .

704. *Crimine* , accusatione : ita enim *crimen* non raro accipitur .

- 705 Quod maris e fundo surgentis voce prophetae
Commonita, in lacrymas Dominum proiecta reflexit.
Hic et Ionaeis monitis potiora iubentur,
Contemnitque feris animis gens impia lucem.
Et regina noti vitales surget in oras.
- 710 Illius ad specimen damnabitur effera plebes,
Finibus extremis Libyae quod venerit illa,
Vt Salomona pium, praeceptis dedita iustis,

V A R. L E C T.

705. Rom. *Sed maris*: corrige *Quod maris*.

706. Bas. *Communita* mendose pro *Commonita*.

707. Rom. *Sic et*: alii *Hic et*.

709. In Ott. ex *surgit* probe factum *surget* ex Euangelii sententia. In Rom. ad marg. pro *oras* diuersa lectio, siue correctio exhibetur *auras*: sed *oras* alii praeferunt.

710. Reg., et Ott. *speciem*, pro d. s. *specimen* cum Rom., et editis. Defendi potest *speciem*, sed praeferendum est *specimen* pro exemplo. In Rom. *plebes* cor-

N O T A E.

706. Qui lacrymis aliquid obtinere volunt, plerumque proiecti, seu prostrati flent. Caesar l. 7. Bell. Gall. cap. 26. *Matresfamilias repente in publicum procurrerunt, flentesque proiectae ad pedes suorum*; et l. 3. Bell. ciuil. cap. 98. *Passisque palmis, proiecti ad terram, flentes ab eo petierunt salutem*. Reuschius ex Liuiio allegat, *Se in muliebres fletus proiicere*: explicat vero *reflexit*, animum ad Dominum reuocauit, vel mente Dominum respexit. *Reflecto* proprie est incuruo.

707. Ioannes: *Et ecce plusquam Iona hic*. Hilarius in Psalm. 2. *Et ecce maior Iona hic*. Sed ex textu graeco constat, *hic* in latinis versionibus non esse pronomen, sed aduerbium, videlicet *hoc in loco*. Recte ergo Iuuenius per aduerbium reddit, et explicat, *Hic et Ionaeis monitis potiora iubentur*.

rigi videtur per *proles*. Reliqui *plebes*.

712. Reg. *Vt Salomona regem*: metri lex id prohibet, fortasse praestiterit legere *Vt Salomon regem*. Sed quum idem Reg. pro d. s. referat *Vt Salomona pium*, consentientibus aliis mss., et editis, id sane retineamus, accipiamusque *pium* pro pacifico, miti: de qua significatione huius vocis plura dixi in notis ad Dracontium libr. 1. vers. xi. Nonnulli scribunt *Solomona*, et paulo post *Solomone*, quod etiam accidit in quibusdam veteribus exemplaribus Bibliorum, nimirum ex graeco textu. Confer var. lect. ad v. 680. l. i.

709. Itala Versio, et Vulgata constanter exhibent *regina austri*. Idem ventus, qui latinis auster dicitur, graecis est *notus*, quo vocabulo poetae latini frequenter vtuntur. Quod Iuuenius ait *vitales surget in oras*, sacer textus refert *surget in iudicio*.

710. *Ad specimen*, comparatione facta cum ea. Omeisius commentatur, ad illius respectum, probationem, exemplum.

711. Matthaeus ait: *Quia venit a finibus terrae*. Iuuenius Libyam designat. Eam reginam, *Nicaulam* nomine, ex Aethiopia Hierosolymam adiisse multi narrant. Alii eam Arabiae reginam fuisse aiunt, et ab Arabibus *Balkis* nuncupatam memorant. Iuuenius priorem opinionem tenet, et Libyae nomine vniuersam Africam intelligit, vt Virgilius l. 1. Georg. vers. 240. *Mundus vt ad Scythiam, Rbi-*

Audiret : potior nunc est Salomone potestas ,

Et tamen obtusae caecantur pectora plebis .

715 Expulsus siquando fugit de pectore daemon ,

Quem turbat sanctus purgato corpore flatus ,

Ille venenatis collustrat passibus oras ,

Qua nulla excurrit fontani gurgitis vnda ,

Nec requiem placidae sedis sibi repperit ardens .

720 Tunc repetit suetae sitiens habitacula mentis .

At si forte suis obnoxia corda venenis ,

V A R. L E C T.

714. Reg. *Et tamen obtuso caecatur pectore plebes* . Alii *Et tamen obtusae caecantur pectora plebis* ; sed in Ott. scribitur *obtunsae* , quod perinde est . Nec mihi displiceret *Et tamen obtusa caecantur pectora plebis* . Virgilius 1. Aen. 571. *Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni* .

715. In Ott. fuit *expulsis* , bene inde factum *expulsus* .

716. Reg. , Ott. *purgato pectore* . Ott. pro d. s. , Dauentr. , Ald. *purgato corpore* . Rom. *purgato e pectore* . Poelm. , et alii editi *purgato e corpore* . Codex Vn. *Quem purgat sanctus prolato e corpore flatus* , vbi forte legendum *proluto e corpore* , vt coniicit Reuschius : qui tamen commodum sensum inde erui posse negat , vt de pleonasmo ne quid dicamus .

717. Torn. *venenatus* : ita etiam edidit Aldus , sed in Emendatis recte correxit *ve-*

nenatis : id enim longe elegantius est .

719. Aldus cum aliis editis *Si requiem placidae sedis non repperit, ardens* . Mss. Reg. , Ott. , Rom. *Nec requiem placidae sedis sibi repperit ardens* , sed in Reg. *placitae* pro *placidae* . Scriptura nostrorum codicum magis congruit Euangelii verbis Matth. cap. 12. vers. 43. *Ambulat per loca arida , quaerens requiem , et non inuenit* . Reuschius mauult *Si pro postquam, quum* : quia Iuuenius numero oratorio conclusit , quae dictione simplici grammatica Christus protulit .

720. Reg. *repetit suetae quaerens habitacula* , sed corrupte *habicula* pro *habitacula* : alii omnes *repetit suetae sitiens habitacula* .

721. In Ott. videtur prius fuisse *Ac si* pro *At si* . Rom. *Et si* .

N O T A E.

phaeasque arduus arces — Consurgit , premitur Libyae deuexus in austros . Ex Libris Reg. solum constat , reginam Saba eam dictam .

713. Matthaeus : *Et ecce plusquam Salomon hic* , vbi *hic* est aduerbium , vt paulo ante vers. 707. Ac potuit sane scripsisse Iuuenius : *Audiret : potior hic est Salomone potestas* . Sententia fere eadem cum nunc . Sed si alio modo , quem dixi , Iuuenius scripsisset , nihilominus excripto-

res eius rei ignari versum corrupissent .

716. *Turbat* , exturbat : verbum simplex pro composito . *Sanctus flatus* , quia christiani in more habent in exorcismis insufflare daemones : de quo vide comment. ad Prudentium hymn. 10. Perist. vers. 920. *Insufflat , ipsos ceu videret daemones* .

720. *Suetae mentis* , vt libr. 1. v. 150. *Mox etiam assuetam penetrant spiracula mentem* .

- Ornatuque leui ridentia limina cernit ,
 Associat septem similes glomerando furores
 Vis inimica homini , penetratque in viscera serpens .
 725 Sic genus hoc vero sensu quum degener errat ,
 Vineula perpetuis deflebit subdita poenis .
 Atque ea dum populis vitalia dicta frequentat ,
 Pro foribus mater cum fratribus astitit illic ,
 Et miscere foris sermonem cominus orat .
 730 Talia tum matris mandatis dicta remittit :
 Hic mecum genitrix , mecum germana residunt
 Corpora . Nam patria impletur cuicumque voluntas ,

V A R. L E C T.

723. Poelm. , Had. *similis* . Rom. cum plerisque editis *similes* .

724. Editi *homini* . Mss. Rom. , Reg. *hominis* : ita etiam fortasse fuit in Ottob. , ubi nunc est *homini* . Praeferam *homini* . Rom. *penetrat qui viscera serpens* : retine *penetratque in viscera serpens* .

725. Ott. *Sic genus hoc vero mentis quum degener errat* : alii *sensu pro mentis* . Suspisor *hoc veri sensu quum* . Reuschius in suis mss. inuenit etiam *vero mentis* , quam lectionem non inconcinnam dicit , nempe *a vero* , *a veritate* . Ante hunc versum *Sic genus* in Rom. legitur hic alius abnormis *Sic erit haec generatio deteriora priorum* . Idem versus cum hoc solo discrimine *Sic ista generatio etc.* extat in Reg. post hunc versum *Sic genus* . Fortasse aliquis versus a poeta additus fuit , ut

explicaret verba Matth. cap. 12. vers. 45. *Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus* . Nam quae sequuntur , *Sic erit et generationi huic pessimae* , comprehenduntur his duobus versibus , *Sic genus* , et *Vincula* .

727. Poelm. pro d. s. *Atque haec* , in textu *Atque ea* . Ald. , Bas. , Rom. *dum* : alii *quum* .

729. Ott. a pr. m. *misceri* : probe factum *miscere* .

731. Ott. a sec. m. *resident* : verum lex metri exigit *residunt a residuo* , *residis* . Virgilius libr. 8. vers. 467. *Congressi iungunt dextras , mediisque residunt Aedibus* . Sic alii vulgo . In Reg. glossa , aut diuersa lectio est *mecum et germana* pro *mecum germana* .

732. In Rom. ad marg. annotatur tam-

N O T A E.

722. *Ridentia* ; nota , sed elegans metaphora .

723. *Glomerando* : confer not. ad vers. 579. *Furores* , spiritus nequiores se , ut ait Matthaeus , vel spiritus furentes , ut *scelus* pro *scelesto* .

727. CAPVT XXVII. *Matrem* , et *fratres esse eos* , *qui audiunt* , et *faciunt verbum dei* . Matth. cap. 12. vers. 46. etc. ,

Marc. cap. 3. vers. 31. , Luc. cap. 8. v. 20.

728. *Pro foribus* : consule lect. var. ad vers. 299. huius libri .

729. Et foris orant miscere cominus sermonem . Matthaeus : *Stabant foris , quaerentes loqui ei* .

731. *Germana corpora* : sic l. 4. v. 20. *Septem germana fuerunt* – *Corpora* . Vide not. ad vers. 157. l. h.

Ille meo proprium connectit sanguine corpus ,
Et matris , generisque mei sub nomine habetur .

735 Progreditur templo terrarum lumen Iesus ,
Et maris extrema , terraeque resedit in ora ,
Innumeraeque illuc plebis fluxere cateruae .
Ille sed excelsam scandens , quae proxima , puppim ,
Litora complenti depromit talia plebi :

740 Ecce sator proprio commendat semina ruri ,
Illa cadunt diuersa solo , sortemque locorum
Pro virtute ferunt . Nam sicubi trita viarum

V A R. L E C T.

quam diuersa scriptura *propria* , et cuius-
cumque pro *patria* , et cuiuscumque : vtrum-
que ineptum . Sententia clara est apud
Matth. cap. 12. vers. 50. *Quicumque enim*
fecerit voluntatem Patris mei , qui in cae-
lis est , ipse meus frater , et soror , et
mater est .

735. Schoettgenius volebat *Egreditur*
tecto , quia Matthaeus ait : *In illo die ex-*
iens Iesus de domo , sedebat secus mare .
Multi codices mss. Versionis Italicae o-
mittunt *de domo* . Nihilominus probabilis
est coniectura Schoettgenii , nisi dicamus ,
Iuuenicum verba illa *de domo* exposuisse
de domo dei , seu templo .

736. Torn. *residit* : melius *resedit* .

737. Rom. *cinxere* pro *fluxere* : fortas-
se illum *plebis cinxere* .

738. Reg. , Rom. *scandens in proxima*
puppim . Ott. , Hadam. , Poelm. in textu
scandens , quae proxima , puppim . Ald. ,
Poelmann. pro d. s. *scandens celeri pede*
puppim .

739. Torn. mendose *complectit* pro
complenti .

N O T A E.

733 *Connectit* de coniunctione consan-
guinitatis . Tacitus Annal. l. 4. cap. 66.
Claris maioribus , et Varo connexus .

735. CAPVT XXVIII. *Sedens in na-*
uicula Iesus , turbis parabolas exponit .

740. Ott. *propria* : alii *proprio* . Scri-
ptura *propria* confirmatur ex Lucae cap. 8.
vers. 5. *Exiit , qui seminat , seminare se-*
men suum . Accedit versio Itala in ms.
S. Germani 1. apud Sabatierium : *Ecce*
exiit , qui seminat , seminare semen suum :
et in ms. Cantabr. *Exiuit seminator se-*
minare semen suum , et in graecis exem-
plaribus : Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τὸ σπέρμα
τὸν σπέρμα αὐτοῦ : et auctor operis imper-
fecti in Matth. hom. 25. *Exiuit seminator*
seminare semen suum . Lectio communior
est *proprio* , quae etiam comprobatur ex
v. 798. 816. , et Ambrosio in Psalm. 36. *Ecce*
exiit , qui seminat , seminare agrum suum .

741. *Diuersa* melius , quam *diuisa* in
nonnullis apud Reuschium : illa enim se-
mina non quidem in se , sed pro varia
sorte , seu conditione soli diuersa erant ,
seu diuerso modo proueniebant . In Bas.
sole error est pro *solo* . Hadam. , Poelm.
in textu , Fabr. *sortesque* . Mss. , et ple-
raeque editiones *sortemque* .

742. Dauentr. , Westh. in textu , Ald. *ete-*
nim si ubi trita . Reg. , Ott. . *nam sic*

Matth. cap. 13. v. 1. seqq. , Marc. cap. 4.
vers. 1. , Luc. cap. 8. vers. 5.

736. Recte litus vocat *extremam ma-*
ris , terraeque oram .

Sub pedibus solido densetur limite tellus ;
Aeriis auibus nuda dant semina praedam .

745 Ast vbi pertenui velantur puluere saxa ,
Farra quidem viridem depromunt germinis ortum ;
Sed quia nulla subest siccis substantia glebis ,
Inserto arescunt radicum fila calore .
Cunctaque mox apicum labuntur acumina letho .

750 Seminibusque aliis contingunt aspera rura :
Sentibus hic , spinisque feris velocius exit

V A R. L E C T.

vbi trita . Rom. , Westhem. ad marg. , et multi alii editi *nam sicubi trita* . Rom. minus bene *serunt* pro *ferunt* .

743. Codex Vn. non incongrue *solito* pro *solido* .

744. Hadam. , Poelm. *dant vilem semina* . Ott. a sec. m. *auibus nudam dant semina* , Ald. *auibus dant nudam semina* . Reg. *auibus dant nuda semina* male ; nec melius Rom. *auibus dant nudaque semina* . Reuschius cum Aldo facit , et hunc verborum , et sententiae ordinem collocat : Sicubi tellus densetur sub pedibus solito , vel solido limite , trita viarum dant , exponunt semina , praedam auibus . Vix dubito , quin legendum sit *auibus dant nudam semina* , aut *auibus nudam dant semina* , aut potius *auibus nuda dant semina* , scilicet a in *nuda* producto ratione caesurae , quod frequens est christianis poetis . Sententia liquet ex cap. 13. Matth. vers. 4. seq. *Et dum seminat , quaedam ceciderunt secus*

viam , et venerunt volucres caeli , et comederunt ea . *Alia autem ceciderunt in petrosa , vbi non habebant terram multam etc.* Semina ergo , quae ceciderunt secus viam , nuda erant , quia terra non erant cooperta , quum eo loco neque aratro subacta fuerit terra : adeoque facile volucres caeli ea comederunt . Hanc interpretationem confirmat versus sequens , *Ast vbi pertenui velantur puluere saxa* : eandemque eodem vocabulo Prudentius expressit vers. 1031. libr. 2. contra Symm. *Et ne iacta viae spargantur in aggere grana : — Haec auibus quia nuda patent , passimque vorantur* .

746. Coniciat aliquis *viridis depromunt germinis* .

747. Reg. *subest duris substantia* : editi *subest siccis substantia* . Rom. *subest succi substantia* : quae lectio si vera non est , certe acumine non caret .

750. Melius *Seminibus aliis* .

N O T A E.

743. Sensus est : Sicubi , vel vbi tellus trita viarum solido limite sub pedibus densetur etc. ; vel etiam ; tellus trita sub pedibus densetur solido limite viarum . *Densetur* hoc loco est a *denso* , *densas* . Dicitur etiam *denseo* , *denses* .

747. *Substantia* hic accipitur pro succo , in quo aristae vita consistit . Confer vers. 631. l. 1.

748. *Filum* de re quapiam subtili , et

filo simili dicitur . Ovidius l. 1. Fast. vers. 342. *Nec fuerant rubri cognita fila croci* . Martialis libr. xi. epigr. 53. *Porris fila resecta suis* . Columella libr. 10. vers. 375. *Asparagi corruda simillima filo* .

749. *Labuntur letho* , moriuntur : metaphora nota de herbis , quae arescunt . *Apicum acumina* , acumina aristarum . Intelliguntur aristae ipsae , culmi ,

Robo-

Roboris augmentum, frugemque internecat angens.
 Vberibus vero quae dantur semina glebis,
 Illa ferunt pulchram segetem, cui laeta frequentat
 755 Incrementa sui centeno copia foetu.
 Audiat haec, aures mentis qui gestat apertas.
 Talia discipuli mirantes dicta, requirunt,
 Implicitis populo cur clauderet omnia verbis.
 Ille sed, admota credentum plebe, profatur:
 760 Vobis, qui firmo robustam pectore mentem

V A R. L E C T.

752. Bas. *augens*: quod emendandum est per *angens*.

753. Rom., Ald., Bas., Fabr. *dantur quae*: alii *quae dantur*.

754. In Reg., et Ott. videtur a pr. m. fuisse *frequentant*. At sensus postulat *frequentat*. In Rom. satis clare est *frequentant*, cum hac tamen distinctione *cui laeta frequentant* — *Incrementa sui, centeno copia foetu*.

755. Torn. *centena*: lege *centeno*, ut metro, sensuique consulas.

759. Rom. *ammota credentum plebe profatus*. Suspiciari aliquis possit, an legere oporteat *amota*. Postea quidem inter discipulos, et plebem in fine parabo-

lae haec fit distinctio vers. 796. *Haec tum discipulis, plebique haec insuper addit*; et clarius libr. 3. vers. 74. seqq. *Ille ubi credentum turbas in valle remota* — *Conuenisse videt* *Discipuli Christo suadent dimittere turbas*. Reuera Reuschius legit *amota*, idque ex mente poetae rectius esse iudicat. Non tamen ausim mutare *admota* in *amota*, praesertim quia ea, quae in Euangelio, et Iuueno sequuntur, non apte cadunt in plebem credentum, nisi credentes dicantur ii, qui vers. 772. *Auribus assistunt clausis, oculisque grauat*. Iuuenus *plebem*, et *populum* de discipulis saepe dicit. Confer l. 2. v. 564., l. 3. v. 494., l. 4. v. 52.

N O T A E.

752. In Reg. glossa *angens* — *suffocans*. Scilicet augmentum spinarum angens, seu suffocans internecat frugem. Idem accusatiue *frugem* regitur a verbo *internecat*, et a participio *angens*: quod saepe in Iuueno observatur. Barthius libr. 35. Aduers. cap. 19. col. 1621. aduertit, in hoc Iuueni versu *internecare* esse necare, aut enecare. Eodem verbo vsus est Prudentius Apoth. praefat. 2. vers. 49. *Ne forte culmum fibra inanis spiceum* — *Simul reuulsa internecet*. De verbo *angens* pro *suffocans* disserit idem Barthius l. 24. cap. 19. col. 1272. seq. Columella l. 10. *herbam angentem* nominat. Proprie an-

gere est strangulare, suffocare, sed translate sumitur pro contristari, vexare. Simile quid accidit in *suggillo*, quod est strangulo, suffoco, et translate molestia afficio, constringo. Ex quo intelligitur, quod ait Lucas cap. 18. vers. 5. *Tamen quia molesta est mihi haec vidua, vindicabo illam, ne in nouissimo veniens suggillet me*. Confer, si placet, Ducangium verbo *suggillo*, et not. ad l. 3. v. 448.

754. *Pulchram segetem*: dictum de eo epitheto ad vers. 150.

756. *Gestat*, eiusdem fere significationis, ac *gerit*.

- Ad capienda dei penetralia constabilistis,
 Concessum est adytis penitus consistere regni.
 Illis pro merito clauduntur lumina mentis.
 Siquis habet dignus, capiet potiora redundans.
 765 Qui vero expertes caelestis muneris errant,
 Amittent etiam, proprium quodcumque retentant.
 Iccirco obscuris cooperta ambagibus, illum
 Praestringit populum sermonis gratia nostri,
 Vt dictum Isaiae merita de plebe recurrat.
 770 En populi mentes velantur ad omnia crassis

V A R. L E C T.

763. Reg., Rom., Poelm. pro d. s. *lumina mentis*. Ottob. *limina mentis*. Ald. cum plerisque editis *limina vitae*. Magis ex Euangelii sententia est *lumina mentis*. Matth. c. 13. v. xi. *Vobis datum est nosse mysteria regni caelorum, illis autem non est datum*. In aliis versionibus veteribus, *Scire arcana dei, scire mysterium regni caelorum*. Tertullianus libr. De praescript. cap. 22. *Illis datum est cognoscere arcana, quae populo intelligere non liceret*. Koenigius praefert *limina vitae*, quia praecessit *consistere adytis*, et l. 4. v. 443. Iuuenius ait: *Si nunquam terris tetigisset limina vitae*.

764. Mss. Reg., Rom., Ott. cum Ald., Dauentr. *Siquis habet dignus*. Hadam., aliique editi *Siquid habet dignus*. Praefero *Siquis* ex loc. cit. Matth. v. 12. *Qui enim habet, dabitur ei*. In Reg. sic legitur hic versus *Siquis habet dignus meri-*

tis, potiora capesset: correctum videtur *mentis pro meritis*.

768. Editi omnes *Promitur in populum*. Mss. nostri Reg., Ott. *Praestringit populum*, Rom. *Perstringit populum*. De diuersa hac scribendi ratione *praestringo*, et *perstringo* dixi ad Prudentium v. 507. Psychom. Hoc loco *praestringit* est leuiter tangit, veluti transeundo attingit, in transcurso radit, quia gratia sermonis non plene cum populo communicabatur. Hanc significationem librarii ignorantes, e suo ingenio excipserunt *Promitur in populum*. Schoettgenius, et Reuschius edunt *Perstringit*, aut *Praestringit*, sed exponunt hebetat, obtundit, excaecat.

769. Ott. *recurrant*: quod solum posset sustineri, si legeretur *dicta pro dictum*.

770. Ald. *populi mentis*: rectius *populi mentes*.

N O T A E.

761. *Dei penetralia*: Matthaeus: *mysterium regni caelorum*. In nonnullis mss. antiquae Italicae Versionis, *arcana dei*, aut *arcana regni caelorum*.

766. *Retentant*, frequentatiuum a *retineo*, eiusdemque significationis. Sumitur etiam pro retracto, resumo.

769. *Recurrat*, verum esse ostendatur. Vide v. 215. l. i.

770. *Crassis obicibus* ex Matthaei textu: *Incrassatum est enim cor populi etc.* Apuleius init. l. i. Metam. *Tu vero crassis auribus, et obstinato corde respuis, quae forsitan vere perhibeantur*.

Obiicibus, sensu ne tangant munera vitae.

Auribus assistunt clausis, oculisque grauatis,

Ne conuersa bono sanetur noxia plebes.

Quam vestrae nunc sunt aures, oculique beati!

775 Nam multi veteres iusti, sanctique prophetae,

Quae vobis clarent, orarunt cernere dona.

Accipite ergo animis, qui sit de semine sensus.

Quisque meum verbum summas dimittit in aures,

Nec sensus recipit stabili praecepta vigore,

780 Eripit illius totum de pectore daemon.

V A R. L E C T.

771. In mss. nostris, et Ald. scribitur *Obicibus*, non *Obiicibus*.

775. Ald., Torn., Bas. *veterum*: alii *veteres*. Rom. *veteres sancti, iustique prophetae*.

776. Omeisio non displicet *optarunt cernere*, uti est in Had.

777. Reusch., Ald. *quis sit*: alii *qui sit*. Literam *s* in fine, et initio vocum concurrentem exscriptores interdum non duplicabant: quae tamen merito duplicanda, ut ait Reuschius.

778. Mss. nostri *dimittit*: editi partim *dimittit*, partim *demittit*. Hadam., Fabr., Poelm. in textu *in auras*. Mss. nostri cum Aldo *in aures*. Haec est genuina scriptura. Matth. cap. 13. v. 19. *Omnis, qui audit verbum regni, et non intelligit, venit malus etc.* Hoc est *verbum Domini summas dimittere in aures*. Nam, ut sermo bene intelligatur, debet intimas aures penetrare, et non in externa parte re-

sidere. Hoc sensu Seneca libr. 1. De ira cap. ult. *Non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod aiunt, animo inbaerere*, videlicet non penetrare. Virgilius libr. 12. v. 434. *Summaque per galeam delibans oscula, fatur*. Hinc prouerbiū *Summis labris aliquid degustare*. In eadem parabola explicanda Prudentius l. 2. contra Symm. v. 1035. *Ius caeleste Patris non summa intelligit aure, — Sed simul et cordis segetem disponit, et agri, — Ne minus interno niteant praecordia cultu*. Adisis comment. ad hunc locum.

779. Reg. *Nec velox recipit*, et glossa *desiderio feruens*. Eadem lectio extat in Rom. Editi cum Ott. *Nec sensus recipit*: intelligo *stabili vigore sensus*, siue interni auditus, aut etiam mentis, et Intelligentiae. Matthaeus: *Omnis, qui audit verbum dei, et non intelligit*.

780. Reg. *Illius eripiet totum*: Matthaeus in praesenti rapit.

N O T A E.

771. Glossa Reg. *Obiicibus — obstaculis dubietatis*. Matthaeus: *Ne quando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligent, et conuertantur, et sanem eos*. Hinc *munera vitae*, vitam.

776. *Clarent*, manifesta sunt. Libr. 4. v. 148. *clarebunt*. Nescio, cur antiquum

verbum vocet Koenigius. Lucretius l. 6. v. 937. *Quod in primo quoque carmine claret*. Claudianus de IV. Consulatu Honoriū v. 191. *Ventura potestas — Claruit Ascario*. Alio sensu *clarere* est lucere, alio illustrem, celebrem, seu clarum esse.

- Hic agro est similis, duro qui germina calle
 Exponit rapidis auibus sine fruge rapinam.
 Sunt alii, laeto qui pectore nostra receptant,
 Sed brevis est illis perceptae gratia frugis.
- 785 Nam si dura premat mentem strictura coercens,
 Continuo trepidi produnt sibi credita letho.
 His saxosus ager simili leuitate virescit.
 At spinosus ager curarum mole grauatis
 Respondet, pressant quos pondera diuitiarum.
- 790 Semina sic nostri sermonis pressa grauantur,
 Nec fructus sequitur spinarum horrore necatus.
 Pingua sic itidem paribus stant viribus arua.
 Illis, qui clare capiunt praecepta salutis,
 Quae penetrant animum sensu tractata tenaci,

V A R. L E C T.

781. Mss. cum pluribus editis *Hic agro est similis, duro qui germina calle*: quae lectio proba est; innuitur enim semen, quod secus viam accidit. Ald. *Talis agro est similis duro, qui germina farris*. Aldo concinit Basileensis editio, sed in hac desideratur qui.

785. Reg. *mentem tribulatio cordis*, quod ab aliquo fortasse factum, qui nescierit, quid sit *strictura coercens*, vel glossam in textum inuexerit. Fauet tamen huic scripturae euangelicus textus Matthaei: *Facta autem tribulatione, et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur*. *Strictura* proprie est massa ferri rudis, quae malleo stringitur: hinc ponitur a Prudentio l. 2. contra Symm. v. 286. pro ipsa tusione massae candentis, et

N O T A E.

781. *Callis* ex Seruio ad 4. Aen. v. 405. *est semita tenuior, callo pecorum praedurata*. Sumitur pro quauis via.

782. *Sine fruge*, quia antequam semen in frugem euadat, volucres illud comedunt.

786. *Produnt letho*, perdunt, quia a

metaphorice ab aliis pro quauis constrictione, seu compressione, vt a Caelio Aureliano l. 1. Acutor., et alibi. Verum in Iuuenico restituendum puto *tritura* ex textu graeco *θλίψις*, *tribulatio, tritura*.

786. Reg., Ottob., Rom., Poelm. pro d. s. *credita letho: senium*, et *mors* herbis passim tribuitur. Alii cum Aldo, et Dauentr. *credita farra*.

792. In Reg. nunc quidem est *stant viribus arua*: sed aliud apparet abrasum.

793. Ott. *clare*, pro d. s. *clara*. In Rom., et Ald. etiam scriptum est *clare*, non *clarae*, vt in plerisque editis inuenitur: et melius certe est *clare*, vel *clara*.

794. Rom. *animam*: alii *animum*. Reg., Rom. *tractata*: ita etiam fuit in Ott., sed hic factum cum editis est *tractante*.

doctrina suscepta recedunt.

789 *Pressant*, premunt. Gaudet huiusmodi frequentatiuis Iuuenicus, vt *receptant*, *retentant*.

791. Paulo post v. 801. *Culmis quum spiceus horror*. *Horror* est asperitas.

795 Centuplicemque ferunt virtutis robore frugem .

Haec tunc discipulis , plebique haec insuper addit .

Agricolae simile est regnum sublime Tonantis .

Ille iacit proprio mandans bona semina ruri :

Sed post subrepens hominum insidiando sopori

800 Trux inimicus adit , loliumque inspergit amarum .

Ecce sed ad fructum culmis quum spiceus horror

Processit , lolio messis maculata redundat .

Tum Domino famuli , mirantes talia , fantur :

Nonne bonum terrae semen per terga dedisti ?

805 Vnde igitur lolio turpi tua rura grauantur ?

Sed iam , si iubeas , messem purgabimus omnem ,

Triticeusque nitor , selecta sorde , resistet .

V A R. L E C T.

795. Rom. *Centuplicemque* : ita etiam scribitur pro *Centuplicem* . Vide comment. ad Prudentium hymn. 7. Cathem. v. vlt. *Ditatque fructus foenerantem centuplex* , ubi pariter nonnulli scribunt *centiplex* .

798. Poelm. mendose *iacet* pro *iacit* .

799. Rom. *Quod post* : alii *Sed post* . Ald. , et plerique editi *subripiens* (*homini insidiando*) *saporem* . Poelm. pro d. s. , Torn. *hominum insidiando sapor* . Ott. , Rom. *hominum insidiando sopori* : quo respicit Reg. *hominum insidiare sopori* . Sabatierius edidit *homini insidiando soporem* : sed fortasse voluit edere *saporem* . Genuina lectio est *hominum insidiando sopori* ex Matth. cap. 13. v. 25. *Quum autem dormirent homines , venit inimicus eius etc.* Verum pro *subripiens* malo *subrepens* ex coniectura . Reuschius in lectione vulga-

ta *surripiens* intelligit bona semina , quod ex Euangelio non constat , aut in lectione alia *surripiens saporem* , hoc est , sensum , et intelligentiam .

800. Hadam. , Fabr. , Poelm. scribunt *inspargit* : mss. , et alii editi *inspergit* .

801. Hadam. , Fabric. , Poelm. *culmus quum spiceus* (*horror*) - *Processit* . Mss. nostri , Ald. , Dauentr. , Bas. recte *culmis quum spiceus horror* - *Processit* : et glossa in Reg. *horror* - *asperitas* . Vide supra v. 791 .

804. Planus esset *bonum semen terrae per terga* .

807. Reg. *nitor* , *electa sorde* , *nitebit* , et glossa *seorsum lecta* . Ott. *nitor* , *selecta sorde* , *resistet* . Rom. *nitor* , *selecta sorde* , *nitebit* . Sic editi , nisi quod Hadam. , Poelm. pro *nitebit* praeferunt *ni-*

N O T A E .

797. CAPVT XXIX. *Parabola de tritico , et zizania* . Matth. cap. 13. v. 14. etc. , Marc. cap. 4. v. 26. Christianis poetis *Tonans* est deus . Confer not. ad Dracont. l. 1. v. 1.

800. Lolium amarum est . *Zizania* , ait

Cornelius a Lapide ad cap. 13. Matth. , *sua amaritie , et malignitate terram , et consequenter triticum ex ea germinans inficiunt , corrumpunt , strangulant* .

804. *Terrae per terga* : recale not. ad v. 671. l. 1.

Tum Dominus miti contra sermone profatur:

Hic dolus est, inimice, tuus, sed farra sinamus

810 Crescere cum lolio: pleno nam tempore messis

Secretum lolium connexo fasce iubebo

Ignibus exuri: at nostro de semine messor

Horrea nostra dehinc purgata fruge replebit.

Haud aliter simile est, cordis si panditis aures,

815 Praeparui grano regnum caeleste sinapis,

Quod proprio insinuans disponit cultor agello.

Seminibusque illud minus omnibus esse virentum

Creditur: at iusti mox incrementa viroris

V A R. L E C T.

tescet. Pro *selecta*, vel *electa* bene etiam esset *secreta sorde*, vt v. 811. *Secretum lolium*, vel *collecta* ex Matth. c. 13. v. 28. *Vis*, *imus*, et *colligimus ea*? nempe *zizania*. Non autem probo *nitor nitebit*, aut *nitor nitescet*. Obscurum est *triticeus nitor resistet*: sed id magis placet, ac fortasse ideo ab ignaris exscriptoribus mutatum est, quia ab eis non intelligebatur. *Resisto* significat manere, permanere. Cicero l. 5. Tuscul. c. 28. *Vita beata . . . virtutibus omnibus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra fores, vt ante dixi, limenque carceris*. Plautus Trin. 4. 4. *Hic meo hero amicus solus firmus restitit, neque demutauit animum de firma fide*.

810. Poelm. in textu *messis*, pro d. s. *messor* minus bene.

812. Ald., Bas. *messis*: alii *messor*.

817. Fortasse *Seminibus illud*.

818. Rom., Reg., Ott. *at iusti mox incrementa viroris*: in Reg. videtur fuisse *ac*, et in Ott. scribitur *ad pro at*. Editi omnes *ac iusti mox vt crementa viroris*: quam scripturam Barthius approbat libr. 4. cap. 24. col. 205. similibus exemplis Aratoris, et Strabonis, Fuldensis poetae. Vtitur etiam vocabulo *crementum* Dracontius Satisfact. v. 237. Confer notam ad eum locum. Sed quum mss. nobis exhibeant *incrementa*, id retinere praestat. Rom. pro *viroris* ad marg. habet *nitoris*. Opportunius certe esset *vigoris*. Sed *viror* verbum est bene latinum, quod ostendi in not. ad Dracontium Satisfact. v. 231. *Numquid mox natas segetes viror armat aristis*? Koenigius auctoritate Palladii l. 3. tit. 24., et Apuleii in Floridis reiicit Burerum, qui nimis liberaliter asseruerat, nullum exemplum huius vocabuli reperiri.

N O T A E.

811. *Secretum*, separatum a tritico.

814. CAPVT XXX. *Parabola de grano sinapis*. Matth. cap. 13. v. 31. seqq., Marc. cap. 4. v. 31., Luc. cap. 13. v. 19.

815. *Praeparui*: non liquet, alium ante Iuuenicum hoc vocabulo vsum. Alii dicunt *perparuus*: sed Iuuenicus alio mo-

do solet haec nomina formare, vt *praesolidus* etc.

816. *Insinuans*, inserens, iniiciens, ac velut in sinum terrae condens. Eleganter ita poni hoc verbum, ait Koenigius.

817. *Virentum*, substantiui more. Confer not. ad l. 1. v. 682.

Sumpserit, erecto transcendit vertice cunctas

820 Agrorum fruges, ramis vt plumea turba

Colludat, possitque umbras habitare virentes.

Fermento par est munus caeleste salubri,

Quod magna condit mulier sub mole farinae.

Illa dehinc modico fermenti mixta calore

825 Conducto, vnius coalescit corpore massae.

Talia tum populo perplexis condita verbis

Promebat, veteris quo possent dicta prophetae

Ordine seclorum iussis concurrere rebus:

Os aperire meum dignabor, condita mundi

Conuoluet ructans varii sermonis imago.

831 Inde domum repetit serus, turbasque reliquit.

V A R. L E C T.

821. Reg. *Conludat*, et glossa *ibi habitans*. Cohæret Rom., in quo scribitur *Colludat*. Alii *Considat*.

822. Rom. ad marg. *par erit*.

823. Poelm. in textu, Hadam. *Quod condit magna mulier*. Mss., et editi magno numero *Quod magna condit mulier*.

824. Reg. *colore*, recenti manu *calore*.

326. Ald., Bas., Poelm. pro d. s. *dum*: reliqui *tum*.

827. Reg., Ott. *possint*: Rom. cum editis *possent*. In Reg. *veteres* error est pro *veteris*: nam glossa in *prophetae* — Da-

uid psalmographi aperte postulat *veteris*. Mendum etiam est in Had. *quo poscent*.

830. Ott. *Conuoluit*, ex quo videtur factum *Cum voluet*. In Rom. *vani sermonis* corrige per *varii sermonis*.

831. Ald., Torn., Bas. *sero*: elegantius alii *serus*, nam poetae adiectiua interdum loco aduerbiorum usurpant. Lucanus, Horatius *serus* pro *sero*. Rom. *reliquit*: Reg., Ott. utramque lectionem repræsentant *relinquit*, et *reliquit*: editiones variant. Sententia eadem est. Reg., Ott. *Explicit liber secundus. Incipit liber tertius*.

N O T A E.

820. Dracontius l. i. v. 240. *Exilit inde volans gens plumea laeta per auras*.

822. CAPVT XXXI. *Parabola de fermento*. Matth. cap. 13. v. 33. etc., Lucae cap. 13. v. 20.

825. Glossa Reg. *Conducto* — *mixto simul*. Reuschii nota hæc est: Ex quantitate farinae discreta fit panis quantitas continuata.

828. Supra v. 346. *concurrere tempus*.

830. *Ructans*, ex sacro codice: *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi*. Hanc metaphoram e sacris literis petitam indecoram non esse in latino idiomate, probavi contra Cellarium in comment. ad Prudent. v. 93. Apoth. *Protulit imperium patrio ructata profundo*. Eadem est ratio de phrasi *euomere verba*, quam inter hebraeos nonnulli recensent.

HISTORIAE EVANGELICAE

L I B E R I I I.

Fuderat in terras roseum iubar ignicomus sol.
 Discipuli rogitant, lolii quid quaestio vellet,
 Et segetis: clarus quibus haec depromit Iesus:
 Optima qui farris commendat semina glebis,
 5 Filius est hominis: mundum sub nomine ruris
 Accipite, atque homines puro pro semine iustos.
 At lolium infelix cooperti daemonis arte
 Sunt homines: inimicus erit, vis horrida, daemon.
 Extremus mundi finis pro tempore messis.
 10 Messorēs patrii venient per rura ministri,
 Quos hominis natus proprii de corpore regni
 Colligere erroris laqueos, labemque iubebit,

V A R. L E C T.

versu 1. Ott., Rom. *in terris*: Reg. cum editis *in terras*.

2. Ott. *velit*, factum, vt videtur ex *vellet*. Lex carminis poscit *vellet*.

3. Reg. *Et segetis*, *Christus quibus*: ceteri *clarus* pro *Christus*.

10. Mss. Reg., Ott., Rom. cum Torn.,

Poelmann. pro d. s., et Gallandio *patrii*. Ald., Dauentr., Hadam. *patriis*. Pro *venient* Ald., Bas. *veniunt*. Retineo *venient*.

12. Ott. *Corrigere*: in Reg. fortasse etiam fuit *Corrigere*, nunc est *Colligere*, quod verbum ex re ipsa, et ex sententia Euangelii vnice verum esse ostenditur.

N O T A E.

versu 1. CAPVT I. Interpretatur discipulis parabolam de zizania. Matthaei capit. 13. v. 36. seqq. Primum hunc versum Iuuenius de suo addidit. Matthaeus solum ait: *Tunc dimissis turbis, venit in domum; et accesserunt ad eum discipuli eius dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri*. Libr. 4. v. 151. stellae dicuntur *ignicomae*. Voce *ignicomus* Ausonius, et Nemesianus vsi sunt, Auienus etiam *ignicomans* dixit. Comas soli, stellis, immo et igni passim tribuunt poetae. Hinc etiam *sol auricomus*.

7. Virgilius eclog. 5. v. 37. *Infelix lolium, et steriles dominantur auenae*. Isidorus libr. 17. Orig. cap. 9 num. 132. *Zizania*, quod poetae semper *infelix lolium* dicunt, quod sit inutile, et infocundum. Syntaxis est: Homines cooperti arte daemonis sunt lolium infelix, inutile. *Cooperti daemonis arte* ab Euangelista dicuntur *filiis nequam*.

8. Sensus est: Inimicus erit daemon, vis horrida. *Vis horrida* casus appositus. Libr. 1. v. 420. daemon dicitur *vis liuida*.

12. Hoc l. vers. 38. *Erroris labem*, et Colle-

Collectosque simul rapidis exurere flammis .

Dentibus his stridor semper , fletusque perennis :

15 Secretisque piis veniet lux aurea vitae ,

Sedibus vt caeli vibrantur lumina solis .

Haec docuit , patriamque redit Saluator in urbem ,
Illic expediens populis (mirabile dictu)

Iustitiae leges , vitaeque salubria iussa ,

20 Virtutes patrias simul insinuando docebat .

Tunc liuore graui plebes commota suorum ,

Praesentisque simul Domini miracula voluens ,

Et generis noti reputans ex ordine gentem ,

Haec inter sese mussanti voce susurrant :

V A R. L E C T.

14. Rom. , Reg. , Ald. , Poelm. pro d. s. *fletusque perennis* . Alii cum Ott. *luctusque perennis* . Tum in Vulgata , tum in versionibus antiquis hoc loco vocabulum *fletus* adhibetur . Putabam *Dentibus hic* .

17. Reg. , Rom. *Seruator* : alii cum Ott. *Saluator* . In Rom. *primamque* mendum videtur pro *patriamque* .

20. Rom. *primas* : lege *patrias* .

24. Ott. , Rom. *sese musitanti voce vo-*

lulant . Reg. *sese mussanti voce susurrant* . Ald. , Hadam. , Poelm. in textu , Reusch. , Torn. *sese summissa voce volutant* . Fabric. , Poelmannus pro d. s. , Gallandius *sese mussanti voce volutant* . Placet prae ceteris scriptura Reg. *sese mussanti voce susurrant* . *Mussare* est clam murmurare apud Virgilium , et alios . Inde fit frequentatiuum *mussito* , quod in Ott. , et Rom. male exprimitur per *musitanti* : neque

N O T A E.

v. 402. *Erroris laqueos* , et l. 4. v. 732. rursus *Erroris laqueos* . Sic exponit vocem *scandala* , vt l. 1. v. 559 *Si te forte oculi dextri laqueauerit error* , et l. 4. v. 98. *Credulitas laqueis errantium praecipitetur* .

15. *Secretis* , segregatis . Mox v. 96. *Secretusque dehinc genitoris numen adorat* . Virgilius l. 8. v. 670. *Secretosque pios, his dantem iura Catonem* .

16. Sacer codex : *Tunc iusti fulgebunt , sicut sol in regno patris eorum* . Pro fulgent ponitur *vibrantur* , pro quo alii dicunt *vibrant* , vbi intelligitur accusatiuus *flammas* , aut aliquid simile . *Vibrare* proprie est prolicere , concutere . Virgilius 7. Aen. v. 524. *Vibratus ab aethere fulgor* .

17. CAPVT II. *Prophetam in patria*

sua sine honore esse . Matth. c. 13. v. 53. etc. , Marc. cap. 6. v. 1. , Luc. cap. 4. v. 16. , Ioann. cap. 6. v. 42. .

18. *Expediens* , explicans , exponens . Elegantia nota .

20. *Insinuare se* est aditum sibi facere ad causam . Interdum usurpatur *insinuare* neutrorum more sine accusatiuo , qui facile subauditur . Hoc loco potest idem accusatiuus *virtutes* deseruire pro *insinuando* , et *docebat* , vt saepe euenit apud Iuuenicum . Insinuatio rhetorica quid sit , docet Cicero l. 1. de Inuent. cap. 15. .

21. *Suorum* , ciuium : scilicet . De simili loquendi ratione consule not. ad Dracont. l. 3. v. 255. .

- 25 Nonne hic est fabri soboles, cui nomen Ioseph?
 Non Maria est genitrix? non fratrum nota propago est?
 Vnde igitur legis doctor, tantaeque minister
 Virtutis, cedit cui labes victa laborum?
 Nazara sic plebes: cui talia reddit Iesus:
- 30 Temnuntur propriis miracula semper in oris,
 Et sine honore manent patria sub sede prophetae.
 Talibus indignans pressit sua munera Christus.
 Interea ad regem volitabat fama superbum,
 Quod mala cuncta illius virtus diuina domaret.

V A R. L E C T.

metrum patitur, ut dicatur *mussitanti*.
Susurrare simili modo est occulte sermones serere. Ovidius Heroid. epist. ultim. v. 233. *Is quoque, nescio quam, nunc ut vaga fama susurrat, — Neglectam queritur testis habere fidem*. Hinc *susurrones* ab scriptoribus christianis dicti, qui occulte maledicunt, et dissensiones susurris inter alios moliantur.

25. Rom. *Nun hic*: fortasse librarius scribere voluit *Numne hic*. Ald., Bas. *soboles fabri*: alii *fabri soboles*.

26. Ott. *Non Maria genitrix?* sine est. Rom., Ald. *Num Maria est genitrix? num fratrum nota propago est?* Alii *Non Maria est genitrix? non fratrum nota propago est?* Omitto Vallam, qui *Mariam* in nominatiuo semper legendum putat, ut *Adam, Abraham*.

27. Reg., Ottob., Dauentr. *tantaeque minister*. Rom., et pleraeque editiones *tantaeque magister*. Matthaeus solum ait: *Vnde igitur huic omnia ista?* Comprehendit autem doctrinam, et miraculorum potestatem. Lego igitur *minister*, quod Reuschius etiam praetulit.

N O T A E.

31. *Sub pro in*: non semel id notatum in Iuuenico, et in Dracontio, ac sane notatione dignum est.

32. *Pressit*, suppressit: simplex pro

28. Reg., Rom. *labes cuncta*: editi cum Ott. *labes victa*. Reg., Ottob., Hadam., Poelm. in textu *laborum*. Rom., Ald., alii *malorum*. Reuschius tenet *laborum*, quia *labores* pro malis, ipsisque morbis saepe ponuntur. Confer infra v. 209., et l. 4. v. 282.

29. Reg. *Gazara*: lege *Nazara*. In Ott. fuit *sit*, supra factum *sic*.

31. Rom. *patria* cum reliquis, sed ad marg. *propria*.

34. Mss. nostri cum editis *illic*, et glossa in Reg. *in regno eius*. Cantabr. *illi*, quod praetulit Reuschius; nempe quod virtus diuina Christo, vel in gratiam Christi domaret omnia mala: de qua constructione legendi grammatici Scioppius, et Sanctius. Praestat legere *illius*, duabus postremis syllabis per synaeresin contractis, ut libr. 2. v. 298. in eadem voce dictum est. Matthaei verba sunt cap. 14. v. 1. *Audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu*, et Marci cap. 6. v. 14. *Et audiuit rex Herodes, (manifestum enim factum est nomen eius) et dicebat*: et in versione antiqua ex ms. Colbert. *Quum audis-*

composito, ut *vertere* pro euertere.

33. CAPVT III. *Ioannis caput in disco positum*. Matth. cap. 14. v. 1. etc., Marc. cap. 6. v. 14., Luc. cap. 3. v. 19.

- 35 Sed putat Herodes, lethi quod lege remissus
Tanta, vt Ioannes, virtutis dona teneret.
Nam quondam cernens liuenti pectore daemon,
Erroris labem puris quod solueret vndis
Iustus Ioannes, damnis accensa malorum
40 Tunc petit Herodem pestis saeuissima regem,
Et facile iniusti penetrans habitacula cordis,
Accumulare feris subigit scelera impia gestis.
Arserat illicito Herodes accensus amore
In thalamos fratris, sancto quod iure vetabat
45 Doctus Ioannes. Feritas sed nescia recti
Subiecit leges pedibus, fruiturque nefandis
Connubiis, ipsumque super, quia praua vetabat,

V A R. L E C T.

set autem Herodes rex, (manifestum enim fuerat ei nomen eius) et dicebat : ex alio vero ms. Corbei. Et audiuit rex Herodes, (manifestatum enim fuerat illi nomen eius) et dicebant. Sic Sabatierius : fortasse scribendum fuit et dicebat.

36. Crederem, legendum *Tantae Ioannes*. Hoc loco Matthaeus ait : *Hic est Ioannes Baptista : ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo.* Lectio vulgata hunc sensum reddere potest : Putat Herodes, quod teneret virtutis tanta dona, vt Ioannes lethi lege remissus.

42. Ott. *subegit*, correctum per *subigit*,

35. *Lethi lege*. Albinouanus de morte Drusi ad Liuiam v. 360. *Omnia sub leges mors vocat atra suas*. Sic *lex tartari, leges inferorum*.

39. Daemon, pestis saeuissima damnis accensa malorum etc. Orcus insatiabilis est. Dracontius l. 2. v. 531. *Tartarus infelix nunquam satiabilis umbris*. Adisis notam ad hunc locum.

42. *Subigit*, adigit Herodem. Per *scelera impia* notatur impudicitia, per *fera gesta* crudelitas. Rursus v. 61. *Illa sed hor-*

quod habent alii. Rom. *subiit* minus bene.

44. Reg., Ald., Torn., Bas., Reusch. *casto*. Ott., Rom. cum aliis editis *sancto*.

45. Reg., Torn. *Sanctus Ioannes*. Alii *Doctus Ioannes* : ita etiam Ott., vbi a pr. m. scriptum fuerat *Dotus*. Suspiciari licet *sancto quod iure vetabat* - *Castus Ioannes*. Coniciebam *nescia flecti* : sed vbique inuenio *nescia recti*, neque id sane mihi displicet.

47. Mss., pluresque editi *ipsumque*. Ald., Hadam., alii *iustumque*. Pro *quia* legitur *qui* in Hadam., et Poelm. in textu.

N O T A E.

rendae seruans scelera impia matris. *Scepus* de venere a scriptoribus sequioris aevi frequenter usurpatur.

46. Virgilius l. 2. Georg. v. 491. *Atque metus omnes, et inexorabile fatum* - *Subiecit pedibus*.

47. Fortasse ex eodem Virgilio libr. 2. Aen. v. 84. *Quia bella vetabat* ; vt passim multa alia ex principe poetarum sumit, quorum quaedam, vt sese nobis offert occasio, indicamus, omnia infinitum esset persequi.

Carceris immersit tenebris, vinclisque grauauit.
 Sanguine nam iusti primo compressa timore
 50 Abstinuit sitiens feritas, quia magna prophetam
 Plebis Ioannem veneratio suspiciebat.
 Natali sed forte die quum laeta tyrannus
 Herodes celsis strueret conuiuia tectis,
 Luxuriae quoniam coniuncta superbia gaudet,
 55 In medio iuuenum reginae filia virgo,
 Alternos laterum celerans sinuamine motus,
 Compositas lusit cantu modulante choreas.
 Ipse sed in primis, mirata virginis arte,

V A R. L E C T.

48. Ott. *grauabit* : lege *grauauit* .

49. Poelm. pro diu. s. *iusti promotio pressa timore* . Lectio aliorum omnium clarior, et verior est *iusti primo compressa timore* . Reuschius aliam lectionem innuit *promoto pressa timore* , videlicet continuato timore : sic enim hariolatur .

51. Ott. , Rom. cum plerisque editis *suscipiebat* . Reg. *suspiciebat* , quod in Torn. editum est, et mihi magis probatur . Facile haec duo *suscipere* , et *suspicere* in mss. confunduntur . Matthaeus cap. 14.

v. 5. sic habet : *Et volens illum occidere, timuit populum, quia sicut prophetam illum habebant* . Confer v. 685. huius libri .

53. Reg. *celsis instrueret conuiuia mensis* , supra *tectis* tamquam diuersa lectio : sed *instrueret* cum metro non cohaeret .

57. Mss. nostri Reg. , Ottobon. , Rom. *Compositas lusit cantu modulante choreas* . Editi omnes *Compositas citbara iungit modulante choreas* .

58. Reg. *miratus virginis artem* , quod elegantius est, quam *mirata virginis ar-*

N O T A E .

52. Natales dies olim magno apparatu, et pompa celebrabantur . Scripsit Censorinus De die natali : scripsit etiam inter recentiores Martinus Roa, qui peculiarem librum inscripsit *De die natali sacro, et profano* .

53. *Struere* , et *instruere* verba propria de conuiuiis, et mensis . Sic *struere penum, mensam, altaria donis* . Tacitus l. 15. Annal. c. 37. dixit etiam *struere conuiuia* . Confer commentar. ad Prudent. hymn. 5. Cathem. v. 140.

55. Matthaeus haec breuiter : *Die autem natalis Herodis saltauit filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi* . De voce *iuuenum* pro virorum, hominum dictum est

ad v. 332. l. 2. Hic significare potest proceres ex v. 64. *Praesentum Herodes procerum* . Lipsius Elect. 2. 1. notat, equites interdum *iuuenes* vocari . *Filia virgo* est filia *puella* , vt vocatur a Marco .

56. Elegans descriptio puellae scite saltantis . Docebantur enim olim, vt nunc, puellae saltare . Horatius l. 3. od. 6. *Motus doceri gaudet Ionicos - Matura virgo, et fingitur artibus - Iam nunc, et incestos amores - De tenero meditatur vngui* . Confer Iuuenalem sat. xi. vers. 162- seqq., Statium libr. 1. silu. vlt. vers. 71., et Martialem multis in locis de puellis praesertim Gaditanis .

Attonitus stupuit: tunc praemia cuncta patere

60 Iuratus spondet, quaecumque puella petisset.

Illa sed horrendae seruans scelera impia matris,

Vrget, Ioannis caput a ceruice reuelli,

Et lance inferri praesentia munera poscit.

Praesentum Herodes procerum sub pondere tristis,

65 Iurandique memor iuris tamen, imperat aegre,

Insontis caput inferri, tradique puellae.

Illa (nefas !) matris scelerata ad gaudia portat.

V A R. L E C T.

se: sed quum id in aliis mss., et editis constanter asseratur, nihil est causae, cur lectionem communem sollicitemus, praesertim quum apud antiquos, Varronem, et Pomponium *miro*, *miras* in usu fuerit, quod passim accidit in similibus verbis deponentibus. Infra v. 85. *Genitore precatō*.

59. Poelm., Fabr. *nunc*: melius alii cum Rom. *tunc*. Editi cum Reg. *patere*. Ott., Rom. *parare*, quod exhibent tres codices apud Reuschium pro *paraturum esse*. Is tamen a vulgata non recedit. Ita loquitur Cicero pro Balbo c. 9. *His praemiis . . . quae pateant stipendiariis, pateant hostibus, pateant saepe seruis*.

60. Poelm. *Iratus spondit*: lege *Iuratus spondet*.

63. Reg., Ott. *poscens* non absurde, si ita interpungas *Vrget, Ioannis caput a ceruice reuelli, — Et lance inferri praesentia munera poscens*. Rom. cum editis *poscit*.

N O T A E

60. *Petisset*. Conferri huc possunt, quae Ovidius cecinit de iuramento, quo se Phoebus Phaetonti obligauit Metam. l. 2. vers. 44. seqq.

61. *Seruans*, obseruans: *scelera impia* supra vers. 42.

64. Sacer textus Matthaei sic habet, *Et contristatus est rex: propter iuramentum autem, et eos, qui simul recumbebant, iussit dari*. Iuuenicus innuere videtur, Herodem contristatum propter praesentes

65. Poelm. pro d. 9. *aeger*: in textu cum reliquis *aegre*. Nonnulli sic interpungunt *Iurandique memor iuris, tamen imperat aegre*.

67. Fere omnes ita edunt hunc versum *Illa nefas matris scelerata ad gaudia portat*. Fabricius apposite distinxit *Illa (nefas) matris scelerata ad gaudia portat*, et in secundo Indice animaduertit, hoc loco *nefas* per parenthesin esse indignantis particulam. Vt *malum*, sic *nefas* interdum sermoni interseritur more interiectionis. Virgilius libr. 8. vers. 688. *Bactra vebit, sequiturque (nefas!) aegyptia coniux*. In Ott. nunc legitur *matri*, sed fortasse fuit *matris*. Sententia eadem est, siue *matri*, siue *matris* legamus. Probabilius tamen est, Iuuenicum scripsisse *matris*, vt l. 2. vers. 409. *Surgere mox iussit miranda ad gaudia patris*.

proceres, nisi ita verba disponas: *Herodes tristis, tamen sub pondere praesentum procerum, memorque iurisiurandi etc.* Intelligi etiam potest, Herodem contristatum fuisse propter proceres, et iuramentum, quia his ipsis causis se impelli sentiebat ad caedem Ioannis Baptistae impemandam.

67. In Vulgata sic pergit Matthaeus: *Iussit dari. Misitque et decollauit Ioannem in carcere. Et allatum est caput eius*

Corporis at lacerum flentes sine nomine truncum
Discipuli condunt terrae, Christumque sequuntur.

70 Ille vbi cognouit iusti miserabile lethum,
Deserit insonti pollutam sanguine terram,
Frondosaque latet secretae vallis in vmbra.
Sed populi immensae virtutis dona sequuntur.

Ille vbi credentum turbas in valle remota
75 Conuenisse videt, morborum tabe repulsa,
Corpora subiecit miseratus multa medelae.
Iamque sub extremo labentis lumine solis
Discipuli Christo suadent dimittere turbas,
Vt sibi quisque paret quaerens per compita victum.

V A R, L E C T.

68. Ald. *ac* pro *at*.
71. Reg., Ott., Hadam., Poelmann. in
textu, Reuschius *insonti*. Rom., Ald.,
Torn. . Bas. *insontis*.

72. Reg. *secreta*, ex quo factum *se-*
cretae. Iam enim praecessit *Froncosa*.
75. Ott. *vidit*, supra recte *videt*.
79. Reg., Ott. *competa*. Rom. *compita*.

N O T A E.

in disco, et datum est puellae, et attulit
matri suae. Codex Colbert. Italicae ver-
sionis sic narrationem contrahit: *Iussit*
dari puellae. Puella autem attulit matri
suae. Hanc contractam narrationem con-
firmat Iuuenius, vti etiam Hilarius, qui
ad hunc locum solum ait: *Et Herodes,*
tristis licet, sacramento fidem reddidit. Et
matri puella munus exhibuit. Etsi enim
postea Hilarius dicat: *Inter reliqua dissolu-*
ti populi gaudia in disco Ioannis caput af-
fertur, tamen hoc ex antecedentibus v. 8.
petitum est: *At illa praemonita a ma-*
tre sua, Da mihi, inquit, in disco caput
Ioannis Baptistae.

68. Glossa Reg. *sine nomine — capite,*
vel cognitione. Iuuenius Virgilium imita-
tur l. 2. Aen. vers. 557. *Iacet ingens lito-*
re truncus, — Auulsumque humeris caput,
et sine nomine corpus. Adisis not. ad Dra-
cont. l. 3. vers. 473. Reuschius putabat,
referri id posse ad discipulos, quorum no-
mina non innotuerunt.

69. *Condunt terrae*: vide v. 24. l. 2.
70. CAPVT IV. *Quinque panibus, et*
duobus piscibus quinque hominum milia
Iesum satiasset. Matth. cap. 14. vers. 13.
seqq., Marc. cap. 6. v. 31., Luc. cap. 9.
vers. 10., Ioann. cap. 6. v. 1.

72. *Secretae*, separatae, occultae.
73. *Dona sequuntur*, videlicet ipsum
auctorem donorum. Vel appetunt dona:
nam id etiam significat *sequor*.

76. *Corpora multa*, nempe multos ho-
mines. Passim enim *corpus* pro homine
vsurpat. *Subiecit medelae* pro sanauit, aut
curauit: noue hoc, et aliis locis a Iuuen-
co dictum videatur, quum de salute diui-
nitus concessa sermo sit.

77. Libr. 3. vers. 564. *Vltima labentis*
restabat portio lucis.

79. *Per compita*: Matthaeus ait: *Eun-*
tes in castella. Compitum, et saepius in
plurali *compita* est locus, vbi plures viae
confluunt, seu competunt. Sed quum in
pagis agrestes conuenirent ad compita,

- 80 Ille iubet cunctis ibidem conuiuia poni.
 Discipuli ostendunt, nihil amplius esse ciborum,
 Ni pisces geminos, et farris fragmina quinque.
 Hoc, inquit, satis est. Tum mox discumbere plebem,
 Gramineisque toris iussit componere membra.
 85 Suspiciensque dehinc caelum, genitore precato,
 Ipse duos pisces, et quinque ex ordine panes
 Diuidit, et dapibus mensas oneravit opimis.
 Iamque expleta iacet (dictu mirabile) plebes,
 Reliquiasque dehinc mensis legere ministri,
 90 Bissenosque sinus cophinorum fragminis implent.

V A R. L E C T.

80. Ald., Dauentr., Torn., Bas., Reusch. cum nostris mss. *ibidem*: editi alii *illic*, de qua varia lectione vide notata ad libr. 2. vers. 604. Conferendus Vossius de art. Gramm. l. 2. p. 249. c. 20., qui nonnullos legere *itidem* affirmat.

81. Reg., Ott. *nil*: Rom. *nihil*, quod editi referunt. In Rom. mendose *condunt* pro *ostendunt*.

N O T A E.

buccina conuocati, vel vt concilia sua haberent, vel ludi, aut sacrificii causa, non absurde id nomen ad castella designanda trahitur. Virgilius 2. Georg. v. 382. *Praemiaque ingentes pagos, et compita circum - Teseidae posuere*. Koenigius statuit, *compita* pro vicis, et pagis abusiue a Iuuenico poni.

80. *Conuiuia poni*, hoc est, apponi. Martialis l. 8. epigr. 22. *Inuitas ad aprum: ponis mihi, Gallice, porcum*. Sic hoc verbo Cato, Iuuenalis, alii vtuntur. De verbo *appono* tali sensu plura exempla profert Arntzenius ad Sedulii prologum vers. xi. pag. 29.

82. *Fragmina*. Schoettgenius putat, Iuuenicum alludere ad panes hebraeorum, qui ita praeparati erant, vt facilius, quam nostri, frangi possent.

84. Virgilius l. 8. vers. 176. *Dapes in-*

82. Ald., Bas. *Quam pisces: reliqui Ni*.

83. Rom. *inquam*: ad marg. *inquit* cum ceteris. Alii *tunc*, alii *tum* scribunt.

85. Ott. *Susciptionsque*, bene correctum sec. m. *Suspiciensque*.

90. Ald. *Bis senosque sinus cophinorum fragmina complent*. Alii *cophinorum fragminis implent*. Fabricius ita etiam edidit, et in comment. notat, *fragminis* esse

bet, et sublata reponi - Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili.

85. *Precato* passiuè, vt *precantur* passiuè apud Nonium c. 7. n. 104. ex Eumenid. Varronis. Priscianus etiam l. 8. testatur, veteres dixisse *preco* pro *precor*. Ausonius in Ephemer. *Deus precandus est mihi*.

86. *Ex ordine*: Matthaeus ait: *Et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis*.

87. Virgilius l. 4. Georg. v. 133. *Dapibus mensas onerabat inemptis*, et l. 3. Aeneid. vers. 224. *Extruimusque toros, dapibusque epulamur opimis*.

88. Virgilius l. 3. Aeneid. vers. 630. *Nam simul expletus dapibus*. Confer not. ad Dracont. l. 3. vers. 71. *Dapibus conuiuia repletus*.

90. *Fragminis*, fragmentorum, vt legitur in Euangelio. De voce *cophinus* vide not. ad vers. 249. h. l.

Coenantum numerus tum milia quinque virorum,
Praeterea populus matrum fuit, et puerorum.

Discipulis tunc inde iubet conscendere nauem,
Et transire fretum, donec dimitteret omnes,
95 In sua quemque, viros. Tunc montis celsa petiuit,
Secretusque dehinc genitoris numen adorat.
Iamque soporata torpebant omnia nocte,
Quum puppis medio sulcabat in aequore fluctus,

V A R. L E C T.

graecismum, vt hoc ipso libro vers. 760. *compleo* inuenitur cum genitiuo: *Complentur mensae mixtae sine nomine plebis*. Monet tamen Fabricius, vtrumque locum in editione Rotomagensi esse mutatum. Crediderim, Rotomagensem editionem cum Aldina facere. *Impleo* cum genitiuo vsurpauit Virgilius libr. 1. Aen. vers. 219. *Implentur veteris bacchi, pinguisque ferinae*. Sic etiam *compleo* cum genitiuo non semel occurrit apud Plautum, et similiter *completus* apud Iuuenicum h. l. vers. 253. seq. *Sportasque referri - Vidistis rursus completas reliquiarum*. Possis etiam conicere *cophinorum fragmine complent*.

93. Reg. *tunc ipse iubet*, et glossa *ipse - Christus*. Alii omnes *tunc inde iubet*. Rom. cum nonnullis editis scribit *nauium*.

95. Ott. *In sua quaeque viros*: sed videtur correctum per *In sua quemque vi-*

ros, quod elegantius est. Frustra alios id mutare conatos esse hoc modo *In sua quaeque viros*, obseruatum fuit a Koenigio. *Suum* est res sua cuiusque; sic *sua* in plurali. Ioann. cap. 19. vers. 27. *Accepit eam discipulus in sua*. Textus graecus *in propria*. Vide notam Vulpii ad carm. 63. Catulli vers. 277. Eleganter etiam dicitur *omnes viros, quemque in sua*. Ouidius 3. Trist. el. 4. vers. 64. *Dicere quos cupio nomine quemque suo*. In Reg. *montis emenda per montes*.

96. Reg., Ott., Dauentr., Ald., Torn., Bas. *nomen*. Rom. cum Hadam., Poelm., Fabr. *numen*: quod retinendum censeo, quamuis non mihi displiceat *nomen*, quasi *orat nomen genitoris*; nam *adorat* pro *orat* poni potest, et Euangelistae Matthaeus, et Ioannes verbo *orare* vtuntur.

98. Ott. *fluctum*, supra *fluctus*.

N O T A E.

92. *Populus*, multitudo magna. Vide not. ad vers. 322. l. 1. Feminae, et pueri numerari non solebant. Consule not. ad vers. 219. h. l. *Nec numero quisquam matres, puerosque notauit*. Nominem *matrum* feminas quasuis a poetis comprehendendi, notum est.

93. CAPVT V. *Iesus super mare ambulat, et Petrum mergentem manu apprehendit*. Matth. cap. 14. vers. 22. seqq., Marc. c. 6. vers. 45., Ioann. c. 6. v. 15.

96. *Secretus*: vide not. ad vers. 15. h. l.

97. Melius cohaerebit *soporata* cum *omnia*, quam cum *nocte*: quamuis sic

oporteat producere vltimam in *soporata* ratione solius caesurae, quod non ob stare Koenigius censet. Omeisius ex Luciano l. 2. profert *nox sopora*: Virgilius etiam l. 6. Aen. vers. 390. *Umbrarum hic locus est, somni, noctisque soporae*. Sed aliud esset *nox soporata*.

98. *Sulcare* apte tribuitur naui secanti fluctus. *Medium* est, quod aequaliter distat a duobus extremis: sed accipi solet pro eo, quod est inter duo, vel plura, quamuis non aequaliter ab omnibus distet. Virgilius 3. Aen. vers. 270. *Iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,*

Iacta-

Iactata aduerso surgentis flamine venti.

100 Ast vbi iam vigilum quarta statione premebat

Noctis iter, rapidos attollens lucifer ortus,

Fluctibus in liquidis sicco vestigia gressu

Suspensus carpebat iter, mirabile visu!

Iamque propinquabat puppi, sed nescia nautae

105 Attoniti tremulo vibrabant corda pauore,

Clamoremque simul confusa voce dederunt.

Tum pauidis Christus loquitur: Timor omnis abesto,

Credentumque regat vegetans constantia mentem.

En ego sum, vestrae doctorem noscite lucis.

110 Olli confidens respondet talia Petrus:

V A R. L E C T.

101. Ott. *attollit*: legendum *attollens*.

103. Reg. *mirabile dictu*: melius ceteri *mirabile visu*.

106. Ald. *confusa mente*.

107. Mss. *Tum*: editi *Quum*, vel *Tum*.

108. Reg. *Credentum regat*: metri lex exigit *Credentumque regat*. Ott., et a pr. m. Reg. scribunt *vegetans*.

110. Rom., Ald. *respondit*: alii *respondet*.

N O T A E.

et l. 10. v. 305. *Soluitur, atque viros mediis exponit in undis*.

100. Matthaeus: *Quarta autem vigilia noctis*. Quatuor erant vigiliae noctis, quarum singulae tribus horis constabant: hae autem tres horae aestiuo tempore breuiores erant, hiemali longiores. *Statio* est locus, vbi milites stant praesidii causa, et sumitur pro ipsis militibus, pro custodia, et vigilia. Hinc origo nominis stationum ecclesiasticarum, de quibus magna doctrinae copia agit V. C. D. Gaspar Bertalazone Can. Reg. Lat. Abbas perpetuus in Dissert. De festis part. 2. cap. 5., ac rursus in opere De ieiunio.

103. *Suspensus*, sublatus, non mersus. Virgilius l. 7. vers. 810. *Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis* — *Ferret iter*. Plinius l. 8. ep. 20. *Radix aqua pariter suspensa, et mersa*.

105. *Nautae vibrabant corda pauore*

videtur figurate dictum pro *pauore vibrabant corda nautarum*. Claudianus l. 3. de rapt. Pros. v. 152. *Imis vibrat tremor ossa medullis*. Ouidius Heroid. epist. xi. v. 77. *Sic mea vibrari pallentia membra videres*.

107. *Timor omnis abesto* ex Virgilio l. xi. Vide etiam Prudentium l. 2. contra Symm. v. 736.

108. Matthaeus: *Habete fiduciam: ego sum: nolite timere*. Iuuenicus aliam versionem viderat, quae exstat in mss. Sangerm. 1., Corb. 1., et 2., Clarom. *Constantes estote: nolite timere: ego sum: sed in Corb. 1. solum est: Constantes estote, et nolite timere*. Hilarius ad hunc locum: *Quibus mox Dominus locutus est, et constantes esse iussit; et postea: Dicit: Ego sum. Vegetans constantia est fides, quae vers. 677. l. 2. dicta est credendi substantia*.

- Si tua nos vere dignatur visere virtus ,
 Me pariter permitte tuo super aequora iussu
 Fluctibus in liquidis immersos figere gressus .
 Annuit his Dominus : nauem mox linquere Petrus
 115 Audet , et innixus figit vestigia ponto .
 Verum vbi tantarum mentem miracula rerum
 Terrificant , ventique minas crebescere cernit ,
 Paulatim cedunt dubio liquefacta timore ,
 Quae validum fidei gestabant aequora robur .
 120 Iamque Simon , medio summersus corpore , clamat :
 Fluctibus horrendis pereuntem deripe , Christe .
 Dexteram confestim protenditur obuia Petro ,
 Et dubitata fides verbis mulcetur amaris ,
 Ascensaeque rati contraria flamina cedunt .

V A R. L E C T.

113. Reg. *non mersos* : reliqui *immersos* : cuius glossa , siue explicatio est *non mersos* . Re vera *immersus* apud plerosque scriptores idem est , ac *mersus* . Sed praepositio *in* in huiusmodi compositis interdum negat : ex quo duplex contraria oritur significatio , vt *intectus* accipitur pro *tecto* , et pro *non tecto* . In Torn. mendum erat *vigere* , quod Latinus in Bibliotheca sua emendauit per *figere* .

114. Reg. *post* pro *mox* . Rom. scribit *nauim* .

117. *Terrificant* : verbum Lucretii , Virgilii , Statii , et aliorum poetarum . Probum pariter verbum est *crebescere* , siue , vt alii scribunt , *crebescere* .

118. *Liquefacta* , quia Petrum antea sustinuerant , perinde quasi solida essent .

119. *Validum fidei robur* , fidem , quum robusta erat , et valida . Similis phrasis occurrit h. l. vers. 191. 277. Vide not. ad l. i. vers. 478.

122. Matthaeus : *Extendens manum* ,

119. Rom. *aequore* : sensus postulat *aequora* .

121. Reg. , Ott. cum multis editis *deripe* : Rom. cum aliis *diripe* .

122. In Ottob. videtur fuisse a pr. m. *praetenditur* : quod sane non displicet . Communis scriptura est *protenditur* .

124. Ott. , et Rom. scribunt *Ascensaeque* , non *Ascensaeque* : fortasse legendum *Ascensaque rati* in auferendi casu . In Reg. glossa est *Ascensaeque* — a Christo . Matth. cap. 14. vers. 32. *Et quum ascen-*

N O T A E.

apprehendit eum . Iuuenicus dexteram nominat , qua saepius auxilium praestatur ; quae etiam fidei , et potentiae signum est .

123. *Dubitata* , dubia . Non dissimili significato alii hoc participio vsi sunt . Albinouanus ad Liuiam eleg. i. v. 84. *Et concors pietas , nec dubitatus amor* . Contraria autem inter se videntur *mulcetur* , et *verbis amaris* . Iuuenicus in ipsa obiurgatione clementiam Saluatoris collaudat .

- 125 Praesentemque dei sobolem stupuere rogantes
 Cuncti, nauigio socios quos casus habebat.
 Transierat tandem sulcans freta feruida puppis,
 Optatumque grauis comprehenderat anchora portum.
 Conueniunt populi rapido per litora cursu,
 130 Portantes aegros, vestisque attingere fila
 Extrema exoptant, miroque hoc munere cuncti
 Credentes referunt plenam per membra salutem.
 Ecce pharisaei, scribaeque hinc inde dolosi
 Captantes Christum, promunt fallacia dicta:

V A R. L E C T.

dissent in nauiculam, cessauit ventus. In antiqua vero versione ex ms. Colb. *Et quum ascendisset in nauiculam, cessauit ventus.* Sic etiam, aut simili modo alii veteres codices: sed Cantabr. *Et ascendentibus in naui, quieuit ventus.* Sabatierius pro d. s. in Iuuenico exhibet *flamina*, et ipse praefert *flumina*, quod, nescio, vbinam inuenerit: nam mss., et editi, quos vidi, habent *flamina*, et textus Evangelii requirit *flamina*.

126. Ald. *Cuncti nauigio socii, quos:*

N O T A E.

125. *Stupuere*, admirati sunt, vt alibi dictum. Sed quid sibi vult *rogantes*? Nam Matthaeus solum ait: *Qui autem in nauicula erant, venerunt, et adorauerunt eum, dicentes: Vere filius dei es.* Sumit ergo Iuuenicus *rogantes* pro adorantes. De hoc verbo *rogare* simpliciter posito pro *rogare deum* vide not. ad l. 1. vers. 48.

127. *Feruida* epitheton proprium freti, quod a *feruendo* dicitur, vt docet Varro l. 6. num. 15. ling. lat. cap. 3.

130. *Vestis fila extrema*, fimbriam, vt loquitur Matthaeus. Vide l. 2. v. 393. et seq.

131. Omeisius neque mandatum dei habere, neque promissionem ait, quod reliquiae Sanctorum *post mortem ipsorum* prosint ad pellendos morbos. Sed quum

melius alii *socios*, sed in plerisque minus opportune distinguitur *rogantes*, — *Cuncti nauigio socios quos casus habebat*.

130. Rom. *adiungere*: lege *attingere*.

131. Mss. *miroque* cum multis editis. Ald. cum aliis *mirumque*. Fabricius ita, sed, vt aduertit in Comment., per parenthesin *exoptant*, (*mirumque*) *hoc munere*, ac similia profert ex Tertulliano, et Paulino. Reuschius propter *que* adiectum mauult *miroque*.

132. Hadam. *plena*: corrige *plenam*.

deus auctor sit miraculorum, quid prohibet fateri, reliquias Sanctorum etiam post mortem ipsorum prodesse? Immo Sanctos in caelo existentes recte, et vtiliter inuocari a nobis, eorumque reliquias religioso cultu colere maxime honestum esse, ex sacris literis, traditione apostolica, et communi ecclesiae vsu exploratum est. Adisis Pichlerum Theolog. Polem. part. 2. controuers. 2.

133. CAPVT VI. *Lauandas esse manus. Item quae ex ore exeunt, non quae intrant, hominem coinquinare.* Matth. cap. 15. vers. 1. seqq., Marc. cap. 7. v. 1. etc. Prima pars melius exponetur: *Accusatos discipulos, quod manus non lauerent, Christus defendit.*

134. *Captantes Christum*, conantes ca-

- 135 Cur tua discipulos patitur doctrina labare
 Praeceptis veterum? manibus quos cura lauandis
 Praeterit, assumuntque simul cum sordibus escas.
 Ille sub haec fatur: Magis hoc est quaerere dignum,
 Transgressi praecepta dei quod proditis omnes.
 140 Namque deus mortem defixa lege minatur,
 Si genitor cuiquam verbo laedatur amaro,
 Vel genitrix nati verbis pulsetur acerbis.

VAR. LECT.

135. Poelm. in textu cum aliis *patitur doctrina labare*, pro d. s. *lapsare ferunt documenta*. Ita legit Badius, et sic explicat, *lapsare*, id est, frequenter labare. *Ferunt*, patiuntur. Eam lectionem non malam esse, purae antiquitatis seruantem vestigia, ait Reuschius: qui obseruat, neque de documento, neque de doctrina quidquam legi apud Euangelistas. Alibi Iuuenius primam producit in *labat*, vt dicam ad vers. 373. h. l.

136. Rom. *labare?* — *Praecepti veteris manibus*. Reliqui *labare* — *Praeceptis veterum? manibus*, vel *labare?* — *Praeceptis veterum manibus*. Reg. *quos cura*: sed fortasse fuit *nam cura*, vt habent alii. Clarius est *quos*.

ptiosis verbis illaqueare. Plautus Amph. 1. 1. 269. *Quid me captas, carnufex?* Vide not. ad vers. 684. h. l.

136. Matthaei verba sunt: *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum! Non enim lauant manus suas, quum panem manducant*. Koenigius exponit, *Cura praeterit*, scilicet eos, vel *praeterit* positum pro negligitur, omittitur. Sententia a Iuuenio non satis clare exponitur: sed fortasse locus in mendo cubat.

139. Transgressi proditis praecepta dei. Idem accusatiuis regitur a duobus verbis. *Prodere* pro deserere. Cicero 4. Acad. c. 8. *Vir bonus, qui statuit omnem crucia-*

139. Ald., Poelm. pro d. s. *mandata*. Mss., et alii editi *praecepta*. Ott. *quod*, sed correctum per *quid*, quod in nexu literarum Rom. innuere videtur. Plerique *quod*.

140. Hadam., Poelm. *defixa morte*: alii editi cum mss. *defixa lege*. Matth. cap. 15. vers. 4. *Honora patrem, et matrem: et qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur*: ex Exodi cap. 20. vers. 12., et Deuter. cap. 5. vers. 16. Hinc fortasse aliqui commenti sunt *Namque deus mortem defixa morte minatur*, sed melius est *defixa lege*.

141. Reg. *cuiusquam*: corrige *cuiquam*: hac phrasi non semel vsus est Iuuenius, vt *cuiquam* pro *a quoquam* usurpet.

NOTAE.

tum perferre, intolerabili dolore lacerari potius, quam aut officium prodat, aut fidem. Matthaeus ait: *Transgredimini mandatum dei*. Irenaeus l. 4. cap. 9. *Frustramini praeceptum Domini*. Hieronymus in Isaiam cap. 29. *Praeteritis mandatum dei*. Augustinus in Galat. tom 3. *Dissoluentes mandatum dei*. Siricius Papa ep. 10. *Reie- cistis mandatum dei*.

142. *Pulsetur*, vexetur, et quasi incusetur. Seneca Hercul. Oet. v. 1671. *Superos, et ipsum vocibus pulsans Iouem*. Claudianus in prologo 1. 2. in Eutrop v. 51. *Improbe, quid pulsas muliebribus astra querelis?* Vide not. ad l. 1. vers. 301., et vers. 172. h. l.

Irrita vos isthaec facitis peruersa docendo.

V A R. L E C T.

143. Rom. *ista haec*, Reg., Ott., Ald. *ista* pro *isthaec*, quod habent plerique

editi. In *ista* produceretur vltima ratione caesurae.

N O T A E

143. Explicandus nunc est locus Euangelii, quem contrahit Iuuenicus. Matthaeus cap. 15. v. 5. 6. *Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel matri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit. Et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam: et irritum fecistis mandatum dei propter traditionem vestram.* Marcus c. 7. v. 11. 12. 13. *Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, aut matri, Corban (quod est donum) quodcumque ex me tibi profuerit. Et ultra non dimittitis, eum quidquam facere patri suo, aut matri: rescindentes verbum dei per traditionem vestram, quam tradidistis: et similia huiusmodi multa facitis.* Putat Sabatierius, Iuuenicum versum 5. Matthaei, et 11., ac 12. Marci non reddidisse. Sed Iuuenicus totam sententiam comprehendit hoc versu, *Irrita vos isthaec facitis peruersa docendo.* Deus dixerat in Exodo cap. 20. v. 12. *Honora patrem, et matrem etc.* Hoc dei praeceptum scribae, et pharisaei peruersa sua doctrina irritum faciebant. Quae nam autem erat illa peruersa doctrina? Statuebant, filium, qui deo ea bona vouisset, ex quibus parentes alere tenebatur, neque ultra teneri, neque posse parentes ex eiusmodi consecratis bonis alere. Extant adhuc in Talmude sacrilegi huius dogmatis non obscura vestigia. Maldonatus, qui plures alias interpretationes refert, cum St. bo, Hugone, et Lyrano aliter exponit: *Quodcumque ex me*, h. e., quodcumque obtulero deo, *tibi proderit*, perinde erit, ac si tibi dedissem. Nam ii, pro quibus sacrificium offerebatur, sacrificio, nisi holocaustam esset, vescebantur. Is ergo, qui ita dicat, et ultra Parentibus non aliis modis bene fecerit, culpa vacabit, nimirum ex peruersa doctrina Phariseorum. Peculiaris est lectio

in Euangelio vetustissimo Tridentino apud Matthaeum hoc loco: *Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, aut matri, Donum meum proficiet tibi, non honorauit patrem suum. Et euacuastis verbum dei propter traditionem vestram.* Apographum huius Euangelii exemplar mecum perhumaniter communicauit Cl. Praesul Simon de Magistris, Episcopus Cyrenensis: cuius mihi in posterum nonnullus erit vsus. Codicem autographum describit in praefatione ms. Bonellus a Caualesio Reformatae Prouinciae S. Vigili, qui subscribit Tridenti ad S. Bernardinum xi. maii 1762. Codex igitur est membraneus ab aliis membranis codicibus vel ob subtilitatem diuersus, sine tegumento, ac modo serico tantum velo inuolutus, ex quo factum, vt Euangelium Matthaei, quod est primum, et Euangelium Marci, quod est vltimum, manca sint, atque imperfecta. Formam habet inter oblongam, ac quadratam mediam, duabus columnis vtriusque digestus, quarum omnes initiales cubitales sunt. Colorem exhibet purpureum, et modo ex vetustate in plerisque locis subobscurum, argenteis characteribus, quorum specimen Bonellus ipse dederat vol. 2. operis *Notizie Istoriche - Critiche* pag. 62., nonnullis etiam aureis. Ordo Euangeliorum perantiquus, scilicet secundum Matthaeum, secundum Ioannem, secundum Lucan, (sic enim scribitur) secundum Marcum. Vetustam quoque orthographiam perpetuo custodit. Nulla, aut rara sunt verba contracta. Bonellus exemplum ad normam autographi ea, qua par erat, fidelitate, diligentia, ac religione quam exactissimum exhibuit: notas vero quasdam margini adiectas secunda manu, sed non post millesimum exaratas, praetermisit.

- Quam manifesta vigent de vobis dicta prophetae!
- 145 Me populus summis labiis sublimat honore,
Sed diuersa procul cordis secreta pererrant.
Accipite ergo omnes, auresque aduertite cordis:
Non illata homini, fuerint quaecumque, pudendis
Sordibus aspergent, vitaeue, animouē sedebunt:
- 150 Erumpunt hominum sed quae penetralibus oris,
Internam misere maculabunt edita mentem.
Discipuli Christo memorant, quod verba loquentis
Occulto carpant scribarum pectora nisu.
Ille dehinc: Genitor plantarum semina noster,
155 Quae non ipse sui conseruit in aequore ruris,
Abiiciet penitus radicibus eruta longe.
Caecus forte ducem caecum si nactus oberret,

V A R. L E C T.

144. In Reg. videtur fuisse *urgent* pro *vigent*.

146. Rom. *pererrat*, retine *pererrant*.

148. Poelm. pro d. s. *homines*, scilicet *Illata non aspergent sordibus homines etc.* Mss. cum aliis editis *homini*.

150. Reg., Ott. *penetrabilibus*: qui error alibi etiam in nostris mss. occurrit pro *penetralibus*.

153. Reg. *Occulto carpant*, et glossa *destrabant*. Alii *Occulto traherent*. Pro *risu*, quod habent omnes, restituo ex con-

iectura *nisu* ex dictis ad l. 2. vers. 353. Matthaeus ait: *Audito verbo hoc, scandalizati sunt*.

154. In Reg. fuit *plantatarum*, sed correctum per *plantarum*.

155. Reg. *suo*, ex quo factum *sui*.

156. Rom. *Penitus abiiciet*: emenda *Abiiciet penitus*. Westh. *longa*, ad marg. *longe*, quod melius est.

157. Reg. scribit *nactus*, quod in Ott. videtur scriptum a pr. m. Pro *oberret* Ald., Bas. *oberrans*.

N O T A E.

145. *Sublimat*: verbum Ennii, et Catonis, quod cadentis latinitatis scriptores, improbane Erasmo, reduxerunt, Apuleius, Mamertinus, Macrobius, Prudentius, aliique.

146. *Cordis secreta*: libr. 2. v. 490.

147. *Aures cordis*: Matthaeus; *Audite, et intelligite*. Paulinus in Panegy. Celsi: *Ergo oculos mentis Christo reseremus, et aures*.

151. *Edita*, foras emissa, diuulgata.

153. *Scribarum pectora*, h. e., scribae. Ita enim loqui amat Iuuenius.

155. *Aequor* planitiem designat. Adisi comment. ad hymn. xi. Perist. Prudentii v. 185. Virgilius l. 7. v. 781. *Filius ardentis baud secius aequore campi — Exercebat equos*: et sine addito *campi*, vel *ruris* l. 1. Georg. v. 97. *Et qui proscisso quae suscitatur aequore terga — Rursus in obliquum verso perumpit aratro*.

Decidet in foueam pariter demersus vterque .

Tunc petit absolui Petrus, quid quaestio vellet,

160 Ipse pharisaeis quam mox, scribisque dedisset.

Tum sator aeternae respondit talia vitae:

Vos etiam duro discluditis omnia corde

Iussa, nec admittit mentis dubitatio lucem?

Nam quaecumque hominum veniunt extrinsecus ori,

165 In ventrem cedunt, animoque incognita currunt.

Quae vero interno concepta e pectore promunt

Ora hominum, mentem possunt aspergine labis

Polluere, immundoque hominem maculare piaclo.

Secreto cordis promuntur noxia vitae

170 Consilia, et caedes, et furta nefanda tororum,

Et fraudes, fallaxque hominum pro testibus error,

V A R. L E C T.

158. Reg., et a pr. m. Ott. *Decidit*. Rom. cum editis *Decidet*. Lege *demersus* cum mss. potius, quam *dimersus* cum nonnullis editionibus.

159. Ott. *velit*, sed videtur fuisse *vellet*, quod vnice verum est.

163. Alii interrogationis notam post *lucem* apponunt, alii secus. Matthaeus: *Adbuc et vos sine intellectu estis?*

164. In Reg. a pr. m. videtur fuisse *oris* pro *ori*.

166. Rom. *concepta pectore*: lege *concepta e pectore*, vt versus constet. Aldus interpungit *promunt*, - *Ora hominum mentem*: melius alii *promunt* - *Ora hominum mentem*.

170. Reg. *Concilia*: ceteri *Consilia*.

N O T A E.

159. *Absolui*, definiri, demonstrari. Solinus cap. 2. al. 8. *Bocchus absoluit, Gallorum veterum propaginem Vmbros esse*. Barnabas Brissonius ex leg. 59. §. 1. de manum. testam. obseruat, *absoluere* esse verbum iuris pro satisfacere quaestioni propositae. Verba Digest. loc. cit. sunt: *Videtur absoluisse et id, de quo quaeritur*.

160. *Mox* pro paulo ante rarum est. Columella l. 3. c. 20. *De altero, quod mox proposueram, nihil dubito*.

162. *Discluditis*, excluditis. Macrobius l. 6. Saturn. cap. 4. affirmat, verbum hoc *discludo* ferire aures, vt nouum: sed il-

lud in Virgilio tuetur auctoritate Lucretii. Adde Caesarem, Ciceronem, alios. Forcellinus incaute Macrobio affingit, quod id verbum *discludo* nouum esse asseruerit.

169. *Secreto cordis*, vt alibi in plurali *Cordis secreta*.

170. *Furta*, concubitus illiciti apud poetas passim. Prudentius hymn. 10. *Perist. v. 183. Incesta feruent, furta moechorum calent*.

171. *Fallax error hominum pro testibus*, falsa testimonia, vt loquitur Matthaeus.

Et rabidae caelum pulsans insania vocis.

Haec sunt, quae maculant hominem, quae sordibus implent.

Illotis autem manibus non polluit vnquam

175 Corporis arbitrio terrenum sumere victum.

Haec vbi dicta dedit, pulcherrima rura Syrorum

Sidonemque, Tyrumque petit: quum femina fuis

Crinibus, et precibus, natam causata iacentem,

Voluitur, et tacitum non desinit anxia Christum

V A R. L E C T.

172. Reg., Rom. cum pluribus editis *Et rapidae caelum pulsans insania vocis*. Ott. a pr. m. *Et rabida caelum pulsans insania voce*, a sec. m. *Et rabidae caelum pulsans insania vocis*, quod Ald., Bas., Torn., Poelm. pro d. s. exprimunt. In Euangelio *blasphemiae* dicuntur, quae hoc versu explicantur: itaque *rabidae vocis* aptius videtur, quam *rapidae vocis*.

173. Fabr. *maculent*: corrige *maculant*.

174. Reg., Ottobon. scribunt *Inlotis*. Dauentr. mendose *palluit* pro *polluit*.

177. Aldus edidit cum plerisque *Sidonem, Tyrumque petit*, in Erratis vero emendauit *Sidonemque, Tyrumque petit*, quod secutus est Omeisius, plaudente Galandio. Haec lectio confirmatur nostro codice Reg., vbi scribitur *Sydonemque*. Reuera sic melius metro consulitur: nam prima in *Tyrus* corripitur ab Auieno, Pri-

sciano, et Prudentio v. 496. Hamart. *Non illum regina Tyri*. Posset sustineri lectio, quae communior est, *Sidonem, Tyrumque petit*: nam in huiusmodi nominibus propriis diuerso interuallo quantitatis efferendis neque Iuuenus, neque alii poetae christiani, immo neque alii profani christianorum poetarum aequales, nimium religiosi fuerunt. Sed hoc loco Iuuenus videtur corripere voluisse primam in *Tyrum*: alioquin dixisset *Tyrum, Sidonemque petit*, secutus ordinem Euangelistae: *Secessit in partes Tyri, et Sidonis*. Rom., Ald., Bas. *tum femina*: alii *quum femina*.

179. Rom. *Soluitur*: retine cum aliis *Voluitur*, nisi forte intelligatur *fusis crinibus, et precibus soluitur*, vt h. l. v. 354. *Fletuque solutus etc.* Rom., Reg., Ottob. *desinit*, quod editum est a Fabricio. Pleraque editiones *deserit*.

N O T A E.

172. Pulchra descriptio blasphemiae. De verbo *pulsans* confer not. ad v. 142. huius libri.

176. CAPVT VII. *Filiam mulieris Syrophoenissae a daemonio curatam*. Matthaei cap. 15. v. 21. seqq., Marc. c. 7. v. 25.

177. *Fusis crinibus, et precibus*: venuste duo haec diuersa eidem verbo applicantur. Ouidius 2. Her. v. 25. *Demophoon, ventis et verba et vela dedisti, - Vela quoror reditu, verba carere fide*.

178. *Causata*, in causam afferens. *Causor* est afferre tamquam causam; quod accidere potest, siue vera sit causa, siue

falsa. *Natam iacentem*, aegrotantem: nam *iacere* hac significatione saepe usurpat Iuuenus. Morbus autem puellae erat, quod a daemonio tenebatur, seu vexabatur, vt ait Euangelista, et postea explicat Iuuenus. Quaedam interdum addit Iuuenus, quae similia vero sunt, sed ab Euangelistis non clare enarrantur.

179. *Voluitur*, prosternitur humi, aut agitur. Matthaeus solum ait: *A finibus illis egressa, clamauit dicens etc.* Postea: *Discipuli eius rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos*.

Ora-

- 180 Orare, vt mentem vexatam daemone saeuo
 Redderet, et miserae tandem resipisse liceret.
 Tunc etiam precibus sectantum discipulorum
 Respondit, proprias genitoris malle bidentes
 Cogere, quas vanus late disperserat error.
- 185 Crebrius instanti tum talia fatur Iesus:
 Natis quisque suis panem non detrahet vnquam,
 Et canibus iaciet. Tum talia femina fatur:
 Micarum saltem canibus sua portio mensae
 Decidit, et nihilo dominorum coena grauatur.

V A R. L E C T.

181. Ott. *resipire*, supra pro d. s. *resipisse*. In Rom. etiam puto fuisse a pr. m. *resipire*. Communis scriptura est *resipisse*, magisque probanda. *Resipio*, et *resipisco* interdum significant *ad priorem mentis statum redire*: sed *resipio* hoc sensu fere in praeteritis adhibetur, in aliis temporibus frequentius adhibetur *resipisco*. Vide not. ad v. 72. l. 2. *Insanum vero iuuenem postquam resipisse*.

184. Rom. *Corrigere, quas*, repugnante metro. Ott. *quos*, pro d. s. *quas*: sensus *quas* postulat.

185. Ott. *tum Iesus talia fatur*: rasura indicat, ita fuisse in Reg. a pr. m. Editi cum Rom. *tum talia fatur Iesus*, quod tenendum est. Etsi enim scriptura Ottob. sustineri possit, tamen ea stilum Iuueni non redolet, quum Iuuenicus nomen *Iesus* trisyllabum semper faciat.

186. Rom. *panes* pro *panem*. Ald., Bas. *detrahit*: plerique *detrahet*.

N O T A E.

183. *Bidentes*: sic Iuuenicus alibi, sic alii oues appellant.

184. *Cogere*: verbum proprium pastorum congregantium oues dispersas. Virgilius ecl. 3. v. 20. *Tityre, coge pecus*: et v. 98. *Cogite oues, pueri*. Iuuenicus simili modo idem vocabulum saepe adhibet.

187. In sacro codice est *mittere canibus*. Significantius est *iacere panem ca-*

187. Reg. *Et canibus iaciat*: melius Rom., Ald., Bas. *Vt canibus iaciat*. Lectio Ott. cum aliis editis recte procedit *Et canibus iaciet*.

189. Ott., Poelm. in textu, Torn., Hadam. *Decidet, et nihilo dominorum coena grauatur*. Ald., Bas. *Decidit, atque nihil dominorum coena grauatur*. Poelm. pro d. s. *Decidit, et nihilo dominorum coena grauatur*: sic Rom., sed *grauatur*. Reg. *Decidit, et nihil dominorum coena grauatur*, supra *grauatur*. Reuschius *Decidit, et nihilo dominorum coena grauatur* hoc sensu: Catellis portiones de mensis proiciuntur, nec sumptus ideo maior est impendendus, neque dapibus mensa magis oneranda. Non tamen improbat Badii lectionem *Decidat, atque mihi dominorum coena grauatur*. Quasi dicat mulier: Canis instar micarum de mensis dominorum decedentes colligere gestio.

nibus, nempe proicere, et quasi iacturam facere. Tertullianus l. De praescript. cap. 8. *Nondum canibus iactabat panem filiorum*. Apuleius 7. Metam. post med. *Intestina canibus nostris iacta*. Phaedrus libr. 3. fab. 7. *De mensa sua - Dat ossa dominus, frustra iactat familia*. Sic iactare pecuniam, opes pro effundere.

- 190 Tum Dominus loquitur : Veniant tibi digna salutis
Praemia , quae fidei meruerunt robora tantae .
Talia Saluator verbis , et voce locutus ,
Virginis et mentem , decusso daemone , virtus
Complexam impleuit donis foecunda salutis .
- 195 Inde galilaeas repedat Seruator in oras ,
Praecelsique procul montis conscendit in arcem .
Haud mora , conueniunt populi , secumque trahebant
Pars captos oculis , et crurum debile vulgus ,
Elinguesque alii , morbique vocabula mille .
- 200 Omnibus ille tamen languores dempsit amaros ,
Viribus et validis venerando munere donat .
Tum populi pariter miracula tanta frequentant ,

V A R. L E C T.

192. Reg. *verbis caelestibus edit* , quod editum extat in Torn. Reliqui *verbis , et voce locutus* .

193. Reg. , Ott. *decusso daemone* , quod magis placet , quam *discusso* in Rom. , et editis . Sic Prudentius praef. libr. 1. contra Symm. v. 37. *Excussumque procul decutit aspidem* . Eodem verbo vtuntur antiquiores Liuius , Propertius , Ouidius , Plinius . Reuschius edidit *discluso* ; quod Omeisio placebat , quia hoc verbo saepius vtitur Iuuenius . Vide l. 2. v. 65 .

194. Reg. *secunda* , et glossa *prospera* . At metrum postulat *foecunda* , quod congruentius etiam sensui est .

195. Reg. *Galileae repedat Saluator* : Ott. *galileas repedat Seruator* . Alii etiam variant in *Saluator* , et *Seruator* .

196. Ald. , Bas. , Reusch. *consedit in arce* , quod opinor etiam fuisse a pr. m. in Reg. Contra in Rom. a pr. m. est *conscendit in arce* , a sec. m. *consedit in*

arce . Plerique *conscendit in arcem* . Matthaeus ait : *Et ascendens in montem , sedebat ibi* .

198. Mss. nostri *et crurum debile vulgus* : ex editis partim sic , partim *et vulgus debile crura* , quod amplexus est Reuschius cum Koenigio . Mihi a Iuueni manu videtur esse *et crurum debile vulgus* eo modo , quo dicitur *Integer vitae , scelerisque purus* , et alia sunt similia adiectiua , quae genitiuo gaudent praesertim apud poetas . Fabricius id etiam secutus est ex mss. Mersburgico , et Gandauensi , vt testatur in comment. verbo *Debilis* .

199. Rom. , Hadam. , Poelm. in textu *alios* . Reg. , Ott. , Ald. , Bas. *alii* , scilicet alii trahebant elingues . Sic infra v. 267. *Ieremiam dixere alii , pars esse prophetam* .

200. Reg. *acerbos* : alii *amaros* .

201. Reg. *mirando* , sed fortasse fuit *venerando* .

N O T A E.

191. Supra v. 119. *Validum fidei robur* .

195. CAPVT VIII. *Secus mare Galilaeae caecos , claudos , mutos sanatos , septemque panibus . ac paucis piscibus qua-*

tuor hominum milia saturata . Matth. c. 15. v. 30. seqq. , Marc. cap. 8. v. 1. etc.

199. *Vocabula* , nomina . Virgilius l. 7. vers. 337 .

Aeternoque Patri laudes , gratesque celebrant .
 Discipulos Christus cogens in vertice montis ,
 205 Secreto alloquitur : Plebis miseratio multa est ;
 Tertia nam terris remeant iam lumina solis ,
 Ex quo nulla sibi sumunt alimenta ciborum .
 Ieiunam nolim tantam dimittere plebem ,
 Ne labor afficiat populos per longa viantes :
 210 Discipuli Christo ostendunt , septem sibi panes
 Esse , et pisciculos alimenta ad proxima paucos .
 Tum populum iussit terrae per terga cubare ,
 Quodque fuit , totum propriis discerpere palmis ,

V A R. L E C T.

204. Ott. *Discipulos Christus agens*, supra *Discipulos tunc Christus agens* : ita enim lex metri postulat , satisque id sententiae conuenit . Vide v. 420. h. l.

205. Reg. *Secreto alloquitur* . Editi cum aliis mss. *Secrete alloquitur* . Latinum vtrumque est , sed magis *secreto* , quam *secrete* , quod a Tertulliano , aliisque sequioris aevi adhibetur . *Secreto* a melioribus scriptoribus vsurpatur .

206. Rom. *remeantia lumina* : lege *remeant iam lumina* .

207. Reg. a pr. m. *sumant* , a sec. m. *recte sumunt* .

213. Reg. , Ott. *discerpere* : Rom. cum editis *decerpere* . Huic loco magis consentaneum est *discerpere* , hoc est , in diuersas partes carpere : nam *decerpo* proprie significat carpendo detrahere , vt poma ex arbore decerpuntur .

N O T A E.

203. Tacitus coniungit etiam *laudes* , et *grates* , vt l. 1. Annal. cap. 69. *laudes* , et *grates alicui habere* , et l. 12. Annal. cap. 37. *Laudibus* , *gratibusque venerari aliquem* . Nouum certe videtur *celebrare grates alicui* , sed *laudes* , *gratesque celebrare* coniunctim facilius defendi poterit . Latini vsitatus dicunt *celebrare aliquem laudibus* .

204. *Cogens* , ea significatione , quae exposita est ad v. 184.

205. *Multa est* , magna est . Vide not. ad Dracont. v. 63. l. 2.

207. *Sibi* superfluum est , sed elegantiae causa additur .

209. *Viantes* : confer not. ad l. 1. v. 161.

211. Verba Matthaei sunt : *Et ait illis Iesus : Quot panes habetis ? At illi dixerunt : Septem , et paucos pisciculos* . Iuuen-

cus interpretatur , septem sibi esse panes , et pisciculos paucos a se praeparatos ad alimenta proxima , qui etiam sibi , vel suis proximis alimentis pauci erant . Sic accipit Reuschius , qui *sibi* significanter additum ait . Saltem Iuuenicus innuit , septem illos panes , et paucos pisciculos ab Apostolis fuisse comportatos , vt alerentur . Nonnulli enim putant , eos panes , et pisces apud aliquem e turba fuisse venales .

212. *Terrae per terga* . Vide not. ad l. 1. v. 671. *Cubare* , more veterum , qui discumbentes cibum sumebant .

213. Textus Matthaei sic refert : *Fregit , et dedit discipulis suis , et discipuli dederunt populo* . Iuuenicus haec omnia distincte exponit . Christus curat propriis discerpere manibus , et dedere mensatim cunctae plebi per discipulos , qui ponunt

Et cunctae curat mensatim dedere plebi.

215 Discipuli ponunt epulas, populusque repletur
Ad satiem dapibus: relegunt mox fragmina panis,
Et sportas referunt cumulado pondere septem.
Quatuor ex omni fuerant tum milia plebe,
Nec numero quisquam matres, puerosque notauit.

220 Inde Magedarum naui transcurrit in oras.

Ecce pharisaei, sadducaei que dolosi

Poscere tentantes instant caelestia signa.

Sed Christus cernens fallacia pectora, fatur:

Conuexum quoties claudit nox humida caelum,

V A R L E C T.

214. Reg. *curam*: quod sustineri potest, si suppleatur *coepit*, quod v. praecedenti ad *discerpere* supplebat Gallandius. Reg., Ottob., Rom. *dedere plebi*. Editi *tradere plebi*. In omnibus mss., et editis inuenio *mensatim*, et in Rom. ex mendo *mensantim* factum *mensatim*. Posset conici per *mensas*: sed retinendum est *mensatim*, a Forcellino inter verba latina Iuueni nostri auctoritate collocatum. Plura similia sunt aduerbia, vt *vicatim*, *ostiatim*, *tributim*, *properatim*.

216. Nonnulli scribunt *Ad saciem*: plerique *Ad satiem*. Vetus editio apud Omeisium *Ad faciem*, quod mendosum est.

217. Ott. scribit *comulato*, supra factum *cumulado*.

N O T A E.

epulas. Potest etiam intelligi, *dedere* positum esse pro *dedi*, hoc est, dari, vel tradi. Schoettgenius exponit *curat discerpere*, h. e., discerpit. Reuschius ita, vel per enallagen *discerpere*, h. e., *discerpebat*.

215. *Ponunt*, verbum in conuiuiis vsitatum, vt dictum ad v. 80. h. l. De verbo *repletur* dictum pariter ad v. 88. h. l.

216. *Ad satiem* confer v. 673. l. i.

219. Moris erat feminas, et pueros non numerare. Hieronymus ad h. l. *Mulieres autem, et paruuli, sexus fragilis,*

218. Reg. *plebe*, Ott. *plebi*, Rom. cum plerisque editis *plebis*. Fabricius edidit *plebe*: vel id, vel *plebi* in auferendi casu retinendum est. Non enim placet, quod Reuschius exponit *ex omni* scilicet regione, *fuerant*, aderant. In Torn. mendum est *fuerat* pro *fuerant*.

220. Reg., Rom., Torn., Ald. *Magedarum*. Hadam., Poelm. *Mageddarum*. Ott. *Magidarum*. Bas. *Magedorum*. Praestat legere *Magedarum*, quia in Vulgata, et in plerisque versionibus antiquis *Magedan* hic locus appellatur.

224. Rom., Ald., Bas. *Connexum*: vix dubium, quin legendum sit *Conuexum*. Hinc *conuexa caeli*; qua de re vide not. ad Dracont. libr. i. v. 136.

et aetas minor numero indigni sunt. Vnde et in Numerorum libro quoties sacerdotes, atque leuitae, et exercitus, vel turbae pugnantium describuntur, serui, et mulieres, et paruuli, et vulgus ignobile absque numero praetermittitur.

220. CAPVT IX. De signo Ionae prophetae. Matth. cap. 16. v. 1. seqq., Marc. c. 8. v. xi., Luc. c. 12. v. 54.

221. *Sadducaei*: producitur prima, quae corripitur l. 4. v. 14. apud aliquos.

224. *Conuexum caelum, nox humida.*

- 225 Si ruber astrifero procedit vesper olympo
 Dicitis : Adueniet ventura luce serenum .
 Iamque sub exortu solis si tristia rubro
 Nubila miscentur confusa luce colori ,
 Dicitis , agricolis , nautisque venire fragosam
 230 Ventorum rabiem , tempestatumque furores .
 Fallaces , nostis faciem discernere caeli ,
 Seclorum vero nescitis tempora signis
 Explorare suis ? Sed vobis signa dabuntur ,
 Quae maris immenso quondam venere profundo ,
 235 Bellua quum tenuit ventris sub carcere vatem .
 Haec ait , et propere puppis retinacula soluens ,
 Trans freta contendit rapido comprehendere cursu

V A R. L E C T.

225. Reg. a sec. m. , et , vt videtur ,
 Ott. *procedet* . Editi cum Rom. *procedit* .
 227. Reg. *solis ubi tristia* non male ,

producta vltima in *solis* ratione caesurae .

229. Ott. *fragosa* : lege *fragosam* .

233. Alii *suis* sine interrogatione .

N O T A E .

Epitheton vtrumque aptum , et ex Virgilio desumptum . *Conuexum* est rotundum , aliis cauum . Aduertendum est , verum secundum , et tertium Matthaei , quos Iuuenius exponit a versu *Conuexum* ad v. *Fallaces* , deesse in aliquibus exemplaribus . Immo Hieronymus in comment. ad hunc locum , relatis quatuor primis versibus cap. 16. Matthaei subdit : *Hoc in plerisque codicibus non habetur , sensusque manifestus est , quod ex elementorum ordine , atque constantia possint et sereni , et pluviae dies praenosci* . Ea autem legebat Hilarius in h. l. *Multa eos de natura caeli conicere solere respondit , quum rubicundo aut ortu , aut vespere , serenum , nimbosumue pronuncient* .

225. *Astrifer* , verbum Statii , Martialis ; *astriger* Statii , Claudiani , Solini . *Procedit vesper olympo* ex Virgilio eclog. 6. vers. vltim. *Et inuito processit vesper olympo* .

226. *Ventura luce* : Auctor Moreti v. 4. *Tristia venturae metuens ieiunia lucis* . *Serenum* pro serenitate . Vide not. ad Dracont. l. 1. vers. 586.

227. *Tristia etc.* Matthaeus ait : *Rutilat enim triste caelum* .

229. *Fragosam* , fragoris , strepitusque plenam , vel etiam perniciosam agricolis , nautisque . Koenigius vocem raram esse ait : sed praeter Valerium Flaccum , et Quintilianum , quos allegat , ea vtuntur Virgilius , Claudianus , Ovidius , Gratius , et alii veteres .

231. Facies tribuitur caelo , mari , et monti , aliisque rebus inanimis .

234. *Profundo* , substantiue . Dracontius l. 1. vers. 151. *Eruitur tellus vasto demersa profundo* .

235. Nomine *belluae* intelligitur balaena , vt exposui in not. ad Dracontium l. 2. vers. 159. *Horrida monstra natent , et bellua gestiat ingens* .

- Arua Philipporum, sociisque haec talia fatur:
 Solicite vobis vitentur noxia farra,
 240 Fermentumque ferox vestris auertite mensis.
 Illa pharisaei, sadducaei que dolosi
 Admiscent escis, falluntque in nomine panis.
 Cur vobis tacitas voluit cunctatio mentes?
 Proh! quam parua fides, sensu torpente, fatiscit!
 245 Dicitis aduersi, naui quod tollere panes

V A R. L E C T.

241. Ott. *Illud pharisei*: alii *Illa pharisei*, quod melius est, vt v. 221. *Ecce pharisei*.

243. Reg. *tacitam voluit cunctatio mentem*: Ott. *tacita voluit cunctatio mentes*: Rom. cum editis *tacitas voluit cunctatio mentes*. Pro *cunctatio* alii scribunt *conctatio*, alii *contatio*.

244. Reg., Ottob., Rom. *Pro qua*, et glossa Reg. *pro qua cunctatione*. Sic etiam Hadam. edidit. Ald., Dauentr. *Pro quo*. Fabr., Poelm. *Proh quam parua*.

Pro *torpente* mendose Ott. *torpenti*. Idem Ott. scribit *fatescit* pro *fatiscit*. In Rom. *facessit* error videtur pro *fatescit*, vel *fatiscit*.

245. Reg., Rom., Torn. *aduersi*. Ott. cum Ald., Hadam., Poelm., Dauentr. *auersi*. Reuschius *auersi*, sed eundem sensum agnoscit in *aduersi*. Mente, ac cogitatione *auersi*, *aduersi*, vel alieni erant a nauigio. Quod si cum Parisina distinguatur *auersi*, *naui*, tunc quidem *naui tollere panes* erit *panes in nauem infer-*

N O T A E.

238. Quaeritur, cur Iuuenius vocet *arua Philipporum*, quum Matthaeus in singulari proferat cap. 16. vers. 13. *Venit autem Iesus in partes Caesaraeae Philippi*. Et Marcus cap. 8. v. 27. *Et egressus est Iesus, et discipuli eius in castella Caesaraeae Philippi*. Hanc urbem prope Iordanis fontes Philippus tetrarcha vel condidit, vel ornauit, et a Tiberii Caesaris nomine *Caesaraeam* vocauit. Postea Iuuenius sic eandem ciuitatem memorat vers. 258. *Clara Philippaeo quae pollent nomine vura*. Hoc loco plurale *Philipporum* pro singulari *Philippi* posuit, nisi malis emendare *Arua Philippaea, sociisque*. Solemne erat poetis huius temporis vocalem breuem producere ratione solius caesurae: quod magis nunc in ipsis deprehenderetur, nisi librarii audaces, huius consuetudinis ignari, plures versus corrupissent.

239. *Vobis*, a vobis: quod familiare est Iuuenio.

242. Audiamus Euangelistam Matthaeum: *Qui dixit illis: Intuemini, et cauete a fermento pharisaeorum, et sadducaeorum. At illi cogitabant intra se dicentes: Quia panes non accepimus. In ms. Corb. 1. At illi cogitabant intra se dicentes: Ideo hoc dicit, quia panes non attulimus. Euangeliarium vetus Tridentinum: Tunc reputabant apud se dicentes: Quia panes non emimus. Iuuenius, vt explicet fermenti pharisaeorum nomine discipulos intellexisse panem, quem exhibebant, aut fortasse vendebant pharisaei, addit, *Illa . . . admiscent escis, falluntque in nomine panis*. Idem est autem *in nomine panis*, ac *in pane*. Badius reponit, *Diceret sub nomine*, nisi versus vetaret. Sed Iuuenius promiscue vsurpat *in pro sub*, et *sub pro in*.*

Non fuerit vobis vacuum , farrisque cauendas
 Insidias iubeam : meminisse , et scire putabam ,
 Quod panes quinque plebis mihi milia quinque
 Implerint dapibus , cophinisque superflua tantis
 250 Fragmenta ad cumulum fuerint collecta ciborum .
 Quatuor et rursum coenantum milia panes
 Quod facile implerint septem , sportasque referri
 Vidistis rursus completas reliquiarum .

V A R. L E C T.

re . Badius interpretabatur *aduersi naui* , appliciti ad nauem : Schoettgenius *aduersi* , ad vos inuicem . Matthaeus ait : *At illi cogitabant intra se dicentes : Quia panes non accepimus .* Potest explicari *Dicistis aduersi* , hoc est , *Dicistis aduersis animis* .

248. Mss. nostri Reg. , Rom. , Ottob. *Quod panes quinque plebis mihi milia quinque* . Haec est genuina lectio , producta vltima in *quinque* vel ratione caesurae , vel potius quia muta , et liquida in dictione proxime sequenti vim habent producendi , aut communem efficiendi vocalem breuem dictionis praecedentis . Id non intelligentes librarii alii aliter mu-

tarunt . Poelm. in textu , Torn. , Hadam. , Fabr. *Quod panes quini plebis mihi milia quinque* . Poelm. pro d. s. , Ald. , Dauentr. , Bas. *Panes quinque mihi plebis quod milia quinque* .

249. Rom. , Ottob. , et a pr. m. Reg. *Implerent* : editi *Implerint* . Sensui congruentius est *Implerint* .

252. Rom. *Quod facile impleverint quinque sportasque referri* . Vera lectio est *septem* , non *quinque* : mentio enim nunc fit de septem panibus , qui in quatuor milia hominum suffecerunt . *Implerint* etiam hoc loco retinendum cum plerisque .

253. Rom. *completa* : emenda *completas* .

N O T A E.

246. *Vacuum fuerit* , vacauerit . Tacitus 2. Hist. c. 38. *Subacto orbe , et aemulis urbibus , regibusque excisis , securas opes concupiscere vacuum fuit* . Sallustius apud Gellium l. 9. c. 12. *Postquam , remoto metu Punico , simultates exercere vacuum fuit* . Martianus Capella libr. 1. *At praescire dei vacuum fuit* . Elegancia non protrita , ait Koenigius .

247. De fermento , seu pane pharisaeorum , dicebant intra se discipuli , locutus est Dominus , quia panes nondum attulimus , ut scilicet quum eos ememus , caueamus ab insidiis pharisaeorum . Iesus vero eos reprehendit , quod animum in panes intenderent , ut neque verba eius

intelligerent , neque meminissent , paulo ante quinque panes milia quinque plebis impleuisse etc. Non ergo de panibus tantopere solliciti esse debebant .

249. *Cophinus* , vas magnum vimineum , videtur in magno usu fuisse apud iudaeos , de quibus Iuuenalis sat. 3. v. 14. *Quorum cophinus , foenumque supellex* , et sat. 6. vers. 542. *Cophino , foenoque relicto* . Omeisius aduertit , in priori miraculo a Matthaeo , et Marco *cophinos* nominari , in hoc secundo *sportas* .

253. *Compleo* cum genitiuo . Vide lect. var. ad vers. 90. h. l. Vsi hoc verbo sunt cum genitiuo Cicero , et Lucretius .

Sed moneo istorum semper fermenta cauere .

255 Discipuli tandem , vitalia verba sequuti ,
Doctrinam cernunt fermenti nomine dictam .

Inde vbi peruentum liquidi per terga profundi
Clara, Philippaeo quae pollent nomine, rura,
Cogit concilium sectantum discipulorum ,
260 Et quaerit , quem se populorum fama putaret .
Respondent , multas plebis tunc esse loquelas :
Crebrius audisse , et multos firmare , quod esset
Iustus Ioannes , populos qui flumine lauit .

V A R. L E C T.

254. Rom. *caueri* , Reg. , Ott. *cauere* ,
editi *cauenda* .

257. Reg. , Ottob. *peruentum liquidi* ,
Rom. cum editis *peruentum est liquidi* .

258. Reg. , Ott. a pr. m. , Rom. *quae* :
videlicet peruentum est *rura* pro *ad ru-
ra* . Vide l. i. v. 291. , et h. l. v. 381.
Ex editis Ald. , Bas. , Dauentr. *quo* , Ha-
dam. , Fabr. , Poelm. *qua* , quod etiam in
Ott. a sec. m. extat , et Badius explicat
qua parte . Idem Ott. *pallent* , quod men-

dum recte emendatum ibi est per *pollent* .

259. Torn. minus bene *consilium* pro
concilium .

260. Rom. *quem discipulorum fama pu-
tarent* : reliqui *quem se populorum fama
putaret* , quod probum est .

261. Torn. male *Respondens* . Reg. , et
Ott. *Respondent multi* , et glossa Reg.
multi - discipulorum . Sed aptius huic lo-
co est *multas* cum Rom. , et editis . In
Ott. ex *plebes* recte factum *plebis* .

N O T A E.

254. Matthaeus loc. cit. *Quare non in-
telligitis , quia non de pane dixi vobis :
Cauete a fermento pharisaeorum , et sad-
ducaeorum ?*

255. *Sequuti* , assecuti : verbum sim-
plex pro composito .

257. CAPVT X. *Petrum post confes-
sionem , quia Christus dei esset filius , bea-
tum appellat Iesus . Hinc dicto , ne vel-
let , sua membra cruciatibus affici , dure
increpat , dicens , Vade retro , Satana .
Matth. cap. 16. v. 13. seqq. , Marc. cap. 8.
vers. 27. , Luc. cap. 9. v. 18. , Ioann. cap. 6.
vers. 69. Vt alibi saepe dicit terrae per
terga , sic nunc per terga profundi , siue
maris . Confer comment. ad Prudentium
praefat. libr. 2. contra Symmach. v. 43.
Tergum per tumidum freti .*

262. Cur Iuuenecus ait , *Crebrius au-*

disse quod esset Ioannes Baptista ?

Matthaeus ait : *At illi dixerunt : Alii Io-
annem Baptistam , alii autem Eliam etc.*

Verum in nonnullis exemplaribus versio-
nis Italiae legitur : *At illi dixerunt : Io-
annem Baptistam , alii autem Eliam etc.*
Euangeliarium Tridentinum : *Illi autem
dixerunt : Ioannem Baptistam , alii Eliam
etc.* Simili modo id efferunt Marcus , et
Lucas , qui propterea videntur significare,
communioem hanc inualuisse opinionem,
Christum esse Ioannem Baptistam . Vi-
gebat quippe apud iudaeos doctrina de
metempsychosi . *Firmare* hic positum est
pro affirmare : verbum simplex pro com-
posito , vt *verto* pro *euerto* . Eandem si-
gnificationem verbo *firmiter* tribuunt Hir-
tius , Palladius , Tacitus , vt alios omittam .

263. *Lauit* aliquando est in praesenti

Pars

Pars memorat volucris famae sibi cognita verba,
 265 Eliam venisse iterum, quem praepete curru
 Turbine caelesti quondam simulata quadrigis
 Astris inseruit rapidae vis feruida flammae.
 Ieremiam dixere alii, pars esse prophetam.
 Tum Christus cunctis arridens pectore blando,
 270 Conquirat, quae sit sententia discipulorum.
 Sed stabilis Petrus: Tu Sancti filius, inquit,

V A R. L E C T.

264. Ald., Bas. *Pars trepidat memo-
 ri seruans oracula mente*. Mss. nostri cum
 Hadam., Poelm., et aliis *Pars memorat
 volucris famae sibi cognita verba*. Torn.
 vtrumque versum coniunxit, prius *Pars
 memorat*, tum *Pars trepidat*. Badius omi-
 sit *Pars memorat*, plaudentibus Omeisio,
 et Schoettgenio. Reuschius vtrumque ver-
 sum Iuueni esse arbitratur.

265. In Rom. *verum* mendum pro *ite-
 rum*: id enim a metro exigitur. Reg.,
 Ott. *praepete curru*, quod placet. Editi
 cum Rom. *praepete cursu*.

268. Ott. *Ieremiam dixere alii appa-*

ruisse prophetam. Reg., Rom. cum edi-
 tis *Ieremiam dixere alii: pars esse pro-
 phetam*. Posset sustineri scriptura Ott.,
 contractis in *apparuisse* tertia, et quar-
 ta vocali per synaeresin. Verum lectio
 communis comprobatur Matth. c. 16. v. 14.
*At illi dixerunt: Alii Ioannem Bapti-
 stam, alii autem Eliam, alii vero Iere-
 miam, aut unum ex prophetis*.

269. In Aldo *Tu Christus* error est, in
 Basileensi etiam editione exscriptus, quem
 tamen ipse Aldus in Erratis iam emen-
 dauerat. Reg. *cunctos affatus: alii cun-
 ctis arridens*.

N O T A E.

a *lauo*, *lauis*, et tunc corripitur prima,
 aliquando in praeterito perfecto a *lauo*,
laudas, vel etiam a *lauo*, *lauis*, et tunc
 producit. Exempla vtrinque obuia sunt.

266. *Simulata*, assimulata. Vide not.
 ad l. 2. vers. 548., et l. 1. v. 394.

267. *Vis flammae* pro *flamma*. Vide
 not. ad l. 1. vers. 478., et Gifan. Indic.
 Lucret. verbo *Vis morbi*.

269. *Arridens*, placidum vultum osten-
 dens. Christum aliquando risisse non le-
 gitur, ait Koenigius. Sed neque ex Iu-
 uenco colligitur risisse.

271. *Stabilis Petrus*: innuit catholicam
 expositionem verborum Domini: *Tu es
 Petrus, et super hanc petram aedificabo
 ecclesiam meam*, vt super Petrum aedifi-
 cata ecclesia esse intelligatur. Euangelia-
 rium Tridentinum apertius: *Tu es Pe-*

*trus, et super istam petram aedificabo ec-
 clesiam meam, et portae inferorum non
 vincent eam*. Poeta addit *forti Petro*, et
 clarius, quum ad rem ipsam aggreditur:
*Tu nomen Petri digna virtute tueris, - Hac
 in mole mihi, saxique in robore ponam
 - Semper mansuras aeternis moenibus ae-
 des*. Sic etiam libr. 1. vers. 458. *Prae-
 solidumque Simon, dignum cognomine Pe-
 tri*. Omeisius exponit *Super fidem, et
 confessionem ponam etc.* Iuuenius clare
 ad personam Petri refert. Ex orationibus
 ecclesiae, ac precibus liturgicis huius in-
 terpretationis veritatem demonstraui in
 comment. ad Prudentium hymn. 1. Cath.
 vers. 63. Idem argumentum egregie per-
 tractat Eminentissimus Cardinalis Gerdil
 in Opere *Confutazione di due libelli di-
 retti contro il Breue, Super soliditate etc.*,

- Christus, magnifico terras qui lumine comples.
 Tum Dominus forti respondit talia Petro:
 Petre, beatus eris: nam talia pandere certe
 275 Humanus sanguis, vel, terrae portio, corpus
 Haud vnquam poterit. Genitoris munera sola
 Possunt tam validum fidei concedere robur.
 Tu nomen Petri digna virtute tueris.
 Hac in mole mihi, saxique in robore ponam
 280 Semper mansuras aeternis moenibus aedes.
 Infernis domus haec non exuperabile portis
 Claustum perpetuo munitum robore habebit:
 Caelestisque tibi clauēs committere regni
 Est animus, terrisque tuo quae nexa relinques

V A R. L E C T.

273. Mss. *respondit* cum pluribus editis. Hadam, Poelm. *respondet*. In Reg. forte bene correctum est per *forti*.

276. Ott. *poterint*; fortasse librarius voluit *poterunt*, quod non male esset pro *poterit*.

279. Reg. *Hac mole*, apte correctum per *Hac in mole*.

281. Omeisius reiicit *infernī*, quia *infernum* substantiue pro carcere damnatorum minus recte dicitur. Fabricius, et Sabatierius ediderunt *Infernī*: quod vocabulum substantiue reperitur in latinae veteris versionis mss. Corb. 2., et Germ. 2., et apud Hilarium in hunc locum. Obser-

uandum ex Cellario verbo *infernus*, tutius esse *infernum* substantiue neutro more, quam *infernus* masculino, quamuis hoc etiam christiani veteres passim vsi fuerint.

282. Reg., Rom. *robur habebit*, sed in Rom. fuit *robor* a pr. m. Reliqui *robore habebit*. Probabilis est lectio *robur habebit*, si ita interpungas *Infernis domus haec non exuperabile portis — Claustum, perpetuo munitum robur, habebit*.

283. Ald. *permittere* pro *committere*.

284. Ott. *relinquis*: melius Reg. cum multis editis *relinques*. Rom. cum Ald. *quae nexa manebunt*.

N O T A E.

quo nouatorum cauillos inuictis argumentis, ac mirabili theologia grauitate refellit, penitusque disiicit.

275. Koenigius docet, Rabbinicam hanc esse descriptionem hominis, *Caro, et sanguis*.

277. Supra vers. 119. *Quae validum fidei gestabant aequora robur*. Confer notam.

279. *Robur saxi* pro saxo, vt *robur fidei*, et libr. 1. vers. 478. *Membrorum robora*. Confer notam.

282. *Perpetuo robore*, quia *portae inferi non praeualebunt aduersus eam*. Portae roboreae firmae censebantur. Ouidius l. 2. Amor. el. 1. *Carminibus cessere fores: insertaque posti*, — *Quamuis robur erat, carmine victa sera est*.

- 285 Arbitrio, caelo pariter nodata manebunt;
 Soluerit et rursus tua quae sententia terris,
 Haud aliter venient caeli sub sede soluta.
 Sed vos discipuli Christum me dicere cunctis
 Parcite, quo soli cognoscant talia digni.
- 290 Iam lux adueniet properis mihi cursibus instans,
 Moenibus in Solymis rabies quum prona furore
 Eximios vatum saturabit sanguine nostro.
 Ast vbi lucifluum reddet sol tertius ortum,
 Consurget radiis pariter redimita salutis
- 295 Vita mihi, cunctisque dabit sua munera terris.
 Tum Petrus, magno percussus corda dolore,
 Absint, Christe, tuis, inquit, tam tristia sanctis

V A R. L E C T.

285. Ott. *caeli*: lege *caelo* cum Reg., Rom., Dauentr., Ald., aut *caelis* cum Hadam., Poelm., Fabr. In Rom. *nodata* erratum est pro *nodata*.

286. Reg. *at*: alii mss., et editi *et*.

287. Ott. *caelesti sede*: ceteri *caeli sub sede*.

289. Ott., Had., Poelm. in textu *quod*: plerique *quo*. Rom. *digna*, corrige *digni*.

291. Rom. in textu, Ottob., Hadam., Poelm. *prona*, quod a Reg., et Dauentr. indicatur in nexu literarum. Ald., Bas., Rom. ad marg. pro d. s. *plena*, quod Koenigio magis arridebat. Badius *prona* exponit *percita*.

293. Non dubium, quin legendum sit *lucifluum*, non *luctifluum*, quod videtur

fuisse a pr. m. in Reg., et ab Hadam., et Poelm. editum est, vti etiam a Reuschio. Sic l. 4. v. 119. *Testem lucifluo sanctae sermone salutis*. Fabricius versum hunc ita deprauatum excudit *Ast vbi sol reddet tertius lucifluum ortum*.

296. Rom., Reg. a sec. m., Ald., Poelm. *percussus*. Ott. *percussus*, quod fortasse fuit in Reg. a pr. m. Mendum videtur in Torn. *perpulsus*. Rom., Ott., Hadam., Poelm. *corde*, quod in Reg. etiam a pr. m. opinor fuisse. Nunc in Reg. est *corda*, et glossa *per corda*. Ald., Fabr., Torn., Dauentr., Bas. *corda*. Reuschius praetulit *percussus corda*. Ott. *pa-uore*, et pro d. s. *dolore*, quod reliqui nobis exhibent.

N O T A E.

285. *Nodata*, ligata in nodos. Hoc verbo Virgilius, Ovidius, pluresque alii antiqui vsi sunt.

287. *Venient soluta*, erunt soluta. Locutio poetica Propertio familiaris, vt notat Scaliger l. 2. el. 1. vers. 2. *Vnde meus veniat mollis in ore liber*. Marius Victor Praefat. carm. in Genes. *Nec tamen arbi-*

trii natura, in vtrumque valentis, — Accusanda venit nobis.

292. Textus sacer habet, *Multa pati a senioribus, et scribis, et principibus sacerdotum*. Ad vers. 39. l. 1. obseruaui, sacerdotes a Iuuenico vates appellari.

297. Matthaeus: *Absit a te, Domine: non erit tibi hoc*. Arabica versio: *Absit*

Monstra procul membris ; nec fas est credere tantum ,
Nec tibi tam durus poterit contingere casus .

300 Christus ad haec : procul hinc , inquit , procul effuge , daemon ,
Nil diuina tibi mentem prudentia tangit ,
Sed terrena sapis , mollique timore tremiscis .

Sed si quis vestrum vestigia nostra sequetur ,
Abneget ipse sibi corpusque , animamque recusans ,
305 Atque crucem propriam comitatibus addere nostris
Gaudeat , amissam redimet cui gloria vitam .
Nam seruata perit terris possessio lucis .

V A R. L E C T.

298. Rom. *nefas est* : lege , ne metrum corumpas , *nec fas est* .

300. Mss. cum praestantissimis editionibus *Christus ad haec , Procul hinc , inquit , procul effuge , daemon* . Sed in Rom. est *inquam* in textu , ad marg. *inquit* . Hadam. , Poelm. *Christus ad haec inquit : Procul , o , procul effuge , daemon* .

301. Mss. , et plerique editi *Nil diuina tibi* , sed in Reg. *Non pro Nil* . Ald. , Bas. *Nil diuina tuam* . Poelm. in textu *Nil diuina tibi* , pro d. s. *Nil tua diuinam* . Reuschius tuetur *Nil diuina tibi* : quae syntaxis alibi occurrit apud Iuuenicum .

302. Reg. , Ott. *tremescis* : Rom. cum aliis *tremiscis* .

303. Rom. , Ald. , Bas. *At si quis* : alii

Sed si quis , quod durius est , sed tenendum .

304. Editi *Abneget hic sese* . Mss. nostri Rom. , Reg. , Ott. *Abneget ipse sibi* . Id teneo , quamuis melius fortasse esset *Se neget ipse sibi* . Matth. cap. 16. in versione Itala ex ms. Colb. *Siquis vult venire post me , abneget se sibi* : sic alii mss. veteres , et Patres *abneget seipsum sibi , abneget semetipsum sibi , neget se sibi* . Euangelium Tridentinum : *Deneget se sibi* . In Iuuenico *corpusque , animamque* ponitur pro *seipsum* , et est accusatiuus pro verbo *abneget* , et participio praesenti *recusans* , vt v. 425. occurrit similis locutio . Vide etiam libr. 1. v. 65. 341. l. 2. v. 238. 752. l. 3. v. 79. 139.

307. Torn. *locis* : emenda *lucis* .

N O T A E.

tibi , Domine , vt fiat tibi hoc : cui accedit Iuuenicus . Euangelium Tridentinum : *Propitius esto , Domine : non erit tibi istud* . Praepositio *a* plerumque exprimitur , vt *absint a tuis membris* ; sed nonnunquam omittitur , quum insit verbo ipsi *absum* .

298. *Nec fas est credere tantum* . Virgilius l. 3. Georg. vers. 391. *Si credere dignum est* .

300. Vide Prudentium hymn. 6. Cathem. vers. 137. *Procul , o , procul vagantur etc.*

303. CAPVT XI. *Debere unumquemque tollere crucem suam , et sequi Dominum* . Item non morituros quosdam , donec videant filium hominis . Matth. cap. 16. vers. 24. seqq. , Marc. cap. 8. vers. 39. , Luc. cap. 9. vers. 23. etc.

305. *Propriam* , suam , vt veteres frequentius dicebant . Nam *proprius* est pertinens ad aliquem solum , peculiaris . Sextus Rufus , Ammianus Marcellinus , alique eiusdem temporis *proprium* pro suo usurparunt , poetae etiam boni , Horatius , Lucretius , Ouidius .

- Sed quid proficient secli mortalia lucra,
 Si damnum pariant vitae, lucisque perennis?
 310 Vel quae digna queunt animae commercia poni?
 Filius huc hominis veniet sub nomine patris,
 Caelestesque illum fremitu comitante ministri
 Stipabunt, reddetque hominum sua debita vitae.
 Vera loquor: certos isthic sub limine lucis
 315 Inueniam, caeli fulgens quum regna capessam.
 Haec vbi dicta dedit, passus, bis terna dierum
 Lumina conuexo terras transcurrere caelo,
 Tum secum iubet abruptum conscendere montem
 Petrum, Zebedeique duos per deuia natos.

V A R. L E C T.

308. Reg., Rom., Ottob. cum multis editis *proficient*. Hadam., Poelm. in textu *proficiunt*. Poelm. pro d. s., Dauentr. *Commoda sed quid erunt*.

309. Ott., Rom., Ald. *subeant* pro *pariant* in Reg., et aliis. Reuschius, si legatur *subeant*, exponi vult, *subire faciant possessores suos*. Ott., Rom. *lucis, vitaeque perennis*: ceteri *vitae, lucisque perennis*.

310. In Rom. videtur factum *queant* ex *queunt*: alii omnes *queunt*.

313. Mss., et plures editi *hominum*: In Reg. a pr. m. fuit *hominem* mendose. Hadam., Poelm. *homini*.

314. Ott. *isthinc* pro *isthic*. Rom., Reg. *sub lumine lucis*. Ott. *sub limine lucis*, sed a pr. m. fortasse scriptum fuit *sub lumine*. Editi *sub nomine lucis*, Fabricius

vero *sub limine lucis*. Verba Matthaei c. 16. v. 28. sunt: *Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem etc.* Itaque vera lectio videtur *sub limine lucis*, vt libr. 2. v. 654. *Lucisque vicens ad limina*. Et potest id intelligi de fine ipso vitae, vt apud Apuleium libr. xi. Metam. post med. *Transactis vitae temporibus iam in ipso finitae lucis limine constitutos*. Matthaei textum alii de exortu Euangelii, alii de gloria ascensionis: item alii de Ioanne Euangelista, alii de vndecim apostolis exponunt: nonnulli de Transfiguratione, quae paulo post secuta est.

317. Plerique *conuerso*: Ott. pro d. s., Fabr. *conuexo*, quod ex codice Helmst. magis arrisit Reuschio. In Rom. mendum *connexo* indicat etiam *conuexo*. Vide supra v. 224.

N O T A E.

310. Matthaeus: *Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?*

311. *Sub nomine* pro *in nomine*.

312. *Fremo*, et *fremitus* in plausu, et laetitia nonnunquam vsurpantur. Virgilius l. 8. v. 717. *Laetitia, ludisque viae, plausuque fremebant*; et l. 5. vers. 148.

Tum plausu, fremituque virum, studiisque fauentum – Consonat omne nemus.

316. CAPVT XII. *Transfigurasse se Iesum in monte*. Matth. cap. 17. vers. 1. seqq., Marc. cap. 9. v. 1. Luc. c. 9. v. 28.

317. *Lumina bis terna dierum*, posuit id est pro sex dies.

- 320 Inde vbi peruentum secreti montis in arcem ;
 Continuo Christus faciem fulgore corusco
 Mutatur , vestisque niuis candore nitescit.
 Respiciunt comites , mediumque assistere sanctis
 Eliae , Mosique vident . Tum talia Petrus :
 325 Respice , num nobis potius discedere longe ,
 An isthic tantae spectacula cernere molis
 Conueniat : trina tamen hic tentoria vobis ,
 Si iubeas , frondis faciam diuersa paratu ,
 Singula sub noctem quae vos aulaea receptent .
 330 Talia dum loquitur , caelo praefulgida nubes

V A R. L E C T.

320. Reg. , Ott. *peruentum secreti* : vt v. 257. h. l. *Inde vbi peruentum liquidum*. Rom. cum editis *peruentum secreti est*. In Ott. , et , vt videtur , in Reg. scriptum fuit *secreti in montis*, sed postea deletum in.

321. In Ottob. a pr. m. , nisi fallor , exaratum fuit *facie* , a sec. m. *faciem* : quae est vera lectio per graecisimum vsitatum .

322. Rom. *vestis niueo* : reliqui *vestisque niuis* .

324. Ott. *Moseique* : Rom. *Moysique* : alii *Mosique* .

326. Mss. , et plerique editi *An isthic*. Torn. , Poelm. , Hadam. *Anne isthic* , quod fortasse ab aliquo factum , ne *an* producat : posse autem *an* , et similia monosyllaba , quae breuia censentur , aliquando

produci , ostendi ad libr. 2. v. 517.

327. Reg. *trino tamen hic tentoria vobis*, et glossator indicat *trino apparatu*. Ott. , Dauentr. , Ald. , Bas. , Westh. in textu *trina tamen hic tentoria vobis* , producto scilicet *a* in *trina* ratione caesurae . Hadam. , Poelm. , Fabr. , Westh. ad marg. , Torn. *trina attamen hic tentoria vobis*. Rom. *tamen hic vobis tentoria trina* .

328. Reg. *frondes* , bene correctum per *frondis*. In Ott. mendose *diuerso paratu* , quod mendum erat etiam in Reg. , sed in hoc emendatum fuit per *diuersa paratu* . Error quoque videtur esse in Ott. *fronde faciam* pro *frondis faciam* .

329. In Ottob. *sub nocte* , et in Rom. *receptant* corrige per *sub noctem* , et *receptent* .

N O T A E.

323. *Assistere* , adesse : eodem modo libr. I. v. 617. *Et precibus propriis gaudent assistere turbas* .

325. Matthaeus : *Respondens autem Petrus , dixit ad Iesum : Domine , bonum est , nos hic esse : si vis , faciamus hic tria tabernacula , tibi unum , Moysi unum , et Eliae unum* . Iuuenius id amplificat : sed cur ait , *Respice , num nobis potius etc.* ?

Fortasse interrogatiue legebat , *Domine , bonum est , nos hic esse ?*

328. *Paratu* , apparatu . Val. Flaccus l. 2. v. 652. *Mensaeque paratu* – *Regifico*.

330. *Praefulgidus* solius Iuuenici auctoritate a Forcellino inter verba latina collocatur . Omeisius eam vocem tribuit etiam Iulio Firmico . Latini *praefulgens* potius dicunt .

Circumiecta oculis vestibat lumine montem,

Et vox e medio lucis manifesta cucurrit:

Vnicus hic meus est natus, mea sola voluntas;

Huius iustitiam iusto comprehendite corde.

335 Discipuli pavidō presserunt corpore terram.

Nec prius e prono vultus sustollere casu

Audebant, sancto Christi nisi dextera tactu

Demulcens blandis firmasset pectora verbis:

Surgite, et abiectum fortes calcate timorem,

340 Nec cuiquam praesens pandatur visio vobis,

V A R. L E C T.

331. Reg. *vestiebat*, quod ita fortasse scriptum fuit in Ott. Editi plerique cum Ott. a sec. m., Rom. *vestibat*. Dauentr., Poelm. pro d. s. *condebant*. Probum est *vestibat* pro *vestiebat*. Virgilius *Tum mihi prima genas vestibat flore iuuenta*.

333. Ald., Bas., Westh. in textu *Viuens hic meus est*. Alii editi, Westh. ad marg. cum mss. nostris *Vnicus hic meus est*. Ald., Bas., Poelm. pro d. s., Torn. *voluptas*. Mss. nostri cum aliis editis *voluntas*, et glossa in Reg. *in quo mihi bene complacui*. Etsi *voluptas* videatur magis proprium, tamen auctoritatem mss. exemplarium sequamur, praesertim quia ad voluntatem pertinet, quod dicitur, *in quo mihi bene complacui*. In primo hemistichio sine dubio potior est scriptura codicum mss., nam verbum *Vnicus* exprimit, quod in Evangelio dicitur, *Hic est filius*

meus dilectus, aut *dilectissimus*, ut in versione antiqua ex codice Colbert., vel *charissimus* ex codice Corb. 1. Euangeliarium Tridentinum: *Hic est filius meus dilectissimus, in quo bene sensi*.

337. Rom. *ni*, Reg., Ott. cum nonnullis editis *nisi*. Poelm. pro d. s., Ald., Fabr., Bas., Torn. *quam*. Equidem bene latinam existimo hanc loquendi rationem, *Nec prius audebant, nisi dextera firmasset etc.* Non sunt certe omnino similia, sed tamen non sunt valde dissimilia haec: Caesar libr. 1. bell. Gallic. cap. 31. *Non posse eius imperia diutius sustineri, nisi quid in Caesare sit auxilii*. Alii alio modo interpungunt. Horatius libr. 1. sat. 5. v. 79. *Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Truici - Villa recepisset*.

340. Ott. vetus codex post vers. *Surgite* illico exprimit hunc *Nec cuiquam*,

N O T A E.

331. *Vestibat lumine montem*: elegans metaphora. Virgilius l. 6. vers. 640. *Largior hic campos aether et lumine vestit - Purpureo, solemque suum, sua sidera norunt*. Adde Lucretium l. 2. vers. 142. *Conuestire sua perfundens omnia luce*.

332. Libr. 1. vers. 396. *Tum vox missa dei longum per inane cucurrit*.

333. *Vnicus*, vnigenitus, adeoque impense, et vnice dilectus.

336. *Prono*, quo proni ceciderant in faciem suam.

338. *Demulcens firmasset pectora*: idem accusatiue a duplici verbo regitur, ut saepe vidimus.

339. *Abiectum*, ab effectu; qui eos abiecerat.

340. *Vobis* pro *a vobis*: phrasis Iuuenico valde familiaris.

Ni prius huc hominis soboles speciosa reportet

V A R. L E C T.

omisso quouis alio versu: sic etiam edidit Ald., et Bas. Alii inter versum *Surgite*, et *Nec cuiquam* inserunt alium versum, quo haec eadem sententia continetur, *Nec cuiquam praesens pandatur visio vobis*. Variant autem mss. codices, et editiones in hoc versu intrudendo. Reg., Rom. *Horomatis huius expertes facite cunctos*. In Reg. est glossa *Horomatis* – *oraculi*, vel *visionis*, in Rom. scribitur *Horromatis*. Versus ita expositus absonus est, et exlex, adeoque Iuuenico indignus. Alii ergo alio modo reformarunt. Poelm. pro d. script. *Oramatisque huiusce expertes reddite cunctos*. Torn. *Horomatis huius expertes vos reddite cunctos*: omitti debet *vos*, ut versus constet. Fabricius, Dauentr., Poelm. in textu, Hadam. *Gloriae et huiusce expertes vos reddite cunctos*. Beda Retract. in Act. Apost. cap. 9. vers. 11. et 12. *Ecce enim orat: et vidit virum Ananiam*, sic ait: *In graeco habetur ita: Et vidit in visu virum, hoc est, ἐν ὁράματι, quod nomen et Iuuenicus presbyter in euangelico carmine posuit dicens: Horomatis huius expertes reddite cunctos*. Labbeus De script. eccl. ubi de Iuuenico agit, observat, hanc lectionem a vulgata versione abesse, scilicet a plerisque vulgatis editionibus Iuuenici, quia imperitus librarius, aut temerarius corrector eam dictionem *horomatis* quum ignoraret, in *gloriam* vertere maluit, quam in luto haerere. Schoettgenius etiam putat, Iuuenicum retinuisse *horomatis* verbum ex textu graeco. Contra Omeisius, et Ioach. Kuhnus in literis ad Koenigium datis hunc versum tamquam spurium reiiciunt, quem in suo codice non extare affirmat Kuhnus. Quod autem is asserit, editionem Antonii Nebrissensis, quae prima cum enarrationibus suis dedit Iuuenicum, e margine in textum hunc versum recepisse, id falsum omnino esse, ostendi in Prolegom. n. 71.

quum nulla quidem extiterit editio Iuuenici cum enarrationibus Nebrissensis. Magnum profecto pondus ex auctoritate Bedae accedit huic versui *Horomatis huius expertes reddite cunctos*. Nihilominus censeo, eum spurium esse, et ante Bedae tempora in aliquos codices irrepsisse. Quum enim haec vox *horama* bonis latinitatis auctoribus ignota sit, et sequiori aevo apud monachos frequenter usurpata appareat, aequum est conicere, aliquem glossatorem versum Iuuenici *Nec cuiquam praesens pandatur visio vobis*, ita explicuisse *Horomatis huius expertes reddite cunctos*, aut, si versum noluit componere, *facite cunctos*. Procedente tempore hic versus simul cum altero genuino in textum intrusus est; et quum ea dictio *horama* minus postea fuisset usitata, aliqui clarius rescripserunt *Gloriae et huiusce expertes reddite cunctos*: ex qua mutatione etiam fit, ut expressa mentio visionis in utroque versu non occurrat. *Horama*, vel potius *orama* sine aspiratione ab scriptoribus infimi aevi diuerso quantitatis interuallo effertur. Aldhelmus de laude virg. cap. 26. *Orama per noctem cernebat rite supernum*. Gualdo monachus Corbeiensis in Vita S. Ansharii cap. 16. *Poenam mali vindex fuit huius oromatis index*. Nonnulli scribebant *oroma*. De huius vocabuli usu apud scriptores medii, et infimi aevi Ducangius plura profert ex Passione SS. Perpetuae, et Felicitatis, ex Vita S. Willebrodi, ex S. Gerardo, ex Rodolpho Tortario, ex Vgutione, ex Olberto Abbate Gemblac., ex Fulcuino, ex Fridegodo, et Ermenrico. De versu vero, qui vere Iuuenici est, hoc notandum, mirifice eo explicari verba Matth. cap. 17. vers. 9. *Nemini dixeritis visionem*. Haec eadem dictio *visio*, aut *visum* in aliis veteribus versionibus sacrae scripturae reperitur, in nulla autem earum *orama*.

N O T A E.

341. Huc, in Galilaeam, exponit

Schoettgenius ex Marc. 16. 7. Quia prae-
In

In lucem referens mortis de sede trophaea.

Consurgunt, solumque vident, et voce requirunt,

Cur scriptis veterum scribarum factio certet,

345 Eliam primum caeli de sede reuerti

In terras, Christique dehinc consurgere lucem.

Christus ad haec: Veniet certo sub tempore iustus

Elias, reddens mox omnia debita seculo.

Sed si quis credit, iam venerat ante renascens,

V A R. L E C T.

343. Mss. cum plerisque editis *solumque vident, et voce requirunt*. Hadam., Poelm. in *textu solidumque vident*. Poelmann. pro d. s., Westh. in *textu solumque videntes voce requirunt*. Westh. ad marg. *solidumque videntes voce requirunt*. Reuschius coniicit *solitumque vident*, hoc est, solita specie, sueta figura. Sed sacer textus aliud suadet Matth. cap. 17. vers. 8. *Leuantes oculos neminem viderunt, nisi solum Iesum*: quod paulo

ante dictum, sed a Iuueno hoc loco opportune refertur.

344. Rom. *sanctio*: lege *factio*, vt saepe alibi hoc vocabulum occurrit.

347. Ott. *certe*: alii *certo*.

348. Westh. in *textu caelo*, ad marg. *seculo*. Reuschius *caelo* cum Badio recipere, si quidem codices hanc lectionem firmarent: nam propius ea accedit ad textum graecum.

N O T A E.

cedit vos in Galilaeam: ibi eum videbitis. Melius tamen interpretabimur *huc*, in orbem terrarum, in terras, vt hae ab inferis distinguuntur.

342. Idem accusatiuis *trophaea* cum duobus verbis *reportet referens*, vt nuper obseruabam.

344. Matthaeus: *Et interrogauerunt eum discipuli, dicentes: Quid ergo scribae dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* Marcus: *Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt pharisaei, et scribae, quia Eliam oportet venire primum*. Haec nempe erat Seniorum traditio, quam Iuuenus vocat *scripta veterum*, vt h. l. vers. 136. *praecepta veterum*. Hanc traditionem iudaeorum sic exponit Trypho in dialogo cum Iustino Martyre: *Christus siquidem natus est, et alicubi extat. Ignotus est, ac ne ipse quidem seipsum scit, neque potestate aliqua praeditus est, donec adueniens Elias illum vnixerit, et manifestum omnibus*

reddiderit. Putabant etiam, Eliam ante Christum omnia restitutum in meliorem statum. Hinc discipuli, quum vidissent, Eliam protinus euanuisse, interrogabant, cur scribae ex traditione Seniorum aduentum Messiae post Eliae aduentum docerent.

346. *Christi lucem*, Christum in carne manifestatum, qui vera lux est mundi. Libr. 4. v. vlt. *Per dominum lucis Christum*.

347. Ante secundum Domini aduentum Elias restituet omnia: quo spectat prophetia Malachiae cap. 4. vers. 5. *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, et horribilis*. Reuschius *seculo* accipit pro huius vitae conditione, vel pro hominibus in seculo viuentibus.

349. *Renascens*: Omeisius vel pro simplici *nascens* accipit, vel metempsychoseos semina agnoscit, quam certe vt in Iuueno agnoscamus, nulla nos cogit ratio. Nihil enim aliud exprimit, nisi ve-

350 Ignotum veluti rabies quem caeca furoris
Demersit letho; mox saeuior altera caedes
En hominis nato trucibus laniatibus instat.

Haec ait, et populum repetit, montemque relinquit.
Ecce sed inflexis genibus, fletuque solutus

355 Vir senior, precibus Christum veneratus adorat:
Dauidis soboles, hominum lumenque, salusque,
Te precor, horribilem nati de corpore morbum
Proturbes, reddasque seni solatia vitae.

Nam cursus lunae natum mihi daemonis arte
360 Torquet, et in liquidas deiectum proiicit vndas,
Aut miserum medio proiectum voluit in igni.

Nam tua discipuli sectantes iussa, frequenter
Connixi, nulla in solidum mihi dona dederunt.

V A R. L E C T.

351. Variant mss., et editi: sed melius est *demersit*, quam *dimersit*. Coniiciebam *Demisit letho*, vt vers. 489. *letho demittere*. Verum Horatius l. 3. od. 16. dixit, *Demersa excidio*.

352. Ott. *Inque hominis*: retine *En hominis*. Ald., Bas. *laniantibus*: retine *laniatibus*. Westh. in textu *instat*, ad marg. *instar* nescio, quo sensu.

356. Reg. *sobolis* pro *soboles*, vt in aliis

veteribus codicibus *famis* pro *fames*, et similia.

357. Rom. *natum*, supra *nato*: alii *nati*.

358. Mss. cum Torn. *Proturbes*, vt *hostem proturbare* apud Liuium, et Virgilium. Aldus cum aliis editis *Perturbes*.

359. Rom. *Nam lunae cursus natum*: alii *Nam cursus lunae*.

360. Rom. *protrahit*: ceteri *proiicit*; Reg., et Ott. scribunt *proicit*.

N O T A E.

nisse Ioannem in virtute Eliae ex cap. 1. Lucae vers. 17. de Ioanne Baptista: *Et ipse praecedet ante illum in spiritu, et virtute Eliae*.

350. Matthaeus: *Dico autem vobis, quia Elias iam venit, et non cognouerunt eum, sed fecerunt in eo, quaecumque voluerunt*. Sic et *Filius hominis passurus est ab eis*. Est igitur comparatio *veluti* referenda ad *alteram caedem* etc.

353. CAPVT XIII. Puerum lunaticum curatum esse: *montemque e loco mouere posse, qui tantam habeat fidem, quantum est sinapis granum*. Matth. cap. 17.

vers. 14. seqq., Marc. cap. 9. vers. 16., Luc. cap. 9. vers. 36.

355. Lucas ait: *Kir de turba exclamauit*. Iuuenes *seniorem* vocat, fortasse quia et vir erat, et pater. Iterum v. 358. *Reddasque seni solatia vitae*. Hoc etiam loco idem accusatiue *deum* coniungitur duobus verbis *veneratus adorat*.

356. Libr. 1. vers. 312. *Terris lumenque, salusque*.

359. Libr. 1. v. 482. *Nam lunae cursum comitata insania mentis*.

363. *In solidum* pro *solide*, plane, integre, vere. Apuleius aduerbii more di-

Tum Christus, magno commotus corda dolore;

365 O gens nullius fidei, gens effera semper,

En etiam patiar, vobiscum me fore terris?

Sic ait, et puerum mandat perferre parenti

Ante suos vultus. Tum vocis pondere multo

Incubuit, mentisque simul conuulsa venena

370 Daemonis horrendi, purgato corde, fugauit.

Discipuli rogitant, cur non successerit illis

Eiusdem pueri toties tentata medela.

Respondit Dominus: Labat quia pectore vestro,

Instabilis fidei nutans per lubrica gressus.

375 Nam si certa foret credendi portio vobis,

V A R. L E C T.

364. Rom., Hadam., Poelm. in textu corde: Ottob., Reg. a sec. m., Ald., Torn., Bas. corda, et glossa Reg. per corda.

366. Rom. An etiam patiar: melius alii En etiam.

367. Ott. praeferre, quod fortasse fuit etiam in Reg. Alii perferre.

368. Rom. pondere magno: reliqui pondere multo.

369. Reg. mentisque sinu, et glossa id est, a corde, et postea alia glossa in conuulsa, scilicet electa.

373. Mss. omnes nostri cum Dauentr.,

Ald., Bas. labat. Hadam., Torn., Poelm., Fabr. titubat. Alibi etiam ex fide nonnullorum codicum labat occurrit prima producta, vt l. 2. vers. 437. Genuina igitur lectio videtur esse labat, non titubat, quamuis ad rationem metri propius accedat titubat, aut etiam lapsat.

375. Rom. Iam si, Torn. Sed si: alii Nam si. Ott., Rom. certa foret: reliqui tanta foret. Reuschius praefert certa, quia praecessit titubare, vel labare, instabilis, nutans. Hadam., et Poelm. pro d. s. nobis minus bene pro vobis.

N O T A E.

xit solidum l. 5. Metam. Virgilius l. 2. Georg. v. 78. Aut rursum enodes trunci resecantur, et alte — Finditur in solidum cuneis via, vbi subauditur lignum, vel robur. Ex vsu forensi in solidum sumitur pro in totum, aut omnino. Omeisius explicat: Mibi solide satisfacere non potuerunt.

368. Matthaeus: Et increpauit illum Iesus, et exiit ab eo daemonium. Euangelium Tridentinum: Et corripuit illum Iesus, et exiuit ab eo daemonium. Hilarius in hunc loc. Obiurgatis his, et increpato daemone, sanus puer factus est.

369. Mentis conuulsa venena daemonis horrendi: duo genitiui ab eodem substantiuo reguntur in communi hac scriptura, vt obseruatum etiam fuit a Reuschio l. 1. vers. 193. Vide etiam libr. 2. vers. 313. 436.

370. Daemonis horrendi: alibi daemon dicitur ater, vt l. 2. vers. 439.

371. Illis pro ipsis positum, vt aduertit Omeisius.

374. Lubricum substantiuum more accipiunt Plinius Iunior, Macrobius, Vlpianus, Papinianus, vt veteres scriptores christianos omittam.

Instar quae minimi posset praestare sinapis,
 Istius hinc montis possetis vellere verbo,
 Inque alias sedes cunctam transuoluere molem.
 Nam genus hoc morbi precibus sine fine fidesque,
 380 Multaque robusti ieiunia pectoris arcent.
 Inde Capharnaum gradiens peruenerat oras.
 Conuenere Petrum, quibus instat cura tributi,
 Soluere poscentes solitum pro nomine Christi.

VAR. LECT.

376. Ald., Bas., Poelmann. pro d. s. *Quae minimi posset granum praestare sinapis*. Reg., Rom., Ott. cum plerisque editis *Instar quae minimi posset praestare sinapis*. In Rom. est *Instar quod*, in Ottobon. *possit*, in Reg. glossa *praestare* — *scilicet hoc vobis*. In vulgata lectione intelligi potest, Si tanta vobis esset fides, quae intar minimi sinapis posset praestare, hoc est, eminere, vel etiam prodesse: nam *praestare* pro *prodesse* aliquando simpliciter ponitur, vt docui ad Dracontium vers. 607. carm. de Deo libr. 2. et v. 64. Satisfact. Koenigius melius explicat, quae posset praestare instar (similitudinem) minimi sinapis: nam *instar* occurrit in nominatiuo, et accusatiuo. Pro *sinapis* fortasse legendum *sinapi*: nam *sinapi* neutro genere indeclinabile est, *sinapis*, *sinapis* quum declinatur, feminei generis est, adeoque deberet reponi *minimae*. Verum *sinape*, *sinapis* neutro genere declinabile multi admittunt ex Petronio, et Apicio, nonnulli etiam ex Columella. Adisis Forcellinum verb. *Sinapi*.

377. Ott. a pr. m. *hic*, a sec. m. *hinc* cum ceteris. Mss. nostri cum Ald., Torn., Bas. *possetis*. Hadam., Poelm., Fabr. *po-*

teritis, sic *poterimus* occurrit apud Iuencum, tertia producta.

378. Reg. *Hincque alias sedes*: lege *Inque alias*.

379. Torn., Poelm. pro d. s., Fabr. *Nam genus hoc morbi dumtaxat vota, precesque*. Ott. cum Ald., et plerisque editis *Nam genus hoc morbi precibus sine fine, fideque*. Vera scriptura extat in Rom., et Reg. *Nam genus hoc morbi precibus sine fine fidesque*, quod explicat glossa in Reg. *Et fides cum precibus, et multa ieiunia arcent*.

381. Fabr. *Capharnitum* pro *Capharnaum*. Mss. *peruenerat oras*. Sic etiam nonnullae editiones. Aldus cum Torn., Bas., Poelm. pro d. s. *peruenit ad oras*. Sed *peruenio* inuenitur etiam cum accusatiuo sine praepositione. Quidius 3. Met. vers. 462. *Verba refers aures non peruenientia nostras*.

383. Mss., et plerique editi *solitum*. Ott. etiam ad marg. *solitum*, in textu verbum abrasum est. Hadam., Poelm., Fabr. *solidum*. Intelligunt hi editores nummum aureum integrum, et iusti ponderis, qui posteriore aeuo *solidus* dicebatur, et cuius valor non idem quouis

NOTAE.

378. *Transuoluere*. Prudentius hymn. xi. Cathem. vers. 29. *Donec rotata annalium — Transuoluerentur secula*.

380. *Robusti pectoris*, vt l. i. v. 407. *Sed contexta simul firmi ieiunia cordis*.

381. CAPVT XIV. *Petrum in piscis ore nummum inuenisse, quo tributum solueret*. Matth. cap. 17. vers. 23. Badius notat, *Capharnaum*, penultima producta, poni, vt *Menelaus*.

Ille sed ad Petrum conuersus, talia fatur:

385 Dic, inquit, reges, quorum dependere natos,
Externos, propriosne sibi iussere tributa?

Respondit Petrus: Alienos soluere certum est.

Cernis, ait Christus, natum non soluere regis?

Sed ne quem laedam, praeceptum suscipe nostrum:

390 En maris vndisoni rupes quae prodit in altum,
Scandatur tibi summa, Simon, hamusque profundo
Stamine setarum connexus praecipitetur.

Haeserit et curuo qui primus acumine piscis,

Huius pandantur scissi penetralia ventris.

395 Illic inuentum duplex dissolue tributum.

V A R. L E C T.

tempore fuit. In Euangelio fit mentio didrachmae, non solidi: didrachma autem, vt supputat Calmetus in Diction. Bibl., solidis decem, et denariis duobus respondebat. Praestat igitur legere *solitum*, videlicet tributum.

385. Ott. *rependere*: alii *dependere*, quod metro magis congruit. Alioquin *re* in compositis nonnunquam producitur.

386. Ald., Bas. *propriusne*: alii *propriosne*. Westh. in textu *siue*, ad marg. recte *sibi*. Rom. in textu *iussere*, ad marg. *misere*, aut mendose *missere*, quod non

ita clarum est. Mutari non debet *iussere*.

387. Poelm. pro d. s. *Petrus his: alienos*. Deest *his* in plerisque, et necessarium quidem non est.

390. Mss. cum Ald., et aliis *En maris*. Hadam., Poelm., Fabr. *Et maris*. Rom. ad marg. *undosum* pro *vndisoni*, videlicet *undosum in altum*. Ott. *rupis quae prodit in aequa*, sed factum *in altum* eadem veteri manu. Poelm. in textu *in altum*: pro d. s. *in aequor*.

394. Ott. *pandatur*, supra *pendantur*.

395. Ald., Poelm. pro d. s., Torn.,

N O T A E.

386. Ordo hic est: Dic, reges quorum natos iussere sibi dependere tributa, externos, propriosne? Sententia clara est.

389. Matthaeus: *Vt autem non scandalizemus eos*. Ambrosius in Psalmum 48. *Vt autem non faciamus illis offendiculum*. . . . *mitte hamum etc.* Eodem sensu Iuuenius, *Sed ne quem laedam*.

390. *Vndisoni*: hac voce vsi sunt Propertius, Statius, Val. Flaccus, Dracontius. Amplificat Iuuenius verba Matthaei, qui ita solum ait: *Vade ad mare, et mitte hamum: et cum piscem, qui primus ascenderit, tolle, et aperto ore eius, inue-*

nies staterem: illum sumens, da eis pro me, et te.

394. Cur *penetralia ventris*, quum sermo tantum sit de ore? Sic enim Vulgata: *Et aperto ore eius, inuenies staterem*. Intelligit Iuuenius os aperiendum, vt e penetralibus ventris stater extrahatur. Quod fortasse innuit Itala in Euangelio Tridentino: *Et ascendentem primum piscem affer, et aperi os eius, et inueniens in illo staterem, sume illum etc.*

395. Dissoluere pertinet ad aes alienum, vt dissoluere pecuniam, aes alienum, et similia.

Discipuli post inde rogant, quis maximus alto
 In caeli regno meritis pro qualibus esset.
 Tum Christus medio puerum consistere coetu
 Praecipit, et placido doctor sermone profatur:
 400 Quisque cupit celsam caeli conscendere sedem,
 En huius pueri similem se fingere certet:
 Erroris laqueos seclis increescere certum est.
 Sed tamen infelix, per quem generabitur error.
 Qui vero e paruis istis deceperit vnum,
 405 Si sapiat, nectat saxo sua colla molari,

V A R. L E C T.

Bas. *inuento*, nimirum solue tributum ea
 re, quam illic inueneris. Plerique cum
 mss. *inuentum*.

397. Ott. *In caelis regno*: lege *In cae-
 li regno*. Bas. contra metrum *meritisque
 pro* ex Aldo scilicet, qui ita edidit, sed
 Aldus errorem in Erratis animaduertit,
 et emendauit.

399. Reg. *Praecipit et placido*, resi-
 stente metro.

400. Reg., Ott. hunc ordinem seruant,
 primum *Quisque cupit*, tum *En huius*.
 Rom. cum editis priori loco *En huius*,
 posteriori *Quisque cupit*. Aldus edidit
*Quisque cupit celsam caeli conscendere
 sedem*: in Erratis reposuit *Qui cupit ex-
 celsam caeli conscendere sedem*. Sed ge-
 nuina lectio est *Quisque cupit*: nam a Iu-
 uenco, et aequalibus eius *quisque* pro
quicumque saepe adhibetur, vt ostendi in

comment. ad Prudentium hymn. 7. Cath.
 vers. 216., et in not. ad Dracontium
 libr. 2. vers. 719.

401. Reg., Rom. ad marg. *En huius
 pueri similem se fingere certet*. Ald., Da-
 uentr., Torn., Hadam., Bas. *En huius
 similem pueri se reddere certet*. Rom. in
 textu *Istius en pueri similem se moribus
 aptet*, quod videtur voluisse Ott., vbi est
sermonibus pro se moribus. In Ott. pro
 d. s. indicatum est *Istius en pueri simi-
 lem se fingere certet*. Ita edidit Fabricius,
 sed *fingere* mutauit in *reddere*. Omei-
 sio non displicebat lectio quorundam
 codicum suorum *pueri similem se mori-
 bus aptet*, nempe animo, qualis pueris
 esse solet, simplicissimo. In nostra le-
 ctione *fingere* est formare, quod non in-
 tellectum varietatem scripturae peperit.

405. Reg. *collo*: lege *colla*.

N O T A E.

396. CAPVT XV. *Qui in caelum as-
 cendere velit, humilem, qualis puer est,
 esse oportere, ac ne vnum quidem deci-
 piendum puerulum, et qui deceperit, dignas
 poenas daturum*. Matth. cap. 18. v. 1. etc.,
 Marc. cap. 9. v. 33., Luc. cap. 9. vers. 46.
 cap. 17. vers. 2.

402. *Erroris laqueos*: vide not. ad h. l.
 v. 12. *Seclis* pro hoc mundo. *Vae mun-
 do a scandalis* etc. *Certum est* poni so-
 let pro *definitum, deliberatum est*. Hic si-

gnificat *necesse est*. Obseruandum, Iu-
 uencum sententias traicere: nam apud
 Matthaeum prius reperitur, *Qui scanda-
 lizauit vnum de pusillis istis* etc., quod
 postea refert Iuuenius v. 404.

403. *Generabitur*: Quintilianus libr. 7.
 cap. 3. *Verba, quae litem generant*.

404. *Paruis*, pueris. Vide not. ad Dra-
 cont. l. 2. v. 313.

405. *Saxo molari*. Sic Prudentius de
 S. Quirino hymn. 7. Peristeph. v. 21. *Sum-*

Praecipitemque maris sese iaculetur in vndas .

Nec quisquam fastu paruos contempserit istos .

Horum custodes caelesti in sede tuentur

Altithroni vultum genitoris sidera supra .

410 Sed siquis pastor , cui pascua credita tondent

Centum balantes , vnam quum forte seorsum

Nescius error habet , quaesitor deserit omnes ,

Vnius et totis lustrat vestigia siluis ;

Illam si magno possit reperire labore ,

415 Laetitia inuentae maior tum nascitur agnae ,

V A R. L E C T.

410. Ott. *Et siquis* : Ald. , Bas. *Sed si-*
quis : Reg. cum aliis *Sed siquis* ; in Reg.
tamen mendose scriptum est *Set* . Ald.
tondant : plerique *tondent* : in Rom. er-

ror est *tondet* . Sabatierius edidit *Sed si-*
quis pastor : cui pascua credita , tondens
— *Centum balantes* , quod , opinor , ex in-
genio eius est .

N O T A E .

mo pontis ab ardui — Sanctae plebis epi-
scopus — *In praeceptis fluuii datur* , — *Sus-*
pensum laqueo gerens — *Ingentis lapidem*
molae . Et Lactantius c. 15. De mortib.
Persecut. *Domestici* , alligatis ad collum
molaribus lapidibus , mari mergebantur .
Lucas vocat *lapidem molarem* , Matthaeus ,
et Marcus *molam asinariam* , quia lapis
superior molae ὄνος graece , hoc est , asi-
nus appellabatur . Cato De re rust. c. 10.
Molas asinarias vnas , et *trusatiles vnas* :
al. *duas* . Quod attinet ad sententiam ,
Iuuenius ait , *Si rapiat , nectat etc. sese*
iaculetur etc. Matthaeus ait : *Expedi ei* ,
ut suspendatur mola asinaria in collo eius ,
et demergatur in profundum maris . Mar-
cus : *Bonum est ei magis , si circumdare-*
tur mola asinaria collo eius , et *in mare*
mitteretur . Sensus est : Qui scandalizaue-
rit vnum ex his pusillis , maiores poenas
dabit , quam si mola asinaria suspende-
retur collo eius etc. Iuuenius videtur sic
interpretari : Potius eligere deberes demer-
gi in profundum maris etc. , quam vnum

ex his pusillis scandalizare . Fauet huic
interpretationi Marcus , qui ita pergit : *Et*
si scandalizauerit te manus tua , abscide
illam . Bonum est tibi debilem introire in
vitam , quam *duas manus habentem ire in*
gebennam : et Lucas apertius : *Vtilius est*
illi , si lapis molaris imponatur circa col-
lum eius , et *proiciatur in mare* , quam
ut scandalizet vnum de pusillis istis . Quod
in Euangelio Tridentino sic refertur :
Expedi , ut lapis molae circumiectus sit
circa collum eius , et *proiectus sit in ma-*
re , quam *ut scandalizet vnum ex pusillis*
istis .

406. *Sese iaculetur* : vide l. i. v. 424.

409. *Altithroni* , vt l. i. v. 32. *Sidera*
supra , praepositio postposita . Virgilius
l. xi. v. 509. *Est omnia quando* — *Iste ani-*
mus supra .

411. *Balantes* pro ouibus poeticum est.
Centum pro numero indefinito accipit O-
meisius . Idem numerus in Euangelio re-
fertur .

415. *Agnae* , nempe ouis .

Quam pro cunctarum numero quod nulla resedit :
Ex istis parvis genitor sic perdere quumquam
Non patitur, gaudetque suis increscere regnis.

Si fratrem proprium delicto commaculatum

420 Cernis, secreto mox dictis corripe solus.

Si tua verborum patiens moderamina laudat,

Labentis mentem frater lucrabere fratris.

Sin tua solius contemnet verba relinquens,

Tunc alius monitor pariter pia iussa frequentet.

425 Sed si decutiet doctorum frena duorum,

V A R. L E C T.

416. Ald. *Quod pro*, postea obscure *quod nulla*, vel *quam nulla*. Alii *Quam pro cunctarum numero quod*. Ald., Bas., Poelm. pro d. s. *recessit*, ceteri *resedit*: quod amplectitur Reuschius. Oves enim a grege raro, aut nunquam solent recedere. Reg. distinguit *numero*, *quod nulla resedit* — *Ex istis: parvis* cum glossa in *parvis* — *ex pusillis*. Parum commoda est haec distinctio.

418. Ott. *concrecere*, alii *increcere*, ut vers. 402. pro *crescere*.

419. Reg., Ott. *proprium*, quod magis placet, quam *proprio* cum Rom., et editis. Respondet autem verbum *proprium* verbo *tuum*. Matth. cap. 18. v. 15. *Si autem peccaverit in te frater tuus. . . lucratus eris fratrem tuum*: et vers. 21. *Si peccaverit in me frater meus*.

420. Rom. *secretis*, quo fortasse respicit Reg. *secretim*: quamquam hoc ipsum adverbium *secretim* a Tertulliano, et Ammiano usurpatum est. De adverbio *se-*

creto nonnihil dixi ad v. 205. libri huius.

423. Reg. a sec. m. *contemnit*; videtur prius fuisse *contemnet*. Ottobon., Reg., Rom., Dauentr., et Ald. *relinquens*: alii editi *reluctans*. Retineo *relinquens*, ut idem accusatius *verba* pro verbo *contemnet*, et participio praesenti *relinquens* deseruiat, ut in phrasi simili dictum vers. 304. h. l. *Abneget ipse sibi corpusque, animamque recusans*.

424. Mss. Reg., Rom., Ott. *Tunc alius monitor pariter*: in Ott. est *Tum*, quod metro non congruit, et fuit *alios*, ex quo factum *alius*. Fabr. *Tunc alius pariter monitor*: plerique editi *Tunc aliis pariter monitor*. Torn. *frequentes*: emenda *frequentet*.

425. Rom. *discutiat*, Ott. *dicutiet*, sed fortasse fuit *discutiet*. Reg. *descutiet*. Editi *decutiet*, quod verbum in discrepantia codicum mss. praefendum videtur: siquidem occurrit etiam libro hoc vers. 193.

N O T A E.

416. Ablatius cum particulis *quam pro* eleganter ponitur post comparativum. Livius libr. 10. c. 14. *Minor caedes quam pro tanta victoria fuit*.

419. CAPVT XVI. Quonam modo aliena vitia corrigere oporteat. Matth. c. 18. vers. 15. seqq., Luc. cap. 17. v. 3. Fratres, et sorores se inuicem appellabant

christiani veteres. Consule Comment. ad Prudent. hymn. 2. Per. v. 73.

423. *Sin tua solius etc.*, si contemnet tua verba, quum solus, et secreto eum corripis.

424. *Alius monitor*: Matthaeus ait: *Adbibe adhuc tecum unum, vel duos*, quod versu seq. explicat Iuuenicus.

Tunc

Tunc ad concilium referantur crimina plenum,

Vt populi saltem sanetur pondere victus.

Sin et multorum contempserit efferus ora,

Sit tibi diuisae mulctatus nomine gentis.

430 Namque in concilium semper praesentia nostra
Adueniet, mediumque duum me stare necesse est,
Siue trium fuerit coetus sub nomine nostro.

Tum Petrus quaerit, quot fratri errata remittat,
Vel septem lapsus hominum si ferre liceret.

435 Christus prosequitur: Non septem crimina tantum,
Sed decuplata super donentur vulnera fratri.

V A R. L E C T.

426. Westh. in textu *Tunc ad consi-*
lium, ad marg. rectius *Tunc ad concilium*.
Rom. in textu *concilium*, ad marg. *iudicium*.

429. Ott., Rom. ad marg. *diuersae*:
melius *diuisae*. Ott., Reg. a pr. m. *mu-*
tatus. Rom. cum editis probe *multatus*,
vel *mulctatus*.

433. Bas. corrupte *Tum Petrus quae-*
rit, quot fratri permittat.

434. Mss. nostri omnes *Vel septem*
lapsus hominum si ferre liceret, et glos-
sa Reg. *ferre* — *sustinere*. Editi *An septem*
lapsus homini indulgere liceret. Rarum
quidem est si pro *an* cum *quaero*, et hu-

iusmodi verbis, sed inuenitur tamen a
bonis scriptoribus usurpatum. Liuius
libr. 31. cap. 9. *Ad collegium pontificum*
referre consul iussus, si posset recte vo-
tum incertae pecuniae suscipi: et libr. 39.
cap. 50. *Accepto poculo, nihil aliud lo-*
cutum ferunt, quam quaesisse, si incolu-
mis Lycortas . . . equitesque euacissent.
Restituenda ergo est Iuuenico sua scriptu-
ra ex codd. mss., eoque etiam magis,
quia eadem phrasi vsus est h. l. v. 593.
Tum quaerit Christus, calicem si sume-
re possent.

N O T A E.

427. *Populi*, nempe multitudinis.

429. Iuuenicus pro excommunicato ac-
cipit, vt exponit Koenigius.

431. *Duum* pro *duorum*. Priscianus
l. 7. docet, in neutris solum dici *duum*,
in masculinis *duorum*. Sed apud antiquos
reperitur et *duorum* in neutris, et *duum*
in masculinis. Confer Charisium l. 1.,
et Ciceronem in Orat. cap. 46.

433. CAPVT XVII. *Veniam dandam*
erranti septuagies septies. Matth. cap. 18.
v. 21. etc., Luc. cap. 17. v. 4.

436. *Decuplata*, decupla, decies in se
continens numerum septem, adeoque se-

ptuagies septies, vt in Euangelio legitur.
Apud Iuuenico antiquiores non inuenitur
decuplatus. Koenigius ex Augustino pro-
fert *numerus decuplatus*. Liuius libr. 39.
c. 44. dixit: *Vti ea quoque decuplo tan-*
to pluris, quam quanti essent, aestima-
rentur. Quam scripturam a Manutio, et
Scheffero probatam, a Grutero, et Grono-
uio sollicitatam, hic locus Iuuenici tue-
tur. Alii apud Liuium legunt *decem tan-*
to, alii aliter. *Super*, vt alibi dictum,
est insuper, praeterea. *Donentur*, condo-
nentur: de quo vide not. ad l. 2. v. 81.
Sabatierius coniungit *superdonentur*. De

Nam caeli regnum domini praediuitis aulae
 Consimile est, nummi rationem qui sibi poni
 Iusserit, et seruum, debentem multa talenta,
 440 Praecipit abreptum cum coniuge, progenieque,
 Atque opibus cunctis venali nomine sisti.
 Tum seruus dominum prostrato corpore adorat,
 Et spondet, spatii sibi si foret vlla facultas,
 Omnem nummorum domino dissolvere summam.
 445 Commouit dominum famuli miseratio flentis,
 Cunctaque trans meritum concessit debita seruo.
 Ille sed egrediens conseruum limine in ipso
 Nactus constringit: tum debita fortior vrget

V A R. L E C T.

437. Mss. omnes nostri *domini*, et glossa Reg. *pro domino*. Editi *domino* non male: sed retinere praestat codicum mss. lectionem.

444. Rom., Ald., Bas. *persolvere*: alii

dissolvere, vt supra v. 395. *dissolue*.

447. Bas. *limite in ipso* minus bene, et fortasse mendose.

448. Hadam., Poelm. in textu, Fabr. *fortius*. Mss., et plerique editi *fortior*.

N O T A E.

voce *vulnus* pro iniuria, casibus aduersis etc. vide comment. ad Prudent. Psychom. v. 695., et hymn. 9. Peristeph. v. 7. Sumitur etiam pro scelere, et crimine, vt probat Arntzenius ad Sedulium libr. 4. vers. 77.

437. CAPVT XVIII. *Parabola, Cuinam simile sit regnum caelorum*. Matthaei c. 18. vers. 23. seqq.

441. *Sisti*: verbum forense.

442. *Adorat*: sacer textus: *Orabat eum*. Versiones veteres vel sic, vel *Rogabat eum*. Euangeliarium Tridentinum: *Et obsecrauit dominum suum, dicens*. In Cantabr. inuenio verbum Iuueni: *Cadens autem seruus ille, adorabat eum, dicens*.

446. *Trans meritum*, vltra, praeter meritum. Saepe *trans* accusatiuum loci regit. Translate auctor Declamationum sub Quintiliani nomine decl. 6. c. 10. *Non nisi ab ultimo parricidio exigitur poena trans bo-*

minem, nempe vltra vitam hominis, seu postquam homo esse desiit. Koenigius interpretatur *trans meritum*, h. e., gratis, praeter, vel supra meritum.

448. Matthaeus: *Et tenens suffocabat eum*, quia ad soluendum adigebat. Hinc *constringit*, quod significat etiam suffocare, suggillare, vt dixi in not. ad libr. 2. v. 752. Metaphorice autem haec dicuntur, vt hispanice *Me sofoca*, *No me deja respirar*. Apuleius Metam. l. 9. *Philebum, ceterosque comites eius inuolant auidi, colloque constricto . . . identidem vrgenti sermone comprimunt etc.* Cui loco vtraque significatio congruit. De hoc verbo suggillo alia legi possunt apud Mazochium tom. 1. Spicil. Biblic. c. 27. Genes. v. 38. 39. In Euangelio Tridentino hic locus ita exhibetur: *Et detinens illum, suffocabat illum, dicens: Redde mihi, quod debes.*

- Persolui, precibusque locum truculentus abegit ;
 450 Carceris et mersum tenebris, poenisque premebat .
 Quae postquam dominus famulorum noscere verbis
 Incipit, adducto ingessit iustissima seruo
 Dicta dolens, iramque mouet, iussisque seueris
 In tormenta ferum detrusit, cuncta reuoluens
 455 Debita, dum dignis lueret per vincula poenis .
 Sic vobis faciet Genitor, qui culmina caeli
 Possidet, immites saeuo si pectore fratrum
 Peccata orantum dure punire voletis .
 Talia dicta dedit, Galilaeiaeque arua reliquit :
 460 Iudaeamque petit, qua pingua rura silenter

V A R. L E C T.

450. Reg. *Carceris immersum tenebris* : alii *Carceris et mersum tenebris* . Rom. mendose *Carceris et emersum* .

455. Ald., Bas., Reusch. *quae pro dum* . Plerique *dignis lueret per vincula poenis* . Fabricius mutauit scribens *dum dignas lueret per vincula poenas* : quod minus placuit Reuschio . Melius enim dicitur *luere peccata*, quam *luere poenas* .

458. Rom. mendose *volentis* : qui error in Aldi textum irrepsit, et inde in Basileensi editione transcriptus est . Aldus in Erratis mendum correxit, sed nouo er-

rore scripsit *durae punire voletis pro dure* .

459. Reg. *Galilaeaeque arua* : Ott. *Galileaeque arua*, sed videtur fuisse *Galileaeque arua* . Rom., Ald., Dauentr., Torn., Bas. *Galilaeaeque rura*, quod verbum v. seq. occurrit . Reuschius edidit *Galilaeaeque arua* cum hiato . Omeisius Barthio tribuit *Galilaeiaeque arua*, quod melius est . Hadam., Fabr., Poelm. *Galilaeaeque arua* . Reuschius cum Cantabr. *relinquit* : alii *reliquit* .

460. Reuschius scribendum monet *petit* pro *petiit*, si v. superiori scribatur *re-*

N O T A E .

449. *Abigo* cum datiuo . Silius libr. 8. v. 124. *Quae dum abigo menti* . Reuschius ait : Rem duram duro, et inusitato verbo expressit .

452. *Ingessit dicta*, vt apud Horatium l. 1. sat. 5. v. xi. *ingerere conuicia*, apud Liuium l. 2. c. 45. *ingerere probra* .

453. *Dicta* aliquando sunt conuicia . Plautus Pseud. 1. 3. 125. *Iam ego te differam dictis meis, impudice* . *Iramque mouet*, scilicet acuit, attollit, sibi concitat iram .

454. Debitores olim a creditoribus tra-

debantur non solum in carcerem, sed etiam in tormenta .

459. CAPVT XIX. *Vxorem non dimittebam nisi ob fornicationem* . Item *non arcendos esse a benedictione infantes* . Matth. cap. 19. vers. 1. seqq., Marc. cap. 10. v. 1. etc., Luc. c. 18. v. 15 .

460. *Silenter* : similia aduerbia a lexicographis omissa colligit Koenigius, vt *urgenter* ex Cypriano, *proficienter* ex Augustino, *accidenter*, et *consentienter* ex Boethio .

- Agmine Iordanis viridis perrumpit amoeno.
 Nec minus in stratis aegros donare salute,
 Sublimisque Patris concedere munera perstat.
 Ecce pharisaei tentantes quaerere pergunt,
 465 Coniugis an liceat reiectum scindere vinclum,
 Quidquid erit, laesi tangit quod corda mariti.
 Haec ubi percepit, depromit talia Christus:
 Principio deus in terris par dispare sexu
 Constituit, iussitque vno de corpore necti,
 470 Amborumque animas iunctis inolescere membris.
 Quod deus ergo iubet proprio concreescere verbo,

V A R. L E C T.

liquit. Sed parum sibi constat; nam v. sup. scribit *relinquit*, neque obstare ait, quod praecessit *dedit*, quod mille exemplis probari posse ait. Cur ergo scribi non poterit *petit* in praesenti, quamvis praecesserit *relinquit* in praeterito? Rom. *silentis*, fortasse librarius voluit *silenti*, scilicet *agmine*. Non video sane, neque indicant lexicographi, quisnam Iuuenico antiquior aduerbium *silenter* usurpauerit.

461. Mss. *perrumpit*: Ald., Fabr., Reusch., Poelm. pro d. s. *prorumpit*. Hadam., Poelm. in textu *prorupit*. Reg. *amoenos*, sed glossa indicat, coniungi cum *agmine*, adeoque legendum *amoeno*.

462. Ott. *aegros*, sed correctum est *aegris*: sic legendum postea *salutem*. Rom., Ald. *aegris donare salutem*. Reg., Had., Poelm. *aegros donare salute*.

463. Rom., Dauentr., Reusch., Westh. ad marg. *perstat*: Reg., Ottob. cum aliis editis *praestat*.

465. Torn. *relectum*: corrige *reiectum*.

466. In Ottob., et Reg. videtur fuisse *Quidquid erit tale si tangit*: correctum deinde *Quidquid erit laesi tangit quod*. In Ott. factum *tanget* ex *tangit*. Rom. *Quidquid erit, laesi tangit quae*. Had., Dauentr., Poelm. *Quidquid erit, laesi tanget quod*. Ald., Bas. *Siquid erit, laesi tangat quod*. Ald., Bas. *Siquid erit, laesi tangat quod*. Euangelio magis congruit *Quidquid erit*. Primam scripturam Ott., et Reg. libenter admitterem: sed altera clarior est.

470. Reg., Rom., et a pr. m. Ott. *animas*. Editi *animos*. Rom. cum aliis in textu *inolescere*, sed ad marg. *increscere*.

N O T A E.

461. *Agmen aquae* poetae vocant perennis fluvii vicem; quos imitantur christiani, Iuuenicus, Cyprianus, Victor, et Auctor De laudibus Domini, ut observat Barthius l. 35. Aduers. cap. 16. pag. 1617.

463. *Perstat* pro pergit, perseuerat cum infinitiuo vsitatum est a Silio, et aliis.

465. In *reiectum* primam producit exemplo Virgilii, et aliorum, quod in si-

milibus compositis saepe accidit.

466. *Corda mariti*, h. e., maritum. Persius sat. 6. v. 10. *Cor iubet hoc Enni*. Sic Martialis, et alii.

470. *Inolescere*, adolescere, coalescere, copulari, adhaerere, apud Virgilium, Columellam, Silium, Prudentium. Vers. seq. *concreescere* idem significat.

Illicitum est hominum foedo secernere luxu.

Moses praecepit, quod pectora dura videret,

Scribere discidium, quo saxeae corda reuinci

475 Per proprios apices possint sub iudice flammae.

V A R. L E C T.

472. Reg., Ottob. *hominum*, quod editum est ab Aldo. Rom. cum plerisque editis *homini*.

473. Reg., Ott. *Moyse praecepit*. Ald., et alii editi *Moses praecepit*. Rom. *Moyse praecepit*. Posset scribi *Moseus praecepit*. Pro *praecepit* bene esset *permisit*: hoc enim verbo sacra scriptura vitur Matth. cap. 19. v. 7. seq. *Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudii, et dimittere? Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: ab initio autem non fuit sic*. In Euangelario Tridentino: *Aiunt illi: Quare ergo Moyses praecepit dare libellum repudii, et dimittere? Dicit illis: Propter duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses remittere uxores vestras: ab initio enim non ita factum est*. Discrimen vtriusque verbi notauit auctor operis imperfecti in Matth.

homil. 32. *Bene dixit: Quia Moyses hoc permisit, non praecepit*. Nihilominus retineo verbum *praecepit*, quo etiam Tertullianus libr. 4. aduers. Marcion. vsus est: *Moyse propter duritiam cordis vestri praecepit, libellum repudii dari; a primordio autem non fuit sic*. Accedit, Marcum aliis verbis rem hanc exponere: *At ille respondens, dixit eis: Quid vobis praecepit Moyses! Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudii scribere, et dimittere. Quibus respondens Iesus ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis praeceptum istud*. Moyses igitur praecepit, scribi discidium, si vir repudiare vellet uxorem, non vero praecepit repudium ipsum.

474. Mss. cum plerisque editis *discidium*: nonnulli editi *dissidium*. Videl. 1. vers. 568.

475. Rom., Ald., Bas. *possent*: alii *possint*. Rom. cum multis editis *flamma*.

N O T A E.

475. Innuit Iuuenicus, repudium solum fuisse permissum iudaeis in foro politico, et ciuili, non in foro conscientiae. Non ergo Moyses abusum hunc probauit, sed potius certis limitibus circumscripsit, ne licentius vagaretur. Constituit enim, libellum repudii necessario scribendum ab iis esse, qui uxores repudiarent, vt res sub iudice posset cognosci. Huc pertinet, quod Iuuenicus l. 1. v. 567. ait, *Praecipunt veteres, si quis connubia rumpit, — Scribere discidium, iuris feralia verba*. Lex repudii Deuter. c. 24. v. 1. etc. haec erat: *Si acceperit homo uxorem, et non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam foeditatem, scribet libellum repudii, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo sua. Quumque egressa al-*

terum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque libellum repudii... vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem etc. In huius legis interpretatione iudaei inter se discrepabant. Alii tenebant, repudium solum permitti ex aliquo graui crimine contra honestatem. Alii defendebant, quamuis leuiorem, mitioremque causam sufficere, vel eam etiam, quod vxor minus grata viro videretur. Christus legem de causa fornicationis intelligi docuit, ac simul ex interpretatione Iuuenici ostendit, eam causam non valere ad perfectam matrimonii dissolutionem in foro conscientiae. Aliud est de diuortio, seu separatione tori.

Nam temere exoluet casti qui iura cubilis;
 Alteraque illius thalamis sociabitur vxor,
 Crimen adulterii populo sub teste subibit.
 Discipuli referunt: Vrget lex ista virorum,
 480 Seruitiique premit non aequo pondere partem;
 Vt melius fuerit thalamis caruisse perosis.

V A R. L E C T.

Reg., Ott. *flammae*, et glossa in Reg. *flammae - irae utriusque, viri, et vxoris*. Alia glossa in Reg. *apices - repudii*. Westh. in textu *flammae*, ad marg. *flammas*, quod mendum videtur pro *flamma*. Locus obscurus, siquis alius. Diuinabam *sub iudice flammei*. Erat enim *flammeum* velum croceum, seu luteum, quod nouae

nuptae gestabant in signum indissolubilis coniugii. Iudex ergo flammei erit, qui de matrimonii legitima solutione cognoscebat.

476. Ott. *exoluit*, inde factum *exoluet*.

481. Ald., et Bas. cum interrogationis nota *perosis*? Alibi deest ea nota.

N O T A E.

476. Libr. i. v. 570. *Nam casti iura pudoris etc.* Sensus est: Qui sine libello repudii dimittit vxorem, aliamque ducit, adulter palam iudicabitur.

479. Sensus est: Lex ista coniugii perpetui vrget partem virorum, eamque premit non aequo pondere seruitii. Mattheus ait: *Dicunt ei discipuli eius: Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere.* Nubere proprium est feminae: sed reperitur a christianis usurpatum de viro. Graece est *γαμήσις*, vxorem ducere. Hieronymus epist. ad Amand. tom. 4. *Si ita est, non expedit homini vxorem accipere.* Augustinus in Psalm. 103. *Si talis est causa cum vxore, non expedit ducere.* Cur autem haec lex viro, et feminae non aequa dicetur? Nam sicut viro non licet a matrimonio resilire, ita neque vxori. Aduertendum est, non licuisse feminis repudiare viros, vt testatur Iosephus Antiquit. l. 15. c. xi. *Salome libellum repudii marito mittit praeter legitimum morem patriae.* Lex enim nostra solis maritis hoc ius permittit, mulieribus autem ne dimissis quidem fas est nubere, nisi prioris viri permissu. Quum ergo pro viris lex repudii data esset, quo magis licentia repudiandi coercetur, eo grauius est viris vinculum matrimonii. Christus ergo vxor-

rum causam relinquebat in eo statu, in quo erat, quantum quidem ad libertatem repudiandi spectat; at virorum causam difficiliorem reddebat. Putabant autem iudaei, hac in re magis concedendum esse viro, qui caput est feminae, quam feminae, quae viro subiecta esse debet: adeoque aegre ferebant, ipsis repudium, et polygamiam prohiberi. Aliae etiam gentes viris diuortium mittebant, non vxoribus. Hinc Medea apud Euripidem v. 230. *quaerebatur: Quaecumque sunt animalia mente praedita, - Miserrimum horum mulierum genus sumus. - Grandi pecunia ante omnia namque adigimur - Emere maritum, hoc est, dominum emere corporis. - Tum grauius istud, ac periculosius, - Quod iacitur ancipiti exitu semel alea, - Bonone nugas, an malo: nam repudia - Inbonesta nobis, nec nostrum est diuertere.* Lege christiana separatio tori aequae vxori, ac viro permittitur certis de causis. Cornelius a Lapide ex veterum dictis ostendit, ob feminarum ineptias matrimonii onus grauius esse viris, quam mulieribus.

481. *Perosis*, odio dignis. *Perosus* est, qui odio habet: sed hic passiuè sumitur, vt a Tertulliano non semel.

Respondit Dominus : Non omnes pondere tanto

Subiicient humeros : lectae sunt talia dona

Virtutis . Trino truncantur corpora more ,

485 Quae nulla gaudent genitali lege tororum .

Namque alios tales progigni in luminis oras

Comperimus : plerosque hominum vis ferrea sexu

Exuit : ast alios ipsos sibi demere constat

Pro caeli regnis pronum de pectore amorem .

490 Quisque capax fuerit , celsa virtute capessat ,

Quod paucis , lectisque deus vult pandere munus .

Haec ait , et pueros , quos gaudens cura parentum

Cum precibus laetis certatim hinc inde ferebat ,

Suscipit , et plebem sectantum , quod prohiberet ,

V A R. L E C T.

483. Poelm. *alia* mendose pro *talìa* . Plerique *lectae* : Poelm. pro d. s. cum Ott. a pr. m. *laetae* . Rom. *lectis* : quod etiam vult Reg. , ubi est *lecti* , sed glossa *perfectis viris* indicat *lectis* . Distinguunt vero Rom. , et Reg. *lectis sunt talia dona* . — *Virtutis trino truncantur corpora more* : quae distinctio inepta est .

484. Hic versus ita corruptus legitur in Rom. *Vir tuus trino truncatur corpore amore* . Reg. *Virtutis trino truncantur corpora amore* . Lege cum aliis *Virtutis . Trino truncantur corpora more* .

485. Koenigius suspicatur *geniali lege* .

486. Poelm. pro d. s. *luminis auras* : communis lectio *luminis oras* .

488. Rom. , Ald. , Torn. *atque alios* : plerique *ast alios* . Ald. , Torn. , Bas. *ipsis sibi* . Mss. cum aliis editis *ipsos sibi* .

491. Westh. in textu *laetisque deus* , in marg. *laetique deus* . Neutrum quidem ferri potest .

492. Rom. , Ald. , Bas. *gaudens quos* ; alii *quos gaudens* .

493. Mss. cum plerisque editis *laetis* : nonnulli editi *laeti* . Reg. , Torn. , Fabr. , Poelm. in textu , Hadam. *ferebant* : Rom. , Ott. cum aliis *ferebat* . Si legas *laeti certatim hinc inde ferebant* , intellige , esse mutationem generis , et numeri .

494. Sabatierius edidit *sectantem* , et pro d. s. addit *sectantum* , quod vnice in no-

N O T A E .

482. *Pondere* , h. e. , sub pondere . Omeisius ex Virgilio l. 6. v. 465. profert : *Teque aspectu ne subtrahere nostro* , et ex Ennio : *Esuriēte leone exculpere praedam* . Sed haec alio pertinent

484. Verbum *truncare* Cellarius contra nonnullos aureae latinitati restituit .

487. *Vis ferrea hominum* , nempe homines ferro etc. , siue acies ferri , aut culter .

489. *Pronum* , scilicet ad venerem .

490. Ovidius l. 8. Met. v. 243. *Animi ad praecepta capacis* . Verba Matthaei sunt , *Qui potest capere , capiat* . Iuuenecus exponit , *Qui potest accipere , accipiat* . Mazochius ad h. l. *capere* accipit pro *glutire* , *concoquere* , quod de durioribus dicitur , quae non possunt concoqui , siue facile credi .

495 Increpat, ac tales affirmat regna mereri
 Aulæ caelestis. Sanctas his ordine palmas
 Imponit, redditque humeris portare parentum.
 Ecce sed e populo iuuenis, cui rura, domusque,
 Et gaza stabat, rerum possessio fulgens,
 500 Accedit, Christumque palam summissus adorat:
 O bone praeceptor, dic nunc, quæ facta sequamur,
 Vt mihi perpetuam liceat comprehendere vitam?
 Huic auctor vitae tum talia reddit Iesus:

V A R. L E C T.

stris mss., et editis inuenitur. Vide v. 564.
 l. 2. Rom. non male *prohiberent*.

496. Fabr. *binc*: alii *bis*.

497. Deest hic versus in Torn. Putabat Gallandius, eum desiderari in editionibus, quæ editionem Reuschii præcesserant: sed adest in Ald., Fabr., Hadam., Poelm., Dauentr., et aliis. E mss. nostris Ott., Reg. *redditque humeris*, Rom. cum editis *redditque vlnis*. Veram censeo lectionem *redditque humeris portare*: nam *humerus* proprie est lacertus, siue os superius brachii ab scapula ad cubitum. Praeterea alio sensu communiori humeris possunt filii portari.

498. Reg. *iura*: melius *rura*.

499. Ott., Rom., Bas. *Et gaza distabat rerum possessio fulgens*. Torn. *Et gazae, et rerum stabat possessio fulgens*. Reg. *Et gazae astabant rerum possessio fulgens*. Hadam., Fabric., Poelmann. *Et gazae stabat rerum possessio fulgens*. Ald., Reusch. *Et gaza stabat rerum possessio fulgens*, producta videlicet vltima in *gaza* ob *st* dictionis sequentis. Beda De arte metr. ait, Iuencum corripuisse primam

in *gaza*: viderat aliquem codicem, in quo hic versus legebatur, vt in Ott., et Rom. *Et gaza distabat*. Sed quum Iuencus paulo post primam in *gaza* producat, neque huic loco satis congruat verbum *distabat*, in eam descendo sententiam, vt credam, corruptam eam esse lectionem. Bedae verba sunt cap. De commun. syllab. *Octauus modus est, quum correptam vocalem in eadem parte orationis sequitur consonans graeca duplex. Est enim longa in hoc Iuenci: Difficile est terris affixos diuite gaza. Est brevis in hoc eiusdem: Et gaza distabat rerum possessio fulgens*. Cap. praeced. De syllaba dixerat: *Nam et quoties in eadem parte orationis breuem sequitur vocalem, potest eam producere, si ita voluerit poeta, vt GAZA*. Verum, dissentientibus inter sese codicibus mss., et libris editis, amplector scripturam Aldi *Et gaza stabat*, quam fortasse librarii mutarunt, quia absurdum ipsis videbatur, quod vltima in *gaza* produceretur.

503. Ms. nostri *Hic auctor*. Editi *Huic auctor*.

N O T A E.

495. *Mereri*; Koenigius probare vult, hoc verbum pro impetrare sine vlllo respectu ad meritum proprie dictum a scriptoribus ecclesiasticis usurpari. Et aliquando quidem ita accidit: saepe tamen ope-

ribus iustorum verum meritum tribuitur.

498. CAPVT XX. *Diuitem difficile introire in regnum caelorum*. Matth. c. 19. v. 16. seqq., Marc. cap. 10. v. 17., Luc. cap. 18. v. 18.

Nunc

Nunc demum quaeris, veteri quae lege tenentur?

505 Non hominis perimes vitam, non furta tororum

Inuades, quaestumue alienis noxia rebus

Mens, aut dextra leget, non testis falsa loqueris.

Sit genitor, genitrixque tuo sublimis honore,

Proximus et puro pro te tibi cedat amore.

510 Ille dehinc: Cuncta haec semper mihi perpete cura

Observata reor; sed nequid forte relictum

Desit, praesenti liceat me voce moneri.

Tum Christus fatur: Nunc si perfecta requiris

Prendere praecelsis meritis fastigia vitae,

515 Omnia, quae proprio retines solus dominatu,

Distrahe, et ad miseros confer securus egentes.

V A R. L E C T.

504. Rom. *Tunc demum*: lege *Nunc demum*. Bas., Torn. *qua*, et Torn. cum interrogationis nota *tenentur*? Retine *quae lege tenentur*? Interrogatio ab aliis omititur, sed recte ex Evangelii textu adhibetur.

507. Reg., Rom., Ott. a pr. m. *liget*, quod ab Ald., et Bas. editum est. Alii editi *leget*. Rom. mendose *Mens baud dextra* pro *Mens*, aut *dextra*. Idem Rom. *loquaris* pro *loqueris*.

510. Reg. *isthic*, Rom. *ista haec*, Ott. *cuncta haec*, sed videtur fuisse *cuncta isthaec*, quod metro aduersaretur. In Reg. etiam videtur abrasum *cuncta*. Editi *ista*.

N O T A E.

505. *Furta tororum*: vide v. 170. h. l. cum nota.

506. *Inuades*: confer not. ad Dracont. l. 3. v. 319. *Inuasor thalami*.

508. Praeceptum de honorandis parentibus Iuuenius eleganter ita transtulit, ut ait Cellarius Latinit. graeciss., et poet. in posterior. cur., ubi cum Valla observat, *genitor*, et *genitrix* poetis, quam oratoribus frequentiora esse.

509. *Proximus* substantivum soli ec-

haec, aut *isthaec*. Magis accedit ad verba Matthaei *cuncta haec*: sic enim habet cap. 19. v. 20. *Omnia haec custodiui etc.* Evangeliarium Tridentinum: *Omnia ista observavi a iuventute mea*.

514. Rom. mendose *Praetendere* pro *Prendere*. Poelm. pro d. s. *pro celsis*: lectio communis *praecelsis*. Et Iuuenius quidem ita solet loqui, ut *praestupidus*, *praepulcher*. Mss. nostri cum Ald., Dauentr. *fastigia vitae*. Hadamar., Fabr., Poelm. *vestigia vitae*. Illud magis placet ex Matth. cap. 19. v. 21. *Si vis perfectus esse etc.*

516. In Fabr. mendum est *Distrahe*, et *miseros*.

clesiastici scriptores habent ex imitatione graecismi sacri, ut notat Cellarius Poster. cur. latin. ecclesiast. At Forcellinus eadem significatione *proximus* usurpari a Val. Maximo l. 6. c. 9., et a Quintiliano declam. 259. observat. Matthaeus ait: *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*, quod non satis clare a Iuuenio hoc versu exprimitur.

516. *Distrahe*, vende. Vide not. ad Dracont. v. 510. l. 2.

- Tum thesaurus erit caeli tibi conditus arce,
 Virtutisque tenax vestigia nostra sequeris.
 Haec adolescentis veniunt vbi dicta per aures,
 520 Deiecit vultum, tristisque in tecta refugit.
 Tum sic discipulis vitae spes vnica fatur:
 Difficile est terris affixos diuite gaza
 Auelli, caelique leues in regna venire.
 Nam citius tenuis per acus transire foramen
 525 Deformis poterunt immania membra cameli,
 Quam queat vt diues caelestia regna videre.
 Talibus attoniti comites, stupidique silebant,
 Voluentes, quae tanta foret sub pectore virtus
 Humano, talem possit quae prendere vitam.
 530 Respicit aeternae iustorum gloria vitae,
 Atque ait; Haec homini forsán videantur acerba,

V A R. L E C T.

526. Hadam. mendose *Quam queat diues*. Ald. cum aliis *Quam valeat diues*. Mss. cum Poelm. in textu *Quam queat vt diues*. Westh. in textu *Quam diues valeat*, ad marg. *Quam queat diues*.

529. Reg. *Humanum*: corrige *Humano*. Rom., Reg., Ott. a pr. m., Torn., Ald., Bas. *possit*; alii *posset*. Rom. *quae possit*, reliqui *possit quae*.

N O T A E.

519. Notanda phrasis *veniunt per aures* pro *veniunt ad aures*.

522. Interpretatur Euangelium de diuitibus, qui terris, diuitiisque affixi sunt.

523. Glossa Reg. *leues* – *volentes*, fortasse *volantes*.

524. Sic Sedulius l. 4. v. 9. *Namque foramen acus sicut penetrare camelus – Membrorum prae mole nequit: sic diues, optima – Fertilitate tumens, tenuem non possit adire – Caelestis regni ducentem ad limina callem*. Nonnulli euangelicum prouerbum accipiunt de fune nautico; nam prouerbum Talmudicum est: *Gravis est exitus animae ex corpore, vt rudentis per foramen angustum*. Sed quum funis nauticus, siue rudens apud Suidam dicatur

κάμιλος, *camilos* per iota, non καμήλος, *camelos* per e longum, et aliunde prouerbum etiam Talmudicum sit, *Non est Elephas, qui intret per foramen acus*, de camelo bestia cum plerisque veteribus, recentibusque interpretibus prouerbum euangelicum aequum est explicare. Extant duae de hoc prouerbio dissertationes, altera Ioann. Philippi Pfeiffer, altera Ioannis Sommerin. Euangeliarium Tridentinum sic nobis exhibet hunc locum: *Facilius est camello per cauerna acus pertransire, quam diuitem introire in regna caelorum*. Correctio veteri manu *cauernam*. Proprie autem *cauerna* est locus cauus, et pro foramine aliquando accipitur.

Sed deus electis facilem praepandit in aethra,
Possibilemque viam, virtus quam celsa capessat.

Tum Petrus, fidei munitus moenibus, infit;

535 Omnia nostrorum proiecta reliquimus omnes,
Et tua iussa sequi nobis spes vnica restat.
Quid nostris animis superest? dic, Christe, precamur.

Talibus ad Petrum verbis respondit Iesus:

Vos quicumque meum mentis penetralibus altis

540 Credentes seruatis iter, quum sederit alte
Progenies hominis, celso quem cinget honore
Maiestas, bis sex illic pulcherrima virtus
Constituet vobis sublimi in vertice sedes,

Iudiciumque hominum pariter tractare licebit.

V A R. L E C T.

532. Forte praestaret legere *aethram*.

533. Rom. *capesset*, Reg., Ott., Da-
uentr., Torn., Ald. *capessat*. Hadam.,
Poelm. *capessit*.

534. Ott. *monitus*, bene emendatum
per *munitus*. Rom. in textu, Ald. *inquit*:
Rom. ad marg. cum aliis *infit*.

535. Poelm. pro d. s., Fabr., Ald. *no-*
stra olim. Alii cum mss. *nostrorum*. Rom.
relinquimus: corrige *reliquimus*.

538. Mss. *respondit*: editi *respondet*.

541. Helmst. *quam*: alii *quem* eodem
sensu per *synthesin*, seu *mutationem ge-*
neris, vt si *praecessisset filius hominis*.
Rom., Ott. a pr. m. *cingit*: melius *cin-*
get in Ott. a sec. m., et aliis.

543. Torn. corrupte *sublimis in verti-*
ce. Reg. *sublimi vertice*. In Ott. ex *su-*
blime vertice factum *sublimi in vertice*.

N O T A E.

532. *Praepandit*: delectatur Iuuenus
verbis compositis praepositione *prae*, vt
dixi ad v. 514. h. l. Alioquin *praepando*
verbum est Ciceronis, Lucretii, Plinii.
Aethra est accusatiuus per syncopen ab
aether, *aetheris*, *aethera* graeco more.
Libr. 4. v. 68. dixit similiter *in aethra*,
vt ex nostris mss. legemus.

533. Quintilianus l. 3. c. 8. *Nostris pos-*
sibile nominant; quae vt dura videatur
appellatio, tamen sola est. Iurisperiti ve-
teres frequenter ea voce vsi sunt. Pro
eadem voce allegatur Pomponius I. C.
Omitto christianos Lactantium, Pruden-
tium, Sedulium, alios. Durius verbum
est *possibilitas*, quod tamen apud Ammia-

num, Palladium, Martianum Capellam,
Arnobium reperire licet. *Virtus quam cel-*
sa capessat repetitum ex v. 490. *Celsa*
virtute capessat.

534. CAPVT XXI. *Iesus promittit cen-*
tuplum recepturum, qui bona omnia re-
liquerit propter deum: et primos fieri no-
uissimos. Matth. cap. 19. v. 27. etc., Marc.
c. 10. v. 31., Luc. c. 13. v. 30. *Petrus fi-*
dei munitus moenibus, vt v. 271. *Sed sta-*
bilis Petrus.

537. *Quid nostris animis superest?* vi-
delicet *Quid ergo erit nobis?* vt ait Mat-
thaeus.

544. *Tractare* praeter alia significat et-
iam exercere, administrare.

- 545 Hic quicumque sui linquet generisque, domusque
 Gazas, affectusque omnes pro nomine nostro,
 Centuplicata dehinc capiet, vitamque perennem.
 Primorum meritum postremi transgredientur,
 Ultima praeteriti capient vix praemia primi.
 550. Sedulus ut ruris dominus, cui dulcia fundum
 Pinguibus in campis late vineta coronant,
 Hic, ubi progressus primo cum lumine solis,
 Conduxit iuuenum fortissima robora, pactus
 Vnius in lucis certa mercede laborem,
 555 Et sua tum iussit cultu vineta polire.

VAR. LECT.

545. Rom., Ald. Sic: alii *Hic*. Ott. *lin-*
quit pro *linquet*.

552. Rom. *Sicubi progressus*, quod re-
 ctius videtur, quam *Hic ubi progressus*
 in aliis. Id autem retineri potest com-
 moda interpunctione. In Basil. *gressus*

pro *progressus*, et in Torn. *solus pro so-*
lis mendum.

553. Rom. *pacis*, emenda *pactus*.

554. Rom. *laborum* non bene pro *la-*
borem.

555. Ald. *poliri*.

NOTAE.

546. Seruius ad v. 763. l. 2. Aeneid.
 affirmat, *gazam* singularis tantum nu-
 meri esse. At in plurali *gazar* dixerunt
 Lucretius, Horatius bis, Seneca Tragi-
 cus ter etc. *Affectus omnes* vocat fratres,
 aut sorores, aut patrem, aut matrem,
 aut filios. Apuleius l. 2. de dogmat. Plat.
Charissimis orbatus affectibus. Capitoli-
 nus in Antonino Philos. c. 24. *Non est*
satis motus defectione Cassii, nec in eius
affectus saeuit, et in Maximino cap. 23.
Milites, quorum affectus in Albano mon-
te erant. Hieronymus libr. 3. in Matth.
 c. 10. *Qui ergo propter fidem Christi, et*
praedicationem euangelii omnes affectus
contempserint, atque diuitias, et seculi vo-
luptates, isti centuplum recipient etc. Plu-
 res alios allegant Koenigius, et Schoett-
 genius.

547. *Centuplicata*: vox Fulgentii My-
 thologi, Prudentii, et similium. Plinius
 libr. 6. cap. 23. aduerbium *centuplicato*
 usurpauit.

548. Reuschius obscuritatem in Iu-
 uenco notat: sed clariora non sunt ver-
 ba Matthaei: *Multi autem erunt primi*
nouissimi, et nouissimi primi.

550. CAPVT XXII. *Parabola de ope-*
rariis in vinea conductis. Matth. c. xx.
 vers. 1. etc.

551. *Coronant*, cingunt. Lucretius l. 9.
 vers. 335. *Lacum myrteta coronant*. Vir-
 gilius l. 9. vers. 380. *Aditum custode co-*
ronant. Fortasse apud Iuuenum *coro-*
nant ponitur pro *implent*, ut l. 2. v. 143.
Vndasque coronant. Vinetum vero in hoc
 a vinea differt, quod plures vineas con-
 tineat, ut totum a parte. Infra vers. 712.
Cui iugera multa nitentis - Vineti sepes
circum densata coercent.

553. *Iuuenum robora*, iuvenes robu-
 stos. Vide not. ad l. 1. vers. 478.

555. *Polire*, excolere, verbum rei ru-
 sticae proprium. Nonius cap. 2. n. 339.
Politiones, agrorum cultus diligentes, ut
polita omnia dicimus exculta, et ad niso-

Ipse sed egrediens , vbi tertia venerat hora ,
Inuenit ecce alios , operique accrescere iussit ,
Pro meritis operum promittens praemia digna ,
Illi non aliter laeti praecepta sequuntur .

560 Ast vbi sexta dehinc lucis transfluxerat hora ,
Haud secus hinc alios iuuenes conducere perguit .

Horaque nona dehinc vbi solis cursibus acta est ,
Tunc alios pariter conductos iussit adire .

Ultima labentis restabat portio lucis :

565 Egressus cernit iuuenes , causasque requirit ,
Cur pigris manibus torperent otia lenta .

Aiunt , conductoris quod praecepta fuissent
Nulla sibi . Dominus mox hos insistere ruri

V A R. L E C T.

556. Hadamar. *venerit* pro *venerat* .
Poelm. vtramque lectionem indicat *venerat* , et *venerit* .

557. Mss. nostri cum Cantabr. apud Reuschium *operique accrescere iussit* .
Torn. , Poelm. pro d. s. *operique adulescere iussit* . Hadam. , Poelm. in textu *ad opus quos ire iubebat* . Ald. , Dauentr. , Poelm. pro d. s. *ad opus quibus ire iubebat* .
Reuschio non displicebat in Parisina *adulescere* pro *accrescere* eadem significatione .

558. Reg. *Promeritis operis promittens* , quod retineri posset : sed melius est cum alijs *Pro meritis operum* , vt apud Dracontium l. i. v. 12. *Pro meritis morum* .

564. Ottob. *labentes* , correctum per *labentis* .

566. Reg. *torpere* : corrige *torperent* .

567. Reg. , Ott. , Torn. *Aiunt , conductoris quod praecepta fuissent* - *Nulla sibi . Dominus* . Rom. contra metri regulam *Conductoris aiunt quod non praecepta fuissent* - *Vlla sibi : dominus* . Poelm. in textu , Hadam. , Ald. , et Dauentr. *Conductor , reddunt , ipsis quod nulla dedisset* .
Poelm. pro d. s. *Aiunt , quod conductoris praecepta fuissent* - *Nulla sibi . Dominus* .
Fabricius *Conductor , reddunt ipsi , quod nulla dedisset* - *Iussa sibi . Dominus* , et in comment. observat , sumi *reddunt* pro *respondent* , et hunc locum in prioribus editionibus corruptum esse .

568. Plerique *sibi Dominus* . Ald. , Bas. *Iussa . Suo dominus* .

N O T A E .

rem deducta . Ennius Satyr. libr. 3. *Latii campi , quos gerit Africa terra politos* . Idem Annalium l. 8. *Rastros dente faber capsit causa poliendi agri* : al. *fabres capsit* . Hinc *politor agri* apud Catonem De re rustica cap. 5.

560. *Transfluxerat* : Claudianus epist. 4. vers. 5. *Transfluxere dies* . Eodem verbo

proprie vtitur Plinius pro *transire fluendo* .

562. *Acta est* : Virgilius l. 2. Aeneid. vers. 512. *Necdum orbem medium nox horis acta subibat* .

564. Prudentius hymn. 8. Cathemer. vers. xi. *Quarta denexo superest in axe - Portio lucis* .

- Tunc etiam iussit. Sed vespere protinus orto;
 570 Praecipit, ut cuncti caperent mercedis honorem,
 Aequalique omnes portarent praemia nummo.
 Tum manus illa virum, prima quae luce laborem
 Sustulerat, factisque diem tolerauerat aequum,
 Indignans, secum tali cum murmure fatur:
 575 Iniustum est, istos similem, ut nos, quaerere nummum,
 Ultima quos operi sero conduxerat hora.
 Tum dominus ruris sedato pectore fatur:
 Illibata tibi mercedis portio saluae
 Redditur, et pacti seruantur iura fidelis.
 580 Istis de nostro liceat concedere tantum,
 Extima quos operis glomerauit portio ruri.
 Nam multos homines dignatio sancta vocauit,

V A R. L E C T.

573. Reg. *aequis* non ita bene pro *aequum*.

575. Reg., Ott. a pr. m. *similem nos quaerere*. Ott. supra, et editi *similem, ut nos, quaerere*. Rom. non ita bene *Iniustum cum istis similem nos quaerere nummum*, fortasse librarius omisit *est* post *Iniustum*. Suspiciari libet *Iniustum est istis similem nos quaerere nummum*. Matthaeus ait: *Pares illos nobis fecisti*.

576. Mss. Reg., Rom., Ott. *operis*.

Reg. *seri*, sed videtur fuisse a pr. m. *sero*. Rom., et alii codices apud Reuschium *coniunxerat*: retine *conduxerat*. Adiunctum temporis ponitur pro eo, quod paterfamilias in illa hora peregerat, ut exponit Reuschius.

579. Reg., et Ott. *pactis*, sed in Reg. glossa *promissionis meae* innuit *pacti*, quod sensus etiam postulat.

581. Rom. *Extrema quos*: lege *Extrema quos*.

N O T A E.

569. *Vespere orto*: *vesper, vesperus, besperus* stella Venus est, quae matutino tempore lucifer dicitur. Horatius libr. 2. od. 9. vers. 10. *Nec tibi vespero – Surgente, decedunt amores*. Virgilius l. 1. Georg. vers. 251. *Illic sera rubens accendit lumina vesper*.

573. *Sustulerat* a *suffero*. *Diem aequum*, diem integrum, totum, cui nulla pars deesset. Columella dixit *operas iustas*.

575. *Quaerere*, lucrari. Cicero Paradox. 6. c. 2. *Qui boneste rem quaerunt*

mercaturis faciendis. Hinc *quaestus* lucrum.

578. *Illibata*, integra. Cicero pro Sext. c. 43. *Vt eorum veteres, illibatasque diuitias in profundissimum libidinum suarum gurgitem profundat*.

580. *Tantum*, tantumdem, tantum, quantum vobis.

581. *Extrema*, extrema. Sic enim hoc vocabulum optimi scriptores usurpant. *Glomerare* verbum a Iuuenico alibi adhibitum. Vide not. ad l. 2. v. 579. 723.

582. *Dignatio* plerumque est bona exi-

E queis perminimam dignum est secernere partem.

Haec ait, et Solymos repetit, comitesque seorsum

585 Alloquitur, Solymisque iterum regionibus, infit,

Ingredimur gnari, truculentaque moenia adimus.

Filius hic hominis prodetur ad vltima mortis,

Scribarum, procerumque ferens ludibria membris,

Affixusque cruci post tertia lumina surget.

590 Hinc tum Zebedei coniux summissa rogabat,

Vt Christo medio caeli sublimis in arce

Felices nati dextra, laeuaque sederent,

Tum quaerit Christus, calicem si sumere possent,

V A R. L E C T.

583. Rom. *Quis per minimam*. In Reg. fuit *Ecquis*, vt puto, nunc est *e quis*, et glossa *ex quibus*. Torn., Poelm., Hadam., Dauentr. diuidunt *per minimam*. Ald., et Bas. legunt *per nimiam*. Reg., Ott. *perminimam*, quod edidit Fabricius; qui in comment. addit, hanc esse insolitam compositionem. Vera haec est scriptura *E queis perminimam*, et Euangelio consentiens; *Multi sunt vocati, pauci vero electi*. Etsi autem exempla compositionis *perminimam* in antiquioribus Iuuenico fortasse non occurrant, tamen similia passim occurrunt, vt *permirus*.

585. Reg. *iteris*, sed videtur fuisse ite-

N O T A E.

stimatio, qua aliquis ex aliorum opinione gaudet. Nonnunquam actiue est opinio, qua aliquis alium honore dignum censet. Suetonius in Calig. cap. 24. *Reliquas sorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit*. Iustinus sub fin. l. 28. *In summa dignatione regis vixit*. Alii *dignitate* minus bene. Apud Iuuenicum *dignatio sancta* est dei bonitas, qua homines ad caelum vocare dignatur.

584. CAPVT XXIII. *Iesus praedicat discipulis passionem suam*. Matth. cap. 20. vers. 17. etc., Marc. c. 10. v. 31., Luc. cap. 18. vers. 31.

rum, quod certe mutandum non erat. Reuschius tamen cum Koenigio legit *solitisque iteris*, non *Solymisque iterum*. Matthaeus nominatim ait: *Et ascendens Iesus Ierosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait illis: Ecce ascendimus Ierosolymam etc.* Hoc ergo est: *Solymis regionibus ingredimur*. Additur iterum ex Marco: *Et assumens iterum duodecim, coepit illis dicere etc.*

587. Mss. nostri *prodetur*: editi *tradetur*, quae est glossa in Reg.

590. Mss. nostri *Hinc tum*: editi *Hic tunc*.

591. Ald. *Christi media*.

593. Ott. *possint* pro *possent*:

587. *Vltima* substantiuui more, vt *vltima pati*, *vltima experiri*, *expectare* etc. Aurelius Victor De Caesarib. c. 40. *Constantium patrem vltima vitae agebant*. Calpurnius eclog. 3. vers. 91. *Lycidas habet vltima rerum*. Hoc sensu Iuuenicus ait *vltima mortis*. Horatius l. 1. ep. 16. vers. vlt. *mors vltima linea rerum est*. Consule not. Burmanni ad Calpurnium.

590. CAPVT XXIV. *Petitio uxoris Zebedei pro filiis*. Matth. cap. 20. v. 17. Marc. c. 10. v. 32.

593. *Calix* pro tormentis, morte, passione vox ecclesiastica e sacris literis pe-

- Quem sibi praeceptis instaret sumere Patris :
 595 Respondent se posse simul . Tum talia Christus :
 Vos nostrum calicem fas est potare , sed altis
 Sedibus aequali mecum considerare honore ,
 Non hoc nostra dabit cuiquam pro munere virtus .
 Haec certis Genitor sublimia dona reseruat .
 600 Exhinc discipulos , dictis pro talibus omnes
 Commotos , tali sermonis mulcet honore :
 Gentibus infidis celsa ditione potestas
 Imponit quoscumque super dominantur eorum ,
 Exercentque truce subiectis urbibus iram .

V A R. L E C T.

594. Badius *Quem si* : melius alii *Quem sibi* .

596. Reg. *portare* : dubito , an ita etiam a pr. m. scriptum fuerit in Ott. , sed non dubium , quin legendum sit *potare* .

597. Ottob. *consedere* , correctum per *considerare* .

598. Rom. , Reg. a sec. m. , Torn. , Ald. , Bas. *pro munere* . Ott. , et alii *pro nomine* .

599. Ald. , Bas. *paucis* : plerique *certis* . Rom. *His certis* : melius *Haec certis* . Certi homines aliquando sunt homines fideles .

600. Mss. nostri *Exhinc* : alii *Exin* .

601. Mss. nostri *tali* , quod in Torn. , et Fabr. editum video . Plerique editi *stabili* , quod a pr. m. in nonnullis mss. fuisse suspicor ex rasura .

N O T A E.

tita , quae occurrit l. 4. vers. 491. *Quaero cum si* pro *an* rarum est , vt dixi in lect. var. ad vers. 434. h. l. Graecorum imitatione id fit , quibus ei vicem particulae interrogandi frequenter subit .

597. *Considerare* a *consido* , *considis* .

600. *Pro talibus dictis* , vt vers. 416. h. l. *pro numero* . Sensus est : discipulos vehementius commotos , quam his dictis commoueri oportuisset .

602. *Ditionis* vocabulum recte pro

603. Mss. nostri *quoscumque super dominantur eorum* , sed in Reg. *eorum* mutatum est in *earum* cum glossa quibus *principantur* . Hadam. , Poelm. in textu *Imponit , quemcumque super dominantur eorum* . Ald. , Poelm. pro d. s. , Reusch. *Imponit quoscumque velit dominantur eorum* . Sic Fabr. , sed *dominantur* pro *dominentur* . Lego cum mss. *quoscumque super dominantur eorum* , et possunt haec duo verba coniungi *superdominantur* , vt *superingerere* , *superaddere* , *superducere* , et similia . *Eorum* , non *earum* habent Vulgata , et veteres aliae versiones Matth. cap. 20. vers. 25. *Principes gentium dominantur eorum* per synesin : perinde quasi dixisset , *Principes gentilium dominantur eorum* .

imperio , seu iurisdictione usurpat . Potestas metonymice pro magistratu ponitur , vt apud Saluianum , et alios .

604. *Subiectis urbibus* , intellige *in subiectis urbibus* . Recte enim dicitur *exercere odium* , *iram in aliquo* , vel *in aliquem* . Vulgata Matthaei : *Potestatem exercent in eos* . Itala in plerisque exemplaribus mss. , et Hieronymus epist. ad Damasum tom. 4. pag. 159. *Potestatem exercent in eis* .

Vos

605 Vos hinc sed longe : tranquillior aequora vitae
 Concordi sternit mitis moderatio pace :
 Magnus et obsequiis crescit super alta minister .
 Nec primus quisquam , nisi cunctis seruiat , vnus
 Esse potest . Hominis natus sic vestra minister
 610 Obsequio solus proprio pia munera gestat ,

V A R. L E C T.

605. 606. Reg. *Vos hic sed longe : tranquillior aequora vitae - Concordi sternit mitis moderatio pace*, et glossae *HIC - in praesenti seculo . LONGE - estis ab illis . AEQUORA - planities . STERNIT - vobis*. Scilicet moderatio sternit aequora . Ad hanc lectionem respicit Rom. , sed admixtis erroribus , *Vos hic sed longe tranquillior aequore vitae - Concordi sternit mitis miseratio pace* . Eandem scripturam Reg. expressit Reuschius , sed edidit *aequore* . Koenigius retinebat *aequora* , sed restituere volebat *Vobis sed longe* . Ottob. sic habet *Nos inter longe tranquilliora aequora vitae - Concordes cernit mitis moderatio pacis* , quod corruptum sane est . Quod attinet ad priorem versum , cohaerent Cantabr. , et Fuld. , sed hic scribit *tranquilliora* , vterque *Vos inter* . Aldus *Vos hic sed longae tranquillior aequora vitae - Concordi sternit mitis moderatio pace* . Dauentr. , Had. , Torn. ita , sed scribunt *longe* , vt accedant ad codicem Reg. , nisi quod sine interpunctione exhibent *longe tranquillior* . Poelm. , Fabr. sic etiam , sed inchoant versum *Vos inter longe tranquillior* . Recitemus verba Matth. cap. 20.

v. 26. *Non ita erit inter vos : sed quicumque voluerit inter vos maior fieri , sit vester minister* . Amplector igitur scripturam cod. Reg. , mutato *hic* in *hinc* , scilicet *Vos hinc sed longe : tranquillior aequora vitae - Concordi sternit mitis moderatio pace* . Intelligo *longe hinc* poni pro *procul hinc* . Cicero pro Quintio cap. 25. *Quam longe est hinc in saltum Gallicanum ? Sic longe abesse , longe abire* . Pro *sternit* non inepta est lectio Rom. *sternit* ex Euangelio Tridentino : *Erit vester minister . . . Erit vester seruus : quo spectat Vulgata : Sit vester minister . . . Erit vester seruus* .

607. Rom. *crescet* pro *crescit* .

609. Mss. *sic vestra ministrat : editi sic cuncta* , Westh. in textu *nate sic cuncta* , ad marg. *natus sic cuncta* . Rom. codex sic habet *sic vestra minister - Obsequio solus proprio pia munera gestat* , quae scriptura praefenda videtur , et confirmatur lectione mss. Reg. , et Ott. vers. seq. , et pro d. s. indicatur a Poelm.

610. Rom. , Poelm. pro d. s. , Reg. , Ott. *gestat : alii gestans* .

N O T A E.

606. Reuschius totum hunc locum sic ferme exponit : Potestas celsa ditione , h. e. , deus imponit , seu praeposit genibus infidelibus quoscumque eorum , siue ex iis ipsis populis incredulis , velit , vt dominantur in gentes illas infidas , vel dominantur vrbibus subiectis : et hi principes exercent in eas vrbes iram vehementem Patris mei . At vos non irae

ministri , sed clementiae estis . *Moderatio mitis* , regimen benignum . *Tranquillior concordi aequore vitae* , tranquillior qualibet vita placide traducta . *Sternit* , insternit , implet , *vos* , qui mei discipuli estis , *hic* , hoc sermone , iam , hac in vita , *pace* , quam mundus dare nequit .

608. *Quisquam vnus* , h. e. , vnusquisquam .

Pro multisque animam pretioso sanguine ponit.

At vos ex minimis opibus transcendere vultis,

Et sic e summis lapsi comprehenditis imos.

Si vos quisque vocat coenae conuiuia ponens,

615 Cornibus in summis deuitet ponere membra,

V A R. L E C T.

611. Hic versus in Reg. omissus fuerat, sed insertus postea fuit inter lineas. Eius loco a pr. m. hic versus adest in Reg. *Et multos redimens pretioso sanguine saluat*. In Mss. Rom., et Ott. prius ponitur *Pro multisque*, tum additur *Et multos etc.*, sed *seruat* pro *saluat*. In editis deest hic versus *Et multos*, neque certe necessarius est, nisi prior *Pro multis* expungatur. Vter autem eorum magis Iuuenicum redoleat, non ausim diiudicare. Retineo

N O T A E.

611. *Ponit animam*, impendit, dat. Phrasis ecclesiastica. Augustinus in Ioann. 12. *Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et animam suam ponere pro multis*.

612. De his versibus peculiarem dissertationem conieci in Proleg. c. 5. Quum nuper viderim apographum Euangelarii Tridentini nondum editi, operae pretium duco scripturam versionis Italiae, quam secutus est Iuuenicus, denuo confirmare verbis eius Euangelarii exscriptis: *Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam pro multis redemptionem. Vos enim quaeritis de pusillo crescere, et de maiore minuari. Intrantes autem, rogati ad coenam, nolite recumbere in eminentioribus locis, ne forte honoratior te superueniat, et accedens, qui ad coenam te vocauit, dicat tibi: Accede deorsum, et confundaris. Si autem in loco inferiore recubueris, et superuenerit humilior te, tunc dicet tibi, qui te ad coenam vocauit: Accede superius. Et tunc erit tibi gloria coram discumbentibus. Et quum egrederetur Iesus ab Hierico etc.*

614. CAPVT XXV. In nouissimo loco

vero *Pro multisque*, quia pluribus testimoniis comprobatur. Reuschius ait, in aliis libris legi non pessimum versum *Et multos redimens pretioso sanguine seruat*, vbi in *seruire*, quod praecessit, et *seruare* auctor lusit: quos lusus seculum XI. sapere affirmat.

612. Rom. *Et vos*: melius *At vos*.

613. Ott. *est summis*: fortasse librarius voluit *ex summis*. Editi, et mss. *e summis*.

recumbendum. Matth. cap. 20. in Itala, et Luc. cap. 14. v. 7. etc. *Vocat*, et *conuiuia ponens* verba propria in coenis. Vide not. ad l. 1. vers. 795., et l. 3. v. 80.

615. *Cornua* saepe dicuntur de extremis cuiusque rei partibus, vt *cornua aciei, classis etc.* Liuius libr. 25. cap. 3. ad fin. *Et forte in cornu primus sedebat Casca*. Apollinaris Sidonius l. 1. epist. XI., siue vlt. sic conuiuium describit: *Postridie iussit Augustus, vt epulo suo circensibus ludis interessemus. Primus iacebat cornu sinistro consul ordinarius Seuerinus. . . . Iuxta eum Magnus, olim ex praefecto, nuper ex consule. . . . recumbente post se Camillo filio fratris. . . . Paeonius hinc propter. Atque hinc Athenius. Hunc sequebatur Gratianensis omni ab infamia vir sequestrandus, qui Seuerinum, sicut honore postibat, ita fauore praecesserat. Vltimus ego iacebam, qua purpurati (imperatoris) laeuum latus in dextro margine porrigebatur. Sirmondus hunc locum illustrat, ex quo haec colligo. In sigmate, seu stibadio, hoc est, lecto semiroundo duo erant extrema velut cornua. Hi primi accubitus censebantur. Honoratissimus stibadii locus erat cornu dextrum, proxi-*

Quisque sapit . Veniet forsā si nobilis alter ,

Turpiter eximio cogetur cedere cornu ,

Quem tumor inflati cordis per summa locarat .

Sin contentus erit mediocria prendere coenae ,

620 Inferiorque dehinc si mox conuiuia subibit ,

Ad potiora pudens transibit strata tororum .

Proxima tum Solymis conscendit culmina montis ;

Ordinibus lucent quae glaucicomantis oliuae .

V A R. L E C T.

616. Rom. *Quisquis sapit*, quod metrum non patitur . Vera lectio *Quisque sapit*, quam Aldus etiam in textu exhibuit ; sed in Erratis importune correxit *Qui sapit*, adueniet, quia scilicet ignorabat, quisque sumi pro quisquis, ut in poe-

tis christianis passim observatur, et in Iuuenico animaduersum iam fuit ad libr. 3. vers. 400.

623. Reg. *quo*, et glossa *quo monte*. Sensus exigit *quae*. Rom. corrupte *Ordinibus lucent glauci comantis oliuae*.

N O T A E.

mus sinistrum. Id nouum videri queat, et ab usu nostro remotius, quod tertius, quartus, ac reliqui deinceps illum ordine subsequantur, qui primus est in cornu sinistro. G. Fabricius noue a Iuuenico dictum putabat *cornua summa* pro primo accubitu. Vide eius comment. Poetar. christ. verbo *cornua*. Consule etiam Petrum Chacon De triclin. Rom. cum Appendice Fuluii Vrsini, Hieronymi Mercurialis Dissertationem De accubitus in coena origine, et plures alios, quos laudat Fabricius Bibliograph. Antiq. c. 19. n. 3.

618. *Tumor inflati cordis*, superbia. Sic Prudentius, alique christiani scriptores loquuntur. *Per summa*, ut vers. 615. *Cornibus in summis*.

619. *Mediocria*, nempe loca inferiora. *Mediocris* saepe pro exiguo ponitur.

620. Ex hoc versu colligo, Iuuenicum parabolam sumpsisse ex Matthaei Itala versione, non ex Luca cap. 14. Nam, ut vidimus, in Euangelio Tridentino id exprimitur apud Matthaeum: *Si autem in loco inferiore recubueris, et superuenerit humilior te, tunc dicet tibi, qui te ad coenam vocauit: Accede superius*. Lucas solum ait: *Sed quum vocatus fueris,*

vade, recumbe in nouissimo loco, ut quum venerit, qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Paulo aliter Euangelium Tridentinum: *In nouissimum locum recumbe, ut quum venerit, qui te, et illum inuitauit, dicat tibi*.

621. *Pudens*, verecundus; transibit ad potiore strati, et tori locum, quia pudenter inferiorem elegit. Boni viri est pudore suffundi, quum gloria ei quasi inuito tribuitur.

622. CAPVT XXVI. *Christo pullo asinae insidente, populos strauisse viam, qua ibat, suis vestibus*. Matth. cap. 21. vers. 1. seqq., Marc. cap. XI. vers. 1., Luc. cap. 19. v. 29., Ioann. c. 12. v. 15.

623. *Ordo* de dispositione arborum scite dicitur. Cicero pro Caecina cap. 8. *Eius fundi extremam partem oleae directo ordine definiunt*. Confer notam Passeratii. Virgilius 2. Georg. vers. 276. *Sin tumulis accliue solum, collesque supinos: — Indulge ordinibus. Lucent*, h. e., conspicua sunt, nitent. Campi bene culti, et ipsae etiam arbores nitere dicuntur. Plinius l. 17. cap. 4. *Non utique laetum solum est, in quo procerae arbores nitent. Sic campi nitidi, nitentes, terra, herba*

- Hinc lectis iussit sectantum discipulorum ,
 625 Obuia castelli monstrans habitacula Christus ,
 Inde asinam pariter foetu comitante repertam
 Ducere : vel siquis causam disquirere vellet ,
 Cur sua tam subito quoquam iumenta trahantur ,
 Dicere , tunc operam Dominum sibi sumere velle .
 630 Discipuli celeri complent praecepta paratu .
 Adducunt , mollique super velamine vestis
 Insternunt placidum pullum , praebentque sedendum .

V A R. L E C T.

626. Rom. *Vnde* , lege *Inde* .
 628. Ott. *trahuntur* , Rom. *trahatur* :
 lege *trahantur* .
 629. Mss. Reg. , Ott. , Rom. *Dicere* ,
tunc operam Dominum sibi sumere vel-
le . Sic etiam Ald. , Torn. , Bas. , Poelm.
 pro d. s. , sed nonnulli interpungunt *Di-*
cere tunc : operam . Hanc lectionem exta-
 re in quinque impressis , et quatuor co-
 dicibus confirmat Reuschius , quam poeti-
 co magis habitu incedere putat . Hadam. ,
 Westh. ad marg. *Huic reddas , nostro*
nunc iis opus esse magistro . Ita Dauentr. ,
 sed *Huic reddant* , quod Westhemerus in
 textu expressit . Ita etiam Poelm. in tex-
 tu , et Fabr. , sed vterque *Reddere huic* .
 Hanc scripturam tuetur Fabricius in comm.

verbo *reddo* pro respondeo , et locum
 hunc ante deprauatum fuisse affirmat :
 eandem secutus est Schoettgenius , et Re-
 uschius , qui obseruat , legendum *Redde-*
re , non *reddant* : praecessit enim copu-
 lativa *vel* . Verum quum lectio codicum
 mss. bona sit , nulla est causa , cur eam
 deserere debeamus .

631. Rom. , Ald. *mollique super vela-*
mine vestis . Hadam. , Poelm. , et alii *mol-*
lisque super velamina vestis . Prior lectio
 melior est , et confirmatur quamuis ob-
 scure a mss. Reg. , Ott. Elegantius etiam
 est *molli velamine* , quam *mollis vestis* .
Super vel est *insuper* , vel per timesin *su-*
perinsternunt , vel ad pullum refertur .

N O T A E.

nitens , et Iuuenius infra vers. 712. *ni-*
tentis vineti . *Glaucicomans* vox a Iuuen-
 co formata , vt l. 4. v. 201. *flammicomans* .

624. *Lectis discipulorum* , h. e. , ex di-
 scipulis , vel positium est pro superla-
 tiuo quasi *lectissimis discipulorum* , vt h. l.
 vers. 293. *Eximios vatum* . Virgilius l. 9.
 vers. 47. *Turnus , vt anteuolans tardum*
praecesserat agmen , - *Viginti lectis equi-*
tum comitatus , et vrbi - Improvisus adest .

625. *Obuia* , quae ex aduerso , seu con-
 tra erant . Haec enim est propria signi-
 ficatio huius vocabuli . Matthaeus ait : *Ite*
in castellum , quod contra vos est .

627. *Vel si* pro *et si* . *Vel* pro *et* ab

idoneis auctoribus aliquando adhibetur .

632. Matthaeus ait : *Et adduxerunt*
asinam , et pullum : et imposuerunt super
eos vestimenta sua , et eum desuper se-
dere fecerunt . Versio antiqua in ms. Col-
 bertino : *Et adduxerunt asinam , et pul-*
lum eius , et imposuerunt super eos ve-
stimenta sua , et sedebat super eum Iesus .
 Plerique alii mss. cum Euangeliaro Tri-
 dentino legunt , *Et imposuerunt super eum*
vestimenta , et sedebat super eum . Hanc
 lectionem tenuerunt Auctor oper. imperf.
 in Matth. , et Arnobius Afer Annot. in
 Euangel. Alii Euangelistae super pullum
 asinae sedisse Iesum disertis verbis nar-

Hinc veteris quondam fluxit vox nuncia vatis :

Ecce venit placidus tibi rex , quem terga sedentem

635 Praemitis gestant asinae , pullique sequentis .

Tum populi stratas praetexunt vestibus omnes ,

Quaque iter est Christo , subnexa fronde coronant .

Proxima tunc alii spoliant palmeta virore ,

Conclamantque omnes , Daudis origine creto

640 Hosanna excelsis sit gloria laeta trophaeis .

Sic adeo ingreditur Solymorum moenia Christus .

Ingresso occurrit primo sub limine templi

V A R. L E C T.

633. Ald. , Bas. *Huic* non ita bene , ac *Hinc* .

637. Rom. , Ald. *subnixa* : alii *subnixa* . Koenigius suspicatur *subiecta* : Reuschius tenet *subnixa* , hoc est , fulcimente , et quasi gestante .

640. Reg. , Ott. a pr. m. *Osanna in excelsis* . Rom. cum editis *Osanna excelsis* , vel *Hosanna excelsis* , vel *Oschanna excelsis* , vt edit Fabricius . Scriptura *Osanna*

in excelsis metro aduersatur , nisi scribere velimus *Osana* , vt dactylus inde fiat .

Sed vers. 647. Reg. , et Ottob. exhibent *Osanna excelsa* . Vulgata scribit *Hosanna* .

641. Ald. , Poelm. pro d. s. *Sic tunc* : ceteri *Sic adeo* .

642. Rom. *Ingresso primo occurrit* : alii *Ingresso occurrit primo* . Torn. *lumine* : lege *limine* .

N O T A E.

rant . Postea Iuuenus Isaiae vaticinium reddens , sic ait : *Quem terga sedentem - Praemitis gestant asinae , pullique sequentis* . Probabilis interpretatio est , Iesum prius vsum fuisse asina , sequente pullo : deinde in ciuitatem ingressum super pullum , sequente asina . Mysteriorum huius plures causas assignant veteres , recentisque interpretes . In veterum christianorum monumentis saepe expressa apparet imago Saluatoris asino , vel asinae insidentis ; eaque sic extat in quodam cochleari antiquissimo , ferruminato argento inculpta , apud V. C. Giouenazium , qui eiusmodi cochleare ad sacram synaxin populo veteri more impertientiam olim adhibitum fuisse prudentissime coniiciebat . Ita enim fideles ad tantum mysterium accedentes in memoriam

reuocare poterant verba Matthaei : *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus , sedens super asinam , et pullum filium subiugalis* .

635. *Praemitis* : sic haec nomina formare amat Iuuenus , vt non semel notatum .

636. *Stratas* , vias , vt alibi dictum .

637. De hoc triumpho Saluatoris , de more veterum praetexendi vias floribus , et de acclamatione puerorum *Hosanna* legendus est Martinus Roa libr. 2. Singular. cap. 13.

638. Iudaea palmetis abundabat . Horatius l. 2. ep. 2. v. 184. *Vngi - Praeferat Herodis palmetis pinguibus* . Plinius libr. 5. cap. 14. *Hiericuntem palmetis consitam* . De voce *viror* dictum l. 2. vers. 818.

- Cruribus, atque oculis certatim debile vulgus:
 Quos vbi tam subito gressu, visuque vigentes
 645 Cuncta sacerdotum cognouit factio mirans,
 Et pueros templi complentes tecta canore,
 Hosanna egregia Daudis stirpe creato.
 Ipsum percunctant cuncti, quae causa canoris
 Impubem tanta tollat per gaudia plebem.
 650 Christus ad haec, Legis, inquit, vos scripta tenere
 Creditis, infantum quae dicit ab ore venire,

V A R. L E C T.

644. Bas. *iam* pro *tam*. Reg. in textu cum aliis *gressu*, *visuque*, supra manu veteri *visuque*, et *voce*.

646. Mss. omnes nostri, codex ms. Diuionensis, et alius P. Pithoei a Iureto collatus *TECTA CLAMORE*: editi *TECTA CANORE*. Prima in *clamor* longa est, et a Iuuenico etiam producitur libr. 2. vers. 410. l. 4. vers. 590. 702. Retinendum ergo est *canore*, quod verbum est Virgilii, Lucretii, Ouidii, et aliorum praesertim poetarum. Vide not. ad vers. 648.

647. De voce *Hosanna*, vel *Osanna* vide varias lectiones vers. 640. Ald., Bas. *create* pro *creato*.

648. Reg., Ott., Rom. *Ipsum percunctant cuncti, quae causa clamoris*. Legam cum editis *quae causa canoris*, vt v. 646. *TECTA CANORE*, et l. 4. vers. 392. *Restitit aduerso complens caua saxa canore*. Iuretus libr. 4. Paulini Petrocorii de vita S. Martini vers. 172. ex ms. codice S. Benigni Diuionensis his in locis legit *clamoris*, et *clamore*, cui fauet Cantabrig., et aliorum poetarum auctoritas, qui primam eius vocis syllabam corripunt. Paulinus Petrocorius loc. cit. *Verbera caedentum resonabant, verba clamantum*. Ter-

tullianus de Iona, et Ninive v. 42. *Nauticus interea geminus clamor omnia tentat*. Plerique editi *Tunc percunctantur cuncti*, Hadam. *praecontantur*, quod non bene latinum est, Poelm. pro d. s., codex Barthii *Ipsum percontant cuncti*. Alii scribunt *percunctor*, alii *perconctor*. Verbum actiuum *percuncto*, et passiuum *percunctor* non admodum vsitatum est: nihilominus non dubito, quin Iuuenici sit, quum iterum *percunctata* passiuè occurrat v. 679. Idem verbum vsurpant Naeuius, Gellius, et Apuleius.

649. Rom. cum editis *tantam*, Reg. *tantum*, Ott. *tanta*. Id prae ceteris placet, quod ab sciolis librariis mutatum, quia nesciebant, vltimam in *tanta* ratione caesurae produci posse praesertim ex consuetudine poetarum inferioris aevi.

650. Rom., Ott. cum Hadam., Poelm. in textu *legis, inquit, vos*. Reg. cum Ald., Torn. *legis sanctae vos*.

651. Reg. cum Torn., Poelm. pro d. s. *Creditis*. Rom., Ott. cum Ald. *Creditur*. Rom. cum Ald., et aliis ita interpungit *venire — Lactentum, et linguis*. Sed aliter scriptura distinguit, *Ex ore infantium, et lactentium*.

N O T A E.

644. *Quos*, synesis, siue mutatio numeri, et generis: quasi non praecessisset *debile vulgus*, sed *homines debiles e vulgo*.

647. *Creto*, genito. Haec est enim propria huius verbi significatio.

Lactentum et linguis iusti consurgere laudem.

Haec ait, ingratam linquens cum ciuibus urbem,

Bethaniamque petit, rediensque, in margine cernit

655 Stratae, tendentem diffusa umbracula, ficum.

Illic forte cibi pertentans corda voluntas,

Arboris attrectat ramos: sed nulla facultas

Pomorum sterilis frondis concreuerat umbrae.

Olli Christus ait: Non sit tibi fructibus unquam

660 Copia promendis. Tum protinus aruit arbor.

Discipuli celerem mirantur in arbore mortem.

Sed Christus stupidis assistens talia fatur:

Nunc ligni istius nostro stupuistis honore

V A R. L E C T.

652. Reg. *lactantum*: Rom., Ott. cum editis *lactentum*. Versiones veteres apud Sabatierum omnes habent *lactantium*, quod pariter legitur in Euangeluario Tridentino, ex quo confirmatur *lactantum* in Reg. Sed multi Patres antiqui cum Vulgata exhibent *lactentum*, et pro eo, qui lac sugit, certius vocabulum est *lactens*, quam *lactans*: nam de hoc aliqui dubitant. Nonnulli apud Reuschium *iustis*: retine *iusti*, videlicet Christi.

655. Poelm. pro d. s. *Stare extendentem*. Vera lectio *Stratae, tendentem*. Nescio, an aliud voluerit Aldus *Strate tendentem*. Alibi etiam apud Iuuenicum occurrit *strata, stratae* pro *via*, ut paulo ante vers. 636.

656. Rom. supra *corda* indicat *corde*, quod non admiserim. Reuschius pro *voluntas* coniicit *voluptas*, hoc est, appetentia.

658. Reg., Ott., Dauentr., Ald. *sterilis frondis concreuerat umbrae*. Sic Rom., sed *sterili*, Had., Poelm. in textu, Fabr. *sterili frondis concreuerat umbra*. In Reg. glossa haec est *VMBRAE - in umbra*.

660. Reg., Ott. *arbor*: Rom. *arbor*.

663. Omeisius suspicatur *Nunc ligni stirpem*, Reuschius *Nunc lignum istius*, nempe arboris. Alioquin supplendum *arborem*: Nunc stupuistis, arborem ligni istius auctoritate nostra desisse ad vires ducere terrenos succos. Putabam *Nunc ligni istius nostro stupuistis bonore - De-*

N O T A E.

653. CAPVT XXVII. *Christum maledixisse ficum, quia foret sterilis, atque illam confestim exaruisse*. Matth. cap. 21. vers. 17. seqq., Marc. c. xi. v. 13.

654. *In margine stratae*. Textus sacer, *secus viam*. Ms. Cantabrig. *super viam*. *Margo* proprie est extrema ora cuiuslibet rei, ut *margo fluminis, agri, viae, libri etc.*

655. Libr. 2. vers. 116. *Quum te dif-*

fusae tegerent umbracula ficus.

657. *Facultas*, nulla vis producendi poma concreuerat frondis sterilis umbrae.

658. *Pomum* de quouis fructu. Vide not. ad Drac. l. 1. vers. 186.

661. De senio, et morte arborum vide not. ad l. 2. vers. 749., et Grunerum ad Sedulium l. 1. v. 13.

662. *Stupidis*, valde mirantibus, ut vers. seq. *stupuistis*.

Desisse ad vires terrenos ducere succos.

665 Sed veris verbis iterumque iterumque monebo:

Namque fides si certa animi consistet in arce,

Nec dubiis nutans vitiis tremebunda iacebit,

Arboris istius vobis substantia cedit.

Nec tantum istius, sed montis celsa reuelli

670 Credentum verbo poterunt, vndisque profundi

Cum siluis pariter, saxisque, ferisque recondi.

Et quaecumque fides robusto pectore poscet

Credentum, semper digna virtute tenebit.

Haec ubi dicta dedit, templi se moenibus infert.

675 Confestim procures populi, miracula rerum,

Collecti inquirunt, virtus quae tanta dedisset.

Ollis Christus ait: Quaerentibus omnia vobis

V A R. L E C T.

sisse vires terrenos ducere succos, quod, producta vltima in *desisse* ob caesuram, optimum videtur.

665. Reg. *iterum iterumque*: rescribe *iterumque iterumque*.

666. Reg. *animae* pro *animi*. Dauentr. cum. mss. Reg., Ottob. *consistit*. Ald., Bas. cum Rom. *consistat*. Had., Fabr., Poelm. *consistet*.

667. Westh. in textu *mutans*, ad marg. *nutans*, quod vnum probandum est.

670. Ald. *verbis*: alii *verbo*. Ald., Bas. *profundis*: melius *profundi*, nempe maris.

673. Rom. *Credendum*: lege *Credentum*, ac fortasse praestiterit interpungere *poscet*, — *Credentum semper digna virtute tenebit*. Paulo ante *Credentum verbo*.

676. Poelm. pro d. s. *Mirantes rogitant*, *qua virtute efficit ista*, in textu cum mss., et aliis editis *Collecti inquirunt*, *virtus quae tanta dedisset*.

N O T A E.

665. Virgilius 3. Aeneid. v. 436. *Praedicam, et repetens iterumque iterumque monebo*.

666. *Animi in arce*, quasi in fastigio, et apice animi. Sratius l. 2. Silu. 2. v. 131. *Celsa tu montis ab arce — Despicias errantes, humanaque gaudia rides*.

668. *Arboris substantia*, arbor. Vide not. ad l. 1. v. 416. 631.

669. *Celsa montis*. De vocabulo *celsa* substantiue dixi ad Dracont. l. 2. v. 3.

674. CAPVT XXVIII. *Iesum interro-*

gatum, qua potestate haec faceret, respondisse; Facile erit, quae quaeritis, dicere, si prius, quae nos interrogabimus, solueritis de Ioannis baptismo. Matth. cap. 21. vers. 23. seqq., Marc. cap. xi. vers. 21., Luc. cap. 20. vers. 2., Ioann. cap. 14. v. 13. c. 16. v. 23.

675. Ordo est: Continuo procures, siue seniores populi collecti inquirunt, quae tanta virtus dedisset miracula rerum, vel quae virtus dedisset tanta miracula rerum.

Dice-

Dicere iam facile est , si nobis vestra vicissim
Percunctata prius paucis sententia soluat .

- 680 Nuper Ioannes , puro qui gurgite lauit
Sordentis populi maculas , diuina potestas ,
An hominis potius vobis fallacia visa est ?
Haec ait , ancipiti verborum pondere claudens
Captantum procerum mentem : nam magna prophetam
685 Plebis Ioannem veneratio suspiciebat ,
Nec poterant eius fallacem dicere vitam .
Rursus sublimem dixissent esse prophetam ,

V A R. L E C T.

678. Ald. nobis si .
679. Rom. Praecunctata : lege Percun-
ctata , aut Percontata ex dictis ad v. 648.
Mss. cum plerisque editis soluat : Had. ,
Poelm. soluet .

680. Torn. Ioannis pro Ioannes .

681. Reg. , Ott. , Rom. Sordentis : edi-
ti Sordentes .

682. Reg. , Ott. , Ald. , Bas. An homi-
nis . Rom. An Ioannis : Hadam. , Fabr. ,
Poelm. Anq. hominis . Probum est An
hominis : quod enim an produci possit ,
dixi ad libr. 2. v. 517. Hoc autem loco
peculiaris est ratio ob aspirationem dictio-
nis sequentis , quae vim habet producen-
di aliquando breuem dictionis praecedentis .

683. Ott. ludens pro claudens , et for-
tasse a pr. m. fuit laudens , vel claudens .
Facile in mss. inter se confunduntur lu-
dens , et claudens , et , quod idem est , clu-
dens . Neque hoc loco mihi displiceret
ludens . Sed multo magis placet claudens .
Sic l. 4. v. 8. Cur tentatis , ait , nunc me
concludere verbis ?

685. Reg. , Ott. a pr. m. , Torn. su-

spiciebat : Rom. cum plerisque editis sus-
cipiebat . Barthius libr. 26. Aduers. cap. 7.
col. 1265. pro suscipiebat correxit etiam
suspiciebat : quod verbum , inquit , corru-
ptum et in Ligno vitae apud Cyprianum ,
siue alium poetam christianum : Circum-
spatiantes gramine molli - Suscipiunt al-
ta pendentes arbore fructus . Legendum
Suspiciunt . Vide libr. 3. v. 51. , vbi idem
legitur versus .

687. Reg. contra metri rationem su-
blimem si dixissent esse . Ott. a pr. m.
Rursus sublimem dixissent esse prophe-
tam , quod genuinum videtur : necessa-
ria enim non est particula si . In Ott. ,
vt in editis , apponitur supra si inter di-
xissent , et esse . Particula si eleganter sae-
pe omittitur non solum a poetis , sed et-
iam ab aliis . Virgilius l. 6. v. 31. Partem
opere in tanto , sineret dolor , Icare , ba-
beres . Ouidius 6. Fast. v. 113. Huic ali-
quis iuuenum dixisset amantia verba ,
- Reddebat tales protinus illa sonos . Ci-
cero Philipp. 13. c. xi. Recesseris , vnde-
que omnes insequentur , manseris , haerebis .

N O T A E.

680. Supra vers. 263. Iustus Ioannes ,
populos qui flumine lauit . Confer notam.

683. Ancipiti , qui in vtramque par-
tem premebat . Vide not. ad l. 2. v. 233.

684. Captantam , capere volentium .
Adisis not. ad h. l. vers. 134. Interdum
captare conatum indicat , capere effectum .

Occidisse illum traheret confessio culpam.

Se nescire tamen respondit factio fallax.

690 Tum Christus : Non est iniustum claudere vocem ,
Quum mihi claudantur procerum responsa superba .

Nam geminae prolis genitor maioris in aures

Talia dicta dedit : Vitis mihi portio maior

Semiputata iacet . Sed perge , et robore forti

695 Nunc scrobibus , nunc falce premens , vineta retonde .

Tum iuuenis sese tam sordida vincla laboris

Nolle pati memorat . Post omnia iussa parentis

V A R. L E C T.

689. Torn. , Poelm. pro d. s. igitur pro tamen .

695. Rom. *retonde* , Helmst. *reconde* , alii *retunde* . Reuschio magis arridet *retonde* pro *tonde* . Id verbum tribuitur Plauto , et *retonsus* a Plinio vsurpatur libr. 18. cap. 17. de segete . Vitis tondetur , quum putatur . Columella libr. 4. cap. 21. *Vitis in pollicem tondeatur* . Plinius libr. 15. cap. 1. *Oleae tondentur , quum et vites* .

Sic *tonsa ilex* , *tonsa myrtus* , et similia . In scriptura communi , et vulgata eundem sensum habet *retunde* : et quantum quidem ad scrobes attinet , dici potest , vitem retundi , quum prosternitur . Columella libr. 4. cap. 4. *Facta in pastinato scrobe , tota vitis a media fere parte sulci prosternatur* . Scrobibus *vineta* premere est fodere , ac pastinare , seu vertere terram .

N O T A E.

688. Confessio occisionis prophetae argueret culpam . Sed quaenam culpa Seniorum fuit , quod Ioannes ab Herode occisus fuerit ? Satis ex Euangelistis hoc loco constat , scribas , et pharisaeos Ioanni non credidisse . Ait enim Lucas : *At illi cogitabant intra se dicentes : Quia si dixerimus , De caelo , dicet : Quare ergo non credidistis illi ? Si autem dixerimus , Ex hominibus , plebs vniuersa lapidabit nos . Certi sunt enim , Ioannem prophetam esse* . Probabile ergo est , eos mortem Ioannis , quoquo poterant modo , procurasse . Lamyus hinc suam sententiam confirmat , Ioannem bis in carcerem fuisse coniectum , primum a scribis , et pharisaeis , tum ab Herode , quum scribae , et pharisaei illum dimisissent , quia timebant plebem .

691. *Responsa superba* , quia ipsi su-

perbi sunt , et aut non respondent , aut superbe respondent .

692. CAPVT XXIX. *De eo , qui filios habens , in vineam ire eos iussit . Item publicanos , et meretrices credituros in Christum , iudaeos vero obstinatos fore* . Matth. cap. 21. v. 28. etc.

694. Virgilius eclog. 2. v. 70. *Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est* .

695. *Premens vineta retonde* : idem accusatiuus cum duobus verbis .

696. *Sordida* non sunt vincla laboris rustici , si *sordidus* accipiatur pro infami , turpi , foedo . Alio sensu rura dicuntur *sordida* , *aratra sordida* , *otia sordida ruris* , *sordida tecta villae* , *casae etc.* , quia nullus ruri munditiarum cultus . *Vincla laboris* petitum videtur ex Horatio l. 1. epist. 7. v. 67. *Excusare laborem , et mercepria vincla* .

Exequitur, damnansque sibi responsa coerces.

Post alium natum simili sermone iubebat

700 Ad vineta sui dependere iussa laboris.

Annuat his iuuenis, nec dictis facta repensat.

Dicite, quis potius genitoris iussa sequatur?

Illi collaudant responsum posterioris.

V A R. L E C T.

698. Mss. nostri omnes cum Torn. *Exequitur, damnansque sibi responsa coerces*, nimirum corrigit a se responsa. Plerique editi *Exequitur, durae damnans responsa loquelae*. Coniiciebam *Exequitur, damnansque suae responsa loquelae*.

702. Poelm. pro d. s., Fabr. *uter potius*, in textu cum ceteris *quis potius*. Rom. corrupte *genitoris gloriamque sequatur*.

703. Reg. *Olli collaudant responsum posterioris*: sic Ott., sed *responsa* contra metrum. Rom. similiter *Illi collaudant responsa posterioris*. Poelm. in textu, Da-uentr., Ald., Hadam. *Illi collaudant nati responsa prioris*. Poelm. pro diu. s. *Olli non laudant responsum posterioris*. Restituenda est Iuuenico sua lectio ex nostris mss. *Illi collaudant responsum posterioris*. Librarii veteres, aut primi editores Iuuenici, qui sacrae scripturae vulgatam versionem nouerant, non aliam, hunc versum corruerunt. Verba in Vulgata sunt Matth. cap. 21. vers. 31. *Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei, Primus*. Consentit versio antiqua ex codice Colbert., et S. German. 2.; at ex ms. Corbeiens. 1., et 2., et S. German. 1., ex Clarom., ex Cantabr., ex cod. S. Andreae Auen. pro *Dicunt ei, Primus* exhibetur *Dicunt ei, Nouissimus*. Ita etiam legitur in codice Vercellensi ab Iricio edito, et

in Veronensi a Blanchinio typis excuso. Birchius in opere *Quatuor Euangelia etc.* pro eadem scriptura laudat celeberrimum codicem Vaticanum graecum 1209., qui optimus est omnium, quotquot extant, Vind. Lamb. 31., et versionem Syram Hierosolymitanam. Wetstenius in Testamento nouo graeco eandem lectionem commemorat ex codicibus graecis Cantabrigiensi antiquo, duobusque aliis recentioribus, necnon ex versione Copta, Armena, Saxonica, Arabica, ac praeterea ex Damasceno, Pseudo-Athanasio contra Arium, Victorino, et Hippolyto in Genesin. Accedit nunc Euangeliarium Tridentinum, saepe a me laudatum. Thomas Marescallus animaduertit, in Versione Anglo-Sax. legi: *Tum dicebant illi: Posterior*. Omitto versiones, Arabicam in nonnullis exemplaribus, et Aegyptiacam, in quibus vnus, et alterius filii inuertitur responsio, adeoque mirum non est, laudari responsum posterioris. Mss. latinis plerisque, in quibus sine vlla perturbatione versiculorum 29., et 30. constanter subditur, *Dicunt ei, Nouissimus*, et non *Primus*, Sabatierius adiungit S. Augustinum libr. 5. locut. tom. 3. part. 1. col. 368., et clarius Hilarium in Comment. col. 716. S. Hieronymus agnouerat etiam hanc lectionem, quamuis in aliis exemplaribus, quae ipse vera vocat, aliter

N O T A E.

700. Notanda locutio: *Iubeat ad vineta dependere iussa sui laboris*: nempe iubeat ire in vinetum, vt laboraret. *Dependere* significat etiam insumere, vt *dependere operam*. Fottasse hoc sibi vult

dependere iussa laboris.

701. *Repensat*, frequentatiuum a *rependo* eadem fere significatione. Nec facit, vt dictis facta respondeant, aut paria sint.

Prosequitur Christus: Nunc vera aduertite dicta.

705 Iam magis hinc caeli sedem comprehendere certum est
Corporis e vitiis quaerentes sordida lucra,
Quam vestrum quemquam. Vobis nam venerat ante
Iustus Ioannes: sed non est credere vestrum.
Namque fidem potius meretricum pectora certam
710 Hauserunt, sordesque animi posuere pudendas.

At vos tantorum scelerum nil poenitet vnquam.

Sic quidam diues, cui iugera multa nitentis
Vineti sepes circum densata coerces,

V A R. L E C T.

legi asserat Comment. in Matth. tom. 4. col. 101. Quod dicitur, Quis ex duobus fecit voluntatem patris, et illi dicunt: Nouissimus; sciendum est, in veris exemplaribus non haberi NOVISSIMUM, sed PRIMUM, ut proprio iudicio condemnentur. Si autem NOVISSIMUM voluerimus legere, manifesta est interpretatio, ut dicamus intelligere quidem veritatem iudaeos, sed tergiuersari, et nolle dicere, quod sentiunt: sicut et baptismum Ioannis scientes esse de caelo, dicere noluerunt. Sabatierius Iuencum adduxit pro lectione Vulgatae, quia scilicet exemplaria cod. mss. Iuenci non viderat: ex his autem constat, eum legisse, Dicunt ei: Nouissimus. Reuschius vulgatam Iuenci scripturam retinuit, quamuis non dubitauerit, ut ait, quin genuinus sit versus Iuenci a nobis exhibitus. Sic autem interpretatur: Responsum videlicet, et ver-

ba posterioris collaudarunt, sed non factum. Eo ipso autem factum prioris probant. Christianus Fridericus Matthaeus in Nouo Testamento graeco, et latino affirmat, in nonnullis suis mss. responsionem filiorum inuerti, et hanc transpositionem ortam esse ex Commentariis interpretum, qui hunc locum de populo Israelitico, et de gentilibus accipiunt. Quo posito, exoriebatur quaestio, vtri prius vocati essent.

705. Ott., Reg. comprehendere possunt. Rom. cum editis comprehendere certum est.

707. Ott., Reg. quisquam: alii quemquam, ut hic versus versui 705. respondeat. In Ott. fortasse fuit quemquam.

710. Reg., et Ott. scribunt Hauserunt. Reg. animae pro animi.

713. Rom. coheret: lege coerces. Nonnulli coniungunt circumdensata. Sed circum potius aduerbii more positum videtur.

N O T A E.

706. Quæstus de professione meretricia frequenter dicitur. Plautus Poen. 5. 3. 20. Facerentque indignum genere quæstum corpore.

708. Non est vestrum. Terentius Heautont. 3. 2. Non est mentiri meum.

710. Sordes animi, culpas, crimina, scelera, auaritiam. Hoc loco recte de corporis, et animi impuritatibus dicitur.

712. CAPVT XXX. Parabola de vinitoribus, qui interficiunt ad se missos ad poscendam locati ruris mercedem. Matth. cap. 21. v. 33. seqq., Marc. c. 12. v. 1., Luc. cap. 20. v. 9. Nitentis vineti, vide not. ad v. 623. h. 1.

713. Supra v. 550. Cui dulcia fundum — Pinguibus in campis late vineta coronant.

- In medio turrem, praelumque, et dolia fecit,
 715 Cultoresque dedit, fructusque locauit habendos.
 Impositam statuens mercedis soluere legem.
 Tum longinqua petit, sed fructus tempore certo
 Actores famulos mittit, queis portio, salua
 Cultorum certa ruris mercede, daretur.
 720 Ecce colonorum rabies hos verberare saeuo,
 Ast alios lapidum proterrent vndique telis.
 Denique lethali prosternunt vulnere multos.
 Tum dominus ruris plures incedere seruos
 Praecipit, et rursum mercedis pacta reposcit.

V A R. L E C T.

718. Plerique scribunt *quis*: nonnulli *queis*.

720. Reg. *verberare seruos*. Rom., Ott. cum editis *verberare saeuo*.

721. Reg., Ottob., Hadam., Poelm., Fabr. *proterrent*: quo fortasse pertinet mendum in Rom. *prosternit*, nisi legendum sit *prosternunt*, quod tamen minus placet, quum v. seq. occurrat. Ald., Bas.

diuerberat. Pro submouere, expellere ponitur *proterrent*. Terentius Heaut. 3. 1. *Proterruisti hinc*, filium scilicet.

723. Fabr. mendose *dominos* pro *dominus*.

724. Rom., Ott., Ald. *rursus*: alii *rursum*. Ott. *Praecipit*, bene correctum per *Praecipit*.

N O T A E.

717. Fructus tempore certo, nempe tempore suo, seu vindemiae. Ouidius De remed. v. 189. *Temporibus certis maturam rusticus vuam - Colligit etc.*

718. *Actores*, verbum maxime proprium de seruis, qui pecunias, et fundi redditus administrant. Vide Digestor. l. 33. tit. 7. leg. 20., vbi aperte Scaeuola actorem a villico distinguit, quamuis actorem etiam numeret inter instructi fundi officia. Primis ecclesiae seculis multi christiani scriptores in foro versati fuerant, iusque dixerant, aut defenderant. In Prudentio, Dracontio, et Iuuenico saepe verba, et phrases ex legum intima cognitione petitas obseruauimus.

719. Sensus, et ordo est: Queis portio ruris daretur, salua, siue excepta certa mercede cultorum, h. e., debita cultori-

bus. Pignorius De seruis pag. 148. seq. probat, in rei dominicae procuratione primas sibi vindicasse seruum actorem, ac recte Iuuenicum interpretatum fuisse *actores* seruos a patrefamilias missos ad colonos agricolas, vt vineti fructus perciperent.

721. *Lapidum telis*. Nonius c. 6. n. 5. *Tela etiam lapides dici posse auctoritas docuit, et omnia, quae iaciuntur*. Sisenn. Histor. l. 4. *Manuales lapides dispartit, propterea quod is ager omnis eiusmodi telis indigebat*. Caius libr. vlt. Digest. tit. 16. De verb. significat. leg. 233. *Telum vulgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur. Sed nunc omne significatur, quod mittitur manu*. Ita sequitur, vt et *lapis*, et *lignum*, et *ferrum* hoc nomine contineatur.

- 725 Maior at in plures audax iniuria surgit .
 Vltima iam domino natum dimittere mens est ,
 Quod sobolem , partemque sui vis digna pudoris
 Cultorum cordi venerandam posceret esse .
 Sed contra illorum iam mens maculata cruore ,
 730 Progenie extincta domini , sibi post dominatum
 Cedere credentes , crudeli vulnere fixum
 Obtruncant , iaciuntque foras trans septa cadauer .
 Post haec iam dominus veniet , poenasque reposcet
 Tantorum scelerum . Sed vobis tradita quondam
 735 Fulgentis regni sedes translata feretur
 Ad gentem , dignos possit quae reddere fructus .
 Vt rex , qui nato thalamorum vincula nectens ,
 Praecepit , procures conuiuia laeta frequentent ,

V A R. L E C T.

726. Reg. *demitte* fortasse melius , quam *dimittere* . Arntzenius ad Sedulium 5. 393. vix vllam diuersitatem in his verbis agnoscit .

730. Rom. *Progeniem extinctam* : alii *Progenie extincta* .

731. Mss. nostri *Cedere credentum* : editi *Cedere credentes* . Est figura synthesis . *Credentes* , quasi praecessisset non *mens illorum* , sed *illi habentes mentem maculatam etc.*

735. Rom. *refertur* : melius ceteri *feretur* ; id enim poscit sententia Euangelii .

736. Reg. , Rom. , Torn. , Ald. *Ad placidam gentem* , *possit quae reddere fructus* . Ott. cum aliis editis *Ad gentem* , *dignos possit quae reddere fructus* .

737. Rom. , Hadam. , Fabr. , Poelm. in in textu *At rex* . Reg. , Ott. , Ald. , Torn. , Bas. *Vt rex* . Sic praestat legere . Postea quidem non additur *sic* , aut simile aliquid , quo pars secunda comparisonis explicetur : sed iam intelligitur , hic comparari regnum caelorum regi , qui fecit nuptias filio suo , vt v. 712. h. l. *Sic quidam diues* non dissimili modo exponitur parabola vineae .

738. Obscura est constructio huius versus , et seq. Cogitabam *Praecipit* , *vt procures conuiuia laeta frequentent* , - *Accitos famulis etc.* , vel *Praecepit* , *procures conuiuia laeta frequentes* , - *Accitos famulos* , aut *famulis* . In scriptura vulgata variant tempora ; *Praecepit* , *procures frequen-*

N O T A E.

727. Filius pars dicitur patris . *Vis digna pudoris* ponitur pro *pudor* , aut *virtus pudoris* . Confer not. ad l. 1. v. 420.

728. *Venerandam* passiuè , vt v. 281. l. 2. Vide var. lect. ibi .

732. *Septa* , sepes . Varro De re rust. l. 1. cap. 14. *Nunc de septis* , *quae tutandi*

fundi causa , aut *partis fiant* , dicam .

737. CAPVT XXXI. Parabola de inuitatis , qui contemnunt venire ad nuptias . Matth. cap. 22. v. 1. etc. , Luc. cap. 14. v. 16. *Thalamorum vincula nectens* : de his matrimonii vinculis confer not. ad v. 278. libr. 2.

Accitos famulis voti regalis honorem

740 Concelebrare simul: cuncti sed adire recusant

Regales thalamos, regalis pocula mensae.

Post alios mittit, sese largissima cuncta,

Magnificasque dapes, conuiuia laeta parasse.

Illi, neglectis dapibus, diuersa petebant.

745 Hic aedes proprias, hic ruris tecta propinqui,

Ast alius potius merces, ac lucra reuisit.

Multi praeterea missos, qui ad laeta vocarent,

Insontes famulos rapiunt, et corpora ferro

In mortem cruciant. Tum rex, vbi comperit acta,

750 Milibus armatis ciues cum moenibus ipsis

Subruit, effusi famulorum sanguinis vltor.

Tum seruis fatur: Nunc festa iugalia coenae

Praelargis opibus quaecumque instruximus illis,

V A R. L E C T.

tent, praecepitque accitos famulos concelebrare. Schoettgenius repetendum ait *Praecipit concelebrare*, non *Praecepit*.

739. Reg. , Rom. *Accitos famulis*, et glossa in Reg. *accitos - vocatos a famulis*. Placet haec lectio, quia similis loquendi ratio familiaris est Iuuenco, et sententia sic planior procedit. Communis scriptura est *Accitos famulos*; in Ott. ex *Accitos* factum *Accitis*.

740. Hic, et sequens versus deerant in Reg., sed additi sunt.

743. Koenigius coniiciebat *conuiuia lau-*

N O T A E.

739. *Votum* de nuptiis solemne verbum, vt notauit ad l. 2. v. 368.

740. *Adire*: Sedulius in prolog. v. 5. *Adi solemnia mensae*. Plura ibi Arntzenius.

744. *Diuersa*, opposita, vel alia omnia.

747. *Vocarent*, et vers. 757. *vocantes*, et v. 761. *vocati etc.* verbum proprium conuiuiorum, vt notatum est ad libr. i. v. 795. *Renocare* de iis dictum, qui pran-

ta; nam *conuiuia laeta* iam praecessit.

744. Mss. nostri, Poelmann. pro d. s. *opibus*: plerique editi *dapibus*, quod sententiae magis congruit.

746. Ald. *merces potius*.

747. Ott. cum ceteris *vocarent*, sed a sec. m. *vocarant*.

751. Reg., Ott. *et fusi*: tunc distinguendum erit, *et fusi famulorum sanguinis vltor*, - *Tunc seruis fatur*. Melius tamen est *effusi* cum Rom., et editis.

753. Mss. nostri *opibus*: editi *dapibus*.

dii vicem reddunt, ex Cicerone, Phaedro, et Lactantio obseruat Mazochius Spicil. tom. 3. ad c. 14. v. 12. Lucae.

752. *Festa iugalia*, nuptialia. Catullus Carm. 63. de nupt. Pel., et Thet. v. 302. *Taedas celebrare iugales*. Frequens est vsus huius significationis apud poetas.

753. *Praelargus* prius a Persio usurpatum fuerat. *Instruere* verbum de conuiujs passim adhibitum, vt dixi ad l. 2. v. 53.

- Contempsero meis proceres contingere mensis.
 755 Ite igitur propere per publica septa viarum,
 Et quoscumque illic casus glomerauerit, omnes
 Huc laetis nati thalaminis adhibete vocantes.
 Progressi famuli per compita cuncta viarum
 Inuentos duxere simul. Iam denique cunctae
 760 Complentur mensae mixtae sine nomine plebis.
 Hic iusti, iniustique simul cubuere vocati.
 At rex ingressus contiuia laeta renisit.
 Hic videt indutum pollutae vestis amictu,
 Laetitiae thalami fuerat quae dissona longe.
 765 Isque ubi regalis sermonis pondere causas
 Reddere pro vestis maculis, et labe iubetur,

V A R. L E C T.

Hoc loco libentius amplectar *opibus*. Ott., Ald. *instruximus*, illi — *Contempsero*. Alii plerique mss., et editi *instruximus illis*, — *Contempsero*.

754. Reg. *proceris* pro *proceres*.

756. Ottob. *glomerauerat*, supra recte *glomerauerit*.

758. Rom., Torn., Ald., Bas. *compita lata*, vt l. 4. v. 206. *per compita lata viarum*: alii mss., et editi *compita cuncta*.

760. Rom., Ott. a pr. m., Fabr., Had., Poelm. in textu *Complentur mensae mixtae sine nomine plebis*: sic etiam Reg., et Ott. a sec. m., sed *plebes* pro *plebis*, hoc fortasse sensu: *Mixtae erant sine nomine plebes*. Ald., Bas., Poelm. pro d. s. *Complentur mensae mixta sine nomine plebe*. Displicet haec lectio Fabricio, qui in Comment. affirmat, verbum *compleo* sta-

re hoc loco cum genituo *plebis*. Vide a nobis notata in varia lectione v. 90. huius libri, et v. 253. in not.

761. Ott. *Huc iusti, iniustique simul venere*, et pro d. s. *cubuere*. Rom., Ald., Bas. *Sic iusti*. Reg., Had., Poelm. *Hic iusti*. Plerique mss., et editi *cubuere*.

762. Rom. *Et rex*: alii *At rex*.

763. Rom., Reg., Ott. a pr. m. *vidit*: recte a sec. m. Ott. *videt*.

764. Reg. *Laetitiis* pro *Laetitiae*. Ott. a sec. m., Had., Poelm. in textu, Westhem. ad marg., Fabr. *quae dissona*. Reg., Rom., et, vt videtur, Ott. a pr. m. cum Ald., Westh. in textu, Bas. *cui dissona*. Reg., Rom. cum plerisque editis *longe*: in Ott. a pr. m. fuit *lingua*, pro d. s., vel tanquam correctio est *longe*. Ald. *dissona valde*.

N O T A E.

756. *Glomerauerit*, verbum familiare Iuueno. Vide not. ad v. 579. l. 2.

760. Libr. 1. v. 485. *Mixtae sectantur turbae*. Sedulius Iuueno imitatur l. 4. v. 2. *Sine nomine vulgus — Mixtum etc.*

763. *Vestis amictu*, hendiadys.

764. *Dissona*, discrepans. Claudianus de consul. Mallii v. 249. *Ritu dissona barbaries*.

765. *Sermonis pondere*, vt l. 1. v. 483. Cicero pro Ligario c. 7. *Verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset*.

Oppres-

Oppresso tacuit non puri pectoris ore .

Et tum conuersus famulis rex praecipit illum

Connexis manibus , pedibusque , et corpore toto

770 In tenebras raptum mox praecipitare profundas .

Illic stridor erit vasti sine fine doloris ,

Et semper fletus . Multis nam saepe vocatis ,

773 Paucorum felix hominum selectio fiet .

V A R. L E C T.

767. Ott. *puro* , supra *puri* cum aliis .

768. In Ottob. *praecepit* bene emendatum per *praecipit* .

772. Torn. *iam* : rescribe *nam* .

773. Post hunc versum Reg. *Explicit euangeliorum liber tertius . Incipit liber quartus* . Ottob. *Explicit liber III. Incipit eiusdem liber IIII* .

N O T A E .

769. Libr. 4. v. 395. *Connexis manibus , pedibusque* .

770. *Tenebras exteriores* interpretatur Mazochius t. 3. Spic. ad h. l. comparate ad lucernarum iubar , quod noctu coenanti- bus affulgebat , vt qui foras eiicerentur , eos in tenebris versari oporteret . Alia est eiusdem Mazochii explicatio , exposita l. i. v. 797. in nota , cui fauet Iuuen- cus utroque loco. Interpretatio vero , quam h. l. adhibet , propria eius non est , sed communis cum Maldonato , aliisque . Ha-

bebat hoc Mazochius , vt interdum quasdam expositiones tamquam ab aliis praetermis- sas sibi adiudicaret , ignorans , vel dissimu- lans se scire , eas in celeberrimis inter- pretibus obuias esse . Et tamen is erat Mazochius , qui aliorum pennis ornari mi- nime indigeret .

771. *Vasti* , magni . Sic plerique alii loquuntur .

773. *Selectio* contraria est *reiectioni* . Vtroque hoc vocabulo utitur Cicero .

HISTORIAE EVANGELICAE

LIBER IV.

Talia dicentem confestim factio frendens
Tentare aggreditur verbis cum fraude malignis.
Certum est, veridicum te nunc venisse magistrum:
Nec quemquam metuens, Domini vestigia seruas.

5 Dic ergo, an liceat nostrae dissolvere genti
Caesaris vrgentis semper sub lege tributum?
Ille sed inspiciens saevi penetralia cordis,
Cur tentatis, ait, nunc me concludere verbis,
Fallaces? mentis prodit fallacia fructum.

VAR. LECT.

versu 3. Ott. *veridicum*, ex quo non recte factum *veredicum*.

4. Rom., Ott. *metuis*, *Domini vestigia seruans*. Poelm. pro d. s. *tueris*, *Domini vestigia seruans*. Plerique editi cum Reg. *metuens Domini vestigia seruas*.

6. Reg. non male *semper ex lege*.

9. Editi cum Reg., Ott. *Fallacis mentis*. Putabam *Pellacis mentis*: nam postea est *fallacia*. Sed in Rom. vera videtur esse lectio *Fallaces? mentis prodit fallacia fructum*. Nimirum cur, fallaces, tentatis etc. In Aldo est *perdit* pro *prodit*.

NOTAE.

versu 1. CAPVT I. *Interrogatur Christus, an liceat reddere tributum Caesari*. Matth. c. 22. v. 15. etc., Marc. cap. 12. v. 13., Luc. c. 20. v. 20.

5. Libr. 3. v. 395. *Dissolue tributum*. Eusthat. Swartius Analect. l. 2. c. 15. contendit, scribendum esse hoc, et innumeris aliis locis *disolue*, non *dissolue*, vt *dinumerare*, *diluere*. Opinionem hanc suam nondum plerisque aliis persuasit.

7. *Penetralia cordis*. Vide l. 1. v. 541. Damasus carm. 1. postr. edit. Rom. *Sordibus depositis purgant penetralia cordis*, et carm. 13. *Virtus tenuit penetralia cordis*. Primus versus in epigrammate S. Hieronymi nomine legitur correctior, *Sordibus expositis etc.* Aut legendum *Sor-*

dibus haec positis, scilicet monita: praecedit enim in Damasi carmine: *Nunc Damasi monitis aures praebete benignas*. In Hieronymi vero epigrammate praecedit: *Quisque sitit, veniat: cupiens haurire fluenta — Inueniet latices, seruant qui dulcia mella*. Praestabit ergo hic legere *Sordibus bi positis purgant penetralia cordis*, nimirum latices.

8. Matthaeus ait: *Quid me tentatis, hypocritae?* Supra v. 2. *Tentare aggreditur*. *Concludere verbis* est verbis capere, constringere, ac velut ad incitas redigere. Libr. 3. v. 683. *Ancipiti verborum pondere claudens*. Terentius Hecyr. 4. 4. 80. *Tot me nunc rebus miserum concludit pater*.

10 Inspicite en nummum, sculptique nomismatis aera.

Caesaris expressum promptum est ibi cernere vultum.

Soluite nunc illi propria sub lege tributum,

Atque deo proprium legis seruetis honorem.

Post sadducaei tali cinxere latratu:

15 Mosea, qui legum posuit praecepta, iubere,

V A R. L E C T.

10. Reg., Ott. *Inspicite in nummum*. Ald., Fabr., Hadam., Poelm. *Aspicite en nummum*. Dauentr. interpungit *Aspicite : en nummum*. Rom. *Aspicite in nummum*. A manu Iuueni fortasse est *Aspicite nummum*, vel *Inspicite nummum*, producto e ratione caesurae. Reuera Cant. legit *Inspicite nummum*, et Reuschio etiam, qui edidit *Aspicite en nummum*, superfluum *en* videtur. Rom. *sculpti numismatis*: lege *sculptique numismatis*, vel *nomismatis*. Pro *aera* legerem libenter, si per mss. liceret, *ora*. Plerique scribunt *numismatis*, sed Ald., Bas. scribunt *nomismatis*, quod extat etiam in ms. Ott. Eandem scribendi rationem tenui, et defendi in comment. ad Prudentium hymn. 2. Perist. v. 50., et 96. *Nomisma nummis inditum*, vbi de hac voce, et re ipsa disserui.

11. Rom. *facile est vbi*, Ald. *facile est ibi*, Fabr. *proprium est ibi*: plerique *promptum est ibi*. Reuschius tribus his versibus 11., 12., 13. vocem hanc *proprium* retinendam ait. Nam huiusmodi repetitiones frequentes sunt apud Iuuenicum, Homerum, et alios, et venustatem habent.

12. Rom., Fabr., Had., Poelm. in textu *proprium*. Reg., Ott. cum plerisque editis *propria*, hoc est, peculiari, aut etiam sua: nam hac significatione saepe Iuuenicus vocabulum *proprius* adhibet.

13. Fabr., Poelm., Had. *seruetis*. Mss.

N O T A E.

14. CAPVT II. *De muliere, quae septem fratribus nupsit*. Matth. cap. 22. v. 23. etc., Marc. c. 12. v. 19., Luc. c. 20. v. 28.

cum Ald., Dauentr., Torn., Bas., et aliis *seruemus*.

14. Reg., Ottob., Torn. *Post saducaei hinc inde latratibus urgent*. Sic etiam Rom., et Poelm. pro d. s., sed Rom. scribit *saducei*. Poelm. *sadducaei*. Ald., Bas. *Inde saducaei tali cinxere latratu*. Sic etiam Hadam., Poelm. in textu, Fabr., Dauentr.; sed Hadam. inchoat *Inde saducaei*, quod sustineri nequit; Poelm., et Fabr. *Post sadducaei*; Dauentr. *Inde saducei*. In Vulgata, et in aliis plerisque veteribus versionibus scribitur *sadducaei*: sed melius scribetur *saducaei*, vel *saducei*, qui sic dicti sunt a *Sadoc*, eorum auctore. Reuschius mauult *Inde saducaei tali cinxere latratu*. Libro 3. v. 221. *Ecce pharisaei, sadducaei que dolosi*, et v. 241. *Illa pharisaei, sadducaei que dolosi*. Sed fortasse Iuuenicus alia quantitate syllabarum id nomen proprium nunc effert. *Cingere* verbum proprium venatorum est, et *latratus* pro incondito sono, vel impudenti clamore poni solet.

15. Reg. *Moysea*, Rom. *Moyseia* minus bene, Poelm. pro d. s. *Mosen*, in textu cum cod. e Ott., et plerisque editis *Mosea qui legum posuit praecepta iubere*. Si intelligat, *Mosea* esse adiectiuum cohaerens cum *praecepta*, reiiciendus hic sensus est. Nam sadducaei dicebant Matth. cap. 22. v. 24. *Magister, Moyses dixit*.

Siquis coniugium properata morte relinquet,
Pignoribus mediis nondum de germine cretis,
Huius germano rursus sociabile vinclum
Deberi, generis pereat ne portio lapsi.

20 Finibus in nostris septem germana fuerunt
Corpora: sed maior primus mox vincula nuptae
Sumpsit, praeceleri cecidit sub acumine mortis.

Post alius frater thalamis sine fructibus isdem

V A R. L E C T.

16. Rom., Ald., Bas. *Connubium*. Alii *coniugium*.

17. Reg. scribit *Pigneribus*.

18. Rom. mendose *Cuius* pro *Huius*,
et *sociabere* pro *sociabile*.

21. Mss. nostri *Corpora: sed maior pri-
mus mox vincula*, et glossa in Reg. *mox
- vt.* Editi *Sed maior natu quum vin-*

cula nuptae.

23. Reg., Poelm. pro d. s. *thalami si-
ne fructibus isdem*. Ald., Poelm. in tex-
tu, Dauentr., Had., Fabr. *thalami sine
fructibus aequae*. Veram lectionem eruo
ex Ott., et Rom. *thalamis sine fructibus
isdem*, videlicet concidit isdem thalamis
sine fructibus.

N O T A E.

16. *Coniugium relinquet*, coniugem re-
linquet. Propertius libr. 3. eleg. xi. v. 18.
*Vxoribus positis stat pia turba comis. - Et
certamen habent lethi, quae viua sequa-
tur - Coniugium*; scilicet virum. Tacitus
l. 12. Annal. c. 65. *Quod coniugium Prin-
cipis deuotionibus petiuisset*; videlicet vxo-
rem. Coniux superstes dicitur *relinqui*,
vel destitui. Libr. 1. vers. 251. *Quam in
flore iuuentae - Destituit viduam mors
immatura mariti*.

17. *Pignora* de liberis frequenter di-
ctum. *Pignora media* sunt communia vtri-
que coniugi. Propertius l. 4. eleg. xi.
vers. 69. *Nunc tibi commendo communia
pignora natos*.

18. *Sociabile vinclum*, nuptias. Sae-
pius eo vocabulo vtitur ad coniugium si-
gnificandum. *Sociabile* vox est Liuii, Se-
necae, et aliorum.

19. *Lapsi*. Matthaeus ait: *Et suscitet
semen fratris sui. Labi* pro *deficere*, *obire*
a Virgilio usurpatum. *Generis lapsi*, h. e.,
extincti.

21. *Corpora germana septem* pro ger-

mani septem. Notatum id saepe, vt l. 2.
vers. 731. *Mecum germana residunt - Cor-
pora. Maior primus*: Matthaeus ait: *Et
primus etc.* Ita etiam Marcus, et Lucas.
Badius, qui cum editis legit *maior natu*,
reponit: *Latinius dixisset, Maximus na-
tu: nam de multis loquitur*. Verum boni
alii auctores latinitatis, etiam quum de
pluribus loquuntur, *maior natu* dicunt.
Hoc etiam loco synthesis aduertenda est,
maior primus, quasi praecessisset *septem
fratres*, et non *septem corpora*.

22. *Praeceleri*: sic etiam ante Iuuen-
cum Plinius, et Statius. Morti telum
tribuitur: hinc acumen, et aculeus mor-
tis, vt in hymno *Te deum laudamus: Tu,
deuicto mortis aculeo, aperuisti credenti-
bus regna caelorum*. Ep. 1. ad Cor. c. 15.
vers. 55. *Vbi est, mors, stimulus tuus?*
Tertullianus De resurrect. carn. cap. 54.
Vbi est, mors, aculeus tuus?

23. *Alius*, vt vers. 173. *Ignarusque
alius*. Optimi auctores pro *alter* nonnun-
quam adhibent *alius*. Discrimen hoc est
inter *alius*, et *alter*, quod *alius* de mul-

- Concidit, et cuncti iacuere ex ordine fratres.
- 25 Vnius et cunctos fletus gemuere maritae:
Post ipsam rapuit gelidae inclementia mortis.
Si venient igitur cuncti sub lumina vitae,
Cuius connubiis mulier reddenda resurget?
Illis Christus ait: Errori obnoxia prauo
- 30 Legibus, et iussis Domini mens dura resistit.
Namque sequenda dehinc laetae reparatio vitae
Non thalamos nouit, non terrae gaudia vana:

V A R. L E C T.

25. Poelm. pr. d. s., Westh. in textu *Vtque maritae vni fletus omnes gemuisent*. Poelm. in textu cum ceteris *Vnius et cunctos fletus gemuere maritae*, vt *gemere malum suum*, et similia. Westh. ad marg. *Vnius cunctos sine et*. Vtrobilibet modo dici potest siue cum *et*, siue sine *et*.

27. Rom. *sub lumine vitae*, Ott. *sub limina vitae*, Reg. cum editis *sub lumina vitae*. Gallandius cum Koenigio, et codd. praestantioribus Omeisii praetulit *lumina vitae*, quod occurrit etiam v. 443. Sed etiam in eo v. multi legunt *lumina vitae*, et pariter *lumina vitae* dixit Iuuenicus v. 735., et 757. h. l.

28. Reg. *Cuius coniugio*: alii *Cuius connubiis*.

29. Alii *Ollis*: alii *Illis*.

30. Plerique mss., et editi *Legibus, et iussis Domini mens dura resistit*: Ott. *repugnat pro resistit*. Poelm. pro d. s. *Nescia virtutum, et legum mens decolor errat*. Ald., Bas., Torn. coniungunt hos duos versus, prius *Legibus*, tum *Nescia*.

Rom. post vers. *Legibus, et iussis* addit hunc *Legibus, et virtute dei mens decolor errat*. Koenigius in versu omisso *Nescia* commentatur *decolor*, i. e., turpis, foeda. Eusthatius Swartius Analect. 2. 15. in eodem versu pro *mens decolor* legere iubebat *gens decolor*. Reuschius eum omisit cum codd. Helmst., et Cantabr. Si legas cum Swartio *gens decolor*, sensus erit *gens abominabilis*: nam *decolor* conuitii loco aliquando ponitur, vt l. 2. v. 685. ex quorundam mss. lectione, *Veniet sed decolor alter*, quod de Antichristo intelligitur.

31. Rom. *Namque secunda*, quod fortasse melius est, quam *sequenda*, hoc est, secutura, vt Omeisius interpretatur. Swartius loc. cit. reponebat *Namque secuta dehinc*. Omnino vero reiicit in aliis *Namque secunda*, quia nulla est reparatio, quae prior dici possit. At Wassius in editione Sallustii per Hauercampum cap. 100. De bello Iugurth. ex membranis Collegii Corporis Christi legi iubet *secunda* pro *sequenda*.

N O T A E.

tis dicitur, *alter* de duobus tantum. Sed, vt dixi, *alius* pro *alter* aliquando ponitur, et contra *alter* pro *alius*.

24. *Iacuere*, obire. Ita enim *iacere* interdum sumitur pro obire.

25. *Maritae*, vxoris. Horatius Epod. 8. vers. 13. *Nec sit marita, quae rotundiori-*

bus - Onusta baccis ambulet. Ovidius l. 2. Fast. vers. 139. *Tu rapis, hic castas duce se iubet esse maritas*: et Heroid. ep. 4. vers. 134. de Iunone: *Et fas omne facit fratre marita soror*. Plura similia in antiquis inscriptionibus.

Sed similes leuibus Genitoris iusta ministris
Constituet regni virtus sublimis in aula.

35 Nec deus illorum dominum se ponere mauult;
Qui terram proni meruerunt sumere mortem,
Sed potius vitae possunt qui prendere lucem.

Ecce alii rogitant, quae sint firmissima legis.

Ille indefessus nulli responsa negabat:

40 Sublimem caeli dominum deuotio cordis

Diligat; est ista haec virtus firmissima legis.

Consimile est isti: Magno teneantur amore

Ad ius fraternum iustae penetralia mentis:

His etenim geminis dependent omnia iussis.

V A R. L E C T.

33. In Reg., et Ott. a pr. m. pro *iusta* videtur scriptum fuisse *iuncta*. Was-
sius loc. citat. ex eod. cod. legit *iuxta*,
h. e., aequae.

35. Ald., Poelm. pro d. s. *poscit*: alii
mauult.

36. Mss. nostri cum Ald., Poelmann.
Qui terram proni: in ms. Ott. in *proni*
abrasum est *ro*. Torn., et alii editi *Qui*
tetram proni. Cogitabam *Qui in terram*
proni, vel *Qui proni in terram*, vel *Qui*
terrae proni in casu dandi *terrae*. Du-
bium autem semper erit, quid sit *proni*,
nisi eo sensu accipiamus, quo *prona dies*
dicitur, quae prope occasum est. Omei-
sius explicat *terram proni* voluptatibus
terrenis dediti.

38. Editi, et mss. plerique *quae sint*

firmissima legis. Hadam., Poelm. *quae*
sit firmissima legis. Id secutus est Fabri-
cius, sed addidit versum, qui in ceteris
non apparet, et merito expungendus est,
quae sit firmissima legis — *Regula, quod*
summum comprehendat cetera verbum.
Coniici posset *quae sit firmissima legum*,
vel *quae vis firmissima legis*, vt v. 41.
est ista haec virtus firmissima legis. Ver-
ba Matthaei cap. 22. vers. 36. haec sunt:
Magister, quod est mandatum magnum
in lege?

39. Rom. *indeficiens*: melius alii *inde-*
fessus. Ott. *nullis* pro *nulli*.

41. Ald. cum Reg., Rom. *ista haec*:
alii *isthaec*. Reg., Rom. *fortissima*: ple-
rique *firmissima*.

N O T A E.

34. *Iusta sublimis virtus*: duo epithe-
ta vni nomini attributa. Vide comm. ad
Prudentium vers. 169. l. 1. contra Sym-
mach. Vel intellige *in aula regni sublimis*.

35. Glossa cod. Reg. *illorum* — *mor-*
tuorum: quod v. seq. declaratur.

38. CAPVT III. *Duo esse praecepta*,
quibus omnia dependent: et Christus cuius

filius sit. Matth. cap. 22. vers. 35. seqq.,
Marc. c. 12. vers. 28., Luc. c. 10. v. 25.

40. *Deuotio cordis*, vt l. 1. vers. 442.
Vt iustus caeli dominum deuotus adoret.
Confer notam.

43. *Ad ius fraternum*: sacer textus:
Diliges proximum tuum, sicut teipsum.

- 45 Sed vobis cuius soboles ventura videtur
 Christus , quem cuncti spondent in secla prophetae!
 Respondent , illum Daudis germine nasci .
 Prosequitur Christus : Cur illum dicere Daud
 Diuino flatu scriptum est dominumque , deumque ?
 50 Quod proprio patrem non aequum est dicere nato .
 Talia Saluator : cuncti obstupere silentes .
 Ille sed , accita credentum plebe , profatur :
 Aspicite scribas sublimi sede superbos .
 Hi quaecumque docent , iustum est comprehendere cordis
 55 Obsequio , maculas ipsorum temnite vitae .
 Abrupta imponunt humeris nam pondera vestris ,
 Ipsi quae digito saltem contingere nolunt .
 Accubitu primo coenae , fastuque superbo ,
 Atque salutantum vano tolluntur honore ,

V A R. L E C T.

45. Ott. scribit *subolis* pro *soboles* .
 47. Rom. a pr. m. cum aliis *Daudis*
germine , a sec. m. *Daudis de germine* ,
 quod non est absurdum , correptis duabus
 primis in *Daudis*. Verum Iuuenius vtram-
 que solet producere , ac potius dixisset
Daud de germine .

50. Rom. , Ald. *proprium* : alii *proprio*.
 Ottob. *aequum dicere* : ceteri *aequum est*
dicere .

53. Poelm. pro d. s. *Aspice nunc scri-*
bas : in textu cum aliis recte *Aspicite*

scribas ; nam extrema in *Aspicite* produ-
 ci debet , vt multi affirmant , certe pot-
 est , vt nemo negat , ob sc dictionis sequen-
 tis . In eodem Poelm. error est *sublime*
 pro *sublimi* .

54. Reg. *quodcumque* : alii *quaecumque*.

56. Rom. *Obrupta* : alii *Abrupta* .

57. Reg. *contigere* : emenda *contingere*.
 Swartius loc. cit. reponerat *saltem vno*
prendere nolint , quia scilicet veram scri-
 pturam *contingere* ignorabat , et alicubi
 legerat *saltem comprehendere nolint* .

N O T A E .

46. Libr. 1. vers. 230. *Omnia quem*
vatum spondent oracula Christum .

51. CAPVT IV. *Quae pharisaei di-*
cunt , facienda esse , et non , quae fa-
ciunt . Hinc increpantur scribae , et phari-
saei . Matth. c. 22. vers. 46. , et c. 23. v. 1.
 seqq. , Luc. c. xi. v. 46.

52. Confer l. 2. vers. 759. *Ille sed ad-*
mota credentum plebe .

56. Matthaeus : *Alligant enim onera*

grauia , et importabilia , et imponunt in
humeros hominum . Badius exponit *abru-*
pta — *grauia , quasi a monte rupta* . Bar-
 thius ad Claudian. pag. 1366. ait , *abru-*
ptum pondus pulchre a Iuuenico dici , quod
in abruptum agit onere suo ferentem .

59. Frequentes erant apud veteres sa-
 lutationes , quibus procures honorabantur.
 Plinius l. 7. epist. 3. *Saluta paulisper ,*
quo sit tibi iucundius salutari . De salu-

- 60 Et nomen sublime volunt gestare magistri .
 Sed vos noluerim praecelsi nominis arcem
 Affectare tamen : vobis est vna magistri
 Imposita aeternum caeli de lege potestas ,
 Vos eadem fratrum parili coniunxit amore .
 65 Vnus item pater est , caeli qui in culmine regnat .
 In vobis siquis sublimia colla leuabit ,
 Decidet , et barathri mergetur ad vltima coeno .
 Ast humilis clarum conscendet liber in aethra .
 Deflendi semper scribae , et lacrymabilis aeui
 70 Caeca pharisaeae cunctis fallacia plebis .
 Nam vobis itiner clausum quia iure negatur ,

V A R. L E C T.

61. Rom. *Quod* minus bene pro *Sed* .
 Bas. mendose *nos* pro *vos* .

62. Reg. , Ott. distinguunt *Affectare*
tamen : vobis est vna magistri . Nescio
 tamen , an a pr. manu . Barthius quidem
 Aduers. libr. 19. cap. 5. col. 976. ita hos
 versus distinguendos ait , qui vulgo male
 habiti . Editi enim cum Rom. interpun-
 gunt *Affectare : tamen vobis est vna ma-*
gistri . Vide variam lectionem h. l. vers.
 130. , vbi similis loquendi ratio animad-
 uertitur .

64. In Reg. deerant hi duo versus *Vos*
eadem , et *Vnus item* , sed inserti sunt
 inter lineas .

65. Reg. *qui culmine* : Rom. *qui in*

vertice : Ott. cum editis *qui in culmine* :

67. Apud Koenigium nonnulli ad *infi-*
ma coeno .

68. Reg. cum editis *claram conscendet*
liber in aethram . Ottob. , Rom. *clarum*
conscendet liber in aethra : quae scriptu-
 ra vera mihi esse videtur . Nimirum ac-
 cusatiuus graecus *aether* , *aetheris* est
aethera , et per contractionem *aethra* : ex
 quo *aethra* , *aethrae* nonnulli factum pu-
 tant . Vide l. 3. v. 532. cum nota .

69. Rom. *lacrymabilis eius* : alii *lacry-*
mabilis aeui .

71. Poelm. pro d. s. *callis clausus* , in
 textu cum aliis *itiner clausum* .

N O T A E .

tationibus veterum plures scripserunt ,
 quorum nomina , et opera indicat Fabri-
 cius Bibliograph. antiquar. cap. 22.

61. *Nominis arcem* , apicem , vt l. 3.
 vers. 666. *animi arce* .

64. Glossa Reg. *eadem* - *lex* , vel *cha-*
ritas . Melius *eadem potestas* .

66. *Leuabit* , attollet , efferet . Ceruix
 elata signum est superbiae , demissa ani-
 mi humilis , aut abiecti .

67. Mergetur coeno barathri vsque ad

infimum locum . Consule not. ad v. 587.
 libr. 3. *Ad vltima mortis* .

68. De voce ecclesiastica *humilis* con-
 fer comment. in Prudentii Psych. v. 199.

69. Infra vers. 127. *Deflendaee iam*
sunt etc. Reuschijs obseruat , binos ge-
 nerandi casus *aeui* , et *plebis* ab vno
 substantiuo regi .

70. *Pharisaeae plebis* , factionis , coe-
 tus . Alibi *plebs credentium* vocantur di-
 scipuli .

Non

Non sinitis, quemquam penetrare per ardua lucis,

Et cunctos trahitis saevae ad consortia flammae.

Vos similes dicam tectis splendore sepulcris,

75 Queis facies nitida est, internaue sordida bustis.

Sic vox velatur iustae sub imagine vitae,

Atque adytis mentis celantur sordida corda.

O Solymi, Solymi, ferro qui saepe prophetas

Ad vestram missos vitam sine fine necastis,

80 Quam volui vestram gentem, populumque tueri,

Ales vti molli solita est sub corpore pullos

Obiice pennarum circum complexa fouere?

V A R. L E C T.

74. Rom., Ott. *splendere*: in Ott. diversa lectio, vel correctio est *splendore*, quod sensus ipse postulat.

75. Rom. *His*: alii *Queis*, vel *Quis*. Plerique *sordida bustis*. Hadam., Fabr., Poelm. cum Ott. a pr. m. *turpia bustis*. Rom. *sordida busti*: sed mendum videtur *busti* pro *bustis*.

76. Rom., Ald., Bas. *Hic vox*. Rom. *celatur* pro *velatur*. Omeisius, et Reuschius ex coniectura Swartii *Sic vox velatur*, h. e., obscura vitia lita fulgore quodam mendacii teguntur.

77. Swartius loc. cit. rescribebat *Atque adyti meritis celantur turpia corda*, i. e., liminis ipsius mentitis virtutibus

corda vitiis obsita celantur. *Merita* enim aliquando pro virtutibus accipiuntur. Ald., Bas., Rom. *sordida lucra*: ceteri *sordida corda*: in Ott. pro d. s. *turpia corda*. In Euangeliariorum Tridentino sic inuenio: *Ita et vos aforis quidem paretis hominibus quasi iusti; intrinsecus autem pleni estis rapina, et iniquitate*. Sic ergo legendum opinor *Sic cor velatur iustae sub imagine vitae*, — *Atque adytis mentis celantur sordida lucra*.

78. Reg. *O Solymi, o Solymi*.

79. Ott., Rom., Ald., Bas. *necatis*: Reg. cum Dauentr., et aliis *necastis*, quod vsitatum est.

82. Alii *Obice*, alii *Obiice* scribunt;

N O T A E.

72. *Ardua lucis*, vt libr. 3. vers. 669. *celsa montis*, et h. l. v. 115. *sublimia lucis*.

74. *Tectis splendore sepulcris*. Codex sacer: *Similes estis sepulcris dealbatis, quae aforis parent hominibus speciosa*. Nonnulli putant, apud hebraeos vela candida sepulcris praetendi consuevisse; ex quo sepulcra dealbata in Euangelio dicuntur. Disserui hac de re ad Prudent. hymn. 10. Cathem. vers. 45.

75. Textus euangelicus: *Intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni*

spurcitia. Euangeliariorum Tridentinum *immunditia* pro *spurcitia*. *Bustum* proprie est locus, in quo mortui comburuntur, et nonnunquam accipitur pro ipsa combustione, et pro corpore combusto. Statius l. 12. vers. 247. *Et egena sepulcri — Busta iacere reor*. Iuuenius latius usurpat pro quouis corpore defuncto.

76. Glossa Reg. *vox — hypocritae verba*.

82. *Obiice pennarum* pro fotu, et quasi tutela noue dictum ait Fabricius in comment. Hericus, laudatus a Barthio loc.

Sed vobis semper caelestia munera sordent.

Deseritur iam nunc domus haec vastata ruinis,

85 Nec nostrum vobis fas vltra est cernere vultum.

Egreditur templo, cuius praecelsa notantes

Moenia discipulos tali sermone docebat:

Haec operum vobis miracula digna videntur

Obtutu stupido; veris sed discite dictis,

90 Quod mox cuncta solo passim disiecta iacebunt.

V A R. L E C T.

quae varietas alibi etiam occurrit. Barthius libr. 19. Aduers. cap. 14. col. 958. hunc versum Iuueni laudat, et in hac dictione ridiculos ait nonnullos esse, qui vbiq̃ue vna litera *i* scribendam dicant; quum omnino quoties productim a poetis ponitur, duplici sit notanda: argumento eius, quod quum correptam volunt, eidem alterum iota tollere consueverunt, itidem vt in *adicit*, *obicit*, et aliis talis notae. Vnde et *obiex*, quum producit, nominandi quoque casu scribendum putat Barthius, cui facile assentior. Pro *circum complexa* in Rom. mendum est *circomplexa*, quod Bas. expressit. Koenigius coniunctim legit *circumcomplexa*, Reuschius *circum* aduerbialiter positum ait.

84. Mss., et editi omnes *vastata*. Sed Barthius libr. 13. Aduers. cap. 19. col. 744. *Mendum est*, inquit, *apud Iuuenicum auctorem piissimum, quum in concione Saluatoris VASTATA TEMPLA dicit*. Affirmat igitur, scribendum *vastanda*. Quum enim a Domino desereretur, non vastatum erat templum, sed ab ipso ei prae-

dicebatur talis vastatio, vt nec lapis amplius lapidi cohaesurus esset. Emendationem Barthii Koenigius, et Reuschius secuti sunt. Nondum tamen adducor, vt, repugnantibus mss., et editis omnibus, rescribam *vastanda* pro *vastata*. Iuuenicus enim Saluatorem inducit praedicentem quidem futuram vastationem templi, sed narrantem eam veluti praesentem: *Deseritur etc.* Matth. cap. 23. v. 38. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*. Cum Iuuenico tamen in praesenti faciunt quaedam exemplaria graeca *Ἰσοὺ ἀφίεται*, et Irenaeus libr. 4. cap. 36. *Ecce remittitur vobis domus vestra deserta*. Fauet versio vetus ex ms. 2. Corbeiensi apud Sabatierium: *Ecce relinquitur vobis domus vestra*, absque seq. *deserta*.

85. Reg., Ott., Rom. *Nec nostrum vobis fas vltra est*. Editi *Nec vobis nostrum fas vltra est*.

90. Poelm. pro d. s. *Quam mox*: in textu cum aliis *Quod mox*. Reuschio fere conuenientior videtur Barthiani codicis lectio *deiecta* pro *disiecta*.

N O T A E.

cit., in allocutione libelli sui: *Tanti nominis obiicem proteruae non ausint spreuisse phalanges*.

83. Ex Virgilio eclog. 2. v. 44. *Et faciet: quoniam sordent tibi munera nostra*.

86. CAPVT V. *De templi structura, cuius subuersio praedicitur*. Matth. c. 24. v. 1. seqq., Marc. cap. 13. v. 1., Luc. cap. 21. vers. 5.

89. Fortasse ex Virgilio l. 1. Aen. v. 499. *Dum stupet, obtutuque haeret defixus in vno*. Auctor de Bebiani baptismo apud Fabricium Poet. Christ. col. 782. *Et caelum stupide suspiciens ait*. Barthius l. 13. Aduers. c. 19. obseruat, *obtutum stupidum* Iuuenico esse admiratione in stuporem datum, quo pacto non sine elegancia locuti multi latinorum. Vide eundem Barthium l. 46. c. 16.

Haec ad Oliueti dicens peruenerat arcem .

Discipuli solum postquam videre , rogabant ,

Vt sibi venturi tempus distingueret aeui ,

Promissa ipsius quo poscant prendere finem ,

95 Eius et aduentus terrae consumeret orbem .

Quaerentum verbis respondit talia Christus .

Obseruate dolum , falso ne nomine capta

Credulitas , laqueis errantum praecipitetur .

Discurrent cunctis bellorum incendia terris .

V A R. L E C T.

93. Barthius libr. 13. Aduers. cap. 90. col. 745. obseruat, pro *distingueret*, quod vulgo scribitur, membranas Colonienses praeferre *discingeret*, scilicet expediret: quod ipse reducendum putat. Addit, non extare auctores corruptiores istis poetis christianis, qui vbique omnibus erant in manibus. Verum huiusce emendationis oblitus erat, dum libr. 53. cap. xi. Aduers. hunc Iuueni versum retulit, vt probaret, *distingueret* esse docere, interpretari. Ex hoc etiam Iuueni loco putat, ita esse capiendum Guilielmum Britonem libr. 5. *Se quoque passurum promittit mente benigna*, — *Quidquid eis super his Francorum curia dicet*, — *Quae regni proceres distinguere debet*, et ipsum. Hoc est, inter eos litem finire, verum eos ius docere, vt odia animis deponant. Adde, *distingueret* proprie esse discrimen apponere, rem distincte exponere: quae significatio huic loco maxime congruit. Lucanus libr. 5. vers. 399. *Menstruus in fastos distinguit secula consul*.

94. Reg. , Ott. *quo*. Ottob. pro d. s., Rom. cum editis *quem*.

95. Reg. , Rom. , Ott. *Eius et aduentus*. Ald. , Bas. , Torn. *Eius vt aduentus*. Hadam. , Fabr. , Poelm. *Cuius et aduentus*. Mss. nostri, et editi *consumeret*. Barthius l. 13. Aduers. cap. 19. col. 745. cum membranis Coloniensibus praefert *Eius vt aduentus terrae confunderet orbem*: quia id ordo latinitatis poscit, illud respuit. Nam quis ita loquatur, *Velim scire, promissa tua quem finem poscant, vt consumeres aduentu tuo orbem terrarum?* Dicendum esset, *vt consumas*. Addit Barthius, *confunderet* verbum esse non insuper habendum. Profecto ex hac Barthii emendatione Forcellinus verbum *confundero* inter latina reposuit, et sententia sic clare procedit. Sed Barthius ipse alibi non semel obseruat, mutationem temporum scriptoribus cadentis aeui familiarem esse.

96. Plerique mss. , et editi *respondit*: nonnulli *respondet*.

97. Rom. mendose *capto* pro *falso*.

98. Reg. *errorum* pro *errantum*, quod fortasse exaratum fuit a pr. m.

N O T A E.

97. CAPVT VI. *Signa, quae in die iudicii futura sunt, praedicuntur*. Matth. cap. 24. v. 4. etc., Luc. c. 21. vers. 12. et 20. Marc. c. 13. v. 14. *Obseruate dolum*, scilicet vt caueatis. *Obseruare* pro cauere saepe adhibet Iuuenius.

98. *Laqueis errantum*: scandala laqueos erroris Iuuenius solet vocare. Vide notam ad v. 12. libr. 3.

99. *Bellorum incendia*: pulchra metaphora ab aliis etiam adhibita. Cicero pro Marcello cap. 9. *Belli ciuilis incen-*

100 Sed vos praeualido consistite robore cordis,
 Ne mens ad coeptos iaceat turbata tumultus.
 Non etenim prima imponent mox proelia finem,
 Gentibus et gentes, et regibus obuia reges
 Signa ferent, nec tum morbi corrumpere tractum
 105 Aeris, aut pestes prosternere corpora parcent.
 Fixa etiam solido per inania pondere tellus
 Per diuersa loci, motu quassante, tremiscet.

V A R. L E C T.

100. Ott. scribit *robure* pro *robore*.

101. Ott., Rom. cum plerisque editis *Ne mens accepto iaceat turbata tumultu*. Reg., et Torn. *Ne mens ad coeptos iaceat turbata tumultus*; quod magis e re videtur esse.

104. Reg., Ott. *nec morbi tunc*. Rom. cum editis *nec tunc morbi*. Rom. *tractus*, alii *tractum*.

106. Hadam., Poelm., Fabric. *Fissa*: alii cum mss. nostris *Fixa*, quod indicat etiam Poelm. pro d. s. *Fissa* a *findo* est, *fixa* a *figo*. Barthius libr. 13. Aduers. cap. 19. ait, ubique legi *Fissa etiam solido per inania pondere tellus*, et cum membranis Coloniensibus praefert *Fissa etiam solido per flamina pondere*. In qua scriptura optimam sententiam deprehendebat, in vulgari, quomodo solido pondere per inania tellus findatur, asse-

qui non poterat. Barthio adhaeret Schottgenius. At si legatur *Fixa*, ut multi etiam ante Barthium legerant, clara redditur sententia. Pro *pondere* Ald. cum Rom. legit *pondera*, sed nullo sensu. Alii recte *solido per inania pondere*, et glossa in Reg. *inania — loca*. Ouidius l. 2. Met. vers. 506. *Et celeri raptos per inania vento — Imposuit caelo*.

107. Westh. in textu *locis*, in marg. *loci* cum ceteris editis, et mss. Ego legem *loca*, quia hic est stilus poetarum inferioris aevi, ut saepe ratione solius caesurae breuem producant. Phrasis scripturae est, *Terrae motus per loca*, et in multis veteribus versionibus, et Patribus antiquioribus *per singula loca*. Mss. nostri scribunt *tremescet*: alii *tremiscet*. Coniiciebam etiam *motu quassata*.

N O T A E.

dium. Virgilius l. 1. Aen. vers. 570. *Virtutesque, virosque, et tanti incendia belli*. Arator ex Iuuenico, ut videtur, l. 1. v. 25., siue v. 1. praefat. 2. *Moenibus undisonis bellorum incendia cernens*.

103. *Obuia*, contraria. Vide not. ad libr. 3. vers. 625. Lucanus initio libr. 1. *Infestisque obuia signis — Signa, pares aquilas, et pila minantia pilis*. Similis sententia apud Virgilium l. 4. Aen. v. 628. *Litora litoribus contraria, fluctibus undas — Imprecor, arma armis, pugnent ipsique nepotes*.

104. Matthaeus: *Et erunt pestilentiae*,

et fames, et terrae motus per loca. In nonnullis mss. antiquae Versionis: *Et erunt fames, et terrae motus per loca*. In Euangelario Tridentino: *Et erunt fames, et terrae motus per singula loca*. Iuuenicus aemulatur Virgilium libr. 3. Aeneid. v. 137. *Subito quum tabida membris, — Corrupto caeli tractu, miserandaque venit — Arboribusque, satisque lues, et pestifer annus*.

105. *Pestes* in plurali numero non debet reici a grammaticis, quum reperiat apud Ciceronem, Virgilium, et Columellam.

Haec in primitiis tentamina parua manebunt.

Prodentur multi vestrum, lethoque dabuntur,

110 Proque meo vobis incumbere nomine gentes

Tormentis, poenisque feris, odiisque necesse est.

Liur enim terris, erroribus omnia plena,

Et falsi surgent populorum labe prophetae.

Haec inter siquis protectum a vulnere pectus

115 Ad finem seruare queat, sublimia lucis

Aeternis vitae sertis redimitus adibit.

Regnorum caeli celebratio peruolitabit

In cunctas terrae metas; gens omnis habebit

Testem lucifluo sanctae sermone salutis:

120 Et tunc finis erit, currentia secula soluens.

Adueniet iamtum tristis defectio terrae,

V A R. L E C T.

108. Poelm. in textu, Hadam. *Haec in primitias*. Plerique *Haec in primitiis*. Ald., Bas., Rom. ad marg. *Haec in principiis*. Matthaeus ait: *Haec autem omnia initia sunt dolorum*.

109. Ald., Poelm. pro d. s. *Tradentur*: plerique *Prodentur*. Scriptores ecclesiastici frequenter *trado* usurpant pro *prodo*: inde *traditores* dicti.

114. Ald. *protectum vulnere*.

116. In Ott. videtur fuisse *abibit* pro *adibit*. Rom. scribit *adhibet*.

117. Reg. male *peruolutabit*.

120. Rom., Ottob. cum multis editis *secula soluens*. Ald., Bas. *secla resoluens*. Reg. *secula voluens*, et glossa *abbrevians*, vel *complens*. Matthaeus ait: *Et tunc erit consummatio*.

121. Ott. *Adueniat*, sed aliud fuerat prius scriptum. Plerique *defectio terrae*.

N O T A E

110. *Incumbere* pro premere, vrgeri, vexare. Summam vim hoc verbum continet.

113. *Labe*, damno, in perniciem populorum. Prudentius in praefat. ad carmina vers. 41. *Labem, Roma, tuis inferat idolis*. Confer comment.

114. *A vulnere*, a scelere. Vide not. ad v. 436. libr. 3.

115. *Sublimia lucis*: paulo ante v. 72. *ardua lucis*.

116. Barthius libr. 2. Aduers. cap. 2. observat, *coronare* apud christianos esse

vita aeterna donare, et *coronam* designare ipsam aeternam felicitatem: quod hoc Iuueni versu, aliorumque verbis probat.

119. Libr. 3. vers. 293. *Ast ubi lucifluum reddet sol tertius orbem*. Drepanius Psalm. 22. *Lucifluusque calix plenum proluat haustu*. Apud Prudentium Psych. vers. 625. nonnulli legunt, *Quaerite lucifluum caelesti dogmate pastum*. Mihi melius visum fuit *luciferum*. Elegantissimam hanc Evangelii descriptionem vocat Omeisius.

Quam Danielis habent iussa verissima vocem.

Haec dignus tantum poterit cognoscere lector.

Iudaea longe fugiant, montesque capessant,

125 Nec quisquam domibus repetat sustollere secum,

Quae fuga consociet, vestemue, aut mobile quidquam.

Deflendae iam sunt vteri cum pondere matres,

Et miseros foetus dulci quae lacte rigabunt.

Poscite iam precibus, tristis ne frigore brumae

V A R. L E C T.

Ald., Bas. *defectio terris*. Poelm. pro d. s. *deflectio terrae*, quod etiam Cant., et Rom. a pr. m. exhibent. In Reg. fuit *deflectio*, correctum per *defectio*. In Rom. ex *defletio* factum *deflectio*. Schoettgenius retinebat *defletio*, sed suspicabatur *delectio*: Reuschius edidit *defectio terrae*, sed coniiciebat *delectio*. Matthaeus ait: *Quum ergo videritis abominationem desolationis etc.* Malo ergo *defectio*, quam *deflectio*, quamvis vers. 154. legam *defletio*.

122. Poelm. in textu, Ald., Hadam., Fabr., Dauentr., Torn. *Quae Danielis habet iussam verissima vocem*. Poelm. pro d. s. *Quae Danielis habet iussa verissima voce*: sic Ott. in principio paginae recentiori manu, nam suo loco deerat hic versus. Sic etiam Rom., sed *habent* pro *habet*. Reg. *Quam Danielis habent iussa verissima vocem*, producto *a* in *iussa* ratio-

ne caesurae. Haec lectio placet prae ceteris.

124. Rom. *Iudaea*: alii *Iudaei*. Hadam., Poelm. *fugient*, *montesque capessent*. Plerique *fugiant*, *montesque capessant*, quod praefendum est. Sed et *Iudaea* malo cum solo Rom., quam *Iudaei* cum ceteris. Sic enim melius explicantur verba Domini apud Matth. cap. 24. v. 16. *Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes*. In veteri versione ex ms. 2. S. Germ. *Fugient ad montes*, ex quo defendi aliquo pacto posset *fugient*, *montesque capessent*.

125. Reg. *Nec quicquam*: lege *Nec quisquam*. Poelm. *repetet*, vt v. sup. *fugient*: plerique *repetat*.

127. Fabr. *Deflendae tunc sunt*: reliqui *Deflendae iam sunt*. Reg. *ventris* pro *vteri*, et videtur prius fuisse *ventres*.

129. Reg. *tristi*: alii *tristis*.

N O T A E.

122. *Danielis*: nonnulli Danielis nomen apud Matthaeum omittendum esse inepte censent. Versio vetus in omnibus mss. Danielis nomen exprimit. In Evangelio Tridentino *Quae dicta est per Danielem prophetam*.

125. Barthius l. 13. Aduers. cap. 19. putat, hoc loco *repetere* positum esse singulari quodam modo, vt apud Gratium Cynegetico, et apud Virgilium in Culi-ce, vbi ait: *Ima susurrantis repetebant ad vada lymphae*. Koenigius a Barthio dissentit, et interpretatur: *Domibus repetat*, h. e., afferat e domibus, quod secum

in fugamumat. Haec verior est explicatio.

126. *Mobile*, verbum proprium iuriconsultorum, qui mobilia bona vocant ea, quae solo non continentur. Distinguunt vero mobilia se mouentia, vt seruos, iumenta etc., et non se mouentia, vt pecuniam, vestem, vasa etc. Adisis Digest. libr. 6. tit. 1. leg. 1., libr. 21. tit. 1. leg. 1.

127. Supra vers. 69. *Deflendi semper scribae. Pondus vteri*, vt l. 1. vers. 169. *Manifesta vteri quod pondera vidit*.

129. Virgilius libr. 3. Aen. v. 261. *Sed votis, precibusque iubent exposcere pacem*.

- 130 Adueniat fuga vestra tamen, neu sabbata festa
 Anceps praecipiti turbet trepidatio cursu.
 Nam cunctis venient saeuissima pondera terris.
 Tale malum non secla prius, nec postera norunt.
 Et ni sublimis genitor decerpere tempus,
 135 Et numerum miserans vellet breuiare dierum,
 Nulla dehinc trepidae superarent corpora vitae.
 Sed propter lectos veniet miseratio iustos.
 Nomine fallentes Christi, falsique prophetae
 Exurgent terris, et monstra potentia fingent,
 140 Quae forsán lectos capient miracula iustos.
 En praedicta patent instantia secula vobis.

V A R. L E C T.

130. In Rom. desideratur vnum verbum *Adueniat fuga, tamen neu sabbata festa*. Reg., Ott. *Adueniat fuga vestra tamen neu sabbata festa*, et in Reg. indicatur, intelligendum esse *poscite in tamen*. Eandem scripturam referunt Hadam., et Poelm. in textu, sed *ne* pro *neu*. Ald., Torn., Bas., Fabr. *Adueniat fuga vestra, aut ne tunc sabbata festa*. Quum in mss. nostris sit *tamen*, id retinebo, et distinguam cum Reuschio *Adueniat fuga vestra tamen, neu sabbata festa*: nimirum *poscite tamen*, ne adueniat fuga vestra frigore brumae. Haec distinctio innuitur etiam in glossa Reg., et similis transpositio particulae *tamen* obseruatur

vers. 61. seq. huius libri: *Sed vos noluerim praecelsi nominis arcem — Affectare tamen: vobis est vna magistri etc.*

131. Ald. *perperam turbae* pro *turbet*.

133. Westh. in textu, Ald. *nec postea norunt*. Mss. cum plerisque editis, et Westh. ad marg. *nec postera norunt*.

134. Ald., Bas., Rom. *Et nisi*: alii *Et ni*.

139. Pro *fingent* codex Barthii exhibet *fient*, vt testatur Koenigius.

140. Rom. *iustos capient miracula lectos*: alii *lectos capient miracula iustos*.

141. Ald., Bas., Torn. *En praedicta docent instantia secula vobis*, scilicet *en vobis praedicta docent secula instantia*, vel *en instantia docent secula vobis praed-*

N O T A E.

132. Matthaeus habet: *Erit enim tunc tribulatio magna*. Euangeliarium Tridentinum: *Erit enim tunc pressura magna*. Hilarius in hunc locum: *Grauis vexatio incumbet, et intolerabilis cunctis*. Translate *pondus*, qua *onus* significat, calamitatibus applicatur. Seneca in Herc. Oet. v. 230. *Vires pepulit — Pondusque mali, casus animo — Qui tulit aequo*.

135. Verbo *breuiare* vsi sunt Manilius, Quintilianus, ac posteriores alii Vegetius,

Lactantius, Orosius, qui etiam *breuiator* dixit. Vide Cellarium Post. cur. latin. cad.

136. *Superarent*, superessent, superuierent. Virgilius l. 2. Aen. v. 642. *Satis vna, superque — Vidimus excidia, et captae superauimus urbi*.

139. *Monstra potentia*, efficacia ad seducendum. Ouidius l. 3. Amor. eleg. xi. v. 31. *Desine blanditias, et verba potentia quondam — Perdere*.

Desertis siquis Christum peragrarare loquetur,
 Occultisque procul penetralibus esse repostum,
 Longe credulitas absit vanissima vobis.
 145 Sicut enim fulgur caelum transcurrit apertum,
 Et cerni facile est cunctis, orientis ab oris
 Vsque sub occiduum caeli vergentis in orbem,
 Sic rapido aduentu clarebunt lumina Christi.

V A R. L E C T.

dicta. Mss. cum pluribus editis *En prae-*
dicta patent instantia secula vobis, sed
 nonnulli editi male distinguunt *En prae-*
dicta patent, instantia secula vobis. Re-
 uschius elegit *docent*, quia *vobis* compo-
 nendum est cum *instantia*.

142. Ald., Dauentr., Bas., Fabr. *De-*
sertum. Rom. mendose *Disertus*. Pleri-
 que *Desertis*. Ego malle *Desertum*, vel
Deserto, quae vox magis propria est sa-
 crae scripturae, et poetarum christiano-
 rum. In auferendi casu *deserto*, vel *de-*
sertis rarior est constructio. Barthius
 libr. 13. Aduers. cap. 19. quum notasset,
 verbo *peragrandi* Iuuenicum uti absolute,
 addidit, contemnendam non esse ms. li-
 bri, puto Coloniensis, lectionem *Deser-*
ti, quasi id ad τὸ *penetralibus* esset tra-
 hendum, cui ego neutiquam assentior.
 Nam et implicata esset haec syntaxis, et
 Euangelium aperte distinguit desertum
 a penetralibus Matth. cap. 24. vers. 26.
Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto
est, nolite exire; Ecce in penetralibus,
nolite credere. Consonant veteres versio-
 nes, sed pro *penetralibus* nonnullae ha-
 bent *in cubiculis*, aut *in cubiculo*, aut

in hospitio, et Euangeliarium Tridenti-
 num: *Ecce in deserto est, nolite exire:*
ecce in promptuariis, nolite credere: sic
 enim scribitur pro *promptuariis*. Hila-
 rius in hoc cap. Matth. *Nunc in desertis*
esse dicentes, ut errore deprauent; nunc
in penetralibus asserentes: quod facit, ut
Desertis non ita aegre retineam.

143. Ott. *Occultisue* pro *Occultisque*,
 et corrupte *penetrabilibus* pro *penetralibus*.

145. Ottob., et a pr. m. Reg. minus
 bene *fulgor* pro *fulgur*.

146. Rom. *Vt cerni*: lege *Et cerni*.
 Reuschius haec verba *Et cerni facile est*
cunctis apte per parenthesin, et signifi-
 canter interseri posse affirmat.

147. Ald., Bas. *Occiduum dicto citius*
volitare sub orbem. Communis lectio
 mss., et editorum *Vsque sub occiduum*
caeli vergentis in orbem. Reuschius in-
 ter *caeli*, et *vergentis* perspicuitatis gratia
 comma posuit. *Vergere in orbem* dicitur
 caelum deceptione oculorum, quasi cae-
 lum terram ipsam contingeret. Glossator
 aliquis bina praepositione *sub*, et *in* of-
 fensus, de hac deceptione non cogitavit.
 et alium versum supposuit.

N O T A E.

144. *Vanissima*, aptissimum epitheton,
 quo leuitas animi, et inconstantia indi-
 catur. Sic Omeisius.

146. Syntaxis est, *Et facile est cerni*
cunctis, hoc est, a cunctis. Nam Iuueni-
 cus frequenter cum verbis passiuis datiu-
 um pro ablatiuo coniungit. Aduerte in-
 terpretationem, quam Iulianus Toletanus
 secutus est l. 3. Prognost. cap. 5. ex Chry-

sostomo Homil. 1. de cruce, et latrone:
Quemadmodum enim quum fulgur emi-
cuerit, non egemus inquirere, si facta sit
coruscatio: ita quum reuelatio praesentiae
eius effulserit, non indigemus interroga-
re, an venerit Christus. Sic in antiquissi-
 mo cod. ms., quem in notis ad Dracon-
 tium non semel laudaui. Editi paulo aliter.

148. *Clarebunt*, manifesta erunt. Re-
 Abscon-

Abscondet furuis rutilos ymbris radios sol ,
 150 Amittet cursum lunaris gratia lucis ,
 Ignicomaeque ruent stellae , caelumque relinquent .
 Omnis item virtus caeli commota superni
 Signa dabit , proles hominis queis vertice caeli
 Clareat : omnigenasque tribus defletio iugis
 155 Vrgebit ; veniet tunc nubibus ignicoloris

V A R. L E C T.

149. Mss. nostri cum Torn., Poelm. pro d. s. *Abscondet furuis rutilos ymbris radios sol*. Ald., Had., Fabr., Poelm. in textu *Sol rutilus furuis radios abscondet in ymbris*. Poetae veteres, quum solis mentionem faciunt, eius nomen in finem versus coniicere solent, quod observauit etiam Iuuenius l. 3. vers. 1., l. 4. vers. 587. Notauit id Koenigius post Barthium in not. ad Claudian. pag. 206.

151. Rom. *Ignicomae ruent* : corrige *Ignicomaeque ruent*.

153. Reg. *qui* : lege *queis*, vel eodem sensu *quis*.

154. Reg. *deflectio iugis*. Ott. *deflectio vulgi*, pro d. s., vel tamquam correctio *deflectio lucis* cum Dauentriensi. Rom. cum plerisque editis *defectio lucis*. Restituo *defletio iugis* ex Euangelio Matth. cap. 24. vers. 30. *Et tunc parebit signum Filii hominis in caelo : et tunc plangent omnes tribus terrae, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa, et maiestate*. A *desleo* est *defletio*, atque hanc vocem ex Iuuenio

vers. 121. huius libri inter latina Forcellinus reposuit : sed clarius hoc loco legendum est *defletio*, quam cit. vers. 121. Barthii codex, teste Koenigio, simili modo praefert *defletio*.

155. Dauentr., Ald., Bas., Poelmann. pro d. s. *Vrgebit, quando veniet nube ignicolori*, sed Dauentr. *quoniam* pro *quando*. Mss. nostri cum aliis editis *Vrgebit ; veniet tunc nubibus ignicoloris* : in Torn. *igni coloris*. Mutatus, corruptusque est hic versus a nonnullis librariis, quod nescirent, recte dici *ignicolorus*, et non solum *ignicolor*. Sic *unicolorus*, *versicolorus*, *decolorus*, *tripectorus*, de quibus confer comment. ad Prudentii Hamartigeniam vers. 819. Pro *tunc* Ott., et editi habent *quum*. Sed amplector *tunc* cum mss. Rom., et Reg., quia id sententiae Euangelii magis congruit. Id etiam expressit Tichonius reg. 1. ex ms. B. M. Rem. apud Sabatierium : *Plangent se omnes tribus terrae, et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli*.

N O T A E.

cole not. ad l. 2. v. 776. Paulo post h. l. 4. v. 154. *Clareat* alio sensu, illustris appareat.

150. Lux a Dracontio l. 1. v. 120. dicitur *gratia solis*. Prudentius hymn. XI. Cath. v. 5. *Heu quam fugacem gratiam — Festina voluebat dies !* Matthaeus solum ait : *Et luna non dabit lumen suum*. La-

ctantius libr. 7. cap. 16. *Luna sanguine offusa meatus extraordinarios peraget*.

151. Relege not. ad l. 3. v. 1., vbi sol *ignicomus* dicitur.

152. Matthaeus : *Et virtutes caeli commouebuntur*.

154. Supra v. 148. *Clarebunt lumina Christi*.

Maiestate potens hominis per sidera natus.
 Tunc tuba terrifico stridens clangore vocatos
 Iustos quadrifido mundi glomerabit ab axe.
 Praeteriet nec enim praesens generatio secli,
 160 Donec cuncta sequens claudat sibi debita finis.
 Haec tellus, caelumque super soluentur in ignes,
 Sed mea non vnquam soluentur ab ordine dicta.
 Quis erit ille dies, nescire est omnibus aequum,
 Ni soli rerum domino, qui sidera torquet.

V A R. L E C T.

159. Mss. nostri Reg., Ott., Rom. cum Torn. *Nec praeteribit enim*, quod magis latinum est, quam *Praeteriet nec enim* in plerisque editis, sed metro non congruit. Itaque praefero *Praeteriet*, eoque etiam magis quia in cod. ms. Cantabr. legitur, *Caelum, et terra transient, verba autem mea non transient*: in Euangelio veteri Tridentino, *Caelum, et terra transient, sermones autem mei non transient*: et apud S. Hilarium in Psalm. 118. *Caelum, et terra praeterient, verba autem mea non transient*. Missale Gothicum Dom. 4. Aduentus, *Quoniam non transient generatio haec*. Ita etiam cap. 1. Sapient. vers. 8. *Nec praeteriet illum corripuens iudicium*, et cap. 39. Ecclesiastici v. 37. *Non praeterient verbum*. Secutus ergo Iuuenius est lectionem versionum veterum sacrae scripturae, immo et plurium antiquiorum auctoritatem, qui in compositis verbi *eo* in futuro pro *ibo* interdum *iam* usurpabant, vt *inietur*,

transiet, redies, et similia. Etsi enim dubia plerumque lectio est, tamen quum Tertullianus aduers. Iud. cap. 13. ita locutus fuerit, et in veteribus inscriptionibus quaedam huius generis exempla appareant, tenendum omnino est, eam consuetudinem bonis auctoribus inniti. Vide Tibullum l. 1. eleg. 4. cum notis.

163. Mss. nostri *Quis erit ille dies*: editi *Quis sit at ille dies*. Monosyllaba, quae breuia esse dicuntur, mihi communia videri, alibi ostendi, nec video, cur *quis* produci non possit. In ms. tamen Ott. videtur prius fuisse aliud, vbi nunc est *Quis erit ille dies*. Iuuenius fortasse scripsit more suo *nesciri est omnibus aequum*, h. e., aequum est nesciri ab omnibus. Hanc coniecturam versus seq. confirmat.

164. Mss. *Ni soli rerum*: Rom. mendose *Hi soli*. Editi plerique *Ni solum*. Fabricius tamen edidit *Ni soli*. Reg. *fecit* pro *torquet*, quod cum ceteris prae-

N O T A E.

156. Ordo est: Hominis natus maiestate potens veniet per sidera etc.

157. Tubae *stridor*, et *clangor* tribuitur. Lucanus l. 1. v. 431. *Quos aere recuruo - Stridentes acuere tubae*. De clangore dixi ad l. 2. v. 400. Vtrumque Iuuenius hoc versu comprehendit, et asperitatem sonitus aptissimis verbis expressit.

158. *Quadrifido*: vox haec poetica est,

nimirum Virgilii, Val. Flacci, Claudiani.

160. Matthaeus: *Donec omnia haec fiant*. Barthius l. 22. cap. 19. huc affert illud Horatii: *Debemur morti nos, nostraque*.

161. Fortasse sensus est *Super haec*, praeter haec, aut *super* est insuper, aut scribendum *supersoluentur*. De hac phrasi *solui in ignes* consule not. ad Dracont. l. 3. v. 443.

- 165 Vt quondam terras vndae inuoluere furentes,
 Et diuersa sibi tractantes munera cunctos
 Diluuii rapuit subito violentia tractu,
 Sic subitus flammās voluens descendet ab aethra
 Aduentus noster: nec cunctos ille sub vna
 170 Conditione premet. Nam tunc vbi iugera laeta
 Infident gemini depresso vomere sulcis,
 Vnus correpto tolletur corpore arator,
 Ignarusque alius vasto linquetur in agro.
 Vno quin etiam recubantes stramine lecti
 175 Dispar iudicium diuersa sorte subibunt.
 Vnus enim socium quaeret per strata relictus.
 Iccirco famuli vigilant, quia nescius illis

V A R. L E C T.

fero ex Virgilio l. 9. v. 93. *Torquet qui sidera mundi.*

166. Mss. cum nonnullis editis *munera*. Alii editi *munia*.

167. Rom. *fractu*: emenda *tractu*.

168. Reg., Ottob. *subitus*. Editi cum Rom. *subitas*, quod etiam fuit in Ottob. a pr. m., vt puto. Reuschius ex Barthio profert, sed non approbat *Sic subitus, flammās volitans*, h. e., instar flammæ volitans.

169. Rom. *ne*: lege *nec*.

170. Reg., Rom., et fortasse Ottob. a pr. m. *laeta*. Editi cum Ott. a sec. m. *lata*. Melius est *laeta*, vt libr. 1. v. 194.

pascua laeta, l. 2. v. 425. iterum *pascua laeta*, et ibid. v. 428. *laetae segetes*.

171. Ott. *Infident gemini depresso vomere sulcis*. Rom., Reg. *Infident duo depresso sub vomere sulcis*. Editi *Infident duo depressis sub vomere sulcis*: sed Ald., et Bas. *lucis pro sulcis*. Placet scriptura Ott. *Sic Virgilius l. 1. Georg. v. 45. Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro — Ingemere, et sulco attritus splendescere vomer*. Alia syntaxi eclog. 4. v. 32. *Quae cingere muris — Oppida, quae iubeant telluri infindere sulcos*.

172. Ald., Bas. *aratro*, Westh. in textu *arato*, ad marg. *arator* cum plerisque.

N O T A E.

166. *Diuersa sibi tractantes*: videtur superfluum *sibi*. Matthaeus: *Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes, et bibentes, nubentes, et nuptui tradentes etc.* Fortasse Iuuenius innuit, homines tunc *aliud*, vel *alias res egisse*, vt loquuntur latini. Omeisius exponit *contraria sibi*.

173. *Ignarusque alius*: quum sermo est

de duobus, *alter* dici solet pro *alius*. Vide v. 23. h. l.

177. *Nescius*, passiuè pro *ignoratus*, incognitus. Tacitus Annal. libr. 1. c. 59. *Aliis gentibus, ignorantia imperii romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa*. Plautus Capt. 2. 2. 15. *Siquid nesciui, id nescium tradam tibi*.

- Aduentus Domini subitas descendet in horas .
 Si sciret certum furis insistere tempus
 180 Quisque domus custos , vigilaret , et obuia ferret
 Arma procul , ruptas nequis penetraret in aedes .
 Sed vos intentis animis assistite semper .
 Namque repentinus vobis , subitusque recurret
 Filius huc hominis , iustis sua praemia seruans .
 185 Ille fidelis erit seruus , cui credere cunctas
 Aedes , et famulos voluit per longa profectus
 Vir pater ipse domus : sapiens , nimiumque beatus ,
 Quem veniens dominus seruantem iussa videbit .
 Illum maiori famulum redimibit honore .
 190 Ast ille infelix , qui sordida luxuriatus ,

V A R. L E C T.

178. Pro *descendet* Reg. a pr. m. *descendit* . Mss. nostri *in oras* , editi *in horas* , quod praestat retinere .

179. Mss. nostri *Si sciret certum furis insistere tempus* , sed Rom. *Si scirent* . Torn. *Si sciret certum furis si insistere tempus* , ubi superfluum est alterum *si* , et in *furis* vltima recte producitur ratione caesurae . Editi plerique *Praemonitum furis tempus si insistere sciret* , ita etiam Westh. , sed in textu *Per monitum* , ad marg. *Praemonitum* .

180. Rom. *Quisquis* : corrige *Quisque*

N O T A E.

180. *Obuia* , vt v. 103. *Obuia signa* . De seruis custodibus publicis vrbium , et priuatis domorum videndus Pignorius in opere De seruis pag. 145. seq. , qui totum hoc argumentum diligenter exponit .

182. *Assistite* , adeste . Vide not. ad l. 1. v. 617.

186. *Per longa* , per longum tempus . Silius l. 2. v. 465. *Per longum celata fa- mes* : et l. 12. v. 294. *At consueta gra- ues per longum audire suorum* — *Euentus Roma* . Rursus l. 15. v. 787. *Rabidi ceu*

pro *quilibet* , vt non semel iam occurrit . Mendum etiam est in eodem Rom. *Obuiam* pro *obuia* .

182. Ald. *perperam assistere* .

189. Ald. , Fabr. , Poelm. pro d. s. *cumulabit* . Poelm. in textu cum mss. , et aliis editis *redimibit* , quod pro *redimiet* positum est . Sic Virgilius l. 10. v. 538. *Infula cui sacra redimibat tempo- ra vitta* , et Ausonius epigr. 94. *Punica turgentis redimibat zona papillas* .

190. Reg. , Rom. *qui sordida luxu- riatus* : Ott. *qui sordide luxuriatus* , sed

bellua ponti — *Per longum sterili ad pa- stus iactata profundo* .

187. *Pater ipse energice* , vti in illo Ma- ronis : *Vir pater ipse gregis* .

190. *Luxurio* , et *luxurior* frequens ver- bum de iis , qui nimios , et insolentes in cibum , et cultum sumptus faciunt . Pi- gnorius De seruis pag. 161. exemplis con- firmat , apud veteres seruos dispensatores impe- gisse aliquando in scopulos meretricios non sine magna rei dominicae ia- ctura .

Tardantem contemnit herum, famulosque fatigat

Verberibus, segnique indulgens ebrietati,

Luxuriosorum conuiuia concelebrabat.

Adueniet dominus, seruumque incauta furentem

195 Praecipitem dignis poenarum cladibus abdet.

Illum perpetuus fletus, stridorque manebit.

Conferri possunt caelestia regna puellis

V A R. L E C T.

correctum *sordida luxuriatus*. Editi qui *obscene luxuriatus*. Ex mss. restituendum est *sordida*. Glossa in Reg. est *sordida conuiuia celebrabat*, vt *sordida* cohaereat cum *conuiuia* vers. 193. Verum haec constructio nimis implicata esset. *Sordida* ergo more aduerbii ponitur pro *sordide*, vt *apprima* pro *apprime*, *sera* pro *sero* apud Virgilium Georg. lib. 4. v. 122., et *crebra* pro *crebro* ib. lib. 3. v. 500. Sic *torua tuens*, *acerba sonans*, *multa gemens*. Nonnulli *apprime* scribunt, etiam quum vltima corripitur, vt *inferne* a Lucretio, *superne* a Lucretio, et Horatio corripuntur. Hac ratione non inapte rescribi posset cum Ott. a pr. m. qui *sordide luxuriatus*, correpta scilicet vltima in *sordide*. Quae lectio in Cantabr. Schoettgenio se probabat, quia et hoc bonis poetis vsitatum est, vt aduerbia in *e* corripiant. Confer v. 194., et 547. h. 1.

191. Rom. *contemnat herum, famulosque fatigat*: Reg. *contemnet . . . fatigans*: Ott. *contemnat . . . fatiget*, pro diu. s. *contemnit . . . fatigat*: sic editi.

N O T A E.

192. *Indulgens*, licenter inseruiens. Ita enim dicitur *indulgere somno*, *vino*, *choreis* etc.

193. Koenigius notat, hunc versum grauitatem quamdam prae se ferre. Imitari conatur Sidonius: *Innumerabilibus legionibus imperitabat*. Rutilius in Itiner. *Bellerophonteis sollicitudinibus*. Bolislao Lobkowizio tribuitur distichum quatuor his verbis: *Conturbabantur Constantinopolitani*

192. Mss. *segnique*, sed in Reg. fortasse fuit *segnisque*, quod editi praeferunt. Reuschius restituit *segnique* per metonymiam effectus.

193. Poelm., Ald., alique editi cum mss. nostris *concelebrabat*. Ott. pro d. s. *concelebrari*. Hadam. *concelebrando*. Westh. in textu *concelebrabat*, ad marg. *concelebrando*. Sensus videtur postulare *concelebrabit*, praesertim cum *contemnet*.

194. Reg., Fabr., Ott. a sec. m. *Adueniet Dominus, seruumque incauta furentem* cum glossa in Reg. *incauta aduerbium est*. In Torn. mendose *incauia* pro *incauta*. Rom., et Ott. a pr. m. *incaute* pro *incauta*. Poelm., Hadam. *Adueniet Dominus subito, seruumque furentem*. Ald. *Adueniet Dominus, stolide seruumque furentem*: sic Dauentr., sed non clare, an *stolidum*, an *stolide*, an *stolido*. Vera lectio ex mss. petitur; et ponitur *incauta* pro *incaute*, nisi aliquis velit etiam *incaute* reponere. De vtraque hac voce dici potest, quod de *sordida*, et *sordide* dixi ad v. 190.

- *Innumerabilibus sollicitudinibus*.

195. *Cladibus abdet*, quia in inferos detrudet, et quasi abscondet. Sic Tacitus 2. Annal. 85. dixit, *Eaque in insulam Seriphon abdita est*. Prudentius Apoth. v. 771. *Abde negatores Christi, nemo inuidet, abde, - Vtere sorte tua, blasphemis nocte tenendis - Perpetua*. Sic mortem eo loco alloquitur.

197. CAPVT VII. De decem virgini-

Bis quinis, quarum pars est sapientior vna;
Altera praestupido pars est stolidissima corde.

200 Occurrere illae votis sponsalibus omnes,
Ornatu accinctae taedarum flammicomantum.

V A R. L E C T.

198. Ald. *pars est quarum*.

199. Westh. in textu *prae stupido*, ad marg. *praestupido*. Badius cum Ald. *prae studio*, quia segnitiei, et vitiis studebant: neque enim per naturam erant insipientes.

200. Mss. cum Ald. *illae*: alii editi *illi*, quod ex graeco praeferendum ait Gallandius. Sed melius est *illae*, quod tenuit etiam Reuschius. Matth. c. 25. v. 1. *Exie-*

runt obuiam sponso, et sponsae. Pro *sponso*, et *sponsae* ait Iuuenius *votis sponsalibus*, vt v. 208. *Laetoque debinc occurrere voto*. In versionibus antiquis pariter legitur *sponso, et sponsae*. Exemplaria graeca variant: pleraque habent tantum *sponso*, sed alia addunt *et sponsae*. Certe in Iuuenio quum non praecesserit *Sponsi* vocabulum, non potest intelligi *illi* de

N O T A E.

bus. Matth. cap. 25. v. 1. etc. *Puellae* nomen virginibus saepe tribuitur: aliquando etiam non virginibus, atque iis omnibus, quae in ea sunt aetate, vt parere possint.

198. *Sapientior*, sapiens. Comparatiuum pro positiuo.

199. *Praestupido*: vide similia in Indice verborum, sic noue praepositione *prae* a Iuuenio formata.

200. *Votis* de coniugio vide l. 3. v. 739.

201. *Flammicomantum*: verbum nouum, vt l. 3. v. 623. *glaucicomantis*. Prudentius v. 775. Psych. dixit *flammicomos ignes*, et Apoth. v. 495. *puerorum flammicomantum* ex fide quorundam exemplarium. Verum ad eum loc. ostendi, legendum *puerorum flauicomantum*. Nuptias noctu olim celebrari solitas obseruat cum aliis Wolfius Cur. philolog. ad N. T. Martinus Roa libr. 2. Singular. cap. 21. seq. plures quaestiones in hac parabola ex veteri ritu explicanda agit; Exierintne virgines obuiam sponso simul, et sponsae? Vnde exierint illae, hi vero quo irent? Cur decem, nec plures, paucioresue? Cur lampades, ac non potius taedae, vel facces? Quum clamor factus est, sponsum venire, quid sit, veneritne in sponsae domum, an in suam? Solusne, an simul cum sponsa? Nuptiae vbi celebratae, apud hanc, an apud illum? Verum nostra potius in-

terest quaerere, cur Iuuenius taedas pro lampadibus ponat, quum sacer codex lampadas nominet, et Iuuenius ipse paulo post *olium*, et *oleum*, quo lumina flammae susciperent, seu flammam compone- rent. Quaestio haec resoluitur ex Lexico Rabbinico Henrici Othonis, vbi mos deducendi sponsam sic exponitur: *In terra Ismaelitica mos erat, vt sponsam ducerent a domo patris sui in domum sponsi ante introductionem in thalamum, ferrentque ante eam circiter decem baculos ligneos, in vniuscuiusque summitate vasculum instar scutellae habentes, in quo est segmentum panni cum oleo, et pice. Ex his accensis facem praeferunt*. Otho allegat librum Aruch, et R. Salomon in Kelim. Formam huiusmodi lampadum ex antiquis monumentis expressam exhibet Lamyus: qui praeterea addit, virgines prudentes cum lampadibus accepisse oleum in vasis suis, distinctis scilicet a lampadibus: neque enim, ait, lampades istae lucernae erant, quales nostrae, quibus in multas horas oleum infunditur. Id autem non satis liquet ex verbis Othonis. Is enim in summitate baculi lignei vasculum instar scutellae statuit, in quo erat segmentum panni cum oleo, et pice: quae, vt puto, in aliquod idoneum tempus sufficere poterant, quin aliis vasculis opus esset.

Sed sapiens pars illa, sibi quo lumina flammae

Susciperet, portare simul curabat olium.

Stultarum vero non est prudentia talis.

205 Quumque moraretur sponsus, tum membra sopore

Soluuntur cunctae per compita lata viarum.

Iam noctis medio clamor crebrescere magnus

Exoritur, laetoque dehinc occurrere voto

Admonuit, taedisque vias ornare coruscis:

210 Surgere virginibus properatum, et lumina taedis

V A R. L E C T.

sponso, adeoque legere oportebit illae.

205. Reg. *tum per membra*, sed fortasse *per* ex glossa in textum transiit: nam v. seq. Reg. habet *Soluuntur cunctae*, ac proinde explicatio est *per* in *membra*.

206. Reg. *Soluuntur cunctae*: sed fuit *Soluentur*. Ott. *Soluuntur comptae*, pro d. s. *cunctae*. Rom. *Soluuntur cunctae*. Editi *Soluuntur cunctis*, quod minus placeat, quam *Soluuntur cunctae*, quamvis non negem, recte dici *soluuntur membra sopore*. Reg. *per compita laeta*. Ott. *per compita lata*, sed prius fuit *per compita laeta*. Rom. cum editis *per compita lata*. Vide v. 758. l. 3.

208. Fabr. *Incoepit*: alii editi cum mss. *Exoritur*. Reg. *cooccurrere*, quod a pr. m. videtur fuisse in Ott. pro *occurrere*. Non inuenio alibi *cooccurrere*; sed posset nihilominus admitti per analogiam.

209. Reg. scribit *choriscis*, sed in glossa habet *splendidis*.

210. Reg., Rom. *Surgere virginibus properatim, et lumina taedis*. Ita Ott., sed a pr. m. hic codex videtur habuisse *properantum, vel properatum*, quae verior est lectio. Glossa in Reg. in *surgere* est *dignum erat*. Sed id parum verbis Euangelii conuenit, *Tunc surrexerunt etc.* Lego igitur *Surgere virginibus properatum* pro *Virgines properarunt surgere*. Saepe Iuuenicus hanc phrasin usurpat, ut datium verbo passiuo pro ablatiuo apponat. Editi sic habent *Surgere tunc properant, et claro lumine taedas*. Ex hac scriptura, et mss. Reg., Ott., Rom. non inepta coniectura est *Surgere tunc properatim, et claro lumine taedas etc.*, ut suppleatur *coeperunt*, vel *surgere* ponatur pro *surrexerunt* per figuram etiam historicis notam. *Properatim* aduerbium veterum est Caecili, Pomponii, Sisennae. Et Iuuenicus simili modo formauit *mensatim* l. 3. v. 214.

N O T A E.

Quibus ita constitutis, intelligitur, Iuuenicum scite, et ex veterum more descriptos baculos ligneos *taedas* appellasse. Si quidem *taeda* dicitur arbor picem ferens, et faces ex taeda, vel taedae facem praeferentes erant illae omnes, quae, accensa pice, ardebant. In nuptiis frequentissimum verbum est *taeda*, adeo ut etiam pro nuptiis ponatur. Aeadem faces *lampades* etiam sed minus frequenter dicun-

tur. Statius pro primis nuptiis dixit l. 4. silu. 8. v. 59. *Lampade prima*.

206. *Soluuntur sopore*: vide not. ad Dracont. libr. 1. v. 372. Quaeri hic potest de loco, in quo dormitauerunt, et dormierunt hae virgines. Iuuenicus aperte ait, *Per compita lata viarum*. Existimat ergo, virgines sponso, domum sponsam deducendi, obuiam processisse, ut viam luminibus ornarent: *Laetoque dehinc occur-*

Instruere, et flammās pingui componere oliuo.

Tunc stolidae rogitant, olei sibi cedere partem,

Prudentes secum quod tunc gestare videbant.

Sed quoniam sapiens pauitāt chorus, omnibus aequē

215 Ne desint clarae nutrimenta pinguiā flammāe,

Ex paruo aequalis si detur portio cunctis:

Tum pergunt stultae, liquidum mercantur olium.

Dum pergunt, laetae transcurrunt omnia pompae,

Et sponso tantum comitatur factio prudens.

V A R. L E C T.

213. Ott. mendose *iestare* pro *gestare*.

215. Ott. *paruae*, pro d. s. *clarae*. Reg. *nutrimenta*, quod fuit etiam in Rom., sed in hoc bene correctum per *nutrimina*.

217. Rom., Ott. *Dum pergunt stultae, et liquidum mercantur olium*. Reg. a sec. m. *Dum pergunt stultae, ut liquidum mercentur olium*. Reg. a pr. m., Torn., Poelm. in textu, Hadam. *Tum pergunt stultae, liquidum mercantur olium*. Poelm. pro d. s., Fabr. *Tunc pergunt stultae, liquidum ut mercentur olium*. Ald. sic, sed ediderat *mercantur*, quod in Erratis correxit per *mercentur*. In Bas. permansit error *mercantur*, uti etiam in Dauentriensi.

218. Suspiciabar *omina* pro *omnia*.

219. Reg. *Et sponsum tantum comitatur portio prudens*. Plerique *Et sponso tantum comitatur factio prudens*. Aduertit

Fabricius, *comitari* hoc loco esse cum datiuo more graeco. Idem Iuuenus l. 2. v. 695. *Vocibus indubitata fides comitabitur istis*. Cicero 5. Tusc. cap. 36. *Cetera, quae comitantur huic vitae*. Potest etiam intelligi, apud Iuuenum *comitor* sumi passiuē, ut apud Ouidium 3. Trist. eleg. 7. v. 47. *Ingenio tamen ipse meo comitorque, fruorque*. Nec mutari debet *factio* in *portio*: etsi enim *factio* plerumque accipitur in malam partem pro cetera, et conspiratione malorum, et hoc sensu saepe *factionis* vocabulo vsus est Iuuenus, tamen initio honestum vocabulum id fuit, ut notauit Festus: vnde *factiones medicorum, nobilium, histrionum* etc. Hoc sensu Plinius libr. 29. cap. 1. *Alia factio (ab experimentis cognominant Empiricen) coepit in Sicilia*.

N O T A E.

rere voto – *Admonuit, taedisque vias ornare coruscis*.

215. *Nutrimētum* vsitatus est; sed *nutrimentum* usurpatum etiam fuit ab Ouidio. De re ipsa Prudentius hymn. 5. Cathem. v. 13. *Pinguis quos olei rore madentibus – Lychnis, aut facibus pascimus aridis . . . Viuax flamma viget, seu caua testula – Succum linteolo suggerit ebrio, – Seu pinus piceam fert alimoniam*. Virgilius l. Aen. v. 179. *Suscepitque ignem*

foliis, atque arida circum – *Nutrimenta dedit*. Ouidius l. 15. Metam. v. 352. *Nempe ubi terra cibos, alimentaue pinguiā flammāe – Non dabit, absumptis per longum viribus aeuum, – Naturaeque suae nutrimentum deerit edaci* etc.

218. *Omnia pompae*, ut l. 2. v. 554. *omnia patris*. Recte *laetae pompae*: nam erat et pompa tristis, seu funebris, de qua l. 2. v. 401. *Vltima supremāe celebrabant munera pompae*.

Aduer-

- 220 Adueniunt brutae sero post tempore segnes,
 Et sponsi pulsare fores, et limina clausa
 Nequicquam ingeminant, precibusque ingrata frequentant,
 Vt liceat miseris penetrare in limina laeta.
 Illas non comitum sponsi cognoscere quisquam,
 225 Non ipse sponsus voluit. Vigilate timentes,
 Aduentus vobis quod non est certior hora.
 Sicut enim longas cui contigit ire profecto
 In terras, credens seruis tractanda talenta;
 Vni quinque dedit, duo cepit et alter habenda,
 230 Tertius vnus curam tractare talenti
 Suscepit, vires quoniam diuersa merentur.

V A R. L E C T.

220. Torn. *At veniunt*: alii *Adueniunt*. Mss. cum Poelm. in textu, Hadam. *brutae*. Ald., Fabr., Poelm. pro d. s., Bas. *fatuae*. Genuina lectio videtur esse *brutae*: nam, vt ait Festus, *Brutum antiqui grauem dicebant*. Hinc animalia stupida *bruta* appellantur. Homines etiam hebetes, et stolidi *bruti* vocantur a Pacuio, Seneca, Apuleio, et aliis. Brutorum familiam inde nomen traxisse, quia L. Iunius fatuum se simulauit, notum est. In Rom. *sero post tempora segnes*.

225. Mss. nostri, et alii apud Omeisium cum editione Dauentr. *Non ipse spon-*

sus voluit. *Vigilate timentes*: quae proba est lectio. Plerique editi inepte mutarunt. Poelm. in textu, Torn., Hadam., Westh. ad marg. *Non ipse sponsus voluit: vigilate timentes*: sed Westh. habet *vigilare*, quod mendum est. Poelmann. pro d. s., Westh. in textu, Ald., Fabr., Bas. *Non sponsus voluit: quare vigilate timentes*.

229. Reg. *cepit alter*, quod metri lex non patitur. Rom. recte cum aliis *cepit et alter*, sed a sec. m. male *coepit*. Badius coniiciebat *alter alenda*, incremento scilicet vsurae.

N O T A E.

221. Apud sponsum conuiuium nuptiale celebrabatur, vt notum est.

222. *Nequicquam*, frustra. *Ingeminant*, vox poetica: pro accusatiuo ponitur *pulsare*. Existimo, *ingrata* aduerbii more adhiberi. Nempe precibus ingrate, seu moleste frequentant, h. e., petunt, vt liceat etc. Vide var. lect. v. 190. h. l.

224. *Cognoscere*, agnoscere, recognoscere. In sacris literis *cognoscere* est etiam approbare, *nescire* reprobare.

226. *Certior* pro *certa*; vel refertur ad dicta. Euangelista ait: *Vigilate ita-*

que; quia nescitis diem, neque horam.

227. CAPVT VIII. *Talentum, quae seruis data sunt ad exercendum*. Matth. c. 25. v. 14 seqq., Luc. cap. 19. v. 12. Ordo hic est: Sicut is, cui profecto contigit ire in longas terras, credens seruis etc. Scilicet postquam discesserat, vel profectus fuerat, contigit illi ire in longinquas terras.

228. Infra v. 249. *Vt fructum nobis tractata pecunia ferret*. Apud Ciceronem *tractare pecuniam* est procurare, administrare, Diuinat. Verr. c. 10. *Eras enim tu quaestor: pecuniam publicam tractabas*.

- Sed maior quibus est concredita portio nummi,
 Certatim duplis auxerunt incrementis.
 Ille sed, vnius cui credita cura talenti est,
 235 Telluri infodiens condit sine fructibus aera.
 Iamque aderat praesens dominus: tum primus, et alter
 Se geminasse illi pariter concredita monstrant.
 Illos laudat herus, potioraque credere tantae
 Promittit fidei. Sed tertius ille refodit,
 240 Et domino reddit tali cum voce talentum:
 Quod scirem, domino memet servire seuerò,
 Qui meteret segetes alieno semine cretas,
 Extimui, argentumque tuum concredere terrae
 Malui, quod saluum semper tibi reddere possem.

V A R. L E C T.

232. Reg. *quibus est*, Ott. *quis est*, alii *queis est*. Rom. mendose *quis concre-*
dita sine est.

233. Ald., Dauentr., Bas., Reusch., Poelm. pro d. s. *Certatim duplis auxerunt aera lucellis*. Fabr., Hadam., Poelm. in textu *Certatim duplis auxerunt munera donis*, nimirum per hendiadyn, siue vnum per duo; qualia indicaui ad Dracontium v. 21. l. 3. Vera tamen lectio desumitur ex mss. Reuschii, quos is deseruit, et ex nostris: nam Rom., Reg., Ott. constanter referunt *auxerunt incrementis*: qui versus spondaicus est, vt hoc libr. vers. 427. *Illi continuo statuunt terdena argenti*. Beda De arte metrica in huiusmodi versibus dactylum quinto loco male agnoscit: vult enim pronunciari *incerementis*, vt dicam ad loc. cit.

234. Ott. cum editis *cura est*. Reg., Rom. *cura sine est*, et glossa in Reg. *cui – scilicet est*. Sed in Reg. a pr. m. fuit *cura est*.

235. Ott. *Tellure*, sed factum *Telluri*. Rom., Poelm. pro d. s. *seruat*: plerique *condit*. In Rom. ad marg. pro *seruat* in textu notatur *seminat*, quod cum metro stare nequit.

238. Reg. *beros*, *potiora credere*, et glossa *beros – ille dominus*. Legendum *berus*, nam prima in *beros* producitur. Postrema in *potiora* produci poterit ob duas consonantes dictionis sequentis. Sed verior est lectio *potioraque credere*.

239. Torn. *resedit*: alii *refodit*, quo verbo Columella, et Plinius vtuntur.

240. Fabr. *Reddidit et domino*: reliqui *Et reddit domino*.

242. Torn. *meteres* pro *meteret*.

244. Ald., Dauentr., Bas. *Malui, quo semper saluum tibi*. Rom. *Malui, quo saluum semper tibi*. Reg. *Malui, quod saluum semper tibi*. Ott. *Malui, quod saluum tibi semper*. Hadam., Poelm., Fabric. *Malui, vti semper saluum tibi*. Retinendum est *Malui, quod*, vel *quo ex*

N O T A E.

239. *Fidei*: Matthaeus sic habet: *Euge serue bone, et fidelis, quia super pau-*

ca fuisti fidelis, super multa te constituam.

245 Tum Dominus famulo respondens talibus infit:

Si nescire meos auderes dicere mores,

Nequitiae tantae veniam concedere possem.

Hoc igitur gnarum potius praestare decebat,

Vt fructum nobis tractata pecunia ferret.

250 Quapropter segni tollatur portio nostri,

Prudentique dehinc detur possessio maior,

Quem duplis cumulasse lucris mea quinque talenta

Inueni: namque est certum, potiora mereri,

Queis res vberior cumulatae sortis abundat.

255 At cui parua subest segni substantia corde,

Id minimum penitus iuste tolletur ab illo.

At nequam seruus tenebras demersus ad imas,

Perpetuos fletus poenae stridore frequentet.

En hominis natus veniet, Patrisque ministris

260 Stipatus, celsa iudex in sede sedebit.

V A R. L E C T.

mss., facto spondaeo in *Malui* per synaeresin. Ita etiam volebat Koenigius, cui morem non gessit Reuschius. Rom., Ald., Bas., Torn. *possim*: alii *possem*.

250. Ald., Bas. cum Reg., et Ottob. *portio nostri*, et glossa in Reg. *nostri - talenti*. Had., Poelm., Fabr. *portio nostra*. Rom. *portio vestri*. Forte *portio nummi*.

252. Mss. nostri *Quem duplis cumulasse lucris*. Plerique editi *Quem cumulas-*

se duplis lucris. Prima in *lucris* communis est.

254. Rom., Reg., Ald., Bas. *Quis res*, et glossa in Reg. *Quis - quibus*.

257. Nonnulli *Et pro At*, vel *Ast*. Lege *demersus* cum Reg., Torn., Rom. potius quam *dimersus* cum aliis.

258. Ott. *Perpetuo* pro *Perpetuos*.

259. Rom., Ott. *patriisque*. Reg. cum editis *patrisque*.

N O T A E.

247. *Nequitiam* pro inertia hic sumi, certum puto. Vide, quae de hoc vocabulo disserui in Prolegom. ad Prudent. num. 46.

253. Explicat verba Matthaei: *Omni enim habenti dabitur, et abundabit, ei autem, qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo*.

254. *Sors* significat primam pecuniam, quae confertur, ut inde lucrum fiat. Accipitur etiam pro patrimonio.

255. Iuuenecus vocabulo *substantia* varios tribuit significatus. Hoc loco accipitur pro facultatibus, censu, bonis: quae satis recepta est eius vocis significatio.

259. CAPVT IX. *In die iudicii bonos in parte dextra locatum iri, malos vero in sinistra*. Matth. cap. 25. v. 31. etc.

260. Notanda est complosio *sede sede-bit*. Saepe apud Iuuenecum occurrit eiusmodi cacophonia, non tamen ita aspera, ut duae syllabae in vtraque voce re-

- Tunc gentes cunctae diuersis partibus orbis
 Conuenient, iustosque omnes de labe malorum
 Secernet, dextraque libens in parte locabit:
 At prauos laeua despectos parte relinquet;
 265 Vt pastor pecoris discernit pascua mixti,
 Lanigeris dextri permittens mollia prati,
 At laeuos hirtis dumos tondere capellis.
 Sed rex ad dextros conuersus, talia dicet:
 Huc veniant sancti, iamdudum debita sumant
 270 Dona Patris, mundi quae sunt aequaeva nitentis,
 Et iustis primo promissa parantur ab ortu.
 Namque fame fessum quondam me grata refecit
 Haec plebes, potuque sitim mihi saepe remouit,
 Hospitioque domus patuit mihi saepe vocato,
 275 Et nudus vestis blandissima tegmina sumpsi,

V A R. L E C T.

262. Ald., Poelm. pro d. s. *iustosque debinc*: Fabric. *iustosque omni*: plerique *iustosque omnes*.

264. Ottob. *despectos*, ex quo factum *dispectos*.

266. Mss. nostri cum Ald., Torn., et Bas. *dextri permittens mollia prati*, et glossa in Reg. *pascua iucunda*. Haec scriptura versui seq. maxime cohaeret. Poelmann. in textu, Hadam., Fabr. *dextrae permittens mollia parti*. Poelm. pro d. s.,

Dauentr. *dextrae permittens mollia partis*.

267. Rom. *Et leues bircus dumos tondere capellis*, quod corruptum est.

270. Reg. mendose *aequa* pro *aequaeva*. Reg., Ottob., Rom. *mundi . . . nitentis*, et glossa Reg. *noui*. Editi *mundo . . . nitenti*. Vtrobet modo dici potest. Vt *aequalis* cum genitiuo interdum coniungitur, sic etiam *aequaeuus*.

274. Ald., Fabr. *Hospitiumque domus*: alii *Hospitioque domus*.

N O T A E.

petantur. Frequenter coniungit verbum, quod finit in *re* cum alio, quod incipit etiam a *re*.

262. *De labe malorum*: Virgilius l. 2. Aeneid. vers. 97. *Haec mihi prima mali labe*.

266. *Lanigeris* pro *ouibus*.

270. Matthaeus: *Possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*. Ita-

lica versio in quibusdam mss. habet *ab initio mundi*, in aliis *ab origine mundi*. Res eodem recidit. Iuuenius per *mundum nitentem* originem, siue initium mundi intelligit. Ea, quae noua sunt, nitere solent.

274. *Vocato*, mihi ad hospitium. Virgilius l. 1. Aeneid. vers. 302. *Vtque nouae pateant Carthaginis arces - Hospitio Teucris*.

Carceris et poenis horum solatia cepi.

Tum Domino tali respondent voce beati:

Non meminit nostrum quisquam te visere nudum,

Nec famis oppressum dura ditione notavit,

280 Carceris aut poenis ineminit vidisse reuinctum.

Respondens illis dicet tum talia iudex:

Fratribus ista meis, humiles miserando labores,

Qui fecit, certum est dulcem mihi ponere fructum.

At vos, iniusti, iustis succedite flammis,

285 Et poenis semper mentem torrete malignam,

Quas Pater horrendis barathri per stagna profundi

Daemonis horrendi sociis, ipsique parauit.

Namque sitim passo quondam mihi pocula nulla,

Nec famis in poena parui miseramina panis,

V A R. L E C T.

276. Westh. in textu cum Ald. *Carceris in poenis*, ad marg. cum aliis *Carceris et poenis*.

281. Mss. nostri cum Torn. *dicet*. Ald., alique editi *dicat*.

286. Reg., Westh. ad marg., Ott. a sec. m., Rom., Poelm., et alii *horrendis barathri*. Ald., Bas., Westh. in textu *horrendus*. Ott. a sec. m., Torn. *horrendi*. Reg., Ott. *profundis*. Rom. cum editis *profundi*.

287. Ald., Bas. *sociisque, ipsique*: alii

sociis, ipsique, videlicet ipsi daemone.

289. Mss. nostri cum Ald., Dauentr., Bas. *parui miseramina panis*, quo respicit codex Barthii *paruum seramina panis*. Ex quo acute coniciebat Koenigius *Nec famis in poenis mihi parua secamina panis*. Poelmann., alique editi *parui mihi fragmina panis*. Non reperio quidem apud veteres verbum *miseramen*, sed genuinum puto in Iuueno pro *miseratio*, Poetae christiani more Lucretii huiusmodi vocabula amabant, ut *peccamen*.

N O T A E.

276. *Poenis* iterum vers. 280. *Carceris aut poenis*. Hic *poena* pro malo ponitur: nam iustis proprie poena non infligitur.

278. Rursus vers. 295. *Haud equidem nostrum meminit te visere quisquam*.

279. *Ditione*, imperio, et quasi tyrannide. *Notavit*, animaduertit, vidit, observavit.

282. *Labores*, calamitates, aerumnas. Confer var. lect. ad vers. 28. l. 3.

283. *Ponere*, pro posuisse, ut Badius explicat, tempus pro tempore ex usu cadentis latinis.

286. Poetae graeci inferas damnatorum domos *baratrum*, nempe voraginem profundam, vocabant. Inde latini poetae traduxerunt, praecipue christiani, ut exemplis Iuueni, et aliorum probat Barthius l. 35. Aduers. cap. 8. col. 1646.

288. *Sitim passo*, ut famem passus.

- 290 Aut peregrina mihi tecti, vestisue parumper
 Tegmina de magnis gracili pro parte dabantur.
 Carceris aut septo claustris, morbisue iacenti
 Vnquam visendi solatia vestra fuerunt.
 His damnata dehinc respondet factio verbis:
 295 Haud equidem nostrum meminit te visere quisquam
 Aut sitis, aut saevae famis aegrum agitare laborem,
 Hospita vel fessis errare per oppida rebus,
 Carceris aut mersum poenis, morboeue grauatum,
 Vt tibi sollicito fieret miseratio iusta.
 300 His rerum dicet dominus: Quum vestra superbo

V A R. L E C T.

augmen, lateramen, momen, vocamen, glomeramen, duramen, de quibus vide Comment. ad Prudentium l. 2. contra Symm. vers. 1042. Verum quum Iuuen-
 cus alibi *fragmina farris*, et *fragmina panis* dixerit, coniectura non mala est *Nec famis in poena paruissima fragmina panis*. Facile exscriptores deterruerit ver-
 bum *paruissima*, quo tamen vsus est Varro, nec semel Lucretius.

290. Reg., Ottob., Dauentr., Ald., Fabr., Hadam., Poelm. *Aut peregrina mihi*. Rom. corrupte *Aut peregrina mihi tectisue parumper*. Westh. etiam edidit *Aut peregrina mihi*, sed Badius, vt ex notis colligitur, legerat, aut suspicatus fuerat *Aut peregrinanti tecti etc.* Gallan-
 dius edidit *Aut peregrina mihi*, sed probabat *Aut peregrinanti tecti*, quod Koenigio in mentem venerat, et Reuschio placebat, qui nihil certius Koenigii coniec-
 ctura affirmat, sed a vulgata non recedit.

N O T A E.

291. *Gracili pro parte*, pro exigua parte. *Gracilis* paruum etiam aliquando denotat. Vide l. I. v. 524.

296. *Agitare laborem*, videlicet te agitari, vexari aegro labore. Reuschius exponit, cum laboribus colluctari. Sic dicitur, *Acti labores iucundi*.

Badius scripturam communem *peregrina* interpretatur *tegmina mihi peregrino exhibita*: quae interpretatio non displicet, sed magis placeret lectio *Aut peregrinanti tecti etc.*, si per mss. codices liceret.

292. Poelm., in textu *aut*, et vers. seq. *Nunquam*: pro d. s. *haud*, et vers. seq. *Vnquam*. Mss. nostri *aut*, et v. seq. *Vnquam*. Editi variant. Sententia eadem intelligitur. Rom. mendose *coeptae* pro *septo*.

294. Reg., et a pr. m. Ott. *respondit*. Alii *respondet*, quod fortasse ponitur pro *respondebit a respondo*.

295. Ott., Poelm. pro d. s. *Haud equidem nostrum*. Plerique *Haud vnquam nostrum*. Reg. scribit *Aut*. Reuschius tenet *Haud equidem*, quod longe significantius putat, quam *Haud vnquam*.

298. Ott. *morboeue*: alii *morboe*,

300. Mss. *His rerum dicet dominus*. In Ott. a pr. m. fuit *dicat*. Editi *His rerum dominus dicet*.

297. *Hospitus*: adiectiuum a poetis usurpatum. *Fessis rebus*: afflictis. Plinius l. 2. c. 7. *Vespasianus Augustus fessis rebus subueniens*. Virgilius l. XI. vers. 335. *Consulite in medium, et fessis succurrite rebus*.

299. *Sollicito*, anxio, curis affecto.

Angustis rebus feritas sub corde tuinebat ,
 Calcauitque humiles minimos , me spreuit in illis .
 Haec vbi dicta dabit , meritis sua praemia reddet .
 Aeternum miseri poena fodientur iniqui ,

305 Aeternumque salus iustis concessa manebit .

Talia dum loquitur , scissos lacerata capillos

Pro fratris morbo iustis soror anxia curis

Hortatur iuuenem rapido praecurrere gressu ,

Casibus vt tantis Christus seruaret amicum .

310 Nam fuerat mulier meritis accepta benignis ,

V A R. L E C T.

301. Reuschius cum Omeisio *Angustis rebus* , h. e. , florentibus . Alii *Angustis rebus* , nempe aliorum .

303. Hadam. , Poelm. in textu , Ald. *dedit* ; Melius mss. nostri cum Torn. , Fabr. *dabit* . Reuschius praefert *dedit* .

304. Ott. *poenae* , supra *poena* . Fabricius legit *Aeterna* (*miserum*) *poena* ,

et aduertit in Comment. verbo *miserum* , hanc vocem esse particulam dolentis in parenthesi . Sed mss. nostri cum aliis editis habent *Aeternum miseri poena* , quod magis etiam placet .

308. Rom. , Torn. , Ald. , Bas. *percurrere* : Reg. , Ottob. cum aliis editis *praecurrere* .

N O T A E.

302. *Humiles minimos* . Vulgata : *Vni de minoribus his* . Versio Itala vetus : *Vni ex minimis his* , aut *vni de minimis istis* , aut *vni horum minimorum* .

304. Libr. 2. v. 663. *Iudicioque graui miseros exurgere prauos* . *Fodere* significat etiam pungere , stimulare , transfodere , et hoc loco vexare , torquere .

306. CAPVT X. *Lazarum suscitatum esse* , quum iam foeteret . Ioann. cap. xi. vers. 1. etc. Iuuenius ait : *Talia dum loquitur* , sed intelligere oportet ; Dum his , aut similibus rebus , et colloquiis intentus esset Iesus . Addit Poeta , *scissos lacerata capillos* ex verisimili , et veteri more , quo feminae dolentes capillos lacerabant .

307. *Soror* , h. e. , sorores , singularis pro plurali . Euangelii verba sunt : *Miserunt ergo sorores eius ad eum dicentes* . Vel Iuuenius , quod vtraque fecit , tribuit potissimum Mariae Magdalenae , de qua pergit dicere vers. 310. *Nam fuerat mu-*

lier etc. *Iustae curae* ex Cicerone petatum est : Iurisconsulti dicunt *iustissimus dolor* , quod animaduertit Reuschius .

308. Neque id sane constat , iuuenem fuisse missum . Hoc tamen loco famulum intelligere possumus cum Pignorio De seruis pag. 127 .

309. *Amicum* : Virgilius l. 1. Aeneid. vers. 490. *Vt spolia , vt currus , vtque ipsum corpus amici* . . . *Conspexit* . Vbi Seruius : *Amici* , plus est , quam si *Hectorem dixisset* .

310. Obseruanda est interpretatio Iuuenici , qui tenet , Mariam sororem Lazari eandem fuisse , ac mulierem illam , quae erat in ciuitate peccatrix , de qua Lucas cap. 7. vers. 36. etc. Ait Iuuenius , Mariam sororem Lazari Christo acceptam fuisse meritis benignis : cuius propterea obsequio Lazarum , domumque merentem amore complectebatur . Exponit , vt vides vers. 2. cap. huius xi. Ioannis :

Obsequio cuius fratremque, domumque inerentem
 Amplexus, pleno Christus retinebat amore.
 Nuncius adueniens perfert, extrema iacere

V A R. L E C T.

311. Rom. male *fratrem, domumque*.
 312. Mss. codices nostri *Amplexus*,
 editi *Complexus*.

313. Mss. omnes nostri *Nuncius ad-*
ueniens perfert extrema iacere. Fauent
 codices Reuschii, qui hanc lectionem non
 ineptam dicit, sed aliam sequitur. Editi
Nuncius adueniens narrat sub agone iace-
re. Ald., Bas. *narrat in agone*. Fabricius
 legit etiam *sub agone*, et in Comment.
 notat, hic *agon* significare luctamen spi-
 ritus extremi in homine, animam iam
 agente. Hinc *agonizare* pro animam age-

re, quod verbum ad latinitatem incer-
 tam Cellarius reiecit. Parum etiam pro-
 batur Cellario *agon* pro luctamine mortis,
 quamuis a Iuuenico hoc vocabulum usur-
 patum concedat. Reuera quum haec vox
 in mss. nostris non appareat, valde suspe-
 cta ea est. Restituo igitur *perfert ex-*
trema iacere, ubi *extrema* vel ponitur
 more aduerbii pro *extremum*, vt v. 190.
sordida pro *sordide*, vel potius cohaeret
 cum *tristia morbi*, nimirum *iacere per*
extrema tristia morbi. *Iacere* de aegrotan-
 tibus saepe Iuuenicus, saepe alii dicunt.

N O T A E.

Maria autem erat, quae unxit Dominum
unguento, et extersit pedes eius capillis
suis: cuius frater Lazarus infirmabatur.
 Praecesserat ergo hoc factum, neque aliud
 esse potest, nisi quod narrat Lucas loc.
 cit. *Et ecce mulier, quae erat in ciuitate*
peccatrix, ut cognouit, quod accubisset
in domo Pharisaei, attulit alabastrum
unguenti. Et stans retro secus pedes eius,
lacrymis coepit rigare pedes eius, et ca-
pillis capitis sui tergebat. . . . Oleo ca-
put meum non unxisti, haec autem un-
guento unxit pedes meos. Iterum eadem
 Maria unxit pedes Iesu, et capillis suis
 extersit, in domo Simonis leprosi, quum
 effudit etiam alabastrum vnguenti super
 illius caput: sed id accidisse post Lazari
 resurrectionem, clare docet Ioannes cap.
 12. vers. 1. etc. Qui Mariam sororem
 Lazari a peccatrice distinctam volunt, as-
 serunt, Ioannem ante Lazari resurre-
 ctionem mentionem vnctionis pedum
 Iesu fecisse per anticipationem, neque
 de alia vnctione loqui, nisi de illa, quam
 cap. 12. post Lazari resurrectionem com-
 memorat. Iuuenicus contra, et, vt mihi
 videtur, recte sentit, vnctionem, quam

Ioannes cap. xi. recenset, ante Lazari
 resurrectionem vere accidisse. In Euan-
 geliaro Tridentino ita clare id explica-
 tur, vt in dubium reuocari non debeat:
Haec autem erat Maria, quae unxerat
Dominum unguento, et exterserat capil-
lis suis pedes eius: cuius frater Lazarus
infirmabatur. Mihi vero satis est men-
 tem Iuuenici aperire. De quaestione ipsa
 multi agunt. Tres feminas distinctas,
 nempe mulierem peccatricem, Mariam
 Magdalenam, et Mariam sororem Lazari,
 agnoscunt Faber Stapulensis, Iodocus
 Clichtoueus, Lonnet, Casaubonus, Estius,
 Launoyus, Bulengerus, Turrianus, Ze-
 gerus, Salmeron, Mauconduit, Anque-
 tin, Tillemont, Baillet, Calmetus. Vni-
 cam Mariam Magdalenam peccatricem
 sororem Lazari tuentur Ioannes Fischerus
 episcopus Roffensis, Balthasar Sorius,
 Laurentius Surius, Iacobus episcopus
 Viennensis, Marcus Grandiualus, Baro-
 nius, Iansenius Gandauensis, Maldona-
 tus, Natalis Alexander, Lamyus, Mau-
 conduit, Pezron, Treuet, Sollerius. Confer
 Biblioth. select. Zachariae in Supplement.
 ad Natalem Alexandrum.

Dile-

Dilectum Christo iuuenem per tristia morbi,

315 Et lethi, et vitae confinia summa tenentem.

Lazarus hic habuit nomen, sed Christus amaris

Percussus verbis: Non est, si creditis, inquit,

Ad lethum ducens isthaec violentia morbi:

Sed deus vt digno iustis celebretur honore,

320 Et soboles hominis sancta virtute nitescat.

Tunc ad discipulos, Dormit iam Lazarus, inquit,

Sed charum iuuenem faciam consurgere rursus.

Aiunt discipuli: Somno succedere plena,

Et remeare salus poterit; nec mente sequuntur,

V A R. L E C T.

314. In Ottob. a pr. m. fuit *iuuenum* pro *iuuenem*.

315. Mss. nostri *tenentem*: editi *tene-re*. Praefero *tenentem*. Rom. mendose *somnia* pro *summa*.

316. Rom. *Lazarus habuit*: lege *Lazarus hic habuit*.

317. Rom. a sec. m., Reg., et, vt videtur, Ott. a pr. m. *Percussus*. Editi *Perculsus*. In Rom. a pr. m. fuit *Percursus*.

318. Reg., Rom. cum Ald., Torn., Bas. *ista haec*. Ott. cum aliis editis *isthaec*. Reuschius putat, Iuuenem graecorum more nonnunquam binis verbis scripsisse *ista haec*.

319. Rom., Bas. *iustus*: alii plerique *iustis*; quae phrasis est Iuueno familiaris, vt verbo passiuo datiuum pro ablatiuo apponat.

322. Post hunc versum Omeisius alicubi legerat *Haec ait: et cuncti Christo praeunte sequuntur*, qui post vers. 333. occurrit. Omeisius vero existimabat, posse hunc versum esse intercalarem, qualis hic apud Virgilium: *Incipe Maenaios mecum, mea tibia, versus*.

323. Mss. nostri *Aiunt*. Editi variant, alii *Aiunt*, alii *Reddunt*. Ott. a sec. m. *somnum* pro *somno*.

N O T A E.

315. Extremum vitae periculum egregie explicatur. *Confine* substantiue. Val. Flaccus libr. 6. vers. 374. *Inde Lycen ferit ad confine papillae*. Apud Iuuenem potius est a *confinium*, *confinii*: quod magis in usu est. Quintilianus Declam. 8. cap. 19. *Animam in confinio mortis, ac vitae librato dolore suspenderet*. Ammianus l. 17. *Inter vitae, mortisque confinia*.

318. Vulgata, *Infirmas haec non est ad mortem*: Euangeliarium Tridentinum, *Haec infirmas non est usque ad mortem*.

322. *Iuuenem* pro homine accipit, vt libr. 2. vers. 419., et alibi. Potamius

in tractatu de Lazaro in appendice Operum S. Zenonis Lazarum, quem quadragenarium dixerat, vocat etiam iuuenem. Ballerinii in nota iuuentutem inter annum 30., et 40. collocari aiunt ex Varone. Isidorus Orig. l. xi. c. 2. iuuentutem in quinquagesimo anno finire asserit. *Consurgere rursus*, resuscitari. Prudentius de resurrectione in fine Apoth. v. 1063. *Nosco, meum in Christo corpus consurgere*. Iterum Iuuenus v. 457. *In noua me rursus concedant surgere vina*.

324. *Sequuntur*, assequuntur, vt alibi. Verbum simplex pro composito.

325 Quod mortem somni dixit sub nomine Christus.

Errorem quorum tali sermone remouit:

Lazarus in lethum cecidit, sed gaudia menti

Hinc veniunt, vestramque fidem mihi fortius armant,

Cernitis absentem longe quod cuncta videre.

330 Sed properemus, ait. Didymus tunc talia fatur:

Pergamus, pariterque omnes procumbere letho

Cogamur, toties quod gens iudaea minatur.

V A R. L E C T.

329. Reg., Ott. *longe quod cuncta videre*. Rom. *longe per cuncta*. Ald., Bas. *longe qui cuncta*. Poelmann., Fabr., Hadam. *longe quoque cuncta*. Lego *Cernitis absentem longe quod cuncta videre*, ut quod ponatur pro *quoniam*, vel *quia*, nisi velis etiam vers. praec. legere *armat* pro *armant* hoc sensu, Quod cernitis absentem me longe cuncta videre, armat mihi fortius vestram fidem. Ioann. c. xi. vers. 14. *Gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi*. Et in versione antiqua ex ms. Colbert. *Vt credatis, quia non ibi fui*. Reuschius retinuit *longe quoque*, sed addidit, codicum suorum lectionem *longe quod* non inconue-

nientem esse, hoc ordine, quod cernitis, me absentem longe videre.

330. Ottob., Rom. scribunt *Didimus*: Reg. *Dydimus*: alii passim *Didymus*. Mss. cum Torn., Ald., Bas. distinguunt *Sed properemus ait: Didymus tunc talia fatur*. Poelm., Hadam. *Sed properemus, ait Didymus, dum talia fatur*. Poelm. pro d. s. *tunc talia fatur*. Sequor interpunctionem codicum mss., vel clarius distinguo *Sed properemus, ait. Didymus tunc talia fatur*. Sic enim Ioann. cap. xi. v. 15. seq. *Vt credatis, quoniam non eram ibi: sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus et nos, ut moriamur cum illo*.

N O T A E.

327. *In lethum cecidit*. Cicero libr. i. Tuscul. c. 32. dixit *cadere in morbum*. Alioquin *cadere* pro mori simpliciter usurpari solet.

329. Textus Euangelicus: *Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi: sed eamus ad eum*. Interpretatio Iuueni haec est: Vestra fides validior hinc erit, quoniam intelligetis, me etiam absentem cognovisse, Lazarum esse mortuum. Alii explicant: Gaudeo, non fuisse illic: quia tunc opem sororibus petentibus non denegassem, et Lazarus mortuus non fuisset. Vestra autem fides magis augebitur ex resurrectione Lazari, quam si morbum ab eo expulissem. Interpretationi Iuueni adhaerent S. Augustinus, Beda, et alii. Altera interpre-

tatio communior videtur: quae clarius indicatur in Euangeliariorum Tridentino: *Lazarus mortuus est, et ego gaudeo vestri causa, quod ibi non fui, ut credatis. Sed eamus ad illum*. Menochius ait, verba Vulgatae, *Quoniam non eram ibi* nectenda cum *gaudeo*: scilicet laetor, me non adfuisse, quum mortuus est, ut illo extincto miraculi patrandi sese offerret occasio.

331. *Pergamus etc.* Exponit verba Ioannis, *Vt moriamur cum eo*. Versio vetus, etiam Euangeliariorum Tridentini, et Augustinus in hunc loc. *Et moriamur cum illo*. Relativum *cum eo*, et *cum illo* spectare potest vel ad Christum, vel ad Lazarum. Sed utrolibet modo sententia est: Eamus parati subire mortem, quam iudaei Christo, eiusque discipulis minantur.

Haec ait, et cuncti, Christo praeunte, sequuntur.

Iamque aderat Christus, fuerat sed forte sepulto

335 Quarta dies, mersasque atris de morte tenebris

Germanas luctus, lacrymosaque tecta tenebant.

Conuenere illuc solatia debita dantes

Iudaeae gentis procures, charique propinqui.

Sed Martha, audito Christum venisse, cucurrit

340 Obuia, deseruitque domum, maestamque sororem.

Et procul, O vtinam praesens virtus tua nobis

Afforet, et fratrem morti rapuisset acerbae.

Nam quidquid poscis, certum est tibi posse venire.

Quam Dominus tali solatur voce gementem:

345 Robustam mentem, mulier, virtute resume.

Lazarus haec vitae rediuiua in lumina surget.

Et mulier: Certe surgent in munera vitae

Mortales cuncti, veniet quum terminus orbi.

Christus item sancto depromit pectore vocem:

V A R. L E C T.

333. Reg. *cuncta*. Ott. cum aliis *cuncti*, sed versus additus est in fine paginae.

335. Ald., Bas. *mersisque*. Ott. a pr. m. *mersusque*, et v. seq. a pr. m. similiter *Germanus*. Ott. a sec. m. cum aliis mss., et editis *mersasque*. . . *Germanas*. Badius, et Koenigius suspicantur *de more* pro *de morte*. Et hic sane alicubi viget mos, vt luctus funebris fenestris domus ferme omnino clausis augeatur.

341. Mss. *praesens virtus tua nobis*. Poelm. in textu, Hadam., Fabr. *praesens nobis tua virtus*. Poelm. pro d. s., Ald., Bas. *praesens hic, Christe, fuisses*.

342. Reg. *Afforet, et fratrem morti*

rapuisset acerbae. Sic Poelm. in textu, Hadam., Rom., Ott., sed Poelm., et Hadam. *et morti fratrem*, Rom. *ac fratrem morti*, Ott. *ac morti fratrem*. Fabricius *Afforet: haud morti frater cessisset acerbae*. Poelm. pro d. s., Ald., Bas. *Clamitat: haud morti frater cessisset acerbae*. Coniicere libet *Afforet! haec fratrem morti rapuisset acerbae*.

346. Mss., et editi omnes *lumina vitae*. Nonnemo tamen suspicabitur *limina vitae* ex vers. 354. Vide var. lect. ad v. 27. h. 1.

347. Ald., Bas., *certae*: alii *certe*, quod praefendum est.

N O T A E.

343. *Tibi venire*, vt supra v. 327. *Gaudia menti veniunt*.

347. *In munera: in* pro *ad*, et vicis-

sim *ad* pro *in* sequioris seculi idiotismus a Reuschio dicitur.

- 350 En ego sum clarae vobis reparatio vitae.
 In me qui credit, mortem deponere sumptam,
 Et vitam poterit iugi comprehendere seclo.
 At quicumque fidem viuo sub pectore sumet,
 Horrida non vnquam continget limina mortis.
- 355 Ista haec si credis puro de pectore, Martha?
 Illa dehinc: Haec vna fides mea corda tenebit,
 Sublimis veneranda dei quod venerit in te
 Caelestis soboles celso sub nomine Christi.
 Haec ait, et Mariam cursu motura sororem,
- 360 Interiora petit, sanctum venisse magistrum,
 Et pariter luctu oppressam vocitare sororem
 Admonuit, tacito designans omnia nutu.

V A R. L E C T.

351. Reg. a pr. m. *credet* pro *credit*.
 352. Rom. *vita*: corrige *vitam*.
 355. Mss. *Ista haec*. Editi alii ita, alii *Isthaec*. Fabr. cum interrogatione *Isthaec num credis puro de pectore, Martha?* Poelm., Had. *Isthaec si credis puro de pectore, Martha*. Rom. cum Aldo *Ista haec si credis, puro dic pectore, Martha*. Aldus interrogationis notam post *Martha* apponit. Ita etiam Reuschius, qui edidit *Ista haec si credis puro de pectore, Martha?* Obserua, si esse pro *num*, vt l. 2. v. 412. aliqui putant *si credunt*.
 356. Poelm. pro d. s. *tenebat*, in textu cum reliquis *tenebit*. Aldus distinguit te-

nebit — *Sublimis veneranda dei, quod venerit in te*, quod non placet.

357. Reg. *venerande* pro *veneranda*.
 358. Torn. *Caelesti*: lege *Caelestis*.
 359. Editi *cursu monitura sororem*. Reg., et a pr. m. Ott. *cursu motura*, et glossa Reg. *vocatura*. In Ott. *motura* correctum videtur per *matura*. Rom. corrupte *cursu Martha sororem*. Verius videtur *motura*: nam v. 362. occurrit *Admonuit*. Ponitur igitur *motura* pro *excitatura*, vel *vocatura*. Aldus mendose et *Maratham cursu monitura*.
 361. Reg. *pressam*, sed fortasse prius scriptum fuit *oppressam*.

N O T A E.

350. Ioannes: *Ego sum resurrectio, et vita*: et 1. ad Cor. c. 1. v. 30. Christus dicitur nobis factus *Iustitia, et sanctificatio, et redemptio*.
 351. *Mortem sumptam*: *mortem sumere* pro *mori de quocumque mortis genere* dicitur.
 354. *Limina mortis*: Lucretius libr. 6. v. 1206. *Metuentes limina lethi*.
 357. *In te*: Badius accipit in ablati-

uo, quasi in tua persona, quod veriore sensum reddit, quam in accusatio.

358. Ordo hic esse potest: Soboles veneranda dei sublimis sub nomine caelestis Christi: nisi malis duo, vel tria adiectiua *veneranda, sublimis, caelestis* ad sobolem referre.

362. Ioannes: *Vocauit Mariam sororem suam silentio, dicens: Magister adest, et vocat te*.

Prosilit illa foras , audito nomine Christi .

Prosequiturque simul Solymorum turba gementem ,

365 Credentum tumulo fletus inferre sorores .

Illa salutiferum postquam conspexit Iesum ,

Procidit ante pedes , rupitque hanc pectore vocem :

Si mihi germanum potuisses visere viuum ,

Lazarus haud poterat durae succumbere morti .

370 Fletibus his Christus socians de corde dolorem ,

Inquirit tumuli sedem , quo condita nuper

Membra forent , animae volucris spoliata calore .

Haud mora , demonstrant flenti , maestoque sepulcrum

Rupe sub excisa , lapidis quod pondere clausum

V A R. L E C T.

364. Reg. *gementum* cum glossa , qua indicatur *Solymorum gementum* , et *credentum* . Sed longe melius est *gementem* .

365. In Ottob. ex *Credientem* recte factum *Credentum* . Pro *fletus* Ottob. habet *luctus* .

367. Ott. *Rupitque hac voce dolorem* , quod in Barthii codice repertum Koenigius non improbabat . Alii *rupitque hanc*

pectore vocem , sed Rom. , Ald. *rumpitque* .

370. Fabr. , Hadam. , Poelm. *bic* . Mss. cum aliis editis *his* . Reuschius cum Koenigio prius illud tenuit .

372. Ott. *volucris* , sed fortasse fuit *volucris* , Reg. *colore* : lege *calore* .

373. Reg. corrupte *flenti estoque sepulcrum* . Rom. *fletu maestoque* , quod pariter mendosum est .

N O T A E .

365. Euangelista de sola Maria : *Secuti sunt eam dicentes : Quia vadit ad monumentum , ut ploret ibi* . Sed quum a Martha vocata prosilisset , de vtraque id dici potest .

366. *Salutiferum* ex ipso nomine *Iesus* , quod sonat *Dominus saluator* .

367. *Rumpere pectore vocem* : phrasis poetica , de qua dixi in not. ad Dracont. l. i. v. 689 .

371. *Sedes* de tumulo saepe adhibetur . Virgilius l. 6. v. 152. *Sedibus hunc refer ante suis , et conde sepulcro* . Vide not. ad v. 378. h. l. , et v. 759. , et Epistolam Antiquarii Romani (Caietani Marinii) Romae editam anno 1790. , qua docte explicat inscriptionem paulo ante repertam , et de sepulcro intelligit primum ver-

sum inscriptionis : *Perpetuam Sedem nutritor possides ipse* .

372. Glossa Reg. *volucris* = *fugientis a corpore* . Vita deficit , quum calor vitalis omnino abest : ex quo homo extingui dicitur , et anima igni comparatur . Koenigius explicat *volucris* , h. e. , celestis , laudatque elegantem hanc cadaueris descriptionem .

374. Annotat Quaresmius apud Reuschium , se in Iudaea observasse , pleraque sepulcra , quae in montibus , et rupibus excisa in regione montana visuntur , ostia erecta habere , vt ostia domorum : monumenti autem ostium , in quo situs olim Lazarus , esse in ipso terrae pavimento . Aliud colligitur ex vitro antiquo Buonarruotii in sepulcro Lazari tab. 7 .

- 375 Vt vidit Sanctus, multo mox vecte moueri
 Praecipit: at Marthae talis vox verberat aures:
 Quatuor en luces, totidemque ex ordine noctes
 Praetereunt, quo membra solo composta quiescunt.
 Crediderim, corpus, motu fugiente caloris,
 380 Foetorem miserum liquefactis reddere membris.
 His dictis contra depròmit talia Christus:
 Iam toties dictum est, magnis consistere rebus
 Credentum virtute fidem: sed gloria summi
 Iam genitoris adest, fidei si robur habetis.
 385 Haec vbi dicta dedit, saxumque immane reuulsis
 Obiicibus patuit, virtus mox conscia caelum
 Suspicit, et tali genitorem voce precatur:
 Eximias grates genitor tibi, sancte, fatemur.
 Me placidus semper venerandis auribus audis.
 390 Sed populus praesens me missum credere discat.
 Haec vbi dicta dedit, tumuli mox limine in ipso
 Restitit, aduerso complens caua saxa canore:

V A R. L E C T.

376. Rom. *ac*. Ita etiam fuit in Ott., sed in hoc correctum est per *at*.

378. Badius videtur pro *solo* malle *solido*, h. e., lapideo sepulcro. Repugnat lex metri. Reg. *composita*: emenda *composta*.

379. Torn. *Credideram*: alii *Credide-*

rim, quod sensui consentaneum est.

382. Reg. *Nam totiens*. Rom., et Ott. scribunt etiam *totiens*, sed *Iam* cum ceteris.

387. Ott. a pr. m. *Suscipit*, a sec. m. *Suspicit* cum aliis.

392. Mss. nostri Reg., Rom., Ottob.

N O T A E.

376. Plautus Amphitr. I. I. 177. *Hinc enim mihi dextera vox aures, ut videtur, verberat*. Plerumque de ingrato sermone id dicitur.

377. Vt *lux* pro die in singulari, ita *lucēs* in plurali pro diebus vsurpatur. Vide Horatium l. 4. od. 6. v. 42.

378. *Compositus*, et per syncopen *compostus*, et *compono* pro *sepultus*, *sepelire* frequenter adhibentur. Valer. Flaccus l. 7.

v. 203. al. 207. *Ossaue, queis tauri, saeuusque pepercerit ignis, — Componam, sedemque dabo*.

384. *Fidei robur*, vt libr. 3. v. 277.

388. Euangelista ait: *Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me*.

392. Libr. 3. v. 646. *Et pueros templi complentes tecta canore. Aduerso*, h. e., tendente in aduersum; vt dicitur *aduerso corpore, pectore. Caua saxa*: in carm.

- Lazare, sopitis redeuntem suscipe membris
 En animam, tuque ipse foras te prome sepulcro.
 395 Nec mora, connexis manibus, pedibusque repente
 Procedit tumulo, vultum cui linea texta,
 Et totum gracilis connectit fascia corpus.
 Tum solui iussit, laetumque ad tecta remittit.
 Iudaei postquam factum venerabile cernunt,
 400 Qui tanti fuerant Mariam, Marthamque secuti,
 Pars credens sequitur sanctae virtutis honorem:
 Ast alii repetunt urbem, procerumque superbis

V A R. L E C T.

clamore: editi *canore*. Hoc metro congruit, illud aduersatur. De simili varietate lectionis vide var. lect. ad v. 646., et 648. libr. 3.

396. Ald., Bas., Westh. in textu *linea textit*, nimirum *linea fascia*. Sed editi alii cum mss. *linea texta*.

397. Ott. scribit *glacilis*.

398. Reg. *laetumue*, quod pro d. s. indicatur in Ott.

400. Dauentr. *Si tantum*. Rom. cum plerisque editis *Qui tantum*. Reg., et Ott. cum nonnullis mss. Reuschii *Qui tanti*, et glossa in Reg. *tanti* - *multi*. Haec proba est lectio, et interpretatio. Ioann. c. xi. v. 45. *Multi ergo ex iudaeis, qui venerant ad Mariam, et Martham, et vide-*

rant, quae fecit Iesus, crediderunt in eum.

Etsi autem pleraque exemplaria versionis antiquae, etiam in Euangelio Tridentino, et textus graecus Martham hoc loco non nominent, tamen ms. S. Mart., et vnus ms. graecus apud Sabatierum habent *Mariam, et Martham*, vti etiam legit Iuuenius. *Tanti* pro *multi*, aut *tot*, vt *quanti* pro *quot*, non abhorret a lingua latina, vt exemplis Plauti, Lucani, Valerii Flacci, Statii, Dracontii, et aliorum potest confirmari. Lingua hispana, et itala ex *tanti* pro *tot* sumpserunt *tantos, tanti*.

401. Reg. *honore*; et glossa *per, vel propter*. Alii *honorem*. Non male esset *taetae virtutis*.

N O T A E.

De laud. Domini in Append. 2. v. 14. *Tum vir sollicitus largo iubet ore cauari, - Post mortem fiunt quae membris hospita saxa.* Prudentius hymn. 10. Cath. v. 53. *Quidnam sibi saxa cauata, - Quid pulchra volunt monumenta?*

394. Infra v. 574. *Ille negat, tectisque foras se promere tentat.*

395. Libr. 3. v. 769. *Connexis manibus, pedibusque*. Imago Lazari resurgentis saepe occurrit in veteribus monumentis apud Aringhium Rom. Subterr. Consule in Ap-

pendice secunda carmen De laudibus Domini v. 21. seqq.

396. Prudentius Apoth. v. 742. *Procede sepulcro, - Lazare*. Victorinus Pictauiensis, *Procede sepulcro, - Lazare, clamat*. Hoc alterum fuit miraculum, quod Lazarus manibus, pedibusque deuinctis, ac fasciis inuolutus, prodierit tumulo.

402. Aduerte locutionem *procerum superbis pharisaeis*, vt *eximios vatam etc.*

Cuncta pharisaeis rerum miracula narrant.

Ergo ad concilium scribae, plebisque vocatur

405 Iam grauior numerus, qua vatum principis alte

Pulchra Caiphaeae collucent atria sedis.

Illic complacuit Christum prosternere letho:

Sed vitare dies paschae, ne plebe frequenti

Discordes populi raperent in bella furorem.

410 Ille Simonis erat tectis, quem lurida lepra

Virtute ipsius diffugerat. Ecce iacenti

Accedit mulier propius, frangensque alabastrum,

V A R. L E C T.

404. Omeisius pro *concilium* alicubi reperit *consilium*, quod stare etiam posse ait. Ott. *vocantur*. In hoc ms. Ott. desunt seqq. versus vsque ad v. 415.

405. Rom. mendose *natum* pro *vatum*.

411. Rom. *defugerat*. Reg. cum editis *diffugerat*. Rom., Reg. *ecce iacenti*, et glossa Reg. *iacenti* — *recumbenti*. Fabr. *ecce cubanti*. Plerique editi *en recubanti*. Reuschius suorum etiam codicum lectio-

nem *ecce iacenti* plane improbabat, sed immerito. *Iacere* de mensae accumbentibus apposite dicitur. Silius l. xi. v. 343. seqq. *Fallit te, mensas inter quod credis inermem Quid tanto in casu committum, iuxtaque iacentum — Torpebunt dextrae?*

412. Reg., Rom., Torn. *sanctumque alabaistro*. Editi plerique *frangensque alabastrum*.

N O T A E.

404. CAPVT XI. *Passio Domini nostri Iesu Christi*. Matth. cap. 26., Marc. c. 14., Luc. c. 22., Ioann. c. xi. *Conueniunt in vnum scribae, et pharisei, ut Iesum occidant. Et Magdalena vnguento pretioso ungit pedes Domini*. Nonnulli finem libri 4. ante hunc versum collocant, quod tolerari nequit, vt dixi n. 73. Prolegom.

405. *Grauior numerus*, nempe seniorum, et eorum, qui grauitate, et consilio pollere videbantur. *Vatum principis*, nimirum sacerdotum principis.

409. Matthaeus ait: *Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Populi raperent furorem* est figurata constructio: nam furor rapit populos, aut populi rapiuntur furore. Horatius Epod. 7. v. 13. *Furorne caecus*,

an rapit vis acrior. Badius Iuuenicum exponit: Ne populi traherent commotionem animorum ad arma.

411. Id ex Euangelio non constat. Vocatur quidem *Simon Leprosus*, sed non explicant Euangelistae, vnde hoc cognomen habuerit. Plerique veteres leprosum antea fuisse putant, sed a Christo sanatum. Alii nomen familiae esse censent, vt erant apud romanos Claudii etc.

412. *Alabastrum* dicebatur genus quoddam pyxidis vnguentariae pyro similis sine ansulis. Fieri haec vasa solebant ex onyche marmore, quod propterea alabastrites appellatur. Fortasse vero vasculum vnguentarium Mariae Magdalенаe vitreum erat, quod facilius frangi poterat. Verum etiam vasa ex alabastrite lapide non difficulter franguntur.

Quo

Quo pretiosa inerant late fragrantis oliui

Vnguenta, ab summo perfudit vertice Christum.

415 Discipuli increpitant, fantes, potuisse iuuari

De pretio vnguenti miserorum corpora egentum.

Has Dominus prohibet voces, factumque probauit:

Desinite obsequio iustam prohibere puellam.

Pauperibus semper dabitur succurrere tempus,

420 Sed me non semper tribuetur visere vobis.

Funeris ista mei multum laudanda ministrat

Officio, mundumque implebunt talia facta.

Tunc e discipulis vnus se subtrahit amens

Iudas, qui ad procures tali cum voce cucurrit:

425 Quod pretium sperare datur, si tradere vobis,

Quaesitumque diu possim monstrare magistrum?

V A R. L E C T.

413. Reg., Rom., Dauentr., et alii *fragrantis*: sed Reg. scribit *flagrantis*, atque ita hoc verbum scribitur in multis mss. antiquis. Poelm. cum aliis *fragrantia*.

414. Ald., Bas. *perfundit*: alii *perfudit*.

416. Reg., Ott. *corpus*: Ott. pro d. s. cum aliis *corpora*.

418. Mss. cum Aldo *iustam*, vt v. 421.

multum laudanda. Plerique editi *iusto*.

424. Mss. nostri cum Torn. *Iudas*, et *ad procures*. Editi plerique *Iudas*, qui *ad procures*. Legerem libenter *Iuda*, atque *ad procures*: nam poetae christiani, vt Prudentius, et Dracontius, *Iuda* in nominatio amant efferre.

N O T A E.

413. Matthaeus ait, *alabastrum vnguenti pretiosi*, Marcus, *alabastrum vnguenti nardi spicati pretiosi*, Ioannes, *libram vnguenti nardi pistici pretiosi*, et in Euangeluario Tridentino, *libram pistici vnguenti*, omisso *nardi*, et *pretiosi*. Iuuenecus *olium* nominat, quia pro vnguento *olium* accipi solet. Catullus carm. 6. v. 8. *Sertis, ac Syrio fragrans oliuo*. Propertius l. 3. el. 15. v. 31. *Leuis odorato ceruix manabit oliuo*.

415. *Miserorum corpora egentum* pro *miseris egentibus*, vt l. 2. v. 731. *germana corpora etc.*

418. *Puellam*: sic Arator de Samaritana l. 1. v. 942. *Quum putei super ora se-*

dens per vasa puellae — *Pocula quaerit aquae*, et ibid. v. 1113. de Maria Magdalena: *Quem prima puella — A tenebris remeare probat*. Vide not. ad v. 197. h. l.

422. *Funeris officium* de exequiis apte dicitur.

423. CAPVT XII. *Iudas pretium petit, vt Iesum tradat, qui coenans traditum iri se ab vno discipulorum praedicit*. Hinc corporis, et sanguinis sui sacramentum instituit, et a Petro ter se, antequam gallus cantet, negatum iri praedicit. Matth. c. 26. v. 14., Marc. c. 14. v. 10., Luc. c. 22. v. 3., Ioann. c. 18.

426. *Monstrare* pro deferre, indicare sumitur. Tacitus l. 4. Histor. cap. 1. *Pes-*

Illi continuo statuunt ter dena argenti
 Pondera : iis Iudas sceleri se subdidit alto .
 Iamque dies paschae primo processerat ortu ,
 430 Discipuli rogitant , vbi coenam sumere paschae
 Vellet ; at ille sibi quemdam sine nomine quaeri ,
 Vltima qui Domini caperet mandata , iubebat .

V A R. L E C T.

427. Ald. , Fabr. , Bas. , Poelm. pro d. s. , Westhem. in textu *Argenti ter dena illi mox pollicebantur* : quod lex metri reiicit . Emendarunt ergo aliqui *mox pollicitantur* . Mss. nostri cum Barthii cod. , aliisque Reuschii , cum editis Had. , Poelm. in textu , Westh. ad marg. versum spondaicum exhibent *Illi continuo statuunt ter dena argenti* : quae vera est scriptura , et textui graeco , ac Vulgatae respondens : sed quum structura huius versus a librariis non intelligeretur , licenter eum corruerunt . Beda De arte metrica cap. de coniunct. , et dissolut. syllab. legit etiam *ter dena argenti* . Verum in hoc ab eo dissentio , quod putat , id sonare *denari-genti* , vt quinto loco non spendaeus , sed dactylus saltem sono percipiatur . Lege notam n. 207. Dissert. nostrae De hymnis .

428. Mss. nostri *Pondera : bis Iudas* ,

quo pacto *b* vim consonantis habet . Vel lege *Pondera : iis* , scilicet ponderibus , siue triginta argenteis . Hoc etiam loco reponerem *Iuda* correpta postrema ob scditionis seq. Editi habent *Pondera : debinc Iudas* . In Aldo *Pondere* fortasse mendum est pro *pondera* .

430. Rom. , Poelm. in textu , Hadam. , Fabr. *Discipuli quaerunt , vbi coenam sumere paschae* . Sic Reg. , sed *rogitant* pro *quaerunt* . Ott. , Poelm. pro d. s. *Discipuli Christo quaerunt , vbi sumere pascha* . Ald. , Dauentr. , Bas. *Discipuli a Christo quaerunt , vbi sumere pascha* . In Ottob. fortasse abrasum est *a* , vel legendum etiam *Discipuli Christo quaesunt , vbi sumere pascha* : de quo verbo *quaesunt* vide lectionem variantem ad v. 284. libr. 1.

431. Ott. *Velit* , recte correctum per *vellet* .

N O T A E .

simi seruitiorum prodere ultro dites dominos : alii ab amicis monstrabantur .

428. *Pondera* genus pro specie . *Se subdidit sceleri* elegans metaphora : summisit , et obligauit se sceleri graui , quod alte ad praecordia vsque resedit .

429. Matthaeus : *Prima die azymorum* . Lucas : *Venit autem dies azymorum* . Missale Gothico - hispanum , siue Isidorianum fer. 5. in Coena Domini , codd. Vercellensis , et Veronensis *dies paschae* . Iuuen-cus id ita intelligit , vt a feriae quintae vespere primum diem paschae numeret . Alii alio modo . Vide infra v. 600.

431. Matthaeus : *Ite in ciuitatem ad quemdam , et dicite ei* . In Versione veteri ms. Clarom. *Ite in ciuitatem ad Dinan* ,

et dicite ei ; scilicet ex graeco *ὑπὸς τοῦ δέσποτα* . Quod perinde est , ac si quis hispanice dicat *a fulano* , aut apud alios *a N* , quod significat *nomen* , et ex libris antiquis petitum est . Antiquiores pronomen *ille* usurpabant , vt hispani *el tal* . Vide Mazochium ad l. 1. Samuel. c. 21. v. 2. Posset aliquis suspicari , a Christo nomen fuisse expressum , quod Euangelistae tacerint . Iuuen-cus aliud sentire videtur : et ex Marco , et Luca potius concluditur , eius hominis nomen a Christo fuisse omissum .

432. Ex Matthaeo : *Magister dicit : Tempus meum prope est ; apud te facio pascha cum discipulis meis* . Vel respicit Iuuen-cus verba Christi in ablutione pedum

Vespere mox primo bis sex re cubantibus vna

Discipulis, tali diuinat voce magister :

435 En vrget tempus, Christum quum tradere morti

E. vobis vnus scelerato corde volutat.

Continuo cuncti quaerunt, quis talibus ausis

Insano tantum cepisset corde venenum.

Ille dehinc : Epulis mecum nunc vescitur, inquit.

440 Sed soboles hominis quondam praescripta subibit

Supplicia ad tempus. Miserabilis ille per aeuum,

Qui iustum dedit: quanto felicior esset,

Si nunquam terris tetigisset limina vitae!

V A R. L E C T.

433. Reg. *Vespere sed primo*. Alii *Vespere mox primo*. In Rom. desideratur hic versus.

434. Ott. *Discipulis fatur voce diuina magister*. Sed vt constet versus, legendum *fatur diuina voce magister*. Alii *Discipulis tali diuinat voce magister*. Rom. non bene *diuina* pro *diuinat*.

435. Sabatierius *Exurget tempus*, pro d. s. *En vrget tempus*. Hanc secundam lectionem vbique inuenio. Rom. *prodere* pro *tradere*.

437. Rom. *ausus*, ad marg. pro d. s. *ausis*, quod vnice verum est.

442. Mss. nostri vnanimi consensu *Qui*

iustum dedit; quanto, et glossa in Reg. *dedit - tradidit*. Fortasse legendum *dedit: et quanto*, vel *dedit* est praesens verbi *dedo*. Editi habent *tradet* pro *dedit*. Sequor mss. codices, et *dedit* accipio in praesenti a *dedo*, *dedis*. Versio vetus in mss. Cantabr., et S. Germ. i., et S. Gat. pariter habet in praesenti: *Vae autem homini illi, per quem filius hominis traditur*. Vide var. lect. ad vers. 510. h. l.

443. Mss. nostri cum Dauentr. *Si nunquam terris tetigisset lumina vitae*: sic Ald., et Bas., sed *limina* pro *lumina*. Had., Fabr., Poelm. *Sic nunquam in terris tetigisset limina vitae*. Vide var. lect. ad

N O T A E.

apud Ioannem cap. 13. v. 34. etc. Ex quibus *mandatum* vocari solebant ritus, qui in Coena Domini, et ablutione pedum fiunt. Synodus Aquisgran. can. 20. *In Coena Domini pedes fratrum post mandatum abbas lauet, et osculetur*. Chilenus monachus in Vita S. Brigidae c. 2. *Proxima Coena fuit Domini, qua Sancta solebat - Mandatum Christi calido comple- re lauacro*. Hispanum idioma, latinitatis mediae retinentissimum, eodem vocabulo vtitur. Confer Ducangium verbo *Mandatum*. In ecclesia hispana antiquissimus fuit

hic vsus, vt episcopus pedes presbyterorum, et diaconorum in Coena Domini lauaret eo ritu, qui in Missali Isidoriano describitur. Hunc ipsum ritum illustrat Lesleus in notis.

436. Simile quid apud Ouidium l. 15. Met. v. 594. *En, ait, hic vnus, quem vos nisi pellitis vrbe, - Rex erit. Is qui sit, signo, non nomine dicam*.

438. *Venenum*, nocendi cupiditatem. Sic *auaritiae, inuidiae, fraudis, desidia- venenum*.

Et Iudas grauius tum conscia pectora pressus,
 445 Numquid, ait, Iudam talis suspicio tangit?
 Respondit Dominus: Te talia dicere cerno.
 Haec ubi dicta dedit, palmis sibi frangere panem,
 Diuisumque dehinc tradit, sanctumque precatus,
 Discipulos docuit, proprium sibi dedere corpus.

V A R. L E C T.

vers. 27. h. l. Praeferendum videtur hoc loco *limina vitae*, etiamsi alibi occurrat *lumina vitae*. Inspice notas Wopkensis, et Arntzenii ad Sedulium l. 3. v. 290.

444. Reg., Ott. *Et Iudas*. Rom. cum editis *At Iudas*. Reuschius *Et*, quia *et* pro *at* aduersatiuae vim habet, vt h. l. vers. 581. *Et Petrus iurans*.

445. Mss. nostri cum Aldo, Torn., et Bas. *suspicio*: alii editi *suspectio*. Paulinus poem. xi. epist. ad Ausonium secunda longa vocabulo *suspicio* vsus est: *Duceret in sanctum suspicio falsa parentem*. Simili modo producant Plautus, Martialis, Ausonius, neque a se inuentum poetam ullum latinum, qui eam syllabam corripuerit, affirmat Forcellinus. Qui ergo in Paulino, Ausonio, et Iuuenico legunt *suspectio*, falluntur, si existimant, id metro necessarium esse. Omeisius aduertit, has voces *suspicio*, et *suspectio* etiam apud Ciceronem Philipp. i. cap. 3. inter se permutari.

444. *Conscia*, sibi sceleris. Vide not. ad Dracont. l. i. v. 538. *Conscius asciuit socius*.

446. Matthaeus: *Ait illi: Tu dixisti*. Infra v. 594. *Vestris haec audio verbis*. *Cerno* est video, intelligo. Libr. 2. v. 205. *Nihil horum cernere possum*. Hic potest accipi pro *audio*.

447. *Palmis sibi frangere panem*, fortasse indicatur modus peculiaris frangendi panem, vt nonnulli exponunt verba Lucae cap. 24. v. 35. *Et quomodo cognouerunt eum in fractione panis*. De forma panis iudaici, buccellatim distincti, et ad

446. Reg. *Dominus: talia te dicere*. Ita videtur fuisse in Ott., sed bene emendatum *te talia*.

447. Rom. *Haec ubi dicta: capit palmis sibi frangere panem*. Alii *Haec ubi dicta dedit, palmis*. Mss. cum plerisque editis *frangere*: nonnulli editi *tangere*. Intelligitur autem *coepit frangere*. Omeisius *sibi* exponit illis discipulis, eis, vel *sibi*, vt plane obsignet sibi credentes, vel abundat *sibi*. Koenigius arbitratur, post hunc versum vnum, vel duos excidisse.

448. Reg., Ott. a sec. m., Rom. *sanctumque precatus*. Editi partim sic, partim *sancteque precatus*. Vbi est *sanctum*, aduerbii more id positum censeo. In Rom. *tradidit* error est pro *tradit*.

449. Mss. nostri *proprium sibi dedere corpus*. Videlicet *sibi*, eis, vt paulo ante vers. 447., vel *proprium sibi*. h. e., proprium suum. Editi alii *se dedere*, alii *se tradere*.

N O T A E.

fractionem apti, legendus est Robrius De pictore errante t. 2. Thesaur. Disputation. p. 868. Vide praeterea alios indicatos a Fabricio Bibliograph. Antiq. cap. 19. n. 6., necnon Baronium, et Aringhium.

448. Maldonatus ad h. l. Matthaei interpretationem Iuuenici contra haereticos vrget, et exponit *sanctumque precatus*, h. e., prece sanctificans.

449. Observat Ceillierius De script. ecclesiast., vbi agit de Iuuenico, veram doctrinam de sacramento eucharistiae eisdem verbis ab eo proponi, quibus Catholica Ecclesia eam profitetur.

450 Hinc calicem sumit Dominus, vinoque repletum
 Gratis sanctificat verbis, potumque ministrat,
 Edocuitque, suum se diuississe cruorem.

Atque ait: Hic sanguis populi delicta redemit:

Hoc potate meum. Nam veris credite dictis,

455 Post haec non vnquam vitis gustabo liquorem,

Donec regna Patris inelioris munere vitae

In noua me rursus concedant surgere vina.

Exin cantato sanctis concentibus hymno,

Montis Oliueti conscendunt culmina cuncti.

V A R. L E C T.

451. Poelm. pro d. s. *Magnis sanctificat verbis*, in textu cum plerisque *Gratis sanctificat verbis*. Ald., Bas. *Sanctificat gratis verbis*. Badius *Magnis* explicat *magnam efficaciam habentibus*.

453. Reg. *redemit*: ita etiam Ott. ex correctione, vbi prius videtur fuisse *redimet*. Rom. cum plerisque editis *remittet*, quod praefert Gallandius ex Matth. cap. 26. vers. 28. *Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. Refellit autem Gallandius Reuschium, quod is *redemit* verbis Euangelii aperte congruere affirmauerit. Magis quidem congruit *remittet*, sed minime alienum est *redemit*: quod editum est a Dauentr., et Poelm. pro d. s. Ceterum Reuschius exacte cum Euangelista conuenire totam hanc lectionem docuit *Hic sanguis populi delicta redemit*, — *Hunc potate meum*: de qua nunc dicam. Neque enim de verbo *redemit* sollicitus erat.

454. Reg., Ott. *Hoc potate meum*, Rom. cum editis *Hunc potate meum*, quam scripturam tuetur Reuschius. Poelmann. pro d. s. *Hoc potate merum*. Ve-

ram puto lectionem *Hoc potate meum*: nam in textu graeco apud Matthaeum, et Marcum id sic legitur, vt dici possit, *Hoc est sanguis meus*, et ita congruenter vertendum fuisse censet Iansenius c. 131. Concord. In versione Italica ex ms. Cantabr. apud Sabatierium similiter legitur, *Hoc est enim sanguis meus*. Multi theologi, quos refert, et sequitur Suarez tom. 18. De sacram. quaest. 78., disp. 58. art. 1. sect. 7. censent, verba consecrationis, *Hoc est corpus meum* reddere hunc sensum, *Hoc, quod sub his accidentibus continetur, est corpus meum*. Nec dissimili ratione explicant verba, *Hic est sanguis meus*, vel cum textu graeco *Hoc est sanguis meus*. Ald., Rom. *iam veris*: plerique *nam veris*, vel *nam verbis*; variant enim mss., et editi. Sed melius est *veris*.

455. Reg., Ott., Rom. *Posthaec*, vel *Post haec*, quod Aldus edidit. Alii *Postbac*.

456. Rom. *munera*: lege *munere*.

457. Ottob., Rom., Ald., Bas. *concedant*. Reg. cum aliis *concedent*.

458. Reg., et Ott. scribunt *ymno*.

N O T A E.

456. Matthaeus ait: *Vsque in diem illum etc.* Sic l. i. v. 522. *Vera loquor, Donec caeli, terraeque, marisque — Interitus veniat etc.* Hoc est, *nunquam*.

457. *Rursus surgere*, vt supra v. 322. *consurgere rursus*, et vers. 347. *Certe surgent in munera vitae*.

460 Talia tum Christus depromit pectore verba :

Omnes praesentis noctis vos tempore longe

Disperget misere , deserto principe , terror .

Sic etenim scriptum est : Pastoris casibus omnes

In diuersa fugam capient per rura bidentes .

465 Post vbi vita nouos caeli mihi reddet honores ,

Praeueniam , vestrosque choros genitalibus aruis

Grata Galilaeae volitans per rura docebo .

Respondit Petrus : Cuncti , si credere fas est ,

Quod tua labentes possunt praecepta negare ,

470 Sed mea non vnquam mutabit pectora casus .

Ille dehinc : Nox haec , quae lucida sidera terris

Inducet , lucemque premens nunc incubat vndis ,

V A R. L E C T.

460. Mss. cum plerisque editis *tum* .
Poelm. in textu cum nonnullis *dum* .

465. Poelm. pro d. s. , Ald. , Bas. *Hinc quum* . Mss. cum aliis editis *Post vbi* .

467. Reg. *vadens* . Ott. , Rom. cum editis *volitans* .

468. Pro *Respondit* , quod nostri omnes habent , Sabatierius edidit *Respondet* : sed pro d. s. notat *Respondit* . Mss. cum plerisque editis *cunctos si credere fas est* , — *Quod tua* . Rom. *Qui tua* . Ald. , Bas. *Cunctos (sic credere fas est) — Qui tua* . Torn. *Quod tua* . Apud Aldum hic potest esse sensus , *Cunctos , (sic credere fas est) qui tua labentes possint praecepta negare , mutabit casus , sed mea pectora nunquam mutabit* . Apud alios ita est distinguendum *Cunctos , (si credere fas est , quod tua labentes possunt praecepta nega-*

re) mutabit casus , sed mea pectora non mutabit . Alii alio modo interpungunt , sed nullo bono sensu . Ex Euangelio ita restituendum arbitror *Cuncti , si credere fas est , — Quod tua labentes possunt praecepta negare , — Sed mea non vnquam mutabit pectora casus* . Verba Matth. c. 26. vers. 33. sunt : *Essi omnes scandalizati fuerint in te , ego nunquam scandalizabor* .

469. Ald. *Qui* : alii *Quod* . Mss. *possunt* : ex editis alii *possint* , alii *possunt* .

470. Fabr. *non ullus* : alii *non vnquam* .

471. Rom. in textu *sidera* : quod quum bene sit , nescio , cur ad marg. tamquam diuersa lectio ascribatur *pectora* .

472. Rom. , Ald. , Bas. *Inducit* , quod amplectitur Reuschius : sequitur enim , vt ait , *incubat* . Alii *inducet* .

N O T A E.

463. *Casibus* , ruina , periculo , casibus aduersis . Petrus respondit : *Sed mea non vnquam mutabit pectora casus* .

466. *Genitalibus* , patriis . Hoc fere sensu Prudentius hymn. 10. Cathem. v. 167. *Genitali in sede sacrari* : et apud Am-

mianum libr. 27. c. 5. , al. xi. *Genitalis terra* .

472. Horatius l. 1. sat. 5. v. 9. *Iam nox inducere terris — Vmbas , et caelo diffundere signa parabat* . Virgilius l. 1. Aeneid. v. 93. *Ponto nox incubat atra* .

Audiet, vt trinis pavidus mendacia verbis
 Dices, et Christum, fortissime Petre, negabis,
 475 Et prius, alitibus resonent quam tecta domorum.
 At Petrus: Duram mortem mihi sumere malim,
 Vox oblita suum quam deneget ista magistrum.
 Has vires cordis perstant promittere cuncti.
 Nominis hebraei sunt Gethsemaneia rura.
 480 Illo progreditur vitae, lucisque repertor,
 Quem mox discipuli, Iuda fugiente, sequuntur.
 Atque illic reliquos iussit residere ministros.
 Ille sed assumpto longe procedere Petro,

V A R. L E C T.

473. Mss. *trinis*: editi partim *trinis*, partim *ternis*. Mallem equidem *trina pavidis*, vel *trina pavidus*.

475. Mss. cod. nostri, et editi plerique *alitibus*: Reuschius nescio cur mauult *altilibus*, quod Badius, et Schoettgenius referunt ad aues domesticas, inter quas galli, et gallinae. Prudentius hymn. 1. Cathem. vers. 1. *Ales diei nuncius etc.* Propertius libr. 1. eleg. 16. vers. 46. *Et matutinis obstrepit alitibus*. Iuuenius iterum vers. 584. *Ales prosequitur cantu etc.* Retinendum ergo *alitibus*.

476. Rom. *Et Petrus*: alii *At Petrus*.

477. Ott. *audita*, sed fortasse fuit prius *oblita*, quod reliqui praeferunt: nimirum vox obliuiscatur, et deneget suum magistrum. Non semel Iuuenius eundem accusatum verbo, et participio apposuit.

479. Reg. *sunt Geste mania rura*. Ott.

sunt Gessemaneia rura, sed fortasse prius scriptum fuit *Gessemaneida*. Rom. *Getsemaneida*. Editi plerique *Gethsemaneida*, quia, vt ait Omeisius, poetae frequenter patronymica loco possessiuorum formant. In Vulgata nomen vici huius in monte Oliueti est *Geth-semani*, vel *Gethsemani*. In Italae versionis mss. vel ita, vel *Getsamani*, vel *Gessamani*, vel *Gethsamani*. Legi ergo potest *Gethsemaneia*, vel cum Ott. *Getsemaneia*, vel *Gethsemanica*. Nam *Gethsemanida* generis feminei est.

480. Mss. nostri *vitae, lucisque repertor*; nonnulli editi sic, alii *lucis, vitaeque repertor*.

482. Ott. *resedere*: ex quo factum *residere*.

483. Reg. *Ipse*, quod fortasse a pr. m. fuit in Ott. Plerique *Ille*.

N O T A E.

473. *Audiet*: elegantissima metonymia, ait Reuschius, nisi malis hoc loquendi genus cum Aristotele, et Quintiliano vocare metaphoram. Similia sunt *conscia sidera*, et plura huius generis.

475. Prudentius hymn. 1. Cath. v. 13. *Vox ista, qua strepunt aues, - Stantes sub ipso culmine*. Virgilius l. 8. v. 456.

Et matutini volucrum sub culmine cantus.

476. *Sumere mortem*: vide lect. var. ad l. 2. v. 193.

479. CAPVT XIII. *Iesus secedit in villam Gethsemani, et in horto orat Patrem*, Matth. cap. 26. v. 36., Marc. c. 14. v. 42., Luc. c. 22. v. 40., Ioann. c. 18. v. 1.

Zebedeique simul natis, per deuia tendit.

- 485 Tunc angore graui maestus, sic voce profatur:
 Tristitiam voluens animus mihi pectora turbat
 Morte tenus; sed nunc vos segnem excludite somnum,
 Solicitamque simul vigilando ducite noctem.
 Haec ait, et paulum procedens, corpore terram
 490 Deprimit, et tali proiectus voce precatur:
 Si fas est, genitor, calicis me transeat huius
 Incumbens valido nobis violentia tractu.
 Sed tamen adueniat potius, quam nostra voluntas,
 Quae tibi decreta est tantis sententia rebus.
 495 Tunc ad discipulos repedit, sed somnus anhelis
 Prostratos terra membris dissoluerat omnes.
 Tunc ait ad Petrum: Non est mihi ponere virtus

V A R. L E C T.

484. Rom. Zebedeoque simul noctis per deuia tendit. Lege ex Euangelio Zebedeique simul natis, quod reliqui codices exprimunt.

485. Codex Barthii apud Omeisium sic ore profatur, prout Virgilius saepe loquitur.

486. Mss. nostri omnes *Tristitiam voluens*. Editi *Tristia nunc voluens*, quod multis melius videbitur; sed scripturam exemplarium mss. non facile mutauerim, vel si mutare libeat, rescribam *Tristia iam voluens*, quod magis accedit ad *tristitiam*.

489. Rom. *paululum*: corrige *paulum*. In Ott. ex *procidens* recte factum *procedens*.

490. Reg. *profatur*: melius alii *precatur*.

487. *Morte tenus*, vsque ad mortem. Consule comment. ad Prudent. hymn. 10. Perist. v. 43.

492. Mutatur numerus *me*, et mox *nobis*: de qua mutatione vide not. ad Dracont. Eleg., siue Satisf. v. 19., et v. 299.

491. Fabr. *calicis pertranseat*: reliqui *calicis me transeat*.

492. Rom. *tracta*: emenda *tractu*.

493. Reg. *mendose Tua sed iam veniat*. Ott. *Iam tua sed veniat*. Editi *Sed tua iam veniat*. In Rom. inuenio scripturam, quae magis probetur, *Sed tamen adueniat potius, quam nostra voluntas, - Quae tibi decreta est tantis sententia rebus*.

495. Poellmann. pro d. s., Torn., Ald., Bas. *anhelus*: mss. cum aliis editis *anbelis*.

496. Reg. *Prostratis*: alii *Prostratos*. Badius *terrae* aduerbialiter, sicut *humi*, vel in datiuo, vt Virgilius libr. 5. v. 48. *Condidimus terrae*. Plerique *terra*.

497. Reg., Rom. *non est mihi ponere virtus* cum glossa in Reg. *virtus - vobis*.

N O T A E.

493. *Adueniat*, eueniat, fiat.

495. CAPVT XIV. Iudas Iesum osculo tradit. Matth. c. 26. v. 40. etc., Marc. c. 14. v. 43., Luc. c. 22. v. 27., Ioann. c. 18. v. 9.

Vnam peruigilem tantis sub casibus horam?

Sed vigilate, precor, ne vos tentatio raptos

500 Horrida praecipitet saevae per lubrica mortis.

Spiritus iste viget, sed corpus debile labat.

Secessit rursus secreti montis in arcem,

Orabatque Patrem: Rerum mitissime rector,

Hunc quoniam calicem non est transire potestas,

505 Iam tua proveniat nostra de sorte voluntas.

Rursus discipulos somni sub pondere pressos

Inuenit, et rursus idem, genitore precato,

Alloquitur fesso nexos languore quietis:

Iam dormire licet, sociosque reuisere vestros.

510 Nam venit ecce, meum qui dedat ad omnia corpus,

V A R. L E C T.

Ott. cum editis *non est tibi ponere virtus*. Priori lectione aptius exprimitur sententia Euangelii Matth. cap. 26. vers. 40. *Sic non potuistis una hora vigilare mecum?* Ac notandum, pro *mecum* a Iuuenco poni *mibi* eadem significatione. In nonnullis versionibus antiquis legitur *potuisti*, sed in aliis etiam antiquis, et in Vulgata, necnon in textu graeco *potuistis*.

501. Rom. *sed labat debile corpus*. Reg., Ottob., Torn., Dauentr., Ald., Bas. *sed corpus debile labat*. Fabric., Hadam., Poelm. *sed corpus debile lapsat*, Westh. in textu *debile labat*, ad marginem *debile lapsat*. Metri regulam magis seruat *lapsat*, quam *labat*. Vide l. 2. vers. 437.

504. Reg., Ottob. *potestas*: Rom. cum editis *facultas*.

505. Mss. cum Torn. *proveniat*, Had., Poelm. in textu *praeueniat*, Ald., Bas.; Poelm. pro d. s. *perueniat*. Haec discrepantia inde provenit, quod in mss. codicibus *pro*, *prae*, et *per* in nexu litterarum non dissimili modo saepe scribuntur.

507. Reg., Ottobon., Dauentr. *rursus idem*. Rom. cum plerisque editis *isdem*, vel *iisdem*. Magis placet *idem*, nempe Christus, ut explicat glossa in Reg. Fabricius, ut puto, ex coniectura edidit *et rursus per idem*.

508. Ald. *fessos nexos*. In Reg. mendum *languore*.

510. Rom. *Iam venit*: alii *Nam venit*. Poelm. pro d. s. *ille*, in textu *ecce* cum reliquis. Rom., Reg., Ottob. a sec. m., Fabr. *dedat*. Ott. a pr. m. *dedit*. Plerique

N O T A E.

498. *Tantis sub casibus*: Virgilius l. 4. Aen. v. 560. *Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?*

500. *Lubricum* substantiui more multi idonei auctores dicunt apud Cellarium, et lexicographos.

505. *Proveniat*, succedat, fiat. Tacitus

l. 2. Hist. cap. 16. *Inani auxilio, etiamsi provenisset.*

507. Libr. 3. v. 85. pariter passivae, *Genitore precato*.

509. Coniungit, et explicat verba Matthaei: *Dormite iam, et requiescite. Surgite, eamus.*

Quae maculata meis imponet factio membris .
 Cum dicto Iudas , numero stipante cateruae ,
 Aduenit procerum iussu , populique ferocis .
 Pars strictis gladiis , pars fidens pondere clauae
 515 Signa sequebantur Iudae promissa furentis .
 Oscula nam pepigit sese contingere Christi .
 Quo facile ignotum caperet miserabile vulgus .
 Ille vbi dissimulans blanda cum voce salutat ,
 Attigit et labiis iusti venerabilis ora ,
 520 Continuo Christus : Totum complere licebit ,
 Huc venisse tuo quaecumque est causa paratu .

VAR. LECT.

editi *tradet* . Fortasse ex mss. rescribendum est *qui dedit* , vel *dedit* in praesenti a *dedo* . Bene etiam est *dedat* eadem significatione , ac *dedet* . Confer var. lect. ad vers. 442. h. l.

511. Ott. , et a pr. m. Reg. *imponit* . Reg. a sec. m. , Rom. cum editis *imponet* .

512. Ald. *Hoc dicto* , Bas. *Quo dicto* . Mss. cum aliis editis *Cum dicto* , quam scripturam probam esse ostendi ad l. 2. v. 597. *Cum dicto etc.* , vti etiam Aldus legit eo loco . In Rom. *misero* pro *numero* mendum est , ac fortasse etiam *caterua* in Torn. pro *cateruae* .

513. Ald. , Bas. *Aduenit* , et *procerum* . Superflua est coniunctio *et* .

515. Reg. *sequebatur* : alii *sequebantur* .

516. Mss. *Oscula nam pepigit sese contingere Christi* . Consentiant editi , sed Po-

elmann. pro d. s. affert *Dulcia nam Christi tacturum se oscula pactus* . Reuschius exponit *pepigit* , puta conditionem , vt *pacem* , *societatem pangere* . *Oscula* pro ore . Addit , binas has voces male intellectas ansam mutandi dedisse . Verum in diuersa scriptura Poelmanni eadem interpretatio locum habet .

518. Mss. , ac multi editi *Ille vbi dissimulans blanda cum voce salutat* . Ald. , Bas. , Poelm. pro d. s. *Hic vbi dixisset simulata voce salutem* , repugnante Reuschio .

519. Reg. , et a pr. m. Ott. *venerabilis* . Ott. a sec. m. , Rom. cum editis *miserabilis* , nempe Iudas *miserabilis* , vt ante vers. 517. *Quo facile ignotum caperet miserabile vulgus* , et de ipso Iuda vers. 441. *Miserabilis ille per aeuum* . Nihilominus malo *iusti venerabilis* .

NOTAE.

511. Infra v. 545. *Quaeis mortem insonati possent imponere Christo* .

512. *Numero cateruae* , multitudine .

514. Pignorius De seruis pag. 120. seq. inter seruos militares recenset caculas , calones , clauatores , galearios , qui fustibus , clauisque ligneis solerent armari ad custodiam dominorum , quod hoc quoque versu Iuueni confirmat .

516. *Oscula contingere* , ora contingere . Paulo post v. 519. *Attigit et labiis iusti venerabilis ora* .

520. *Totum* valet omnia . Exempla plurima dabit Wopkensius ad Sedulium l. 3. v. 113. *Qui totum praestare potes* .

521. *Causa venisse* , h. e. , causa veniendi : *paratu* , apparatu , vt alibi .

Iniecere manum turbae, Christumqueprehendunt.

Tunc e discipulis vnus fulgente machaera

Occurrit vatis famulo sublatus in iram,

525 Tempore et excussam rapuit vi vulneris aurem.

Olli Christus ait; Gladium tu ponito, noster:

Nam quicumque ferox confidet vindice ferro,

Hunc iusti similis ferri vindicta manebit.

An ego non possim caelestia castra vocare,

530 Et Patris innumeras in proelia ducere turmas?

Sed scriptura meis complenda est debita rebus.

Vos autem stricto qui me comprehendere ferro,

V A R. L E C T.

523. Reg. scribit *macera*: Rom., Ott. *machera*.

524. Ald., Bas. *famulo*, et *sublatus*. Mss. cum aliis editis *famulo sublatus*, quod meliori sensu procedit.

525. Mss. cum multis editis *et excussam*: Poelmann. in textu cum aliis *et excisam*, pro d. s. *ei caesam*.

527. Mss. *confidet*: sic multi editi, alii *confidit*. In versionibus antiquis similis varietas reperitur. Rom. ad marg. *iudice* pro *vindice*.

528. Rom. ad marg. *Nunc* pro *Hunc*. Retine *Hunc*.

529. Reg. *possem*, Ott., Fabr. *possim*, Rom. *possum*, quod editi plerique praeferunt.

523. CAPVT XV. *Petrus auriculam seruo abscindit*. Matth. cap. 26. v. 51. etc., Marc. c. 14. vers. 47., Luc. c. 22. v. 49., Ioann. c. 18. v. 10. Libr. 1. v. 247. simili modo: *Atque animam matris ferro fulgente machaera*.

524. *Vatis*, sacerdotis. Badius ait, *vatem* Caipham vocari propter vaticinium: *Expedit, vt vnus homo moriatur pro populo*. *Sublatus in iram* pulchre dictum.

525. *Tempore*: quia auriculam vnā abstulit. Aliquando etiam *tempus* in sin-

531. Poelm. pro d. s. *dedita*, in textu cum aliis *debita*. Reuschius non incongruam vocem dicit esse *dedita*, sed legendum *debita* ex Matthaeo, *Quia sic oportet fieri*.

532. Ald., Bas., Torn., Fabr., Poelm. pro d. s. sic legunt, et interpungunt *Vos autem stricto quid me comprehendere ferro*, — *Fustibus, et gladiis concurritis? En ego vobis* — *Occurram*, vel *Occurro*. Mss. cum aliis editis *Vos autem stricto qui me comprehendere ferro*, — *Fustibus, et gladiis concurritis, en ego vobis* — *Occurram*, vel *Occurri*. Rom. *Vos autem qui me stricto etc.* Prior lectio planior, et clarior est: sed altera verior videtur.

526. *Noster* cum emphasi ponitur. Terentius Adelph. 5. 8. *Bonus est, noster est*.

527. *Confidit vindice ferro*. Koenigius probat, latine dictum *confidit* cum ablatiuo, *ferrum* pro gladio, et *vindex* adiectiue recte poni.

529. Badius notat, licenter corripi *an*, quae produci debet. Vide var. lect. v. 517. l. 2. *Caelestia castra*: sic angeli in sacra pagina vocantur. Legesis not. ad Dracont. l. 2. v. 475.

Fustibus, et gladiis concurritis, en ego vobis
 Occurri, templi media qui semper in arce
 535 Vobiscum residens docui, nec talia quisquam
 In solum tantis circum latrantibus ausus.
 Discipuli passim Christo fugere relicto.

Iamque Caiphaea steterat Saluator in aula:
 Conuenere omnes scribae, procuresque vocati.
 540 At Petrus longe seruans vestigia solus,
 Occulte maestus sedit cum plebe ministra,
 Extremum opperiens tanto sub turbine finem.
 Ecce sacerdotes falsos conquirere testes
 Incumbunt, fictasque volunt contexere causas,

V A R. L E C T.

534. Fabr. *Occurro*, Reg., et ex correctione Ott. *Occurri*. Rom., Ott. a pr. m. cum plerisque editis *Occurram*.

536. Ald., et plerique editi *Insonuit*. Poelm. pro d. s., Torn. *In solum*, quod a Reuschio etiam editum, dissentiente Gallandio, qui id sine auctoritate codicum factum putat. Nostri quidem codices ita omnes legunt, et in Reg. glossa est *in solum - contra me, quum essem solus*. Rom., et Ott. a pr. m. *latrantibus*, quod correctum est per *latratibus*, ut plerique legunt. Verum mihi multo magis arridet *latrantibus*, nimirum *tot circum latrantibus*, quod placebat etiam Koenigio, qui ex epist. 136. Augustini excitat, *Circumlatrantes haeretici*. Melius tamen est *circum* aduerbii more accipere. Non

dissimulandum tamen, *latratus* occurrere h. l. vers. 14. *Tanti* pro *tot* multi scriptores latini dixerunt, dixit etiam Iuuenecus hoc l. vers. 400. Multi editi habent *audax*, sed mss. cum aliis editis exhibent *ausus*, quod in nostra lectione omnino retinendum est.

538. Rom., Ott., Reg. supra *Caiphea*, vel *Cayphea*. Reg. in textu *Caipha*. Editi *Caiphaea*. Rom., Ott. cum nonnullis editis *astiterat*. Reg. cum aliis editis *steterat*.

539. Westhem. *Quum venere*, ad marg. *Conuenere*. Reuschius praefert *Quum venere*, quia putat, id sensum exigere. Mihi aliud visum.

540. Nonnulli editi parum commode distinguunt *vestigia*, *solus* - *Occulte maestus sedit etc.*

538. CAPVT XVI. *In domo Caiphae condemnatur, blasphematur, caeditur*. Matth. cap. 26. vers. 57. etc., Marc. cap. 14. v. 50. etc., Luc. c. 22. v. 54., Ioann. c. 18. vers. 24.

540. Virgilius l. 2. Aen. v. 711. *Et longe seruet vestigia coniux*.

541. *Ministra* adiectiue; vide not. ad Dracont. l. 3. v. 642.

542. *Turbine*: Ouidius l. 7. Met. v. 614. *Attonitus tanto miserarum turbine rerum*. Frequens est vsus huius nominis in hac translata significatione.

544. *Incumbunt* cum infinitiuo. Virgilius l. 4. Georg. v. 249. *Incumbent generis lapsi sarcire ruinas*. *Contexere*, confingere. Cicero pro Deiotaro c. 6. *Quam festiue crimen contexitur!*

545 Queis mortem insonti possent imponere Christo .

Sed nullus tanto visus satis esse furori .

Vltima prosiliunt testes , qui dicere Christum

Audissent , templum quod solus vertere posset ,

Et versum trinis iterum instaurare diebus .

550 Ipse sacerdotum princeps vrgere tacentem

Insistit feruens furiis , ac talia fatur :

Cur nihil ad tantas nunc respondere querelas

Conuictus veris procerum sub testibus audes ?

Adiurabo tamen summi per regna Tonantis ,

555 Vt fateare palam , si fas te credere Christum .

Ille dehinc tali compellat voce superbum :

Isthaec sola tibi procedunt pectore verba

V A R. L E C T.

546. Ott. *nullo* , a m. sec. recte *nullus* .
Reg. *visus super esse* , quod ita fortasse a
pr. m. fuit in Ott. Alii *visus satis esse* .

547. Reg. , Ott. , Torn. , Ald. *Vltima
prosiliunt* . Rom. mendose *Vltimi prosi-
liunt* . Bas. *Vltimo prosiliunt* , quod susti-
neri posset , correpta vltima , vt in *po-
stremo* . Fabr. , Hadam. , Poelm. , et alii ,
vt huic difficultati occurrant , legunt *Tan-
dem prosiliunt* . Sed deserenda non est
scriptura codicum veterum *Vltima prosi-
liunt* , vbi ponitur *Vltima* aduerbii more ,
vt in re simili dictum ad vers. 190. h. l.
In Reg. glossa *vltima* - *aduerbium* , *postre-
mo* . Reuschius etiam hunc graecismum
recipit , sed simul notat , *vltimo* , et *vlti-*

me itidem recte dici . Aduerbia enim in
o , et *e* antiquiores breui mora interdum
efferebant . Reg. , Ott. *dicere Iesum* . Rom.
cum editis *dicere Christum* .

548. Ottob. a pr. m. , Westh. in textu
possit : communis scriptura *posset* .

549. Ald. , Bas. , Westh. in textu , Rom.
a sec. m. *ternis* . Plerique mss. , et editi
trinis .

555. Rom. *Edicasque palam* : melius
Vt fateare palam . Ott. a sec. m. cum edi-
tis *si fas te credere Christum* . Reg. *si fas
est te credere Christum* , repugnante me-
tro , quod etiam a pr. m. fuit in Ott. , vt
videtur . Rom. *si fas est credere Christum* .

557. Rom. , Reg. , Ald. , Torn. *Ista haec* .

N O T A E .

545. Confer v. 511. h. l.

551. *Insisto* pro *persto* , *persisto* cum
infinitiuo frequens est .

553. *Veris sub testibus* : explicat Reu-
schius ; quia Christus eos falsitatis non ar-
guebat , rogatur , num tacendo verum il-
lorum testimonium esse fateatur .

554. Matthaeus ait : *Adiuro te per deum*

uiuum . Iurare autem per caelum iura-
mentum verum est . Sic Iuencus libr. 1.
v. 574. *Nec fas est homini caelum iura-
re per altum* , - *Quod sedes Domini est* .

555. *Si fas* , h. e. , an fas , more grae-
corum , vt l. 2. v. 412. *Si credunt* pro *an
credunt* , vt multi legunt .

- Vera : tamen veniet vobis visenda per auras
 Maiestas prolis hominis , quum dextera sanctae
 560 Virtuti assidet sub nubibus ignicoloris .
 Talibus auditis , scindit de pectore vestem ,
 Insultat furiis , et caeco corde sacerdos ,
 Atque ait : Audistis pugnantis foeda profani
 Verba deo : polluta malis consurgat in iras
 565 Religio , et vestram cuncti iam pandite mentem .
 Conclamant omnes , mortique addicere certant .

V A R. L E C T.

Ott. , et alii *Isthaec* . Mss. , et editi sic distinguunt *Isthaec sola tibi procedunt pectore verba* . - *Vera tamen etc.* Sed interpungendum censeo cum Reuschio *Isthaec sola tibi procedunt pectore verba - Vera : tamen veniet etc.* ; vel cum cod. Reg. *Vera tuo : veniet etc.* Sed *Vera : tamen veniet* magis Euangelii verbis consentaneum est . Matth. cap. 26. vers. 64. *Dicit illi Iesus : Tu dixisti : verumtamen dico vobis etc.* In nonnullis autem veteribus versionibus legitur , *Tu dixisti : amen dico vobis* . Verba Saluatoris , *Tu dixisti* continent responsionem , qua concedit , verum esse id , quod Pontifex interrogabat , nimirum se esse Christum filium dei : adeoque adiectivum *vera* coniungendum est cum *verba* , praesertim quia vocabulum *sola* indicat , solum id vere a Pontifice dictum fuisse .

558. Reg. , et , vt videtur , Ott. a pr. m. *Vera tuo veniet vobis* . Rom. , Ottob. a sec. m. cum editis *Vera tamen veniet vobis* .

559. Reg. , Ottob. , Torn. , Rom. *Maiestas prolis hominis quum dextera sanctae*

N O T A E.

560. Confer v. 155. h. l.
 563. *Pugnantis deo* : h. e. , repugnantis , aduersantis . Poeticum est hoc sensu *pugnare* cum datiuo , sed a multis usurpatum , Catullo , Virgilio , Ouidio , Statio ,

- *Virtuti assidet sub nubibus ignicoloris* . In Rom. *proles* pro *prolis* . Poelm. pro d. s. *Maiestas prolis hominis dum dextera sanctae - Virtutis sidet sub nubibus ignicoloris* . Poelm. in textu , Fabr. , Hadam. *Maiestas , proles hominis virtutis ad altae - Quum sedeat dextram per nubes ignicolores* . Sic Ald. , Dauentr. , Reusch. , Bas. , sed *hominis proles* pro *proles hominis* . Scriptura mss. exemplarium retinenda est , in qua *assidet* est futurum ab *asido* , *assidis* , et *ignicoloris* est ab *ignicolorus* , quo vocabulo vsus est Iuuenus h. l. vers. 155. *Dextera* non est substantiue , sed adiectiue accipiendum , scilicet quum *maiestas prolis hominis dextera assidet sanctae virtuti* : sic enim reddit verba : *Sedentem a dextris virtutis dei* .

563. Reg. , et a pr. m. Rom. *auditis* : ceteri *audistis* , quod magis accedit ad sententiam Euangelii , etiam in antiquis versionibus .

564. Reg. , Rom. , Ald. *polluta magis* : alii cum Ott. *polluta malis* .

565. Rom. *victi* : emenda *cuncti* .

Silio : adeoque eleganter sic adhibetur .

564. Libr. 2. v. 697. *Polluta malis generatio quaerit* . Hoc l. 4. v. 615. *Plebs incensa malo* : lib. 1. v. 535. *Nequis consurgere in iras - Audeat* .

Tum sanctam Christi faciem sputa improba complent,
Et palmae malis, colaphique in vertice crebri
Insultant, verbisque omnes illudere certant.

570 Christe, prophetabis, cuius tibi palma sonarit.

At Petrum mulier tristem quod viderat intus,
Tunc etiam, iuuenis, fueras comes additus, inquit,
Isti, quem ludens procerum sententia damnat?
Ille negat, tectisque foras se promere tentat.

575 Ecce sed egressum primo sub limine cernens

Altera consimili prodebat voce ministris.

Rursus ait, iurans illum se nosse negabat.

V A R. L E C T.

568. Mss. *Et palmae malis*. Editi *Et palmae in malis*.

570. Mss. nostri *cuius tibi palma sonarit*. Alii editi *cuius te palma cecidit*, quod ait Reuschius sapere glossam; qui scripturam nostram confirmat ex Ouidio Heroid. ep. 10. vers. 15. *Protinus adductis sonuerunt pectora palmis*. Frequentius sono habet sonui, sed habet etiam sonauit.

571. Mss. nostri *Ad Petrum*. Editi *At Petrum*. Rom. *viderit*: alii *viderat*.

572. Rom., Reg., et a pr. m. Ott. *Tunc etiam Iuuenis*, quod intelligo sine interro-

gatione, vt in Euangelio: *Et tu cum Iesu Galilaeo eras*. Ott. a sec. m. cum editis *Tunc etiam etc.* cum interrogationis nota.

573. In Helmst. *laudens*, ex quo Reuschius suspicatur *gaudens*. Siue hoc, siue *ludens* opponitur Petro *tristi*.

576. Rom. *Altera tum simili*: alii *Altera consimili*.

577. Mss. *Rursus ait, iurans*. Sic plures editi: nonnulli *Rursus periurans* cum Torn., Poelm. pro d. s. Mss. nostri *negabat*: editi alii sic, alii *negauit*.

N O T A E.

568. Colaphi infliguntur manu in pignum compressa, alapae manu expansa, et in maxillam incussa. Vtrumque Iuuenicus explicat, vti Sedulius l. 5. v. 96. *Non denique passim - Vel colaphis pulsare caput, vel caedere palmis, - Aut spueret in faciem plebs execranda quieuit*.

570. *Prophetabis*: de hoc verbo dixi in comment. ad Prudent. hymn. 13. Perist. vers. 101.

571. CAPVT XVII. *Petrus ter Christum abnegat*. Matth. c. 26. v. 69., Marc. c. 14. v. 66., Luc. c. 22. v. 55., Ioann. c. 18. v. 25. Iuuenicus probabilem rationem affert, cur ancilla cognouerit, Petrum discipulum Iesu esse, *Tristem quod*

viderat, Matthaeus ait: *Petrus vero sedebat foris in atrio*, videlicet extra locum, in quo Christus interrogabatur, sed in atrio, adeoque intra palatium, quod ait Iuuenicus, *Tristem quod viderat intus*. Supra v. 541. *Occulte maestus sedit cum plebe ministra*.

574. Supra v. 394. *Tuque ipse foras te prome sepulcro*.

575. Marcus post primam negationem ait: *Et exiit foras ante atrium, et gallus cantauit*. Iuuenicus exponit *primo sub limine*. Recesserat ergo ab atrio Petrus, et in vestibulo domus iterum interrogatur. Matthaeus ita narrat; *Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla etc.*

Tum percunctantum multi accessere sequentes,
 Eque sono vocis sese cognoscere dicunt,
 580 Cuncta galilaeam streperent quod verba loquelam.
 Et Petrus iurans deuotis omnia verbis
 Nescire affirmat, quisquis foret ille, negando.
 Hanc vocem, plausum quatiens sub culmine tecti,
 Ales prosequitur cantu, mentemque Simonis
 585 Circumstant tristem vera praesagia Christi;
 Egressumque dehinc ploratus habebat amarus.

V A R. L E C T.

578. Rom. *Tum percunctantum*, Reg., Ald. *Tum percontantum*, Ott. *Tum percunctantum*. Plerique editi *Tunc percunctantum*, vel *percontatum*, quod supinum vult Omeisius contra Badium, qui passivae accipiebat. Rom., Ald., Bas. *frequentes*. Alii mss., et editi *sequentes*.

579. Fabr. *Deque sono*: Rom. *Atqui sono*, ex quo coniicio *Atque sono*. Plerique mss., et editi *Eque sono*.

585. Rom. *Circumstant verba tristem praesagia Christi*. Reg. a sec. m. *Circumstant tristem vera praesagia*, sed fortasse fuit *verbis* pro *vera*. Ott. *tristem muneri praesagia*, diuersa scriptura, vel correctio ibidem apponitur *verbis* pro *muneri*, quod certe ineptum est. Editi *Circum-*

stant tristem verbis praesagia Christi. Malo *tristem vera praesagia*, producta ultima in *vera* tum ratione caesurae, tum ob duas consonantes dictionis sequentis. Vel *veri* pro *vera*.

586. Editi plerique *Egressusque dehinc ploratus fudit amarus*. Rom., Ottobon., Reg. a pr. m., Torn. *Egressusque dehinc ploratus habebat amarus*. Vera quidem ratio prosodiae vetat, corripi ultimam in *ploratus* numeri pluralis, sed apud poetas sequioris aevi nonnulla exempla similia occurrunt. Posset igitur haec scriptura sustineri. Nihilominus praefero correctionem codicis Reg. veteri manu factam *Egressumque dehinc ploratus habebat amarus*, cum glossa *Egressumque — Petrum*.

N O T A E.

581. *Deuotis verbis*: Matthaeus ait: *Coepit detestari, et iurare*. Marcus: *Ille autem coepit anathematizare, et iurare*. Versio Itala Matthaei: *Tunc coepit deuotare se, et iurare, quod non nosset hominem*. Idem verbum *deuotare se* legitur in Versione veteri Marci. Inde Iuuenecus sumpsit, *iurans deuotis omnia verbis*; Petrus enim se diris deuouebat, atque omnia mala sibi precabatur, si verum non erat, quod asserebat. Proprie *deuotus* est diris, et imprecationibus impetitus: quo sensu passim occurrit hoc verbum apud antiquos. Catullus carm. 63. de nuptiis Pel.,

et Thet. v. 135. *Immemor, ab deuota domum periuria portas*. Apud Iuuenecum *deuotis verbis* videtur positum pro *verbis*, quibus Petrus se deuouit.

583. De plausu auium vide not. ad Dracont. l. i. v. 257. Supra v. 475. etiam collocatur gallus in tectis domorum. Consule cl. Franciscum Cancellierium in erudito, elegantique opere *De secretariis Basilicae Vaticanae* l. 2. c. 14., vbi disputat, Cur veteres christiani turribus campanariis gallos imponent. Montfauconius in *Bibliotheca Biblioth.* Mss. coh. 196. inter codices mss. Bibliothecae Vaticanae re-

Sidera

Sidera iam luci concedunt, et rapidus sol
 Progreditur, radiis terras trepidantibus implens.
 Iamque e concilio Christum post terga reuinctum
 590 Praesidis ad gremium magno clamore trahebant.
 Interea celsum Dominus stans ante tribunal
 Talia Pilati verbis excepit Iesus:
 Tu rex iudaeae gentis, quod dicitur, astas?
 Respondit Christus: Vestris haec audio verbis.

V A R. L E C T.

587. Mss. nostri *iam luci*, sed in Reg. fortasse fuit *lucis*. Ex editis alii *iam luci*, alii *iam caeli*, ex quo aliquis coniecere poterit *iam caelo*. Sed bene est *iam luci concedunt*, quod verbum ponitur pro *cedunt*. Sabatierus *lucis* minus bene.

588. Mss., Ald., Bas. *trepidantibus*. Torn., Dauentr., Reusch., Poelmann., et alii *crepitantibus*. Praestat legere *trepidantibus*, videlicet *tremulis*. Nonnulli malunt *vibrantibus*. Barthius l. 8. Aduers. c. 1. tuetur *crepitantibus*. Etsi enim, inquit, nemo vnquam crepitantem solem audiuerit, quia tamen praecellentissimus ignis est, poeta hoc iure suo illi tribuit, quod flammae florescentis proprium est.

591. Rom. *celsus*: melius *celsum*. Reg. *stetit*: alii *stans*. Verum si versu seq. legas *Talibus exceptum etc.*, hoc loco repone debebis *stetit* pro *stans*. Sabatierius edidit *dominum stantem*.

N O T A E.

censet opus inscriptum: *Quare gallus solet poni super domum Domini, i. e., S. Ecclesiam*.

587. CAPVT XVIII. *Iesus ad Pilatum vinctus ducitur, coram illo accusatur, ab eo interrogatur, an esset rex iudaeorum. Item Pilato dicente iudaeis, solere eos tunc temporis vnum ex condemnatis donare vitam, vtrum absolui, Iesumne, an Barabbam vellent, conclamant Barabbam, et Crucifigatur Christus*. Matth. c. 27. v. 1. etc., Marc. c. 15. v. 1., Luc. c. 23. vers. 1., Ioann. c. 18. v. 28.

592. Reg., Poelm. in textu, Fabr., Hadam. *Talibus exceptum Pilatus vocibus vrsit*. Sic Torn., sed *orsit*, quod mendum videtur pro *ursit*, vti in Sabatierio *arsit*. Hunc versum planum esse confirmat Reuschius, si *exceptum* capiamus pro *auditum*. Atque ita crebrior Christi, vel Iesu denominatio deuitatur. Rom., Ottob., Ald., Bas. *Talia Pilati verbis excepit Iesus*. Dauentr. vtramque lectionem coniungit *stans ante tribunal, — Talibus exceptum Pilatus vocibus vrsit, — Talia Pilati verbis excepit Iesus. — Tu rex etc.* Ita etiam Badius. Codices Reuschii nostris concinunt. Sensus est: Iesus audiuit talia ex verbis Pilati.

593. Mss. nostri, Ald., Bas., Poelm. pro d. s. *quod dicitur*. Torn. ita, et distinguit *gentis (quod dicitur) astas?* In Reg. glossa *quod — dictum*. Alii editi *qui dicitur*.

594. Reg., Ott. *Respondit Iesus, quod*

589. Virgilius l. 2. Aen. v. 57. *Ecce manus iuuenem interea post terga reuinctum*.

590. *Ad gremium*, ad tribunal, ad Pilatum sedentem. Badius ait: ad medium complexum, vel plenam potestatem.

593. *Astas*, stas: quod verbum iudiciale est. Horatius l. 1. sat. 9. v. 38. *Inteream si — Aut valeo stare, aut noui ciuilia iura*. Potest etiam *astas* simpliciter accipi pro *es*, vt *extas* apud Dracontium non semel, vt ex Indice apparet.

594. *Vestris* pro *tuis*. Vide not. ad v. 492. h. l.

- 595 Exin terribilis iusti accusatio surgens
 Infremit, et sanctum scelerum facundia pressat.
 Respondere nihil trucibus dignatur Iesus.
 Pilatus quaerit, quae sit tum causa tacendi.
 Ille magis perstans miranda silentia seruat.
 600 Solemni sed forte die concedere leges
 Vnum damnati capitis de more iubebant.
 Et fuit in vinclis famoso nomine latro,
 Quem Christo infensus populus dimittere vitae
 Ardebat: trucibus somno sed territa visis
 605 Pilati coniux, iusti discedere poena
 Mandatis, precibusque virum suspensa rogabat.
 Tum iudex iterum procerum disquirere mentem
 Tentat, et instanti cuperent quem soluere poena,
 Plebis ad arbitrium mittit de lege requiri.
 610 Sed procures populum fusa ambitione rogabant,

V A R. L E C T.

Iuuenicum non redolet: nam is trisyllabum nomen *Iesus* saepe alias effert.

596. Mss. nostri *scelerata facundia*. Torn. *scelerosa facundia*. Editi plerique *mendax facundia*, quod metri legibus congruit. *Scelerata*, aut *scelerosa facundia* non facile ad prosodiae regulas sustineri poterit. Sed quum ea lectio auctoritate codicum innitatur, libet inde colligere *et sanctum scelerum facundia pressat*, nimirum *scelerum* pro *sceleratorum*. Vi-

de var. lect. ad vers. 644. h. l., et not. ad Dracont. l. 2. vers. 421. *Inter tot scelerum turbas pius vnus, et insons*. In Rom. mendum est *perstat* pro *pressat*.

598. Fabr. *quaerit, quatenam sit causa*. Rom. corrupte *Pilatus quae tum sit causa tacendi*. Ald. *quaerit quae tum sit*.

601. Fortasse *Vnum damnatum capitis*.

603. Reg. *infessus*: lege *infensus*.

610. Reg., Ott., Torn. *Sed procures*. Rom., et plerique editi *At procures*.

N O T A E.

600. Matthaeus: *Per diem autem solemnem etc.* Multi hinc colligunt, Christum ipso die paschatis iudaeorum crucifixum fuisse: quorum sententiae fauet Iuuenicus, vt dixi ad v. 429. h. l. Alii a vespere feriae sextae, siue eius diei, quo Saluator mortem subiit, initium paschae ducunt. Confer hac de re Dissertationem Calmeti.

602. *Famoso nomine*, infami. Matthaeus: *Habebant autem tunc vinctum insignem etc.* *Famosus latro, famosus praedo* satis obuium est.

609. *Nomine legis* consuetudo intelligitur, vt v. 600., 611., 625.

610. *Fusa ambitione*, effuso studio captandi suffragia pro Barabba, et contra Christum.

Latronem legi peterent, Christumque necarent.

At postquam procerum incendit sententia vulgus,

Latronisque petit potius sibi cedere vitam,

Consuluit praeses populum, quid vellet Iesu.

615 Plebs incensa malo, saeuos miscere tumultus,

Et crucis ad poenas iterumque, iterumque petebat,

Qui regis nomen cuperet, qui Caesaris hostem

Confessus, sese proprio damnauerit ore.

Denique vi victus, detestatusque cruentum

620 Officium, increpitat, se libera sanguinis huius

Corda tenere sibi, coramque a crimine palmas

Abluit, vt genti tantum macula illa maneret.

V A R. L E C T.

611. Reg. *negarent*, quod videtur fuisse in Ott., ex quo factum *necarent* cum Rom., et editis. Fauet textus Euangelii: *Iesum vero perderent*. Aliam lectionem *negarent* tueri possumus ex Act. Apost. cap. 3. vers. 13. 14. *Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis, et negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti. Vos autem sanctum, et iustum negastis, et petistis, virum homicidam donari vobis.*

613. Rom. *Latronis potiusque petit sibi*. Planus alii *Latronisque petit potius sibi*.

614. Rom. *Iesum*: alii *Iesu*.

616. Reg., Ottob., Rom. *iterum, iterumque*. Sed vix est dubium, quin legendum sit cum editis *iterumque, iterumque*, quod metri lex postulat, et ex Virgilio Iuuenicus desumit. Ita etiam refert

Ott. a sec. m. Beda tamen aliter in Virgilio legebat De metr. cap. de auctoritate: *M, ubi voluit, in fine verbi positam a superuenientis vocabuli absumptione reseruauit* (Virgilius,) vt *Iterum, iterumque monebo*.

618. Torn. *damnauerat*: alii *damnauerit*.

619. Reg., Ott. *Denique victus*: a sec. manu additum *Denique vi victus*. Torn. mendose *Denique vt victus*.

620. Mss. *se libera sanguinis huius*. Editi *se libera sanguine ab huius*. Rom. sed minus bene pro *se*. Rarum est liber cum genitiuo, sed poetico more admitti poterit, vt *Integer vitae, scelerisque purus*.

622. Rom. *gentis*: alii *genti*, quod longe melius est.

N O T A E.

612. Virgilius l. 4. Aen. v. 197. *Incenditque animum dictis, atque aggerat iras*. Obuium est *incendere* pro commouere, concitare vehementer. *Accendones* dicti, qui gladiatores ad pugnam excitabant. Sic restituit Salmasius apud Tertullianum De pallio cap. vlt., vbi alii legunt *cerdones*.

620. *Increpitans*, clamans, vt l. 1. v. 402.

622. *Maneo* de iis, quae imminent, praesertim in aduersis, eleganter dicitur; et saepe cum accusatiuo effertur, aliquando cum datiuo. *Genti* pro populo Israelitico, vt dictum ad l. 2. v. 120.

Hoc magis inclamant : Nos , nos cruor iste sequatur ,
Et genus in nostrum scelus hoc , et culpa redundet .

625 Pilatus donat plebi , legique Barabbam ,
Et crucis ad poenam vinctum concedit Iesum .

Proditor at Iudas , postquam se talia cernit
Accepto sceleris pretio signasse furem ,
Infelix aegris damnans sua gesta querelis ,
630 Proiecit templo tum detestans argentum .

V A R. L E C T.

625. Mss. , et editi *plebi, legique* : Fabr. mendose *plebi lenique* . Sabatierius nescio qua auctoritate *plebi* , soluitque .

626. Rom. , Reg. , et a pr. m. Ottob. *Victus* , et glossa Reg. *victus - ipse a Iudaeis* . Ott. a sec. m. cum editis *vinctum* . In Euangelio non exprimitur clare *vinctum* , sed tantum , *Iesum autem flagellatum tradidit eis , ut crucifigeretur* . Vide, num melius sit *victum concedit Iesum* : nam de Pilato iam v. 619. dictum est *Denique vi victus* . Ceteroqui rei ipsi satis consentaneum est *vinctum* : nam v. 589. dictum iam est , *Christum post terga reuinctum* .

628. Mss. , et Torn. *signasse* , et glossa in Reg. *talia - scelera* . Dauentr. , Hadam. *generasse* . Ald. , Bas. *fecisse* . Poelm. in textu *generasse* , pro d. s. *signasse* , quam Reuschius amplectitur , et explicat Koenigius *Designasse* , perpetrasse . Simplex pro

composito . Significat etiam *signare* indicare , ostendere ; ac praeterea sigillo obsignare , et translate firmare . Fortasse haec significatio huic loco potius conuenit , quia Iudas id scelus contractu firmavit .

630. Poelm. , Dauentr. , Hadam. , Ald. , Fabr. *Argentum et culpans sacram proiecit in aedem* . Mss. nostri *Proiecit templo tum detestans argentum* . Versus hic spondaicus est , qui in mss. Reuschii etiam extabat , et illi aptissimus videbatur , quamuis alium ediderit . In Rom. mendum est *detestatus argentum* pro *detestans argentum* . In Reg. glossa *detestans - scelestum* : quo sensu legendum erit *detestatum argentum* , ac fortasse huc pertinet scriptura Rom. *detestatus argentum* . Sed bene est *detestans* actiue : nam Iuuenicus eundem accusatiuum solet et verbo , et participio applicare .

N O T A E.

627. CAPVT XIX. *Iudas poenitentia ductus , nummos reddit , et laqueo se de fide suspendit , et pecunia , qua Christus venditus est , ager , in quo cadauera damnatorum sepeliantur , emitur* . Matth. cap. 27. v. 3. etc. Iuuenicus totam hanc narrationem de Iuda , restituente triginta argenteos , postponit. Matthaeus ita rem disponit : *Et vinctum adduxerunt eum , et tradiderunt Pontio Pilato praesidi . Tunc videns Iudas , qui eum tradidit etc. Iesus autem stetit ante praesidem , et interrogauit eum praeses etc.* Plerique ergo ita

concordiam ineunt , vt Iudas prius retulerit triginta argenteos , quam Pilatus morte Iesum condemnauerit . Immo Lamyus putat , a Caiphae aedibus non recta ad Pilatum ductum Iesum , sed prius in templum , vbi erat sedes synedrii : quo tempore Iudas poenitentia ductus principes sacerdotum , et seniores conuenit , qui propterea argenteos in templo proiecisce dicitur . Magis id repugnat Euangelistarum verbis , quam concordia a Iuuenico inita . Matthaeus enim , quum Iesum ad Pilatum ductum narrasset , antequam seriem totius

Exorsusque suas laqueo sibi sumere poenas,
 Informem rapuit ficus de vertice mortem.
 Inde sacerdotes, pretium quod sanguinis esset,
 Illicitum fantes adytis iam condere templi,
 635 Quod dare tum licitum, dum sanguis distraheretur,
 Credebant, agrum mercati nomine vero
 Sanguinis, horrendo signant scelera impia facto.

V A R. L E C T.

631. Rom. post hunc versum inserit alium *Nexibus, et laqueis iustas consumere poenas, - Informem etc.*, qui superuacaneus est.

635. Rom., Ald., Bas. *Sed dare*. Alii *Quod dare*. Rom., Ald. *quum pro dum*.

N O T A E.

passionis deinde contexeret, Iudae poenitentiam anticipavit; quae fortasse solum accidit, quum iam Christus morti a Pilato addictus erat, sed nondum eam subierat.

632. Nonnulli tradiderunt, Iudam se ex sambuco suspendisse, alii ex sycomoro, plerique ex ficu, quam in valle Iosaphat nostris quoque temporibus ostendi aiunt. Iuuenus auctor huius opinionis videtur, quem tamen nonnulli poetice locutum dicunt, ut vnam arboris speciem pro genere posuerit. Contra Beda De loc. sanct. c. 4. *Portam David egredientibus fons occurrit in austrum per vallem directus, ad cuius medietatem ab occasu Iudas se suspendisse narratur. Nam et ficus magna ibi, ac vetustissima stat, iuxta quod Iuuenus ait: Informem rapuit etc.* Ex Iuueno, et Beda probat Baronius Annal. ann. Christi 34. num. 76., maiorum traditione acceptum, arborem, in qua Iudas laqueo se suspendit, fuisse ficum. Confirmat, potuisse ficum adhuc temporibus Bedae superstitem fuisse ex Tacito l. 13. Annal. in fine, qui de ficu, quae Romuli, Remique infantiam texerat, simile aliquid narrat. De genere mortis Iudae vide notata ad v. 564. l. 2. Dra-

Reg., Ott. *detraberetur*. Aptius verbum est, quod habet Rom. cum editis *distraberetur*. Sic Dracontius in eodem argumento l. 2. vers. 510. *Sanguine distracti maculatur venditor, emptor*.

636. Ald., Bas. *agri*: reliqui *agrum*.

contii, et Theophilum Raynaudum tom. 9. Suspendium *informem mortem* vocat Iuuenus ex Virgilio l. 12. v. 603. *Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta*. Simili modo Tacitus l. 6. Annal. c. 49. *Papinius repentinum, et informem exitum delegit, iacto in praeceps corpore*. Huiusmodi mortem *impuram* vocat Homerus Odys. 10. 464. Plura alia profert Mazochius tom. 1. Spicil. Bibl. cap. 9. Genes. v. 4., qui putat, hanc gentium opinionem natam ex praecepto Noe filiis, et posteris dato: *Excepto, quod carnem cum sanguine non comedetis*. S. Leo serm. 52. siue 3. de Passione cap. 3. fortasse Iuuenum imitatur, ubi sic de Iuda: *Informis lethi suspendium distulisses*.

635. Ita etiam iudaeos vrget S. Bruno Astensis ad Matth. tom. 2. oper. edit. Rom. postremae p. 129. *Dico ego: Si non licet mittere eos in corbanan, quia pretium sanguinis est, neque licuit eos trahere de corbanan, ut pretium sanguinis fierent*. Vulgata scribit *corbonam*, textus graecus, et Itala *corbanan*.

636. Badius huc trahit illud Virgilii l. 1. Aen. v. 371. *Mercatique solum, facti de nomine Byrsam*.

Haec quondam cooperta canens vox vera prophetae,
Euentum rerum patefecit in ordine secli :

640 Argenti triginta minas posuere profani,
Hoc pretium pretiosi corporis instituentes,
Quod mox ad figuli rursus transfertur agellum.

Traditus est trucibus iustus, scelerisque ministris
Militibus : scelerum ludibria corpore perfert,

V A R. L E C T.

638. Reg. *Haec condam cooperta*. Ott. *Haec quondam comperta*. Rom. cum editis *Haec quondam cooperta*. Poelm. pro d. s. *cadens*, in textu cum plerisque *canens*.

643. Ald. *Traditur iniustus iustus*: alii *Traditus est trucibus iustus*. Fabr. *Traditus at trucibus*. Reuschius hanc esse veram lectionem censet, quia sensus exigit particulam *ast*, vel *at*, Iuueno frequentem. Hoc loco certe superflua ea est.

644. Mss. nostri *Militibus scelerata ludibria corpore praebet*: sed Ott. *praebent*, quod a pr. m. fortasse fuit in Reg. Editi *Militibus scelerata opprobria corpore praebet*: sed Fabr. *Innocuas* pro *Militibus*, idem Fabr., Poelm., et Westh. ad marg. *per-*

fert pro *praebet*. Constans scriptura codicum mss. *ludibria* veram hanc esse lectionem confirmat, praesertim quia in Ott. a pr. m. fuit *lidibria*, quod manu veteri correctum est per *ludibria*. Sed credemusne, Iuuenum primam in *ludibria* corripuisse? Equidem non ita censeo: nam paulo post *ludibria* prima producta vers. 651. effert. Legam igitur *Militibus*, *scelerum ludibria corpore perfert*: nempe *sceleratorum ludibria*, vt v. 596. notavi. Ignoratio huius significationis librarios eo traxit, vt primum *scelerata* pro *scelerum* scriberent, tum, vt metro consulerent, *opprobria* pro *ludibria* intruderent.

N O T A E.

638. Fortasse Iuuenus codices legerat, in quibus prophetae nomen expressum non erat. Nunc enim in plerisque Ieremias hic propheta nominatur. Hieronymus in hunc loc. Matthaei existimat, testimonium desumptum ex Zacharia, non ex Ieremia. Augustinus l. 7. de consensu Euangelist. cap. 2. sic disserit: *Siquis autem mouetur, quod hoc testimonium non inuenitur in scriptura Ieremiae prophetae, et ideo putat, fidei Euangelistae aliquid derogandum, primo nouerit, non omnes codices Euangeliorum habere, quod per Ieremiam dictum sit, sed tantummodo per prophetam. Possemus ergo dicere, his potius codicibus esse credendum, qui Ieremiae nomen non habent: dictum est enim hoc per prophetam, sed Zachariam. Nilominus haec defensio non placet Au-*

gustino, qui apud Ieremiam testimonium non verbis, sed re ipsa inueniri contendit.

640. Sacer textus habet *triginta argenteos*, nimirum siclos, qui ex quorundam supputatione 32. solidis, et sex denariis constabant. Mina hebraeorum valebat 60. siclos, siue argenteos, mina Attica maior 100. drachmas, minor 75. drachmas continebat. Duae drachmae medium fere siculum aequabant. Iuuenus ergo vnum monetae genus pro alio posuit, vel speciem pro specie, vt supra v. 427. seq. *ter dena argenti pondera* genus pro specie.

642. Rursus, quia prius fuit pretium sanguinis, postea agri.

643. CAPVT XX. *Iesus a militibus deridetur, chlamyde coccinea induitur, spinis coronatur*. Matth. c. 27. v. 27. seqq., Marc. c. 15. v. 16., Ioann. c. 19. v. 1. etc.

645 Purpureamque illi tunicam, chlamydemque rubentem
 Induerunt, spinisque caput cinxere cruentis,
 Inque vicem sceptri dextram comitatur arundo.
 Tum genibus nixi regem, dominumque salutant
 Iudaeae gentis: faciem lauere saluiis,
 650 Vertice et in sancto plagis lusere nefandis.
 Haec vbi transegit miles ludibria demens,

V A R. L E C T.

646. In Reg. videtur fuisse *Induerunt*, ex quo nunc remanet *Induunt*. Torn., Bas., Rom. pariter *Induunt*, quod Aldus etiam ediderat, sed in Erratis correxit per *Induerunt*. Neque enim *Induunt* cum metro stare potest. Ott., Poelm. in textu, Dauentr., Fabr., Hadam. *Iuducunt*. Germanam lectionem existimo esse *Induerunt*, correpta tertia, vt in similibus praeteritis a poetis fieri solet.

648. Rom., Ald. *dominum, regemque salutant*. Reg., Ott., Fabr. *regem, domi-*

numque. Hadam., Poelm. *regem, dominumque*.

649. Reg. *Iude agentis*, correctum *Iude aegensis*, fortasse vt intelligatur *Iudaeae gentis*. Rom., Reg. a sec. m., Ald., Torn., Bas. *faciemque lauere*: quo respicit Dauentr. *faciemque lauare*. Ott., Reg. a pr. m., Fabr., Hadam., Poelm. *faciem lauere*. Id tenendum: nam in praeterito *lauere* prima est longa. *Lauit*, quum corripitur prima, est praesens a *lauo, lauis*.

N O T A E.

645. Matthaeus ait: *Chlamydem coccineam circumdederunt ei*: Marcus: *Et induunt eum purpura*: Ioannes: *Et veste purpurea circumdederunt eum*. Inter colorem coccineum, et purpureum paruum discrimen notatur: aliquando etiam coccineus propter affinitatem cum purpureo confunditur. Purpureus autem color ex liquore pisciculi fiebat, eiusque rubor erat nigrior, et intensior coccineo, qui ex grano cocci fruticis, siue ex vermiculis adhaerentibus conficiebatur. Interdum purpureus color coccineo superaddebatur, vt gravior esset. Ex his Euangelistae facile conciliantur. Nonnulli existimant, Christum veste purpurea indutum fuisse, et insuper chlamyde coccinea circumdatum: nam chlamys pallium militare fuit rotundum, quo milites quodammodo circumdarentur. Iuuenicus huic interpretationi fauet. Certum est, imperatores promiscue cocco, et purpura indui consueuisse. Milites vero exprobrare Iesu voluerunt, quod

regnum affectasset. Ex Iuuenico confirmatur Versio Italica codicis Vercellensis in Matthaeo: *Et induerunt eum tunicam purpuream, et chlamydem coccineam circumdederunt ei*. Ita fere codex Turonensis S. Gatiani, et Origenes, vt obseruat Irius in not. ad codicem Vercellensem. Accedit Sedulius l. 5. v. 164. *Quumque datus saeuus ad poenam sanctus abiret - Militibus, vilem rubri sub tegmine cocci - Vestitur chlamydem, species vt cuncta cruentae - Mortis imago foret*. Vbi alii legunt coniunctim *subtegmine*.

647. Ambrosius l. 10. in Luc. *Arundo quoque vel secundum Matthaeum comprehenditur manu eius, vel secundum Marcum caput eius percutit*. Vtrumque scilicet fiebat, et vtrumque a Iuuenico exprimitur: addit enim postea, *Vertice et in sancto plagis lusere nefandis*.

651. CAPVT XXI. *Iesus a Pilato iudicatur, ad crucifigendum ducitur. Simon Cyrenaeus lignum crucis ferre iubetur, le-*

- Indutum propriae ducebant tegmine vestis ,
 Et crucis ad poenam sanctum , iustumque trahebant .
 Ecce sed egressi quemdam cepere Simonem
 655 Cyrena genitum , lignumque afferre iuebant ;
 Quo dominum lucis iussis suffigere saevis
 Instans vrgebat secli immutabilis ordo .
 At postquam ventum est , vbi ruris Golgotha nomen ,
 Permixtum felli vinum dant pocula Christo .
 660 Ille sed in summo gustu tractata recusat ;
 Vt satis antiquis fieret per talia dictis ,
 Nec tamen insultans hominum furor omnia posset .

V A R. L E C T.

652. Rom. *propere* : lege *propriae* .
 Rom. , Ott. , Reg. a pr. m. , Ald. , Bas. ,
 Torn. *ducebant* , quod elegans est . Reg.
 a sec. m. cum nonnullis editis *ducebat* .

653. Reg. *trahabat* . Rom. , Ott. cum
 plerisque editis *trahabant* .

654. Poelm. *coepere* : corrige *cepere* .

655. Ott. *Cyrineae gentis* , *lignumque*
afferre . Rom. *Cyreneae genitum etc.* Reg.
Cyrina genitum etc. cum glossa *ex patria* .
 Ita Dauentr. , et Westhem. in textu. Fabr.
Cyrene . Hadam. , Poelm. *Cyrenae* . Ald. ,
 Bas. *Cyrena genitum* : ita etiam Torn. ,
 sed pro *lignumque afferre* habet *et lignum*
deferre . Reuschius *genitum lignum defer-*
re . Verba antiquarum versionum sunt
hominem Cyrenaeum , vt legitur etiam in
 Vulgata , vel *Cyrineum* , vel *Quirinaeum* ,
 vel *Cyrinaeum* .

656. Mss. nostri *iussis suffigere saevis* ,

sus item felle , et aceto potatur : in medio
 duorum latronum cruci affigitur ; super eius
 vestem sors mittitur : blasphematur . Sol
 obscuratur , terra concutitur . Hinc Domini
 clamor ad Patrem , et mors eius , et alia ,
 quae in morte eius contigerunt . Matth.
 c. 27. vers. 31. seqq. , Marc. c. 15. v. 20. ,
 Luc. c. 23. v. 26. , Ioann. c. 19. v. 16.

657. *Vrgeo* cum infinitiuo : vide not.

sed in Ott. prius erat *figere* . Editi partim
 sic , partim *duris suffigere clauis* cum Al-
 do . Barthius , Koenigio teste , malebat
gumphis suffigere saevis . *Gumphus* , siue
gomphus , verbum graecum , clauum de-
 notat .

658. Rom. *Ast postquam peruentum*
est : lege *At postquam ventum est* . Reg.
 scribit *Gulgotha* , Ott. , Poelm. *Golgotha* ,
 Ott. pro d. s. , Rom. cum aliis *Golgotha* ,
 quae scriptura in veteribus etiam versio-
 nibus reperitur .

659. Reg. a pr. m. , Ott. a pr. m. ,
 Rom. *felle vinum* , quod non displicet ,
 producta vltima in *felle* ratione caesurae .
 Editi omnes cum Reg. , et Ott. a s. m.
felli , quod etiam probum est .

660. Poelm. pro d. s. *tractare* , in tex-
 tu cum aliis *tractata* .

662. Plerique *insultans hominum fu-*

N O T A E.

ad v. 446. l. 3. Dracontii .

658. Tertullianus in *Golgotha* mediam
 produxit : melius Iuuenius , Cyprianus ,
 et alii corripiunt .

660. *Tractata* , contrectata , tacta . Ho-
 ratius l. 2. ep. 1. vers. 235. *Tractata no-*
tam , *labemque remittunt* — *Atramenta* .

662. Accipe interpretationem Schoett-
 genii : *Christus ideo gustauit acetum* , pri-
 Ianque

Iamque cruci fixum pendebat in arbore corpus ,
 Intactaeque dedit tunicae-sub sorte per omnes-
 665 Militis vnus seruans possessio textum .
 Et scriptum causae titulum , meritique locarunt ,
 Quod rex iudaeae plebis , gentisque fuisset .

V A R. L E C T.

ror , Torn. *hominem* pro *hominum* . Ald. ,
 Poelm. pro d. s. , Bas. *immanis plebis fu-*
ror . In Rom. *insultans hominum omnia ;*
deest furor . Ald. , Bas. , Torn. , Dauentr.
omnia possit . Fabr. , Hadam. , Poelmann.
omnia posset . Rom. *omnia poscet* . Reg. ,
 Ottobon. *omnia poscit* , sed fortasse in
 vtroque fuit *omnia posset* , aut *poscet* .
 Existimo , traiectionem versuum hoc lo-
 co esse : quos ego ita disponerem . Il-
 le sed in summo gustu tractata recusat .
 - Nec tamen insultans hominum furor o-
 mnia poscit . - Iamque cruci fixum pende-
 bat in arbore corpus , - Intactaeque dedit
 tunicae sub sorte per omnes - Militis vnus
 seruans possessio textum , - Vt satis an-
 tiquis fieret per talia dictis . - Et scriptum
 etc. Recole verba Matthaei cap. 37. v. 34. ,
 et 35. *Et dederunt ei vinum cum felle*
mixtum . Et quum gustasset , noluit bibere .
Postquam autem crucifixerunt eum , diui-
serunt vestimenta eius , sortem mittentes ,
vt impleretur , quod dictum est per pro-
phetam dicentem : Diuiserunt sibi vesti-
menta mea , et super vestem meam mi-
serunt sortem . Ac fortasse seruato reli-
 quo ordine versuum , quem posui , post
 vers. *Vt satis praestiterit legere Nec tamen*
insultans hominum furor omnia poscit ,
 aut *posset* : quia scilicet intactam tunicam

reliquerunt , sortem super eam mittentes .

663. Poelm. pro d. s. , Torn. *Cruci*
affixum . Plerique mss. , et editi *crucifixum* ,
 sed separandae sunt dictiones *cruci fixum* ,
 vt postrema in *cruci* producatur , quae in
 compositione *crucifixum* corripienda esset
 ex regulis prosodiae .

664. Poelm. in textu , Dauentr. , Ald. ,
 et alii *Intactamque dedit tunicam* . Mss.
 nostri , et Poelm. pro d. s. *Intactaeque de-*
dicit tunicae . Sensus nostrae lectionis est :
 Sub sorte per omnes , seu missa sorte pro
 omnibus , possessio , quae vni scilicet mi-
 liti contigit , dedit intactae tunicae textum ,
 videlicet conseruauit tunicae suum tex-
 tum . Ita enim factum est , vt non diuide-
 retur . Reuschius priorem scripturam prae-
 fert hac explicatione : Vt miles vnus
 textum integrum possideret , hinc factum
 est , vt possessio affectata a pluribus , quae
 tamen vni solum cedere debebat , ac pote-
 rat , daret , seu mitteret intactam tuni-
 cam sub sorte per omnes , hoc est , aequa-
 le ius vnicuique tribuebat .

667. Plerique *plebis , gentisque* . Re-
 uschius *gentis , plebisque* , vt quum regem
 iudaeae gentis dixisset , ex mente impio-
 rum iudaeorum veluti corrigeret , non
gentis rex fuit , sed *plebis* . Id Iuuenico in
 mentem venisse , non credo .

N O T A E .

mo vt impleretur scriptura : deinde primis
 tantum labris degustauit , ne omnia face-
 ret , quae furori plebis satisfacerent : de
 quo tamen meum iudicium suspendo .

665. *Textum* substantiue pro panno ,
 veste texta passim occurrit apud poetas .
 Ioannes ait : *Erat autem tunica inconsuti-*
lis desuper contexta per totum ; scilicet si-
 mili fere opere , quo nunc fiunt tibialia

acu texta . Videri potest Braunius libr. i.
 cap. 16. De vest. sacerdot. hebraeor. n. 14.

666. Matthaeus sic habet : *Et imposue-*
runt super caput eius causam ipsius scri-
ptam . Titulus , et causa hac in re promi-
 scue vsurpantur . Confer Disputationem
 Hankii *De titulo crucis* , et Dissertationem
 Sam. Reyheri *De crucifixi Iesu titulis , et*
de bora crucifixionis .

Accidit, vt poenae pariter consortia ferrent
 Latrones hinc inde duo: sed caeca furentis
 670 Insultat plebis fixo vesania Christo:
 Hic est, qui templum poterat dissoluere solus,
 Hic est, qui trino lucis reparare meatu.
 Sed nunc descendat soboles veneranda Tonantis,
 Et crucis e poena corpusque, animamque resoluat.
 675 Haec vulgi procures vecordis dicta sequuntur;
 Atque pharisaei, scribaeque, et factio demens
 Illudunt, motuque caput, linguasque loquelis
 Insanis quatiunt aeternae ad vincula poenae.
 Nonne alios quondam trucibus seruare solebat
 680 Morborum vinclis? proh! sese soluere poenis
 Non valet. En regem nostrae quem credere gentis
 Debuimus: soluat ligni de robore corpus,
 Tunc sanctis digne poterimus credere signis.

V A R. L E C T.

668. Reg., Ott. *poenae pariter*. Rom. *pariter poenae*. Editi etiam sic variant.

669. Rom. *duos*: corrige *duo*.

672. Mss. *trino*: sic editi plures; Ald., et alii *terno*.

673. Reg. *sobolis venerando*: Rom. *soboles veneranda*, Ott. cum editis *proles veneranda*.

676. Ott. *At pharisei, scribaeque simul, et factio demens*. Ceteri, vt editum est.

678. Hadam., Poelmann. *aeterna*. Mss. cum plerisque editis *aeternae*, et glossa in Reg. *aeternae* — *quare hoc*. Obscurus sane locus est. Fortasse innuit Iuuenius, id a pharisaeis factum, vt augerent poenam. Aldus distinguit *Insanis quatiunt, aeterna ad vincula poenae* — *Nonne alios quondam trucibus seruare solebat* — *Morborum vinclis?*

N O T A E.

674. *Resoluat*, *soluat*, *liberet*. Hac enim significatione gaudet verbum *resoluo*.

680. Ald., Poelm., Hadam. *Morborum vinclis? sese cur soluere vinclis*. Ita Rom., Fabr., sed *soluere poenis*. Ott. *Morborum vinclis? proprias cur vincere poenas*, et prius fuit *cor* pro *cur*. Reg. *Morborum vinclis? pro sese soluere poenis*, et videtur fuisse *poenas*. Intelligo, *pro esse prob!*

681. Torn. et *regem*: lege *en regem*.

682. Reg., Ottob., Dauentr., Torn., Ald., Bas. *Debuimus*. Rom. cum nonnullis editis *Debemus*.

683. Mss. cum Torn. *poterimus credere signis*. Poelm., Fabr., Hadam. *poterimus credere verbis*. Ald., Bas., Dauentr. *ualeamus credere verbis*, quod etiam in Rotomagensi reperiri testatur Fabricius in Comment. verbo *Poterimus penultima longa*. Pro *verbis* melius est *signis*: ita enim Iudaei dicebant Matth. cap. 27. v. 42. *Si*

682. *Ligni de robore*: vide not. ad l. i. vers. 478.

Confidit genitore deo : dimittere poena

685 Cur propriam non vult sobolem veneranda potestas ?

Nec minus increpitant dextra , laeuaque gementes

Affixi crucibus scelerum pro sorte latrones .

Iam medium cursus lucis conscenderat orbem ,

Quum subito ex oculis fugit , furuisque tenebris

690 Induitur , trepidumque diem sol nocte recondit .

Ast vbi turbatus nonam conscenderat horam ,

Consternata suo redierunt lumina mundo .

Et Christus magna Genitorem voce vocabat

Hebraeae in morem linguae : sed nescia plebes

V A R. L E C T.

rex Israel est , descendat nunc de cruce , et credimus ei .

685. Ald. *Cur non vult propriam .*

686. Rom. *dextera* : emenda *dextra* .

688. Ald. ediderat cum aliis *cursus lucis* , in Erratis emendauit *cursu lucis* : scilicet sol conscenderat cursu lucis medium orbem etc. Westhem. in textu *conscenderat* , quod mss. , et editi praeferunt , ad marg. *transiuerat* .

689. Dauentr. *Quum subito fugeret oculis* . Bas. *Quum subita fugeret oculis* : ita

Aldus edidit, sed in Erratis rescripsit *Quum subito aufugit oculis* . Reg. , Ott. , Rom. *Quum subito ex oculis fugit* . Editi plerique *Quum subito fugit ex oculis* . Scriptura nostrorum codicum proba est , quamuis *fugit* sit in praeterito .

691. Reg. , Ott. *conscenderat* : sic Aldus , et nonnulli editi. Poelm. cum aliis *transiuerat* , quo respicit mendum in Rom. *transierat* .

693. Rom. , Bas. , Ald. *At* : alii *Et* .

694. Rom. *sed nesciae plebes* - *Eliam*

N O T A E.

684. *Confidit genitore deo* , vt h. libr. v. 527. *Confidit vindice ferro* cum ablatiuo : cuius constructionis multa sunt exempla .

686. Glossa Reg. *Increpitant* - *increpant* , vel *ingeminant* . Matthaeus , et Marcus aperte affirmant , latrones , qui simul crucifixi erant , Iesu improperasse . Nonnulli interpretantur , eos neglexisse indicare hanc circumstantiam , quod vnus tantum blasphemauerit , quam Lucas non omisit . Sed hoc pacto concordia recte inter Euangelistas non initur . Si enim vnus tantum blasphemauit , falsum est , quod duo blasphemauerint . Aiunt ergo alii , Matthaeum , et Marcum pluralem pro singulari posuisse more hebraeorum , qui ita aliquando loquuntur . Iuuenecus vtrumque

latronem vere blasphemasse credidit , quum dicat *dextra* , *laeuaque* . Et id simile vero est , initio vtrumque blasphemasse : sed postea quum vnus blasphemare pergeret , alterum diuino lumine illustratum veritatem agnouisse , quod tenet Badius . Maldonatus hanc opinionem tribuit Iuueneco , Origeni , Athanasio , Euthymio , Theophylacto , Hilario , Chrysostomo : quam etiam probabilem censuerunt Ambrosius , Hieronymus , Beda .

692. *Consternata* , perturbata , confusa . Ouidius l. 2. Met. v. 314. de solis equis eadem voce vtitur .

694. *Plebes* : nonnulli putant , hos fuisse milites romanos , qui linguam hebraeam nesciebant .

- 695 Eliam vocitare putat. Tum concitus vnus
 Cogebat spongo turpi, calamoque reuincto
 Impressum labiis acidum potare saporem.
 Cetera turba furens tali cum voce cachinnat.
 Spectemus pariter, caelo ne forte remissus
 700 Elias veniat, celsa qui in sede quiescit.
 Liberet et miserum confixum stipite regem.
 Tum clamor Domini magno conamine missus
 Aethereis animam comitem commiscuit auris,
 Scinduntur pariter sancti velamina templi,

VAR. LECT.

vocitare putant : corrige *sed nescia plebes* . . . *putat* . Error etiam in Torn. *plebs* pro *plebes* . Probe enim *plebes* dicitur in nominatiuo singulari etiam ab optimis latinitatis auctoribus, Cicerone, Sallustio, Hirtio, Lilio, Phaedro, Lucano, Floro, Statio, Plinio, Claudiano, et aliis. Nominatiuus singularis *plebis* legitur etiam in veteribus inscriptionibus. Vide num. 51. Prolegom., vbi ex Reuschio narraui, in quodam ms. codice imperite scriptum esse *turba*, aut aliquam vocem similem pro *plebes*.

696. In Ott. ex *spongo* factum est *spungo*, vti etiam legebatur in codice Barthii. Facile enim literae *u*, et *o* inter se permutantur. Communior scriptura est *spongo*. Graece ita dicitur *σπῆγος*, sed lati-

ne vocari solet *spongia*. Nec difficulter credam, a Iuuenco scriptum *spongia*, duabus postremis per synaeresin contractis: hoc enim vocabulo *spongia* Vulgata, et Itala vtuntur.

697. Rom. *portare* : corrige *potare*.

700. Ald. *qui sede*.

701. Rom. *e miserum*, Ott. *et miserum* pro *et misero* in aliis. Ald., Poelm. pro d. s. *crucifixum* : alii cum mss. *confixum*.

703. Ald. in textu *Aethereis*, in Erratis *Aetheriis*. Vtrobilibet modo scribi potest. Plerique editi cum mss. nostris *Aethereis*. Rom. *Aethereisque*, vbi superuacanea est coniunctio *que*.

704. Rom. *Finduntur* pro *Scinduntur*, quod verius est.

NOTAE.

698. *Cachinno*, et *cachinnor* est immoderate rideo. Hic sumitur pro irridere. Apuleius l. 3. Met. simili sententia, *Exitium meum cachinnat*.

699. *Ne* pro *num* poni obseruat Koenigius. Matthaeus habet: *Sine, videamus, an veniat Elias etc.*

703. Anima comes auris aethereis dicitur, quia est spiritualis, et nulli rei a nobis melius comparari potest, quam auris, quae etiam spiritus dicuntur. Confer

Prolegom. ad Prudent. cap. 15.

704. Duo erant vela in templo, aliud, quo sanctuarium, siue sancta sanctorum a sancto diuidebantur; aliud, quod in foribus ipsis sancti dependebat. Euangelistae solum dicunt, velum templi scissum fuisse, quod plerique non de velo ante intimum adytum oppanso, sed de velo exteriori exponunt. Iuuenus poetice, vt puto, velamina in plurali posuit pro *velamen*.

705 Carbasaque in geminas partes disrupta dehiscunt,
 Et tremebunda omni concussa est pondere tellus,
 Dissiliuntque suo ruptae de corpore cautes.
 Tum veterum monumenta virum patuere repulsis
 Obiicibus, iustaeque animae per membra reuersae,
 710 Et visum passae populi per moenia latae
 Errauere vrbis: sic terrent omnia mundum.
 Militibus primis quatiuntur corda pauore,
 Dedita qui saevae seruabant corpora poenae,
 Et sobolem dixere dei, Christumque fatentur.

715 E speculis matres miracula tanta tuentur

V A R. L E C T.

705. Reg. *derupta*. Rom., Ott. *disrupta*: editi partim sic, partim *dirupta*; sic Tertullianus contra Iud. c. 13. *Et monumenta dirupta sunt*.

706. Rom. *excussa*: lege *concussa*, nisi malis legere *omnis excussa est pondere tellus*.

708. Mss. cum plerisque editis *monumenta*: nonnulli editi *monimenta*.

709. Mss. *iustaeque animae*: ita etiam Ald., Bas., et Reuschi, quod placebat Gallandio; quamvis cum plerisque editis ipse ediderit *viuaeque animae*. Vt legamus *iustaeque animae*, fauet Euangelium: *Et multa corpora sanctorum, qui dormie-*

rant, surrexerunt... et apparuerunt multis.

710. Rom. mendose *Et iussu pasce populi*. Barthius in not. ad Paulinum Petrocorium p. 187. adiutus codice suo corrigebat *Et visae passim populo*, quod Schoettgenius optimum putabat. Reuschi retinuit *Et visum passae populi*: sic latini dicunt *patri contactum*. Mss. nostri *latae*, sed Ott. pro d. s. *lata*. Ex editis alii *latae*, alii *late*.

711. Vide, num recta sit coniectura *sic terrent omina mundum*.

714. Rom. *dextre dei*: corrigendum est *dixere dei*.

715. Rom. *Et speculis* pro *E speculis*.

N O T A E.

705. Barthius l. 35. Aduers. cap. 10. obseruat, poetis *carbasum* quoduis velum notare, aut quamvis texturam tenuem. *Carbasus*, et in plurali *Carbasa* est genus lini tenuissimi, quod primum in Hispania Tarraconensi repertum docet Plinius l. 19. c. 1. Hinc pro veste, et velo e lino tenui sumi solet. Telam Baptiste, *Toile baptiste* gallice, latine *carbasum* recte appellari ait Harduinus ad cit. l. Plinii.

707. *Suo de corpore*, a monte ipso diuulsae cautes dissiliunt, vel de integro monte rumpuntur, et dissiliunt. Petronius Arbiter carm. de bello ciuil. *Rupta*

tonabant — Verticibus lapsis montis iuga.

715. CAPVT XXII. *Corpus Domini in sepulcro conditur*. Matth. cap. 27. v. 57. seqq., Marc. c. 15. v. 42., Luc. cap. 23. v. 50., Ioann. cap. 19. v. 38. *Specula* est locus editus, ex quo aliquid prospicimus. Venuste eadem sententia repetitur v. 727. *E speculis seruant matres, et cuncta tuentur*. Matres dici solebant quaeuis feminae seniores: eratque id honoris vocabulum. Apud Plautum Rud. 1. 5. mulieres Ampellica, et Palaestra sic sacerdotem feminam salutant: *Iubemus, te saluere, mater*. Sacerdos responderet: *Saluete, puellae*: idem

Omnes, obsequium Christo quae ferre solebant.
 Iam decedenti vesper succedere soli
 Coeperat, et procerum solus tum iustior audet
 Corpus ad extremum munus deposcere Christi.
 720 Hic ab Arimathia nomen gestabat Ioseph,
 Qui quondam verbis aures praestabat Iesu.
 Pilatum tunc iste rogat, sibi cedere membra,
 Queis nuper tulerat vitam vis horrida poenae.
 Concessit praeses, et corpus fulgida lino
 725 Texta tegunt, saxique nouo componitur antro.
 Limen concludunt immensa volumina petrae,
 E speculis seruant matres, et cuncta tuentur.
 Iamque dies rutilo complebat lumine terras,

V A R. L E C T.

717. Rom. *Iamque decedenti*, Reg., Ott.
Iamque decedenti: neutrum metro congruit.
 Ott. a s. m., Poelm. pro d. s. *Iam decedenti*: alii editi *Iamque recedenti*.

720. Torn. *ab Arimathea*: alii *ab Arimathia*: Aldus vero scribit *Abarimathia*.
 Vulgata habet *Arimathaea*: versiones veteres aliae *Arimathia*, aliae *Arimathaea*.

721. Mss. cum Torn. *praebebat Iesu*.
 In Ott. a pr. m. fuit *praebeat*, quod ne-

que sensus, neque metri ratio a Iuuen-
 co usurpata ferre potest. Plerique editi
praestabat Iesu.

724. Ott. *praeses, et corpus*, quod placet,
 correpta scilicet postrema in *praeses*
 ratione caesurae. Reg., Rom. cum editis
praeses, sed.

726. Ald., Bas. *Concludunt limen*. Alii
 editi cum mss. *Limen concludunt*.

N O T A E.

accidebat in nomine *patris*. Vtrumque nomen
 inter christianos honoris causa religiosi-
 vis viris, feminisque defertur.

717. *Vesper, hesperus, vesperus*: vide
 not. ad l. 3. v. 569.

718. *Iustior* pro *iustissimus*: confer
 comment. ad Prudent. hymn. 12. Cath.
 vers. 77.

719. *Extremum munus*, vt l. 2. v. 20.
Vltima defuncto debentur munera patri.

723. *Vis horrida poenae*: dictum de
 hac phrasi l. 1. v. 420.

724. Vlpianus l. 1. D. de cadaueribus
 punitor. *Eorum, in quos animaduertitur,*

*corpora non aliter sepeliuntur, quam si
 fuerit petatum, et permissum*.

725. *Componitur*: vide not. ad v. 378.
 huius libri.

726. Fortasse *volumina petrae* dicit,
 vt postea v. 742. *Saxique ingentia ponde-
 ra voluunt*. Arator l. 1. v. 573. pro no-
 cte: *Angelus adueniens tenebrosa volumi-
 na noctis* - *Reppulit, et subito micuerunt
 astra sereno*. In duobus mss. inuenio *atra*
 pro *astra*.

728. CAPVT XXIII. *Sepulcrum ab
 armatis militibus custoditur*. Matth. c. 27.
 v. 62.

Otia qui semper prisca de lege iubebat :

730 Nulla sed immitis procerum furor otia seruat .

Conueniunt , onerantque simul sic iudicis aures :

Erroris laqueos iustissima poena resoluit .

Nunc meminisse decet , quoniam planus ille solebat

Vulgari semper iactans promittere plebi ,

735 E mortis sese tenebris ad lumina vitae

Cum trino solis pariter remeare recursu .

Sed petimus , custos miles noua funera seruet ,

Ne fera discipulis furandi audacia corpus

Consurgat , turbetque recens insania plebem .

740 Et Pilatus ad haec : Miles permittitur , inquit :

Seruate , vt vultis , corpus tellure sepultum .

V A R. L E C T.

733. Ald. , Torn. , et Bas. graece scribunt *πλάνος* : sed minime id necesse est : Scribitur enim *planus* literis latinis a Cicerone , Gellio , Petronio , Horatio , Plinio , Capitolino , Arnobio . Neque oportuit , verba a Sabatierio ita trahici *Nunc meminisse decet , planus quoniam ille solebat* : nam *planus* pro *nebulone* , *sycophanta* primam habet breuem . Horatius l. i. epist. 17. *Nec semel irrisus triuiis attollere curat — Fracto crure planum* . S. Augustinus serm. 44. tom. 5. col. 217. in hac ipsa re eodem vocabulo vsus est : *Domine , audiuius , quia ille planus , id est , ille impostor , dixit discipulis suis , quia resurrecturus erit occisus* . Quum autem a graeco sermone hoc vocabulum apte sumatur , non video , cur Fabricius in Comment. ad hunc versum verbo *planus* asserat , a Plani cuiusdam proteruia id vocabulum sumptum . Scio , nonneminem ita olim existimasse . Sed rationem desidero , non auctoritatem .

735. Reuschius monet , legendum *lumina vitae* , non *limina* : tenebrae enim , et lumen hic clare opponuntur . In aliis pariter *lumina* inuenio . Iterum v. 757. *lumina vitae* , et v. 762. *luminis oras* .

736. Reg. , Rom. , Dauentr. , Ald. , Bas. *Cum trino solis* . Ottob. *Cum solis trino* . Alii editi *Cum terno solis* .

737. Rom. *Sed protinus* : corrige *Sed petimus* .

739. Reg. *replens* : quod fortasse fuit etiam in Ott. , vbi nunc est *recens* cum Rom. , et editis . Haec vera est lectio : *Et erit nouissimus error peior priore* .

741. Mss. nostri cum Dauentr. , Ald. , Bas. *Seruare , vt vultis* . Poelm. , Had. , Fabr. , Torn. *Seruate , vt vultis* : quod praefero . Sic enim Euangelium : *Ait illis Pilatus : Habetis custodiam , ite , custodite , sicut scitis* : et in antiquis versionibus , *Habetis custodes , Habetis milites* . Quod autem Iuencus ait , *Seruate , vt vultis* , non autem , *Seruate , vt scitis* ,

N O T A E .

732. *Erroris laqueos* , vt l. 3. v. 12.

736. *Remeare* , h. e. , remeaturum esse :

tempus pro tempore , vt alibi explicatum .

739. *Consurgat* , surgat . Sic dicitur *dis-*

Conueniunt, saxique ingentia pondera voluunt,
Et limen signis, et saxum milite seruant.

Sidera iam noctis venturo cedere soli

745 Incipiunt, tumuli matres tum visere septum
Concurrunt: motus sed terram protinus omnem
Concutit, et caelo lapsus descendit aperto
Nuncius, et saxum tumuli de limine voluit:

Illius et facies splendet, ceu fulguris ignis,
750 Et niuis ad speciem lucent velamina vestis.
Militibus terror sensum discluserat omnem,
Et iacuere simul, ceu fusa cadauera letho.

Ille sed ad matres tali cum voce profatur:
Vestra pavor nullus quatiens nunc corda fatiget,
755 Nam manifesta fides, sanctum vos quaerere corpus,
Quod crucis in ligno scelerata insania fixit.

V A R. L E C T.

quod etiam, stante metro, poterat, id ita ab eo factum, vt rem ipsam explicaret. S. Augustinus serm. 44. tom. 5. *Ait illis Pilatus: Habetis milites, ite, custodite, sicut vultis.*

742. In Reg., et Ott. a pr. m. videtur fuisse *saxisque*: nunc est *saxique*, vt in Rom., et editis.

743. Rom. *limite*: emenda *milite*.

744. Rom. mendose *qui* pro *iam*. Hein-
sius Exercit. sacr. cap. 10. ad Marc. 16. 2.

sic allegat hunc versum *Sidera iam noctis vicino cedere sole*. Sed *venturo* rectum est.

745. Sabatierius *tumulo*, pro d. s. *tumuli*, quod reliqui exhibent. In Reg. deest *matres*. Rom. *septem*: lege *septum*.

751. Hic est postremus versus in Rom., et illico additur, *Explicit Iuuenius*. Fortasse librarius in codicem antiquiorem incidit, cui folium aliquod deerat, et existimauit, nihil deesse.

752. Reg. *fosa*: lege *fusa*.

N O T A E.

cordia surgit, rumor surgit, dolor surgit, sententia animo surgit, irae surgunt alicui.

743. Matthaeus ait: *Signantes lapidem.*

744. CAPVT XXIV. *Christus tertia die resurgit a mortuis*. Matth. cap. 28. v. 1. seqq., Marc. cap. 16. v. 1., Luc. c. 24. v. 1., Ioann. c. 20. v. 1.

745. *Tumuli septum*: solebant enim ita fieri tumuli, vt septo concluderentur. Maldonatus ad c. 8. Matth. ex forma ve-

te um sepulcrorum ostendit, ea fuisse aut in rupibus excisa, aut lapideo, seu lateritio opere camerata, quales nunc sunt cellae vinariae: ex quo colligitur, facile in sepulcris daemónicos habitare potuisse.

751. *Discluserat*: occurrit hoc ipsum verbum l. 3. v. 162.

753. *Profatur ad matres*: sic Cicero de de Vniu. c. xi. *Tum ad eos is deus, qui omnia genuit, fatur.*

Surre-

- Surrexit Christus, aeternaque lumina vitae
 Corpore cum sancto, deuicta morte, recepit.
 Visere iam vobis licitum est, quod sede sepulcri
 760 Nulla isthic iaceant, fuerant quae condita membra.
 Dicite praeterea celeri, properoque recurso
 Discipulis, Christum remeasse in luminis oras,
 Inque Galilaeam laetum praecedere terram.
 His dictis, visisque animos perfuderat ardens
 765 Laetitia attonitis stupor, ancipitique pauore.
 Denique praecipiti celerantes gaudia cursu
 Talia discipulis referunt, tumulumque relinquunt.
 Ecce iteris medio clarus se ostendit Iesus,
 Et fidas matres blande saluere iubebat.
 770 Occurrunt illae, et genibus, plantisque prehensis,

V A R. L E C T.

758. Ald. *sancta*: corrige *sancto*.
 760. Parisina apud Omeisium minus recte legit *isthinc* pro *isthic*.
 764. Torn. *persuaderat*: lege cum reliquis *perfuderat*.
 765. Reg., Ott. *Laetitia attonitis stupor, ancipitique pauore*, et glossa Reg. *Laetitia ardens animos attonitis feminis perfudit, et stupor animos earundem perfudit ancipiti pauore*. Ott. a s. m., Torn. *Laetitia attonitos stupor ancipitique pauore*, nimirum animos attonitos laetitia, stuporque perfudit ancipiti pauore. Dauentr., Ald. *Laetitia attonitis, stupido, ancipitique pauore*. Fabr., Had., Poelm. *Laetitia, attonitos stupido, ancipitique fauore*, quod Reuschius arripuit, explicans *fauore*, i. e., voce gratiam, bonaque omnia annunciante. Explicat Iuuenicus verba

Euangelii *Cum timore, et gaudio magno*. Igitur laetitia, et pauor potius, quam fauor, commemoranda sunt. Quod si ex mss. *stupor* retinendum est, ita distinguam *His dictis, visisque animos perfuderat ardens* — *Laetitia attonitos stupor, ancipitique pauore*, videlicet stupor ardens perfudit animos laetitia, ancipitique pauore attonitos. Vel *attonitis* hoc sensu, stupor feminis attonitis laetitia, ancipitique pauore perfuderat animos. Pro *ardens stupor* mallet *ingens stupor*, aut aliquid simile.

766. Mss. nostri cum Torn., Ald., Bas. *celerantes*: Fabr., Poelm., Had. *celebrantes*.

768. Mss. *iteris medio*: editi vel *iteris*, vel *viae*.

769. Reg. *saluare*: lege *saluere*.

770. Reg. *illae, genibus sine et*.

N O T A E.

759. *Sede sepulcri*, vt v. 371. h. l. *tumuli sedem*.

767. Prius posterius: prius enim reli-

querunt feminae tumulum, tum visa discipulis retulerunt.

Victorem lethi pavidæ venerantur Iesum .
 Talibus ille dehinc praeceptis pectora firmat :
 Mentibus absistat fidei paupor omnis , et ista
 Fratribus haec nostris propere mandata referte .

775 Nostri conspectus si cura est , ite volentes ,
 Inque Galilaeam propere transcurrite terram .

Interea tumuli custodum exterrita corda
 Mittunt e numero partem , quæ tanta referret
 Iudæis rerum miracula : sed manus amens ,
 780 Iam semel insano penitus deuota furori ,
 Praemia militibus certatim magna rependit ,
 Et famam argento redimit , quod limine rupto
 Furtim sustulerit corpus , defensa tenebris ,
 Occulte rapiens audacia discipulorum .

785 Iamque Galilaeos conscenderat anxia montes
 Mandatis Christi concurrens turba suorum :

V A R. L E C T.

771. Ald. *pauide* : alii *pavidæ* .

773. Fabr. et *isthaec* : alii *et ista* .

774. Alii *hinc* : alii *haec* . Diuidit Iu-
 uencus *isthaec* in *ista haec* , vt alibi . *Hinc*
 nullius vsus est . Ald. , Bas. *referre* : alii
 editi cum mss. probe *referte* .

775. Mss. cum plerisque editis *Nostri*
conspectus si cura est . Fabr. , Had. , Po-
 elmann. in textu *Noster conspectus si cu-
 rae est* . Coniiciat aliquis *ite volantes* :
 sed *volentes* elegantius est . Aliter visum
 Reuschio , qui hanc Schoettgenii conie-
 eturam amplexus est . Multa profert

Schoettgenius , quibus probet , *volare* su-
 mi pro *celeriter ire* , et inde corrigit etiam
 in Statio Theb. 4. 692. , et Iosepho Isca-
 no 5. 91. eandem phrasin : *Ite volantes*
 pro *Ite volentes* .

776. Ald. , Bas. *discurrite* : alii *trans-
 currite* cum mss. , sed in Reg. mendose
transcurrit .

782. Ottob. *redimet* : emendatum per
redimit .

786. Reg. , Ottob. , Dauentr. , Torn. ,
 Ald. , Bas. *concurrens turba* : Fabr. , Ha-
 dam. , Poelm. in textu *concursans turba*

N O T A E.

777. CAPVT XXV. *Custodes pecunia*
corrumpuntur , vt *resurrectionem celent* .
 Matth. c. 28. v. xi. seqq. *Corda custodum* :
 h. e. , custodes , vt l. 3. v. 153. *Scriba-*
rum pectora .

780. *Deuota* : Virgilius l. 1. Aen. v. 716.
Pesti deuota futurae .

783. *Defensa tenebris* : Dracontius l. 3.

v. 276. *munita tenebris* .

785. CAPVT XXVI. *Iesus in Galilaea*
discipulis apparet , *praecipiens* , vt *Euan-*
gelium praedicent , et *credentes in nomi-*
ne Patris , et *Filii* , et *Spiritus sancti ba-*
ptizent . Matth. cap. 28. v. 16. etc. , Marc.
 c. 16. v. 15.

- Cernitur ecce suis proles veneranda Tonantis;
 Illum procumbens sanctus chorus omnis adorat,
 Nec tamen in cunctis pariter fundata manebat
 790 Pectoribus virtus: nam pars dubitabat eorum.
 Tum sic discipulos clarus compellat Iesus:
 In caelo, et terris Genitor mihi cuncta subegit,
 Me pater est vobis dignatus mittere lucem.
 Gentibus haud aliter nunc vos ego mittere cunctis
 795 Institui, vestrum est cunctas mihi iungere gentes:
 Pergite, et ablutos homines purgantibus vndis
 Nomine sub sancto Patris, Natique lauate,
 Viuifici pariter currant spiramina flatus.
 Ablutisque dehinc nostra insinuate docentes
 800 Praecepta, vt vitam possint agitare perennem.
 Nec vobis vnquam nostra praesentia decrit,

V A R. L E C T.

787. Ald., Bas. *esse*: alii *ecce*.
 788. Plerique editi *sanctus chorus*. Fabric. *sancte*. In mss. Reg., et Ott. a pr. m. videtur fuisse *sanctum* pro *sanctorum*, vel *sanctum* nempe *illum*: a sec. m. in Ott. est *sancte*, in Reg. *sanctus*.
 790. Reg. *pars credebatur eorum*: melius *dubitabat* ex Euangelio.
 796. Reuschius suspicatur *ablutos homines*, h. e., a mundi coeno abductos. Legerem potius *adductos*, vel *adiunctos*. Scripturam communem, ne rebaptizationem innuat, Reuschius explicat de ablu-

tione sordium, et de baptismo, seu lauacro ignis, et spiritus.

798. Ald., Bas., Poelm. pro d. s. *viuant*: alii editi cum mss. *currant*. Torn. *spiramine*, nempe viuifici flatus currant spiramine: melius plerique *spiramina*. Reuschius non adeo improbat *viuant spiramine*, si intelligantur *homines abluti*. Sed alia est sententia Euangelii.

801. Reg. *nostra praesentia*, quod verum puto, producta vltima in *nostra* siue ratione caesurae, siue potius ob duas consonantes dictionis sequentis. Editi cum

N O T A E.

797. *Sub* pro *in*, vt alibi dictum.
 798. *Viuifici*: vox Ammiani, et Apuleii, a multis scriptoribus Christianis praesertim in libris liturgicis usurpata.
 799. Matthaeus ait: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris etc. Docentes eos seruare omnia, quaecumque mandavi vobis*. Reuschius animaduertit, praecepisse Christum, vt

prius edoctos praecepta dei sacro foederis noui lauacro abluerent. Hoc ipsum animaduertit in Iuueno Richardus Simonius Histor. Crit. Comment. N. T. c. 23., quasi Iuuenus ordinem inuerterit. At Matthaeus doctrinae ante, et post baptismum meminit.

801. *Decrit*: sic dissyllabum a poetis adhiberi consuevit.

Donec consumens dissoluat secula finis.

Has mea mens fidei vires, sanctique timoris
Cepit, et in tantum luxit mihi gratia Christi,
805 Versibus vt nostris diuinæ gloria legis
Ornamenta libens caperet terrestria linguae.
Haec mihi pax Christi tribuit, pax haec mihi secli,
Quam fouet indulgens terrae regnator apertae
Constantinus, adest cui gratia digna merenti,

V A R. L E C T.

Ottob. *nostrī praesentia*. Euangelii verba sunt: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*.

803. Barthius codici suo ascripserat: *Haec clausula non est in meo ms. Non dubito tamen, esse Iuenci*. Extat in omnibus impressis, et reliquis manu exaratis codicibus, quos Omeisius viderat.

804. Ald. *Coepit*: lege *Cepit*. Reg., Ott. *in tantum lucet*, sed in Ott. a pr. m. *in tantam* mendose. Editi *in tantum luxit*.

805. Westh. in textu *gratia legis*, ad marg. cum aliis *gloria legis*.

806. Ald., Bas. *tulerit*: alii *caperet*.

808. Ott. *Quem*: correctum *Quam*.

809. Reg., Ott., Ald., Torn., Westh.,

N O T A E.

802. *Consumens*, consummans. *Usque ad consummationem seculi*.

803. CAPVT XXVII., siue *Epilogus*. *Iuencus fauisse sibi Christum, vt exigeret hoc opus, gloriatur. Hinc Constantinum Imperatorem laudat*.

804. *In tantum*: de hac phrasi dixi in comment. ad Prudent. v. 153. Hamart., et in not. ad Dracont. l. 2. v. 659. Iuencus Spiritus sancti gratiam sibi adesse postulauerat l. 1. v. 34.

807. Aemulatur Virgilium in fin. l. 4. Georg., sed maiori elogio Constantinum ornat, cui pacem seculi, et religionis christianae incrementum ascribit. Emeritae in Hispania egregia de Constantino inscriptio extabat, relata a Baronio ad annum 312. num. 86. ex Aldo post schol. in comment. Caesaris. Hac autem inscriptione non solum refellitur calumnia Zosimi, qui tradit, Constantinum nouis semper vexasse populum tributis, verum etiam mirum in modum confirmatur, eum omni officiorum, et beneficiorum genere de christiana religione optime meritum fuisse. Placet hoc loco inscriptio-

nem ipsam repraesentare, quamuis, vt puto, fideliter exscripta non fuerit.

IMP. CAES. FLAVIVS
CONSTANTIN. AVG.
PACIS ET IVSTITIAE
CVLT. PVB. QUIETIS
FVND. RELIGIONIS
ET FIDEI AVCTOR
REMISSO VBIQUE
TRIBVTO FINITIM.
PROVINC. ITER.
RESTAVR. FEC.
CXIII.

Baronius nimis effusum titulum *auctoris religionis, et fidei* ait esse: sed recte exponit, ita Constantinum vocari, quod pietatis christianae mirificus illustrator esset, ac propagator. Idem Constantinus Romae in arcu suo triumphali *Fundator quietis* dicitur.

808. *Terrae apertae*, patentis.

809. Qui Constantini baptismum ad

810 Qui solus regum sacri sibi nominis horret

Imponi pondus, quo iustis dignior actis

Aeternam capiat diuina in secula vitam

813 Per Dominum lucis Christum, qui in secula regnat.

V A R. L E C T.

Bas., Dauentr., Fabr., Had., Poelmann. in textu *gratia digna merenti*. Poelmann. pro d. s. *gloria digna*. Cant. *gratia diuina*, quod a glossatore aliquo esse censet Reuschius.

810. Ott., Had., Poelmann. *numinis*, quod fortasse fuit a pr. m. in Reg., ubi nunc est *nominis*, ut in Ald., Dauentr., Westh., Torn., Fabr., Bas., aliisque. Reuera magis placet *nominis*, ut recte vers. seq. respondeant haec verba, *Quo iustis dignior actis*. Siue autem intelligas, Constantinum pontificatum maximum recusasse, siue noluisse, se deum appellari, ut priores imperatores consueuerant, recte procedit lectio *Qui solus regum sacri sibi nominis horret* — *Imponi pondus*. Reuschius edidit *sacri sub nominis*; sed quum discrepantiam lectionis non aduer-

tat, credere oportet, excidisse *sub* pro *sibi*.

811. Reg., Ott. *qui iustis*: Ott. a sec. m. cum editis *quo iustis*.

813. Reg., Ott., Torn., Ald., Bas., Dauentr., Fabr. *Per dominum lucis Christum*. Hadam., Poelm. in textu *Per dominum nostrum Christum*. Prior scriptura verior est. Sic etiam hoc libr. 4. v. 656. *Quo dominum lucis iussis suffigere saenis*. Christus saepe *auctor*, *repertor*, *dominus lucis* dicitur. Legesis Wopkensis notam ad Sedulium l. 3. vers. 114. Post vltimum hunc versum Reg., et Ott. *Finit etc.*, ut in Proleg. num. 48. 49. exposui. In quodam codice bibliothecae Laurentianae Mediceae desideratur vltimus versus *Per dominum lucis*, ut obseruaui num. 45. Prolegomenon.

N O T A E.

obitum eius dilatum nolunt, nonnullum argumentum ex hoc loco petere possunt. Certe vix maius aliquid de homine christiano perfecto dici potuisset. Non multis ante annis Matthaeus Aimerichius, doctrinae magna, et diuturna laude conspicuus, post suum Nouum Lexicon Historicum, et Criticum Dissertationem edidit *De duplici Constantini Magni baptismo, Romano vno, Nicomediensi altero*. Contrarium est paradoxon doctae feminae Gabrielis Carolae Patinae in epistola de

Phoenice, quae negat, Constantinum christianae religioni addictum fuisse, merito ab aliis reiectum. Iuuencus innuere videtur, Constantinum nomen Pontificis Maximi recusasse: quam sententiam multis probat Iacobus Gothofredus in epistola ad Andream Riuetum De interdicta christianorum cum gentilibus communione, et tuetur Pagius ad Baronii Annal. anno 312., ut alios omittam.

812. Epitheta commutat: aptius enim videretur *diuinam vitam, aeterna secula*.

A P P E N D I X I.

LIBER IN GENESIN

*Ex peruetusto codice Corbeiensi ante annos nongentos
exarato, in quo tribuitur*

I V V E N C O

P R E S B Y T E R O H I S P A N O.

CAP. I. *P* rincipio Dominus caelum, terramque locauit :
Namque erat informis, fluctuque abscondita tellus,
Immensusque deus super aequora vasta meabat;
Dum chaos, et nigrae fuscabant cuncta tenebrae;
5 *Has dum sidereo disiungit cardine, fatur:*
Lux fiat, et laeto nituerunt omnia mundo.
Quumque deus primi compleret facta diei,
Condidit albentem nebulis nascentibus axem.

De hoc Carmine sermonem habui Prolegomen. num. 16. seq. Prima quatuor capita ex veteribus editionibus edidit Andreas Riuinus hoc titulo: *Caecilii Cypriani, seu potius Q. Septimii Florentis Tertulliani Genesis*. Subiicio Martenii notas, quibus paucas meas addo, aut intersero.

Vers. 1. Editi legunt *creauit*, quam vocem usurpat vulgata versio, Iuuenico ignota. MARTENE. Itala versio *fecit*.

2. In vulgata editione legimus, *Terra autem erat inanis, et vacua*. At antiqua versio Italica, quam citat Augustinus, habet: *Terra autem erat inuisibilis, et in-*

composita. MART. Riuinus ex coniectura legit *Iamque* pro *Namque*. Cum Augustino legunt alii apud Sabatierium.

5. Paulo aliter hunc versum legit Pamelius, hoc nimirum modo *Has dum disiungi iussit de cardine, fatur*. MART. Ante Pamelium sic legerant Morelius, et Fabricius.

6. Editi *claro et*, pro quo Morelius legit *clare*. MART. Fabricius legit *Lux fiat, et claro*. Iunius apud Riuinum *Lux fiat, claro nituerunt*.

7. Fabr. *Quum Dominus primi*. Sic etiam Morelius.

- Accipit immensus errantia litora pontus ,*
 10 *Multiplices rapiens validis cum tractibus amnes .*
Tertia lux faciem terrarum fulua retexit .
Arida mox posito narratur nomine terra .
Florea ventosis consurgunt germina campis ,
Pomiferique simul procuruant brachia rami .
 15 *Quarta die generat solis cum lampade lunam ,*
Et stellas tremulo radiantes lumine pingit .
Haec elementa dedit subiecto insignia mundo ,
Tempora quae doceant varios mutanda per ortus .
Quinta die accipiunt liquentia flumina pisces ,
 20 *Et volucres varia suspendunt corpora penna .*
Sexta pater gelidos in spiras lubricat angues ,
Quadripedumque greges totos diffundit in agros ,
Cunctaque multiplici mandauit crescere passim
Germine , et immensis errare , et pascere terris .
 25 *Haec ubi constituit diuina potentia iussu ,*
Rectorem inspiciens mundanis defore rebus ,
Haec memorat : Hominem nostris faciamus in vnguem
Vultibus assimilem , toto qui regnet in orbe .
Et licet hunc solo posset componere verbo ,

9. Edit. *verentia* . MART. Lege *verrentia* . Sic enim Fabr. *verrentia litora* post Morelium .

13. Riuius ex ingenio reponit *gramina* pro *germina* .

15. Nihil notat Martenius : sed Fabricius habet *Quarta dies* , quod metro cohaeret .

16. Edit. *pingit* . MART. Longe melius est *pingit* .

19. Edit. *At quinta* , omisso *die* , non ita bene . MART. Editores veteres , vt

metro consulerent , rescripserunt *At quinta accipiunt* .

20. Hunc versum ita legit Pamelius *Et volucres varias suspendunt aere pennas* . MART. Cum Pamelio facit Fabricius , sed *corpore* pro *aere* .

21. Edit. *Sexta praegelidos* . MART.

22. Fabr. *Quadrupedumque* .

27. Fabr. *Haec memorat : Nostris hominem faciamus ad vnguem* . Morelius ita , sed *in vnguem* .

29. Edit. *bunc vno* . MART.

Ipse

30 *Ipsse tamen sancta dignatus ducere dextra,
Inspirat brutum diuino a pectore pectus.*

CAP. II. *Quem postquam effigie formatum ceu sua vidit,
Metitur solum mordaces voluere curas.*

*Ilicet irriguo perfundit lumina somno,
35 Mollius ut vulsa formetur femina costa,
Atque artus mixta geminos substantia firmet,
Inditur et nomen, vitae quod dicitur, Eva.*

*Quapropter nati linquunt de more parentes,
Coniugibusque suis positis cum sedibus haerent.*

40 *Septima luce deus factorum fine quieuit,
Sacratam statuens venturi ad gaudia secli.
Ilicet exhibitis animantium ex ordine turbis,
Viritim cunctis nomen, quod permanet, indit
Adamus, donata sibi prudentia solers.*

45 *Quem deus alloquio, iunctam dignatur et Euam:
Crescite multimodo ventura in tempora partu,
Ut polus, et plenae vestro sint germine terrae,
Heredesque mei, varios decerpite fructus,
Quos nemora, et pingui reddunt de cespite campi.*

50 *Haec ubi disseruit, laeta paradisus in aula
Instruitur, primique aspectat lumina solis.
Gignitur haec inter pomis lethalibus arbos,
Coniunctum generans vitae, mortisque saporem.*

31. Edit. *in pectore*, longe melius noster ms. *a pectore*. MART. Fabricius iam ediderat *a pectore*.

32. Riuinus, Barthii coniecturam secutus, legit *effigies formatum cui sua vidit*.

36. Edit. *mixtu gemino*. MART.

37. Fabr. *viuae* pro *vitae*.

40. Edit. *Septima, quando deus*. MART.

41. Edit. hunc versum ita legunt: Sa-

crata statuens venturi gaudia secli. MART. Fabricius interpungit *Sacrata, statuens*.

43. Riuinus coniicit *Virtutem cunctis nomen, quod permanet, indit*.

44. Edit. paulo aliter *Adami a Domino donata prudentia solers*. MART. At Fabricius, metri sollicitus, reposuit *Adami a Domino data quae prudentia solers*.

- Aedibus in mediis puro fluit agmine flumen,
 55 Quo rigat insignes liquidis de fluctibus ortus,
 Quadrifidosque secant undanti ex fonte meatus,
 Fisonus auriferis praediues fluctuat undis,
 Conspicuasque terit rauco de gurgite gemmas,
 Prasinus huic nomen, illi est carbunculus ardens,
 60 Perspicuisque vadis terram praelambit Euillam.
 Post hunc aethiopus Gehon allapsus opimat.
 Tertius est Tigris, Eufratri adiunctus amoeno,
 Assyriam celeri discretim flumine sulcans.
 Hic positus custos Adamus cum coniuge fida;
 65 Atque opifex tali formatur voce Tonantis:
 Ne trepidate simul licitos praecerpere fructus,
 Quos nemus intonsum ramo frondente creauit,
 Solliciti, ne forte malum noxale legatur,
 Quod viret ex gemino discreta ad munia succo.
 70 Nec minus interea caecos nox alta tenebat,
 Ac modo formatos vestis non texerat artus.
 CAP. III. Has inter sedes, et baccis mitibus hortos
 Spurneus astuto vincens animalia sensu,
 Serpebat tacite spiris frigentibus anguis;
 75 Liuida mordaci voluens mendacia sensu,
 Femineo tentat sub pectore mollia corda:
 Dic mihi, cur metuas felicia germina mali?

55. Barthius pro *ortus* suspicatur *ornos*, Riuinus mallet *hortos*.

56. Fabr. *undante*.

57. Fabr. *Phison*.

60. Edit. *Euilat*. MART.

64. Riuinus vult *Adam* pro *Adamus*.

68. Edit. *legaris*. MART. Barthius con-

iicit, plaudente Riuino, *ne fors malum* pro *ne forte malum*. *Malum noxale*, pomum noxale, vt infra vers. 97. *Quis poma dedit noxalia vobis?*

71. Morelius *vestis nec*, Fabricius *nec vestis*.

72. Edit. *ortus*. MART.

- Numquid poma deus non omnia nata sacrauit?
 Atqui si studeas mellitos carpere victus,
 80 Aureus astrigero redibit cardine mundus.
 Illa negat, vetitosque timet contingere ramos;
 Sed tamen infirmo vincuntur pectora sensu.
 Ilicet ut niueo iam mitia dente momordit,
 Affulsit nulla maculatum nube serenum.
 85 Tum sapor illecebram mellitis in faucibus indens
 Perpulit insueto munus c'ferre marito.
 Quod simul ac sumpsit, deterosa nocte, nitentes
 Emicuerere oculi, mundo splendente, sereni.
 Ergo ubi nudatum prospexit corpus uterque,
 90 Quae pudenda vident, ficulnis frondibus umbrant.
 Forte sub occiduo Domini iam lumine solis
 Agnoscunt sonitum, trepidique ad deuia tendunt.
 Tum Dominus caeli maestum compellat Adamum:
 Dic, ubi nunc degas? Respondit talia supplex:
 95 O Domine, affatus pauido sub corde tremisco,
 Magne, tuos, nudusque metu rigente fatigor.
 Tum Dominus: Quis poma dedit noxalia vobis?
 Tradidit haec mulier, dum dicit, lumina promptim

78. Edit. nota sacrauit. MART.

79. In ms. nostro legitur *Ad quis*, editi *E queis*. MART. Fabr. *E quis*. Martenius in textu edidit *Adqui* pro *Atqui*.

80. Edit. *remeabit cardine*. In Vulgata serpens promittit scientiam boni, et mali, *Eritis, sicut dii, scientes bonum, et malum*. MART.

85. Fabr. *mellitis faucibus*, quod certe lex metri postulat.

86. Edit. *Compulit*. MART. Riuinus cum Cauchio *insuetum* pro *insueto*.

90. Edit. *Quumque pudenda*. MART. Fortasse *Quaeque pudenda* pro *Quaecum-*

que, ut quisque pro quisquis, quicumque.

96. Edit. *metu frigente*. MART.

98. Haec in Vulgata non reperimus dicta fuisse Adamo a muliere; sed ea Iuuenius in antiquiori potuit versione legere. MART. Huc fortasse pertinet sententia versus 80. *Aureus astrigero redibit cardine mundus*. Ita auctor carminis intelligit verba Genesis: *Aperientur oculi vestri*. Mar. Victor l. 1. Genes. *Atque ideo augustos homini fas carpere fructus* - *Noluit esse deus, ne mentis nube remota* - *Immittant in caelum oculos, atque optima noscant*, - *Sintque deis similes*.

- Candenti perfusa die, liquidumque serenum
 100 Affulsisse sibi, solemque, et sidera caeli.
 Protinus ira dei turbatam territat Euam,
 Auctorem vetiti dum quaerit Maximus acti.
 Illa sub haec pandit: Serpentis suasa loquelis
 Accepi, fallente dolo, blandoque rogatu.
 105 Nam sua vipereis intexens verba venenis,
 Haec mihi prae cunctis narrauit dulcia pomis.
 Ilicet Omnipotens condemnat gesta draconis,
 Praecipiens, cunctis inuisum viuere monstrum,
 Pectore mox fuso prorepere, tum sola morsu
 110 Mandere: mansuro quaecumque in tempora bello,
 Humanos inter sensus, ipsumque labentem
 Vertice, ut abiecto pronus post crura virorum
 Serperet, et calces, dum labens cominus instat.
 Femina fraudigeris misere decepta suadelis
 115 Praecipitur duro discrimine ponere partum,
 Seruitiumque sui studio perferre mariti.
 Tu vero, cui visa fuit sententia verax
 Coniugis, inmiti cessit quae victa draconi,

103. Edit. *loquentis*. Longe melius in nostro ms. *loquelis*. MART.

108. Edit. *visere*. MART. Barthius iam ex coniectura restituerat *viuere*, quod placuit etiam Riuino.

110. Fabricius cum Morelio *Pandere*, Pamelius *Prendere*, Riuinus ex Barthii coniectura *Pascere*. Addit Riuinus, minus male esse *Prendere*, quam *Mandere*. Lectio Fabricii *Pandere sola*, h. e., terram, non intelligitur. Vulgata, *Terram comedes*. Alii veteres, *Terram edes*, *manducabis*, *Terra erit tibi cibus*. Ex quo confirmatur scriptura *Mandere*. Virgilius l. xi. vers. 668. *Sanguinis ille vomens riuos cadit, atque cruentam — Mandit bimum*.

111. Edit. *labantem*. MART. Riuinus coniicit, *ipsum* esse serpentem, sed locum corruptum putat. Paulo post occurrat *labens*, prima producta. Hoc loco corripitur, si legatur *labentem*.

113. Edit. *ut calces*. MART. Riuinus emendabat *Serpat, at hunc calcet, dum bellans cominus instat*.

114. Fabr. *decepta loquelis*. Sic enim metro consulitur.

116. Riuinus interpungit *Seruitiumque sui studio, perferre, mariti*: non enim seruitium sui mariti perfert, sed potius dominium, quod eam facit seruam esse, et hanc iniuriam ferre sui mariti studio.

Deflebis miserum per tempora longa laborem.

120 *Nam tibi triticeae surget pro germine messis*

Carduus, et spinis multum paliurus acutis.

Vt cum visceribus lassis, et pectore maesto

Plurima solictos praestent suspiria victus,

Donec in occiduo venientis tempore mortis,

125 *Vnde geris corpus, terrae reddare iacenti.*

His actis, Dominus trepidis dat taedia vitae,

Deiectosque procul sacratis dimouet hortis,

Obuersosque locat, medioque eliminat igni,

In quo perceleri Cherubin euoluitur aestu,

130 *Diun calidus deferuet apex, flammisque volutat.*

Quis Dominus, pigro ne frigore membra rigerent,

Consuit euulsas pecudum de viscere pelles,

Operiens nudos calidis de vestibus artus.

CAP. IV. *Ergo ubi coniugio sese iam fidus Adamus*

135 *Esse virum sensit, nomen genitricis amatae*

Exhibet uxori binos e germine foetus.

Continuo genitor diuersis nuncupat orsis:

Is Cain hic nomen habet, cui iunctus Abelus

Innocuas multa seruabat cura bidentes.

121. Proba etiam in suo centone hunc versum mutuata est a Virgilio eclog. 5. vers. 39. *Carduus, et spinis surgit paliurus acutis*. Auctor huius Carminis interdum ex Virgilio, et aliis hemistichia in rem suam profert.

123. Riuius emendabat *solicitus praestet suspiria victus*, vel cum Fabricio *solicitos praestent suspiria victus*. Ita edidit Martenius, sed non obseruauit, alios editos legere *solicitos praestet suspiria victus*.

131. Veteres, vt notat Marius Victorinus, *quis* solebant pro *queis*, et *quibus*

vsurpare, atque ita hic auctor non semel. MART.

133. Fabr., et alii scribunt *Opperiens*, vt prima producat.

136. Edit. *bino qui gemine* (lege *germine*) *factus*. MART.

138. Edit. *Atque Cain hic nomen habet*. MART. Forte *Cainus hic nomen habet*.

139. Edit. *videntes*. At veteres *v* litteram pro *b* persaepe *vsurpabant*. MART. In nonnullis editis mendose est *videntes*, sed in Fabricio, et aliis clare *bidentes*, hoc tamen discrimine a Martenio non animaduerso: *cui iunctus Abelus*: — In-

- 140 *Ast alius curuo terram vertebat aratro .
Hi quum perpetuo ferrent sua dona Tonanti ,
Dissimiles fructus , sensu suadente , dedere .
Nam prior , vberibus fuerant quae prosata glebis ,
Obtulit , ast alius miti se deuouet agno ,*
- 145 *Extā gerens sincera manu , adipemque niualem ,
Confestimque placet Domino pia vota tuenti .
Quod propter gelida Cain incanduit ira ,
Quem deus alloquio dignatus , talibus infit :
Dic mihi , si rectum viuas , et noxia cernas ,*
- 150 *Degere num possis contracto a crimine purus ?
Desine mortali fratrem disperdere sensu ,
Qui tibi seu domino subiectus colla praebebit .
Nec tamen his fractus fratrem deducere ad arua ,
Atque ubi deprensū deserti in gramine vidit ,*
- 155 *Elidit geminis frendens pia guttura palmis .
Quod factum Dominus caelo speculatus ab alto ,
Disquirat , quonam terrarum degat Abelus .
Ille negat , positum custodem se fore fratris .
Cui Deus effatur : Nonne vox sanguinis eius*

nocuas huius seruabat cura bidentes, quod factum , vt cum *cura* in nominatiuo constet versus .

145. Fabr. *Extā manu sincera gerens , adipemque niualem* . Quae discrepantia lectionis Martenium fugit , et ad maiorem versus elegantiam pertinet .

147. Iunius pro *gelida* malebat *rapida* , aut *grauida* .

149. Vulgata : *Nonne si bene egeris , recipies : sin autem male , statim in foribus peccatum aderit ?* Auctor carminis ex Itala versione : *Si recte offeras , recte autem non diuidas , peccasti* . Vide Sabatierium .

150. Fabr. *non pro num* .

152. Fabr. *daturus pro praebebit* , quod a metro respuitur .

153. Fabr. *fratrem deducit ad arua* .

154. Edit. *deserto* . MART.

155. Edit. *franges* , idque ex coniectura . Nam codex ms. legebat *fraudans* : melius codex noster *frendens* . MART. Fabricius edidit *fraudans* , quod approbat Riuinus a *fraude* , damno . Pamelius correxerat *frangens* .

156. Fabr. *celso* . Morelius rectius *caelo* .

159. Ita etiam edidit Morelius . Edit. ex coniectura restituunt *nummam vox* . MART.

- 160 *Ad me missa sonat, celsumque ascendit ad axem?*
Nosce igitur mansura tibi pro crimine tanto;
Nam modo quae inadiuit germani sanguine terra,
Inuiso maledicta tibi commissa negabit
Semina, et absumptis fructum non proferet herbis.
- 165 *Torpidus ut multo collidens membra tremore,*
Funere ceu iuncto semper suspiria ducas.
Territus ille gemit, mortemque a numine poscit:
Quae tamen infenso non est concessa Tonante;
Nam malo promeritus signo fit notus iniusto,
- 170 *Sternere ne ferro liceat cuicumque nocentem,*
Ne maius septina parent discrimina funus.
Ilicet a facie Domini, ceu perditus, exit.
Aedibus obuersis Naidae in caespite terrae,
Nec minus ex natis, genitrix quos fida creauit,
- 175 *Nomine primaeuis sublimem condidit urbem.*
Enochus Naida creat, ac deinde Malechum,
Quo Matusalamus sensim genitore sub curas

160. Edit. *descendit*: melius codex noster *ascendit*. MART. Fabricius iam ediderat *celsumque ascendit*.

164. Fabr. *assumptis* pro *absumptis*.

165. Iunius, ut carmen concluderet, *Torpidus et multo collides membra tremore*. Alii ut *multo collidens*, qui etiam notarunt, deesse finem. Reliqua ex solo Martenii codice proferuntur.

167. Haec procul sunt a vulgata versione, ubi Cain non petiisse, sed timuisse mortem repraesentatur: *Omnis igitur, inquit, qui inuenerit me, occidet me*. MART.

173. Iuxta Vulgatam Cain *profugus habitauit in terra ad orientalem plagam Eden*. At iuxta Hieronymum in libr. Quaestionum hebraic. *habitauit in terra*

Naid. Atque ita etiam Septuaginta Interpretes. MART. Hieronymo concinit Eucherius Lugd. in Genes.

175. Quaerit S. Augustinus in libr. Quaest. in Genesin, quomodo Cain potuerit condere ciuitatem, *quum ciuitas alicui constituitur hominum multitudini*, solosque duos parentes, et duos eorum natos scriptura commemoret: respondetque, duos illos natos plures alios et genuisse, eorumque filios etiam genuisse filios, et filias, quorum nomina scriptura non enunciat. MART.

176. Vnicum Enocho natum tribuit Vulgata, nempe Irad, Irado Mauiael, Mauiaeli Mathusael. MART. Auctor carminis fortasse scripsit *Enochus Irada creat, Irad Mauiael*, vel *Mauielum*.

- Exiit, et longae produxit tempora vitae.
 Ast Amalech, dirum qui percutit ense Cainem;
 180 Perpetitur caeso multum grauiora nocente.
 Crimina nam meritum decies septina coercent.
 Coniugibus hic facta gemens sese increpat ultro,
 Quarum prima fuit Ada, atque altera Sella.
 Aelum sed prima creat, qui pastor in aruis
 185 Gramineis laeta pecudes pascebat in herba.
 Iobalus quem deinde subit, qui musica plectra
 Repperit, et vario concordis murmure chordas.
 Tobellum mox Sella parit, cui fundere riuos
 Aeris erat moris, ferrumque incude subactum
 190 Diuersis formare modis, stridente camino:
 Quem Noema sequens uno genitore creata.
 Haec inter vegetis Adam non languidus annis,
 Sethum progenerat post mortem mitis Abelis,
 Enochum is deinde creat, cui candida corda
 195 Largitus Dominus, hoc se poscente rogari
 Annuit, et placidae suscepit munera mentis.
CAP.V. Nongentos igitur postquam complerat Adamus,
 Ter denosque annos, sopitus morte quieuit.
 Longaeuiusque dehinc nongentos quinque per annos
 200 Enochus vixit, quem Cainanus adaequans
 Quinque fuit tantum protentis longior annis.
 Iunior hoc iterum ter denis decubat annis.
 Malaleela senex ter denis, deinde Iaretus
 Atque tribus vixit longo constrictior aevo.

179. *Amalech* hic ponitur pro *La-
mech*. MART.

184. Pro *Aelo* Vulgata habet *Iobel*, at-
que ita etiam legit Augustinus in libr. 15.

de Ciuitate dei cap. 17. MART.

188. *Tbobellum* etiam legit S. Augu-
stinus loco citato: pro quo Vulgata legit
Tubalcain. MART.

- 205 *Enochus, cui cura fuit seruire Potenti,
Et mentem sociare deo, saiunior istis
Ter centum explicitis, si quinque adiungere cures,
Sexies et denos, subita caligine tectus
Abditur, et Domino multum miserante remotus,*
210 *Felicem placido viuut cum tempore vitam.
At Matusalamus nongentos porrigit orbes,
Septies et denos, vnum quis iungere ius est.
Lamechus hoc patre satus, Noele creato,
Talia disseruit, dum vatium more futura*
215 *Praeuidet, et sensus venturum mittit in aeuum;
Hic segura dabit nobis commercia vitae,
Et durum remouebit onus, pacemque reducet,
Quae factis est pulsa malis, nostroque reatu,
Tristibus et dextris, quarum sulcata labore*
220 *Terra negat fructum, Domino maledicta loquente.
Septies hic centum vixit, septemque per annos,
Septuaginta super positis, ut summula poscit.
Hoc generante, probis Noelus nobilis actis
Editur, innocuo daturus semina seculo,*
225 *Tresque creat natos, Sethum, Chamumque, Iafetumque,
Innumerum solitos mollitum tundere ferrum,
Et scintillantes promptim procudere massas.*
CAP. VI. *Sexies hic vates centum iam vixerat annis,
Quum Dominus diri pertaesus crimina mundi,*
230 *Multimodosque hominum longa sub luce reatus,
Constringit miserans prolixae in crimina vitae,*

206. Forte *sed iunior istis*. MART.

212. Scriptura annos dumtaxat nongentos sexaginta nouem tribuit Mathusalamo: his duos addit Iuuenecus. MART.

Forte legendum *vnum quis demere ius est*.226. Quae hic de filiis Noe narrantur, in Vulgata non extant. MART. Pro *Innumerum* legam *In numerum*.

- Imposuitque modum bis sexaginta per annos,
 Vincere quem nullus nulla sub lege valeret.
 Haec inter sanctos lactat terrena voluptas,
 235 Captiuosque tenet caelesti ex arce meantes;
 Dum facies pulchro ridentes corpore cernunt
 Femineas, placitisque nimis complexibus haerent,
 Progeni sibi torua cum mole gigantes:
 Quorum criminibus Domini patientia tandem
 240 Cogitur offendi, longam dum concipit iram,
 Atque dolet hominem dextra formante creatum
 Siderea, sancto permotus pectore fatur:
 Ius delere mihi mundi peccata nocentis,
 Fluctibus aequoreis totamque inuoluere terram,
 245 Humanumque genus vastis mersare fluentis,
 Omnigenasque simul pecudes, quae laeta per agros
 Gramina detondent, celsis dum collibus errant.
 Serpentes nex una premat, volucresque, ferasque,
 Vt mea deletis mitescat fraudibus ira.
 250 Accipit ergo dei mandata ingentia Noe,
 Duplicibus cameris arcam compangere iussus,
 Quae teneat volucrum mansura ad germina nidos.
 Ac ne fissilibus dissultent robora rimis,
 Vngvine praepingui linuit bituminis arcam.
 255 Ipsa fuit plenas ter centum longa per vlnas,
 Quinquaginta patens transuersam lata per alium.

235. Hic respicit Iuuenius ad illa versionis Italicae verba: *Videntes autem angeli dei filias hominum, quia bonae, et pulchrae sunt, sumpserunt sibi uxores.* Hic vero quaerit S. Augustinus, quomodo potuerunt angeli cum filiabus hominum concumbere: responderque, nonnullos latinos, et graecos codices non *angelos*, sed

filios dei legere, iustosque in scriptura et *angelos*, et *filios dei* appellari, ac credibile esse, homines iustos, concupiscentia lapsos, peccasse cum feminis. Ita in libr. Quaest. in Genes. q. 3. MART. S. Augustinus De ciuit. dei libr. 15. c. 23. legit *quia bonae sunt, sumpserunt etc.* Explicat autem *bonas*, id est, *pulchras*.

- At qua sublimi surgunt fastigia tecto ;
Edita ter denis in caelum tollitur vlnis ,
Assere quadrato nullis censura fluentis ,*
- 260 *Ad medium gestans facili cum cardine postes :*
- CAP.VII.** *Haec perfecta deus postquam despexit ab astris ;
Talibus affatur mittendum in aequora vatem :
Scande citus , natiue tui , nataeque fluentem
Fluctibus in tumidis cymbam , quia pectora vidi*
- 265 *Iusta tibi , dudumque mihi tua nota voluntas
Emeruit maiora praesentibus ; atque coactas
Claude simul pecudes omni de germine mites ,
Septenis paribus , immundo de grege bina
Esse sines tecum , escamque his omnibus infer ,*
- 270 *Atque tibi suetam , ne quum per vasta fluenta
Cultio destiterit , pariter patiare molesta ,
Prouisis non ante cibus per glauca vehendis
Salsa famem , nam clara polo quum lumina solis
Septima prodierint , totos diffundere nimbos*
- 275 *Cardine ab aethereo , cunctosque euoluere fontes
Allapsu maiore paro , quo grandior undis
Aestuet oceanus , spumosis largius amnes
Accipiens , fusoque oblimans omnia tractu .
Namque quater denis iuncta cum nocte diebus .*
- 280 *Grandine perpetua nubes complebo madentes ,
Vt quidquid viuit , tumidis mergatur in undis .
Haec ubi dicta , fiunt Domini mandata , volente ,*

259. Forte nullis cessura fluentis .

266. Adeo frequens est in hoc carmine diphthongum *ae* corripì , vt non excriptori , sed auctori tribuendum id esse videatur . In Iuueni opere vero nihil tale reperire licet .

267. Rescribendum puto *de germine mundo* ex Genes. cap. 7. vers. 2. *Ex omnibus animantibus mundis tolle septena , et septena etc.*

269. Forte *infer* .

277. Forte *spumosos* .

- Festinoque sene, longo qui nobilis aeuo*
Sexcentos agitans annos, se credidit undis,
 285 *Coniunctosque simul natos, natasque recepit,*
Confixus tenui quamuis foret abditus antro.
Interea totos laxarunt nubila nimbos,
Atque abyssus riguos dimisit in aequora fontes.
Iamque quater denis stagnantur cuncta diebus,
 290 *Non volucres leuibus suspendunt corpora pennis,*
Nec fera celsiugo deuitat marmora colle,
Omnia conduntur pelago, mors omnibus una est.
Nec minus interea tumidum suspensa per aequor
Arca fluens clausum munibat pendula vatem,
 295 *Venturisque parens seruabat semina seclis*
 CAP.VIII. *Naufragio secura suo. Mox rarior aether*
Nubibus in piceis coepit constringere nimbos.
Iamque relabenti decrescit in aequore pontus,
Ac postquam modico fluitabat flamine cymba,
 300 *Emittit senior nigrantem pectora coruum,*
Qui leuibus pennis volucris dum flamine fertur,
Non rediit, iusti suspendens vota prophetae.
Post hunc albentem mittit per stagna columbam,
Quae super aequoreum campum defessa volatu
 305 *Nusquam nacta solum, vati se reddidit almo.*
Quinque recurrentis fulgerent septima solis
Lumina, dimittit penna plaudente volucrem,
Quae, nemore inuento, ramis praepinguis oliuae
Ora referta tulit, quum iam per sidera vesper

285. *Natasque* scilicet vxores natorum.

305. Hic quaerit Augustinus, cur non redierit coruus, redierit vero columba, an coruus mortuus fuerit? Respondetque,

a multis conici, quod cadaueri potuerit coruus insidere, quod columba naturaliter refugit. MART.

- 310 *Surgeret, ac tremulo noctem praecurreret igni.*
Inde iterum septem transcursis rite diebus,
Mittitur in pelagus ales, quae lapsa meatu
Perceleri, nunquam sociae se reddidit aulae.
Sexcentos igitur iam tum transgressus et unum
315 *Orbes erat vates, primo iam mense secuto,*
Atque die mensis primo, quum libera tellus
Visa aperire procul montes, ac voluere fumum,
Quos super undarat ter quinas pontus in vlnas:
Decurso iam mense, dehinc quum trina secundo
320 *Lumina restarent, toto iam libera fluctu*
Terra fuit, propriumque ostendit laeta virorem.
Ergo ubi undatis consedit montibus arca,
Araracum qui nomen habent sermone vetusto,
Laxat claustra senex, noua semina terrae
325 *Atque deum gaudens contra se attollere sanctum.*
CAP. X. *Heroum de more foret quos ardua ceruix,*
Inmensumque caput sublimes tollet in auras.
Hic Babylon collocat, Orichanque, et Archata Acalla,
Sinnacheros inter saltus Assura deinde
330 *Condit, et exiniam tectis Niniueua locauit.*
Et Robotham, Calchanque, dehinc Dasemata, quarum

317. Virgilius 3. Aen. 206. *Visa aperire procul montes, ac voluere fumum.* Verum hic auctor post diluuium nescio quem fumum dicat, nisi forte exhalantes vapores.

322. An ubi nudatis?

323. Ararath est mons Asiae in Armenia, estque pars montis Caspii prope Mediam, et inter Artaxatam, et Arsissam paludem. MART.

324. Deest huic versui vnus pes, neque sensus perfectus est.

325. Hic amanuensis oscitantia omisum est integrum Geneseos caput nonum. Nam quae sequuntur, non ad Noemum pertinent, sed ad Nemrod, qui Babylonem condidit, et Orech, et Arcad, et Chalanne in terra Sennaar. MART.

328. In Vulgata non *Acalla*, sed *Chalanne* dicitur. MART.

331. Septuaginta Interpretes hunc Geneseos locum sic legunt: *Et Roboth ciuitatem, et Chalach, et Date, quae est Nininem, et Chalach.* Antiqua vero ver-

Distinguit saltus, medioque in limite surgit.

CAP. XI. *Dumque alacres certant, et nomina moenibus induunt,*

In campum veniunt, Sennarium nomine dictum,

335 *Molitique cauas ad sidera tollere turre,*

Non calcem faciunt, qua saxa inserta ligantur,

Sed lateres testa lutei fornace coquantur,

Vt prius immensis fulgerent moenia tectis,

Quam novas discretas faceret migratio gentes.

340 *Bitumen pro calce fuit, quod vellere molli*

Ducitur, et lento constringit corpore cautes.

Namque penes cunctos sermones consona lingua

Per similes fatus, et ciuica verba locuta est.

Denique descendit Dominus, et moenia vidit,

345 *Praecipiens varias raptim prorumpere voces,*

Diuersosque sonos, quis gentes quaeque loquuntur.

Ilicet impletur positis cultoribus orbis,

Diuiduusque locus mox est Confusio dictus.

Hos sequitur, Domino multum qui credidit, Abram,

350 *Quem genuit prisco de nomine Thara vocatus.*

Iungitur et Lothus iuncto de sanguine frater.

Hi quum iam validi fierent pubentibus annis,

Coniugium iunxere sibi, Lod foedere Melciae

Gaudet, et Abram odescit coniuge Sarra:

sio: *Et Roboth ciuitatem, et Chalach, et Dasim intermedium Niniuech, et Chalach.* MART. Sabatierius sic legit: *Et Roboth ciuitatem, et Chalach. Et Dasem inter medium Niniues, et Chalach* ex S. Augustino.

339. Legam noua.

346. Quis pro quis, aut quibus, uti supra obseruauimus. MART.

353. Hic lapsus memoria videtur Iuuen-
cus, dum Melcham, seu Melciam Loth

tribuit vxorem, quae nupserat Nachor. Sic enim antiqua versio Italica, qua vsus est, *Et sumpserunt Abram, et Nachor sibi uxores. Nomen mulieris Abram Sara, nomen mulieris Nachor Melcha, filia Aram.* MART.

354. Odescit verbum nouum, vel, ut magis puto, corruptum. Cogitabam et *Abramo ditiescit coniuge Sarra, vel Abramus ditiescit.*

355 Quae tamen ad senium duxit sine pignore vitam.
 Hos Thara solícite chaldeo de grege dimisit,
 Dum Chanana placent frondosis collibus arua.

CAP. XII. Sed deus, electi qui sensum nosceret Abrae,
 Imperat, ut sedes alia regione capessat:

360 Hei age, festinans patriis te dimoue terris,
 Cognatasque domos, et limina sueta linque.
 Nam procerein immensae faciam te iam fore gentis:

Insuper his addam, ut te quicumque malignis
 Vulnerat eloquiis, Domini maledictus ab ore,

365 Tristia quaeque ferat; at qui sermone benigno
 Commoda denarrat, poscit laetos et grandior astu.

Mutantur sedes, Sychemis castra locantur,

Quae Dominus vati longum despondit in aevum.

Illic deproperans sacratas suscitât aras:

370 Conscendensque montem, fractas qui respuit undas,

Et rubicunda tumens prospectat lumina solis;

Hic etiam positis fundatur molibus altar,

Oraturque deus, sola quum deinde per arua

Vates agit, quae terra iacet disiuncta colonis;

375 Quae dum perpetuo venis sitientibus ardet,

Incussit ieiuna famem, cui cura cohaeret.

Hoc foecunda metu Nilotica rura petuntur.

Et quia conspicuo canderet corpore Sarra,

Mandatur nullo nuptam se dicere vinclo,

380 Sed fore germanam, ne fors inmanibus ausis

356. Fort. de grege misit.

361. Fort. sueta relinque.

366. Obscurus est hic versus, et vno pede longior.

370. Versus constaret ita Et montem

ascendens: pro Berbel ponere videtur fractas undas, atque adeo emendare oportebit fractas qui respicit undas.

575. Forte aret pro ardet.

- Effrenis turbae zelum noxale marito
 Gigneret, atque aemulum tristis rivalis haberet.
 Hunc mirata quidem venientem turba Canopi,
 Omnimodis Sarra cupido de lumine lustrat.
 385 Atque ubi per proceres laudata, et tradita regi est,
 Dulcibus accipitur votis, verbisque propheta.
 Non tamen impositum voluit rex aetheris illi.
 Nam multis, magnisque simul terroribus actum
 Proturbat regem, noxialis qui reus ausi,
 390 Obiurgat procerem, germanam cur magis esse
 Dixerit uxorem, falsoque illuserit astu.
 Inde iubet, laetum nuptam deducere secum,
 Armenta, et quidquid patriis adduxerat oris.
 Namque deus seruo, semper concordia fanti,
 395 Ingentes census, et maxima quaeque dicarat.
 CAP. XIII. Accipit et Lodus, quaecumque aduexerat illic,
 Et reduces patrias tandem sistuntur ad oras,
 Atque ibi dum gregibus intercurstantibus errant,
 Pastores pecorum sese certamine pulsan,
 400 Pascua quod foetas arctarent parua duorum.
 Sed pater indomitas cupiens componere rixas,
 Obtulit, ut frater, quae vellet, sumeret arua.
 Ille libens paret, Iordanis litora poscens,
 Qui fluvius dudum Nili vice, dum turnet undis,
 405 Anne superfuso campos perditat opimos.
 Chanannaea Senex venienti iugera sorte
 Accipit, et virides sistit armenta per agros.

393. In Vulgata insinuatur, Aegyptios Abramo dedisse oves, et boues. Sic enim habet: *Abram bene vixi sunt propter illam*, (Sarram) et fuerunt illi oves, et

boues, et asini, et serui, et famula, et asinae, et cameli. Hic vero ea sibi tantum relictas fuisse videntur, quae ex patria adduxerat. MART.

Sed non perpetuas licitum componere sedes.

Namque pater iussus terram lustrare tuendo,

410 *Flammeus e celsis quam sol utrumque recurrens*

Aspicit, aut gemini despectant usque triones,

Promissam generi tanto genitore creando,

Cuius qui numerum gestit comprehendere fatus,

Stellarum citius turbas, vel dicit arenae;

415 *Quas pelagus dubio nonnunquam litore nudat.*

Tendit et ad quercum prisco de nomine Mambram,

Perpetuoque deo praecelsum dedicat altar.

CAP. XIV. *Nec mora, diuiduos postquam concordia fratres*

Fecerat optatos componere regna per agros,

420 *Consurgunt reges numerosa ex gente Terniqua,*

Et Sodomam multo pugnaces milite vastant,

Quae ternaecque acies bino bis principe fultae

Valle tenus Salsa ferrum per nubila torquent.

Quinque fugam capiunt linquentes bella tyranni,

425 *Praecipitique fuga frondosis montibus abdunt,*

Quod potuit superesse neci; qui nomine vero

Dicuntur Ariac, Hadachar, Godullagomurus.

Atque etiam pulchris in his gaudens Amarfalus armis.

Haec inter, quae multa sunt discrimine belli,

430 *Lod etiam capitur tota cum stirpe, domoque.*

Quod ubi tristifico narrauit nuncius ore,

Consurgit vates, seruorum de grege multo

413. Forte *fatu*.

420. *Terniqua*, id est, triplici nimirum gente, Sennaar, Ponti, et Elamitarum, ut coniecimus. MART. At reges fuerunt quatuor, et melius esset *quaterni*, vel *quaterna*: nam *terniqua* non seruat metri legem.

422. Hic sensus poscit *Quaternaecque acies*: repugnat metrum.

427. In Vulgata quatuor horumce regum nomina ita enunciantur *Amraphel Arioch, Godorlabomor, et Thudal*. MART.

428. Tam metro, quam sensui superfluum est *in his*.

- Ter centum famulos nouies bis auctius addens,
Ad bellum dux ipse ciet, ferrumque retractant.*
- 435 *Nocte super media nil iam metuentibus instat,
Victoresque fugat, multosque interficit hostes.
Quin etiam fratrem tanto discrimine demptum
Accipit, et praedam lato trahit agmine secum.
Excipitur laeta Sodomorum laude procorum,*
- 440 *Pontificisque dei, sancto qui nobilis actu
Melchisedechus erat, panem, vinumque praesentant.
Is petit, ut captos dignetur reddere victor,
Cetera pro meritis belli sub lege laturus.
Sed contenta suo victrix moderamine virtus*
- 445 *Accipit optatum toto pro munere fratrem.
Mox sopita deus illustrans corda prophetae,
Praecipit, ut cuncta vacuet formidine pectus,
Quandoquidem inuictae tutus sit tegmine dextrae.*

CAP. XV. *Ille alacer concessa sibi licentia fatur;*

- 450 *Quid mihi pro tanta praestant tua dona loquela?
Nam coniuncta quatit fessum longaeua senectus,
Nec datur emeritum post mortem linquere natum.
Et quia nobilibus thalamis mihi germina non sunt,
Deger heres erit, nobis quem serua creauit.*
- 455 *Confirmat vatem Dominus, dum talia fatur;
Ne time confidens, seruius tibi non erit heres.
Nam si nosse valet numero carentia quisquam
Sidera, vel totas pelagi percurrere arenas,
Is poterit prolem solus numerare putando,*

448. Reposui *tutus* pro *totus*.

449. Hanc etiam licentiam sibi sumit hic auctor, ut *a* in auferendi casu corripiat, quod *a* Iuuenco, et a bonis poetis

nunquam factum. Mitto innumeros alios metri errores.

454. Legam *Degener beres*.

- 460 Quae praestanda tibi est, totus qua tenditur orbis,
 Nasceturque tuo de semine, qui tua cernat,
 Filius, atque etiam natus sit regis aeterni:
 Namque ego sum dominus caelorum conditor, et te
 Auxilio tutum chaldaea ex gente reduxi.
- 465 Credidit ista senex, nec quidquam defore verbis
 Metitur Domini sincero acumine cordis,
 Subnixusque rogat, placidis dum supplicat orsis,
 Signa dei quae mente gerat, quae corde sequatur,
 Munere pro tanto, quo natum gignat inert
- 470 Corpore, iam gelidis decursa ob tempora membris.
 Admonitus vitulam trimi iam temporis aptat,
 Coniungens alacrem torua cum fronte iuuenicum,
 Veruecem, caprumque dehinc, hirtamque capellam,
 Columbas pariles, simili cum turture iunctas.
- 475 Corpora mox pecudum gemina in diuortia findit,
 Illaesas tota dimittens carne volucres,
 Omnia disponit, sacrisque altaribus aptat,
 Seque locat propter sensu versutus, et aure.
 Ecce autem prima sub tempora noctis opacae,
- 480 Candida sanctifici terrentur pectora vatis,
 Nigrantesque ruunt confusa luce tenebrae.
 His super attonitus Domini solatia sumit,
 Dum noua venturae praenoscit semina gentis,
 Per varios casus duro sub rege locandae
- 485 Aegypti, cui nomen erat Pharaonis acerbi.
 Namque quater centum Domini subiecta per annos

472. Vulgata versio Abraham, hic in signum terrae promissae offerentem in sacrificium vaccam triennem, capram triennem, arietem annorum trium, turturem

quoque, et columbam, repraesentat. His Iuuenicus addit iuuenicum. MART. Ambrosius l. 2. de Abraham c. 8. pro vaccam triennem legit vitulum trimum.

- Seruiet, ad terras rursus reuocanda feraces,
 Ac vice mutata, quae quondam serua tremebat,
 Sceptra reget, valida gentes virtute coercens.*
 490 *At tu, quum fuerit metati terminus aevi,
 Sedibus in patriis functus mandabere busto.
 Nam populus infensa tibi de sede reuulsus,
 Huc veniet, domibus veterum donandus auorum.
 Nam qua Niliacis gaudet nunc incola terris,*
 495 *Et celer Euphrates Syrorum praenatat orbes,
 Genaeos populos, Genezeosque tenebunt,
 Chalmoneos, Chetosque iuncta cum gente Fereza,
 Et Raffana, cui manus est Iebosaco haerens,
 Dilectaque sibi pellentur sede Chananni.*
 500 *Quin et Amorraeus Gergesso extrusus amico,
 Semianimis possessa dabit venientibus arua.
 Quae quum sancta deus promississet verba prophetae,
 Sole sub occiduo clarum dat fulmine signo.
 Nam velut undanti ferueret flamma camino,*
 505 *Caesarum pecudum visa est delambere carnes.*
CAP. XVI. *Interea steriles iam pridem fessa per annos
 Perdiderat etiam votum iam Sarra parentis,
 Et quia praegelida partum non poneret aluo,
 Ad secunda suum coepit lactare maritum*
 510 *Gaudia, et inflexum cogit consortia seruae
 Noscere, quo saltem genitor sit pignore vili.
 Ilicet in thalamos aegyptia adducitur Agar,
 Ismaelumque nothum foecunda gignit ab vlu.*

497. *Herbaeos* appellat Vulgata versio.
Chetaeos, seu *Chetos* Italica cum Iuuen-
 co. MART.

502. Forte *promisit*, vel *prompsisset*.

503. *Legam signum*.

512. Fort. *Aegyptia ducitur*.

- Quae quum seruili dominam contemneret astu,
 515 Verberibus duris afflicta, et saucia fugit.
 Ac dum vicino tegetet se deuia fonte,
 Nuncius aethereo descendit culmine caeli,
 Consultamque prius dominorum mittit ad aedes,
 Quin etiam multo gaudentem munere donat.
 520 Quae quia conspicuo fulgentem lumine sanctum
 Viderat, a simili narrauit nomine fontem.
- CAP. XVII. Iamque nouem denos, nouemque exegerat annos
 Abramus vates, quum se iam iamque parentem
 Agnoscit nati magno de munere dandi,
 525 Testamenta dei cui sunt concordia summi,
 Gentibus innumeris genitor, ductorque futurus,
 Percipiens placidas per grandia tempora sedes.
 Quin etiam solido de nomine grandior exit,
 Dum decus adiectum vocalis litera ducit,
 530 Et Sara quae fuerat, mandatur Sarra vocari.
 Quin etiam patria Smaelus pro prece diues,
 Bis senos princeps populos generatque, regitque.
 Post haec gesta senex, quum sol octauus adesset,
 Maribus exhibitis adimit praeputia ferro,
 535 Adiungens pariter quoscumque ex plebe seorsa.
 Inde etiam tempus promissi muneris instat.
 Soluitur in tremulos vultu crispante cachinnos,
 Dum tacitus secum promissa ingentia voluit,
 Posse deum credens, quidquid non extitit unquam,
 540 Condere, et infractos robur generare per artus.

530. In Vulgata editione legimus, *Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram*: sed in versione Italica nusquam reperimus *Sarai*. Sed neque apud Augu-

stinum, et eo antiquiores Patres, sed *Sara*: deinceps vero non *Sara*, sed cum duplici *rr Sarra*. MART.

CAP. XVIII. *Scandebat medium iam sol flagrantior axem,*

Magnificusque senex frigus captabat in umbras,

Quum subito iuuenes pariter tres affore cernit,

Sedulus in cunctos, unum plus ambit, et orat,

545 *Ne puerum celeri linquat, dum praeterit, actu,*

Pacificusque suae dignetur tegmina quercus,

Atque pedes geminos frigenti ut perluat vnda,

Ac positos panes mensae dignetur amicae.

Annuitur, iussaue citus veneranda facessit.

550 *Ipsa etiam properans sese dat Sarra videri,*

Mensurasque libans ternas ex polline profert,

Quas dederat tosto cinerum torrere vapore.

Tum vitulus tumida procuruans cornua fronte

Deligitur, nullo fuscatus tergora naeuo,

555 *Et modo constricti ponuntur fercula lactis.*

Dumque deum trina positum sub imagine pascit,

Dulcia sanctificis delibat gaudia dictis,

Quid rerum nunc Sarra gerit; namque abdita tectis

Tunc erat, et coeptas iterat lux vera loquelas.

560 *Euge memor vatis pleno non serius anno*

Mater erit, quum laeta procul sub talia risit

Femina, et annoso desperat corpore partum.

Quaeritur haec, interfuerit quae causa cachinni,

Illa negat facili concussa in sese fore risum,

565 *Dum timet, et tacito voluit sub pectore culpam.*

Consurgunt iuuenes parili fulgore decentes,

Et Sodomam toto subiectam lumine visunt.

Tum Dominus vati nil promptum non fore passus,

545. *Puerum*, scilicet *seruum*. Sic enim se vocat Abraham *seruum Domini*.

550. Emenda *Ipsa etiam*.

564. Fort. *facili concussam se fore risu*.

Eloquitur, quae causa graues se ducat ad vrbes:

570 *Clamore inmodico Sodomae, iunctaeque Gomorrhae
Excitus veni, verumque inuisere curo.*

*Vt quod turba nocens, quod vox horrenda laborat,
Oppida bina simul caelesti ex fulmine flagrent.*

Hic trepidus vates famulo sermone poposcit,

575 *Noxia qui numerus sanctorum moenia seruet?*

Quinques ex denis capiens primordia summae,

Ab his quinque viris cognoscit tegmine forti

Oppressum vitiis populum vitare ruinam.

CAP. XIX. *Ilicet ad Sodomam veniunt duo, Natus, et Alter,*

580 *Hespero submitti quum iam prorumperet igni.*

Illic pro foribus Lodus de more sedebat.

Quumque viros simili lustrasset corpore claros,

Pronus adoratos consueta ad limina duxit,

Optantes media potius habitare platea,

585 *Azym quos tenui de polline candida pascit;*

Sopitaque dehinc componunt membra cubili.

Ecce furens tota procurrit turba Gomorrhae,

Seditione truci circumdans atria Loti,

Atque viros poscens tumido delitigat ore.

590 *Ille memor pacis tentat mollire frementes,*

Atque etiam natas cupide dementibus offert,

Vt licito potius luxu peruersa voluptas

577. In scriptura, et apud Augustinum, aliosque sanctos Patres indulgentiam toti ciuitati deus promittit, si in ea decem reperirentur iusti: at vero Iuuenius hic ait, a *quinque* dumtaxat *viris* potuisse oppressum vitiis populum vitare ruinam. An ita aliquibus in scripturae codicibus legerit? Certe nec quinque iusti Sodomiae (fort. *Sodomae*) incendium vitauere:

sed quatuor tantum, Loth, eius vxor, et duae filiae. MART. Existimo potius, auctorem poematis scripsisse *A bis quinque viris*.

585. Legendum videtur *Azyma*.

589. Horatius ait v. 94. Art. poet. *Tumido delitigat ore*.

592. Auctor fortasse scripsit *lusu*, non *luxu*. Vide vers. 773.

- Aestuet, a simili disiungens turpia sexu.*
Sed nil dicta mouent, franguntur limina ferro;
 595 *Ac dum se glomerant, dum fortia claustra reuellunt,*
Lumina septa sibi piceis gemuere tenebris.
His actis, auferre procul sua pignora iussus,
Inuitat generos sensu torpente negantes.
Quod tamen assiduo potuit mens blanda rogare,
 600 *Eduxit natus chara genitrice sequentes,*
Ac dum progreditur, dum scandit culmina collis
Oppositi, secumque putat, quid deinde sequatur,
Femina post tergum positas dum respicit arces,
Dirigit, speciemque salis pro corpore sumpsit.
 605 *Ille subit celsae securus tecta Segorae.*
Mox fragor horrissono de sidere fulmina torquens,
Sulphureaeque ruunt olido cum turbine flammae,
Quae pariter muros, atque ardua culmina lambunt.
Om nibus in cinerem celeri cum labe reuulsis,
 610 *Cernebat rutilo surgente vertice flammam*
Eminus Abramus, memori cum pectore tractans,
In verbis Domini nunquam se adiungere mendum.
Nec minus et Lodus tuta compostus in aula,
Solamen tenero natis praestabat amore,
 615 *Quae sine coniugibus nequibant edere prolem.*
Hae, quum perspicerent sublatum germinis usum,
Maternumque decus, solo genitore relicto,
Componunt epulas, ac promunt vina parenti,
Nescius ut vetitum natarium nosceret usum.
 620 *Nec mora, femineis concrevit sarcina fibris,*

594. Vulgata non dicit, fractas fuisse fores, sed prope erat, ut effrangerent (lege effrangerent) fores. MART.

610. Sensus postulat surgentes pro surgente, aut surgenti.

Et parili ambarum vitalia semine turgent.

Prima creat puerum patrio sermone Moabum,

Altera disparibus Ammanum nuncupat orsis.

Hic pater Ammonum, genitor Moabitibus ille est.

625 CAP. XX. *Interea excedit positis de sedibus Abram,*

Et Gererum ad terras socia cum coniuge transit.

Hic Abimelechus cupiens consortia Sarrae,

Principis arbitrio, germanam nam fore vates

Dixerat eximius, fraudem ne forma pararet

630 *Coniugis innocuo, riuales dum cauet iras,*

Nec tamen valuit, validis terroribus actus,

Qui mentem afficiunt, quoties peruersa libido est:

Nam deus immisso torsit lictore tyrannum,

Prosequitur trepidus vatem vix mente reuersa.

635 *Cur Sarra sit dicta soror, ceu nulla marito*

Vincla ligent nuptam, quum sit coniuncta prophetae.

Ille docet causas, seseque a crimine purgat,

Mentitus nihilum, fratris nam germine creta

Sarra fuit, iuncta diducens linea sanguem.

640 *Haec ubi constiterant, rector dat mille talenta,*

Et famulos, his molle pecus, armentaque iungit.

Iugera quin etiam latos diffusa per agros,

Dummodo promeritum lenirent dona reatum.

Namque domus regis admissa piacula pendens,

645 *Qui quum terrifico rupisset somnia visu,*

Agmine morborum pariter grassante per omnes,

Germina femineis dudum decusserat aluis.

630. Coniugio Coniugis innocui riuales dum cauet iras.

631. Forte Nec tamen eualuit.

639. Videlicet sanguem neutro genere, et more antiquo.

644. Forte pendit.

- Verum ubi pacificus vates pro rege poposcit
Procubus ante deum, promptim se laeta per omnes
650 Reddidit vbertas, aluosque implevit opimas.*
- CAP. XXI.** *Ipse etiam insuetis postrema in tempora votis
Fit pater, et laeti reputans solatia risus,
Nuncupat Isaacum, mandata et numinis alti
Efficit, octauo decerpens lumine tegmen
655 E veretro, stabilesque videns iam promere gressus,
Coniunctus inter propria de stirpe propinquos
Vescitur, et mensis genitor gratatur opimis.
Nam desperatis maior fit gratia votis.
Iamque puer puero iunctus dum ludit alumno,
660 Compulit ignito matrem turgescere felle.
Et tamen inuitus senior dum maxima iussa
Observat Domini, pariter detrusit utrumque.
At mulier postquam domini de sede remota est,
Auiā dimoto lustrat secreta regressu.
665 Iamque panes cunctos, vinumque insumpserat omne,
Exanimen lasso suspirans pectore natum,
Deuenit ad puteum, cui tum Miratio nomen
Indiderat, maesto quae infleuit deuia quaestu:
Quum deus afflictæ lacrymis trans æthera motus
670 Confirmat trepidam, natoque ingentia dicit
Regna parata suo, cuius tum clade gemescat.
Ilicet irriguo scatebras de gurgite libans
Erigitur, natoque simul gaudente laetatur.*

658. Ex nostro Iuueno, qui elegantius libr. 1. vers. 44. *Gratius ut donum iam desperantibus esset.*

665. In Vulgata versione non vinum dedit Abraham ancillae suae Agar, quum eam domo expulit, sed aquam in vtre: Et

tollens panem, et vtre aquae, imposuit scapulae eius. Et infra: Quumque consumpta esset aqua in vtre, abiicit puerum. MART. Auctor fortasse scripsit *Iam panes cunctos, undamque insumpserat omnem.*
668. Melius maestoque implevit deuia.

- Procedunt pia iussa dei, iam paruulus arcum
 675 Tendere, et aligeras coepit torquere sagittas.
 Interea vates, nequid clam forte pararet
 Ductor Abimelus, connectit foedera pacis.
 Vt quia de puteis fuerant certamina mota,
 Reddita securam firmarent otia vitam.
 680 Iuratur, placitaeque manent concordia pacis.
 Inde senex curuo terram dum [vomere] sulcat,
 Ingentem laetis compleuit messibus aulam,
 Sublimemque deum supplex per vota precatus,
 Philistinorum placidus consedit in aruis.
 685 CAP.XXII. In quibus aetherei tentatur nominis orsis,
 Vnicus ut natus gladio decumbat ad aram.
 Nec mora, quum tumidi conscendit culmina collis,
 Cornipedem ducens famulis, natoque vadentem,
 Tertia iamque dies, quum sol candentior axe
 690 Fulgeret medio, totas dum contrahit umbras,
 Dimittit pueros senior, natumque capescit,
 Vt sarmenta gerens, flammarum pabula, collo,
 Scanderet oppositi pariter fastigia collis.
 Iamque adeo flammis surgentibus altar ad ipsum
 695 Sistitur, euinctus manibus post terga retortis.
 Dumque pater natum properat diffindere cultro,
 Eminus albentem prospectat sedulus agnum,
 Qui melius fuso compleret sacra cruore.
 CAP.XXIII. His actis vetulo decedit corpore Sarra.
 700 Quumque locum busto praestarent pignora Ceti,
 Dissensit vates, pretio taxare paratus.

685. Fortasse numinis orsis.

697. Non agnum ex Vulgata versione, sed arietem vidit Abraham inter vepres haerentem cornibus. MART.

*Quadringenta dedit sestertia diues Ephremo,
Dum sociam duplici gaudet mandare sepulcro.*

Nomen Mambra loco veterum narrauerat aetas.

705 **CAP.XXIV.** *Ilicet e famulis quemdam, quem vita, fidesque*

Fecerat insignem, conceptis dicere verbis,

Et iurare iubet, dextram dum subdit amicam,

Connectitque femur, nullam de gente Chananna

Iungendam nato, quoniam de stirpe parentum

710 *Sit ducenda magis; quae si fortasse resistat,*

Mittendum caelo, facilem qui molliat iram.

Ille alacris tumidis imponit dona camelis,

Assyriamque petit, iam cernens tecta Nachorrae.

Dumque silens secum domini mandata reuoluit,

715 *Conspicit eximiam venientem fonte Rebeccam,*

Quae non tarda viro frigentes porrigit undas,

Inuitatque domum. Cuius sit filia, fatur.

Iungitur hospitio iuuenis, mox munera promit.

Omnibus explicitis, vadit nuptura marito.

720 *Iamque iter emensos prospectat cominus Isac,*

Quem Rebecca videns, dorso reflexit ab alto,

Obstipumque caput tenui velamine condit.

Iunguntur taciti, Dominoque auctore laetantur.

CAP.XXV. *Sed postquam senior centum transcenderat annos,*

725 *Septies et denos, largitus munera cunctis,*

702. In Vulgata editione *quadringentis siclis argenti* sepulcrum emisse legitur Abrahamus. Est autem siclus hebraeorum moneta, cuius pretium est quatuor romanorum denariorum. Pro quibus Iuuen-
cus hic sestertia quadringenta ponit. Sestertium autem erat pars quarta denarii romani. In codice nostro ms. prima manu legebatur *Epbreno*, quod nomen pro-

pius accedit ad Vulgatam, quae habet *Ephron*. MART.

703. Inter opera Hieronymi edita est epistola, quam Gennadius attribuit Eutropio sacerdoti, de quo post Paulinum agit. In ea autem epistola spelunca illa duplex, quam a filiis Emor comparauit Abraham, sepulcrum duplex dicitur non semel, ut hic apud Iuuenicum. MART.

- Decessit, gemini donatus sede sepulcri.*
Interea patrias indeptus filius aedes,
Ad puteum degit, fuerat cui Visio nomen.
Iamque quater denos illic transegerat annos,
730 *Coniuge cum dicta patriam ditauerat aulam:*
Quae quum praecipuo canderet sidere pomae,
Infoecunda diu nesciuit gaudia matris.
Sed quum sanctifico Dominum deposceret ore,
Heredem ut iustum coniux grauidata crearet,
735 *Auditur; geminis turgescit foeta Rebecca.*
Quae mirata diu crescentis pondera ventris,
Consulit aetherei supplex responsa Tonantis,
Agnoscitque suo populos in pectore binos
Disparibus meritis ad lunina surgere vitae.
740 *Nam qui prima tenet meritae primordia lucis,*
Subditus imperiis agitur seruire minoris.
Ergo ubi iam facili gignuntur pignora partu,
Corpore puniceo senior se promit ad auras,
Nigrantes toto consertas corpore setas,
745 *Quem pater Esau placito de nomine dixit.*
Post fraterna tenens manibus calcaria pressis,
Nascitur insigni praediues mente Iacobus.
Lustrabat senior vacuos venatibus agros,
Buccina raucisono dum complet saxa tremore.
750 *Ast alius blandi conseruans pectoris acta,*
Gaudebat patriis illaesus viuere terris.
Maiorem genitor tenero palpabat amore.
Ast alium toto mulcebat pectore mater.

731. Pomae mendum, ut puto. Forte formae.

744. Crediderim, legendum *consertus*.

751. Suspicio *viuere tectis*.

Qui quum nihil iam lentem soluisset in vnda,
 755 Compositos fratrem nidentem sumere pastus
 Perpulit, ut primos sibimet deferret honores.

CAP. XXVI. Haec inter malesuada fames, et prima malorum

Compulit a patriis vatem discedere terris,
 Philistina petit rura, mox Gargara transit,
 760 Animelecha suo quae tum sub iure tenebat.
 Incedens claro Dominum cum lumine vidit,
 Vrgentem dictis, adeat ne regna Canopi,
 Sed teneat solum, Dominus quod praestitit, aruum.
 Nam licet ignotos inter videare morari,
 765 Attamen immensum genitor mansurus in orbem
 Semine multiplici gaudebis crescere gentes,
 Testamenta mei sument quae maxima verbi.
 Illicet in Geraris socia cum coniuge degens,
 Germanam potius paterne edisserit acta,
 770 Ne commota leui cupidine turba Filisti,
 Coniugium votis correptis tolleret armis.
 At rex, dum patula lustrat secreta fenestra,
 Ludentem niuea cernit cum coniuge vatem,
 Connubiumque videns, cunctos sub lege coercet,
 775 Ne sociam quisquam tentet raptare prophetae.
 Iamque famem dudum patriis qui fugerat oris,
 Horrea mollitae dum spargit credita terrae,
 Centenos laeto carpsit de caespite fructus.

754. Nihil iam fort. Niliacam. MART.

755. Nidentem, verbum barbarum, nempe nidore permotum.

759. In Vulgata scribitur Gerara, vti etiam in hoc carmine v. 768.

760. In Vulgata Abimelech dicitur.

769. Forte fraterno edisserit actu.

774. Verbum iocantem, seu ludentem ita alii etiam interpretantur, ut coniugii actus significetur.

777. Legendum videtur Hordea, idque confirmat antiqua versio Italica, in qua legit S. Hieronymus et inuenit in anno illo centuplum bordei. MART.

- Nec minus interea placido ditiescit in actu*
 780 *Multimodas inter pecudes, terramque feracem.*
Continuo infelix torquet dum pectora liuor,
Irriguos turbat puteos, atque aggere complet,
Vt procul abscedens possessor linqueret agros.
Euitans igitur tumidae discrimina rixae,
 785 *Discessit, mansitque diu conualle Gesarae,*
Et quum solcito puteus dimitteret actu,
Inuenit gelidas scatebroso e fomite lymphas.
Exceptusque dolo pastorum deserit iras,
Inausosque locos Litis de nomine signat.
 790 *Promouet inde gradum, rursusque egesta profundo*
Terra cauo gelidos in luce protulit amnes.
Et quia mordaci fuerat certamine trusus,
Compellat meritis liuentia pectora dictis.
Ac postquam tetricas fregit pax aurea lites,
 795 *Nomen Abundantis studuit transcribere terrae.*
Dumque sagax mutat celeri noua gramina passu,
Deuenit ad colles, quibus est Iuratio nomen.
Illic perspicuo Dominum cum lumine cernit,
Tempore quo medio euoluunt sidera cursus,
 800 *Admonitus tristes e pectore trudere motus,*
Inuincto tutante deo per bella, per hostes.
Exitus gelidos post somnum colligit artus,
Et venerans structa Dominum mox supplicat ara.
Interea reges veniunt Abimelus, et Ozas,
 805 *Ficolo comitante simul, ferrumque gerente,*
Vt quia pacifico vellet se adiungere vati,

789. Fort. Infaustosque, vel Inuasosque. sus, vel medio voluuntur sidera cursu.

791. Melius in lucem. 801. Lege Inuicto.

799. Lege medios euoluunt sidera cur- 802. Lege Excitus.

Necteret insertis concordia foedera dextris.

Excipitur placido, mensaque expletus eadem,

Optatam reuehit posito discrimine pacem.

810 CAP. XXVII. *Haec inter medios surgit discordia fratres:*

Namque pater longo iamdudum grandior aeuo,

Amissum cum sole diem, oculosque sepultos

Mente ferens placida, mortemque instare recordans,

Maiorem natum, pietas quem sola videbat,

815 *Impellit, sumat pharetram, celeresque sagittas,*

Exhibeatque sibi carnes de more ferinas,

Sumpturus patriae confestim munera linguae.

Id Rebecca videns, charum dat scire Iacobum,

Compellens, geminos ut promptim deferat haedos,

820 *Ac pro fratre vago studeat mactare parenti.*

Et ne forte dolos nudaret corpore leni,

Pellibus obtegit, hirsutum quae fore praestent,

Fraternaue toga praeuelans pectus, et artus,

Obtulit indeptas veluti venatibus escas.

825 *Nec tamen occuluit penitus praenuncia corda.*

Namque senis iuuenem totum dum dextera lustrat,

Noscit at Esauum setis, sed voce Iacobum.

Ac postquam compressa fames, dimotaque mensa est,

Admonet, ut propius sese sistatque, locetque.

830 *Ille ubi demisso successit vertice dextrae,*

Candida sanctiloqui percepit dicta parentis,

Oscula dum pressis delibat dulcia labris.

Nam post optata longae commercia vitae,

Anterior frater minimo seruire iubetur.

835 *Interea Esaus, longis discursibus actus,*

808. Melius placide. 821. Melius corpore leui, vel laeui. 822. Forte obtexit.

Viscera iam saturo portabat capta parenti.

Et licet officio multum placuisset, et actu,

Intercepta tamen non quiviit sumere dona.

Inde ira, et lacrymae, et fraus quaesita nocendi:

840 *Quam Rebecca videns fraterno in pectore prodit,*

Iacobumque monet cognatas visere Carras,

Labanumque suae germanum quaerere matris,

Donec longa dies conceptas mitteret iras.

CAP. XXVIII. *Iungitur et matris monitis sententia vatis,*

845 *Dum tranquilla docens, natum communiter orant:*

Ne pete connubium, iuuenis, de gente Chananna,

Sed memor eloquiis chari genitoris adhaere.

Est locus Assyriis, gemino qui mergitur amne,

Hic pater est matris, nobis Batuelus amicus,

850 *Labanusque gener, totis qui praedia campis*

Laeta tenet, natasque fouet pubentibus annis.

Illam tibi coniux, moneo, de stirpe petatur,

Quae genus egregium nostro de sanguine ducit.

At iuuenis monitis gaudens servire paternis,

855 *Egreditur linquens patriam, multoque labore*

Defessus, dulci declinat lumina somno.

Et dum praegelido consternit saxa cubili,

Praeduram fesso supponit vertice caudem.

Ac dum securo refouentur membra sopore,

860 *Aspicit intrepidus toto de lumine mentis*

Haerentem scalam pure trans nubila caelo,

E gradibus cuius sublimis turba ruebat.

Ast alia e terris superas scandebat ad arces.

839. Hiatus effugies, si legas *fraus*
est *quaesita*.

843. Forte *mitiget iras*.

861. Forte *puro trans nubila caelo*.

- Ac dum praecipiti voluuntur corpora casu ,*
 865 *Omnipotens prona spectabat fronte ruentes ,*
Haec super adiungens : Ego sum rex magnus Olympi ,
Iampridem dominusque tuus , dominusque parentis :
Pelle metus , praestes , tellus , cui membra dedisti ,
Certa tibi sedes , et cunctis te duce natis ,
 870 *Tu nunc perge memor , coeptumque aut desere munus .*
Me duce , dimissas iterum remeabis ad vrbes .
Illi somnum ingens rumpit pauor , ossaque tota
Concutit humenti perfundens membra fluore .
Et super haec memorat : Domus est hic magna Tonantis ,
 875 *Portaque , quae gemino reserat de cardine caelum .*
Mox lapidem , capiti fuerat qui subditus , unguis ,
Atque Domum Domini compellans , indice saxo
Promittit , decimos daturum se fore fructus .

CAP. XXIX. Iamque iter incoeptum celerans , quo semita duxit ,

- 880 *Peruenit ad puteum , qui vasta in devia solus*
Molle pecus riguis semper palpauerat undis .
Hi e gregibus trinis pastores sole calenti
Libabant tenues latices , aestumque leuabant ,
Hisque salutatis , disquirat singula vatis ,
 885 *Incolumesque videt cunctos , quos mente quaerebat .*
Haec inter niuea gradiens Rachela figura ,
Vrgebat patrias ad pocula nota bidentes .
Quam promptim iuuenis fraterno e lumine visam
Castos in amplexus cognata ad pectora iungit ,
 890 *Desoluens lapidem , putei qui texerat ora ,*

868. Malim praesens tellus .

870. Emenda coeptumque haud desere .

882. Corrigo Hic gregibus .

884. Vatis pro vates .

888. Forte fraterno lumine .

890. Melius Desoluens ex sacro textu .

- Seque simul iuncto germanum sanguine pandit.
 Quem procul intuitus sensu gaudente Labanus,
 Aduolat, et sueta iuuenem componit in aula.
 Nec patitur, gratis vatem seruire propinquum,
 895 Proque labore viri natam despondet amanti.
 Ergo ubi iam mercem septenis traxerat annis,
 Desponsam thalami deposcit foedere iungi.
 Nec mora, mentito donatur munere Lia,
 Luminibus grauidis, primo sed prosata partu.
 900 Sed fraudis commenta dolens concepta Iacobus,
 Verba canit soceris, frustratus virgine pacta.
 Rursus in alterius pretium mercede seorsa
 Perpetitur longae Iacobus munia vitae,
 Percipiens meritam pulsa iam fraude Rachelem.
 905 Sed deus aetheriae regnator maximus aulae,
 Pignore multiplici dempsit dispendia formae.
 Rubenum nam Lia creat, tum deinde Simonem,
 Tertius egregio Leuitis pectore natus.
 Possidet hic Domini sacrata altaria nostri.
 910 Nunc sequitur Iuda, tribui mox inditus auctor.
 CAP. XXX. Ast alios partus, utero quos Balla creauit,
 Scire licet, claros nunc ius est dicere natos.
 Post hos Issacharius paritur iam germine quinto.
 Sexta subit proles, nomen Zabulonis adepta,
 915 Nascitur et virgo germanis congrua Dina.
 Tandem sera deus largitur dona Rachelae.
 Aethereas tenerum Iosephum gignit ad auras.
 Ergo ubi iam proles utraque ex coniuge parta est,
 Discessum a soceris, et quae quaesiuerat, orat:

910. Pro Nunc legi potest Hunc: sed non male est Nunc. 911. Forte alias.

- 920 Qui quum pro meritis mercedem soluere vellent,
Deponunt animos, genero poscente, rogati:
Qui nihil externum cupiens, ditescere sese
Muneribus Domini solis testatus, abiuit,
Coniuge percepta tantum contentus utraque.
- 925 Enitens, ut longa sibi momenta pararet,
Decernit virgas rupto de corpore matrum.
Mystea prima fuit, storaci mox altera dempta est.
Tertia vulsa nuci, quo sensim lana colores
Diuiduos raperet virgarum perlita succo.
- 930 Nam per stagna pecus properans mersare balantum,
Signauit vario tinctum discrimine succi,
Inuidiam propter variam, quia dixerat eius
Esse socer mercem, multis quam tempserat annis.
Hic quum diuitiis alitos praestaret inemptis,
- 935 Inuidiam laeuo mouit liuore dolentum.
- CAP. XXXI. Dumque socer dirus lanarum vellera tondit,
Libertas permissa viro, qua commoda ferret
Omnia, et incoctos tosta fornace penates,
Quos Syrus in patriis credebat numina Carris.
- 940 Haec tamen inuolucris cohibebat cauta Rachela,
Ne pater inuenta puniret crimina noxae.
Digressus victo conscendit flumine collem,
Quem Galatum indigenae patrio sermone loquuntur.
Tertia iamque die soceri peruenit ad aures
- 945 Discessus generi pariter, pariterque natarum.
Ilicet auxilium fraterno ex agmine poscit,
Quaesitumque diu sexto iam lumine Nangus,

927. Forte Myrtea prima fuit. Vulga-
ta ait: Virgas populeas virides, et amyg-
dalinas, et ex platanis.

932. Locus obscurus, vel corruptus.
947. In Vulgata Laban persecutus est
diebus septem. MART.

- Ne noceat, sancto Domini terrore vetatur,
 Mitificusque sua is, quae credit numina, poscit,
 950 Et cunctis quaesita locis non cognita maeret.
 Postquam depositis rediit pax certa querelis,
 Congeries striuitur saxis crescentibus alta,
 Vt locus extructo maneat munimine testis,
 Ac positus limes limen discerneret agris.
 955 CAP. XXXII. Ecce viae medio vates vidit ardua castra,
 Quae deus astrigero ductat moderamine rector,
 Indidit et nomen testatus: Haec Deus implet.
 Interea electos iuuenes praecurrere iussit,
 Muneribusque graues, germanum quae iubet vt is
 960 Vt reditum placidus tribuat; pacemque petenti
 Annuit ille libens; sociis, atque agmine multo
 Stipatus, fratrem contra nil turbidus exit,
 Quumque quater centum terretur turba virorum,
 Plus species, quam tela nocent famulantibus armis.
 965 Discretis igitur gregibus, haec prima locauit,
 Quae donata sibi dignetur sumere frater,
 Atque simul flexa Dominum ceruice poposcit:
 O deus, immensi spes, et substantia regni,
 Qui deus es semper genitoris solus, cuique,
 970 Cuius ab exilio faciunt me iussa reuerti,
 Grandia ditato largitus comoda seruo,

949. Quare furatus es deos meos? inquit scriptura: vbi observat S. Augustinus quaest. 94. in Genes., quod a principio libri Geneseos nunc primum inuenimus deos gentium. MART.

955. Castra haec, inquit S. Augustinus quaest. 101. in Genes., nulla dubitatio est, quod angelorum fuerit multitudo:

ea quippe in scripturis militiae caeli nominantur. MART. Facili mutatione versus constabit, videt pro vidit.

959. Versus corruptus, vt multi alii passim, quos sine censura praetereo. Coniectura probabilis est, quae iubet vti, vel queis iubet vti.

- Iussisti lenta fluuium transmittere virga ,
 Iordanemque tuum illico transmittere gressu .
 Et nunc diuiduis cernis me degere castris ,
 975 Vt varios casus gemino munimine casus .
 Eripe me his , inuicte , malis , et spicula fratris
 Infracto placidus quam primum decute ferro ,
 Ne rapidus duro feriat mea pectora telo .
 Ergo ubi composuit socios , somnosque petiuit ,
 980 Luctantem superare deum sub nocte laborat .
 Femine nam presso , stupuit pars corporis illa .
 Quumque diu vellet membrorum soluere nexus ,
 Is , qui pulsarat valido certamine vatem ,
 Praestita dimissum Dominus post dona remisit .
 985 Nomine mutato , Iacobus desinit esse ,
 Ac Dominum Cernens cunctorum dicitur ore ,
 Ausus quinetiam Domini condiscere nomen ,
 Non potuit , soli quod ius est nosce Tonanti .
 Ipse locum Domini compellat nomine visi ,
 990 Contigerat cuius sublimes cernere vultus .
 Atque ubi se Dominus pulsa iam nocte remouit ,
 Egreditur longa sustentans cuspidē gressus .
 Hinc Iudaea memor deuitat mandere neruum ,
 Qui femur astrictum rigido munimine fulsit .*

CAP. XXXIII. *Iamque videns fratrem vallatum cum grege turma ,
 Procuriuus prona Dominum ceruice salutat .
 Congressi multo coniungunt pectora fletu .
 Et iam iamque magis vario sermone requirit ,*

973. Mendum etiam hic subest .

975. Forte *Vt varios caueam gemino* .

978. Magis placeret *mea pignora* .

986. *Dominum Cernens* , id est , Israel :

nam Israel *videns deum* interpretatur ex Origene , Basilio , Gregorio Nazianzeno , Chrysostomo , et Augustino . MART.

988. *Lege nosse* .

Qui veniant comitante manu, quae turba sequatur.

- 1000 Ille docet, nuptae quo sint genitore creatae,
 Diuersique greges qua sint mercede parati,
 Confestimque nurus curuo cum poplite fusae
 Admorunt teneros cognata ad basia natos.
 At senior prolata pie dum munera vitat,
 1005 Mitificus mulcet concordis pignora vatis,
 Atque libens fratre pariter comitante recurrit,
 Vt vice sermonium sensim sua gesta referrent.
 Sed quia lentigrado serpebant agmine foetae,
 Subsedit vates, gregibus, famulisque regendis,
 1010 Paruaque frondoso posuit mapalia tecto,
 Nomine quae fixo placuit vocitare Tabernas.
 Deuenit ad Sicimas, quae sunt regione Chananna,
 Mercatus pretio confinis praedia terrae,
 Atque deum structis properans altaribus orat.
 1015 CAP. XXXIV. Illic improbius Dinam Correus amatam
 Polluit, et tenerae praecerpsit virginis usum,
 Coniungique volens soceris, praepudia dempsit,
 Grandia dona ferens rapta pro coniuge vati,
 Oppressus tota pariter cum pube necatur.
 1020 Natorum ferro doluit haec gesta Iacobus,
 Infractum foedus socia cum gente locutus.

CAP. XXXV. Ilicet omnipotens monuit discedere vatem,
 Ac domum fidam Betheli in sede locare.

1015. In Vulgata legitur *Sichem*, pro quo Iuuenius scripsit *Correus*, quod nomen gentis esse videtur. Nam occurrunt in scripturis Choraei. MART. Augustinus quaest. in Gen. 107. 403. legit, *Sichem filius Emmor Aeuaei*, sed in octo mss. habet *Emmor Chorraeus*. In textu

graeco legitur *Euaeus*, sed in mss. Alex., et Sar., necnon in edit. Aldi *Corraeus*.

1017. Corrige *praepudia*.

1018. Post hunc versum collocandus est versus 1037., vt facile ex sacro textu intelliges.

1023. Fort. *Atque domum fida*.

- Festinat, paretque deo, natosque precatur,*
 1025 *Vt delubra deum rigido firmata metallo*
Comminuant, niueoque togas sub tegmine sumant.
Ipse deos nullos Terebinthi abscondit in antro,
Ingentemque videt Dominum depromere sueta
Verba sibi, vatemque fore se numinis alti
 1030 *Ditibus in terris, Dominus quas vouerat Abrae.*
Ipse loco nomen posuit, saxumque sacrauit,
Quod venerans liquido totum perfundit oliuo,
Erexitque domum turris sub tecta Caderae.
Haec inter Rachela graui confecta dolore,
 1035 *Funere facta parens Beniaminum fudit ab alio.*
Namque praeter notos iustis de matribus ortus,
Tertia luce dehinc, maius qua vulnera feruent.
Pignora supposita vatis genitrice creauit.
Agnouitque libens socio de germine Ballae
 1040 *Conspiciunt Danem, quem Nephtalimus adurget.*
Ast alios mox Zelfa creat, Gradumque, Aserumque.
Obtinet hoc etiam meritis, quod defore norat,
Vt patrios vultus tanta cum prole videret;
Vt qui iam vetula fuerat genitrice creatus,
 1045 *Bis seno insignis posset gaudere nepote.*
Ergo ubi iam tandem bis nonaginta per annos

1025. Melius *formata metallo.*

1027. Vulgata versio: *At ille infodit ea subter terebinthum.* At versio Italica, quam citat S. Hieronymus contra Heluidium, *Abscondit ea Iacob subter terebinthum.* MART. Ambrosius epist. 66. ad Romul. *Iacob abscondit in aures cum simulacris gentium:* et libr. 2. de Iacob c. 7. *Ibi deos accepit alienos, et abscondit eos sub lentisco.*

1033. Antiqua versio Italica: *Exten-*

dit tabernaculum suum trans turrin Ader. Ita apud Hieronymum quaest. hebraic. tom. 2. p. 538. MART. Sic etiam textus graecus.

1035. Melius *Beniamin.*

1036. Fortasse *praeter natos iustis de matribus ortos.*

1037. Locus huius versus est post vers. 1018., vt tunc dixi.

1041. Forte *Gadumque.* MART.

*Vita fuit proceris, et longum ducta per aevum,
Solvitur, et lasso de corpore candidus exit,
Visurus sanctas, quas dat prudentia, sedes,*

1050 *In quibus astrigero recubans per secula pulchro,
Invitat niueos secuta ad gaudia iustos.*

CAP. XXXVI. *Iamque iuvat fratres metatas didere sedes.*

*Nam quia non poterant angusto in limite terrae
Crescentes gregibus multos cohibere colonos,*

1055 *Anterior Syrium montem post arua Chananna
Accipit, et laeta praediues pascua sunit.
Chanannaea sequens non linquit regna Iacobus,
Vt patrio semper gauderet mens pia ritu.*

CAP. XXXVII. *Illic conspicuos Iosephus suscipit actus,*

1060 *Effulgens inter tanto discrimine fratres,
Quanto luna nitet parva inter sidera caeli.*

*Qui quum iam septem, decemque attingeret annos,
Servabat patrias gerboso in gramine foetas,*

Omnibus incedens natu minor, quos generosis

1065 *Progeniit thalamis genitor, vel pellice serua.*

*Et quia conspicuus germana in classe virebat,
Fraternos sensus liuoris frigore mouit.*

*Hunc pater ex tota complectens stirpe natorum
Mulcebat tenerum valida inter corpora fratrum,*

1070 *Quoque magis cunctos inter conspectior esset,
Velabat vario vestis circumflua fugo.*

Is quum iam teneris Domino inseruiret ab annis,

1047. *Proceris*, scilicet Isaac, qui annos centum, et octoginta vixit. MART.

1050. Forte *secula fulcro*.

1063. In Vulgata editione legitur, *Ioseph quum sedecim esset annorum*. At hebraicus, chaldaicusque textus, sed et

Septuaginta Interpretes, atque etiam antiqua versio Italica, *Ioseph autem decem, et septem annorum erat*. Itaque legit sanctus Augustinus, immo et Isidorus Clarius in suis Bibliis. MART.

1064. Lege *herboso*.

- Forte videt placido sopitus lumina somno,
 Fratribus admixtum sese vincire maniplos,
 1075 Dum medias inter dstringunt farra nouales,
 Atque suum recto sublimem surgere cono,
 Quem iuxta prona fratrum ceruice ruebant.
 Postquam iuuenis placido sermone retexit,
 Commouit trepido pauitantia corda tumultum
 1080 Murmure terrifico regem, dominumque loquentum,
 Prodebant sceleri secretum defore solum.
 Quoque magis gemina tristes dirumperet ira,
 Somnia doctiloquo pandit perspecta parenti,
 Omnibus adnotis, quos linea sanguinis arctat.
 1085 Namque videbatur roseum sibi cernere solem,
 Coniunctamque simul tremulo cum lumine lunam,
 Hisque decem stellas, unaque assurgere iunctas,
 Et sibi ceu domino procurua inflectere colla.
 Haec postquam obliquo genitor cognouerat ore,
 1090 Fassus adorandum trepidis mox fratribus esse,
 Ilicet excedunt iuuenes, gregibusque paternis
 Disquirunt laetas per florea gramina valles;
 Ad quos missus abit, dumisque silentibus errat,
 Edoctus, quodam Iuuenum monstrante, recessus,
 1095 Gramine inutato fratrum quos legerat agmen;
 Quem procul ut varia licuit praenosceret veste,
 Consilium infaustum linguis discordibus aptant.
 Omnibus inuisum constat sententia fratrem
 Perdere, et extinctum morsu narrare ferarum,
 1100 Dum rapidi secum ventoso murmure mussant;
 Somnia, cernamus, poterunt si pellere lethum.

- Respuit hoc placidis Rubenus mitior orsis,
Frendentesque monet praedurum condere ferrum,
Stagnanti memorans melius mersare palude.*
1105 *Ilicet exuitur, nudusque inuoluitur vluva.*
*Haec inter Syricus merces mutare Sabaeas
Ismaelida graui trudebat mole camelos,
Dum properat Arabum messes deferre Canopo.
Ergo ubi germani spes est afflicta minoris,*
1110 *Iudas ait, melius Iosephum vendere nummis.*
*Celatur genitor, vestemque in sanguine tinctam
Perspiciens, nulla mentitur fraude neatum.
Discindit manibus vestem Rubenus aduncis;
Nigrantesque sibi cilicum circumdat amictum*
1115 *Afflictus luctu genitor, perquirat amissum.*
*Quem dudum acceptum semiuir Pharaonis habebat,
Auratas solitus mensas onerare tyranni
Lancibus, et strepitu magnae gaudere culinae.*
CAP. XXXVIII. *Haec inter Thamara parit, dum gaudia culpa*
1120 *Laeta placent, geminoque impletur pignore venter,*
*Quorum prima puer meruit qui lumina vitae,
Exeruit, praemisitque manum, quam femina solers
Punicea de veste ligat, mox conditur alio,
Et vice mutata confestim nascitur alter,*
1125 *Anteriora tenens, fuerat qui sorte secundus.*
Hic quoniam fuerat discretus limite quondam,

1104. E contrario Vulgata versio, *Miseruntque eum in cisternam veterem, quae non habebat aquam.* MART. Melius profecto esset *Siccata memorans.* Ambrosius de Ioseph cap 3. *Exutus est tunica . . . Lacus autem siccus erat.*

1105. Vulgata non dicit, exutum tunc veste Iosephum, sed tantum quum ven-

ditus est Ismaelitis. At quum fratres eius sanguine tinctam sistere patri sibi proposuerint, statimque exutum fuisse verosimilius est. MART. Eundem narrationis ordinem tenet Ambrosius proxime laudatus.

1114. Forte *amictus*. Ac videtur sequens versus huic praeponendus esse.

Zarae nomen habet, alium dixere Pharetem.

CAP. XXXIX. *Seruabat Domini custodia fida Iosephum,
Non passus durae subiectum viuere legi.*

1130 *Anterius nam dictus herus dat cuncta ministro,
Nec spe cassa quidem; Dominus nam mitis ab alto
Omnia, quae iuuenis seruabat, largius auxit.
Nec tamen obtinuit Petafretam mitis amore.*

Nam quia conspicuo fulgerent lumina vultu,

1135 *Exorat coitum domina male saucia serui.*

Sed vitat iam foeda puer, seseque recusat

Sacratum culpa immodica pressare cubile.

Femina sed vetitis nequidquam perdita flammis

Explorat molles aditus, et tempora captat.

1140 *Forte domum vacuam, solumque ut repperit, instat,*

Consertumque manu cogit decumbere secum.

Exilit ille alacer, vestemque a corpore demit,

Atque inter dominae geminas dilabitur vlnas.

Femina proclamat, viresque a crimine sumit,

1145 *Vociferans, praedulce decus temerasse pudoris*

Fidentem forma iuuenem, dum lubricus aevo

Feruet, et herilem molitur scandere lectum.

Quin etiam tristi compellat voce maritum,

Innocuumque reum placitae vult subdere poenae.

1150 *Quae ceu vera putans, Iosephum carcere claudit,*

In quo iam regis cohibebat poena ministros.

Carceris hunc custos blando mox pectore mulcet,

Innocuumque videns, commissa ergastula legat.

1131. Forte *Nec spes.*

1133. S. Augustinus quaest. 130. in
Genesin vocat eum *Putefretum*, Vulgata
versio *Putiphar*. MART.

1139. Virgilius 4. Aen. vers. 423. *Sola
viri molles aditus, et tempora noras.*

1144. Ex Iuuenali sat. 6. v. 285.

CAP. XL. Illic forte duo, celsa quos torrens in aula

1155 Condiderat nigro permotus felle tyrannus,

Inclusi poenam trepido sub corde pauebant,

Ac dum sollicitis furantur lumina curis,

Somnia venturis viderunt nuncia rebus.

Hos quum perspicuo lustrasset lumine maestos,

1160 Perquirat causas, cogitque occulta fateri.

Continuo qui vina dabat consueta tyranno,

Eloquitur, quae visa forent sub nocte sopora:

Cernebam viridi frondentem palmite vitem,

Dum serpit, nexaque suo de verbere pendet,

1165 Pampineos inter flexus tres affore fundos,

Vuaque nectareo pendebat flaua racemo.

Inde calix regis, quo mitia pocula libat,

Spumabat tenero, quod pressit dextera, musto,

Quem dominus prompta susceptum palma tenebat.

1170 Omnia tum iuuenis signanter clausa reuelat,

Tres fundos tres esse dies, quibus ille secutis

Amissum rursus relegat, repetatque fauorem,

Mixturus placido, quae vidit, pocula regi.

Hoc tantum meritis pro talibus effice, dixit,

1175 Vt, quum sumpta tibi fuerit fiducia fandi,

Dimoueas nostram nullo de crimine poenam.

Hebraea gens dicta mihi. Nam venditus exul

Crimine fraterno seruitum nobilis iui.

Post haec visa sibi pistorum maximus infit:

1180 Vertice trina meo visus gestare canistra,

Regificis dapibus, lautoque impleta paratu,

Vnguibus innumerae volucres quae rapta ferebant.

1164. Putabam nexuque suo. 1165. Notandum fundos pro propagines.

His dictis, sat vera quidem, sed dura loquente,
 Mactandum duro testatur mox fore ferro,
 1185 Auulsumque caput figendum stipite celso,
 Quod volucres curuo discerpant protinus ore.
 Redditus ille loco, caesus hic corpore trunco est.

CAP.XLI. Interea geminos iam tempora lapsa per annos,

Rursus ad Eoos torquebant sidera cursus,
 1190 Somnia quum ductor vidit Niloticus ista.
 Namque videbatur, fluvium dum spectat ainoenum,
 Corporibus nitidis septem spectare iuuenas,
 Tondentes viridi pupantia gramina ripa.
 His alias turpes inacies subiungere gressus,
 1195 Dumque suis pigrae mirum! vix ossibus haerent,
 Eximias patulo sorbebant ore iuuenas.
 Somnia iunguntur paribus non dissona causis;
 Ecce videt spicas foecundo e germine septem,
 Atque alias tenues, et farris semine cassas
 1200 Horrendum dictu! grauidas ceu mandere fruges.
 Id visum maestus nequaquam mente coerces,
 Sed trepidus cunctos, qui callent, affore iussit,
 Disquirens, clausis quae sit sententia rebus.
 Atque ubi consultus tacuit Memphiticus augur;
 1205 Carcere qui dudum laxatus, vina praebebat,
 Eloquitur iuuenis, sese, pandente Iosepho,
 Amisso rediisse loco, sociumque necatum.
 Mittuntur propere, vatem qui crinine toto
 Exutum, turpi celeres de fornice tollant,
 1210 Informesque genas, et crines carcere pastos

1193. *Pupare*, crescere, verbum barbarum, quod indicatur a Ducangio ex Pa-

pia, et Statut. Saluc. Collat. 7. c. 196.
 1194. Forte *turpes inacie*.

- Tondentes, prisca facerent reuirescere forma.
Ergo probus dictis consultus talia reddit,
Atque docet, vaccas annorum nuncias esse,
Atque leues spicas septenos disserit orbes.*
- 1215 *Namque ita de gestis ventura insignia formis,
Vt septem foecunda satis sit terra per annos,
Atque famem diram parili cum tempore gignat:
Quis penitus tellus sitientibus arida venis
Pallida puluereo consumat gramina sulco.*
- 1220 *Namque duplicibus iunguntur somnia visis,
Certa Deus iuncto mandat constare tonante.
Quin potius dum tempus adest, dum cura medendi est,
Elige de cunctis procerem, qui praescius horum,
Iudicibus positus, totam sublimis Aegyptum*
- 1225 *Temperet, et quintas quacunque ex messe reposcat.
Vt quae prima datur foecundis copia terris,
Ius teneat steriles consumptis frugibus annos.
Accipitur plausu procerum sententia vatis.
Ipse etiam tandem sedato pectore rector*
- 1230 *Vera renarrantem celso sublimat honore,
Praefectumque iubet totas se ferre per vrbes,
Inde anulo digitum vatis fulgente coronat,
Bissina mox croceo circumdat pallia peplo,
Flexilis induitur per collum circulus auri,*
- 1235 *Atque nouus rector curru sublimior extat,
Clamosusque praeco terrorem iudicis auget.
Quin etiam legitur coniux, cui nomen Asennes,*

1215. Forte *ita digestis.*

1218. *Quis pro quibus, vel quibus, ut*
alias obseruauimus. MART.

1220. *Lege Nam quae duplicibus.*

1227. *Legendum puto Sustineat ste-*
riles.

- Quam genuit claro Petafras stemmate vates,
 Ex qua confestim genitor fit pignore bino.
 1240 Dicitur anterior Manasses, iunior Ephrem.
 Aegypti vatis suggestu nobilis alto,
 Quidquid vix potuit ieiunum assumere tempus,
 Horrea plena tenens, ut quum res posceret uti,
 Proferret cunctis poscentibus abdita farra.
 1245 Post ubi dira fames, totum diffusa per orbem,
 Cogebat trepidos, poterat quod mandier, esse,
 Conclamat populus, regemque efflagitat escas.
 Ille iubet procerem maestis dare farra Iosephum,
 Parentem monitis, cunctosque expleuit ouantes.
 1250 CAP. XLII. Interea Iacobus, flecto iam funere nati,
 Bis quinos iuvenes numeroso e germine mittit,
 Qui longinqua (sibi) pretio frumenta pararent:
 At minimum cunctis Beniaminum non sinuit ire,
 Inualidus durum nequeat ne ferre laborem.
 1255 Atque ubi iam Fariae peruentum ad moenia terrae est,
 Summissi petiere solum, fratremque salutant,
 Mirantes celsa sublinem sede sedentem,
 Nec tamen agnoscunt longo post tempore visum.
 Quos ubi perspexit, memori cum mente propheta
 1260 Increpat, et multa proterret voce pauentes,
 Scitatum venisse ferens, quae copia frugum,
 Quive viri pingues teneant moderamine terras.
 Allegant nescire dolos, seseque fatentur
 Bis senos quondam fratres genitore sub uno

1242. Forte *absumere* pro *assumere*.
 Sed videtur deesse aliquis versus ad sententiam exprimendam.

1255. Faria, seu Pharos oppidum erat

Aegypti, in insula pene continenti iuncta, quondam regia, de qua Lucanus libr. 10. *Fama quidem generis Pharias me duxit ad urbes*. MART.

- 1265 *Conspiciam tenuisse domum, his omnibus unum*
Postremum natu patrios seruare labores,
Ast alium celebri iam pridem defore letho.
1325 *Se diram vitare famem, terramque Chanannam*
Exosos, tenui damnantem semina fotu,
1270 *Poscere venales species, licitataque farra.*
Eloquitur vates, rectoris nomine iurans,
Claudendas dura iuuenes custodia, donec
1330 *Germanum exhibeant, genitor quem mitis habebat.*
Nectuntur trina pariter sub cura tuentum,
1275 *Laxatique dehinc, unum liquere tenendum.*
Nec minus occulto rumpentes corda dolore,
Commemorant, quam iusta sibi discrimina surgunt,
1335 *Quod fratrem immeritum vetito transcribere pace,*
Commissi sero poenas sub iudice pendant.
1280 *Ingrauat haec dictis Rubenus vera renarrans,*
Ac scelus immensum, sese nolente, peractum.
Flectitur his vates, germana iurgia noscens,
1340 *Luminibus tacitis conuersus flebile plangit.*
Haec inter media fratrum Simeona corona
1285 *Accipitur, fidus cunctis redeuntibus obses.*
Tum petita sibi iuuenes frumenta capessunt,
Immensoque graues urgentur pondere muli,
1345 *Iamque viae medio, dum soluit vincula sacci,*
Fratribus inuentos quidam dat visere nummos.
1290 *Id cuncti faciunt, pretio mox deinde reperto,*
Mirantes summo proceri certamine laudant.
Iamque adeo patriae subeunt limina sedis,
Gratatur reduces genitor, unumque requirit.

1265. Forte ex his omnibus. 1278. Pace, forte pacto. MART.

K k k

- Omnia cognoscens, nummosque, et dona capessit,
 1295 Conquestus grauius, alium iam defore natum.
 Accisi quum deinde cibi, aduectaque farra
 Cogebant rursus pretiis alimenta parare,
 Sed reuocare gradum Memphis mens non erat ulli,
 Ni minimum fratrem secum pater ire iuberet.
 1300 Quem quum plura gemens nollet dimittere quoquam,
 Rubenus fido germanum postulat ore,
 Securus gemina committens pignora patri.
 Prosequitur Iudas, sese nec posse reuerti
 Proclamat, rigidi testatus verba Iosephi.
 1305 CAP. XLIII. Haec ubi grandaeuus genitor iam mitior hausit,
 Dat iuuenem, largo perfundens flumine vultum.
 Illi abeunt, secumque vehunt leue olentia thura,
 Incensum, et guttam iungentes, cum terebintho,
 Inter odoratos portantes mella vapores,
 1310 Et geminum pretium, consertus ne foret error,
 Condita quod clausis fuerant numismata saccis.
 Quos ubi conspicua vidit Iosephus in aula,
 Imperat, ut laeta celebrent conuiuia secum.
 Mussantes venere tamen, trepidoque reatu
 1315 Coniiciunt, sese structa cum fraude vocatos,
 Quod numerata prius sestertia, dataque vati,
 Sarcinulis imposita suis non reddere quissent,
 Se tamen exsortes futurum cuncta referre,
 Nec consuesse prius suppressa viuere gaza.
 1320 Talia dicentes cohibet sermone minister,
 Seque docet nullis fraudatum noscere nummis,

1307. Corrige bene olentia thura.

1317. Forte imposta.

1318. Coniicere licet exsortes furti

tum cuncta.

- Verum siqua viris donarent commoda lucrum,
Nec sua, nec vatis, nec regis dicere quemquam.
Occurrit cunctis Simeon, seseque praesentat,
1325 Dumque viris lymphas, dum praebet pabula mulis,
Ingreditur multo stipatus milite vates,
Cuius ad aspectum promunt pia munera fratres.
Ille ubi per cunctos placido sermone eucurrit,
Perquirat, si firma pater virtute valeret.
1330 Quem postquam incolumen dixere, et vivere recte,
Confirmat cohaerere deo pro munere vitae
Iosephus vatem, semperque insistere rectis.
Et veluti notus Beniaminus non foret ipsi,
Consultat iuvenes, et promptim sciscitat, inde
1335 Commoda quaeque deum pueri pro laude precatur.
Nec gemitus cohibere valet, nec sistere fletus,
Sed tenero affectu sese conclauibus abdit
Anxius, et nimio quaerit fomenta dolori.
Post ubi discubuit, victum posuere ministri.
1340 Vescitur, et facili prolectat pectora fato,
Diuiduasque dapas viritim exponere gaudet,
Porrigit et fratri maiori dedicat vni.
CAP.XLIV. Atque ubi iam saturis amor est compressus edendi,
Ut prius imposito presserunt pondere mulos,
1345 Occulitur datum sueto iam more talentum
Iosephi imperio, scyphusque absconditur ardens
In rebus, Beniamine, tuis, pretiosior arte.
Iamque iter ingressi, non multis milibus absunt,
Quum subito incautos circumdat regia turba,*

1340. *Fato*, forte *succo*. MART.

1342. Mendosum id est, ut plura alia.

Sermo videtur esse de fratre minore ex sacro textu.

- 1350 *Comprehensosque tenet, fulgentia pocula poscens,
Futurum increpitant, quem nectant crimine, seruum.
Annuitur, cunctique simul sua pondera pandunt,
Quaesitumque et poculum retegunt, fratremque relinquunt,
Iosephumque petunt, et quae sunt gesta, loquentes,*
1355 *Evoluunt chari confestim iussa parentis.*
CAP. XLV. *Permotus precibus vates discedere cunctos
Imperat, ac sese germanum fratribus infit.
Defixi riguere metu, tacitoque reatu
Damnantes sese, cohibent formidine voces.*
1360 *Prolectat mox ille reos, propiusque vocatis,
Exigit, ut dicta portent placitura parenti,
Quae sint, quae fuerint, quae mox ventura ferantur:
Instigans, migrare senem, gregibusque coactis
Vicinos Arabum colles venientibus offert,*
1365 *Vt quia continuo tellus foret arida lustris,
Pasceret agnatos congestis frugibus omnes.
Ista edicta viri laeto rex pectore noscit,
Iosephumque rogat, charorum assumere turbam,
Et gratuita iubet germanis tradere farra.*
1370 *Dantur plaustra viris, frumenta, pocula, panis,
Magnaque gestantes desudant pondera muli.
Dantur quinque togae Beniamino, et quinque parenti,
Tercentum et nummi signata incude notati.
Ast alii iuvenes mercedis laude secunda*
1375 *Accipiunt geminos niuosae vestis amictus.
Haec ubi cognovit genitor, data munera sumens,*

1351. Forte *Furatum increpitant.*
1364. Terram videlicet Gessen. Sic
quippe habet versio Italica: *Et habitabis
in terra Gessen Arabiae.* MART. Am-

brosius de Ioseph c. 12. *Gessem Arabiae.*
Ita etiam plerique graeci. In hebraeis
voluminibus deesse *Arabiae*, ex Hierony-
mo animaduertit Sabatierius.

Respirat patria festinus cedere terra.

CAP. XLVI. *Aegyptumque petit, Arabum quae iungitur aruis,*

Educens iuvenes patria moderamine quinque

1380 *Septies, et denas, genesis ut formula cauit.*

Ac dum festino properant conamine turbae,

Procurrit Iudas, et fratrum praeuolat agmen.

Iosephumque docet, haud longe astare parentem.

Ille alacris scandit currus, atque obuius exit,

1385 *Optatam excipiens viso genitore phalangem.*

CAP. XLVII. *Regrediturque citus, regisque excurrit ad aulam,*

Pastores properare ferens, ut turba charorum

Discretis delegat foecundo in gramine terris.

Ipse etiam vati rector memphiticus instat,

1390 *Et iubet, vberibus fratres componeret aruis.*

Longaeuus post ista senex, poscente tyranno,

Eloquitur sensim, quantis sit praeditus annis,

Quae domus, et quae sit veniendi causa Canopum,

Eximiumque ducem multa cum laude decorat.

1395 *Nec minus interea Iosephus munera mittit*

Digna suis, magnumque duci dat ferre talentum,

Quo ditata fuit distractis frugibus aula.

Atque ibi iam populis deerant mercantibus aera,

Certatim exhibitis gregibus memphitica turba

1400 *Emit inops fruges, pretium taxante Iosepho.*

His quoque nudati, seque, et sua praedia tradunt,

1380. In Vulgata editione septuaginta tantum animae cum Iacob Aegyptum ingressae dicuntur: at Septuaginta Interpretes, et versio Italica, quam hic sequitur Iuuenius, septuaginta quinque numerant: quibus astipulatur S. Stephanus Act. 7. 14. MART. Corrigendum est

denos pro denas, et pro ut formula legam ut formula. Quod attinet ad numerum animarum, quae ingressae sunt Aegyptum, Ambrosius alicubi 70. numerat, alibi 75. Reuera si pronepotes Ioseph per prolepsin computentur, numerus erit 75., alioquin 70.

- Semine praecepto messes quod deinde virerent .*
Sola sacerdotum non est possessio dempta ,
Queis gratuita duci placuit non vendere farra .
 1405 *Inditur hinc populo quintarum pensio frugum ,*
Quae manet fixo seruatur formula iure .
Interea expleta perpendens tempora vitae ,
Adiurat natum Iacob , ventura reuoluens ,
Vt sua maiorum componat membra sepulcris .
 1410 *Annuat oranti , supposita dextera coxae ,*
Contingit lentae spondens cacumine virgae .
 CAP. XLVIII. *Compositosque senex alterna in parte nepotes*
Permulcet dictis , dum sensim basia libat .
Sed mirum ! palma sacratur dextra Manasses ,
 1415 *Anterior natu laeua contingitur Ephrem .*
Praescia mente senis senior seruire minori
Cogitur , atque loco cedit spes prima secundo .
Quamlibet obliquus cupiens deducere palmas ,
Non potuit reuocare tamen pia dicta Iosephus .
 1420 *At postquam pueris vatis rata comoda sanxit ,*
Dat Sichimam , gladiumque , suo dat spicula nato ,

1406. Forte *Quae manet , et fixo .*

1411. In Vulgata cap. 47. versu ult. legitur : *Adorauit Israel deum conuersus ad lecti caput .* Atque ita , vt ait Augustinus quaest. 162. , in hebraeo habetur : *Adorauit Israel ad caput lecti .* Obseruat tamen idem sanctus doctor , latinos codices legere : *Et adorauit super caput virgae suae ,* vel *in capite virgae suae ,* siue *in cacumine ,* vel *super cacumen ,* id est , super cacumen virgae Ioseph : nisi forte Iacob tulerat ab eo virgam , quando ei iurabat idem filius , et dum eam tenet , post verba iurantis , nondum illa reddita , mox adorauit deum . Non enim pude-

bat eum ferre tantisper insigne potestatis filii sui , ubi figura magnae rei praestignabatur . MART. Etiam septuaginta interpretes legunt : *Et adorauit super caput virgae suae ,* vel *virgae eius .*

1421. Vltimum capitis 48. versiculum sic legit Vulgata versio : *Do tibi partem vnā extra fratres tuos .* Quae sit illa pars , clarius explicat Italica versio : *Do tibi Sichimam praecipuam super omnes fratres tuos : cui concinunt Septuaginta Interpretes .* MART. *Sichima* vrbs eadem est , ac *Sichem* . Ambrosius , Hieronymus , et Augustinus legunt etiam *Sichimam* pro *partem vnā* .

Clarior ut cunctis sublimem scandat honorem.

CAP.XLIX. *Inde vocat natos, et cunctis praemia dedit,
Bis senasque tribus ipsorum ex nomine condit.*

1425 *Omniibus explicitis, oculo iam captus utroque,
Pignoribus mansura diu, prolique natorum
Inconcessa prius, longoque adiudicat aevo.
Decessit solo terrenis corpore vates.*

CAP.L. *Maestitiaque dedit decies septena dierum*

1430 *Lumina, dum functi veneratur turba sepulcrum.
Quin etiam nati septem luxere diebus
Vberibus lacrymis, pacem reddente Iosepho
Fratribus innocuis, veterem dum negligit iram.
Ipse etiam postquam iam centum triuerat annos,
1435 Atque decem, iuncti metitus tempora lethi,
Fratribus effatur, venturus qui foret ordo,
Quo reuocare gradum valeant, et linquere Nilum.
Dummodo compositos cineres, atque ossa reportent,
Et vehant secum veterum condenda sepulcris.
1440 Sic demum longae post tempora candida vitae
Decessit, petiitque Deum, corpusque reliquit.*

1439. *Vt versus constet, legi potest Atque vehant, vel Et reuebant.*

APPENDIX II.

IUVENCI

SIVE AVCTORIS INCERTI CARMEN

DE LAVDIBVS DOMINI.

Quis queritur sera virtutis dote iuvari?
 Quis promissa dei lento procedere passu?
 Quis fine humano metitur iudicis urnam
 Perpetui, tardumque putat, quod secula debent
 5 Accelerare diem, meritis qui praemia reddat?
 Nobilis ingenti testatur gloria facto.
 Nam qua stagnanti praelabatur agmine ripas
 Tardus Arar, pigrumque Diuix explicat amnem,

In Prolegomenis num. 18. rationem protuli, cur inter Iuenci poemata dubia, vel suppositicia hoc carmen, sub Constantino editum, collocari possit. Barthius hoc poema *elegans, doctissimum, politissimum, et eruditissimum* vocat, et l. 35. Aduers. c. 9. vel Paulino dignum esse pronunciat. At Paulino antiquius esse, ex ipso tempore, quo scriptum est, euidenter liquet.

Vers. 7. *Stagnanti agmine*: sic Iuencus l. 3. vers. 461. *Agmine Iordanis viridis perrumpit amoeno*.

8. Legendum puto *Tardus Arar, pigrumque diu vix explicat amnem*. Non enim intelligo, quid sit *Diuiux*. Arar, nunc *La Saona*, flumen est Galliae Celticae, de quo Caesar l. 1. De bell. Gall. cap. 12. *Flumen est Arar, quod per fines Aeduorum, et Sequanorum in Rhodanum influit incredibili lenitate, ita ut*

oculis, in utram partem fluat, iudicari non possit. Ioann. Michael Brutus in Scholiis contendit, legendum *incredibili leuitate*. Nihil enim minus, ait, Arari videtur congruere, quam lenitas: nimia vero leuitate fieri aliquando potest, ut visus fallatur. Haec opinio non solum verbis Caesaris refellitur, sed etiam plurium veterum auctoritate, qui tardum, pigrumque Ararim vocant. Plinius l. 3. cap. 4. *Segnis Arar*. Silius l. 15. v. 504. *Quorum serpit Arar per rura pigerrimus undae*. Claudianus De consul. Mall. Theodori vers. 53. *Tardus Arar*, et libr. 2. in Rufin. vers. 111. *Quos Rhodanus velox, Araris quos tardior ambit*. His accedit auctor huius poematis, qui idem indicat vers. praec. *stagnanti agmine*. Non enim recte Barthius libr. 21. Adu. cap. 17. *stagnanti simpliciter accipit pro fluenti*.

Qua

- Qua fratrum Rheno progignitur Aedua pubes,*
 10 *Coniugium memini summa pietate, fideque;*
Lex diuina tamen meritum cumulabat amoris:
Et votum ambobus, socium praecedere morte,
Maerorique pio curam mandare sepulcri.
Sed prior uxorem decreti pagina legit.
 15 *Tum vir sollicitus largo iubet ore cauari,*
Post mortem fiunt quae membris, hospita saxa:
Susciperet veniens, aeternaque foedera iungens,
Vt quos viuentes tenuisset lectulus idem,
Post percepta dei, bustum commune leuaret.
 20 *Sensit vota sui coniux praesaga mariti,*
Magnaue temporibus tribuit miracula castis.
Nam quum defunctis iungantur brachia membris,
Et repetita manus constringat vincula trunco,

9. Expende, num rescribere oporteat *Qua fratrum Romae progignitur Aedua pubes*. Aedui, vt doctiores scribunt, vel Hedui, aut Edui a senatu romano fratres, consanguineiue appellati fuerant. Caesar libr. 1. B. Gall. cap. 33. In primis quod Aeduos, fratres, consanguineosque saepenumero a senatu appellatos, in seruitute, atque in ditione videbat Germanorum teneri. Et postea: Si id non fecissent, longe iis (Aeduis) fraternum nomen populi romani abfuturum. Cicero 1. ad Att. ep. 16. al. 19. Aedui, nostri fratres, pugnant.

12. In sepulcralibus inscriptionibus veterum formula haec frequens occurrit: *Contra votum superstes*.

13. *Maerori pio* coniugis alterius superstitis.

17. Barthius l. 26. Aduers. c. 10. hunc versum furcillis eliciendum putat, sine quo omnis sententia egregie constat sibi. Fortasse traiciendus est hoc pacto

Post percepta dei bustum commune leuaret, — *Susciperetque uniens, aeternaque foedera iungens*. Rescribo *uniens* dissyllabum per synaeresin: nam *veniens* retineri nequit.

19. Barthius loc. cit. legendum censet *Post praecepta dei*: hoc est, post euocationem, seu, vt Hieronymus loqui amat, dormitionem. Sic frequenter in formulis christianorum testamentorum legimus: *Quum Dominus de me praeceperit*. Quod et ipsum ex stilo sanctorum Patrum tractum. Adde versum 14. huius carminis: *Sed prior uxorem decreti pagina legit*.

23. Longe melius est *constringant*, quam *constringat*: videlicet repetita vincula constringant manus trunco. Id qua ratione fieri consueuerit, obseruare licet in veteribus imaginibus Lazari sepulti. Recole notam ad vers. 395. l. 4. Historiae Euangelicae Iuueni.

- Ne quibus humanae complentur munera vitae,
 25' Accidat informis fluitatio dissociatis.
 Immensum dictu, quo tempore vita peracta est,
 Iungendus sociae prospecta sede maritus.
 Postquam morte viri reserata est ianua lethi,
 Horrendumque larem iam lux ingrata retexit:
 30 Deprensa est laeuam protendens femina palmam,
 Inuitans socium gestu viuentis amoris.
 Quis dedit affectum tumulto? quis vincula soluit?
 Vnde sepulta videt venturae coniugis umbram?
 Tu facis haec, tu, Christe deus, tua signa mouentur,
 35 Paulatimque doces sopita resurgere membra:
 Tu, quem venturum sancti cecinere prophetae,
 Incorrupta dei soboles, rectorque regentis,
 Quo sine nil magnum genitor deliberat ingens,
 Cuius ad imperium certis mare constitit oris,
 40 Nec licet immenso terris excurrere ponto,
 Planaque montanos includunt litora fluctus:
 Qui vario stabilem dotasti munere terram
 In nostros usus, largus pietate paterna,
 Te vade, mortales committunt semina sulcis,

25. Sensus est, Ne accidat informis fluitatio dissociatis membris, quibus complentur munera vitae. *Fluitatio* verbum nouum, sed ad rem exprimendam accommodatissimum. Praetermissum est a Forcellino, neque inter barbara quidem repositum. Hoc argumentum pertractat Iulianus Toletanus Prognost. l. 1. c. 18., qui ex S. Augustino ita ratiocinatur: *Non tamen contemnenda, et abiicienda sunt corpora defunctorum, maximeque iustorum, atque fidelium, quibus tamquam organis, et vasis ad omnia bona opera, et*

sancta usus est sanctus spiritus. Sic vetustissimus codex Iuliani, quo vtor.

26. Hic versus, et sequens non videntur huius esse loci, et fortasse corrupti sunt. Sine eis certe sententia belle procedit.

33. Pro *venturae* lego *venturi*, vel *venturam*.

37. *Rectorque regentis*, in mendo, vt arbitror, cubat hic locus.

39. Explicatus hic locus est in not. ad Dracont. l. 2. vers. 343.

- 45 *Et nouus arenti procedit caespite partus :*
Tu manare iubes foecundo nectare vites,
Tu gratos epulis hominum, medicosque salutem
Arboribus succos, tu trudis dulcia mella,
Tu seruire iubes homini genus omne animantum,
 50 *Insuper et grauibus lucos curuescere pomis,*
Atque novos reditus nullo de semine nasci.
Tu varios annes nostro prodesse labori,
Et renouare sacris benedictum fontibus aeuum :
Te duce, veliuolis patuerunt aequora rostris,
 55 *Diuisosque fretis lustrauit nauita portus.*
Tu, postquam certis sunt acta elementa figuris,
Ne torpere rudi caelestis machina vultu
Inciperet, vario signasti munere mundum :
Et quidquid caelo radiat, tua dextera finxit.
 60 *His aulam domini placuit contexere signis.*
Iam freta ne nullis agerentur inhospita terris,
Assiduunque alacer numeraret nauita portum :
Crebra satis tumido defigitur insula ponto.
Nec tamen insano metuit circumdata fluctu,

50. Barthius libr. 35. Aduers. cap. 9. plura verba finita in *escere* non obuii vsus profert, et in his *curuescere* ex hoc loco. Forcellinus ad vocabula barbara reiecit *curuesco*.

51. *Reditus*, fructus, prouentus. Atque ita hoc nomen scribitur a *redeo*, prima correpta. *Redditus* ergo vix tolerari potest in poetis, qui primam licenter producunt, vt in *reiligio*, *reppulit*.

53. Estne sermo de sacro baptismo? Sic opinor.

56. An sunt aucta elementa?

58. *Mundum*, caelum: quam significationem ex Manilio, et aliis antiquis

confirmat Barthius l. 35. Aduers. c. 16.

59. Expende, num melius sit *dextera pinxit*.

61. Barthius l. 24. c. 5. ex graecis ad latinos hanc elegantiam traductam ait, vt efferati animi barbaros, atque tetros *inhospitales* vocarent, allegatque hunc ipsum versum cum aliis aliorum.

62. Accipe interpretationem Barthii libr. 46. cap. 16. *Ne prorsus humanis cultibus inhospita essent freta*, et vt *assiduum*, hoc est, frequentem, crebrum, velut perpetuum portum nauta sciret ubique non deesse suis laboribus, *fixit insulas in ponto* Creator Optimus Maximus.

- 65 *Exiguoque fretis innitens orbe resistit,
Te duce confidens, cuius venerabile pactum
Nexum lege pari summumque, inumque peraequat,
Nec sinit impositos quoquam transcendere fines.
Ac ne plana nimis tellus, vel nuda iaceret,*
- 70 *Vitibus aptandos iussisti assurgere colles
Grandibus, et largos umbracula texere lucos.
Tum ne vastus agat siluis torpentibus horror,
Innumeros foetus proceris saltibus addis,
Incola ne nemori, neu desit praeda petenti.*
- 75 *Tum volucres multas, et mille examina vocum
Mortali harmonia lucis resonare canoris.
Sic annum placuit variis intexere formis,
Et vice iucunda mortalibus addere fructum:
Neu semper prolixa dies nimis vreret orbem,*
- 80 *Neue brevis iustum raperet nascentibus ignem:
Ac ne perpetuo quateret labor omnia nisu,
Dat requiem fessis hominum nox roscida curis:
Utque humana salus securum duceret aeuum,
Sponte salutare de caespite surgitis herbae.*
- 85 *Has Pater ipse serit nutu, non vomere diues.
Non ego ferrato tegerer si viscera muro,
Ferreus vox, linguaeque forent mihi mille canenti,
Munera cuncta queam vestrae pietatis obire.
Sed pater ille tuus secreta in sede locatus,*
- 90 *Nec cuiquam visu facilis, cunctisque tremendus,
Te misit Dominum terris, vitaeque magistrum.*

68. Suspicio *quidquam* pro *quoquam*.
71. Fortasse *Grandius*.
77. Similia habet Dracontius Satisfact.
vers. 247. , alique ibi a me producti .

82. Confer not. ad Dracont. l. 3. v. 27.
86. Adis not. ad Dracont. libr. 3.
vers. 552. *Non si mihi ferrea vox sit* .

Et quisquis natum iusto veneratur honore,
 Ambobus sua vota dicat, vitamque perennem.
 Tu casti, rectique tenax, et flectere leges
 95 Post crimen facilis, siquem vecordia praeceps
 Depulit a vobis praescripto limite vitae.
 Te genitor nostra paterentur ut ora tueri,
 Induit humana facie, membrisque caducis.
 Quis tentaret enim fragiles attollere visus,
 100 Si talem trepidis voluisset sistere terris,
 Qualis es, ingenti quum torques fulmina dextra,
 Praesentemque iubes directa pauescere poenam:
 Vel quum placatus campis sitientibus imbres
 Diuidis, et dubias sulcis producis aristas?
 105 Ne tamen insignem res nulla ostenderet ortum,
 Virgine conciperis: non sufficit, esse pudicam,
 Nec quae mpta queat Domino coniungere fratrem,
 Ne procul ex utero contagio turpis abesset.
 Mox ubi processu felix maturuit aetas,
 110 Indociles animos monitis seruare paternis
 Aggrederis, rectamque viam labentibus offers.
 Atque ut missa deo penitus praecepta paterent,
 Imperium tu morti adimis, morboque soluto
 Desperata iubes apprehendere munia vitae,

94. Plura de his ad Dracont. libr. 2. vers. 690.

96. Scilicet *a limite vitae praescripto vobis* pro *a vobis*. Vel lege *a nobis*.

97. Barthius libr. 25. cap. 7. affirmat, *sueor* passiuè usurpari a Boethio, et ab auctore huius carminis: quamquam de hoc certus non erat, quum liber illi ad manum non esset. Si hunc locum innuit, *tueri* hic accipitur pro *intueri* actiue. Sensus enim est: Vt nostra ora pateren-

tur te tueri, genitor te induit etc.

102. Legam *delicta* pro *directa*:

104. Pro *dubias* aliud mallet.

105. Scilicet ut res aliqua insignem tuum ortum redderet.

107. Hic versus, et sequens obscuri sunt, et fortasse corrupti. Innuitur, ut puto, perpetua virginitas Deiparae, et clarum id est, si v. seq. legas *Vt procul*.

112. *Missa deo* pro *missa a deo*, qualia multa apud Iuuenicum obseruaui.

- 115 *Restituisque diem caecis, et nequid inausum*
Restaret penitus, quo perfidus error obiret,
Indicis sensum tunulis, et condita pridem
Membra iubes iterum superas consurgere in auras,
Agnoscutque suum dilecta cadauera nomen.
- 120 *At postquam legem sectator idoneus hausit,*
Vt se mortali caelestis spiritus aula
Exueret, legi intentum, quo cuncta doceres
Pro summo toleranda deo, recteque perennem
Contemptu mortis sibi quemque assumere vitam:
- 125 *Sic completa ferens genitoris iussa, redisti*
Ad summi secreta poli, qua lucidus aether
Pigra vetat proprio succendere nubila caelo:
Atque ut certa foret pereuntis copia turbae,
Quae praecepta dei miserandis auribus arcet,
- 130 *Nec noua defunctos iampridem iura tenerent:*
Carceris inferni feralia, libera nobis,
Innumeramque iubes tenebris emergere plebem,
His tantum clausis, quos impia vita notarit:
Et loca poenarum venturis diuidis umbris,
- 135 *Quae tibi non credant, vel quae se credere fingant.*

115. *Nequid inausum* ex Virgilio l. 8. v. 205., quod et alii imitati sunt.

118. Vt cadauer Lazari.

120. Fortasse respicit verba Christi, *Consummatum est*, quae ad calicem passionis pertinent.

126. *Secreta poli*, vt Iuuenecus libr. 1. vers. 210. *Caeli secreta*.

127. Corrigo *succedere* pro *succendere*.

130. Animaduertenda est peculiaris huius auctoris opinio: Ne eos, qui iam pridem defuncti fuerant, noua Christi praecepta tenerent, aut ex eis iudica-

rentur, iussit Christus, loca feralia carceris inferni libera, et vacua nobis, scilicet his, qui post Christum futuri erant, remanere, innumeris inde extractis, et his tantum retentis, quos impia vita maculauerat. Loca ergo poenarum diuisit, et partem his ita retentis reliquit, partem reseruauit his, qui in Christum non crederent, aut fingent, se credere, quia scilicet fidem bonis operibus non tenebunt.

134. *Umbras* vocat defunctos phrasi ex ethnicis petita, sed qua alii christiani poetae vsi sunt.

Sancte deus, summique dei venerabile pignus,
Ad cuius nomen violenta morte fugatae
Pectoribus propriis, alienaque pectora nactae
Exclamant, pallentque animae, iussaeque recedunt,
 140 *Sicut multa prius de te miracula produnt,*
Quum terram, caelumque inter suspensa tenentur,
Obstricto per te quia nil permittitur hosti.
At nunc tu dominum meritis, pietate parentem,
Imperio facilem, viuendi lege magistrum,
 145 *Edictisque parem, quae lex tibi condita sancit,*
Victorem, laetumque pares mihi Constantinum.
Hoc melius foetu terris nihil ante dedisti,
Nec dabis, exaequent utinam sua pignora patrem!

137. Hi sex versus obscuri sunt, et videtur aliquid deesse ad sensum. Sermo, ut arbitror, est de illis, qui cum Christo resurrexerunt, et qui contra in aeternis poenis sunt relictis; vel potius de obsessis a daemone, qui per gratiam Christi e cordibus hominum pellitur, et aliquando etiam iustorum corpora obsidet, ab iisque in nomine Christi iussus recedit. Vide Paulinum Natal. xi. S. Felicis vers. 230. seqq.

143. Elogium simile Constantini Iuuenecus in fine libr. 4. Historiae Euangelicae adornauit.

145. *Lex tibi condita*, h. e., a te condita.

147. Imitatio Horatii l. 4. od. 2. de Caesare Augusto: *Quo nihil maius, meliusue terris — Fata donauere, bonique Diui: — Nec dabunt, quamuis redeant in aurum — Tempora priscum.*

APPENDIX III.

IUVENCI

SIVE AVCTORIS INCERTI CARMEN

TRIVMPHVS CHRISTI HEROICVS.

- Quum faber astrorum mortis pateretur acerbum
In cruce supplicium, sese non posse dolores
Ferre Creatoris mundus clamabat, et astra:
Igniomi solis lumen nox abstulit atra:*
- 5 *Contremuit tellus, scopuli, rupesque dehiscunt.
Et quid opus multis? lugebant cuncta creata.
Rex caeli ut Christus Phlegethontis regna subiuit,
Princeps regali Pluto prospexit ab aula,
Ad sua dum sensit concurrere limina Christum:*
- 10 *O socii, exclamat, iam tempus sumere tela,
Quandoquidem hic, sanie perfusus membra, propinquat,
Praedaturus opes nostras, umbrasque, animasque.
Scandite tecta alacres, hostemque a limite telis
Arcete obiectis, multa et compage serarum.*
- 15 *Regalem interea nos hic tutabimur armis
Obiicibus crebris, et duris vectibus aulam.
Agmine facto illi summa ad fastigia currunt,*

De hoc carmine, post Iuencum a Poelmanno edito, confer Prolegom. n. 19.

Vers. 7. Veteres poetas christianos phrases gentilium saepe vsurpasse, et ad fabulas interdum respexisse, etiam

quum de sanctissimis religionis nostrae mysteriis verba facerent, ostendi in not. ad Dracont. l. 2. vers. 539., et in Addendis pag. 467.

Voci-

- Vocibus horrisonis et tecta et moenia complent,
Ecce autem Christus per tetra silentia rupit*
 20 *Lumine sidereo, claraque in luce refulsit.*
Heus agite, umbrarum procures, attollite portas,
Portarumque seras, et magnos demite vectes.
Quid miseri audetis contra capere arma Tonantem?
Hic ego rex vester, frustra est obsistere regi.
 25 *Haec ubi dixisset, subitus pavor occupat omnes,*
Turmatim effugiunt, ululatibus aera complent.
Nec mora, cum sonitu postes cecidere solutis
Cardinibus, magnamque dedit collapsa ruinam
Ianua, et admittunt concussa palatia Christum.
 30 *Obstupuit prior ipse Charon, seque abdit in vlua,*
Et canis obstupuit claudens tria Cerberus ora,
Gorgones, Harpyiaequae tremunt, pauet ipsa Megaera,
Tisiphone, Alecto, percussae luce molesta,
Ultrices Dirae, Furiae, Parcaeque sorores.
 35 *Et quid multa? silent gemitus, tormenta, dolores.*
Quo simul ingreditur Christus, tremere omnia circum.
Sed gaudent animae sanctae, manesque piorum.
Primus Adam ante alios palmas ad sidera laetus
Extulit, et Dominum deuota est voce precatus;
 40 *Expectate venis miseris, o sancte redemptor,*

21. Ex psalmo 23. vers. 7. *Attollite portas, principes, vestras, et eleuamini, portae aeternales, et introibit rex gloriae.* Quod tamen alii intelligunt de principibus, et portis caeli. Lorinus pro expositione huius auctoris plures allegat veteres, recentesque interpretes: cui etiam fauet Ecclesia in secundo nocturno sabbati sancti hunc psalmum recitans cum antiphona ex hoc vers. 7.

22. Emendo *Portarumque seras* pro

Portarum seras, vt editum erat. Prima enim in *seras* brevis est, et brevis effertur supra v. 14., et infra v. 96.

35. Haec opinio fuit plurimum veterum Patrum, die resurrectionis dominicae poenas damnatorum mitigatas fuisse, vt fuse exposui in not. ad Dracontium libr. 2. vers. 528., et in Addend. pag. 467.

40. Ex Virgilio l. 6. vers. 687. *Venisti tandem, tuaque expectata parenti - Vicit iter pietas durum tua.*

- Da requiem, finemque malis, fer ad astra redemptos:*
Sic pater Abramus, puer Isacus, atque Iacobus
Procedunt alacres, iuxta formosus Ioseph,
Et Moses sanctus, et vita insignis Aaron,
 45 *Et Iosue inuictus, reliqui regesque ducesque,*
Et patriae vindex Machabaeus origine Iudas,
Inde alii patres, fama super aethera noti.
Candidus ille chorus Christum reuerenter adorat.
Regius ante alios vates, notissima proles
 50 *Stirpis Iessaeae, citharam tangebatur eburno*
Pectine, et ad numeros una omnes voce precati
Dulce melos pangunt concordi carmine vates.
Ante alios iuuenis, qui Christum nuper ad undas
Tinxerat, hic laetis concentibus agnifer ibat:
 55 *Salve Erebi victor, domitor salve inclyte mortis,*
Destructor scelerum, salve, o fortissime vindex
Amissae vitae, salve, o spes una salutis,
Aspice plasma tuum, sancte, et venerande Creator,
Et post tot gemitus nos duc ad regna polorum.
 60 *Tum Christus verbis animas affatur amicis:*
Ponite corde metum, tristes secludite curas:
Ipse, ubi tempus erit, vos ad mea regna reducam.
Haec dicens, fractis portarum molibus intrat
Horrendi Ditis regnum: quem protinus inde
 65 *Extractum, vinclis, et carcere fraenat opaco.*
Horrendum ille tonans, nequicquam palpitat artus,
Immordetque seras, indignaturque teneri.
At deus, ille Stygis domitor, Phlegethonte relicto,

54. *Agnifer*, nomen nouum, sed ad similitudinem normam formatum. Respicit auctor verba Ioannis Baptistae, *Ecce A-*

gnus dei etc., et imagines eiusdem Ioannis, qui cum agno solet repraesentari.

- Intulit Elysio raptos de carcere patres.*
 70 *Hinc redit a tumulo rediuiuus, peruigil ipsum*
Miles ubi clausum studio seruabat inani.
Quos tremor attonitos sic fecerat, ut neque dictis
Auderent contra, aut sumptis insurgere telis.
Sed Solymam ingressi magnis terroribus urbem,
 75 *Surrexisse aiunt magno cum robore Christum.*
Interea sese vitae reparator amicis,
Discipulisque suis rediuiuum praeuit, et post
Quadraginta dies caelestia regna reuisit.
Quem mox venturum rursum expectamus ab alto,
 80 *Arbiter ut iusta cunctis det praemia lance.*
Rex ergo noster Christus super omnia regnat.
Et veluti quondam belli statuere trophaea
Magnanimi grauium procures, regesque latini:
Sic Christus statuit celebris victricia pugnae
 85 *Signa suae, signa aeternos mansura sub annos.*
Arboris ipse crucem posuit, venerabile lignum,
De cuius ramis, fractis ceruicibus, huius
Vincti dependent oculis turgentibus hostes.
Ante alios Stygius Pluto de stipite pendet,
 90 *Arcubus attritis, telis, laqueis, pedicisque.*
Hinc alia mortis de stipite pendet imago,
Pallida, caeca, ferox, elinguis, frigore torpens,
Dentibus excussis, et truncis naribus ora

72. A numero singulari *miles* transit ad pluralem *quos*: quia reuera *miles* pro multis positum est.

80. *Iusta lance* ex dictis ad l. 2. v. 230. Historiae Euangelicae Iuueni.

81. Poelmannus ad marginem indicat ea, de quibus in his versibus mentio fit, ut ad hunc versum *Trophaeum*, ad v. 86.

Crux, ad vers. 89. *Pluto*, ad vers. 91. *Mors*, ad vers. 95. *Infernus*, ad v. 97. *Mala conscientia, et ira dei*, ad vers. 99. *Chirographum*, ad vers. 101. *Mundus*, ad vers. 104. *Victoria Christi*.

87. *Huius*, crucis, aut Christi hostes.

91. Corrigendum videtur *alio*.

- Horrida commonstrans, et hiantia guttura late.*
 95 *Fronde alia inferni disrupti ianua pendet,*
Postibus attritis, cum cardinibusque, serisque.
Fronde alia ira dei, et sibi mens male conscia pendent,
Omnia quae Christi roseo sunt tersa cruore.
Fronde alia patris primaeui syngrapha pendet,
 100 *Dilaniata modis miseris, extinctaque prorsus.*
Tandem sordifluus valido de stipite mundus,
Plenus dissidiis, et multo crimine pendet,
Et variae pompae, et crudelia facta tyrannum.
Hos hominum Christus saeuos absorbuisset hostes,
 105 *Vt neque iam possint ultra damnare fideles.*
His equidem tentare datum, sed vincere nostrum est.
Id quoque per Christum, cuius victoria nostra est,
 108 *Cum patre, qui aeternum sancto cum flamine regnat.*

100. Forte *Dilaniata modis miris* : sed bene etiam est *miseris* .

101. *Sordifluus*, vt *lucifluus* apud Iu-
 uenecum l. 3. v. 293.

106. Hinc argumentum peti potest,

carmen hoc antiquum esse, et eo tempore factum, quo persecutiones contra christianos cessauerant, et pax ecclesiae sub Constantino reddita fuerat, vt canit Iu-
 uencus in fine Historiae Euangelicae .

INDEX VERBORVM,

ET PHRASIVM,

QVAE IN IV. LIBRIS

HISTORIAE EVANGELICAE

IVVENCII OCCVRRVNT.

Numerus romanus librum designat, arabicus versum.

- A**
 abdet cladibus IV. 195.
 abdita II. 248. antra I. 623.
 tecta I. 324. vita I. 165.
 abegit locum precibus III.
 449.
 aberit longe II. 286.
 aberrat liber II. 623.
 aberret pectoribus timor II.
 481.
 abesto timor III. 107.
 Abia munia I. 6.
 abibat per medium populi
 II. 92.
 abiectis retibus I. 465.
 abiectum longe I. 512. ti-
 morem III. 339.
 abiiciet III. 156.
 abitum II. 452.
 abluere in flumine I. 374.
 ablue vultum I. 644.
 abluit a crimine palmas IV.
 622.
 abluta sorde I. 347.
 ablutos homines IV. 796.
 ablutum vndis I. 397.
 abneget ipse sibi III. 304.
 ab ordine IV. 162.
 abreptam morte II. 406.
 abreptum III. 440.
 abrumpent tenebras I. 164.
 abrupta pondera IV. 56.
 abrupti montis I. 433.
 abrupto profundo II. 593.
 abruptum montem III.
 318.
 abscedant tectis II. 402.
 abscondet radios IV. 149.
 absint tuis membris III.
 297.
 absistat mentibus IV. 773.
 absit procul I. 635. vobis
 IV. 144.
 absolui III. 159.
 abstinuit sanguine III. 50.
 absumpsit quantum tempo-
 ris II. 700.
 absumptis viribus II. 388.
 absumptos gustus I. 510.
 accendere animos nobis II.
 595.
 accendunt famam II. 71.
 accensus amore III. 43.
 accepta meritis IV. 310.
 accidit, vt IV. 668.
 accipe coniugium I. 174.
 accipiebat hos II. 352.
 accipient vocem II. 656.
 accipite II. 215. III. 6. 147.
 animis II. 777.
 accita plebe IV. 52.
 accitos I. 270. III. 739.
 accrescere operi III. 557.
 accubitu primo IV. 58.
 accumbere mensae I. 796.
 accumulans famam I. 16.
 accumulare III. 42.
 accurrit II. 54.
 accusatio surgens IV. 595.
 accusator II. 690.
 acerbis verbis III. 142.
 acerbum lethum II. 337.
 aceruo messis II. 429.
 aceruos aeris II. 161.
 acidum saporem IV. 697.
 acies pura, simplexque I.
 655.
 acta cruciatibus I. 799. est
 hora III. 562.
 actis iustis IV. 811. malis
 II. 239.
 actores famulos III. 718.
 actus monitis I. 290.
 actutum II. 391.
 acuet gustus absumptos I.
 510.
 acumina apicum II. 749.
 acumine curuo III. 393.
 mortis IV. 22.
 acus foramen III. 524.
 ad arbitrium plebis IV. 609.
 cumulum III. 250. dire-
 cta II. 361. gaudia I.
 409. III. 67. finem IV.
 115. medium II. 243.
 morem legis I. 217. nu-
 men II. 223. omnia II.
 510. 770. satiem III. 216.

- speciem niuis IV. 750.
specimen II. 710. tem-
pus IV. 441. vincula poe-
nae IV. 676. vltima IV.
67.
addicere morti IV. 566.
addit haec plebi II. 796.
additus comes IV. 572.
adest sextus mensis I. 111.
adhaerentem festucam I.
697.
adhaeret mihi testis II. 672.
aditus pandetur I. 707.
adiurabo IV. 554.
admiratio digna I. 329. stu-
puit I. 767.
admiscent escis III. 242.
admittit lucem III. 163.
admonitos ab ortu stellae
I. 266.
adoptat sibi in numerum
prolis I. 501.
adsit constantia menti II.
80.
adueniat mundo I. 629.
adueniet lux III. 290. sere-
num III. 226. summa
dies I. 745. tempus II.
655. 702.
aduentu IV. 148. proprio
II. 294.
aduentum lucis II. 237.
aduentus noster IV. 169.
nostri II. 526.
aduersa fronte II. 622. vir-
tute II. 617.
aduerso canore IV. 392.
aduertite aures III. 147.
vera dicta III. 704.
adulatio I. 741.
adultera I. 569.
adytis I. 543. arisque I. 45.
mentis IV. 77. regni II.
762. templi IV. 634.
aegra cura I. 667.
aegro animo I. 582. dae-
moni I. 403.
Aegypto I. 308. Aegyptum
I. 291.
aemula aetas I. 63.
aequabo viro I. 755.
aequaeua mundi IV. 270.
aequare vires II. 479.
aeque seruire duobus I.
661.
aequis poscentibus I. 713.
aequore ruris III. 155.
aequum est nescire IV. 163.
non est IV. 50.
aera per vacuum I. 474.
aeream columbam I. 394.
aeriae vocis I. 522.
aerias aues I. 670.
aeriis auibus II. 16. 744.
aerugo I. 648. 651.
aestibus altis maris I. 461.
aeterna in secla II. 270.
aeternis flammis I. 566.
aeterno Patri III. 203.
aeternum fodientur IV. 304.
manebit IV. 305. sobrius
I. 56.
aeternus ignis I. 381.
aetheream II. 196.
aethereis auris IV. 703.
aethra III. 532. clarum IV.
68.
affamina prima I. 126.
affectare IV. 62.
affectus omnes III. 546.
afficiat labor populos III.
209.
affixi crucibus IV. 687.
affixus cruci III. 589.
afflamine sancto I. 120.
afflueret I. 681.
afforet IV. 342.
agello II. 816.
aggreditur tentare IV. 2.
agitare te laborem IV. 296.
vitam IV. 800.
agitatio iuris II. 233.
agmina credentum I. 732.
agmine amoeno III. 461.
agminis vniti I. 207.
agnae III. 415.
agricolae II. 797.
ait in Simeone I. 249.
alabastrum IV. 412.
albentes campos II. 315.
alimenta cibi, potusue I.
406. ciborum III. 207.
alloquiis II. 323.
alte est insita cordi I. 710.
alternae famae II. 687.
alterni velitis cedere I. 638.
alternos motus III. 56.
altithroni II. 62. III. 409.
genitoris I. 32.
altum tenuit II. 27.
amaris verbis III. 123.
amaro verbo III. 141.
ambagibus obscuris II. 767.
ambitione IV. 610.
ambit quos pauper spiritus
I. 490.
amicos coniunctos I. 605.
amictu vestis III. 763.
amissae vitae II. 523.
amissam vitam III. 306.
amissa virtute I. 509.
amittet cursum IV. 150. iu-
ra I. 571.
amore meo II. 503.
amplexus domum IV. 312.
anceps agitatio II. 233. tre-
pidatio IV. 131.
anchora grauis III. 128.
ancipiti pauore IV. 765.
verborum pondere III.
683.
Andream I. 459.
anfractus I. 352.
angens II. 752.
angore graui IV. 485.
angustis rebus IV. 301.
anhela socrus I. 807.
anhelis membris IV. 495.
anhelo ardore II. 332.
anhelus II. 249.
animae volucris IV. 372.
animis aduersis sequuntur
I. 602.
Anna I. 251.
annexos ambos I. 42.
annuit his III. 114. 701.
annumerata vox prophetis
I. 750.
ante pedes II. 78. suos vul-
tus I. 71. III. 368. tri-

bunal IV. 591. tuos vul-
tus II. 538.
antra pectoris I. 624.
anxia coniux I. 85. pro
morbo fratris IV. 307.
aperire os II. 829.
aperirent ilia II. 141.
apertae terrae IV. 808.
aperto caelo I. 46. IV. 747.
apertum caelum IV. 145.
apices proprios III. 475.
apicis parui distinctio I.
524.
apicum acumina II. 749.
applaudet I. 612.
aptans dolos I. 418.
aptare nomen I. 217. stra-
tas II. 537.
aptat languoribus medelam
II. 602. lectum hume-
ris II. 91.
aptet curam piam languo-
ribus II. 440.
aptum servitium I. 645.
arator IV. 172.
arbitrio II. 665. corporis
III. 175. tuo III. 285.
arborea vmbra II. 123.
arcano II. 390.
arce animi III. 666. cae-
li III. 517. 591. montis
II. 281. templi IV. 534.
arcem montis III. 196.
320. IV. 502. nominis
IV. 61. Oliueti IV. 91.
ardebat dimittere IV. 604.
ardorem bibendi II. 270.
ardua lucis IV. 72.
area frugum I. 379.
arescunt II. 748.
arguerim II. 689.
arguto serpentum corde
II. 460.
Arimathia IV. 720.
aristam I. 701.
armant mihi fidem vestram
IV. 328.
armati legibus II. 290.
armatis milibus III. 750.
arridens cunctis III. 269.

arripit hos I. 725.
arte daemonis III. 7.
artus totius corporis I.
656.
aruit arbos III. 660.
arundineum II. 531.
ascensae rati III. 124.
asciuit comitem suis ami-
cis II. 100.
asinam III. 626. asinae
III. 635.
aspergent sordibus III.
149.
aspergine labis III. 167.
aspicite IV. 53.
assidet IV. 560.
assistens stupidis III. 662.
assistere III. 323. precibus
I. 617.
assistite IV. 182.
assistunt II. 772.
associat septem II. 723.
assuetam mentem I. 150.
assumunt escas III. 137.
astas IV. 593.
astitit illic II. 728.
astrata I. 48.
astrifero III. 225.
astrorum ortus, obitusque
I. 260.
atram mentem I. 402.
atra morte II. 653.
atri carceris I. 553. dae-
monis II. 439.
atro daemone II. 616.
atrox violentia II. 542.
attactu solo I. 777.
attigit labiis ora IV. 519.
attollens ortus III. 101.
attoniti III. 527. attonitis
IV. 765.
attonitus stupuit III. 59.
attrectat ramos III. 657.
auctore marito I. 571.
auctor vitae III. 503.
audacia fidens I. 432. fu-
randi IV. 738.
audio haec vestris verbis
IV. 594.
audito venisse IV. 339.

auditum vocis II. 661.
auditu tantum I. 760.
auelli ferro I. 297.
auertite mensis III. 240.
auferat tunicam I. 589.
auferre praedam II. 618.
auferte procul II. 162.
augmentum roboris II.
752.
Augusti iussis I. 180.
auitae gentis I. 792.
aula caeli II. 217. 540. re-
gni I. 680. IV. 34.
aulam aetheream II. 196.
aulaea III. 329.
aurea lux III. 15. Roma
I. 10.
aures cordis II. 814. III.
174.
auricolor aethra I. 392.
ausis talibus IV. 437.
auxit miracula I. 110.

B

Balantes III. 411.
Baptistae II. 543.
Barabbam IV. 625.
barathri IV. 67. 286.
beat gentem I. 155.
beati IV. 277.
bellua III. 235.
benefacta I. 714. II. 595.
benignis obsequiis II. 508.
Bethaniam III. 654.
Bethlehem I. 184. 278.
295.
bibebat puteum II. 265.
bidentes III. 183. IV. 464.
bis quinis puellis IV. 198.
bisseno coetu II. 433.
bissenos annos I. 316. si-
nus III. 90.
bis sex annis II. 386. sex
recubantibus vna IV. 433.
sex sedes III. 542.
bis terna III. 316.
blandissima IV. 275.
blandis verbis III. 338.
blando obsequio I. 599.

bona dulcia II. 635. mitia
I. 712.
bonae frugis II. 322.
bonis mensis II. 134.
breuiare IV. 135.
brutae IV. 220.
bustis IV. 75.

C

Cachinnat IV. 698.
cadauera IV. 752.
cadunt semina II. 741.
caecantur pectora II. 714.
caedentur siluae I. 372.
caelestia regna I. 688.
caerula nox II. 2.
Caesaris IV. 6. II. 617.
Augusti I. 180.
Caiphaea aula IV. 538.
Caiphaeae sedis IV. 406.
calcant itiner II. 436.
calcarent iussa II. 569.
calcatae legis II. 590.
calcate timorem III. 339.
calicem III. 593. 596. IV.
450.
calicis huius violentia IV.
491.
caligine mortis I. 719.
calle duro II. 781.
callens astris I. 293.
Cameli III. 525. camelo-
rum I. 358.
Canaan II. 129.
candore niuis III. 322.
canore III. 646. IV. 392.
canoris III. 648.
capellis hirtis IV. 267.
caperent mercedis hono-
rem III. 570. pectora,
quod II. 580.
caperet mandata IV. 432.
ornamenta IV. 806.
capessam regna III. 315.
capessat III. 490. 533.
capessere vsum panis I.
413.
capessunt montes IV. 124.
Capharnaum III. 381.

capiat donum vitae II.
225. vitam II. 187. IV.
812.
capiant fugam IV. 464.
iustos IV. 140. praemia
III. 549.
capiet potiora II. 764.
capit gaudia I. 133. te de-
siderium II. 273.
capitum census I. 179.
captantes Christum III.
134.
captantur III. 684.
captatur mihi II. 683. vo-
bis II. 687.
captet famam I. 642.
capti tempore I. 694.
captos oculis III. 198.
carbasa IV. 705.
carceris vmbris I. 445.
carcere corporis I. 227.
careat pondere I. 775.
carpant verba III. 153.
carpebant dictum II. 83.
carpebat fluxus II. 387.
frugem II. 565. iter III.
103. somnum I. 33.
caruisse thalamis 481.
casibus pastoris IV. 463.
tantis IV. 309. 498.
castelli III. 625.
casti amore I. 548.
castis precibus I. 620.
castra caelestia IV. 529.
casus glomerauerit III.
756. habebat socios III.
126.
cateruae plebis II. 737.
cauam lunam I. 86.
cauatis saxis II. 140.
cauendas insidias III. 246.
cauere fermenta III. 254.
causa est venisse IV. 521.
causas morbi II. 395.
causata III. 178.
cautio legis I. 555.
cecidit in lethum IV. 327.
cedat iussis I. 573. tibi III.
509.
cede libens I. 590.

cedere dominatum sibi
III. 731. cornu III. 617.
multis II. 496. sibi IV.
212. sibi membra IV.
722. sibi vitam IV. 613.
soli IV. 744. vobis pec-
cata I. 639.
cedet odiis, vel amoris I.
662. vobis III. 668.
cedit cui labes III. 28.
cedunt in ventrem III.
165.
celabat gaudia I. 85.
celantur corda IV. 77.
celaret gaudia I. 778.
celebrabant II. 401.
celebrant grates III. 203.
celebratio IV. 117.
celebretur iustis IV. 319.
celerantes gaudia IV. 766.
celerant motus III. 56.
celet dedecus I. 171.
celsa montis III. 95. 669.
celsi cantus I. 17.
centeno foetu II. 755.
centum balantes III. 411.
centuplicata III. 547.
centuplicem II. 795.
Centurio I. 781.
cepere fidem II. 177.
cepi solatia IV. 276.
cepiisset corde venenum
IV. 438.
cepit habenda IV. 229.
summam II. 543. vires
IV. 804.
cernere II. 205.
cerni cunctis IV. 146.
cernite lucem II. 415.
certabant praebere I. 402.
certa futuri I. 139.
certant addicere IV. 566.
illudere IV. 569.
certatim I. 476. II. 6. III.
493. 643. IV. 233. 781.
certet scriptis III. 344. se
ingere III. 401.
certior hora IV. 226.
certissima proles II. 55.
certum est, hunc reui-
gesce-

gescere II. 204.
 cessere pro coniuge casta
 vita, et cultus dei I.
 254.
 ceti II. 699.
 chlamydem rubentem IV.
 645.
 choreis laetis. II. 368. va-
 tum I. 327.
 chorus sapiens IV. 214.
 Christi I. 475. Christum
 I. 255. 397. 420. 434.
 Christus I. 455. 472.
 cient sub nomine I. 539.
 cingentibus gremium I.
 489.
 cinget honore III. 541.
 cinxere IV. 14. caput IV.
 646.
 circumiecta oculis III. 331.
 circumstant mentem IV.
 585.
 circumstat lux oculos I.
 240.
 circumuolitabit I. 103.
 clamabit mihi I. 747.
 clamor IV. 702.
 clamore magno IV. 590.
 clangor tubarum II. 400.
 clara voluntas I. 630.
 clareat IV. 154.
 clarebunt lumina IV. 148.
 clarent vobis II. 775.
 claret surgenti I. 391.
 clari Iesu II. 129.
 clarus Iesus III. 3.
 clauae pondere IV. 514.
 claudantur mihi responsa
 III. 691.
 claudat finis IV. 160.
 claudens mentem III. 683.
 clauderet omnia II. 758.
 claudere vocem III. 690.
 claudetur vox tibi I. 75.
 claudit nox caelum III.
 224.
 clausis auribus II. 772.
 claustris carceris IV. 292.
 coacta credere II. 73.
 coalescit II. 825.

cogendis gregibus II. 623.
 cogens discipulos III. 204.
 cogere bidentes III. 184.
 cogit concilium III. 259.
 cognata tibi I. 108.
 cognomine I. 458.
 cognoscere e sono vocis
 IV. 579.
 cogunt ad litora II. 71.
 collaudant III. 703.
 collucent atria IV. 406.
 cominus II. 729.
 comitabitur istis II. 695.
 comitante foetu II. 626.
 comitata II. 184.
 comitatibus III. 305.
 comitatur arundo dextram
 IV. 647. sponso IV. 219.
 commaculatum III. 419.
 commendat glebis III. 4.
 semina ruri II. 740.
 commercia animae III.
 310.
 commiscuit animam curis
 IV. 703.
 committere clauas III.
 283. mustum vtribus II.
 375.
 commixtas vndis auras II.
 145.
 commonita II. 706.
 commotos pro dictis tali-
 bus III. 601.
 commotus corda III. 364.
 commouit dominum III.
 445.
 communes pluuias I. 604.
 communia lumina solis I.
 603.
 compage tenetur I. 9.
 compedibus solutis II. 51.
 compellat superbum IV.
 556. verbis II. 79.
 comperimus III. 487.
 comperit II. 334. acta II.
 749.
 compita I. 295. III. 79.
 viarum III. 758. IV. 206.
 vitae I. 549.
 complacuit IV. 407.

complebant ripas I. 357.
 complebat lumine terras
 IV. 728.
 complebit numine claro I.
 57.
 complebitur ordo I. 389.
 complectere natum II.
 340.
 complens saxa caua cano-
 re IV. 392.
 complentes tecta canore
 III. 646.
 complent faciem sputa IV.
 567. praecepta III. 630.
 complenti litora II. 739.
 complentur plebis mensae
 III. 760.
 complere rura numero co-
 lentum II. 431. totum
 IV. 520.
 completas reliquiarum III.
 253.
 completis labiis II. 144.
 complet aera I. 207. lu-
 mine III. 272. pectora
 I. 417. II. 323. spira-
 mine I. 250.
 completo officio I. 82.
 tempore I. 190.
 completor legum II. 570.
 completus canit I. 151.
 complexa salutem II. 232.
 complorat I. 300.
 componere flammam oliuo
 IV. 211. membra III.
 84.
 componitur antro IV. 725.
 compositas choreas III. 57.
 composta quiescunt IV.
 378.
 comprehenderat anchora por-
 tum III. 128. bisenos
 annos I. 316.
 comprehendere formas II.
 213. sedem caeli III.
 705. sensu I. 225. vi-
 tam III. 502. IV. 352.
 vocem II. 674.
 comprehendite corde III.
 334.

- comprenditis imos III. 613.
compressa timore III. 49.
compressit corda dolore I. 446.
comprimit sarcina II. 559.
conamine magno IV. 702.
concedere corpus flammis I. 566. foenera I. 634. tuo regno cuncta I. 437.
concedunt luci sidera IV. 587.
concelebrabat IV. 193. conuiuia II. 130.
concelebrant gaudia I. 144.
concelebrare III. 740.
concelebrata II. 94.
concentibus IV. 458.
conceptus nullos I. 100.
concessit surgere lucem II. 182.
concessum est nostris seclis II. 103.
concessum mihi peccata remittere II. 88.
concidere pectus II. 52.
concidit thalamis IV. 24.
conciliatus amor fraterno I. 545.
conciliis hominum II. 463. trucibus II. 600.
concilio IV. 589.
concilium III. 430. IV. 404. plenum III. 426.
concipient ieiunia II. 372.
concita freta II. 41.
concitus vnus IV. 695.
conclamant II. 600. III. 639.
concludere verbis IV. 8. votum his verbis I. 625.
concluditur finis II. 544.
concludunt limen IV. 726.
concredere IV. 243. verbis II. 327.
concredita IV. 232. 237.
concreescere III. 471.
concreuerat III. 658.
concurrere rebus II. 828. tempus II. 346.
concurreret dictum I. 448.
concurritis gladiis IV. 533.
concurrit Nathanaeli II. 102.
concurrunt visere IV. 746.
concussa est IV. 706.
concussa tremore I. 119.
concussit pauorem I. 49.
concutit motus terram IV. 747.
condere adytis templi IV. 634. corpus II. 22. defunctos terrae II. 24. musta II. 378.
condidit se auris I. 114.
condit aera IV. 235.
condita membra IV. 371. 760. mundi II. 829. res est I. 652. verbis II. 826.
condite thesauros I. 650.
conditione I. 170.
condit sub mole II. 823.
conditus thesaurus III. 517.
conductis lucris II. 350.
conducto corpore II. 825.
conductoris III. 567.
condunt terrae III. 69.
conduxerat hora III. 576.
conduxit III. 553.
conferri possunt IV. 197.
confessus Caesaris hostem IV. 618.
confestim I. 464. II. 422. III. 122. 675. IV. 1.
confidet vindice ferro IV. 527.
confidit genitore IV. 684.
confinia lethi, et vitae IV. 315.
confixum stipite IV. 701.
confixus viscera tabe I. 772.
confusa luce III. 228. mente I. 62. voce III. 106.
conglomerat II. 433.
coniugio reuinctam II. 275.
coniugium relinquet IV. 16.
coniux Pilati IV. 605.
connectit restibus verbera II. 159. sanguine meum corpus II. 733.
connexis manibus, pedibusque III. 769. IV. 395.
connexo fasce II. 811.
connixi III. 363.
connubia I. 567. festa II. 128.
connubiis IV. 28. nefandis III. 47. nexa II. 278.
conquirere epulas I. 409. testes IV. 543.
conquirat III. 270. terris II. 292.
conquirite sedem II. 474.
conscenderat orbem IV. 688. sol nonam horam IV. 691.
conscendere vires II. 212.
conscendant nauem II. 25.
conscia pectora IV. 444. soli surgenti I. 259. venturi dicta I. 151. virtus I. 386.
consectandus I. 389.
conseruant vinum II. 378.
conseruum III. 447.
consessu in medio II. 96.
consequit III. 155.
considerare III. 597.
consimile domini III. 438. est IV. 42.
consimili voce IV. 576.
consistere I. 698. adytis regni II. 762. culmine I. 421. in celsis iugis I. 433. magnis rebus IV. 382. medio coetu III. 398. membris II. 195. propius nobis II. 681.
consistet in aduersa fronte

duelli II. 622.
 consistite robore IV. 100.
 consociat II. 59. conso-
 ciet IV. 126.
 consortia flammae IV. 73.
 poenae IV. 668.
 constabilistis II. 761.
 constantia fidei II. 397.
 praesens II. 652. vege-
 tans III. 108.
 Constantinus IV. 809.
 consternata lumina IV.
 692.
 constituet sedes III. 543.
 constringit III. 448.
 constupuerunt I. 214.
 consulere iussa I. 147.
 consuluit populum IV.
 614.
 consumeret IV. 95.
 consurgat discipulis auda-
 cia IV. 739. in iras IV.
 564.
 consurgere in iras I. 535.
 II. 27. laudem III. 652.
 lucem III. 346. rursus
 IV. 322.
 contagia mentis II. 241.
 contempserit fastu III.
 407. ora multorum III.
 428.
 contendit comprehendere II.
 237.
 contentus prendere III.
 619.
 contexere causas IV. 544.
 contextit I. 681.
 contexta ieiunia I. 407.
 contingat vobis II. 682.
 contingere oscula IV. 516.
 panes II. 575. poterit
 tibi casus III. 299.
 continget limina IV. 354.
 contingunt aspera rura ali-
 is II. 750.
 continuo III. 321. IV. 427.
 437. 520.
 conuellito I. 560.
 conuenere Petrum III.
 382.

conuenisse turbas III. 75.
 conuenit nescire sinistram
 I. 614.
 conueniunt populi III.
 197.
 conuenticula II. 585.
 conuersa bono II. 773.
 conuersus ad dextros IV.
 268.
 conuexo caelo III. 317.
 conuexum caelum III.
 224.
 conuicia II. 628.
 conuincens pectora II.
 612.
 conuiuia inferior III. 620.
 conuiuia laeta III. 737.
 743.
 conuoluere poenis I. 563.
 conuoluet II. 830.
 conuoluit iter I. 718.
 conuulsa III. 369.
 cooperta IV. 638. ambagi-
 bus II. 767. cooperti
 III. 7.
 cophinis III. 249. cophi-
 norum III. 90.
 copia rerum I. 690.
 coram genitore II. 498.
 seq.
 cornibus in summis III.
 615.
 cornu eximio III. 617. sa-
 lutis I. 155.
 coronant III. 551. fronde
 III. 637. vndas II. 143.
 coronat mansuetudo I.
 492.
 corpora egentum IV. 416.
 genitorum II. 470. ger-
 mana II. 732. IV. 21.
 magna iuuenium II.
 157. pastorum I. 197.
 vestra II. 463.
 corpoream speciem I. 393.
 corporeis oculis I. 353.
 corpore regni III. 11.
 correptet in alium II.
 192.
 correpto corpore IV. 172.

corripe dictis III. 420.
 corrumpere tractum aeris
 IV. 104.
 coruscis taedis IV. 209.
 crassis oblicibus II. 770.
 crastina copia I. 690.
 crebescere III. 117. IV.
 207.
 crebra fama I. 474.
 crebrius III. 186. 262.
 credendi portio III. 375.
 credens seruis talenta IV.
 228.
 credentia pectora II. 395.
 credentis vitam I. 416.
 credentum II. 759. turbas
 III. 74. verbo III. 670.
 credere cui voluit aedes
 IV. 185. tantum III.
 299.
 crediderim IV. 379.
 credita cura IV. 234. pa-
 scua III. 410. sibi II.
 786.
 credit in me IV. 351.
 creditur esse II. 818.
 credulitas IV. 98. 144.
 crescere cum lolio II. 810.
 cretas IV. 242.
 cretis de germine IV. 17.
 creto III. 639.
 crimine culpae I. 297.
 cruciant ferro III. 749.
 cruciatibus II. 606.
 cruciatur spiritus I. 782.
 cruci fixum IV. 663.
 crucis ligno IV. 756. poe-
 na IV. 674. poenam IV.
 626. 653. poenas IV.
 616.
 cubantem lecto II. 78.
 cubare III. 212.
 cubilis casti III. 476.
 cubitalia incrementa I.
 676.
 cubuere vocati III. 761.
 cucurrit vox I. 198. 396.
 III. 332.
 culmina celsa magistri II.
 478. iteris II. 185. va-

- tum I. 268.
culmine marmoreo I. 421.
summo I. 279. tecti II.
486.
culmus segetum I. 672.
cultu grauatae messis II.
563.
cultores veri II. 290.
cum clamore II. 54. dicto
II. 597. IV. 512. frau-
de IV. 2. luce II. 9. lu-
mine primo solis III.
552. murmure III. 574.
pace I. 239. terrore I.
403. voce I. 802. II.
656. voce tali II. 396.
IV. 240. 424.
cumulasse IV. 252.
cumulatae plebis I. 242.
sortis IV. 254.
cumulato pondere III. 217.
cunabula inuoluunt pue-
rum I. 191.
cunctatio III. 243. mentis
I. 68.
curabis demere I. 701.
cura est nostri conspectus
IV. 775. Magorum I.
293.
curam verborum II. 466.
curatio hominum I. 674.
II. 594.
curatum II. 607.
curetur amore casti I. 548.
vobis 690.
curis iustis IV. 307.
currebat sermo II. 307.
currentia secula IV. 120.
current spontanea cetera
I. 689.
cursus lucis IV. 688. lu-
nae III. 359. temporis
II. 288.
curuato corpore I. 232.
custodes III. 408.
custodia pecoris II. 437.
pecorum I. 193.
custodum brachia II. 619.
Cyrena IV. 655.
Cyrinus I. 182.
- D
- D**abat dona I. 286.
dabit pro munere III.
598. signa IV. 153. vi-
tam II. 652.
dabitur poena II. 638. suc-
currere tempus IV. 419.
dabunt ad lethum II. 470.
dabuntur letho IV. 109.
daemon I. 444. daemone
pellitur II. 616.
daemoniorum princeps II.
604.
daemonis arte III. 359.
auxilio II. 609. rabidi I.
402.
damnabit crimine II. 704.
damnans sua gesta IV.
629.
damnatio saeua I. 692.
torquet II. 235.
damnauerit sese IV. 618.
Danielis IV. 122.
dant praedam II. 744.
dantes solatia IV. 337.
dantur semina II. 753.
dat quietem II. 16.
datur ad populi casum I.
1244. praesepe duro cu-
bili I. 192. sperare IV.
425.
Dauid IV. 48.
Dauida canorum I. 184.
II. 572.
Dauidis germine IV. 47.
origine I. 186. 201. II.
105. III. 639. sobo-
les III. 356. stirpe III.
647.
debile cruribus III. 643.
crurum III. 199.
debilium II. 520.
debita cuncta III. 446.
erroris I. 639. letho I.
246. sibi IV. 160.
decedens dies II. 1.
decendenti soli IV. 717.
deceperit error II. 527.
- decerpere tempus III. 134.
decet hoc I. 388. memi-
nisse IV. 733.
decidere causam erroris
ferro I. 565.
decidet in foueam II.
158.
decipiendum II. 600.
de corde IV. 370. corpo-
re IV. 707. fontibus I.
644. II. 149. lege II.
576. IV. 63. 609. 729.
litore I. 468. magnis
IV. 291. more I. 319.
IV. 601. morte IV. 335.
nomine II. 248. nostro
III. 580. pectore IV.
561. pretio IV. 416. se-
de III. 342. 345.
decreta tibi IV. 494.
decuplata super III. 346.
decus rerum I. 516.
decusso daemone II. 65.
III. 193.
decutiet frena III. 425.
dedat ad omnia IV. 510.
dedecus oppressum I. 171.
dedere corpus IV. 449. cu-
rat III. 214. flammis I.
562.
dederitis I. 702.
dederunt clamorem III.
106.
dedignata II. 525.
dedisset iussa II. 511.
dedisti semen per terga
terrae II. 804.
dedita in fletum II. 703.
lucris I. 607. poenae
IV. 713. praeceptis II.
712.
dedit addere I. 309. com-
munes pluuias I. 604.
haec iura II. 646. in
aures talia dicta III.
693. iustum IV. 442.
obseruare I. 222. simi-
lem vocem I. 468.
deducere puppim II. 11.
defecisse II. 134.

- defectio IV. 121.
 defendere lapsu corpus I. 427.
 defensa tenebris IV. 783.
 deferre coronam II. 127.
 defessis membris I. 110.
 deficiebant vina II. 131.
 defixa lege III. 140.
 deflebit vincula II. 726.
 deflendae matres IV. 127.
 deflendi scribae IV. 69.
 defletio iugis IV. 154.
 deformi lapsu I. 724.
 deformis cameli III. 525.
 defossis terra I. 647.
 defunctis II. 383.
 degener II. 725. soboles I. 369.
 dehiscat regnum II. 613.
 dehiscunt IV. 705.
 deiecti in mare II. 68.
 deiexit vultum III. 520.
 deiectum proiicit III. 360.
 delectos e numero II. 513.
 delicta I. 637.
 delubrum dei II. 176.
 demergis mentem II. 209.
 demersa II. 701. sopore II. 403. tenebris I. 797.
 demersit letho III. 351.
 demersus III. 158. IV. 257. in abdita II. 248.
 demissus ad aures I. 88.
 demittere letho II. 489.
 demonstrant flenti sepulcrum IV. 373.
 demortua corpora II. 642.
 dempsit languores III. 200.
 demulcens III. 338.
 deneget magistrum IV. 477.
 densata III. 713.
 densetur tellus II. 743.
 dependent IV. 44.
 dependere III. 385. iussa III. 700.
 deponendas maculas I. 345.
 deponere mortem IV. 351.
 deprecens dona II. 336.
 deprecere corpus IV. 719.
 dominum, vt II. 430.
 deposito carcere corporis I. 228.
 depositum corpus II. 524.
 depresso vomere IV. 171.
 deprimit corpore terram IV. 490.
 depromit haec III. 3. talia II. 529. 739. III. 467. IV. 381. talia verba IV. 460. verba II. 427. vocem IV. 349.
 depromunt ortum viridem germinis II. 746.
 deripe III. 121.
 describebatur discussio I. 181.
 deserit terram III. 71.
 deserta mulier I. 571.
 deserto II. 530. principe IV. 462.
 desertis peragrarare IV. 142. regionibus II. 219. vallibus I. 345. 349.
 designans omnia IV. 362.
 desinite prohibere IV. 418.
 desisse III. 664.
 despectos IV. 264.
 despicietis II. 649.
 despiciet rabiem II. 487.
 desponsa suo propinquo I. 89.
 desponsam sibi I. 187.
 destituit viduam I. 252.
 detestans IV. 630.
 detestatus cruentum officium IV. 619.
 detrusit in tormenta III. 454.
 detulit mandata I. 87.
 deuia III. 319.
 deuicta morte IV. 758.
 deuinctos animam II. 5.
 deuinctus membra I. 306.
 deuitate itiner II. 435. oculos I. 610.
 deuiter ponere II. 615.
 deuota furori IV. 780.
 deuotio cordis IV. 40.
 deuoti pectoris I. 645.
 deuotis verbis IV. 581.
 deuotus iustus I. 442.
 deus aequus I. 123. 135.
 dextra, laeuaque IV. 686.
 laeuaque sederent III. 592.
 dicabit aures, et facta meis monitis I. 754.
 dices mendacia IV. 474.
 dicta in contraria I. 245.
 ingessit III. 452.
 dictis contraria dicta I. 430.
 dicto citius I. 802.
 dictum est toties IV. 328.
 Didymus IV. 330.
 diem aequum III. 573.
 diffugerat IV. 411.
 diffugiet II. 452.
 diffugiunt II. 70.
 diffusae ficus II. 116.
 digesta ex ordine secli I. 525.
 digesto ordine I. 39.
 digito contingere IV. 57.
 dignabor aperire II. 829.
 digna Christo I. 35. loquatur II. 468. virtute III. 673.
 dignatio sancta III. 582.
 dignatur nihil respondere IV. 597. visere III. 111.
 dignatus mittere IV. 793. prendere II. 408.
 digne quaerite I. 688.
 digni soli III. 289.
 dignissima coniux I. 40.
 digni viri II. 174.
 digno cultu II. 599. honore IV. 319.
 dignos fructus III. 736.
 dignum est secernere III. 583. magis est hoc quaerere III. 138. non est credere II. 493. tantis virtutibus II. 108.
 dimisit ponere II. 673.
 dimittere mentem II. 63.
 natum III. 726. poena

- iv. 684. turbas III. 78.
 vitae iv. 603.
 dimitti poterit II. 626.
 dimittit in aures II. 778.
 dilexit amore II. 225.
 diluuii iv. 167.
 directa II. 361.
 direptio praedae II. 620.
 direxit iter II. 155.
 dirimat matris pectore na-
 tam II. 502. patrio pe-
 ctore natum II. 501.
 diripe I. 700.
 diripiet I. 652.
 diripit regnum II. 542.
 diripiunt I. 649.
 discedere longe III. 325.
 poena iv. 605.
 discedet tectis I. 569.
 discernere faciem III. 231.
 discernit pascua iv. 265.
 discerpere totum III. 213.
 discidium I. 568. III.
 474.
 discipulorum II. 152.
 discite dictis iv. 89.
 discluditis II. 162.
 discluserat sensum omnem
 terror iv. 751.
 discolor alter II. 685.
 discretus II. 622.
 discumbere III. 83.
 discurrent iv. 99.
 discurrit gloria I. 19.
 discussio census I. 179.
 discusso daemone vide *de-
 cusso*.
 discutitur lepra II. 521.
 disiecta solo iv. 90.
 disiecto profundo II. 32.
 disiicit II. 624.
 dispar iudicium iv. 175.
 dispendia vocis I. 81.
 disperdere II. 376. vitas
 II. 68.
 disperget terror iv. 462.
 dispergunt semina famae
 I. 213.
 disperuens iussa II. 257.
 disperserat III. 185.
 disponere insidias piscibus
 I. 460.
 disponit cultor II. 816.
 disquirere II. 229. 688.
 causam III. 627. iusti-
 tiam II. 666. mentem
 iv. 607.
 disquirite I. 667.
 disrupta in geminas partes
 iv. 705.
 disruptis medullis II. 615.
 dissiliunt iv. 707.
 dissimulans iv. 518.
 dissoluat secula iv. 802.
 dissoluerat morbus II. 77.
 somnus omnes iv. 496.
 dissoluere leges I. 519.
 summam III. 444. tem-
 plum iv. 671. tributum
 iv. 5.
 dissolue tributum III. 395.
 dissoluit munia I. 784.
 dissona thalamis laetitiae
 III. 764.
 distingueret tempus iv.
 93.
 distractum II. 613.
 distrahe omnia III. 516.
 distraheretur iv. 635.
 ditauit egentes I. 137.
 ditabunt vos II. 322.
 ditione celsa III. 602. fa-
 mis iv. 278. tenentur
 I. 653. teneret II. 610.
 diuersa loci iv. 107. me-
 rentur iv. 231. pete-
 bant III. 744. sibi iv.
 166. solo II. 741.
 diuersis factis I. 761. par-
 tibus iv. 261.
 diuina in secula iv. 812.
 potestas III. 681.
 diuinat iv. 434.
 diuino munere II. 188.
 diuisae gentis III. 429.
 diuisio pugnet II. 614.
 diuite gaza III. 522.
 diuitiarum II. 789.
 diuitis regni I. 680.
 diurna fraude I. 691.
 dixere hoc ius I. 716. so-
 bolem dei iv. 714.
 doctorem lucis III. 109.
 doctor legis II. 354. III.
 27.
 doctrina fallax I. 734.
 dolosi III. 221.
 dolosis dictis II. 588.
 doluit de pectore miseri
 sortem I. 497.
 domaret mala III. 34.
 domet mentem II. 443.
 dominantur eorum III.
 603. tineae I. 648.
 dominatu III. 515.
 dominatum III. 730.
 dominum lucis iv. 813.
 dominus rerum iv. 300.
 ruris II. 425. salutis I.
 355.
 domuerunt nobis I. 749.
 donabitur error II. 81.
 dona dei medentis I. 805.
 donare aegros salute III.
 462.
 donat plebi Barabbam iv.
 625.
 donentur vulnera fratri
 III. 436.
 dubium, quin II. 181.
 dubitata fides III. 123.
 dubitatio mentis III. 163.
 ducens ad lethum iv. 318.
 ducere dignos odiis I. 598.
 in proelia turmas iv.
 530. succos III. 664.
 duces per lumen I. 162.
 ducet ad superos II. 644.
 ducite noctem iv. 488.
 ducit per densa I. 564.
 per scrupula I. 722.
 duelli II. 622.
 dulcia pocula II. 271.
 duplis incrementis iv. 233.
 lucris iv. 251.
 duplum iteris I. 593.
 durities I. 711.
 duum medium III. 431.
 duxit greges ad pocula II.
 266.

E

Ebrietati iv. 192.
 edaces tineae I. 648.
 edebant fines I. 183.
 edicere scripto nomen I. 147.
 edicite II. 416.
 edidit Ioseph I. 186.
 edita III. 151.
 edocuit iv. 452.
 eduxit populum totis moenibus II. 300.
 efferat gens III. 365. plebes II. 710.
 efferus III. 428.
 effrenus I. 726.
 effusis riuis I. 764.
 egens rectoris I. 727.
 egentes rectoris II. 426.
 egesta latebris I. 649.
 egestas vndas II. 149.
 elegit comitem te spiritus II. 118.
 Eliae III. 324.
 Eliam III. 265. 345.
 Elias II. 547. III. 348. iv. 700.
 elingues III. 199.
 Elisabeth I. 117. 141.
 e medio comitum II. 371. sono vocis iv. 579.
 speculis II. 69. iv. 715. 727.
 erat tectis iv. 410.
 erectae minis procellae II. 42.
 erecto vertice II. 819.
 ergo age II. 596.
 erigite oculos II. 315.
 eripit de pectore II. 780.
 errata III. 433.
 errat vero sensu II. 725.
 errauere iv. 711.
 erroris causam I. 565. labem III. 38.
 error praeteritus vitae II. 81.

erumpunt III. 150.
 eruta III. 156.
 esse escam propriis cruciatibus II. 606. locustas I. 360. per omnes blando obsequio I. 599.
 est animus III. 284. est, sufficiat I. 581. nostrae mentis II. 190.
 euadere iras I. 365.
 euentum rerum iv. 639.
 euigilare II. 35.
 ex animo I. 595. more I. 316. ordine I. 82. 138. 157. 405. II. 302. III. 23. 86. iv. 25. 377. ordine secli I. 525. paruo iv. 216.
 excepit talia iv. 592.
 excindere vos I. 601.
 excisa rupes II. 15.
 excitus vrbe II. 274.
 excludet lumine II. 453.
 excludite somnum iv. 487.
 excruciatu II. 57.
 excurrit vnda II. 718.
 excussam aurem iv. 525.
 excussus talibus I. 444.
 excutiat II. 57.
 excutite vestigia II. 455.
 exequitur iussa III. 698.
 exercent iram III. 604.
 exiluit mater I. 119.
 eximios vaturn III. 292.
 exit velocius II. 751.
 exoluet iura III. 476.
 exoptant III. 131.
 exorant II. 325.
 exordia nascendi II. 186. vitae II. 191. vocis II. 201.
 exorsus sumere iv. 631.
 exortu II. 541. solis III. 227.
 exortum terris I. 267.
 exortus tumultus II. 9.
 exponit auibus II. 782.
 extrema portio III. 581.
 expediens leges III. 18.

expendere terras II. 230.
 expertes culpa II. 583. muneris II. 765.
 expleta iacet III. 88.
 explorare III. 232.
 exposcere messem II. 316.
 expressum vultum iv. 11.
 exterrita corda iv. 777.
 extimui iv. 243.
 extrema maris, terraeque ora II. 736.
 extremam vestem II. 392.
 extremo lumine III. 77.
 extremum finem iv. 542. munus iv. 719.
 extremus mundi finis III. 9.
 extrinsecus III. 164.
 exuit sexu III. 488.
 exuperabile III. 281.
 exurere flammis III. 13.
 exurgent falsi prophetae iv. 139.
 exurgere bustis II. 661. iudicio II. 663.
 exuri ignibus II. 812.

F

Fabri soboles III. 25.
 faciam iussa II. 312. similem I. 762.
 faciem caeli III. 231.
 faciet sic vobis III. 456.
 facile est cerni iv. 146. dicere III. 678.
 faciles victus I. 667.
 facite fructum I. 366.
 facitis irrita III. 143.
 faciunt insidias I. 729.
 factio II. 582. caeca II. 608. damnata iv. 294.
 demens iv. 676. fallax III. 689. frendens iv. 1.
 furum I. 650. maculata iv. 511. prudens iv. 219. sacerdotum III. 645. scribarum III. 344.
 facti poena I. 558.

- falce premens II. 695.
 fallacem vitam III. 686.
 fallacia III. 682. dicta
 III. 134. furibunda I.
 434. pectora III. 223.
 tentans I. 410.
 fallaciter I. 582.
 fallax error III. 171. ti-
 gnum I. 700.
 fallente veneno I. 422.
 famoso nomine IV. 602.
 famulis manibus I. 428.
 fantes IV. 415. 634.
 fantur talia II. 803.
 farinae mole II. 823.
 farra II. 745. 809. noxia
 III. 239.
 farris semina I. 671.
 III. 4.
 fascia IV. 397.
 fas est II. 669. concedere
 I. 634. homini I. 574.
 fastigia montis I. 770. vi-
 tae III. 514.
 fateare, si IV. 555.
 fatebor hunc II. 498.
 fatemur tibi grates IV. 388.
 fatentur Christum IV. 714.
 fatigant ducendo diem I.
 618.
 fatigat famulos IV. 191.
 fatiget corda IV. 754.
 fatiscit III. 244.
 fatui nomine I. 539.
 fauore vestro I. 715.
 femineam mentem I. 250.
 femineis verbis II. 327.
 feralia verba iuris I. 568.
 ferat tua pallia secum I.
 590.
 ferebat famam II. 418.
 ferenda verba virtute dei
 II. 83.
 ferens ludibria III. 588.
 ferent signa IV. 104.
 feret nomen I. 531.
 feris animis II. 708. gestis
 III. 42.
 ferit mole II. 30.
 fermenta III. 254.
 fermenti calore II. 824.
 fermento salubri II. 822.
 fermentum ferox III. 240.
 ferocis populi IV. 513.
 ferre lapsus III. 434. me-
 delam II. 589. obse-
 quium Christo IV. 716.
 templo I. 231. vitam
 IV. 679.
 ferrent consortia poenae
 IV. 668.
 ferret arma IV. 180. fru-
 ctum IV. 249. ieiunia II.
 366.
 feruens furiis IV. 551.
 feruente odio I. 536.
 feruida vis III. 267.
 ferunt frugem II. 795. se-
 getem II. 754.
 fessis rebus IV. 297. seni-
 bus I. 64.
 fessum fame IV. 272.
 festinas II. 136.
 festucam I. 697.
 fictas causas IV. 544.
 ficus I. 736. de vertice IV.
 632.
 fidei luce I. 454.
 fiducia patris I. 685.
 fiet selectio III. 733.
 figere gressus III. 113.
 figit fidem II. 650. vestigia
 III. 115.
 figuli agellum IV. 642.
 fila radicum II. 748. ve-
 stis III. 130.
 filia reginae III. 55.
 finem fidei II. 472.
 fingent monstra IV. 139.
 fingere se similem pueris
 III. 401.
 finibus extremis II. 711.
 Zabulonum I. 447.
 finire furores II. 64.
 firmare, quod III. 262.
 firmasset pectora III. 338.
 firmat animum II. 342.
 pectora IV. 772.
 firmato corde II. 414. pe-
 ctore I. 464. robore I.
 758. II. 520. vsu II. 89.
 firmauit mentem II. 153.
 firmentur munera I. 76.
 firmet miracula II. 696.
 firmissima IV. 38.
 fixit in ligno IV. 756.
 fixo Christo IV. 670.
 fixum vulnere III. 731.
 flamina contraria III. 124.
 currentia II. 202.
 flamine primo I. 763. ven-
 ti III. 99.
 flammicomantum IV. 201.
 flammipedum II. 548.
 flammivoma nube I. 31.
 flatu diuino IV. 49. perun-
 ctum I. 397. sancto I.
 395. II. 195.
 flatus multos II. 59. spi-
 ramina IV. 798. sancti
 II. 204. sanctus II. 716.
 flore iuventae I. 251.
 florentem fruge II. 507.
 flumine puro I. 373.
 fluxere illuc II. 737.
 fluxit vox III. 633.
 fodientur poena IV. 304.
 foedarat lepra I. 773.
 foedare faciem I. 641.
 foenera concedere I. 634.
 foetorem IV. 380.
 fontanas vndas II. 331.
 fontani gurgitis II. 718.
 foramen acus III. 524.
 foribus apertis I. 707.
 formas superas II. 213.
 fortia membra II. 356.
 fortibus humeris II. 91.
 forti sermone I. 412.
 fouebunt ignem I. 372.
 fragmenta III. 250.
 fragmina III. 82. panis
 III. 216.
 fragosam III. 229.
 fraterno amoris I. 54.
 fraternum ius IV. 43.
 fregit superbos I. 136.
 fremitu comitante III. 312.
 fremitus populi II. 400.
 frena doctorum III. 425.
 fren-

frendens violentia II. 465.
frenent molimina mentis
I. 557.
freta feruida III. 127.
frequens populis I. 486.
frequentans fletum I. 798.
frequentant I. 15. II. 94.
693. III. 202.
frequentat dicta II. 727.
incrementa II. 754.
frequentent III. 738. gra-
tes I. 152.
frequentet III. 424. fletus
IV. 258.
frequenti plebe IV. 408.
frigentis II. 408.
frigore brumae IV. 129.
frondosa vmbra III. 72.
fronte duelli II. 622.
fructu sermonum II. 634.
fruge salutis II. 507.
frugiferae aestatis II. 314.
frugiferentum II. 551.
fruitur connubiis III. 46.
fruticum I. 683.
fuderat iubar III. 1.
fugeret corpore II. 391.
fugiant Iudaea IV. 124.
fugiat damnatio saeva iu-
diciū vestrum I. 692.
fugiente motu caloris IV.
379.
fugit de pectore II. 715.
ex oculis IV. 689. per
deuia I. 444.
fugitis disquirere II. 688.
fuit in vinclis IV. 602.
fulgente ferro I. 247.
fulgentia regna I. 435.
fulgida IV. 724.
fulgore corusco III. 321.
fulguris ignis IV. 749.
fultum nomine II. 686.
fundamenta I. 763.
fundamina I. 755. 759.
fundata virtus IV. 789.
fundauerat fides II. 326.
fundere foetum I. 140.
fundo maris II. 705.
fundum III. 550. fundus

II. 247.
funera lethi II. 523. vir-
ginis II. 399.
furentes vndae IV. 165.
furibunda I. 434.
furores saeui I. 481. se-
ptem II. 723. tempe-
statum III. 230.
furta tororum III. 170.
505.
furtim IV. 783.
furuīs tenebris II. 209.
IV. 689. vmbriis IV. 149.
fusa ambitione IV. 610.
cadauera IV. 752.
fusae cateruae II. 303.
fuis crinibus, et precibus
III. 177.
fustibus IV. 533.

G

Galilaeae I. 471. IV.
467.
Galilaeam II. 245. loque-
lam IV. 580. regionem
II. 330. terram IV. 763.
776.
Galilaea plebes I. 486.
Galilaeas III. 195.
Galilaeos montes IV. 785.
Galilaeia arua I. 450. III.
459.
gaudeat addere III. 306.
gaudent excindere I. 601.
gaudia magna I. 281.
gaudetque, iubetque I. 97.
secutus II. 98.
gaudia ventris I. 85.
gaza III. 499. diuite III.
522.
gazas III. 546.
gehennam I. 746.
gelido fonte II. 248.
geminasse IV. 237.
geminas vestes II. 445.
generabitur error III. 403.
generat flatum sibi similem
II. 198.
generatio II. 697. IV. 159.

genibus nixi IV. 648.
genitalia moenia I. 271.
genitalibus aruis IV. 466.
genitali lege III. 485.
gens nullius fidei III. 365.
gentibus infidis I. 687.
III. 602.
genti maneret IV. 622.
Gerasenorum II. 43.
gerens speciem I. 393.
germana corpora IV. 20.
germanas IV. 336.
germanum IV. 368.
germine pomi I. 738.
gestabant robur III. 119.
gestabat nomen IV. 720.
gestant terga III. 635.
gestare IV. 213. nomen
IV. 60.
gestat apertas aures men-
tis II. 756. munera III.
610. vestigia I. 575.
gestet vestigia I. 351.
Gethsemanica rura sunt IV.
479.
gigni populis I. 106.
glaucicomantis III. 623.
glebis siccis II. 747.
globis flammaram I. 377.
glomerabit IV. 158.
glomerando II. 723.
glomeratio II. 579.
glomerauerit III. 756.
glomeravit III. 581.
gloria aduentus nostri II.
526. caeli II. 550. fa-
mae II. 687. gentis II.
207. laudis II. 683. le-
gis IV. 805. prolis I.
399. similis II. 647.
summi genitoris adest
IV. 383. tantarum re-
rum I. 436. terrarum
II. 135. virtutis II. 244.
vrae II. 472.
Golgotha IV. 658.
gracili parte IV. 291. vo-
ce I. 204.
gracilis distinctio I. 524.
fascia IV. 397.

gramineis toris III. 84.
 grandis gloria I. 54.
 gratantis II. 10.
 grates eximias IV. 388.
 gratia frugis II. 784. lucis IV. 150. sermonis II. 467. 650. 768. vestis I. 681. vitae II. 682.
 gratis impendite II. 442.
 gratius donum I. 44.
 grauantur II. 790. lolio II. 805.
 grauatae messis II. 563.
 grauati oculi II. 774.
 grauatis mole II. 788.
 grauatum morbo IV. 298.
 grauatur coena III. 189.
 grauauit vinclis III. 48.
 grauidam frugem II. 565. messem II. 320.
 grauidi oneris I. 592.
 grauior numerus IV. 405.
 gregibus marinis I. 466. porcorum II. 64.
 gremio fontis II. 142. praeseptis I. 212.
 gremium in altum puteus sinuatur II. 261. praesidis IV. 590.
 gressibus annorum I. 313.
 gustabo liquorem IV. 455.
 gustanda tradant II. 146.

H

Habebat ploratus egressum Petrum IV. 586.
 habetur sub nomine II. 734. testis II. 668.
 habitabile corpus II. 546.
 habitacula I. 189. 280. II. 720. III. 625. cordis III. 41.
 habitare sepulcris II. 47. vmbras II. 821.
 haereat nobis I. 441. vobis II. 456.
 haerent fundamina I. 759.
 haerere discipulis II. 97.

hamus III. 391.
 haud aliter II. 814. III. 287. IV. 794. mora II. 384. III. 197. IV. 373.
 secus III. 561.
 hauritura II. 253.
 hauserunt fidem III. 710.
 hebraeae linguae IV. 694.
 hebraei nominis IV. 479.
 Herodes I. 268. 276. 292. III. 35. 43. 53. 64.
 herus IV. 238.
 hilari quiete II. 560.
 hinc inde II. 28. III. 133. IV. 669.
 hirtis IV. 267.
 his dictis, visisque IV. 764.
 hoc magis inclamat IV. 623. super II. 529.
 honorem mercedis III. 570. virtutis II. 357. IV. 401. voti III. 739.
 honore sermonis III. 601.
 honos virtutis I. 15.
 horrea implebit I. 380. nostra II. 813.
 horrendae matris III. 61.
 horrendis fluctibus III. 121.
 horrendum stridens I. 798.
 horrens moribus II. 451.
 horret sibi imponi pondus IV. 810.
 horribilem II. 505. morbum III. 357.
 horrida factio I. 650. somnia I. 173. 286.
 horridus daemon II. 616.
 horrore spinarum necatus II. 791.
 horror quantus erit I. 660. spiceus II. 801.
 Hosanna III. 640. 647.
 hospita oppida IV. 297.
 hospitio IV. 274.
 hospitium I. 188.
 humida nox III. 224.
 humiles minimos calcauit IV. 302.
 hymno sanctis concentibus cantato IV. 458.

Iacebat aestu I. 807.
 iacentem natum III. 178.
 iacenti IV. 411. morbis IV. 292.
 iacet mihi III. 694.
 iaciet canibus III. 187.
 iacit semina II. 798.
 iaciunt cadauer III. 732. semina I. 671.
 Iacob II. 248. 265. Iacobum I. 466.
 iactans IV. 734.
 iactare monilia porcis I. 703.
 iactatio I. 616.
 iactat vocem II. 201.
 iacuere fratres IV. 25.
 iaculabere saltu corpus I. 424.
 iaculare procul I. 561.
 iaculetur sese III. 406.
 ibidem II. 604. III. 80.
 ieiunam plebem III. 208.
 ieiunia cordis I. 407. peccatoris III. 380. plebis I. 640.
 Ieremiam III. 268. Ieremias I. 299.
 Iesu I. 395. Iesus I. 219. 387. 439. 806. 808.
 ignea sidera I. 11.
 ignicoloris IV. 155. 560.
 ignicomae stellae IV. 151.
 ignicomus sol III. 1.
 ilia II. 141.
 illaesa manebit I. 757.
 illata III. 148.
 illex malorum I. 723.
 illibata III. 578.
 illicito amore III. 43.
 illicitum IV. 634. est III. 472. fuerat II. 575.
 illisos fluctus II. 31.
 illo progreditur IV. 480.
 illotis manibus III. 174.
 illudere verbis IV. 569.
 illudunt IV. 677.

imago sermonis II. 830.
 immane saxum IV. 385.
 immania membra III. 525.
 immatura mors I. 252.
 immensae virtutis III. 73.
 immensi mundi I. 132.
 immensis ventis II. 28.
 immensum stupuit I. 768.
 immersos gressus III. 113.
 immersum carceris umbris
 I. 446.
 immittere pacem terris II.
 500.
 immiscuit sese auris I. 77.
 immobile iussum I. 441.
 immutabilis ordo IV. 657.
 impendere durum pectus
 erratis I. 639. soles gemi-
 nos II. 325.
 imperiis nati II. 139.
 impetus amnis I. 725.
 implebunt mundum talia
 facta IV. 422.
 implentem voce I. 204.
 implent fragminis III. 90.
 sordibus III. 173.
 implerint dapibus III. 249.
 implet praeceptis II. 434.
 impletur cuicumque II. 732.
 implevit donis III. 194.
 implicitam linguam I. 149.
 implicitis verbis II. 758.
 implorat lacrymans II. 382.
 implumes I. 223.
 imponent finem IV. 102.
 imponere finem verbis I.
 238. incrementa suis
 membris I. 677. mortem
 IV. 545.
 imponet membris IV. 511.
 imponi sibi pondus IV. 811.
 imponit palmas III. 497.
 imponunt humeris ponde-
 ra IV. 56.
 impositum nomen I. 218.
 impressum labiis IV. 697.
 improbitate II. 649.
 impubem plebem III. 649.
 impubis pueri I. 782.
 in abdita II. 248. acuum

I. 443. diuersa IV. 464.
 horas IV. 178. medio III.
 714. medio iuuenum III.
 15. morem hebraeae lin-
 guae IV. 695. mortem
 cruciant III. 749. nomi-
 ne panis III. 242. ordi-
 ne II. 565. ordine secli
 IV. 639. primis III. 58.
 inque vicem sceptri IV.
 647. secla IV. 46. secula
 IV. 812. seq. solidum III.
 363. sua III. 95. subli-
 me II. 221. tantum IV.
 804.
 inane I. 396. II. 3.
 inania IV. 106. cuncta I.
 686.
 inanis fructus I. 619.
 incauta furentem IV. 194.
 incedere praecipit III. 723.
 incendia bellorum IV. 99.
 incendit vulgus IV. 612.
 incensa malo IV. 615.
 inchoat I. 99.
 inciderat pontum II. 2.
 inciderint foueam II. 592.
 inclementia mortis IV. 26.
 inclusi tenebris I. 452.
 incognita II. 236. III. 165.
 incrementa I. 677. II. 818.
 sui II. 755.
 incrementis duplis auxerunt
 IV. 233.
 increpat ore I. 363.
 increpitans I. 384. praeco-
 nia I. 456.
 increpitant IV. 415. 686.
 increpitat IV. 620.
 incrementum III. 402. 418.
 incubat vndis IV. 472.
 incubuere I. 679.
 incubuit III. 369.
 incumbens nobis IV. 492.
 incumbent tenebrae I. 658.
 incumbere IV. 110. coepit
 I. 764.
 incumbet vobis II. 462.
 incumbunt conquirere IV.
 344.

incurrere laqueos II. 494.
 incursu daemonis II. 420.
 incurua falce I. 672.
 indagine I. 463.
 inde aliam, mox inde aliam
 II. 474.
 indefessus IV. 39.
 indicio scripti II. 535.
 indignans III. 574.
 indubitata II. 695.
 inducit sidera terris IV.
 472.
 induitur tenebris IV. 690.
 inexpletus II. 418.
 infans I. 313.
 infantes I. 296.
 infantum I. 303.
 infantum corda II. 553.
 infensus Christo IV. 603.
 infernis portis III. 281.
 inferre fletus tumulto IV.
 365. pedem I. 420.
 inferret odores I. 45.
 infert se moenibus III.
 674.
 infidos animos II. 37.
 infindent IV. 171.
 infit IV. 245. sermonem I.
 92.
 inflata vela II. 25.
 inflexis genibus III. 354.
 infodiens telluri IV. 235.
 informem mortem IV. 632.
 infremit IV. 596.
 infundere lucem II. 169.
 ingeminant pulsare IV. 223.
 ingemit II. 425.
 ingeret conuicia II. 629.
 ingressit dicta III. 452.
 ingrediens iter II. 99.
 ingresso iter II. 343.
 inhabitare I. 336.
 inhaerebat thalamis I. 40.
 inhians nummis II. 158.
 iniecere manum IV. 522.
 iniuria praeceptis I. 505.
 surgit III. 725.
 innectere insidias I. 467.
 inolescere III. 470.
 inquirat sedem IV. 371.

- insania fratris II. 469. mentis I. 482. recens IV. 739. vocis III. 172.
 insectatio frendens I. 502. prophetarum I. 507.
 insequitur ruina I. 766.
 inserta sulcis II. 321.
 inserto calore II. 748.
 insertum choreis I. 327.
 inseruire diuitiis I. 665.
 inseruit astris III. 267.
 insidiando II. 799.
 insinuando III. 20.
 insinuans I. 472. II. 816.
 insinuate IV. 799.
 insistere ruri III. 568. tempus IV. 179.
 insistit virgere IV. 551.
 insontis caput III. 66.
 insperata II. 66.
 inspergit lolium II. 800.
 inspiciens II. 355. IV. 7.
 inspicite IV. 10.
 instabilis III. 374.
 instans I. 589. lux III. 290.
 instantem reiecit I. 439.
 instantia secula IV. 141.
 instanti crebrius III. 186. poena IV. 608.
 instantis temporis II. 288.
 instant poscere III. 222.
 instaret sibi III. 594.
 instar sinapis III. 376.
 instat quibus cura tributum III. 382. radicibus I. 370. tumescere II. 29.
 instaurare iterum IV. 549.
 internunt pullum III. 632.
 instincta deo vox I. 311.
 instituentes hoc pretium IV. 641.
 institui mittere IV. 795.
 instruere lumina taedis IV. 211.
 instruite stratas I. 350.
 instruximus III. 753.
 insultans furor IV. 662.
 insultant IV. 569.
 insultare II. 51.
 insultat IV. 670. furiis IV. 562.
 intactae tunicae IV. 664.
 intemerata II. 357.
 intentis animis IV. 182.
 interiora petit IV. 360.
 interitus caeli I. 523.
 internae mentis II. 310.
 interna sordida IV. 75.
 internam mentem III. 151.
 internecat II. 752.
 interno pectore III. 166.
 inuades furta tororum III. 506.
 inuenisse fidem I. 793.
 inuigilare talentis I. 647.
 inuiolabile donum II. 225.
 inuiolata praecepta I. 530.
 inuoluere terras IV. 165.
 Ioannem I. 61. 466. III. 685.
 Ioannes I. 387. III. 36. 39. 45. 263. 680. 708.
 Ioannis II. 364. 539. 546.
 Ionaeis monitis II. 707.
 Iordanem I. 451.
 Iordanis I. 487. III. 461. dulcis I. 35.
 Ioseph I. 186. 257. 291. 307. II. 104. III. 25.
 ire viam I. 592.
 irreuocabile donum I. 74. tempus I. 12. irreuocatis II. 631.
 irruere ad fluvium I. 363.
 irruit timor II. 37.
 Isaiae dictum I. 448. II. 769.
 Isaias vates I. 348.
 Israelitarum I. 242. 275. II. 207. 476.
 isthic II. 579.
 iteris I. 325. 593. II. 185. IV. 768. linea I. 352.
 iterumque iterumque III. 665. IV. 616.
 itidem II. 499. 668. 792.
 itiner I. 278. II. 23. 435. IV. 71.
 iubeas verbo I. 787.
 iubebat otia IV. 729.
 iubentur arbitrio II. 665.
 Iudae IV. 515.
 Iudaea I. 486. IV. 124. gens IV. 332. regio I. 264.
 Iudaeae gentis IV. 338. 593. 649. plebis IV. 667. vrbs I. 184.
 Iudaeam III. 460.
 Iudaei IV. 399. nominis II. 179.
 Iudaeis II. 154. IV. 779. oris II. 287.
 Iudaeo tibi II. 256.
 Iudaeus II. 205.
 Iuda fugiente IV. 481.
 Iudam IV. 445.
 Iudas IV. 424. 428. 444. 512. proditor IV. 627.
 iudice flammae III. 475.
 iudicio graui II. 663. truci II. 230.
 iudicium illi non est II. 653.
 iugalia festa coenae III. 752.
 iugera laeta IV. 171. multa III. 712.
 iugis celsis montis I. 434.
 iugi seculo IV. 352.
 iumenta III. 628.
 iunctura credentes vitae II. 228.
 iungere mihi gentes IV. 795.
 iurabitur I. 577.
 iurabo illis I. 752.
 iurandi audacia I. 573.
 iurandique iuris III. 65.
 iura pacti III. 579.
 iura quaerendi II. 645.
 iurare in proprium caput I. 578. per caelum I. 574.
 iuratus spondet III. 60.
 iure seuero I. 745. II. 229.
 iuri debetur I. 493.
 ius dicere II. 658.
 iussa discessere I. 483. numine I. 254. simulatio II. 547.

iussas loquelas I. 47.
iussit caedem I. 295. dis-
quirere II. 666.
iusso moderamine I. 22.
iussum foetum I. 140.
iussus numine I. 348.
iusta operum I. 504.
iustis meritis I. 614.
iustissima poena IV. 732.
iustitiae leges III. 19. or-
do I. 389.
iustitiam dei I. 689. hu-
ius III. 334.
iustorum animas II. 662.
iustum est IV. 54.
iustus deuotus I. 442.
iutura terras I. 93.
iuuencum magna corpora
II. 157.
iuuenis regius II. 332.

L

Labare III. 135.
labat corpus IV. 501. cu-
stodia II. 437. pectore
III. 373.
labe malorum IV. 262. po-
pulorum IV. 113.
labente gressu II. 411.
labentes IV. 469.
labentibus annis II. 386.
labentis fratris III. 422.
solis III. 77.
labentur cuncta II. 615.
labes laborum III. 28.
labiis lapidum II. 144.
labis miserae I. 560.
laborant foedare I. 641.
laboras purgare I. 699.
laborum labes III. 28.
labuntur letho II. 749.
lacerata capillos IV. 306.
laceretur vocibus II. 627.
lacrymabilis IV. 69.
lacrymosa IV. 336.
lactentum III. 652.
laedatur cuiquam III. 141.
laetae messis II. 313. se-
getes II. 428.

laetantem vultum I. 644.
laetanti in pectore II. 342.
laetata II. 138.
laetatur praeuenisse dona I.
805.
laetitiae liquorem II. 133.
lance inferri III. 63.
lanea fila II. 50.
languida ieiunia II. 372.
languore graui II. 386.
mentis II. 4. quietis IV.
508.
languores amaros III. 200.
laniatibus III. 352.
lanigeris IV. 266.
lapsi e summis III. 613.
lapsus septem III. 434.
laqueauerit error I. 559.
laqueis errantum IV. 98.
laqueos erroris III. 12.
402. IV. 732.
larga voluntas II. 181.
largibor II. 562.
largituis opibus I. 137.
largior gratia II. 272.
largissima III. 742.
largitio I. 632.
largus miserator II. 295.
lata via I. 718.
latebram II. 15.
late fragrantis IV. 413.
laterum sinuamine III. 56.
laticis potum II. 254.
latrantibus IV. 536.
latratu IV. 14.
latro IV. 602. latrones IV.
602. 611. 669. 687. la-
tronis IV. 613.
lauacra I. 357. 386. mi-
randa I. 346. veneran-
da I. 383.
lauandis manibus III. 136.
lauate sub nomine sancto
IV. 797.
laudatio I. 612.
laudem caeli I. 229.
laudetur cunctis I. 518.
lauit flumine III. 263.
gurgite III. 680.
lauere faciem IV. 649.

Lazarus IV. 316. 321. 327
346. 369. 393.
lectae virtutis III. 483.
lectio II. 678. 680. vocis
II. 536.
lecti III. 491. sectantum
III. 624.
lectissima virgo I. 104.
lectos IV. 137. 140.
legere reliquias III. 89.
leges antiquae I. 572.
leget quaestum III. 507.
lege veteri II. 566.
Legio est nomen II. 58.
legis scripta III. 650.
legis sub iure II. 584.
lenta otia III. 566.
lepra I. 773. II. 521. lu-
rida IV. 410.
lethali vulnere III. 722.
lethiferi aeui I. 305.
lethifero ore II. 636.
lethi lege III. 35.
leuabit colla IV. 66.
leuant promissa loquelam
amissam I. 88.
leuare membra I. 428.
leuaret animos II. 165.
leuibus ministris genitoris
IV. 33.
leuitate simili II. 787.
libens caperet IV. 806.
libera sanguinis IV. 620.
librata moenia I. 756.
Libyae II. 711.
liceat me voce moneri III.
512.
licebit iurare I. 578.
licitum dare IV. 635. est
II. 18. IV. 759.
lilia florent I. 678.
limina clausa IV. 221. lu-
cis II. 654. mortis IV.
354. vitae IV. 443.
limine lucis III. 314. mor-
tis II. 345. tecti II.
453. tumuli IV. 748. Vi-
de *lumina*, *lumine*.
limite laeui I. 718. so-
lido II. 743.

linea texta IV. 396.
 linquetur in agro IV. 174.
 linquite curam I. 687.
 liquefacta timore III. 118.
 liquefactis membris IV.
 380.
 liquere praeceptum II.
 282. solum II. 251.
 liquorem gratum vini II.
 148. laetitiae II. 133.
 liquoris dona II. 269.
 liuenti pectore III. 37.
 liuida vis I. 420.
 liuor daemonis I. 402.
 liuore graui III. 21.
 locantem venalia multa II.
 157.
 locarunt titulum IV. 666.
 locauit fructus habendos
 II. 715.
 locus iustae mercedis I.
 606.
 locustas I. 360.
 lolii quaestio III. 2.
 lolio redundat II. 802. tur-
 pi II. 805.
 lolium amarum II. 800.
 infelix III. 7.
 longa viarum I. 262.
 longinqua petit III. 717.
 longum per inane I. 390.
 loquar falsa II. 668.
 loquelam amissam I. 83.
 loquelas perferre I. 47.
 plebis III. 261.
 loquelis insanis IV. 677.
 occultis II. 307. tantis
 II. 189.
 loquetur ad famulos I.
 128. peragrarum IV. 142.
 lubrica I. 761. III. 374.
 mortis IV. 500. planities
 I. 724.
 lucent ordinibus oliuae III.
 623.
 luce prima III. 572. salu-
 tis I. 801. ventura III.
 226.
 luces quatuor IV. 377.
 lucifer III. 101.

lucifluo sermone IV. 119.
 lucifluum III. 293.
 lucis dominum IV. 656.
 vnus III. 554.
 lucrabere mentem III. 422.
 ludibria III. 588. IV. 644.
 651.
 ludus erat insultare II. 52.
 luenda est poena I. 558.
 lueret per vincula III. 455.
 lumenque salusque homi-
 num III. 356. terrarum
 II. 75. 735.
 lumina dierum III. 317.
 flammae IV. 202. men-
 tis II. 763. solis III. 16.
 tertia III. 589. tertia
 solis II. 168. III. 206.
 vitae IV. 27. 735. 757.
 Vide *limina*.
 lumine claro II. 240. lu-
 cis II. 519. vitae II.
 208. Vide *limine*.
 luminis oras II. 344.
 lunae cursum I. 482.
 lunaris lucis IV. 150.
 lurida lepra II. 521. mem-
 bra I. 777.
 lusere plagis IV. 650.
 lusit choreas III. 57.
 lustra ferarum I. 400.
 lustrata I. 280.
 lustratis gentibus I. 241.
 lustrat vestigia III. 413.
 luxit mihi IV. 804.
 lux tertia I. 326.
 luxu foedo III. 472.
 luxuriae III. 54.
 luxuriatus IV. 190.
 luxuriosorum IV. 193.

M

Machaera I. 247. ful-
 gente IV. 523.
 maculabunt mentem III.
 151.
 maculant III. 173.
 maculare III. 168.
 macularit sanguine palmas

I. 533.
 maculas praeteritas I. 373.
 vitae IV. 55.
 maculata cruore III. 729.
 messis II. 802.
 maculauerit mentem II.
 239.
 maculoso textu I. 467.
 Magedarum III. 220.
 Magi I. 281. 289.
 magis est cordi I. 674.
 magnificas dapes III. 743.
 laudes I. 131.
 magnifico lumine III. 272.
 magnificum puerum gigni
 I. 106.
 magnum clamans I. 121.
 dignando I. 128.
 Magorum I. 261. 293.
 maiestas III. 542. IV.
 559.
 maiestate potens IV. 156.
 maior quam pro numero
 III. 415. viribus II. 539.
 virtute II. 264.
 maligna fraude II. 114.
 malignis verbis IV. 2.
 malis insultant palmae IV.
 568.
 mallet deus non sacra, sed
 corda mitia II. 581.
 mancipat seseque, domum-
 que II. 348.
 mandata II. 528. vltima IV.
 432.
 mandatis matris II. 730.
 maneat progigni I. 274.
 manebit hunc IV. 528. illos
 II. 457. illum I. 498. IV.
 196.
 maneret genti IV. 622.
 manet illos I. 496. irreuo-
 cabile donum I. 74.
 manifesta fides IV. 755.
 virtus II. 328.
 manifestat II. 640.
 manifestatur I. 273.
 manifestior omni luce II.
 670.
 mansuetudo I. 492.

mansuras III. 280.
 manus amens IV. 779. illa
 virum III. 572.
 margine scopulorum II.
 67. stratae III. 654.
 Maria III. 26.
 Mariae I. 219. matris I.
 243. sponso I. 168.
 Mariam I. 186. 224. 307.
 IV. 400. sororem IV.
 359.
 marinis gregibus I. 466.
 marmoreo I. 421.
 marmoris vndis I. 460.
 Martha IV. 339. 355. Mar-
 thae IV. 376. Martham
 IV. 400.
 massae corpore II. 825.
 mater Iesu II. 129.
 Matthaeum II. 96.
 meatu lucis IV. 672.
 medela III. 372. miserans
 II. 358.
 medelae II. 234.
 medelam citam I. 473.
 medentis dei I. 805.
 mediocria coenae III. 619.
 medio iteris I. 278. IV.
 768. lucis II. 332. no-
 ctis IV. 207.
 medium assistere III. 323.
 cinxere I. 359. duum
 III. 431.
 medullis II. 615.
 melioris vitae IV. 456.
 memento praebere I. 588.
 memet IV. 241.
 memorandae vocis II. 536.
 memorant, quod III. 152.
 mensatim III. 214.
 mens est III. 726.
 mensuram, tibi quam po-
 nis, portare necesse est
 I. 696.
 mente insana II. 627.
 mentis internae I. 557.
 mercatores escas II. 250.
 mercantur IV. 217.
 mercati agrum IV. 636.
 mercede certa III. 554.

719. laboris II. 317.
 nulla II. 441.
 mercedis legem III. 716.
 merentem domum IV. 311.
 meretricum III. 709.
 mergier vndis I. 385.
 merita de plebe II. 769.
 meritis benignis IV. 310.
 pro qualibus III. 397.
 verborum II. 637. seq.
 meriti titulum IV. 666.
 meritum primorum III.
 548.
 mersas tenebris IV. 335.
 mersum poenis carceris IV.
 298.
 meruerat laudem I. 23.
 meruit munus II. 397.
 messorum III. 10.
 messorum gaudia II. 319.
 metas terrae IV. 118.
 micabat gratia I. 315.
 micarum III. 188.
 migrat a morte procul II.
 653.
 mihimet venire I. 101.
 milia plebis I. 205. tanta
 virorum II. 424.
 mille sonans linguis I.
 475.
 minas triginta argenti IV.
 640. venti III. 117.
 minatur mortem III. 140.
 Minciadae Maronis I. 18.
 minimam aristam I. 701.
 minimi capilli I. 579. no-
 men I. 528. nummi I.
 554.
 minimum id IV. 256.
 ministerium I. 809.
 minister virtutis III. 27.
 ministra plebe IV. 541.
 ministrat officio IV. 421.
 ministri Patris I. 401.
 ministris genitoris I. 426.
 ministros dei II. 126. men-
 sarum II. 138.
 minus omnibus II. 817.
 mirabile dictu II. 44. III.
 18. 88. visu III. 103.

miracula operum IV. 88.
 rerum II. 124. 641.
 III. 116. 675. IV. 403.
 779.
 mirata arte III. 58.
 mirum mihi praecipis II.
 255.
 miscent miracula colloquiis
 II. 39.
 miscentur colori III. 228.
 miscere sermonem II. 729.
 tumultus IV. 615.
 miscet ventura obscuris
 II. 166.
 miserabile IV. 517. funus
 II. 381. lethum III. 70.
 mirabilis IV. 441.
 miseramina IV. 289.
 miserando labores IV. 282.
 miserans I. 595. animo
 II. 70.
 miseratio I. 498. III. 206.
 445. IV. 137. fieret IV.
 299.
 miserator II. 295.
 misere III. 151.
 miserere I. 785.
 miseri iniqui IV. 304. no-
 mine I. 539. sortem I.
 497. superbi II. 237.
 miserorum egentum IV.
 416.
 miseros egentes III. 516.
 prauos II. 663.
 nisi succidere II. 320.
 misit expendere II. 230.
 mitem vultum I. 596.
 mitescere II. 634.
 mitia corda II. 581. mu-
 nera II. 231. pectora II.
 360.
 mitissime rector IV. 503.
 mixta calore II. 824.
 mixtae turbae I. 485.
 mobile quidquam IV. 126.
 moderamina legis I. 220.
 operis I. 529. verborum
 II. 421.
 moderamine iusto legis II.
 577. legis I. 532.

moderaminis aequi I. 41.
 moderatio III. 606.
 modulante cantu III. 57.
 moenibus fidei III. 534.
 molari saxo III. 405.
 mole curarum II. 788.
 molimina gentis vestrae II.
 18. mentis I. 557. II. 310.
 procerum II. 601.
 molimine regni II. 172.
 molitio rerum I. 735.
 mollia prati IV. 266.
 mollire deum precibus I.
 600.
 molli timore III. 302. ve-
 ste II. 532. seq.
 monilia I. 703.
 monitis caelestibus I. 290.
 monitor III. 424.
 monitu dei I. 195.
 monstrante fructu I. 739.
 monstrant pericula ponti
 II. 35.
 monstrare magistrum IV.
 426.
 monstra talia I. 733.
 monuit corpus I. 409.
 monumenta II. 571. pa-
 tuere IV. 708.
 moratur in sede caeli II.
 218.
 morbi animae I. 481.
 mortales cuncti IV. 348.
 mortalia lucra III. 308.
 mortem in arbore III. 661.
 morte tenus IV. 487.
 Mosea IV. 15.
 Mosei II. 693. manibus II.
 220.
 Moses I. 220. II. 691. III.
 324. 473.
 motu caloris IV. 379.
 mouebor honore I. 740.
 mouentem miracula magna
 I. 484.
 moueri odio I. 536. vecte
 IV. 375.
 mouet iram III. 453.
 mox dedisset III. 160.
 mulcet honore II. 601.

mulcetur III. 123.
 multifluis verbis I. 618.
 munera linguae II. 422.
 verbi I. 803. vltima II.
 20. 401.
 munere regni I. 743. pa-
 tris II. 559.
 muneris caelestis II. 765.
 munia I. 783.
 murmure caeco II. 170.
 mussanti voce III. 24.
 mustum calidum II. 375.
 mutabit pectora IV. 470.
 mutantur lumine tenebrae
 II. 519.
 mutare colorem I. 580.
 mutatur faciem III. 322.
 mutauerat vino vndas II.
 331.
 mutua orabit I. 595.
 myrrham I. 285.

N

Nactus III. 157. 448.
 natali die III. 52.
 Nathanaeli II. 102. Natha-
 naelis II. 119.
 natu grauior I. 251.
 naturale bonum I. 682.
 nauigio II. 13. III. 126.
 Nazara II. 106. seq. felix
 I. 308. plebes III. 29.
 necatus II. 791.
 nec dignum fuerat I. 675.
 fas est III. 298. mirum
 II. 660. mora IV. 395.
 necesse est vocitare natum
 dei I. 107.
 nectat colla saxo III. 405.
 nectere dolos I. 419.
 necti corpore II. 662. vno
 de corpore III. 469.
 nectunt mendacia I. 24.
 nefas! III. 67.
 negabat nulli responsa IV.
 39.
 negabo negantem II. 499.
 negare praecepta IV. 469.
 Nephthala I. 449.

nequam fuerit I. 657.
 nequitiae IV. 247. vires II.
 610.
 nescia corda III. 104. falsi
 II. 112. recti III. 45.
 nescius error III. 412. illis
 IV. 177. transisse liquo-
 rem II. 148.
 nexa III. 284. connubiis II.
 278.
 nexos languore quietis IV.
 508. malis I. 477.
 nihil horum II. 205.
 ni iussu II. 494.
 nisu occulto II. 353. III.
 153.
 nitebit acies I. 655.
 nitelactus crinem oliuo I.
 643.
 nitentis mundi IV. 270. vi-
 neti III. 712.
 nitescat IV. 320.
 nitescere lucem II. 243.
 nitescit III. 322.
 nocte caeca II. 6. sub ob-
 scura II. 178.
 nocturnis monitis I. 215.
 nodata manebunt III. 285.
 noluerim IV. 61.
 nomine fermenti III. 256.
 gentis III. 429. venali III.
 441.
 nominis sacri pondus IV.
 810.
 nomismatis IV. 10.
 nona hora III. 562. nonam
 horam IV. 6. 91.
 non aliter III. 559.
 noscuntur fructibus e pro-
 priis I. 733.
 notantes moenia IV. 86.
 notauit numero III. 219.
 noti regina II. 709.
 noxia consilia III. 169.
 nubila tristia III. 228.
 nudata II. 482.
 numero cateruae IV. 512.
 colentum II. 431.
 numen genitoris III. 96.
 numine iussus I. 299.

nul-

nuncia vox III. 633.
nuncius II. 293.
nuptae vincula IV. 21.
nutans III. 667. gressus III.
374.
nutibus edocuit I. 81.
nutrimina IV. 215.

O

Oberret III. 157.
obiice pennarum IV. 82.
obiicibus crassis II. 771.
reuulsis IV. 386.
oblita vox IV. 477.
obnoxia errori IV. 29. flam-
mis I. 684. venenis II.
721.
obreptans I. 583.
obscura legum I. 328.
obsequiis benignis II. 509.
obsequio cordis IV. 55. cu-
ius IV. 311. proprio III.
610.
obsequium praebere I. 401.
obseruata III. 511.
obseruate dolum IV. 97. il-
los I. 728.
obsessum foedarat lepra I.
773.
obsistit promissis I. 63.
obtruncant III. 732.
obtusae plebis II. 714.
obtuso sensu II. 210.
obtutu stupido IV. 89.
obuia arma IV. 180. cucur-
rit IV. 340. fama II. 343.
habitacula III. 625. signa
IV. 103.
obumbrans virtus I. 103.
occiduum orbem IV. 147.
occurrere votis IV. 200. vo-
to IV. 208.
occurri IV. 534.
odiis caecis I. 598.
offensio lapidis I. 429.
offer dona deo I. 546.
offerre voles I. 540.
offert se protinus clamor
caecorum II. 410. se

supplex I. 780.
offertur iuuenis II. 419.
officiis verbo iussis parere
I. 789.
officio funeris IV. 422.
officium cruentum IV. 620.
Oliueti IV. 91. 459.
oliui vnguenta IV. 413.
olio pingui IV. 211.
olium IV. 203. 217.
olympo III. 225.
omnia legis I. 270. mundi
II. 199. nostrorum III.
535. patris II. 554. pom-
pae IV. 218. posset IV.
662. terrent mundum
IV. 711.
omnes in sua quemque vi-
ros III. 94.
omnigenas tribus IV. 154.
onerant aures IV. 731.
oneravit mensas dapibus
III. 87.
operta malignae mentis II.
82.
operum iusta I. 504.
opimis dapibus III. 87.
opperiens finem IV. 542.
oppressum dura ditione fa-
mis IV. 279. luctu IV.
361.
optati poena I. 558.
optatum portum III. 128.
opus est medicis II. 356.
oracula I. 230. 272.
ora hominum III. 167.
orarunt cernere II. 776.
oras luminis II. 344. IV.
762.
orat miscere II. 729.
ordine III. 496. secli I.
448. seclorum II. 828.
ordinibus oliuae III. 623.
ore pectoris non puri III.
767. proprio IV. 616.
orientis ab oris IV. 146.
oris extremis vitae II. 333.
ornamenta IV. 806.
ornare vias IV. 209.
ornatu accinctae IV. 201.

leui II. 722.
ortu primo IV. 271. 429.
oscula contingere IV. 516.
ostendit se IV. 768.
otia legis II. 592.

P

Pabula iustitiae I. 495.
pacificos I. 501.
pactae coniugium I. 174.
pacta mercedis III. 724.
pactus laborem III. 553.
pala ruralis I. 378.
paleas leues I. 381.
pallam furuam II. 2.
palmae malis insultant IV.
568. pondus II. 587.
palmas abluit IV. 621. im-
ponit III. 496.
palma sonarit IV. 570.
palmeta III. 638.
palmis frangere panem IV.
447. propriis III. 213.
palpantum I. 740.
pandantur III. 394.
pandatur vobis III. 340.
pandens aures II. 549.
pandere mentem II. 214.
munus II. 491. talia III.
274.
pandet secula II. 294. ta-
lia II. 557.
pandetur facultas I. 609.
regia caeli I. 504.
pandite mentem IV. 565.
panditis aures II. 814.
parabant connubia thalamis
II. 128.
parantur ab ortu IV. 271.
paratam seruire I. 113.
paratu celeri III. 630. fron-
dis III. 238. tuo IV. 521.
parent prosterne IV. 105.
parcite dicere III. 289.
par dispare sexu III. 469.
parentem vitae, lucisque
I. 786.
parere ministrum voluit I.
71.

P p p

- pariant damnum III. 309.
 paribus viribus II. 729.
 parili amore IV. 64.
 parilis cura I. 41.
 pars, alii III. 198. 264. pars,
 pars IV. 514.
 par sit succedere II. 448.
 partem e numero IV. 778.
 oris I. 587. sui III. 727.
 vultus I. 588.
 paruula corda II. 553.
 paruis istis III. 404. 417.
 paruos istos III. 407.
 paschae II. 154. aderant I.
 320. coenam IV. 430.
 dies IV. 408. 429. ritum
 I. 316.
 pascua laeta I. 194. II.
 425.
 passae visum populi IV.
 710.
 passeribus II. 492.
 passim dispersi II. 251.
 passo sitim IV. 287.
 passus per mille I. 591.
 pastus pecoris II. 624.
 pateant contagia II. 241.
 patefecit IV. 639.
 patere praemia III. 59.
 paternis sedibus I. 335.
 patescat II. 374. lux I. 629.
 patescit dolus I. 739. pau-
 peribus II. 525.
 patescunt dona II. 651.
 segetes II. 428.
 patietur dominum I. 663.
 patria sub sede III. 31. vir-
 tute II. 603.
 patrias virtutes III. 20.
 patuit domus IV. 274. sa-
 xum IV. 386.
 pauentes miracula II. 69.
 pauescant illum II. 490.
 pauitancia dicta I. 130.
 pauitatur IV. 214.
 paulatim III. 118.
 pax Christi, pax seculi IV.
 807. pectora fortia II.
 433. meretricum III.
 709. scribarum III. 153.
 talia II. 84. talia cultor-
 um II. 292.
 pectore blando III. 269. di-
 uino II. 115.
 pecuscula vestra II. 591.
 pellitur daemon daemone
 II. 616.
 pendebat ex humero II.
 588.
 pendentia fila II. 393.
 penetrabat aedes I. 806.
 penetralia cordis IV. 7. dei
 II. 761. domus I. 620.
 mentis I. 541. IV. 43.
 seculi II. 545. ventris III.
 394.
 penetralibus altis mentis II.
 222. altis terrae II. 700.
 cauis putei II. 253. men-
 tis III. 539. occultis IV.
 143. oris III. 150.
 penetrant animum II. 794.
 spiracula mentem I. 150.
 viam I. 720.
 penetrare aethram II. 126.
 in limina IV. 223.
 penetrat in viscera II. 724.
 penetret exordia II. 186.
 pennatis milibus II. 496.
 pepigit IV. 516.
 per aeuum IV. 441. ardua
 IV. 72. cuncta II. 418.
 deuia III. 319. deuia
 tendit IV. 484. dominum
 lucis IV. 813. inania IV.
 106. longa III. 209. IV.
 186. lubrica III. 374.
 medium II. 92. membra
 III. 132. mensas II. 151.
 omnes IV. 664. oras II.
 144. pectora II. 93. po-
 pulum II. 393. prona I.
 720. rura IV. 464. secu-
 la cuncta I. 500. sidera
 IV. 156. tempora certa
 I. 89.
 peragrarare desertis IV. 142.
 perblanda I. 741.
 percepit dona saporis II.
 147.
 perceptura II. 341.
 percussus corda III. 296.
 pectora luctu II. 379.
 verbis IV. 316.
 percunctant III. 648.
 percunctantum IV. 578.
 percunctata III. 679.
 percusserit palma I. 587.
 perdere membrum I. 561.
 quemquam III. 417.
 peregi mandata I. 73.
 peregrina IV. 290.
 perenni vitae II. 228.
 pererrant III. 146.
 peresos tabe I. 476.
 perfecto parenti I. 608.
 perferre laborem I. 592.
 perfert corpore IV. 644.
 nuncius IV. 313.
 perfidiosae II. 435.
 perfuderat animos IV. 764.
 perfudit IV. 414. flatu I.
 395.
 perget per lubrica I. 761.
 pergrata deo I. 640.
 pergunt quaerere III. 464.
 perimes vitam III. 505.
 periuria I. 572.
 perminimam III. 583.
 permissa iussis parentum
 I. 91.
 permittitur miles IV. 740.
 permixtum felli vinum IV.
 659.
 perosis thalamis III. 481.
 perpete cura III. 510. vi-
 ta II. 510.
 perpetuam vitam II. 679.
 perpetuis poenis I. 563.
 perplexis verbis II. 826.
 perrumpit III. 461.
 Persas I. 276.
 persensit pondera I. 338.
 persoluet poenas I. 534.
 perspector mentis II. 276.
 perstant promittere vires IV.
 478.
 perstat donare III. 463.
 pertendere gressum I. 276.
 pertentans corda III. 656.

pertenui II. 745.
 perturbat ab aede II. 160.
 perueniat ad omnes I. 516.
 peruersa docendo III. 143.
 peruigilem IV. 498.
 perunctum flatu I. 397.
 peruolitabit IV. 117.
 peruulgata legis praecepta
 I. 584.
 pestiferi veneni I. 440.
 petat finem I. 734.
 petebat censum I. 185.
 peterent legi latronem IV.
 611.
 petiere Christum II. 303.
 petit Herodem III. 40.
 petrae immotae I. 759.
 Petre III. 274. IV. 474.
 Petri III. 278. aedes I.
 806. cognomine I. 458.
 Petro III. 122. IV. 483.
 forti III. 273.
 Petrum III. 319. 382. 384.
 IV. 497. 571.
 Petrus III. 110. 114. 159.
 296. 324. 387. 433.
 534. IV. 468. 476. 540.
 581. stabilis III. 271.
 Pharisaee gentis II. 608.
 plebis IV. 70.
 Pharisei II. 353. 568.
 III. 133. 221. 241. 464.
 IV. 676.
 Phariseis III. 160. IV. 403.
 Philippaeo nomine pollent
 III. 258.
 Philippi II. 117.
 Philipporum arua compren-
 dere II. 238.
 Philippum II. 99.
 piaculo immundo III. 168.
 pictam flammis II. 3.
 pignoribus IV. 17.
 Pilati IV. 592. 605.
 Pilatum IV. 722.
 Pilatus IV. 598. 625. 740.
 pinguis arua II. 792.
 pisces geminos II. 82.
 pisciculos III. 211.
 placeat concludere I. 625.

placet gratia I. 50.
 placidae sedis II. 719.
 placido sermone III. 399.
 placidus audis IV. 389.
 placitum sit I. 597.
 plagis nefandis IV. 650.
 plangentis II. 400.
 planities I. 724.
 plantarum III. 154.
 planus ille IV. 733.
 plausum quatiens IV. 583.
 plebe credentium II. 759.
 IV. 52.
 plebes astrata I. 48. com-
 mota III. 21. effera II.
 710. expleta III. 88.
 ferret II. 366. galilaea
 I. 486. haec IV. 273.
 indaea II. 164. Nazara
 III. 29. nescia II. 404.
 noxia II. 773. succedent
 I. 368.
 plebis caelestis I. 205. pha-
 risaeae IV. 70.
 pleno aeuo I. 167. amore
 IV. 312. tempore II. 810.
 plerumque partem I. 58.
 ploratus amarus IV. 586.
 plumea turba II. 820.
 plurima terrae I. 180.
 pluris facimus I. 668. ha-
 bebit II. 503.
 pocula II. 266.
 poena famis IV. 289.
 poenitet vos scelerum III.
 711.
 polire vineta III. 555.
 pollens de nomine II. 248.
 pollent nomine III. 258.
 pollicita est II. 516.
 polluere mentem aspergine
 labis III. 168.
 pollutae mentis II. 241.
 polluta malis II. 697. IV.
 564.
 pollutam terram III. 71.
 polluti corporis I. 550.
 pollutis manibus II. 167.
 pompae fructus I. 619. su-
 premae II. 401.

ponam aedes III. 279.
 ponatur sub luce serena I.
 517.
 pondera argenti IV. 428.
 saeuissima IV. 132. sa-
 xi IV. 742. vteri I. 169.
 pondere clauae IV. 514.
 languoris tanti I. 775.
 lapidis IV. 374. non ae-
 quo III. 480. omni IV.
 706. populi III. 427.
 sermonis I. 483. III.
 765. somni IV. 506.
 verborum III. 683. vo-
 cis III. 368. vteri IV.
 127.
 ponens conuiuia III. 614.
 ponere mihi fructum IV.
 283. mihi vnam horam
 IV. 497. sedes finibus
 Zabulonum I. 447. se
 dominum IV. 35. sua
 iussa II. 673.
 poni commercia III. 310.
 conuiuia III. 80. iusserit
 sibi rationem nummi III.
 438.
 ponit animam III. 611.
 ponite curam II. 466. ter-
 rorem mentis I. 199.
 ponito gladium IV. 526.
 ponunt epulas III. 215. ius-
 sa I. 520.
 populabitur ignis I. 381.
 populans absumpsit I. 478.
 populo ex omni II. 432.
 populorum fama III. 260.
 populos hos I. 488.
 populus discipulorum II.
 564. matrum III. 92.
 porci immundi II. 60.
 porrexit palmam II. 597.
 portant ieiunia II. 369.
 portare dicta II. 514.
 portarent praemia III. 571.
 portio aequalis IV. 216.
 credendi III. 375. gene-
 ris IV. 19. ludis III. 564.
 mercedis III. 578. no-
 stri IV. 250. nummi I.

554. IV. 232. operis III.
 581. parua nummi II.
 492. salua III. 718. sua
 III. 188. terrae III. 275.
 vitae II. 456. vitis III.
 693.
 porto gaudia I. 200.
 poscat te pocula II. 259.
 poscebat quietem II. 566.
 poscentibus annis I. 166.
 poscenti dabitur I. 706.
 possessio IV. 665. auri II.
 443. lucis III. 307. ma-
 ior IV. 251. rerum III.
 499.
 possibilem III. 533.
 possidet culmina caeli III.
 457. vitam sibi in se
 II. 657.
 poscite precibus IV. 129.
 postera IV. 133.
 posterioris III. 703.
 postponet amorem II. 504.
 posuit praecepta IV. 15.
 potare calicem III. 596. sa-
 porem IV. 697.
 potentia monstra IV. 139.
 poteretur II. 298.
 poterimus IV. 683.
 potestas corporis, animae-
 que simul II. 491.
 potestatem minimi capilli
 I. 579.
 potiora IV. 238. monitis II.
 707.
 potior cur vobis non est fi-
 ducia I. 685. Salomone
 potestas II. 713.
 praebebat ministerium men-
 sis I. 809.
 praebeant pullum sedendum
 III. 632.
 praebere partem vultus I.
 588.
 praecauto I. 294.
 praeceleri IV. 22.
 praecellere tentet II. 478.
 praecelsa I. 488. moenia
 IV. 87.
 praecelsi nominis IV. 61.
 praecelsis I. 514. meritis
 III. 514.
 praiceps iniuria II. 462.
 praeceptis Patris III. 594.
 praecipitare III. 770.
 praecipitem III. 406.
 praecipites II. 67.
 praecipitet IV. 500.
 praecipitetur III. 392. IV.
 98.
 praecipiti cursu IV. 131.
 766.
 praeconia sancta I. 472.
 praecurrere I. 278. IV. 308.
 praeda luporum II. 459.
 praedicta IV. 141. recen-
 sent I. 269.
 praediuitis aulae III. 437.
 praedulcibus I. 340.
 praeunte IV. 333.
 praefulgida III. 330.
 praegrediēre I. 161.
 praelargis opibus III. 753.
 praemia digna III. 558.
 praemitis asinae III. 635.
 praenuncia vox I. 310.
 praepandit III. 532.
 praeparua I. 189.
 praeparui II. 815.
 praepete curru III. 265.
 praepondere I. 669.
 praepulchra I. 463. II. 140.
 praeruptum iter I. 719.
 praesagia vera IV. 585.
 praescia rerum I. 226.
 praescripta caedes I. 298.
 supplicia IV. 440.
 praesens deus omnia cer-
 nit I. 624.
 praesente illo II. 369.
 praesentia dei I. 391. mu-
 nera I. 475. nostra III.
 430. IV. 801.
 praesentis Domini III. 22.
 praesepe I. 192.
 praesepia I. 204.
 praesepis gremio I. 212.
 praeses IV. 614. 724.
 praesidis IV. 590.
 praesolidum I. 458.
 praestabat aures verbis IV.
 721.
 praestat decidere, quam
 concedere I. 565.
 praestate benefacta I. 715.
 praestringit populum II.
 768.
 praestupido corde IV. 199.
 praeteriet IV. 159.
 praeterit per culta II. 563.
 praetumidae mentis I. 616.
 praeualido IV. 100.
 praeuenisse I. 805.
 pratorum I. 683.
 prauum videbit I. 657.
 precato genitore III. 85.
 IV. 507.
 precatur per talia dicta II.
 132.
 prehendunt IV. 522.
 prehensis genibus IV. 770.
 premat mentem II. 785.
 premebat noctis iter III.
 100. poenis III. 450.
 premens lucem IV. 472.
 premet cunctos IV. 170.
 premit insectatio I. 503.
 partem III. 480.
 prendere dextram dextra II.
 408. fastigia vitae III.
 514. finem IV. 94. lu-
 cem IV. 37. virtutem II.
 480. vitam III. 529.
 pressant II. 787.
 pressat sanctum IV. 596.
 presserunt corpore terram
 III. 335.
 pressit munera III. 32.
 pressus pectora IV. 444.
 pretioso sanguine III. 611.
 pretium sanguinis IV. 633.
 primaeuo in flore I. 65.
 primitiis IV. 108.
 primordia messis II. 313.
 vitae II. 203.
 primores I. 261.
 primus et alter IV. 236. et
 alter annus I. 304.
 principio III. 468.
 prior dedit ante II. 308.

priscas leges I. 519.
 priscis iussis II. 567.
 probabunt II. 87.
 probauit factum IV. 417.
 procedere longe IV. 483.
 procedit tumulo IV. 396.
 vesper III. 225.
 procedunt ore II. 636. pe-
 ctore IV. 557.
 proceres lecti I. 262.
 procerum III. 64. vnus II.
 179.
 pro certo genuit I. 411.
 dictis III. 600. fonte II.
 299. foribus II. 728. li-
 mine II. 586. meritis III.
 558. merito II. 763. se-
 mine III. 6. sorte IV. 687.
 virtute locorum II. 742.
 processerat dies IV. 429.
 processit horror II. 802.
 procidit ante pedes IV. 367.
 procubuit I. 774.
 proculcet pedibus II. 224.
 procul hinc, procul effuge
 III. 300.
 procumbens IV. 788.
 procumbere letho IV. 331.
 procumbit II. 380. moles
 I. 765.
 prodebat ministris IV. 576.
 prodentur IV. 109.
 prodet fratrem II. 469.
 prodetur III. 587.
 prodiderint vos II. 466.
 prodit fructum IV. 9.
 prodit in altum III. 390.
 proditis praecepta III. 139.
 proditor Iudas IV. 627.
 produnt letho II. 786.
 profanant sabbata II. 578.
 profana rabie II. 630.
 profani verba IV. 563.
 profatur ad matres IV. 753.
 haec dicta I. 236.
 profectus per longa IV.
 186.
 professi vectigalia II. 351.
 professus I. 187.
 profugite ex tectis II. 473.

profundas tenebras III. 770.
 profundi liquidi III. 257.
 vndis III. 670.
 profundit aceruos II. 161.
 profundo III. 391. abru-
 pto II. 593. disiecto II.
 32. immenso III. 234.
 profusis lacrymis I. 331.
 precibus II. 12. 335. vo-
 cibus II. 267.
 progenies I. 797. hominis
 II. 701.
 progenitos I. 795.
 progenitum per gaudia I.
 399.
 progigni III. 486.
 prohibent corpus adulterio
 I. 556.
 prohibent periuria linguis
 I. 572.
 prohibere obsequio IV. 418.
 prohibet voces IV. 417.
 proiecit templo IV. 630.
 proiecta III. 535. in lacry-
 mas II. 706.
 proiectum voluit III. 361.
 proiectus IV. 490. orat I.
 781.
 proiicit III. 360.
 promebat talia II. 827.
 promendis fructibus III.
 660.
 promere se foras tectis IV.
 574.
 prome te foras sepulcro
 IV. 394.
 promit dicta haec II. 115.
 promittitur II. 535.
 promunt dicta III. 134.
 promuntur II. 482. thesau-
 ris II. 635.
 prona I. 720. furore III.
 291.
 proni IV. 36.
 prono casu III. 336. cor-
 pore I. 283. lumine II. 1.
 pronos trahit I. 725.
 pronom amorem II. 489.
 propaget lucem I. 202.
 propago fratrum III. 26.

serpentis II. 683.
 properant disperdere II. 68.
 properante recurso I. 804.
 properata morte IV. 16.
 properat ad medium II.
 243. nectere I. 419.
 propere veniunt I. 211.
 properis cursibus III. 290.
 passibus I. 382.
 propero recurso IV. 761.
 prophetabis IV. 570.
 prophetae femineam men-
 tem I. 249.
 prophetarum I. 269. II.
 534. 544.
 propitius pater I. 51.
 propria est I. 577.
 propter iustitiam I. 503.
 propulsus II. 421.
 prosequitur cantu IV. 584.
 prosilit foras IV. 363.
 prosiliunt IV. 547.
 prospiciens II. 601.
 prosternent II. 488.
 prosternere IV. 105. letho
 IV. 407.
 prosternunt III. 722.
 prostrato corpore III. 442.
 prostratos terra IV. 496.
 prostravit terrae I. 197.
 protendito sanam dextram
 II. 596.
 protenditur dextera obuia
 III. 122.
 proterrent III. 721.
 protinus II. 96.
 proturbes de corpore III.
 358.
 proueniat nobis I. 632. tua
 voluntas IV. 505.
 prouenient lucra I. 463.
 proueniet pretium II. 493.
 satias I. 673.
 prouenisse I. 737.
 proxima alimenta III. 211.
 proximus III. 509.
 prudentes IV. 213.
 pubescere caste I. 90.
 pubesceret I. 167.
 publica lumina I. 654.

pudendis sordibus III. 148.
 pudoris iura I. 570.
 pugnantis deo IV. 563.
 pulcherrima iussa salutis I.
 470. rura III. 176. tel-
 lus I. 493. virtus III.
 542.
 pulchra facultas I. 609. fi-
 des II. 342. vina II. 150.
 pulchram segetem II. 754.
 pulchri laboris II. 317.
 pulchrorum ciborum II.
 305.
 pulli III. 635. pullos IV.
 81. pullum III. 632.
 pulsans caelum III. 172.
 pulsanti aditus pandetur I.
 707.
 pulsare caelum I. 301. fo-
 res IV. 221.
 pulsetur verbis III. 142.
 purgabimus messem II.
 806.
 purgabit corda I. 377.
 purgabitur area I. 379.
 purgantibus vndis IV. 796.
 purgare oculum I. 699.
 purgato corde III. 370. cor-
 pore II. 716.
 purgavit membra I. 777.
 puro corde I. 499.
 purpuream tunicam IV. 645.
 putealia pocula II. 259.
 puteus II. 248.

Q

Quadrageſima II. 171.
 quadrifido axe IV. 158.
 quadriiugorum II. 548.
 quaeratur vobis II. 678.
 quaerens inuenta tenebit I.
 706.
 quaeret gaudia populis I.
 55. per strata relictus
 IV. 176.
 quaerit, si III. 593.
 quaesitor III. 412.
 quaesunt I. 284.
 quam magis gaudet I. 713.

volui IV. 80.
 quanto lenius fuerit dixisse
 II. 86.
 quarta dies fuerat sepulto
 IV. 335.
 quassante motu IV. 107.
 quatiunt caput motu, lin-
 guas loquelis IV. 678.
 quantiuntur corda pauore
 IV. 712.
 quemdam sine nomine IV.
 431.
 querelas tantas IV. 552.
 querelis aegris IV. 529. pul-
 sare caelum I. 301.
 quid proficient III. 308.
 quiesce dubitare II. 109.
 quiescunt membra IV. 378.
 quisque I. 754. II. 621.
 623. 778. III. 400. 490.
 IV. 180. sapit III. 616.
 quistis comprehendere II.
 674.

R

Rabidos montes II. 29.
 rabidum furorem II. 47.
 rabiem ventorum III. 230.
 rabies furoris III. 350. ve-
 sana veneni I. 440.
 rabie verborum II. 631.
 radiis trepidantibus IV. 588.
 raperent in bella furorem
 IV. 409.
 rapidis flammis III. 13.
 gressibus I. 313. passi-
 bus I. 115.
 rapido aduentu IV. 148.
 cursu III. 237. gressu
 IV. 308. in aestu II. 249.
 rapidus sol IV. 587.
 rapient damnatum I. 552.
 rapietur e medio II. 371.
 rapit mentem I. 403.
 rapiunt praecepta II. 793.
 raptam de lumine vitae II.
 208.
 rapta substantia vocis II.
 419.

raptos vos IV. 499.
 rapuisset morti IV. 342.
 rapuit cunctos IV. 167.
 mortem IV. 632.
 rationem nummi III. 438.
 rebus nouis II. 215.
 recensent praedicta I. 269.
 recepit lumina vitae IV.
 758.
 receptant I. 491. II. 31.
 783.
 receptent III. 329.
 receptus auribus, visuque
 I. 72.
 recidi I. 216.
 recidunt falce I. 672.
 recipit sensus praecepta II.
 779.
 recondit sol nocte diem
 IV. 690.
 rectum est condere II. 377.
 recubantes IV. 174.
 recubantibus IV. 433.
 recubare sub vmbra I. 123.
 recurrant vera I. 215.
 recurrat dictum II. 769.
 recurret IV. 183.
 recursu I. 804. celeri IV.
 761. certo II. 334. solis
 IV. 736.
 recusans III. 304. nihil II.
 97.
 recusant adire III. 740.
 recuset thalamos I. 171.
 reddas solatia III. 358.
 reddatur portio I. 554.
 reddebat ad gaudia sanos
 I. 480.
 reddenda connubiis IV. 28.
 reddens debita III. 348.
 reddere causas III. 766.
 foetorem IV. 380. fru-
 ctus III. 736. saluum IV.
 244.
 redderet mentem III. 181.
 reddet debita II. 313. ho-
 nores IV. 465. meritis
 sua praemia IV. 303. poe-
 nas I. 537. se lumen
 ademptum II. 413. sol

ortum III. 293.
 reddit ad vitae lucem II.
 642. Iesus I. 387. por-
 tare III. 497. talia II.
 284. III. 503.
 reddita vitae II. 702.
 redditur amissae vitae II.
 523. portio III. 579.
 redemit delicta IV. 453.
 redierunt mundo IV. 692.
 redimet vitam III. 306.
 redimibit honore IV. 189.
 redimit argento famam IV.
 782.
 redimita III. 294.
 redimitus IV. 116.
 rediniua lumina IV. 346.
 rediniuo corpore II. 662.
 reduces II. 297.
 redundans II. 764. fruge
 II. 318.
 redundet in nostrum genus
 IV. 624.
 refecit me IV. 272.
 referantur ad concilium III.
 426.
 referre verum II. 514.
 referte mandata IV. 774.
 referto sub tecta II. 90.
 refert perdere, quam dede-
 re I. 561.
 referunt mandata II. 528.
 salutem III. 132.
 reflexit dominum II. 706.
 refodit IV. 239.
 refugit ad tenebras II. 240.
 in tecta III. 520.
 refulget radiis I. 240.
 regales thalamos III. 741.
 regalis sermonis III. 765.
 mensae III. 741.
 regia caeli I. 503. II. 515.
 541.
 regius iuuenis II. 332.
 regnat in secula IV. 813.
 regnator IV. 808. mundi II.
 267.
 regnum terrarum I. 408.
 reiecit instantem I. 439.
 relinques nexa III. 284.

relinquet despectos laeua
 parte IV. 264.
 reliquit turbas II. 831.
 relinquantur III. 253.
 reliquias III. 89.
 remeant terris III. 206.
 remeare patriam I. 321.
 salutem I. 787.
 remeasse recursu certo II.
 334.
 remeat domum I. 82.
 remissus caelo IV. 699. le-
 ge III. 35.
 remittat errata III. 433.
 remittere peccata II. 88.
 remittet delicta I. 637.
 remitti poterunt II. 629.
 remittit ad tecta IV. 398.
 dicta II. 730. mandata
 II. 518.
 remota valle III. 74.
 remoto errore II. 289.
 remouit errorem IV. 326.
 potu sitim mihi IV. 273.
 renascens III. 349.
 renasci concede I. 244.
 renatus de fonte II. 194.
 reparare vires II. 560.
 reparatio vitae IV. 31. 350.
 repedant I. 258.
 repedat IV. 495. ad domum
 I. 139. domum II. 74.
 in oras III. 195.
 rependat laudem I. 646.
 rependet digna meritis I.
 614. meritum I. 26.
 rependit laudes I. 131.
 praemia IV. 781.
 repensat dictis facta III.
 701.
 repens languor I. 783.
 repentinus IV. 183.
 repertor caeli, terraeque I.
 70. vitae II. 407. vitae,
 lucisque IV. 480.
 repetebant otia II. 567.
 repetens corpus II. 524.
 repetit domum II. 831. Ga-
 lilaeam II. 245. popu-
 lum III. 353. primordia

II. 203.
 repetunt urbem IV. 402.
 replebit horrea II. 813.
 repletum vino IV. 450.
 repletur populus III. 215.
 reportant puerum I. 258.
 reportet III. 341.
 reprecset poenas III. 733.
 reprecset pacta III. 724.
 repostum IV. 143.
 repperit II. 156. 719.
 repulsam de sede II. 505.
 rabiem II. 61.
 repulsa tabe III. 75.
 repulsis obicibus IV. 708.
 repulsus honore II. 648.
 reputans gentem III. 23.
 requies animi II. 515.
 requiris prendere III. 513.
 requirunt, cur II. 757.
 III. 343.
 res condita I. 652.
 resedit II. 736.
 reseruans vina II. 150.
 reseruatur dona III. 599.
 residens I. 626. IV. 535.
 residentibus in vmbra mor-
 tis I. 453.
 residere IV. 482.
 residunt II. 731.
 resipire III. 181.
 resipisse II. 72.
 resistet nitor II. 807.
 resistit mens legibus IV.
 30.
 resoluat corpus e poena
 crucis IV. 674.
 resoluit laqueos IV. 732.
 resonat late I. 349.
 resonent alitibus IV. 475.
 respice, num III. 325.
 respiciunt III. 323.
 respuat escas II. 309.
 respuor a vobis II. 685.
 restant maiora dehinc mi-
 racula II. 124.
 restat gloria I. 54. nobis
 spes vnica III. 536.
 restibus II. 159.
 restitit IV. 392. culmine

summo I. 280.
 restricto sanguine II. 398.
 resultant motu I. 118.
 resumat vitam II. 193.
 resume mentem IV. 345.
 retentant II. 766.
 retentat I. 333.
 retexens monumenta II. 571.
 retinacula III. 236.
 retinere furorem II. 48.
 retonde III. 695.
 retractant verbum II. 85.
 retur II. 404.
 reuelli III. 669. caput a
 ceruice III. 62.
 reuersae per membra ani-
 mae IV. 709.
 reuerti de sede III. 345.
 reuigescere II. 204.
 reuinci III. 474.
 reuincto calamo IV. 696.
 reuinctum poenis IV. 280.
 post terga IV. 589.
 reuisere socios IV. 509.
 reuisit conuiuia III. 762.
 lucra III. 746. patriam
 I. 337.
 reuisunt I. 210.
 reuocare exordia II. 191.
 malos gressus II. 362.
 reuoluens cuncta debita III.
 454.
 reuulsis obiicibus IV. 385.
 ridentia limina II. 722.
 rigabunt lacte foetus IV.
 128.
 rigent mentem I. 34.
 rigidi I. 710.
 robora fidei III. 191. iuue-
 num III. 553. membro-
 rum I. 478.
 robore cordis IV. 100. for-
 ti III. 694. ligni IV. 682.
 perpetuo III. 282. saxi
 III. 279. virtutis II. 795.
 roboreis radicibus I. 370.
 robur fidei III. 119. 277.
 IV. 384.
 robustam mentem II. 760.

IV. 945.
 robusti pectoris III. 380.
 robusto pectore III. 672.
 rogabat I. 48.
 rogabant, sumeret escas
 II. 304.
 rogitant III. 2. 371. IV.
 38. 41. 212. 430.
 roseum iubar III. 1.
 ructans II. 830.
 rudibus membris II. 195.
 pannis II. 373. vtribus
 II. 377.
 ruentes languore II. 4. po-
 puli I. 355.
 ruent stellae IV. 151.
 ruit cum clamore II. 54.
 rumpebat vincula II. 49.
 rumpent vos sues I. 705.
 rumpet connubia I. 567.
 rupe sub excisa IV. 374.
 rupit hanc pectore vocem
 IV. 367.
 ruptae cautes IV. 707.
 ruptas aedes IV. 181.
 ruptis habenis I. 726.
 rupto limine IV. 782.
 ruralibus aruis I. 360.
 ruralis pala I. 378.
 ruunt ad tecta II. 70.

S

Sabbata II. 567. 578.
 583. 589. IV. 130.
 sacerdotum princeps II.
 380.
 sacra deus non mallet, sed
 mitia corda II. 581. non
 magis, quam mitia pe-
 ctora II. 360.
 sacrandos I. 222.
 sacratos panes II. 573.
 Sadducaei III. 221. 241.
 IV. 14.
 saeuior caedes III. 351.
 saeuissima IV. 132. pestis
 III. 40.
 salis I. 508. 510. seq.
 saliuis IV. 649.

Salomona I. 680. II. 712.
 Salomone II. 713.
 Saluator I. 808. II. 17.
 245. III. 192. IV. 51.
 538.
 salubria iussa III. 19.
 saluere iubebat IV. 769.
 salutant regem IV. 648. si-
 dus I. 281.
 salutantum IV. 59.
 salutem terrae I. 229.
 salutiferum IV. 366.
 Samaritarum II. 436.
 Samaritica mulier II. 256.
 Samaritida Sichem II. 246.
 Samaritis femina II. 252.
 Samaritum II. 324. vete-
 rum II. 257.
 sancta per omnia I. 388.
 sancte II. 21. 181.
 sancti II. 13. filius Christus
 III. 271.
 sanctificat IV. 451.
 sanctificetur I. 627.
 sanctificus auctor I. 33.
 sanctis iussis I. 749.
 sanctum ne canibus dede-
 rit I. 702. precatus IV.
 448. secuti II. 177.
 Sanctus IV. 375.
 sapientia I. 314.
 sapientibus superbis II. 552.
 sapis terrena III. 302.
 saporem salis I. 508.
 sarcina levis II. 561. one-
 ris II. 558.
 satiabitur ex vnda II. 268.
 pectus II. 311.
 satiare rabiem II. 61.
 satias potus I. 673.
 satiata cruore I. 303.
 satiatus II. 309.
 satiem III. 216.
 satis est sibimet quisque
 dies pro fraude diurna I.
 691. fieret IV. 661.
 sator II. 319. 740. aeter-
 nae vitae III. 161.
 saturabit sanguine III. 292.
 saxeae corda III. 474.

saxi

saxi nouo antro IV. 725.
 saxosus ager II. 787.
 scandatur tibi III. 391.
 scandens puppim II. 738.
 scelera impia III. 61. IV.
 637.
 scelerata II. 5. cupido II.
 444. insania II. 469. IV.
 756.
 scelerato corde IV. 436.
 sceleris horrendi I. 410.
 scelerum facundia IV. 596.
 ludibria IV. 644. pro sor-
 te IV. 687.
 scindebat catenas II. 50.
 scindere se caelum II. 125.
 vinculum III. 465.
 scindit vestem IV. 561.
 scinditur aethra I. 392.
 scissa diuisio II. 614.
 scissos capillos IV. 306.
 scissura pateat II. 374.
 scissus repugnat II. 617.
 scopulorum margine II. 67.
 scriba II. 12. 14.
 scribae II. 82. III. 133.
 IV. 404. 539. 676.
 scribarum II. 85. 694. III.
 344. 588.
 scribas IV. 53.
 scribere discidium I. 568.
 II. 474.
 Scribis III. 160.
 scripti caelestis I. 431. ve-
 teris I. 342. II. 535.
 571.
 scriptum est IV. 49.
 scriptura IV. 531. testis I.
 425.
 scrobibus III. 695.
 scrupula I. 722.
 scrutator cordis I. 615.
 discernere III. 472. partem
 III. 583.
 discernet de labe IV. 263.
 discernit gressu I. 333.
 secessit IV. 502.
 secreta caeli I. 210. cor-
 dis I. 339. II. 450. III.
 146. domus penetralia

claudantur I. 620. femina
 II. 298. mentis I. 408.
 templi I. 323.
 secretae vallis III. 72.
 secretae vide *secreto*.
 secreti farris I. 380. mon-
 tis III. 320. IV. 502.
 secretis piis III. 15. vallibus
 I. 165.
 secreto III. 205. 420. cor-
 dis III. 169.
 secretum lolium II. 811.
 secretus adorat III. 96.
 sectabitur omnia II. 639.
 vos II. 473.
 sectantes iussa III. 362.
 sectari me I. 462.
 securis instat I. 371.
 secuti verba III. 255.
 sedasse famem II. 574.
 sedato pectore III. 577.
 sedebit celsa in sede IV.
 260.
 sedebunt animo III. 149.
 sede caeli II. 218. mortis
 III. 342. sepulcri IV.
 759. sublimi IV. 53.
 sedem tumuli IV. 371.
 sedendum III. 632.
 sedentem III. 634.
 sedere sermo poterit per
 pectora II. 676.
 sedes Domini I. 575.
 sedibus caeli III. 16.
 sedis caelestis I. 742.
 se iudice II. 645.
 selecta sorde II. 807.
 selectio III. 773.
 semina famae I. 213.
 semiputata III. 694.
 senescit sapor I. 509.
 senili coetu I. 328.
 sensus de semine II. 777.
 sentibus I. 736.
 sentiet repulsam II. 505.
 sentit vim II. 541.
 seorsum II. 432.
 sepes III. 713.
 septa viarum III. 755.
 septemplicis caeli I. 392.

septo claustris IV. 292.
 septum tumuli IV. 745.
 sepultum tellure IV. 741.
 sequamur facta III. 501.
 sequatur cruor iste nos IV.
 623. iussa III. 702. mer-
 ces factum I. 611. pax
 iustos homines I. 209.
 similis vindicta laeden-
 tem I. 585.
 sequenda IV. 31.
 sequentur hos solatia I.
 494.
 sequeris vestigia III. 518.
 sequetur documenta iuris
 vestri I. 693. flamma
 conuicia I. 538. pax abi-
 tum vestrum II. 452. ve-
 stigia III. 303.
 sequitur disperdere vinum
 II. 376. vox II. 119.
 sequuntur dicta IV. 675.
 dona III. 73. mente IV.
 324. odiis I. 602. prae-
 cepta III. 559. verba II.
 694.
 serebat praeconia I. 471.
 serena luce I. 516.
 serenum III. 226. lumen
 I. 354.
 series seclorum I. 343.
 sertis vitae IV. 116.
 seruabant corpora IV. 713.
 seruabit vobis I. 695.
 seruans moderamina I. 529.
 praemia iustis IV. 184.
 textum IV. 665. vesti-
 gia II. 385. IV. 540. vir-
 tutem II. 113.
 seruantem iussa IV. 188.
 seruant limen signis, sa-
 xum milite IV. 743. ma-
 tres IV. 727.
 seruantur iura III. 579.
 seruare diem I. 91. ritum
 I. 316.
 seruaret amicum IV. 309.
 seruas vestigia IV. 4.
 seruatis iter III. 540.
 seruator II. 249. 384. III.

195. iusti I. 37. secli II. 329.
 seruat nulla otia IV. 730.
 pacta I. 178. silentia IV. 599.
 seruatur merces I. 506.
 seruet funera IV. 737.
 seruetis deo honorem IV. 13.
 seruit amicitiae I. 607. cui gloria II. 550.
 seruitii III. 480.
 seruitium aptum I. 646.
 serus repetit II. 831.
 setarum III. 392.
 seueris iussis III. 453.
 sexta hora III. 560.
 sexu dispare III. 469.
 sibimet II. 301. 617.
 siccatum II. 587.
 sicco gressu III. 102.
 Sichem II. 246.
 si credere fas est IV. 468.
 sicubi I. 609. II. 742.
 sidera supra III. 409.
 sidereis flammis II. 3.
 sidereo vertice I. 626.
 sidereum aethera I. 22. caelum II. 216.
 Sidonem III. 177.
 signant facto IV. 637.
 signasse talia IV. 628.
 signis operum II. 670.
 si iubeas II. 806.
 silenter III. 460.
 siluestria mella I. 361.
 Simeone I. 249.
 Simeon senex I. 225.
 similem domini virtutem II. 480. mihi mentem II. 438. pueri III. 401. vt nos III. 575.
 Simon I. 458. III. 120. 391.
 Simonis IV. 410. mentem IV. 584.
 Simonem IV. 654.
 simplicitate II. 461.
 simulabit se egentem I. 594.
 simulans columbam I. 394.
 simulata quadrigis III. 266.
 simulatio II. 548.
 simultas I. 542.
 sinapis grano II. 815. minimi III. 376.
 sin contemnet III. 423.
 contentus erit III. 619.
 erit II. 451. et III. 428.
 sine fine II. 387. III. 379. 771. IV. 79. fructibus IV. 23. 235. fruge II. 782.
 honore III. 31. nomine III. 68. 760. IV. 431.
 sine nunc I. 388.
 sinuamine vteri I. 122.
 sinuatur II. 261.
 sinuosa volumina lini I. 459.
 si possit III. 414.
 si sapiat III. 405.
 sisti venali nomine III. 441.
 sit tibi mulctatus III. 429.
 Smyrnae de fonte I. 17.
 sociabile vinclum IV. 18.
 sociabitur vxor III. 477.
 socians dolorem IV. 370.
 sociat gressum I. 337.
 sociauerat II. 349.
 socrus I. 807.
 Sodomorum II. 457.
 solatia fuerunt IV. 293. vitae III. 358.
 solemnem legem I. 256.
 solemnes palumbes I. 231.
 solemnia paschae II. 154.
 solemnii die IV. 600.
 solers notare I. 260.
 soles geminos II. 325. quadraginta I. 405.
 solitae noctis I. 193.
 solitam noctem IV. 488.
 solitant mentem I. 169. noctem I. 287.
 sollicitatus I. 294.
 sollicite III. 239.
 sollicitet I. 666.
 sollicito IV. 299.
 solidum III. 363.
 solitum soluere III. 383.
 soluat corpus de robore ligni IV. 682. debita I. 632.
 soluens secula IV. 120.
 soluentur ab ordine dicta IV. 162.
 solueris e tenebris I. 553.
 soluerit III. 286.
 soluere mandati minimam partem I. 526. poena IV. 608. sese poenis IV. 680.
 solueret labem III. 38.
 soluite templum II. 167.
 soluit linguam per verba I. 149.
 soluitur virgo I. 191.
 solus procerum iustior IV. 718. regum IV. 810.
 solutus fletu III. 354.
 soluentur in ignes IV. 161.
 soluuntur sopore IV. 206.
 Solymae vrbis I. 576.
 Solymi I. 485. IV. 78.
 Solymis III. 622. moenibus III. 291. omnibus II. 286. oris II. 283. regionibus III. 585.
 Solymorum I. 268. II. 206. III. 641. IV. 364.
 Solymos I. 262. II. 155. III. 584.
 sonant verba I. 113.
 sonarit tibi palma IV. 570.
 sonipes alacer I. 726.
 sonorae vocis II. 419.
 sonus penetrat surdas aures II. 522.
 sopitis membrs IV. 393.
 sopitus furor I. 302.
 soporata III. 97.
 sordentis populi III. 681.
 sordent vobis IV. 83.
 sordet iniquis gestis I. 753.
 sordida contagia II. 241. corda IV. 77. lucra II. 163. III. 706. luxuriatus IV. 190. vincla II. 696.
 sorte diuersa IV. 175. no-

- stra iv. 505. scelerum iv. 687. sobolis ii. 335. sortem ferunt ii. 741. sospite vita ii. 339. spargantur in populos ii. 486. spatii facultas iii. 443. spatiis tribus dierum ii. 173. spatiosa via i. 718. spatium tribuat ii. 21. speciem propriam ii. 675. species animae i. 347. ouium i. 730. speciosa soboles iii. 341. spectacula iii. 326. spectare oculis ii. 110. speculis ii. 69. sperare pretium iv. 425. salutem ii. 517. spernet duris auribus verba ii. 454. spes vitae iii. 521. spicarum frugem ii. 565. spiceus horror ii. 801. spinarum horrore ii. 791. spinis cruentis iv. 646. spinosus ager ii. 788. spiracula i. 150. spiramina currunt iv. 798. spiramine sancto i. 250. 376. spiritus ater ii. 45. auctor i. 238. ii. 118. Sanctus ii. 630. splendescere ii. 184. splendore tectis iv. 74. spoliant virore iii. 638. spoliata calore iv. 372. spondent iv. 46. oracula i. 230. 272. spondet aperte i. 425. spongo turpi iv. 696. sponsalia pacta i. 178. sponsalibus votis iv. 200. spontanea i. 689. praemia i. 742. sponte fluens ii. 467. mea 584. sportas iii. 217. 252. spumantia musta ii. 377. sputa improba iv. 567. squamoso corpore ii. 521. stabili robore ii. 153. vi. gore ii. 779. stabilis Petrus iii. 271. stabunt signa rebus ii. 698. stagna barathri iv. 286. stagnante fluente i. 487. stamine setarum iii. 392. stare medium duum iii. 431. stans iv. 591. stant arua ii. 792. stat cautio legis i. 555. statione quarta iii. 100. statuentur conciliis ii. 463. statuet te vinctum i. 551. statuit fidem ii. 223. statuunt argenti pondera iv. 427. sterilis laudatio i. 612. sternit aequora iii. 606. pacem ii. 38. steterat in aula iv. 538. puppis ii. 43. stipabat i. 771. stipabunt iii. 313. stipante numero iv. 512. tumultu ii. 423. stipatur saxis i. 721. stipatus ministris iv. 260. stolidae iv. 212. stolidissima iv. 199. strage graui i. 766. stramen ii. 531. stramine lecti iv. 174. stratae margine iii. 655. stratas i. 350. aptare ii. 573. iteris i. 325. omnes iii. 636. strata tororum iii. 621. stratum tuum ii. 90. strictis gladiis iv. 514. stricto ferro iv. 532. lapsu i. 4. strictura ii. 785. stridens clangore iv. 157. dentibus i. 798. stridente fluctu ii. 26. stridor iii. 771. dentibus iii. 14. stridore poenae iv. 258. strueret conuiuia iii. 53. stupefactus corda ii. 189. stupidi iii. 527. stupidis iii. 662. stupido obtutu iv. 89. stupidum pectus ii. 65. stupor iv. 765. stupuere magistrum ii. 297. sobolem iii. 125. stupuerunt i. 243. stupuistis iii. 663. stupuit iii. 59. suadeat omnia ii. 338. suasit tibi credere ii. 122. sub casibus iv. 498. corde iv. 301. crimine i. 297. culmine tecti iv. 583. haec ii. 194. 261. iii. 138. imagine iv. 76. iudice ii. 497. 637. seq. iii. 475. iudice aequo i. 537. iudice sublimi i. 551. lege iv. 6. 12. limine iii. 314. limine primo iv. 575. limine templi iii. 642. litore ii. 43. lumina iv. 27. lumine solis ii. 484. moenibus i. 188. noctem i. 329. nomine i. 748. iii. 311. 432. iv. 325. 358. 797. nomine ruris iii. 5. nubibus iv. 560. pectore iv. 353. pectore Domini ii. 495. pedibus ii. 743. pondere iii. 64. iv. 506. sede ii. 31. 287. sorte iv. 664. tecta ii. 90. 449. tempore ii. 516. iii. 347. teste iii. 478. testibus iv. 553. turbine iv. 542. vbera i. 282. 296. vna conditione iv. 169. subdidit se alto sceleri iv. 428. subdita poenis ii. 726.

- subegit mihi cuncta IV. 792.
 subest fiducia II. 36. nulla
 substantia glebis II. 747.
 subibat templo II. 155.
 subibit crimen III. 478.
 poenam I. 799. supplicia
 IV. 440.
 subiecit leges pedibus III.
 46. medelae III. 76.
 subigant pascua II. 60.
 subigat virtutes II. 439.
 vos II. 444.
 subigit accumulare III. 42.
 subigunt terga soli I. 671.
 subiicient pondere tanto
 III. 483.
 subire tecta I. 785.
 subitas in horas IV. 178.
 subitum lumen I. 452.
 sublatus honore II. 178.
 220. in iram IV. 524.
 sublimat honore III. 145.
 sublime II. 221. nomen
 IV. 60. regnum caeli I.
 491. 795.
 sublimia colla IV. 66. do-
 na III. 599. facta I. 14.
 lucis IV. 115.
 sublimis honore III. 508.
 vitae II. 225.
 sublimi iudice I. 551.
 subnexa fronde III. 637.
 subrepens II. 799.
 subruit ciues III. 751.
 subsident I. 352.
 substantia animae II. 524.
 roboris III. 668. creden-
 di II. 677. nulla subest
 II. 747. panis I. 416.
 631. parua IV. 255. sa-
 lis I. 510. vocis II. 420.
 subtexere veteres rudibus
 pannis II. 373.
 subtrahe vultum I. 596.
 subtrahet igni I. 30.
 subtrahit se IV. 423.
 subuerso pondere I. 765.
 subulci II. 70.
 succedere hospitio II. 448.
 soli IV. 717. somno IV.
 323. tectis II. 17.
 succedite flammis IV. 284.
 succedit vobis I. 619.
 successerit illis III. 371.
 succidere messem II. 320.
 succumbere morti IV. 369.
 succurrere amicis I. 597.
 sues I. 705.
 suetae mentis II. 720.
 suffigere IV. 656.
 sulcabat fluctus III. 98.
 sulcans freta III. 127.
 sulcantem flammis auras
 I. 279.
 sumant dona IV. 269.
 sumere calicem III. 593.
 coenam IV. 430. fidem
 IV. 353. mortem IV. 36.
 476. operam III. 629.
 panes II. 576. poenas IV.
 631. victum III. 175.
 sumite iugum II. 561. mea
 dicta I. 199. mentem II.
 438.
 summa confinia IV. 315.
 dies I. 745. legis I. 716.
 summam cepit II. 543.
 summas aures II. 778. plan-
 tas I. 429.
 summersus medio corpore
 III. 120.
 summi pepli II. 393.
 summis labiis III. 145.
 summissa III. 590. voce
 II. 180.
 summissus III. 500.
 summittant colla II. 42.
 summo gustu IV. 660. mi-
 nistro II. 146.
 sumpserit incrementa II.
 819.
 sumpsisse panes II. 573.
 sumpsit corpus II. 546.
 sumpsi tegmina IV. 275.
 sumptam mortem IV. 351.
 sumunt nulla sibi alimen-
 ta III. 207.
 suorum turba IV. 786.
 super II. 31. 279. III. 47.
 IV. 161. alta III. 607.
 omnibus II. 625. somnia
 I. 173.
 superarent corpora vitae IV.
 136.
 superate columbas II. 461.
 superatur aceruo messis II.
 429.
 superba responsa III. 691.
 superbia III. 54.
 superbis procerum IV. 402.
 superesse II. 314. sibi II.
 305. vobis II. 475.
 superest animis nostris III.
 537. deposcere II. 430.
 istis I. 582. sperare II.
 517.
 superflua III. 249.
 superincrepitans II. 162.
 superstes poena I. 784.
 supplice dextra I. 266.
 suppressae vocis I. 130.
 supra sidera I. 717.
 surgam testis II. 667.
 surgant moenia I. 756.
 surgens trans sidera II. 224.
 surgent falsi prophetae IV.
 113. in munera vitae IV.
 347.
 surgentia corpora II. 644.
 surgere rebus II. 182. rur-
 sus IV. 457.
 surget in lumina vitae IV.
 346.
 surgit ab oris II. 287. iniu-
 ria III. 725.
 suscepit tractare IV. 231.
 suscepta similtas I. 542.
 suscipe praeceptum III. 389.
 susciperet lumina IV. 203.
 suspendere curam vestis I.
 675.
 suspensa IV. 606.
 suspensus vestigia III. 103.
 suspiciebat III. 51. 685.
 suspiciens caelum III. 85.
 suspicio IV. 445.
 sustollere II. 29. 599. se-
 cum IV. 125. vultus III.
 336.
 sustulerat laborem III. 573.

sustulerit corpus iv. 783.
 susurrans II. 485. III. 24.
 Syri I. 485.
 Syriam I. 474. regebat I.
 181.
 Syrorum III. 176.

T

Tabe languoris I. 476.
 morborum III. 75.
 tabes dolorum I. 478.
 tabulata laterum II. 31.
 tacitae mentis I. 541.
 tacitam mentem II. 389.
 tacito nutu iv. 362.
 tactu sancto III. 337.
 tale mandatum I. 425.
 talenta III. 439.
 tales III. 495.
 talis non est iv. 204.
 tangant sensu II. 771.
 tangit corda III. 466. men-
 tem prudentia III. 301.
 suspicio iv. 445.
 tanta, vt Ioannes, dona
 III. 36.
 tanti fuerant iv. 400.
 tantum I. 334. ne II. 626.
 tardantem herum iv. 191.
 tecta domorum iv. 475.
 tecti cordis I. 248.
 regerent te II. 116.
 regmina iv. 291. bina II.
 445. vestis iv. 275. 652.
 tegunt saeva luporum pe-
 ctora I. 731.
 telis lapidum III. 721.
 temnere talia II. 669.
 temnite maculas vitae ipso-
 rum iv. 55.
 temnuntur III. 30.
 tempore excussam aurem
 iv. 525.
 tenaci sensu II. 794.
 tenax virtutis III. 518.
 tendentem II. 111. diffusa
 vmbracula III. 655.
 tendit ad limina II. 654.
 per deua iv. 484.

teneantur amore iv. 42.
 tenebant praecepta annexos
 I. 42.
 tenebat fama Syriam I. 474.
 tenebit III. 673. iussa I.
 760. mea corda iv. 356.
 nomen I. 528. vitam I.
 415.
 tenebo sub iure II. 584.
 tenebrae caecorum II. 519.
 tenebras imas iv. 257.
 tenebris carceris III. 48.
 450. mortis iv. 735.
 tenebrosa I. 248.
 tenebunt vitam II. 656.
 tenentem confinia iv. 315.
 operum iusta I. 504.
 tenentur lege III. 504.
 molli cum veste II. 533.
 teneram plebem I. 296.
 tenere corda libera sangui-
 nis iv. 621. scripta III.
 650.
 tenerent ieiunia II. 365.
 pectora II. 355.
 teneret dona III. 36.
 teneris auris I. 77.
 tenete haec iussa I. 665.
 tenetis praecepta I. 584.
 tenet vitam I. 784.
 tenetur manibus I. 378.
 tentamina iv. 108.
 tentando II. 588.
 tentata medela III. 372.
 tentatio iv. 499. daemo-
 nis I. 635.
 tentator I. 419.
 tentoria III. 327.
 tenuem victum I. 361.
 tenuere latebras II. 238.
 nomen I. 261.
 tenuit vestigia II. 242. vi-
 giles I. 194.
 tenuis iv. 487.
 ter dena iv. 427.
 terga profundi III. 257. ru-
 ris I. 737. II. 428. soli
 I. 671. terrae II. 804.
 III. 212.
 terminus veniet mundo II.

458. veniet orbi iv. 348.
 ternis metris II. 141. Vide
trina.
 terrenae laudis II. 683.
 terrenam curam I. 687.
 terrenas vires III. 664.
 terreno corpore II. 197.
 terrenum corpus II. 197.
 victum III. 175.
 terrestria II. 211. ornamen-
 ta linguae iv. 806.
 terribilis iv. 595.
 terrificant III. 117.
 terrifico clangore iv. 157.
 territa visis iv. 604.
 terrorem mentis I. 199.
 tertia hora III. 556.
 testatio nitet II. 671.
 testatur donum II. 680.
 tetigisset limina iv. 443.
 tetigit dextram I. 808.
 texerunt terram I. 283.
 texta lino tegunt iv. 725.
 textu maculoso I. 467. ve-
 teri I. 191.
 thalamos fratris III. 44.
 non nouit II. 32.
 thesauris II. 635.
 thesauros I. 650.
 thesaurum III. 517.
 thronum I. 136.
 thronus I. 518.
 thus I. 285.
 tignum I. 698. 700.
 timoris sancti iv. 803.
 tineae edaces I. 648.
 titulum causae iv. 666.
 tolerauerat diem aequum
 III. 573.
 tollat e malis in lucem I.
 636.
 tollatur portio segni iv. 250.
 tollens animos II. 595.
 tolletis pecus II. 593.
 tolletur ab illo iv. 256.
 vnus iv. 172.
 tollit iactatio I. 616. in
 sublime II. 221. vincu-
 la II. 279.
 tolluntur honore iv. 59.

- Tonantis II. 797. IV. 554.
 673. 787.
 tondent III. 410. pecudes
 pascua II. 426.
 tondere dumos IV. 267.
 tormenta III. 454.
 tormentis II. 57. IV. 111.
 tororum lege III. 485.
 torpebant omnia III. 97.
 torpente sensu III. 244.
 torpentia membra II. 76.
 torperent otia III. 566.
 torpescunt sopore I. 172.
 torquet mihi natum III.
 360. sidera IV. 164.
 torrebat morbus II. 333.
 torrebitur igni II. 632.
 torrens flamma I. 13.
 torrentum minas I. 758.
 torrete mentem II. 285.
 tota oppida I. 182.
 totum complere IV. 520.
 tractantes inter sese II.
 170. munera IV. 166.
 tractanda talenta IV. 228.
 tractanti talia I. 172.
 tractare curam vnius talen-
 ti IV. 230. iudicium III.
 544. lumen oculis I. 354.
 tractata pecunia IV. 249.
 sensu II. 794. summo
 gustu recusat IV. 660.
 tractavit manu II. 394.
 tractum aeris IV. 104.
 tractu subito IV. 167. va-
 lido IV. 492.
 tradere magistrum IV. 425.
 morti IV. 435.
 traditus trucibus IV. 643.
 trahantur III. 628.
 trahebat miracula longa I.
 78. pallam II. 3. pro-
 missa I. 343.
 trahens animum I. 129.
 traheret confessio culpam
 III. 688.
 traheretur ad lethum II.
 337.
 tranquilla domus II. 450.
 lux I. 628. patientia I.
 586.
 tranquillior III. 605.
 tranquillo pectore I. 546.
 tranquillum sermonem I.
 92.
 transcederat alte I. 768.
 transcedere vires II. 534.
 transcurrere III. 317. pro-
 perans I. 544.
 trancurrit navis III. 220.
 trancurrere IV. 776.
 transeat me IV. 491.
 transegit IV. 651.
 transfertur rursus IV. 642.
 transfluxerat III. 560.
 trans freta III. 237. meri-
 tum III. 445. septa III.
 732. sidera I. 531. II.
 224.
 transgredientur III. 548.
 transgressi III. 139.
 transibitis otia II. 592.
 transire calicem IV. 504.
 transisse in liquorem vini
 II. 148.
 translata feretur III. 735.
 transportat Aegyptum I.
 291.
 transuoluere III. 378.
 tremebunda III. 667. tellus
 IV. 706.
 tremefacta I. 196.
 tremementibus vlnis I. 235.
 tremiscet IV. 107.
 tremiscis III. 302.
 tremulo pauore III. 105.
 trepidae vitae IV. 136.
 trepida manu II. 394.
 trepidantibus IV. 588.
 trepidatio IV. 131. cordis
 I. 622.
 trepidum diem IV. 690.
 tribuet miracula II. 641.
 tribuetur vobis visere IV.
 420.
 tribuit iudicium II. 664.
 miracula signis II. 183.
 tribulis I. 736.
 tribunal IV. 591.
 tributuri cura III. 382.
 trina III. 327. munera I.
 284.
 trinis diebus IV. 549. ver-
 bis IV. 473.
 trino meatu IV. 672. mo-
 re III. 484. recursu IV.
 736.
 trinos menses I. 138.
 tristia extrema morbi IV.
 314. haec II. 402.
 triticei panis I. 413.
 triticeus nitor II. 807.
 trophaea III. 343.
 truculenta III. 586.
 truculentus III. 449.
 truncatum lingua, et visu
 II. 605.
 truncum lacerum III. 68.
 trux inimicus II. 800.
 tua solius verba III. 423.
 tubarum II. 400.
 tuba stridens IV. 157.
 tuentur cuncta IV. 727.
 tueri gentem IV. 80.
 tueris nomen III. 278.
 tulerat vitam IV. 723.
 tumebat feritas IV. 301.
 tumescere ventis II. 28.
 tumescunt vela II. 25.
 tumor inflati cordis III. 618.
 tumultu populi II. 423.
 tumultus II. 9.
 turbat II. 716.
 turbare mentem I. 94.
 turbata mens IV. 101.
 turbat mihi pectora IV. 486.
 turbatur sol IV. 691.
 turbet plebem IV. 739.
 turbine caelesti III. 266.
 corusco II. 547. secli II.
 223. 370. tanto IV. 542.
 tyranni feritas I. 302.
 tyrannis duris II. 464.
 tyrannum I. 287.
 Tyrum III. 177.

V

- Vacabat numerare II.
 158.
 vacuum fuerit III. 246.
 vallatur II. 424.
 vanissima IV. 144.

vanum est I. 647.
 vanus error III. 185.
 vasa fortia II. 378.
 vascula II. 141.
 vastata ruinis IV. 84.
 vasti oneris II. 558.
 vastis saxis I. 721.
 vasto vulnere I. 705.
 vates I. 384. II. 578. pri-
 sci I. 157.
 vatis famulo IV. 524. offi-
 cium I. 167.
 vatum I. 221. 268. 272.
 III. 292.
 vatum choreis I. 327. le-
 ctorum I. 39. oracula I.
 230. principis IV. 405.
 vberibus glebis II. 753.
 vberior res IV. 254.
 vecordis vulgi IV. 675.
 vectare Aegypto I. 308.
 vecte multo IV. 375.
 vectigalia II. 95. 350.
 vegetat II. 357.
 vehemens aquila I. 4.
 velamina I. 358. templi IV.
 704. vestis IV. 750.
 velamine vestis III. 631.
 velantur mentes II. 770.
 puluere II. 745.
 velatur vox IV. 76.
 veliuolum mare II. 11.
 vellet conuiuia II. 354. Ie-
 su IV. 614.
 venalia multa II. 157.
 venali nomine III. 441.
 venerabile IV. 399. donum
 II. 348. nomen I. 267.
 576.
 venena mala II. 636. men-
 tis conuulsa III. 369.
 venenatis passibus II. 717.
 veneniferi II. 633.
 veneno vocis I. 422.
 venenum IV. 438.
 veneranda gratia I. 315.
 venerandi saporis II. 147.
 venerandis auribus IV. 389.
 venerat hora III. 556.
 veneratio I. 627. II. 286.

598. III. 685. plebis III.
 51.
 venerunt munera I. 84.
 veniant populis II. 231.
 tibi III. 190.
 veniat facilis direptio II.
 620. in lucem II. 193.
 venient per rura III. 10.
 soluta III. 287.
 veniet fructus I. 801. vita
 II. 637.
 veni immittere II. 500. no-
 mine genitoris II. 684.
 venire ab ore III. 651. agri-
 colis III. 229. in verba
 tibi I. 52. salutem II.
 382. tibi IV. 343. vobis
 benefacta I. 714.
 venisse lumen terris II. 296.
 viam I. 266.
 venit de corpore II. 659
 Sichem II. 246.
 veniunt menti IV. 328. per
 aures III. 519.
 ventosa aequora I. 727.
 ventris carcere III. 235.
 ventura luce III. 226. so-
 boles IV. 45.
 venturo soli IV. 744.
 verbera flagri II. 159.
 verberat vox aures IV. 376.
 vergentibus annis I. 43.
 vergentis in orbem IV. 147.
 veridicis verbis II. 277. 612.
 veridicum IV. 3.
 versutia fallax I. 404.
 versutis artibus I. 418.
 versum templum IV. 549.
 vertere iussa I. 520. tem-
 plum IV. 548.
 vertice caeli I. 626. 650.
 IV. 153. in sancto IV.
 650. montis II. 285. sum-
 mo IV. 414.
 vertigo poli I. 21.
 vesania plebis IV. 670.
 vescitur epulis mecum IV.
 439.
 vesper IV. 717. ruber III.
 225.

vespere orto III. 569. pri-
 mo IV. 433.
 vestibat lumine II. 331.
 vestigia calcant II. 436. cal-
 cent I. 512. vitae II. 242.
 vestit deus virentia I. 684.
 vestitum molli veste II. 532.
 vestitur arbor I. 738.
 vestrum est mihi iungere
 IV. 795. non est credere
 III. 708.
 veterum doctrinam I. 769.
 vexatam mentem III. 180.
 viam Christi II. 101.
 viando I. 161.
 viantes II. 361. III. 209.
 via trans pelagus I. 450.
 vibrabant corda III. 105.
 vibrante vento II. 531.
 vibrantur lumina III. 16.
 vicibus omnibus annorum
 I. 318. tueri templum
 I. 38.
 vicissim III. 678.
 vicos urbis I. 324.
 victorem lethi IV. 771.
 victor lethi II. 407.
 victus hominum II. 137.
 videbit mente II. 556.
 viderat octauam lucem I.
 216.
 videre regna III. 526.
 videret mortem I. 228.
 vident dicta III. 144. mem-
 bra II. 520.
 vigentem visu II. 607.
 vigentes gressu III. 644.
 vigete corde II. 460.
 viget spiritus IV. 501.
 vigilando IV. 488.
 vigilum III. 100.
 vignerunt venae II. 398.
 vi iudicis I. 589.
 vincet malum I. 586. mi-
 nas I. 758.
 vinciat nodis II. 620.
 vincla laboris III. 696. pe-
 dum I. 375.
 vinclis corporis I. 238.
 morborum IV. 680.

- vinculum sociabile IV. 18.
 vincula ferri II. 49. funis
 II. 262. nuptae IV. 21.
 poenae IV. 678. thalamo-
 rum II. 279. thalamo-
 rum nectens III. 737.
 vindice ferro I. 534. IV. 527.
 vindicta ferri IV. 528. legis
 calcatae II. 590.
 vineta III. 551. 555. 695.
 700.
 vineti III. 713.
 violabitur II. 631.
 violentia calicis IV. 492.
 morbi IV. 318. secli II.
 465.
 viperae gentis I. 364.
 virentes umbras II. 821.
 virentia laeta I. 688.
 virentum seminibus II. 817.
 virescit II. 787.
 vires cordis IV. 478. fidei
 IV. 803.
 virgineis tectis I. 90.
 virore III. 638.
 viroris iusti II. 818.
 vir pater ipse domus IV. 187.
 virtus contraria I. 547. hor-
 rida daemonis II. 604.
 virtute furoris II. 46. ipsius
 IV. 411. parentis II. 264.
 virtutes daemonis atri II.
 439.
 virtutis nudae II. 446.
 viscere meo I. 125.
 vis digna pudoris III. 727.
 ferrea III. 487. flammae
 III. 267. horrida III. 8.
 horrida poenae IV. 723.
 inimica II. 724. liuida I.
 420. nocendi II. 60. te-
 tra veneni I. 583.
 visenda IV. 558.
 visere II. 103. speciem II.
 675.
 visibilis I. 500.
 visio praesens III. 340.
 visis trucibus I. 604.
 vitales oras II. 709.
 vitalia dicta II. 727. gesta
 I. 27. secula II. 294. ver-
 ba II. 454. III. 255.
 vitalibus dictis II. 549.
 vitentur vobis III. 239.
 vitiis corporis III. 706.
 vitis liquorem IV. 455.
 vitreas vndas I. 390.
 viuacem mentem II. 489.
 viuam vndam II. 260.
 viuere poenae II. 605.
 viuifici flatus IV. 798.
 viuio pectore IV. 353.
 vltima ad IV. 67. mortis III.
 587. prosiliunt IV. 547.
 vltior gens I. 259.
 vltor sanguinis III. 751.
 umbracula II. 116. III. 656.
 umbra mortis I. 453.
 umbris carceris II. 512.
 umbratos montes I. 400.
 vnde legis doctor III. 27.
 vndisoni III. 390.
 vnguenta pretiosa IV. 414.
 vnica proles II. 227. 236.
 vnicus natus III. 333.
 vnum damnati capitis IV.
 601.
 vnus e numero II. 364. pro-
 cerum II. 179.
 vocabula mille morbi III.
 199.
 vocarent ad laeta III. 747.
 voce vocabat IV. 693.
 vocitare Ioannem I. 61.
 volabunt secla I. 20.
 volat carina II. 26.
 volitabat fama ad regem II.
 33.
 volitans IV. 467.
 volucris famae III. 264.
 voluebat mentem II. 389.
 voluenda dies I. 141.
 voluens flammam IV. 168.
 miracula III. 22. tristi-
 tiam IV. 486.
 voluentes III. 528.
 voluisse tuum I. 776.
 voluit de limine saxum IV.
 748. mentes III. 243.
 proiectum III. 361. se-
 cum I. 170.
 voluitur III. 179.
 volumina cordis I. 248. li-
 ni I. 459. petrae IV. 726.
 voluntas cibi III. 656.
 volutat dicta I. 130. corde
 IV. 436. ad summa II.
 145.
 voluunt pondera saxi IV.
 742.
 vomere presso I. 670.
 vota sponsi II. 368.
 voti regalis III. 739.
 votis sponsalibus IV. 200.
 voto laeto IV. 208.
 vox nuncia mentis I. 75.
 vrceus II. 262.
 vrgebat suffigere IV. 657.
 vrgebit stimulis I. 505.
 vrgebunt vos odia II. 471.
 vrgentes iras I. 365.
 vrgeret tacentem IV. 550.
 vrget, caput reuelli III. 62.
 cursus II. 288. debita
 persolui III. 448.
 vrgetur monitis I. 307.
 vsque sub orbem IV. 147.
 vsu corporis II. 89.
 vsum panis I. 413.
 vsus corporis I. 550. salis
 I. 511.
 vt vultis IV. 741.
 vteri gremio I. 118.
 vtribus tritis II. 375.
 vulgari plebi IV. 734.

Z

- Z**abulonum I. 447. 449.
 Zachariae I. 109. 116. 344.
 Zacharias I. 38. 46.
 Zebedei III. 319. 590. IV.
 484.
 Zebedeum I. 469.

INDEX

RERVM, ET NOMINVM,

*Quae in Carminibus Iuueni, Prolegomenis,
et notis continentur.*

A

Abdere 333.
Abel iustus 397.
Abesse membris scilicet pro
a membris 268.
Abia caput octavae classis
sacerdotum 62.
Abiae vices 69.
Abigo cum dativo 283.
Abimelech punitus 417.
Ablatius absolutus se iu-
dice, quaerit pro ipse iu-
dex quaerit 223. cum
particulis quam pro 280.
Ablutio pedum in coena
Domini 355.
Abrahami historia 406. seq.
Abrumpere 87.
Abruptum pondus 319.
Absolvere, definire 255.
Accendere famam 168. seq.
Accendones quinam dicti
371.
Accubitus primi in coena
non appetendi 298.
Accusativus idem duorum
verborum 73. 217. 273.
Acta Apostolorum cap. III.
371. cap. VII. 445.
Acta S. Vincentii 160. Soc.
Latin. Ienens. 56.
Actores servi quinam 309.
Actus, coactus 160.
Actutum 198.
Acumen, et aculeus morti
tribuitur 316.
Adami creatio 392. et Euae
peccatum 395.
Adamus a S. Victore 9.
Ader Guillelmus 210.

Adire convivium 311.
Ad medium 185.
Adulatio vide *adulatio*.
Ado Viennensis 45.
Adsterno, *asterno* 71.
Aduerbia in e corripri pos-
sunt 333. in o, et e cor-
repta 365.
Aduersarius in via quinam
sit 137. seq.
Adulatio, secunda breui,
156.
Adulterium fugiendum 138.
Adytum 70.
Aedui fratres romani 449.
Aeger 123.
Aegri plurimi curati 162.
seq.
Aegypti fames 440.
Aegyptiorum hieroglyphicae
sculpturae 104.
Aegyptum Iacob cum filiis
ingreditur 445.
Aenigma ex veteri codice
depromptum 26.
Aequor, planities 254.
Aequus 153.
Aera vacuum 125.
Aeschilus 102.
Aetas ad sacerdotium inter
hebraeos requisita 87.
Aethera accusativus 65.
seq.
Aeternum adverbii more
65. 72.
Aethra accusativus 291.
320.
Aeuum 80.
Affamen, et similia 82.
Affectus pro consanguineis
292.

Afflumen 81. seq.
Agar serua, mater Ismae-
lis 412. eiecta e domo
Abrahamae 418.
Aggressor, praedo 220.
Agitare laborem 342.
Agmen aquae 284.
Agon, luctamen mortis
344.
Agnifer Ioan. Baptista 458.
Aimerichus Matthaeus 389.
Alabastrum quid sit 352.
Albentes messes 191.
Albertus Nic. 131.
Albinouanus 243. 250.
Alcuinus 14. 45. 78. seq.
107. imitatur Iuuenicum
67.
Aldhelmus 19. 272.
Aldus Iuuenicum cum aliis
poetis edidit 32.
Ales de gallo 359.
Alexander Natalis 77. no-
tatur 14.
Alexandro Alexander ab 8.
Alfonsus hispanus theolo-
gus 30. seq.
Alius, et *alter* 316. seq.
Allatius Leo 65.
Allixius 10.
Alter, et *alius* 316. seq.
Altithronus 168. 279.
Aluus, vterus 181.
Ambrosiaster 132.
Ambrosius S. 63. 84. seqq.
100. 114. 124. 174. 182.
375. 411. 432. 435.
444. seq.
Ammianus Marcellinus 345.
358.
Ammonius Alexandr. 58.

R r r

Amor dei, et proximi 318.
An produci potest 270.
 productum 209. 363.
 Anchialum quid sit 141.
 Andreas vocatus a Christo
 128.
 Andrelinus Faustus 30. seq.
 Angeli ascendentes, et de-
 scendentes supra filium
 hominis 174. castra cae-
 lestia 363. qui filias ho-
 minum sibi vxores sum-
 pserunt, quinam intelli-
 gantur 402.
Angere 233.
Anhelus 161.
 Anima igni comparata 349.
 Anna prophetis 101. seq.
Annexos, vnanimis 69.
 Annunciatio Domini 76.
 seq.
 Anonymi poema de septem
 sacramentis 9.
 Anonymus auctor poema-
 tis De laudibus Domini
 11. auctor poematis,
Triumphus Christi 11.
 seq. Vide *Auctor*.
 Ansaldi Castus Innocens
 108.
 Antonius Nicolaus 2. 7. 14.
 Apex in literis quid sit 134.
 Apocalyps. c. III. 103.
 Apostoli sal terrae 133.
Aptare nomen 96.
 Apuleius 69. seq. 82. 85.
 154. 195. 217. 234.
 237. 269. 274. 282.
 Aquilius, Aquilinus, Achil-
 lius, Acilius 4. Seue-
 rus 5.
 Arar tardus amnis 448.
 Arator 6. seq. 10. 12. 20.
 seqq. 28. 32. 34. 36.
 seq. 42. 46. 67. 118.
 144. 324. 353.
 Arborum mors 303.
Arcano 198.
 Architriclinus quis fuerit
 176.

Aretinus Ioannes 21.
 Argentei triginta Iudae 374.
 Aringhius 356.
 Aristoteles 22.
 Armagnacius Georg. Card.
 37.
 Arnaldus Antonius 53.
 Arnobius 124. Afer 300.
 Arnoldus Abbas Bonaenual-
 lis 104.
 Arnulfus 26. 79.
 Arntzenius 12. reiicitur
 186.
Arridere 265.
Arx 188. seq. *animi* 304.
Ascendere, et *descendere*
 174.
 Ascensius vide *Badius*.
 Asinaria mola 279.
 Aspirans litera *b* saepe ad-
 iuncta, saepe detracta
 193.
Assistere 144.
Astare 369.
Astrifer, *astriger* 261.
Ater 123.
 Athanasius 137.
Atrox in bonam partem
 212.
Attactu 158.
 Auctor carm. De laudibus
 Domini 351. incertus
 De Bebiani baptismo 68.
 322. libri De mansion.
 138. Moreti 261. Oper.
 imperf. in Matth. 107.
 211. 214. 285. 300.
 Priapaeorum 65.
 Augusti Caesaris Edictum
 90.
 Augustinus Antonius 43.
 Augustinus Sanctus 22. 59.
 62. 99. 102. 122. 124.
 135. 145. 161. 175.
 252. 281. 286. 298.
 374. 383. seq. 429. 436.
 446.
 Augusto nascente, senatus
 censuit, nequis eo an-
 no genitus educaretur

108.
 Auitus 85. 198.
 Aulus Gellius 65. 107. 147.
 170. 172. 186. 199.
 Aurelius Victor 295.
Auricolor 120. seq.
 Ausonius 21. 32. 64. 332.

B

Badius Ascensius Iodo-
 cus 30. edidit Iuuenicum
 33. 35. reiicitur 151.
Balantes, oues 279.
 Balduinus 118.
 Balkis regina Austri 228.
 Ballerini fratres 345.
 Bandinius Angelus Maria
 22. 175.
 Baptisma Ioannis 114. quo
 sensu in remissionem
 peccatorum 118.
 Baptista Mantuanus 47.
 Baptizatur Christus a Ioan-
 ne, et quid tunc accide-
 rit 120.
Baratrum de inferis 341.
 Baringius Franciscus 88.
 Baronius 50. 356.
 Barri Paeanes 28. vide Sir-
 letus.
 Barthius 6. 23. 49. seq.
 notatur 68. 71. 73. 151.
 322. 448. 453.
 Battologia precum 144. seq.
 Bayer Franciscus Perez 28.
 Beati quinam futuri 131.
 seqq.
 Beda 44. 64. 66. 70. 73.
 92. seq. 132. 272. 373.
 corruptum Iuuenici codi-
 cem viderat 288. eius
 opinio expenditur 338.
 371.
Bellua pro balaena 261.
 Benedictio Isaaci 424.
 Benedictiones Iacobi 446.
 seq.
 Benedictus XIV. 88.
 Benedictus presbyter 20.

Bengelius Ioann. Alb. 80.
 Beniaminus Iosepho exhibitus 443.
 Benzelius Ericus 41.
 Bergomensis Iac. Philippus 14.
 Berruyerius reiicitur 97.
 Bertalazone Gaspar 249.
 Bertrandus Elias 106.
 Beughem Corn. a 29.
 Biblia polyglotta Londinensis 54.
 Bibliopolarum fraudes 37.
 Bibliotheca Ambrosiana 21.
 Angelica 30. 34. 37. Are-
 macensis 20. Barberina
 38. Bobiensis 20. Bod-
 leiana 21. 23. Casana-
 tensis 37. Cassinensis 21.
 Collegii Ludouici Magni
 55. Collegii Romani 26.
 Corbeiensis 10. 22. Di-
 uio - Benigniana 22. 24.
 D. Vallettae 21. Eduar-
 di Bernardi 21. Eminent.
 Card. Valentis 34. Fran-
 cof. ad Viadrum 33. Ful-
 densis 27. Gandauensis
 ib. Laurentiana Medicaea
 22. seq. Manarsiana 33.
 Metensis 20. Monasterii
 S. Benedicti prope Lige-
 rim ib. Monasterii S. Pe-
 tri Carnutensis 7. Pari-
 siensis Regia 23. Pari-
 siensis S. Victoris 22. Pa-
 tauina Cathedr. 21. Pa-
 tauina olim Canonic. La-
 ter. ib. Paulina Lipsien-
 sis 33. PII VI. P. M.
 55. Regis Angliae 21. Ro-
 mana Sapientiae 38. San-
 Germanensis 12. 22.
 S. Georgii Maioris 26.
 S. Marci Florentiae 21.
 Schleusingensium 41. Ti-
 gurina 20. Vaticana 24.
 seq.
 Bibliothecae Patrum saepius
 editae 38.

Birch Andreas 55.
 Biuarius refellitur 15.
 Blanchinius Franciscus 92.
 Ioseph 42. 54.
 Blasphemiae descriptio 256.
 Bollandianorum sententia
 de cultu Iuueni 17. seq.
 Bonellus a Caualesio Be-
 neditus 253.
 Bonus 109.
 Borgia Em. Card. 93.
 Borrichius Olaus 50.
 Brasichellensis index ex-
 purgatorius 19. 38.
 Braunius 377.
 Breuiare 327.
 Brietius 50.
 Brissonius Barnabas 255.
 Browerus 67.
 Bruno Astensis 373.
 Brutus Decius 132. Ioann.
 Michael reiicitur 448.
 Brutus, fatuus 337.
 Buddeus Ioann. Franc. 105.
 Burmannus 212. 295.
 Buschii Hermanni epigram-
 ma 29.
 Bustum quid sit 321.
 Bynaesus Ant. 96. 118.

C

Cachinno, cachinnor 380.
 Cadere in letum 346.
 Caeci duo liberantur 200.
 seq.
 Caecus 142.
 Caelius 106. Aurelianus
 236.
 Caelum cur septemplex di-
 ctum 120.
 Caerula nox 162.
 Caesar 228. 271. 448. seq.
 Caesaraea Philippi 262.
 Caesarobriga an patria Iu-
 uenci 15. seq.
 Caesurae ratione brevis pro-
 ducta 225. 232. 262.
 seq. 302.
 Caietanus 203.

Cain Abelum occidit 397.
 Caius, et Gaius 4. Vettius
 Aquilinus Consul 5.
 Calceorum corrigiam sol-
 uere famuli solebant 118.
 Calceos portandi antiquus
 ritus ib.
 Calix pro passione 295.
 Calliroe 44.
 Callis 236.
 Calmet Augustinus 58. 97.
 Calpurnius 295.
 Camelus in euangelio an
 pro fune nautico ponat-
 tur 290.
 Canae Galilaeae conuiuium
 174. seq.
 Cancellierius Franc. 368.
 Canor 302.
 Capella Martianus 217. 263.
 Capita euangeliorum diuer-
 so modo olim distincta
 162.
 Capitulinus 292.
 Captare 251. seq. 305.
 Carbasus 381.
 Carcer corporis 98.
 Carmen De laudibus Domi-
 ni 448.
 Cassander Georgius 34. 164.
 Casus pro casu aduerso
 358.
 Cato 20. 119. 177. 279.
 293.
 Catullus 248. 311. 353.
 368.
 Cauerna aliquando pro fo-
 ramine 290.
 Caueus Guilielmus 3.
 Causae pro morbis 199.
 Causor 256.
 Cedere, succedere 103.
 Ceillierius Remigius 3. 51.
 Cellarius Christophorus 33.
 84. notatus 239. 289.
 Celsa montis 304.
 Celsithronus 168.
 Celsus 202.
 Censorinus 244.
 Census Syriae 90.

- Centum* pro numero indefinito 280.
Centuplex, *centiplex* 237.
Centuplicatus 292.
Centuplum recipiet, qui bona omnia propter deum reliquerit 291.
Centuriatores 50.
Centurionis puer sanatus 159. seq.
Cerda Ioann. Ludouicus 84.
Cerno, intelligo 182. 356.
Ceruix elata superbiae signum 320.
Certum est, necesse est 278.
Cetus, *cete* 227.
Chacon Petrus vide *Ciaconius*.
Charisius 6. 281.
Chiffletius 43.
Chilienus monachus 355.
Chlamys, qua indutus fuit Iesus 375.
Chorea 113.
Chorus poetarum latinorum 39.
Christiani poetae phrases gentilium saepe vsurpant 456.
Christus quo loco natus est 92. quo mense natus 93. positus in signum, cui contradicetur 101. eius natiuitas 92. seq. praesentatio in templo 97. seq. triumphus 456. seqq. vide *Iesus*.
Ciaconius Petrus 31. 299.
Ciborum, et vestium nimia cura negligenda 148. seq.
Cicero 81. 83. 105. seq. 109. 114. seqq. 130. 132. 143. 164. 167. 170. 181. seq. 185. 190. 193. seq. 197. 222. 238. 241. 245. 252. 281. 294. 297. 299. 305. 312. 323. 336. seq. 364. 384. 449.
Ciere, vocare 136.
Cingere 315. gremium 131.
Circumcisio Domini 96.
Circumlatro 364.
Claudianus 73. 235. 249. 252. 312. 448. Mamer-
cus 219.
Clamor, prima breui apud aliquos, non apud Iuenum 302.
Clarere 235.
Clarissimus vir 3.
Clarius Daniel 32.
Clouius Petrus 70.
Cneus, et *Gneus* 4.
Cochleare vetus ad sacrae synaxis vsum 301.
Codex Iustinianaeus 90. 202. Theodosianus 124. 195.
Codices mss. huius editionis 58. Iuenci 20. seqq. Sabatierii 59.
Cogere 257.
Cognomen Iuenci quodnam fuerit 5.
Cognomina romanorum plura ab utroque pecore sumpta 6. varia 5.
Cognoscere 337.
Collini Antonii impudentia 103.
Colomesius Paulus 3.
Columbae in specie Spiritus Sanctus descendit 121.
Columbanus 20. 151.
Columbas, an turtures obtulerit in templo Deipara 99.
Columella 28. 78. 111. 149. 151. 232. seq. 255. 306.
Comitor cum datiuo 227. 336.
Commodianus 11.
Compages 63. seq.
Comparatiuum pro positiuo 334.
Compitum 246.
Compleo cum genitiuo 248. 263.
Completor 216.
Complosiones frequentes in Iuenco 339. seq.
Concilio tribunal apud hebraeos 136.
Concilium Aquisgranense 355. Francofordiense 45. Tridentinum 59. 133.
Concludere verbis 314.
Concordia cum fratre ineunda ante oblationem 137.
Concurrere 127. alicui 171. seq.
Condere terrae 164.
Confessio Iesu ad Patrem 213. seq.
Confine, *confinium* 345.
Conglomerum 202.
Coniugium pro coniuge 316.
Connectere 231.
Consciis 356.
Consecrationis verba quem sensum reddant 357.
Constantinus pacis, et securitatis fundator 13. seq. eius elogium 388. 455.
Consternatus 379.
Constupearum 95.
Consurgere in iras 165.
Contexo 364.
Contexta ieiunia 123.
Conuenticulum 217.
Conuexum caelum 260. seq.
Conuicia damnantur 136.
Cophinus supellex hebraeorum 263.
Corban quid sit 253.
Corda custodum, custodes 386. *mariti* pro marito 284.
Corduba Alfonsus de 31.
Cornua mensae 298.
Cornu salutis 86.
Coronare 292. *vina* 176.
Corona vita aeterna dicta 325.
Corpora germana 316. *Iuencium* 177. *vestra*, *genitorum* 205.
Corpus 178. pro homine 246.

Corpus Domini in sepulcro
conditur 381.
Corpus poetarum latino-
rum 39.
Correctio criminum alieno-
rum 280.
Correus, siue Sicheu 431.
Correptare 181.
Corrigia calceorum 118.
Cor sedes affectuum 145.
Cosmas de Medicis 21.
Couarruias 43.
Crassis obitibus 234. seq.
Creatio mundi 391. seq.
Crementum 238.
Crimen 109.
Crinitus Petrus 9. 18. seq.
48. notatur 14.
Crucem suam quisque de-
bet tollere 268.
Cubitalia incrementa 149.
Cui in fine periodi 89.
Culta, agri culti 215.
Cum dicto 217. voce 161.
Cunabula quid sint 92. seq.
Curatio 149.
Euruesco 451.
Cyrinus 91.
Cyprianus Ern. Salom. 92.
Cyprianus S. 10. 22. 28.
32. 132. 158. 184. 226.
305.

D

Daemonia ab homine
expulsa, et in porcos
missa 166.
Daemonium mutum eie-
ctum 201.
Daemon ater 203. ater,
niger dictus 166. seq. an
lapsus in tergum, quum
a Christo obiurgatus est
126.
Damasus S. 32. 314.
Danielis prophetia 326.
Dare dicta, verba 159.
Datiuus pro ablatiuo 134.
221. 271. 330.

Dauida, secunda producta,
91.
Dauidis, duabus primis pro-
ductis, 319.
Dauisius 210.
Daumius 56.
Debile crurum vulgus 258.
Debitorum olim in tormenta
dati 283.
Debitum 146.
Decolor 226. pro turpi 317.
Decuplatus 281.
Dedit addere 110. obserua-
re 98.
Dedo pro trado, prodo 355.
Deerit 387.
Defendo 125.
Defletio 329.
Defunctorum cura habenda
450.
Dei voluntatem qui faciunt,
hi mater, et fratres Chri-
sti 230.
Demersus, dimersus 186.
Demittere letho 207.
Demitto, dimitto 310.
Democritus 125.
Deposcere 202.
Depositum corpus 210.
Deserare 84.
Desertum, deserta 210. 328.
Desponsus, desponsatus 76.
91. seq.
De superfluum 132. 147.
Deuota furori 386. verba
368.
Deuotio cordis 318.
Deuotus 126.
Deus pater omnium 143.
Deuteronom. c. v. 252.
xxiii. 215. xxiv. 285.
Dextera manus fidei, et po-
tentiae signum 250.
Dextri commentitii menda-
cia 15.
Deylingius Salom. 116. 145.
Dicta, conuicia 283.
Didrachmae valor 277.
Digesta 91. 220. seq. 255.
309. 382.

Dignatio 294. seq.
Dilherrius 173.
Diluuium tempore Noe
403.
Dio Chrysostomus 66.
Dirumpo, et dirumpo 219.
Discingere 323.
Discipuli Christi spicas vel-
lunt 215.
Discludo 255.
Discussio 90.
Discussio 258.
Dispendia vocis 75.
Dispensatores serui 332.
Disperare 73.
Disperdere pro disperdi
197.
Disperno 186. seq.
Disquirere 184.
Dissicit, disicic, disicic 220.
Dissilui, dissilui 81.
Dissolueret 277. de paralyti
159. *dissoluo, an disoluo*
scribendum 314.
Distichum quatuor verbis
constans 333.
Distinguere 323.
Distrabere, vendere 289.
373.
Dirio pro iurisdictione 296.
Diuersus 157. 160. 331.
Diuites difficile ingrediun-
tur regnum caelorum
288.
Dominis duobus seruire ne-
mo potest 148. seq.
Domorum solaria 207.
Domus supra petram, vel
supra arenam aedificata
157.
Donare errorem 169.
Donatus 135.
Dracontius nuper editus 2.
72. 74. seq. 78. 83. 85.
87. 94. seq. 105. 110. 121.
128. 136. 144. 151. 158.
seq. 162. seq. 165. seqq.
169. 173. 179. 181. 185.
194. 198. 209. seq. 222.
239. 243. 246. seq. 261.

278. 289. 303. seq. 329.
seq. 335. 349. 356. 360.
363. seq. 370. 373. 376.
386. 450. 452. seq. 457.
Drepanius 100. 325.
Dubitatus 250.
Ducangius 65.
Duellum, bellum 220.
Dungalus 20.
Dupinius 51.
Durantus 88.
Durrius Samuel 103.
Duum, duorum 281.
Dyscolus 226.

E

Ebionitarum euangelium
120.
Ecclesiastici cap. xxxix.
330.
Edere verbum censuale,
91. pro comedere 116.
Editiones Iuueni 28. seqq.
indicatae 58. veteres in-
terdum corruptae 32.
Ego emphasisin habet 135.
Eisengreinius 14.
Eleemosyna commendatur
142. occulte facienda
144.
Elias raptus in caelum 212.
seq. eum venturum an-
te Christum tradebant
iudaei 273.
Elisabeth cognata Deiparae
80.
Elsnerus Iac. 106.
Emeritensis inscriptio 388.
Emmanuel 89.
Emortuus 221.
Engelmodus imitatur Iu-
uencum 67.
Ennius 287. 293.
Enoch iustus 400. seq.
Epigramma in laudem Iu-
uenci expenditur 15. seq.
Epileptici 130.
Epiphanius 97. 122.
Episcopis olim christiani

calceos detrahere certa-
bant 118.
Epitheta duo vni nomini
attributa 318.
Equilinus episcopus 17.
seq.
Erythraeus Nicius 183.
Esau, et Iacob 421. seq.
Esdras l. iii. cap. 1. 69.
Esse, comedere 116.
Eua formatur 393.
Euangeliarium vetus Tri-
dentinum 253.
Euangelistarum insignia 61.
seqq.
Euangelium Ebionitarum
122. Nazaraeorum 121.
Eucharistiae catholica do-
ctrina 356.
Eucherius Lugdunensis 69.
399.
Eulogius Cordubensis imi-
tatur Iuuenicum 46. 67.
Eunuchorum tria genera
287.
Euripides 286.
Eusebius Vercellensis 54.
120.
Eutropius sacerdos 420.
Ex saepe abundat 188.
Excindere 143.
Excitus, secunda produ-
cta, 188.
Excussus 126.
Exodus cap. xx. 252.
Exorcismi 229.
Expendere 184.
Exterminare 147.

F

Faber Iacobus 19. editor
Iuueni 28. Stapulensis
19.
Fabrettus 69.
Fabricius Georgius editor
Iuueni 36. notatus 13.
56. 90. 113. 220. Ioan-
nes Abbas 41. Ioann.
Alb. 3. 41.

Factio 147. seq. aliquando
in bonam partem acci-
pitur 336. saepius in
malam partem 216.
Fallacia pro *fallax* 126.
Famae multae linguae 130.
Famosus, infamis 370.
Famulus adiectiue 125.
Fassonus Liberatus 103.
Faustus enarrator Iuueni
30. seq. Manichaeus 122.
Febris ardor 193.
Felicus Constantius 17.
seq.
Feminae, et pueri numera-
ri non solebant ab he-
braeis 248.
Feralia verba 139.
Fermentum pharisaeorum
quid sit 262.
Ferrarius Philippus 17.
Ferream vocem poetae sae-
pe dicunt 452.
Feruidum fretum 251.
Fessis rebus 342.
Fessus 73.
Festucam in oculo fratris
qui vident, tignum in
proprio non vident 152.
Festus 4. seq. 75. 336.
Fichettus Alexander 39.
Ficus arbor, ex qua Iudas
se suspendit 373.
Fidalke Ioann. 108.
Fidei potestas 274. seq.
Filia principis sacerdotum
resuscitata 197. seq.
Fimbriae descriptio 198.
Firmare, affirmare 264.
Flammicomans 334.
Flammipes 213.
Flammionus 67.
Florentinius 97.
Florus 125.
Fluctuatio 450.
Foenus 146.
Fons baptismalis 181.
Fontaninus 42.
Forcellinus 81. notatus 85.
seq. 134. 255. 451.

Foribus templi prosterni
veteres solebant 71.
Fortē aduerbii more 214.
Fortis 170.
Fortunatus 13. 34. 43. 67.
138. 186.
Framea 102.
Francicanus Gab. Barrus
64.
Frangere superbos 84.
Freculfus 45.
Freinshemius 180.
Fremitus in plausu 269.
Frenzel Ioann. Frid. 106.
Frequento 64. seq.
Fretum a feruendo 251.
Frigens, mortuus 200.
Frizius Guil. 105.
Frugiferens 213.
Fulano quid hispanis sit
354.
Fulgentius Mythologus 85.
213.
Fundamen 157.
Fundere foetum 85.
Fundi, propagines 437.
Funus 109.
Furta tororum 255.
Fusis crinibus, et *precibus*
256.
Fusus, effusus 190.

G

Gaditanae puellae saltan-
di peritae 244.
Gaius, et *Caius* 4.
Gallandius Andreas 8. edi-
tor Iuueni 41. notatur
100.
Gallus in tectis ecclesiae,
et domorum 368.
Garbellus 63.
Gaudentius Brixianus 105.
Gaudere gaudia 106.
Gazae in plurali bene lati-
num 292. *gaza*, prima
breui, nunquam occur-
rit apud Iuuenicum 288.
Geladius Pontifex 42. seq.

Generare errorem 278.
Generis mutatio 105.
Genesis carmen 391. seqq.
Genitalis, patrius 358.
Genitiui duo eiusdem sub-
stantini 93. 191. 275.
Genitor, et *genitrix* verba
poetarum magis, quam
oratorum propria 289.
Gens simpliciter pro gente
Israel 173. 371.
Gerdesius Dan. 96.
Gerdil Em. Cardinalis 265.
Gessen terra Iacobo, et fi-
liis concessa 444.
Gesta 157.
Gifanius 81.
Giouenazzius Vitus M. 301.
Glaucicomans 300.
Glomero, *glomeratio* 202.
216.
Glossator antiquus 61.
Gneus, et *Cneus* 4.
Goetius Georg. 92.
Goldastus 5. 20.
Golgotha, secunda corre-
pta, 376.
Gomphus 376.
Gothofredus Dionysius 4.
Iacobus 389.
Gracilis, paruus 342.
Gratia 150. *lucis lunaris*
329.
Gratiae tres 150.
Gratius poeta 212. 326.
Grator 163.
Gregorius Ariminensis 31.
Magnus 79. 95.
Greissengius Valerius 133.
Gremium 95. 99.
Gretserus 56.
Grotius Hugo 79.
Grunerus Io. Fr. 27. refel-
latur 78.
Gruterus 69.
Gualdo monachus 272.
Guilielmus Brito 72. 323.
Gulden Wolfgangus 33.
Gumphus 376.
Gyraldus Lil. Gregorius 50.

H

H saepe adiungitur, sae-
pe detrahitur 193. valet
literam 113.
Habitaculum 92.
Hadamarius Reinhardus Lo-
richius 48. edidit Iuuen-
icum 34. seq.
Hadikius Ioannes 27. 41.
Hedui vide *Aedui*.
Hankius 377.
Harduinus refellitur 97.
Harmoniarum auctores 58.
Haubertus historicus com-
mentitius 14.
Hauercampus Sigebertus
211. 317.
Hauritura 186.
Haymo 7.
Hebron 81.
Heinsius Nic. 28. 131.
Hemorrhoida sanata 197.
seq.
Hendiadys 167. 178. 180.
198. 209. 312.
Hensingerus Io. Michael 56.
Herodes infantes occidi iu-
bet 108. Ioannem Bapt.
occidit 247. seq.
Heumannus 12.
Hiatus Virgilio familiaris
183.
Hieronimus 2. 5. 12. seq.
22. 42. 59. 62. 89. 91.
107. 121. 135. 137. 147.
163. 191. 207. 211. 216.
252. 260. seq. 286. 292.
296. 307. 314. 358. 374.
383. 399. 422. 432.
Hilarius 55. 88. 116. 121.
seq. 127. 135. 137. 146.
182. 196. 210. 216. 226.
228. 246. 249. 261. 327.
seq. 330.
Hildebertus 9.
Hispanum idioma latinita-
tis mediae retinentissi-
mum 355.

Hoffmann Carolus Gotlieb 108.
 Holberg Balthasar 116. 145.
 Homero centones vetera poemata 32.
 Homerus 373. eius laus, patria 65.
 Homicidium damnatur 135.
 Homines bonae voluntatis quoniam sint 95. duri, et rigidi 153.
 Hominis descriptio Rabbinica 266.
 Honoratus a Sancta Maria 105.
 Honorius Augustodunensis 46.
Horama, boroma, siue *orama* 272.
 Horatius 65. seq. 104. 111. 114. 132. 154. 160. 177. 187. 212. 223. 224. 271. 283. 294. 301. 306. 317. 330. 350. 352. 376. 415. 455.
Horrendum positum aduerbii more 160.
Horrida somnia scite dictum 88.
Horror, metus sacer, et religiosus 88.
Hosanna iudaeorum acclamatio 301.
Hospitus adiectivum nomen 342.
 Hostus Matthaeus 175.
 Humilitas christiana laudatur 298.
 Hure Carolus 173.
 Hydriae conuiuii Canan 175. seq.
 Hymni an a Iuuenico compositi 9.
 Hypocritae a Christo reprehenduntur 155.

I

Iacere de aegris 161. pro obire 317.

Iacere panem canibus 257.
 Iacobus Maior vocatur a Christo 129.
Iacobus, varia quantitate syllabarum, 186. seq.
 Iacob, et Esau 421. seq. eius filii 427. 432.
Iaculari 125.
 Iansenius Cornelius Gandauiensis 97.
Ibidem, secunda breui apud Iuuenicum, 219. 247.
 Ieiunandum est, sed non ad vanam captandam famam 146. seq.
 Ieiunium Christi 123. cum oratione utile 276. discipulorum Ioannis, et Christi 195.
Jeremias aliquando trisyllabum 109.
 Iesus quaesitus, et inuentus in templo 111. baptizatur 114. Ieiunat, et tentatur a diabolo 122. quo pacto a diabolo assumptus 124. seq. Ioanne capto, secedit in Galilaeam 127. conuocat discipulos 128. Galilaeam circumiens, poenitentiam praedicat, et varios languores hominum curat 129. seq. in monte sermonem habet 131. non venit soluere legem, sed adimplere 134. leprosum curat 158. puerum Centurionis sanat 159. seq. eius verba ad Scribam 163. seq. ipsum sequi, etiam patre inhumato relicto, oportet 164. dormientem excitant discipuli, vt tempestatem sedet 165. expellit daemonia 166. paralyticum sanat 169. ementes, et vendentes eiecit de templo 177. Nicodemum al-

loquitur 180. cum muliere Samaritana loquitur 185. seq. pharisaeos, murmurantes de conuiuiis publicanorum, refellit 194. filiam principis sacerdotum a morte reuocat, et hemorrhoisam sanat 197. seq. lethi victor, vitaeque repertor 200. congregat discipulos, eosque praeceptis imbuit 202. de Ioanne ad turbas loquitur 209. seq. sanat aridam manum hominis 217. hominem a daemonio, et caecum, et mutum sanat, iudaeosque redarguit 218. faciet, quaecumque Pater fecerit 222. sedens in nauicula, parabolas turbis exponit 231. super mare ambulat, et Petrum, qui mergebatur, manu apprehendit 248. curat filiam mulieris Syro-phoenissae 256. caecos, claudos, mutos sanat secus mare Galilaeae 258. fidem Petri laudat, eundemque suadentem, ne pati vellet, obiurgat 264. seq. sanat puerum lunaticum 274. Petrum soluere tributum iubet 276. seq. praedicat discipulis passionem suam 295. ingreditur Hierosolimam pullo asinae insidens, et magno plausu excipitur 299. seq. asinae, vel pullo asinae insidens in veteribus monumentis passim descriptus 301. maledicit ficum 303. refellit Scribas 304. quo die passus 370. in Galilaea discipulis apparet 386. Vide etiam *Christus, Ieiunium*

- iunium*, *Miraculum*, et *Parabola*.
Ignatii Martyris ratio, cur a Maria Virgine desponsata conceptus sit Christus 89.
Ignicolorus idem, ac *ignicolor* 329.
Ignicomus, *ignicomans* verba poetica 240.
Ignis interdum sideribus tribuitur 162.
Ille loco nominis positum 354.
Illex malorum 154.
Illibatus, integer, innocens 294.
Immensi venti 165.
Immensum aduerbii more 158.
Inmensus mundus 83.
Immersus scilicet non mer- sus 250.
Impendere soles geminos 192.
Impleo reperitur cum ge- nitiuo 248.
Implorare 197.
Inane 121.
Incendia bellorum elegan- tia vsitata 323. seq.
Incidere pontum pro in pon- tum 162.
Increpito 119. 128.
Incumbere verbum energi- cum 148. 325. 364.
Incunabula quid sint 92. seq.
Indago 129.
Indicativus pro coniunctiuo 180.
Indicium, et *iudicium* inter se confusa 211.
Infanticidium Herodianum 108.
Infernum, *infernus* substan- tiue 266.
Inferorum loca inter se di- uersa 454.
Ingeminare 337.
Ingerere dicta, siue *conui- cia* 283.
Ingrata aduerbii more pro *ingrate* 337.
Ingredi, et egredi quid sit 174.
Inhospitales quinam dicti 451.
Inimici a nobis diligendi 142.
Iniussus 130.
Inolescere 284.
In pace 100.
In pro ad 347. pro *sub* 262.
Inscriptiones veteres indi- catae 69.
Inscriptio vetus explicatur 16.
Insectatio 132.
Insignia quatuor Euangeli- starum varie explicantur 61. seq.
Insinuare 241.
In solidum 274.
Instar in nominatiuo, et accusatiuo 276.
Instincta vox 111.
Instruere stratas 115.
Insulae cur in mari posi- tae 451.
Insultare 167.
Internecare 233.
Inuadere furta tororum 289.
Ioannes Baptista in vtero matris sanctificatus 72. seq. eius natiuitas 84. seq. ipsius victus, et ami- ctus 116. in carcerem se- mel tantum coniectus 127. ad Iesum mittit di- scipulos 209. seq. eius caput in disco 242. seq. ab scribis, et pharisaeis reiectus 306.
Ioannes Britannicus 30.
Ioannes Euang. vocatur a Christo 129.
Ionae prophetae signum 260.
Ionas Scotus 44. 70.
Ionas fuit typus Saluatoris 227.
Iordanis, secunda correpta, et producta 119.
Iordanis vndis ablui ambi- bant veteres christiani 68. eius etymologia exponi- tur ib.
Ioseph ab Arimathea, vel Arimathia 382.
Ioseph quo pacto cogitauit relin- quere Mariam 87. seq. ab angelo admoni- tus, cum puero, et ma- tre fugit in Aegyptum 108. puerum, et matrem in patriam reducit 110.
Ioseph Filius Iacob 433.
Iosephus Hebraeus 179. 286.
Iosephus Iscanus 386.
Ira in Euangelio damnatur 135.
Irenaeus S. 62. 216. 252. 322.
Ire viam 142.
Iricius Ioannes Andreas 54. 120.
Irreuocabile donum, seu mu- nus 74.
Irreuocabilis 64.
Irreuocatus 221.
Isaac filius Abrahae 418. seq.
Isaias cap. I. 80. ix. ib. xi. 110.
Isidorus 44. seq. 119. 130. 161. 240. 345.
Isidorus Clarius 433.
Ismael Abrahami filius 412. seq.
Iso 142.
Israelitae, tertia correpta, 100.
Ista haec, *isthaec*, vtroli- bet modo rectum 345.
Iste pro *hic* apud bonos au- ctore 191.

Itala versio ante S. Hieronymum 59.
Iteris pro *itineris* usurpatum 106.
Iterumque, *iterumque* ex Virgilio 371.
Itiner 164.
 Ittigius Thomas 38.
Iubere caedem, vt *imperare tributa* 108.
 Iudaea frequens populis 131. palmetis multis abundans 301.
 Iudaei a Iesu signum petunt 178. in menianis, siue planis tectis domorum confabulari solebant 207. perfidi, et obstinati 306. seq.
Iuda in nominatiuo casu 353. seq.
 Iudas pretium petit, vt Iesum tradat 353. seq. laqueo se suspendit 372.
 Iudicii extremi descriptio 339.
 Iudicii tribunal apud hebraeos 136.
 Iudicium in variis lectionibus adhibendum 57. temerarium fugiendum 152.
Iudicium, et *indiciu*m saepe confusa 211.
 Iudith cap. viii. 144.
Iugalia festa 311.
 Iugum Domini suaue est 213. seq.
 Iulianus Toletanus S. 328. 450.
 Iulius Caesar 116. Firmicus 270. Paris 4.
 Iunius Rusticus Consul 5. seq.
 Iuo 182.
 Iurandi varia genera recensentur 140.
 Iurare sine causa non licet 140.
 Iuretus 24.

Iussa dei facienda 156.
Iussus 130. *numine* 115. 103.
Iusta operum 132.
 Iustinianus Leonardus 32.
 Iustinus Martyr 120. 273. 295.
Iustior pro *iustissimus* 382.
Iustitia pro eleemosyna 143.
Iuturus 78.
 Iuuenalis 244. 263. 436.
 Iuuenus Caelius Dalmata 7. Episcopus Papiensis, siue Ticinensis 7. seq. 18. Martialis 7.
 Iuuenus hispanus 3. ex qua Hispaniae parte 4. seq. 15. seq. primus auctor Concordiae euangelicae 1. antiquissimus poetarum christianorum 11. an hymnos composuerit 9. non est auctor poematis in Genesin 10. quo sensu *Scholasticus* dictus 14. an interfuerit Concilio Iliberitano 15. seq. textum graecum non sequitur 131. Italiam versionem secutus 51. seqq. 59. in scholis praelectus 40. Virgilii perpetuus imitator 243. Vtitur verbis frequentatiuis 236. saepe easdem phrases repetit 109. saepe in complusionem vocum incurrit 339. seq. iuris civilis non ignarus 309. praeter ceteris recensione indiget 56. seq. nondum satis correcte editus 27. eius epilogus 388. elogia 1. 3. 6. 9. 12. 29. seq. 42. seqq. 63. seq. 88. 121. seq. 161. 356. cardinalatus reiiicitur 14. seq. Episcopatus confictus 4. virtus laudata 19. an olim

ipsi religiosus cultus praestitus 16. seq. ipsius stilus 50. seq. codices mss. 20. seqq. codices corrupti, etiam tempore Bedae 288. editiones enumerantur 28. seqq.
Iuuenus nomen quartum, seu proprium Iuueni 5. seq.
Iuueni, et *Iuuentii* nomina multis modis in antiquissimis membranis corrupta 7.
Iuuenes, hoc est, equites 244.
Iuuenis 158. 193. 345. famulus 343.
Iuuentius nomen inter romanos clarum 6.
 Iuuentius poeta vetus comicus 6.
 Iuuentus ad quem annum protrahatur, diuersae sunt sententiae 345.

K

Koenigius Adamus 118.
 Georgius Matthias 39. seq. notatur 100.
 Krause Ioannes Henricus 92.
 Kuhnus reiiicitur 36. 272.

L

Labare, prima correpta, 252.
 Labat, prima producta, 200. 202. 275. 371.
 Labbeus Philippus 4.
 Laberius 219.
Labes, damnum 325. *malorum* 340.
Lactans, *lactens* 303.
 Lactantius 11. 32. 122. 203. 279.
Laetor positum cum infinitiuo 161.

Lampadum, quae in nuptiis adhibebantur, descriptio 334.

Lampridius 7.

Lamyus 113. notatur 127.

Lapide Cornelius a 237. 286.

Laqueare, laqueatores 138.

Laquei erroris 240. seq.

Largibor 214.

Largifluus 84.

Latebra in singulari 164.

Latinius 71.

Latrones crucifixi cum Christo 378. seq.

Lauacrum 115.

Lauandi manus iudaica traditio 251.

Laudibus, gratibusque celebrare 259.

Lauit praesens, vel praeteritum 264. 375.

Laus caeli 98.

Lazarus e mortuis excitatur 343. seq. eius resurgentis imago 351. sepulchri imagines 449.

Lecti discipulorum pro discipuli lecti 300.

Leges muniunt, et defendunt 189.

Leichnerus 97.

Leo S. 53. 114. 373.

Leprae in plurali melius, quam in singulari *lepra* 209. seq.

Lesleus 355.

Letschius Ioannes Christoph. 92.

Leuare, leuamen 76.

Leuis Eugenius 44.

Leuitic. cap. xii. 98.

Lex lethi 243.

Lia vxor Iacob 427.

Libellus repudii hebraeis permissus 139. 285.

Liber sanguinis pro sanguine 371.

Libratus 157.

Lipsius 5. 244.

Litera in fine, et initio vocum concurrens, interdum in mss. codd. non duplicata 235.

Liuius 64. 170. 281. 283. 298.

Lobkowizius Bolislaus 333.

Locusta, prima correpta, 116.

Lolium infelix, et amarum est 237.

Longa viarum 105.

Longe hinc 297.

Lorenzana Eminent. Cardinal. 45.

Lorinus 457.

Loth, et Abraham 406. eius vxor, et filiae 416. seq.

Lotichius Ioannes Petrus 50.

Lubricum 157. 361. substantiui more 275.

Lucanus 65. seq. 70. 104. 132. 199. 201. 324. 330.

Lucas Lucanus etiam dictus 63.

Lucere de oliuis, et aliis arboribus 299.

Luces, dies 350.

Lucifer Calaritanus 117.

Lucifluus 325.

Lucilius 84.

Lucretius 64. 130. seq. 176. 178. seq. 235. 271. 292. 348.

Ludere, et lusus de actu coniugii 422.

Ludewigius 36.

Ludibria, prima producenda est, 374.

Ludus est 167.

Luitprandus 46.

Lunaticus morbus 130. puer curatur 274.

Lupius Antonius Maria 115.

Lupus Abbas Ferrariensis 45. 152.

Lustro, illustro 100. 106.

Lux 146.

Luxurio, et luxurior 332.

Lyserus Guilielmus 96.

M

Macero, prima producta, 198.

Machab. l. II. c. III. 77.

Machaera quid sit 102.

Macrobius 105. 173. 255.

Maculae, maculosus textus 129.

Madariaga Petrus 31.

Maffei Scipio 8.

Magi an legati suarum gentium 105. Christum tamquam deum adorauerunt ib. eorum aduentus, adoratio, etc. 103. ipsorum aduentus an prior Purificatione Mariae 96. seq.

Magia olim erat astrologia 104.

Magis in comparatione omissum 139.

Magistris Simon de 253.

Magnum aduerbium poeticum 82.

Maimonides 140.

Maior natu, maximus natu 316.

Maitaire Michael 31.

Malachiae cap. iv. 273.

Maldonatus Ioann. 73. notatur 85.

Mallas hispanice, latine maculae 129.

Mandatum de ablutione pedum in coena Domini 355.

Maneat 106.

Maneo 371.

Manilius 207.

Mantuanus Baptista 29.

Manus arida hominis sanata 217.

Manutius 69.

Marca Petrus de 97.

Marescallus Thomas 54.

307.

- Margo* 303.
 Maria Magdalena peccatrix, et soror Lazari eadem 343. seq. vnguento pretioso vnxit pedes Domini 352.
Mariam in casu nominatiuo 242.
 Maria Ss. an vxor S. Iosephi fuerit Annunciationis Dominicae tempore 76. seqq. 88. seq. an a Christo in Canan reprehensa 175. visit Elisabeth 81. seqq. eius praesentatio in templo 77. ipsius parentes quandonam obierint 78.
 Marinaeus Siculus 14.
 Marinius Caietanus 349.
Marita, vxor 317.
 Marius Victorinus 397.
 Martene Edmundus 10. 20.
 Martialis 77. 124. 140. seq. 153. 232. 244.
 Martianus Capella, vide *Capella*.
 Matamorus Alfonsus Garzias 50.
Matres, feminae seniores apud veteres, et religiosae apud christianos 381.
 Matrimonium indissolubile 283. seq. eius lex an sit viro, et feminae aequa 286.
 Matthaei Christianus Frider. 55.
 Matthaëus ad apostolatum vocatur 171. eum praeter ceteris euangelistis sequitur Iuuenius 8. eius locus ex cap. 20. v. 28. in versione Itala aliter, ac in Vulgata, 51. seqq.
 Maurolycus Franciscus 17. et seq.
 Maximus Tyrius 219.
 Mazochius Alex. 80. notatus 313.
 Mazzuchellius 31.
Medela de virtute diuina 246.
Medium quid sit 248. seq.
 Melchisedech panem, et vinum obtulit 410.
Memini me inuenisse 159. seq.
 Mendoza Alfonsus theologus hispanus 97.
 Menochius 88. 95.
Mensatim 260.
 Mensura tibi, quam ponis, portanda est 152.
 Mercurialis Hieronymus 299.
 Meritum verum bonis iustorum operibus in sacris literis tribuitur 288.
 Metempsychoseos semina nulla in Iuuenio 213. 273. seq.
 Methodus praesentis editionis 57. seq.
Mibimet 79.
Militia caeli, angeli, siue astra 94.
Mille, et *centum* pro plurimis 130.
 Millius 120.
 Minciades cur Virgilius dictus 65.
 Minimus quis dicatur in Euangelio 135.
Ministerium praebere mensis 161.
Ministra adiectiue usurpatur 364.
 Miraculum in Cana an primum omnium, quae fecit Iesus 171. de quinque milibus hominum, saturatis quinque panibus, et duobus piscibus 246. seq. de septem milibus, saturatis septem panibus, et paucis piscibus 258. seq.
Miro, *miras* pro *miror*, *miraris* 245.
Miror, si 172.
Miseramen, et similia nomina 341. seq.
Miserator 190.
Miseri dicti peccatores 185. 224.
 Missale Gothicum, siue Isidorianum 330.
 Mobilia bona quatenus sint 326.
Moderamen, moderatio 69. 135.
 Molaris lapis in euangelio quid sit 278. seq.
Molimen 138.
Molitio 155.
 Mollerus Dan. Guil. 27. 41. Ioannes 33.
 Monosyllaba omnia produci possunt 208. quae breuia censentur, sunt communia 330.
Monstrare, deferre, indicare 353.
 Montfauconius 7.
 Morbi animi 130.
 Morelius, siue Morellus 391.
 Mors herbarum 232.
 Mortui audient vocem filii dei 222. seq.
 Moschus vetus poeta graecus 6.
Mox rarum est pro paulo ante 255.
 Moyses permisit repudium, et praecepit, libellum repudii dari 285.
 Mulier, quae septem fratribus nupsit 315.
Multifluus 144.
Mundus, caelum 451.
 Mundus flammis consumendus 64.
Munera ultima, funus 164. 199.
 Muratorius Ludouicus Antonius 20.
 Musica funebris qualis olim

fuerit 199.
Mussare, *mussitare* 241.
 Mutatio numeri 300. Vide
generis mutatio, *tempo-
 rum mutatio*.

N

N. pro nomine personae
 354.
 Natalibus Petrus de Epi-
 scop. 17. seq.
 Natalis dies olim celebratus
 244.
 Nathanael an distinctus sit
 a Bartholomaeo Aposto-
 lo 173.
 Nathanaelis vocatio 171. et
 seqq.
Nauigium 163.
 Nebrissensis Antonius 28.
 35. seq. Iuuenicum non
 edidit 2. 272.
Nec prius... nisi 271.
Nectere 113.
Nefas more interiectionis
 245.
 Nemesianus 240.
 Nepos Corn. 103. 162.
 Nephthala 127.
Nequitia saepe adhibetur
 pro inertia 339.
Nescius passivae pro *ignora-
 tus* 331.
Neus, et *Cneus* scribeba-
 tur 4.
 Nicaula nomen reginae Au-
 stri 228.
 Nicodemum Iesus alloqui-
 tur 180.
 Nigronus Iulius 203.
 Niniuitae surgent in iudi-
 cio 227.
Nitefactus 147.
Nitens, novus 340.
 Noe, et eius filii a diluvio
 liberantur 401.
Nomen pro persona adhibi-
 tum 103.
 Nomina gentilitia 4. qua-

tuor nobilitatem indica-
 bant 8.
 Nominalium theologia Sal-
 manticae in academia
 tradita 31.
 Nominum propriorum olim
 quantitas non satis certa
 256.
Nomisma, siue *numisma*
 315.
 Nonius 182. 247. 292.
 309.
 Norisius 4.
Noster cum emphasi dictum
 363.
 Notkerus Balbulus 46.
Numen 75.
 Numerorum cap. iv. 87.
Numerus, h. e., multitudo
 202.
 Nummularii eiecti e tem-
 plo 178.
 Nuptiarum veterum ritus
 334.
Nutrimen 336.

O

O*biice*, an *obice* scriben-
 dum 321.
Obiicibus crassis 234.
 Oblatio 136.
Obreptans 141.
Obscura legum 113.
 Obsessi exorcismis tor-
 quentur 168.
Obtusius, siue *obtusius* 183.
 228.
Obuium significat ex ad-
 verso 300.
Obumbrare 79.
 Oculus nequam quid sit in
 euangelio 148.
Offensio lapidis ambigue di-
 ctum 125.
Offerre 136.
 Oldius Conradus 116.
 Olearius Ioannes Gottefri-
 dus 50.
 Oliua an patria Iuuenici 15.

seq.

Olium aliquando pro vn-
 guento 353.
 Omeisius Magnus Daniel
 39. seqq. reiiicitur 67.
 175. 220. 251. 359.
Omnia legis 105. *Patris*
 214.
 Opera bona iustorum ve-
 re merentur augmentum
 gratiae etc. 133.
Opertum nomen substanti-
 uum 170.
Orama, *oroma*, siue *bora-
 ma* 272.
Orare 71. 189.
 Orare oportet 153.
 Oratio cum ieiunio lauda-
 tur 276. Dominica 145.
 seq. sine ostentatione
 peragenda 144. seq.
Ordo de dispositione arbo-
 rum 299.
 Orentius, siue Orientius
 poeta vetus hispanus 43.
 seq.
 Orthographia codicum Va-
 ticanorum 25.
 Oseas cap. xi. 110.
 Ostentatio diligenter vitan-
 da 143.
 Otho Henricus 334.
 Ovidius 63. seq. 65. seqq.
 83. 94. 119. 125. 128.
 130. seq. 136. 144. 153.
 163. 193. 195. 208. 223.
 244. 248. seq. 256. 266.
 305. 309. 317. 324. 327.
 336. 355. 364. 367. 379.

P

P*abula* 132.
 Paciaudus 9.
Pacta puella de qua dica-
 tur 189.
 Pacutius 84.
 Padilla 43.
 Pagius 389.
Pala instrumentum rusti-

- cum, scilicet ventilabrum 119.
- Palladius 28.
- Palla a poetis tribuitur nocti 162.
- Pallor vultus medicamento a veteribus studiose procuratus 147.
- Palmata plurima Iudaeae 301.
- Panes hebraeorum facilius, quam nostri frangebantur 247.
- Panis iudaicus ad fractionem aptus 356.
- Panis supersubstantialis 146.
- Papias 438.
- Parabola de decem virginibus 333. seq. de eo, qui filios habens, ire eos in vineam iussit 306. seq. de fermento 239. de grano sinapis 238. de inuitatis, qui contemnunt venire ad nuptias 310. de operariis in vinea conductis 292. panni scissurae, et vtris 195. de regno caelorum, simili domino ponenti rationem cum seruis etc. 282. de tritico, et zizania 237. 240. seminantis 231. seq. de talentis 337. de vinitoribus, qui interficiunt ad se missos 308.
- Paradisus 393. seq.
- Paralipom. l. 1. cap. vi. 140. xiv. 62. 69.
- Paratus, apparatus 270.
- Parendum est etiam aequalibus 142.
- Parentes, propinqui, consanguinei 78.
- Parentibus subuenire tenentur filii 253.
- Parere 74.
- Par pari referre, veteri lege permissum, noua prohibitum 141. seq.
- Parui, pueri 278.
- Paruus Ioannes 31.
- Paschae dies primus quiscum fuerit 354.
- Passerum pretium vilissimum 207.
- Passimque hinc inde 116.
- Passio D. N. I. C. 352. seqq.
- Patinia Gabriel Carola 389.
- Patres, viri seniores, et religiosi 381. seq.
- Pauitancia 83.
- Paulinus 20. 70. 102. 116. 219. 254. 448. Petrocorius 68. 302.
- Paulus ad Corinth. ep. 1. c. I. 348. c. xv. 316. ad Ephes. c. v. 117. ad Hebr. c. I. 67.
- Peccata interna inquinant hominem, non autem cibum sumere illotis manibus 251.
- Peccatum contra Spiritum Sanctum non remittetur 221.
- Pectus, cogitatio 170. hominis pro homine 168.
- Peplum 198.
- Perblandus 156.
- Per cuncta 201. inane 162. longa 332. mensas 177. prona 154.
- Percuncto actiue 302.
- Perdonare 169. seq.
- Perfectus 143.
- Perminimus 295.
- Permitto 78.
- Perosus passiuè 286.
- Persius 30. 44. 284.
- Perspector 188.
- Perstat interdum cum infinitiuo 284.
- Pestes in plurali 324.
- Petauius 92.
- Petit vide Paruus Ioannes.
- Petrarcha Franciscus 29. 46.
- Petronius Arbiter 381.
- Petrus Aurorarius, siue Rigensis 62. 66. Chrysologus 70.
- Petrus vocatur a Christo 128. praesolidus ib. Christum filium dei confiteatur 264. petra, super quam aedificata est ecclesia 265. tributum soluere iubetur 276. seq. auriculam seruo abscindit 363. ter Christum abnegat 367. eius socrus a febris liberata 161.
- Pezius Bernardus 20.
- Pfeiffer Ioannes Philippus 290.
- Phaedrus 257.
- Pharaonis somnia a Iosepho explicata 438.
- Pharisaeorum doctrina peruersa de non honorandis parentibus 253. doctrina bona tenenda, opera mala fugienda 319. seq. ipsis, signum petentibus, Ionaë, et Niniuitarum signum datur 227. Vide Scribae.
- Philippus ad apostolatam vocatur 171.
- Pichler 251.
- Pignora, liberi 316.
- Pignorius 176. 309.
- Pilatus Iesum morti addicit 369. seqq.
- Pinius Elias 10.
- Pisaurensis collectio poetarum 10.
- Pithoeus Petrus 5. 302.
- PIVS VI. 55.
- Planus, nebulo 383.
- Platina 50.
- Plautus 93. 145. 169. 214. seq. 238. 252. 308. 331. 350. 381.
- Plebes in singulari 131. pro plebs 27. 380.
- Plebs caelestis, angeli 94.

discipulorum 233.
Pleno aevo 87.
Pleonasmus 181. 189. 191.
Plerusque in singulari 72.
Plinius 102. 111. 149. 219.
 292. 301. 306. 319. 336.
 448.
Plinius iunior 64. 91. 249.
Plurima terrae 90.
Pocula, potus 187.
Poelmannus Theodorus e-
 mendauit, et edidit Iu-
 uencum 34. seq.
Poenae late sumitur pro ma-
 lo 341.
Poetae aeternitatem sibi
 promittunt 65. seq. eth-
 nici mendaces 66. seq.
 eorum gloria 65. 66. seq.
 poetarum christianorum
 lectio commendatur 48.
 seq. poetarum omnium
 collectiones 39.
Polire, verbum rei rusticae
 292.
Poli vertigo 65.
Polycarpus S. 118.
Pomum 303.
Pondera verbi 113.
Tondere sermonis 314.
Pondus, calamitas 327. vte-
 ri 87.
Ponere animam 298. conui-
 uia 247. curas 205. le-
 ges 315.
Populus de igne 119.
Populus 112. multitudo 215.
 248.
Portare 94. 209.
Posco cum duobus accusa-
 tiuis 187.
Posituum pro superlatiuo
 300.
Posseuius 50.
Possibilis 291.
Posterius aduerbium 144.
Potamius 345.
Potentia monstra 327.
Poterimus, penultima lon-
 ga, 378.

Potior, *potiris*, *potior*, *po-
 teris* 190.
Potis est 225.
Potus metaphorice 132.
Praeceleris 316.
Praecepta duo, quibus o-
 mnia dependent 318.
Praeceptum dei dictum de
 lege obitus 449.
Prae, compositis hac prae-
 positione delectatur Iu-
 uencus 291.
Praeda 194.
Praedestinatus 214.
Praedulcis 113.
Praefatio prima Iuenci ex
 mss. 25.
Praefulgidus 270.
Praelargus 311.
Praenomen Iuenci inue-
 stigatur 4.
Praepandere 291.
Praeparuus 238.
Praepositio a poetis saepe
 omissa 108.
Praepulchra 129.
Praesepe Saluatoris ligneum
 93.
Praestringo, siue *perstringo*
 234.
Praeteriet, pro *praeteribit*
 330.
Praeterit per culta 215.
Praetumidus 144.
Prauum aduerbium 148.
Precari per talia dicta 175.
Preces, quibus veteres ve-
 niam pro extremo die
 iudicii a deo postulabant
 67.
Preco, *precas* 247.
Premo, *supprimo* 242.
Pressare 236.
Presso vomere 149.
Pricaeus Ioannes 40.
Primus, et *alter* 109.
Priores, maiores 135.
Priscianus 220. 247. nota-
 tur 281.
Proba Falconia 39. 397.

eius Cento 21.
Pro certo genuit 123. fon-
 te 190.
Procul 130.
Prodere, *deserere* 252.
Profano, prima producta,
 216.
Profatur ad matres 384.
Profiteri 92.
Profundere, prima commu-
 ni, 178.
Profundum 217. mare 165.
 substantiue 261.
Prono lumine 162.
Pronus 154. seq.
Properatim 335.
Propertius 65. 119. 316.
 353.
Propheta in patria sua sine
 honore est 241.
Prophetare 367.
Prophetes 102.
Propitius, prima producta,
 71.
Proprius pro suis 268.
Prospector 188.
Prosper Aquitanus 9. 20. 42.
Proturbare 274.
Prouenio 361.
Proximus substantiue 289.
Psalm. XLVII. 140.
Pseudoprophetae maxime
 vitandi 155.
Prudentius 8. 20. 28. 32.
 34. 36. 64. 68. 71. 74.
 seqq. 84. ad 87. 89. 92.
 seq. 103. seqq. 107. 115.
 seq. 118. 123. 125. 127.
 129. 132. 138. 147. 151.
 154. 159. 162. 165. seq.
 170. 181. 184. 189. 197.
 seqq. 220. 229. seq. 233.
 236. 239. 244. 249. 254.
 seqq. 258. 264. seq. 268.
 278. seq. 282. 293. 315.
 318. 321. 325. 329. 333.
 345. 351. 359. seq. 367.
 382. facile princeps poe-
 tarum Christianorum 1.
 seq.

Prudentius iunior hispanus
88.
Publicanorum conuiuium
194.

Puella 353.

Pueri arcendi non sunt a
benedictionibus 287. non
sunt decipiendi: qui ve-
ro eos deceperit, seu
scandalizauerit, poenas
daturus est 278.

Puerperas visendi mos ve-
tus 85.

Puer, seruus 159.

Pugillares 86.

Pugnare cum datiuo pro
repugnare 366.

Pulcher, bonus 177.

Pulsare, vexare 252.

Pupare, verbum infimi aevi
pro crescere 438.

Purgare 158.

Purificatio Mariae Virginis
96. seq.

Puteum reperitur neutro ge-
nere 187.

Q

Quadraginta, postrema
communi, 179.

Quadrifidus 330.

Quaerere 223. pro lucrari
294.

Quaeso, *quaesumus* pro pe-
to, oro 107. 113.

Quaestus 308.

Quam magis 153.

Quarantana mons, in quo
ieiunasse Christus dicitur
122.

Quaresmius 349.

Querela, *vixit sine querela*
69. seq.

Quesnellus 53.

Quintilianus 119. 134. 171.
212. 278. 282. 289. 291.
345.

Quintus Vettius Aquilinus
Consul 6.

Quis productum 330.

Quisque pro *quicumque* 278.
pro *quisquis* 157.

R

*R*abanus Maurus 67.

Rabe Paulus 116.

Raca quid sit 136.

Rachel vxor patriarchae Ia-
cob 426. seq.

Rama quid significet 110.

Ratbertus 168.

Rauisius 205.

Raynaudus Theophilus 373.

Rebecca Isaaci vxor 420.
seq.

Receptare 131.

Reciprocum pro relatiuo
190. seq.

Recurrere 234.

Reddere poenas 136.

Redimibit adhibitum pro re-
dimiet 332.

Reditus melius scribitur,
quam *redditus* 451.

Refert, impersonale, prima
producta, 139.

Reggius Ioseph Antonius
42.

Regina Austri an Nicaula
dicta 228.

Reguli filius quisnam fue-
rit 193.

Reinesius 21. 62.

Reliquiae Sanctorum cultu
dignae 251.

Remeare patriam pro in
patriam 111. seq.

Repedare 84.

Repens pro *repente* 159.
a verbo *repo*, prima lon-
ga, ibid.

Repertor terrae deus 74.

Repetere 326.

Repudiare viros feminis non
licebat 286.

Repudii libellus a Moyse
permissus 139.

Repudium quo sensu per-

missum iudaeis 285. seq.

Repulsus honore pro *ab ho-*
nore 223.

Res 147. seq.

Resendius 16.

Resipisse 169. 257.

Resistere 238.

Resoluo, libero 378.

Respondo tertiae coniuga-
tionis pro *respondeo* 342.

Respuo 191.

Resurrectio Christi qua ho-
ra 179.

Resurrectionis dominicae
die poenae damnatorum
ex quorundam veterum
sententia mitigatae fue-
runt 457.

Retentare 113. 234.

Retexo 215.

Reticius 45.

Retondeo 306.

Retracto 170.

Rekursus 161.

Reuigescere 182.

Reuiso 95.

Reuocare, prandii vicem
reddere 311.

Reusch Erhardus editor Iu-
uenci cum notis vario-
rum 27. 39. seqq. no-
tatus 74. 148. 212. 218.
284. 359. 377. 387.

Reyherus Sam. 377.

Rhomphaea 102.

Ri subiunctiuui variant poe-
tae 153.

Riuetus Andreas 389.

Riuinus Andreas 10. 391.

Roa Martinus 196. 244.

Roboreae portae firmae
censebantur 266.

Robora membrorum 130.

Robrius 356.

Roden Daniel 97.

Rogare pro adorare 71. 251.

Rogationes ecclesiasticae
cur sic nominatae 71.

Roma aeterna, aurea dicta
64.

Roman

Roman de la Higuera Hieronymus refellitur 17.
 Rombachius Hermannus 97.
 Rostia Maria Dorothea hispana 41.
 Rottendorphius 27.
 Rudis, nouus 181.
 Ruere 116.
 Rugio, prima correpta, 62.
 Rumpere pectore vocem 349.
 Rupellensis P. 37.
 Ruralis 116.
 Rusticus Helpidius 116.
 Rutilius 333.
 Rutilus an poeta christianus 46.
Sabatier Petrus 51. notatur 72. 74. 105. 222. 383.
 Sacramentum Eucharistiae a Christo instituitur 353. seq.
 Sadducaei, an Saducaei 315.
 Saeuus vide scaeuus 315.
 Salas Gregorius 15.
 Sallustius 75. 136. 144. 263.
 Salmanticae olim erecta cathedra Gregorii Ariminensis 31.
 Salmasius 371.
 Salomon Constant. Episc. 46.
 Salomonis potentia 149. seq.
 Saltandi vetus ars 244.
 Saltem pro solum, tantum 134.
 Sal terrae Apostoli nuncupati 133.
 Saluator 161.
 Saluianus Massiliensis 10.
 Salutationes frequentes apud veteres 319. seq.
 Samaritanam mulierem Iesus alloquitur 185. seqq.
 Samaritum pro Samarita-

rum 187. varia quantitate ibid. et 192.
 Sanctifico, sanctificus 67. seq. 145.
 Sanctius 242.
 Sanctorum catalogo paucissimi olim ascripti praeter martyres 17.
 Sanctum, sanctuarium 70.
 Sanctus, Christus 164.
 Sandinius 92.
 Sannazarius Iacobus 38. 92.
 Sapientiae cap. I. 330.
 Sara Abrahami vxor 406. et seqq.
 Satias melius, quam saties 149.
 Saubertus Ioannes 40.
 Scaeuus, et saeuus inter se confusa 107.
 Scaliger 205.
 Scandala remouenda 138. et seq.
 Scelus de impudicitia 243. pro scelerato 123. seq. 126. 370. 374.
 Schefferus 281.
 Scherffius Samuel 92.
 Schoettgenius Christianus 39. notatur 105. 112.
 Scioppius 242.
 Scribae conueniunt in vnum, vt Iesum occidant 352.
 Scribae, et pharisaei increpantur 319.
 Scribonius Largus 209.
 Scrupus 154.
 Secula, mundus 278.
 Secreta caeli 95. cordis, mentis 113. 123. 207. poli 454.
 Secreto, secrete 259.
 Secretus 119. 241.
 Sectari 205. 222.
 Sedes de tumultu non raro occurrit 349.
 Sedulius 12. 20. 22. seqq. 32. 34. seqq. 43. 46. 63.

76. 87. 93. 161. 166. 169. 175. 197. 210. 213. 223. 247. 282. 290. 303. 311. seq. 362. 367. 375.
 Seneca Philos. 65. 154. 210. Trag. 252. 327.
 Septa, sepes 310.
 Sepulcra dealbata 321. in Iudaea quali forma 349. veterum quali forma 384.
 Sepulcrum corporis Domini 381. seqq.
 Sequi 141. 143.
 Serenum substantiue pro serenitas 261.
 Serenus Sammonicus 147.
 Serpens in paradiso Euam decipiens 394.
 Serryus 92.
 Seruare diem 78.
 Seruator 161.
 Serui clauatores 362. custodes domorum 332.
 Seruius 130. 200.
 Seruus immitis a Domino punitus 283.
 Seuerus Sulpicius 32. 42.
 Serus repetit pro sero repetit 239.
 Sextus Rufus 13.
 Sibi aliquando superfluum est 209. 259.
 Sibyllae versus 22.
 Sicardus Cremonensis 104.
 Sichar, Sichem, Sichima 186. 446.
 Sichem occisus a filiis Iacob 431.
 Sidonius Apollinaris 298. 333.
 Si eleganter aliquando ommittitur 305.
 Signa iudicii extremi exponuntur 323.
 Signare 372.
 Sigonius 4.
 Silenter 283.
 Silicernium 99.
 Silius 91. 95. 125. 154. 167. 212. 283. 448.
T t t

- Simeon senex 98. seq.
Similis domini virtus 206.
 Simon Cyrenaeus 376. Leprosus cur ita nominatus 352.
Simon, Simonis varia quantitate 128.
 Simonius Richardus 53. 387.
Simulare 121. *simulatio* 213.
Sinape, sinapis 276.
Sine fine 198. *nomine truncus* 246. *querela* 69.
Sinuamen 82.
Sinuosa volumina 128.
Si pro an 281. 296. 365. *pro num* 348.
 Siricius Papa 252.
 Sirletus Card. 64.
 Sirmondus 8. 214. 298.
 Siticines quinam 199.
Siue, pro vel si 221.
 Smyrna 65.
 Smyrnaeorum epistola 118.
Sociabile vinclum 316.
 Sodomae incendium descriptum 414. seq.
Sol in fine versus interdum ponitur 329.
Solers notare 104.
Soles, dies 123.
Solicitare 149.
 Solidus, monetae genus 276.
Solui in ignes 330. *sopore* 335.
 Solymi 105.
 Sommerin Ioann. 290.
 Somnia a Iosepho explicata 437. aliquando a deo immissa 88.
Sonare, sonere 81. 86.
Sonau a sono 367.
Sonipes 155.
 Sophocles 64.
Sopora nox 248.
Sordida adverbii more positum 332.
 Sordidus labor rusticorum quo sensu 306.
Sordifluus 460.
Sors 339. patris filius 193.
Sorte 70.
 Spanhemius Fridericus 116.
Species animae 115.
 Spencerus 113.
 Spizelius 23.
 Spondaicus versus aliquando opportunus 338.
Spongus, spongia 380.
 Sponsa 89. sponsalia 88. 90.
Spontaneus 151. 156.
 Spumae descriptio 176.
Squamae in leprosis saepe apparent 210.
Stamen 211.
 Statio militum, stationes ecclesiasticae 249.
 Statius 65. 110. 112. 167. 184. 244. 335. 386.
 Stella Magorum dux 105. et seq.
 Sterilitas dedecori iudaeis erat 70. 76.
Sternere pacem 166.
 Stolberg Balthasar 97.
 Strabo, siue Strabus imitatur Iuuenicum 66.
Stramen 211.
Strata, stratae 112.
Stratum 170.
 Strauchius 92.
Strictura 236.
Struere conuiuia 244.
Stupeo cum accusatiuo 158. 190.
Suadeo cum accusatiuo 154.
Sua, in sua 248.
 Suarius Franciscus 77.
Subigere pascua 168.
Sublimare 254.
Sub pro in 242. 262. saepe superfluum 136. 166. 209.
Substantia 226. 232. 339. *animae* 210. panis 124. 146. salis 133. vocis 201.
Succedere 203. *tectis* 164.
 Suendi modus veterum 196.
 Suetonius 108. 136. 295.
 Sufficit diei malitia sua 152.
Suffocare metaphorice dictum 282.
Suggillare 233. 282.
Sui 241.
Sulcare de flamma eleganter 106.
 Sulpicia 65.
Summa significat complementum 212.
Summas aures 235.
 Summittere colla cogeantur bello capti 166.
Superare usurpatum pro *superesse* 327.
Super cum genitiuo 165. *pro desuper* 162. *insuper* 188. 281.
Superincrepito 178.
Suppressa voce 83.
Supra praepositio postposita 279.
Surgere 180.
 Suspendium informe lethum 373.
Suspensus 249.
Suspicio, suspicio verba inter se confusa 305.
Suspicio nomen scribitur etiam *suspectio* 356. secunda in *suspicio* producitur ibid.
Sustollo 165.
Susurrare, inde susurrones 241.
 Swartius Eusthatius laudat Iuuenicum 49.
 Synedrion hebraeorum tribunal 136.
 Synodus vide supra *Concilium*.
 Synthesis, siue synesis figura 169. 296. 302. 310. 316.

Syrophoenissae mulieris filiam a daemonio liberat Iesus 256.
Syxtus vide *Xystus*.

T

Tabingius Ioannes 175.
Tabulatum 165.
Tacitus 70. 120. 139. 143. 244. 259. 263. 316. 331. 333. 353. 361. 373.
Taedae in nuptiis celebrandis adhibitae 335. seq. virginiae 77.
Talanta, quae seruis data sunt ad exercendum 337.
Tamayus de Salazar Ioann. reiicitur 15. seqq.
Tanta, tot 201.
Tanti, tot 351. 364.
Tantum, tantopere 75. 113.
Tarapha Franciscus 19.
Tartarus insatiabilis 243.
Tatianus 58.
Templum Hierosolymitanum quadraginta, et sex annis aedificatum 179. eius subuersio praedicitur 322. seq.
Temporum mutatio 323. 341. 383.
Tempus pro utroque tempore 363.
Tendere pro iter facere 172. seq.
Tenebrae exteriores quid sint 160. 313. in luctu funebri 347.
Tenerae aerae 75.
Tenere vitam 124.
Terentius 94. 106. 135. 147. 172. 308. 314. 363.
Terga terrae 149.
Ternus, *trinus* 84.
Terrificare 250.
Tertia lumina solis 179.
Tertullianus 10. 80. 114. 119. 190. 212. 234. 257.

285. 302. 316. 330. 371.
Textum substantiue positum 377.
Thamar 433.
Thanner Iacobus 34.
Theocritus 141.
Theodulphus Aurelianensis 46.
Theophilactus 79. 174. seq. 177.
Theophilus Antiochenus 58.
Thesaurus terrestri inuigilare non oportet, sed caelesti 147.
Thomasinus 21.
Thomasius Gothofredus 41. Iacobus refellitur 62.
Thomas S. 76. 121.
Thronus 84. 134.
Tibiarum vsus in funeribus 199.
Tibullus 145.
Tichonius 329.
Tillemontius 92.
Tinea, prima communi, 147.
Tiphernus 32.
Tiraboschius Hieronymus 31.
Titus Probus 4.
Toletus 177.
Totum, omnia 362.
Tractare 113. 291. *lumen oculis* 115. *pecuniam* 337. *verbum ecclesiasticum* 197.
Traducere uxorem 88.
Trabere 75.
Transfiguratio Domini in monte 269.
Transfluere 293.
Trans meritum 282. *side-ra* 135.
Transuoluere 276.
Trebellius Pollio 189.
Trepida mens 74.
Trepidatio 145.
Tributum Caesari reddendum 314. seq. soluit Ie-

sus 276. seq.
Tricliniarcha 176.
Tricliniaries serui 176.
Triclinium veterum de scribitur 298. seq.
Triebe Laurentius Bened. 97.
Trinus, *ternus* 84.
Trithemius Ioannes 29. 47. seq.
Triticum album alicubi reperitur 191.
Tritura, tribulatio 236.
Triumphus Saluatoris, ingredientis Hierosolymam 301. Christi heroicus, Carmen 456. seqq.
Trombellius 94.
Truncare 287.
Tubae stridor, et clangor tribuitur 330.
Tubarum vsus in funeribus 199.
Tueor an passiuè accipi possit 453.
Tueri 132.
Tumultus 201.
Tunica inconsutilis Christi 377.
Turbo translate 364.
Turnebus 69.
Turre Babel 406.
Tursellinus 175.
Turtures vide *Columbae*.
Tyrus, prima vocali correpta, 256.

V

Vacuum fuit 263.
Valens Gonzaga Em. Cardinalis 34.
Valerius Flaccus 82. 89. 270. 345. 350. Maximus 4. 289. Probus 28.
Valla 70. 242.
Vallarsius 3. notatur 8.
Vallettae bibliotheca 21.
Variae lectiones nihil obstant, et prodesse mul-

- tum possunt 57.
 Varenus August. 121.
 Varro 6. 247. 251. 310.
 Vasaeus 42.
Vates sacerdotes dicti 69.
 105.
 Vecknerus 116.
 Velamina templi Hierosolymitani 380.
Veluolum mare 163.
Vel post aut 148. pro et 300.
Venenum in utramque partem accipitur 221. vox inuidi 125.
Venerandus passivae sumptum 310.
Venero activum 189.
 Venia danda erranti septuagies septies 281. supplicibus facile concedenda 283.
Venire tibi in verba 72.
viam 105.
Venit pro est 267.
Verberat vox aures 350.
Veridicus 188.
Verpus, Iudaeus 140.
 Versus quidam graues 333. spondaicus sine ullo dactylo 354. 372.
Vesper, hesperus 382. vesperus 294.
Vestigia 133. 140.
Vestire lumine metaphorice 151. 271.
 Vestium, et ciborum nimia sollicitudo fugienda 148. seq.
 Vettius Aquilinus consul 5. seq. seu Vectius 4. seq.
 Vetto Caecilius 16.
 Vettones populi, seu Vectones 4.
 Via perditionis lata, caeli angusta 154.
Via, ratio vitae 171.
Viare 87.
Vibrare 241.
Vicibus omnibus annorum 111.
Vicissitudo perpetua rerum 452.
 Victor 80. Marius 123. 267. 395.
 Victorinus Afer 11. 79. Pictaviensis, seu Petavionensis 11. 351.
Victus facilis 149.
Videre mortem 98.
 Vigiliae noctis quatuor numerantur 249.
 Vigilius Tapsensis 80. 108.
 Vincentius Bellouacensis 43.
Vincla corporis 100.
Vinclum sociabile 316.
 Vinetum a vinea differt 292.
 Vinum, laetitiae liquor 175.
Virentia substantiui more 151.
 Virgillii laus 65.
 Virgilio familiaris erat hiatus 183.
 Virgilium passim imitatur Iuuenius 243.
 Virgilius 14. 64. 68. 71. seqq. 75. seq. 78. 83. 85. 94. 103. 106. 109. seq. 112. seq. 117. 126. 128. seqq. 140. 149. 153. 156. seqq. 160. 164. seqq. 168. 174. 176. seqq. 182. 187. 189. 191. seq. 199. seq. 201. 207. 209. 215. 228. seqq. 240. seq. 243. 246. ad 249. 254. 261. 268. seq. 271. 275. 279. 287. 292. seqq. 299. seq. 304. seq. 322. 324. 326. seq. 331. seq. 336. 340. 345. 358. ad 361. 364. 369. 371. 373. 386. 396. 405. 436. 454. 457.
Virginea tecta 77.
 Virginum iudaearum asceteria 77.
Viror 238.
Virtus aliquando in malam partem accipitur 167.
virtus corporis pro corpus 137.
Virtutes, scilicet miracula 156. 173.
Viscus 82.
Visere, visitare 86.
Vis liuida 124. tetra veneni 141.
 Vita deficit, quum calor abest 349.
Vitae in plurali 168.
 Vitia aliena quonam pacto corrigere oporteat 280.
Vitreus 120.
Viua aqua 187.
 Viues Ioannes Ludouicus 50.
Vivificus 386.
Vltima pro ultimo 365. substantiui more 295.
Vimbraculum 173.
Vmbrae defuncti vocati 455.
Vndisonus 277.
Vnicus, vnigenitus filius 271.
Vnus, et alter 109. pro aliquis 180.
 Vnum per duo vide Hendiadys.
Vocari pro esse in sacris literis 80.
Voco cum infinitivo 160. pro invito ad coenam ib. 311.
 Vogelius Daniel 92.
 Vogt Ioannes 7.
 Volaterranus 50.
Voluenda dies 85.
Voluisse tuum, vt velle tuum 158.
Volumina cordis 102. sinuosa 128. petrae 382.
 Vonck Cornelius Valerius 75.
 Vopiscus 7.
 Vorstius Io: 180.

Vossius Gerard. Ioann. 50.
102.

Vota de nuptiis dici solet
195.

Votum 145.

Vox est ictus aer 210.

Vox pro sono 182.

Virgeo cum infinitiuo 110.
376.

Vrsinus Fuluius 299.

Vtilitas conferendi codd.
mss. pro variis lectioni-
bus 56.

Vires, prima correpta, 196.
seq.

Wasius 219. 317.

Vueda Comes 35.

Wegnerus Gothofredus 92.

Weitzius Ioann. 20. 50.

Westhemerus Bartholomae-

us 35.

Wetstenius Ioannes Iaco-
bus 55.

Witechindus 64.

Wicelius Georgius 9.

Wilkius Andreas 9. 39. 50.
reiiicitur 78.

Vulnus pro iniuria, et pro
scelere 282.

Vulpus 248.

Wolfius Ioannes Christ. 118.
334.

Wopkensius 195.

Vxor non dimittenda nisi
ob fornicationem 283.
seq. non repudianda 139.

X

Xystus Senensis 14. 50.

Z

Zabulon, seu Zabulo-
num terra 127.

Zacharias Franc. Antonius
115. 344.

Zebedeus 129. eius vxor
pro filiis supplex Chri-
stum precatur 295.

Zehnerus Ioach. 24. 41.
Ioannes 38.

Zizania in Euangelio quid
sint 237. 240. amara
sunt 237.

Zosimus, Constantini lau-
dibus detrahens, reiiici-
tur 388.

Zouenzonius Raphael hy-
mnograpus 32.

ADDENDA, ET CORRIGENDA.

Pag. 15. lin. 31. interpunge = *clarum* —
Doctrinis, sanctum et pietate virum.

Pag. 16. lin. 7. lege = num. 8.

Pag. 19. lin. 16. lege = seculo XIV.

Pag. 20. lin. 10. lege = *en Champagne*.

Pag. 30. lin. 9. lege = *euangelica*.

Pag. 34. lin. 4. adde = procuratam. Eo ipso anno repetita fuit Salmanticae editio Iuenci cum notis Badii, cuius memini num. 64. Ioseph Rodriguez de Castro Biblioth. Hisp. tom. 2. pag. 176. titulum hunc refert: *Iuencus presbyter immensam euangelice legis maiestatem heroicis versibus concludens ab Iodoco Badio Ascensio paucis elucidatus*. In fine: *Liber Iuencus finem optatum accepit: Salmantina in ciuitate in officina venerabilis Ioannis de porrs. Anno dñi. m. d. xvij. Kalendis Ianuari. xvij.* In hac editione Passio D. N. I. C. quodammodo a reliquo poemate separata est, fere vt in editione Parisiensi anni 1545., quam num. 73. recensebo. Typographi nomen est *Ioannes de Porres*, vel *Porras*. — Ibid. lin. 30. lege = eodem anno 1537.

Pag. 37. l. 30. lege = Georgio Armagnacio.

Pag. 39. lin. 4. adde = num. 16. Prodiit etiam Dominici Schram Benedictini Analysis operum Ss. Patrum, et Scriptorum ecclesiasticorum in 8. Augustae Vindelicorum, et tomo 9. anno 1786. analysis operum Iuenci ex Gallandii editione. Schramus quaedam reformare voluit, pleraque vitiose.

Pag. 46. lin. 4. lege = 99. Eulogius Cordubensis.

Pag. 59. lin. XI. lege = *longo tot seculorum*.

Pag. 67. in not. col. 1. lin. 16. lege = Noster etiam S. Eulogius Cordubensis. = Ibid. lin. 26. adde = concludatur. Eulogius vero philosophorum nomine appellare solet christianos, qui doctrina praestarent, quique doctores in ecclesia essent, vt obseruat Ambrosius Morales in scholiis ad num. 8. l. 1.

Pag. 86. in not. col. 2. lin. 8. adde = *a marito*. Ratio Ambrosii confirmari poterit, si dicatur, ita Zachariam fuisse mutum, vt non solum non loqui, et non audire, sed neque scribere quidem posset. Verum id neque ab Ambrosio exprimitur, neque, vt ego censeo, ab Euangelista innuitur.

Pag. 89. in not. col. 2. lin. 24. adde = appellasset. Nescio vero, an probari possit, nomine *futurae uxoris* ab Hieronymo intelligi *futuram matrem*, aut *matrem familias*: Hieronymus enim in *futura uxore* rationem innuit, cur Ioseph omnia sciuerit.

Pag. 111. in not. col. 1. post lin. 9. adde = 312. *Aegypto ex alta*: fortasse innuit Aegyptum superiorem, nimirum Thebaidem, quo Dominum confugisse multorum, etiam veterum est opinio. Vel Aegyptum vocat altam, h. e., profundam, siue inferiorem Iudaea, ex phrasi sacrae scripturae *descendere in Aegyptum, ascendere ex Aegypto*.

Pag. 113. in not. col. 2. post lin. 5. adde = 332. S. Ioseph, vt pater putatus Iesu Christi dicitur, ita genitor putatus a Iuenco dicitur. Non tamen facile haec appellatio extra metrum usurpari debet. Nam S. Ioseph pater etiam aliis rationibus dici potuit, at genitor solum, quia ita vulgo putabatur. Adiss Suarium tom. 17. part. 2. de incarnat. quaest. 29. disput. 8. sect. 1.

Pag. 119. in not. col. 1. lin. 4. lege = palae.

Pag. 152. v. 6. interpunge = Mensuram tibi, quam ponis, portare necesse est. = ibid. in var. lect. col. 1. post lin. 12. adde = 696. Vulgo male hic versus interpungitur. Sensus enim est; necesse tibi est portare mensuram, quam ponis, scilicet aliis imponis.

Pag. 154. in not. col. 1. lin. 1. lege = CAPVT XLII. = Ibid. lin. 22. lege = non ὄτι.

Pag. 163. in not. col. 1. lin. xi. adde = *Anxius*, vt alii distinguunt, ponitur cum datiuo: Ouidius.

Pag. 200. in not. col. 1. lin. 9. adde = *filio*: at Marcus aperte ait, eam fuisse annorum duodecim. Seruius autem per minorem aetatem intelligere videtur infantes. Vide Berald. ad Stat. 6. Theb. 121.

Pag. 221. ad marg. textus v. 5. lege = 630.

Pag. 227. in var. lect. c. 2. lin. 9. lege = *surgent in iudicio cum generatione*.

Pag. 230. v. 5. lege = Vincula.

Pag. 263. in not. col. 1. lin. 8. lege *deis vacuum est*.

Pag. 264. in not. col. 1. lin. 18. adde = *freti*. Intelligit autem Iuuenius, Christum ad regionem Caesaraeae Philippi peruenisse per Iordanem, et lacum Semechon, et idiotismo proprio hebraeorum mare, siue profundum vocat quamlibet paulo maiorem collectionem aquarum.

Pag. 294. in not. col. 1. lin. 2. lege = *besperus* stella.

Pag. 295. not. c. 2. lin. xi. lege = v. 20.

Pag. 296. in not. col. 1. lin. 10. adde = oportuisset. Ex euangelio autem intelligendum est, discipulos non verbis Christi commotos fuisse, sed verbis matris filiorum Zebedei pro filiis suis.

Pag. 302. in not. col. 2. lin. 2. adde = significatio: quamuis non quidquid genitum est, creatum quoque dici possit.

Pag. 316. in not. col. 1. lin. 22. lege, et adde = *semen fratri suo*. In versione vero Italica veteri ex ms. Colb. *semen fratris sui*, et in Deuteron. c. 25. v. 5. *Et suscitabit semen fratris sui*, quod magis ad Iuuenium accedit.

Pag. 354. in var. lect. col. 1. lin. 17. lege = spondaeus.

Pag. 355. vers. 1. lege coniunctim = recubantibus. = Ibid. in var. lect. col. 2.

lin. 14. lege = *Si nunquam in terris*.

Pag. 363. in not. col. 2. lin. 8. lege, et adde = licenter produci *an*, quae ex eius opinione corripi debet. Hanc opinionem imbecillo niti fundamento, alibi ostendi.

Pag. 373. in not. col. 2. lin. 17. adde = *distulisses*. Alia huc scitu digna afferri possunt ex Casauboni Exercit. aduersus Baronium.

Pag. 378. in var. lect. col. 1. lin. 13. distingue = *quare hoc?*

Pag. 385. in var. lect. col. 2. lin. 8. lege = laetitia.

Pag. 398. in not. col. 2. lin. 2. adde = 152. Fabr., et Morelius pro *seu* recte legunt *ceu*. Fabr.

Pag. 405. in not. col. 2. lin. 8. adde = MART. Probum esset *Collocat hic Babylon, Orichamque*. Dominicus Schram in Analysis operum Patrum sic legebat *Collocat hic Nemrod Babylon, Assura deinde*. Verum hic auctor nulli nobis vsui esse potest: pro libitu enim verba mutat, versus omittit, quaedam interserit, nec semper metro consulit.

Pag. 418. in not. col. 2. lin. 6. adde = *deuia questu*.

Pag. 419. in not. col. 1. post lin. 1. adde = 691. Melius alibi Martenius scribit *capessit*, et *capessunt*.

Pag. 420. in not. col. 2. lin. 4. seq. lege coniunctim = Eutropio.

Pag. 439. in not. col. 2. post lin. 1. adde = 1221. Non intelligitur, quid sit *iuncto tonante*. Vide, num restituere oporteat *Certa deus mandat iunctim constare tyranno*.

Pag. 444. in not. col. 1. post lin. 1. adde = 1353. Schramus legit *Quaesitum poculum rettegunt*. Melius videretur *Quaesitumque poculum rettegunt*, vel, si metri rationem habere velis, *Quaesitum et poculum rettegunt*.

Iuvencus, Gaius Vettius Aquilinus,

Historia evangelica libri IV ; Eiusdem carmina, dubia, aut suppositicia

Roma 1792

4 A.lat.a. 295

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10218610-0